

Catalogus

Cultuurhistorische Inventarisatie

Erfgoodkaart gemeente Laarbeek

Inhoud

Uitleg erfgoedkaart en leeswijzer	3
1. Inventarisatie fysieke landschap - Laarbeek	1
1.1. Algemeen	1
1.2. De kaart voor Laarbeek	1
1.3. Werkwijze bij het maken van het fysieke landschap	4
1.4. De kaart van het fysieke landschap	7
Thema: 1 Lage zandgronden	7
Thema: 2 Lage dekzandruggen	7
Thema: 3 Hoge dekzandruggen	7
Thema: 4 Duinen en stuifkoppen	8
Thema: 5 Laagte op het Hoge	11
Thema: 6 Dalen op het Hoge	12
Thema: 7 Beken	14
Thema: 8 Moeren op het Hoge	17
Thema: 9 Heide	20
Thema: 10 Grote structuren	22
Thema: 11 Restbossen	23
2. Inventarisatie historisch landschap – Laarbeek	26
2.1 Algemeen	26
Laarbeek	26
Aarle-Rixtel	28
Beek en Donk	32
Lieshout	37
Stiphout	40
2.2 Thema's	42
Thema: 12 Oude infrastructuur	42
Thema: 13 Doorgaande wegen	44
Thema: 14 Lokale wegen	52
Thema: 15 Gegraven waterlopen	58
Thema: 16 Molens	63
Thema: 17 Gehuchten	73
Thema: 18 Heerlijkheden	80
Thema: 19 Landgoederen	100
Thema: 20 Bosbouw	123
Thema: 21 De oude akkers	125
Thema: 22 Ontginningsystemen	139
Thema: 23 Beemden	146
Thema: 24 Bestuurlijk	150
Thema: 25 Militair	161
Thema: 26 Kerkelijk	167
Thema: 27 Meubilair	210
De toneelzalen zijn ten onder gegaan in de concurrentie met de televisie. Thema: 28 Grondstofwinning	222
Thema: 28 Grondstofwinning	223
Thema: 29 Industrieel	227
Thema: 30 Woonwijken	248
Thema: 31 Historische (steden)bouwkunst	251
3. Inventarisatie archeologisch landschap – Laarbeek	324
Thema: 32 Bewoning	325
Thema: 33 Cultus/heiligdom	370
Thema: 34 Begraving	373
Thema: 35 Infrastructuur	380
Thema: 36 Agrarische productie	382
Thema: 37 Grondstofwinning	384
Thema: 38 Industrie en nijverheid	385
Thema: 39 Depot	388
Thema: 40 Onbekend	399
Bibliografie	453
Internetbronnen	463
Kaarten	463

: Exacte locatie vooralsnog onbekend.

Uitleg erfgoedkaart en leeswijzer

In deze catalogus worden de resultaten van de inventarisatie van de erfgoedkaart van gemeente Laarbeek beschreven. De erfgoedkaart is een GIS-kaart met een groot aantal lagen, die grofweg zijn ingedeeld naar landschap, historie en archeologie. Binnen deze hoofdingeling zijn de geïnventariseerde gegevens verder onderverdeeld naar thema en naar type gebied of object (ofwel subthema genoemd). Bij ieder thema en subthema wordt een korte toelichting gegeven. Daarop volgt de inventarisatie van objecten en gebieden, geordend per thema en subthema. Elk object of gebied bezit een eigen "Uniek nummer" dat als volgt is opgebouwd: gemeentennummer.themanummer.subthemanummer.volgnummer (bijv. 1.14.4.085).

Alle objecten en gebieden zijn in de beschrijving van deze catalogus genummerd en deze nummers komen als oproepbare labels op de erfgoedkaart terug, voorafgegaan door het subthemanummer, het thema-nummer en het gemeentennummer. Vanaf de kaart kan een object dus snel worden teruggevonden. De beschrijving van ieder object geeft minimaal een identificatie, vaak een korte beschrijving en soms een uitvoerige behandeling. In een aantal gevallen wordt (via de voetnoten) naar verdere literatuur verwezen. Voor het overige wordt stilzwijgend verwezen naar het informatiesysteem van het regionaal archief, waarmee op adres zowel literatuur als afbeeldingen gevonden kunnen worden.

In principe krijgt ieder thema één laag, maar als daarbij meerdere dimensies (punt, lijn, vlak) betrokken zijn, zijn het even zovele kaartlagen. Als die lagen met oplopend nummer gestapeld worden en binnen ieder thema de punten boven de lijnen en die boven de vlakken, wordt in de meeste gevallen een goed beeld verkregen. Wel is het zo dat het beeld bij kleinere schalen snel erg vol loopt. Het is dan zaak enkele lagen "uit" te zetten. Al deze lagen worden het best bekeken op de ondergrond van de reconstructie van het fysieke landschap.

In hoofdstuk 1 wordt de reconstructie van het natuurlijk landschap in beschreven voordat de middeleeuwse mens daarin grote ingrepen deed. Deze lagen zijn genummerd thema 1 tot en met 11. In hoofdstuk 2 wordt een reconstructie van het historische landschap in beschreven, zoals dat onder invloed van de mens tot stand kwam. Deze groep omvat de lagen 12 tot en met 31. Naast veranderingen in het landschap na 1830 is ook de uitgroei van de dorpen en de industrialisatie hier in meegenomen. Diverse (sub)thema's kunnen in de toekomst nog verder uitgewerkt worden, waaronder bijvoorbeeld de wegen en groenstructuren. Er kunnen zich echter ook nieuwe thema's voordoen of thema's die nu nog niet aan de orde zijn gekomen, waaronder het immateriële erfgoed zoals tradities en voorwerpen. De catalogus is dan ook zo opgezet dat het systeem makkelijk aan te vullen is, mocht dat nodig zijn. In hoofdstuk 3 wordt tot slot het archeologisch (niet-zichtbare) erfgoed beschreven, in de thema's 32 tot en met 40.

De volgende pagina geeft een totaal overzicht van alle mogelijk voorkomende thema's en subthema's in de regio Kempen- en Peelland.

Thema's en subthema's die voor de regio Kempen- en Peelland van toepassing (kunnen) zijn:
Thematische indeling fysisch landschap (thema 10 is vervallen)

01 Lage zandgronden	02 Lage dekzandruggen	03 Hoge dekzandruggen	04 Duinen en stuifkoppen	05 Laagte op het Hoge	06 Dalen op het Hoge	07 Beken	08 Moeren op het Hoge	09 Hei	11 Restbossen
1. Lage zandgronden	2. Lage dekzandruggen	3. Hoge dekzandruggen	1. Akkerrandwal	1. Pingo-ruïne	1. Dal	1. Beekloop	1. Ven	1. Hei in 1840	1. Restbos
			2. Duin	2. Andere laagte	2. Rijt	2. Oude meander	2. Moeras	2. Hei in 1900	2. Ecologisch oud bos
			3. Kamduinen			3. Overstromingsgebied	3. Veengebied, actueel	3. Hei in 1930	
			4. Uitblazingslaagte				4. Veengebied, verdwenen	4. Hei in 1950	
			5. Fort				5. Wijstgronden		

Thematische indeling historisch landschap

12 Oude infrastructuur	13 Doorgaande wegen	14 Lokale wegen	15 Gegraven waterlopen	16 Molens	17 Gehuchten	18 Heerlijkheden	19 Landgoederen	20 Bosbouw	21 Oude akkers
1. Pre-historische wegen	1. Doorgaande weg	1. lokale weg	1. Kanaal	1. Windmolen	1. Groot dorp	1. Kasteel	1. Gracht	1. 1500-1750	1. Akkerwal
2. Romeinse wegen	2. Halle	2. Voorde / brug	2. Molenloop	2. Watermolen	2. Klein dorp	2. Hoofdhoeve	2. Herberg	2. 1750-1850	2. Besloten akker
3. Voorde	3. Oude rijksweg		3. Sloot	3. Rosmolen	3. Groot gehucht	3. Hoeve	3. Hoeve	3. 1850-1900	3. Open akker
4. Middeleeuwse hoofdweg	4. Railweg		4. Haven	4. Torenmolen	4. Klein gehucht	4. Heerlijkeidsgebied	4. Klooster	4. 1900-1930	4. Steilrand
	5. Trekpad		5. Gracht	5. Motormolen	5. Huizengroep	5. Relatie	5. Laan		
	6. Veer		6. Sluis	6. Molenbiotoop	6. Verspr aan str	6. Voorhof	6. Landgoedgebied		
	7. voorde / brug			7. Molenberg	7. Compact aan str	7. Kasteelboerderij	7. Landhuis		
	8. Plein			8. Molenwiel	8. Verspreid		8. Omgrachte hoeve		
	9. Poort			9. Molenvloed			9. Ontginningsstructuur		
	10. Spoorbrug			10. Watervluchtmolen			10. Zichtlijn		
	11. Tol(huis)			11. Water- en windmolen			11. Park		
	12. Holle weg						12. Tuin		
	13. Jaagpad						13. Vijver		
	14. Grenspost						14. Villa		
	15. Laanbeplanting						15. Wal		
							16. Overig		
22 Ontginningsystemen	23 De beemden	24 Bestuurlijk	25 Militair	26 Kerkelijk	27 Meubilair	28 Grondstofwinning	29 Industrieel	30 Woonwijk	31 Historische bouwkunst
1. Veenontginning	1. Bocht	1. Galg	1. Begraafplaats	1. Kerk	1. Bijzondere boom	1. Boerenkuil	1. Arbeiderswoning	1. Arbeidersbuurt	1. Woonhuis
2. Beekdalontginning	2. Dijk	2. Gemeente	2. Blokhuis	2. Begraafplaats	2. Fontein	2. Peelbaan	2. Brouwerij	2. Company-town	2. Boerderij
3. Bosontginning	3. Dijkputten	3. Gevangenis	3. Boerenschans	3. Calvarieberg	3. Gedenkteken	3. Turfhok	3. Directeurswoning	3. Lintbebouwing	3. Villa
4. Heideontginning	4. Dijkslot	4. Grensmarkering	4. Fort	4. Graf	4. Hek	4. Turfvaart	4. Fabrieksgebouw	4. Stationswijk	4. Cafe
5. Populierenlandschap	5. Eendenkooi	5. Raadhuis	5. Kazemat	5. Heiligenbeeld	5. Kinderkolonie	5. Moerput	5. Fabrieksterrein	5. Tuinwijk	5. Woonhuis met bedrijfsruimte
6. Streepjesverkaveling	6. Hek	6. Rechtbank	6. Linie	6. Kapel	6. Poel	6. Uitgelaagd perceel	6. Gezondheidszorg	6. Villawijk	6. Bakhuis
7. Voorpootstrook	7. Hooiland	7. Schepenbank	7. Militair complex	7. Kapelleke	7. Pomp	7. Zandwinput	7. Hoge schoorsteen	7. Wederopbouwwijk	7. Schuur/bijgebouw
8. Zandontginning	8. Keetveld	8. Vrijheid	8. Militair oefenterrein	8. Klooster	8. Schaapskooi	8. Stufzandwinning	8. Hopeest	8. Woonwijk	8. Koetshuis
9. Ruilverkaveling	9. Schouwslot	9. Diversen	9. Schans	9. Kloosterterrein	9. School	9. Leemput	9. Kantorenpark		9. Varia
	10. Sluis		10. Schietveld/berg	10. Kruiseik	10. Sportterrein	10. Steenoven	10. Klokkengieter		
	11. Wiel		11. Schijnboot	11. Kruisweg	11. Straatmeubilair	11. Droogloodsen	11. Leerlooierij		
	12. Vloeiweiden		12. Schootsveld	12. Lourdesgrot	12. Ven	12. Waterputtenweg	12. Loods/pakhuis		
			13. Tankgracht	13. Pastone	13. Ziekenhuis	13. Pompgebouw	13. Onderwijs		
			14. Vesting	14. Patronaat	14. Verhalen	14. Watertoren	14. Pottenbakkerij		
			15. Vliegfeld	15. Religieus groen	15. Gasthuis/armenhuys	15. Visvijvers	15. Smidse		
			16. Oefenlokaal	16. Schuilkerk	16. Kiosk	16. Vismarkt	16. Viasrootput		
			17. Landweer	17. Seminarie	17. Waterput	17. Turfwinning	17. Weverij		
			18. Wal	18. Stokske	18. Bank				
				19. Wegkruis	19. Winkel				
				20. Mirakelkuil	20. Gemeenschapshuis				
				21. Luidhuis	21. Herberg				
					22. Hotel/restaurant				

Thematische indeling archeologisch landschap

32 Bewoning (inclusief verdediging)	33 Religie	34 Begraaving	35 Infrastructuur	36 Agrarische productie en voedselvoorziening	37 Grondstofwinning	38 Industrie en nijverheid	39 Depot	40 Onbekend
1. Romeinse villa	1. Kerk	1. Grafheuvel	1. Weg	1. Akker/(moes)tuin	1. Kleiwinning	1. Metaalbewerking	1. Depot	1. Onbepaald
2. Kasteel	2. Kapel	2. Grafheuvelveld	2. Brug/voorde	2. Celtic Field	2. IJzererts winning	2. Pottenbakkerij	2. Muntvondst	
3. Kamp	3. Klooster	3. Urnenveld		3. Veekraal/ schaapskooi	3. Turfwinning	3. Steen/ pannenbakkerij		
4. Schans		4. (Vlak)graf	3. Percelering/ verkaveling			4. Vuursteenbewerking		
5. Wal/omwalling	4. Cultusplaats/ heiligdom/tempel	5. Grafveld				5 (Houts)koolbrandrij		
6. Nederzetting		6. Kerkhof				6 Leerlooierij		
7. Borg/Stins/Versterkt huis		7. Rijengravel				7 Bierbrouwerij		
8. Moated site		8. Onbepaald				8 (Water)molen		
9. Landweer						9 Onbepaald		
10. Onbepaald								

1. Inventarisatie fysieke landschap - Laarbeek

K.A.H.W. Leenders

1.1. Algemeen

Op de kaart van het fysieke landschap wordt weergegeven hoe het landschap gestructureerd was eer de mens daar gericht belangrijke wijzigingen in aanbracht. Deze kaart is vooral van belang voor het inschatten van archeologische potenties en als basis voor de historisch-geografische ontwikkeling. Met een historisch-landschappelijke analyse is het ook mogelijk om de huidige verstedelijkte gebieden in de regio qua bodem te inventariseren. Voor die bewerking wordt uitgegaan van de oude topografie en de samenhang tussen landschappelijke structuren uit 1838 met geomorfologische en bodemkenmerken, zoals die juist buiten het stedelijke gebied aanwezig zijn. Verdere verfijning kan worden verkregen door gebruik te maken van de digitale hoogtegegevens. Omdat echter de mens in het landschap altijd al aan het werk is geweest, zowel door directe ingrepen als door gevolgen van ingrepen elders kan bij het tekenen van de historisch-landschappelijke kaart onmogelijk een vast jaartal aangehouden worden.

De kaart van het fysieke landschap vertoont meerdere legenda-eenheden, genummerd 01 tot en met 08. De afzonderlijke kaartelementen binnen iedere legenda-eenheid worden beschreven. Op de kaart verschijnt (na aanklikken) een samengesteld nummer: een combinatie van legenda-eenheid en kaartelementnummer.

1.2. De kaart voor Laarbeek

Basismateriaal

Geomorfologische kaart 1:50.000

Bodemkaart 1:50.000

AHN: Actueel Hoogtebestand Nederland (2004, per 5 meter een meting)

Kadastrale minuutplans Aarle-Rixtel (1828), Beek en Donk (1818) en Lieshout (begonnen voor 1814), met nog een hoekje van Sint-Oedenrode (ca 1830?).

Topografische kaart 1:50.000 (1837, verkleining van 1:25.000)

Topografische kaart 1:50.000 (1845, Van der Voort – Pieck)

Topografische kaart 1:25.000 (1867, deels 1837/8)

Topografische kaart 1:50.000 (1881)

Topografische kaart 1:25.000 (ca 1900, ca 1912, ca 1930)

Topografische kaart 1:25.000 (1943, 1946 alleen oostelijk gedeelte)

Topografische kaart 1:25.000 (1985)

TOP10-vectorkaart (2008?)

Kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch, 1794.

Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Kaart van de gemeente Aarle-Rixtel, 1810.

De relatieve hoogtekaart

Ten behoeve van het opstellen van de kaart van het fysieke landschap is een relatieve hoogtekaart vervaardigd, uitgaande van de AHN-gegevens.

De AHN heeft op het platteland de gebouwen weggefilterd, maar in woonkernen groter dan 100 hectare niet. Daar zien we dus ook de hoogte van de gebouwen en daar zijn we niet in geïnteresseerd. De eerste bewerking bestond er daarom uit om die gebouwen alsnog uit te filteren.

Daartoe is van ieder vierkant van 25 hoogtemetingen de laagste waarde toegekend aan het middelste meetpunt. De meeste huizen verdwijnen zo, maar grote gebouwen blijven zichtbaar. Die meetpunten zijn gewoon weggelaten ("no data"). Het resultaat is dat de terreinen van de grote woonkernen nu een hoogtebeeld tonen dat aansluit bij dat van de omgeving.

Vervolgens is de globale hoogteligging bestudeerd op een kaart met verschillende kleuren per 2 meter hoogteverschil. Het gebied blijkt naar het noordnoordwesten af te hellen, wat ook overeenkomt met de algemene richting van de belangrijkste beekdalen. Ten oosten van Laarbeek zorgt de Peelrandbreuk voor een vrij steile helling naar het westzuidwesten.

Door meting in de AHN zijn vervolgens de parameters voor een referentievlak bepaald. Dit vlak wordt bepaald door een scheidingslijn tussen het Peelrandgebied en de rest van de kaart, en door twee noord-zuidlijnen aan de westrand en de oostrand van de AHN-kaartbladen.

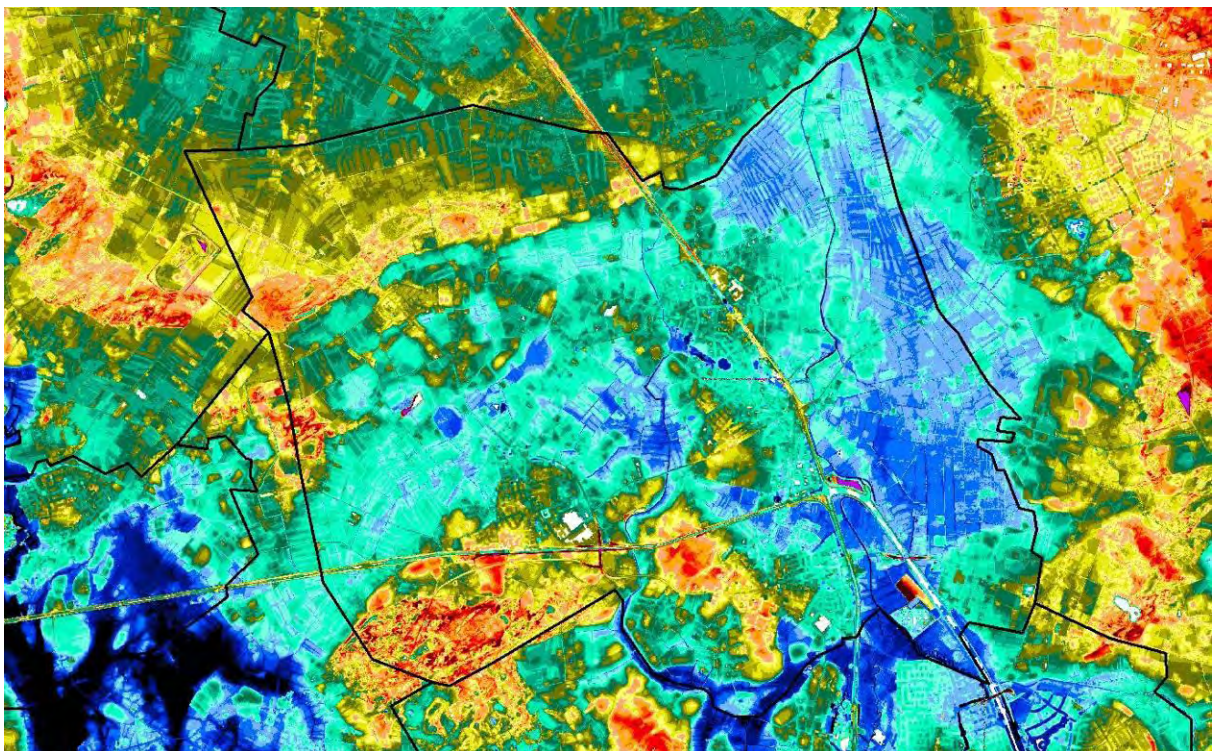
Westelijke lijn: $X=160100$.

Scheidingslijn: $Y=-4,20168 \cdot X + 1133424$

Oostelijke lijn: $X=179900$.

Op de drie lijnen is uit de AHN-gegevens een hoogteprofiel bepaald als functie van Y. Vervolgens is voor iedere lijn door die hoogtemeetpunten een regressielijn berekend. Tenslotte zijn er twee referentievlakken berekend die bepaald worden door resp. de westelijke lijn en de scheidingslijn; en de scheidingslijn en de oostelijke lijn.

De relatieve hoogtekaart wordt berekend als het verschil tussen de echte terreinhoogte en het referentievlak: $Z_{rel} = Z_{ahn} - Z_{ref}$

Relatieve hoogtekaart Laarbeek.

De rode vlekken zijn relatief het hoogste; de blauwe het laagste. De grenzen van de huidige gemeente Laarbeek zijn aangegeven met een zwarte lijn. Ondanks het verwijderen van de huizen, blijven de stratenpatronen hier en daar nog enigszins herkenbaar. Niettemin is de oorspronkelijke bodemhoogte veel beter zichtbaar geworden.

Afbeelding: ruilverkavelingskaart uit 1946 (bron: heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk)

Bovenstaande ruilverkavelingskaart uit 1946 bevat de hoogtelijnen voor de Lieshoutse Beemden en voor een flink deel van de inmiddels bebouwde gebieden van Beek en Donk.

1.3. Werkwijze bij het maken van het fysieke landschap

Als uitgangspunt voor de kaart van het fysieke landschap is de geomorfologische kaart genomen. De ligging en begrenzing van de daar aangegeven terreintypen is vervolgens aangepast aan de hand van vooral de relatieve hoogtekaart en verder voor details met behulp van de kadasterkaarten en de het andere kaartmateriaal. Al doende zijn de moderne structuren, zoals autowegen, vuilhopen, afgravingen en bebouwde gebieden, uit de kaart verwijderd. Het hier beschreven gebied is dat van de gemeente Laarbeek volgens de grenzen van 1 januari 1997, met daaromheen een zone van 1 kilometer breed. Op deze wijze kunnen grensoverschrijdende landschapselementen beter begrepen worden.

Vanaf de oude kadasterkaarten werden de beken ingetekend: element "07 Beken" op de kaart. De beken werden stroomopwaarts niet verder getekend dan tot waar de kadasterkaart ze een min of meer natuurlijk (enigszins kronkelend) uiterlijk geeft. Op die beken sluiten vaak veel rechtere, ooit gegraven waterlopen aan die misschien wel in een oud dal of dalvormige laagte liggen, maar hier niet als "beek" zijn aangemerkt. In het uitgestrekte Broek werden op de relatieve hoogtekaart nog de geultjes van oude waterlopen herkend, die al rond 1800 verdwenen waren. Ook deze zijn aangegeven. In totaal betreft het 16 beken met een totale lengte van bijna 59 km die alle samenkomen aan de noordoostpunt van de gemeente Laarbeek, dat is de oude noordoostpunt van de voormalige gemeente Beek en Donk.

De beekdalen zijn op de geomorfologische kaart meestal van een R-type. Al die R-typen zijn samengenomen en vervolgens is waar dat nodig was de begrenzing aangepast aan de AHN-gegevens, de oude kadasterkaart en de latere topografische kaarten. Veelal zijn ook de dalflanken (type H) daarbij bij de beekdalen getrokken. In Laarbeek is er een groot gebied dat op de geomorfologische kaart als "Beekoverstromingsvlakte" (1M24) wordt aangegeven. Ook dat is hier onder het thema 6 gebracht. De geomorfologische kaart geeft in die vlakte enkele zandopduikingen aan. Deel betreft het ophogingen voor boerderijen, welke ophogingen op kaarten van voor de ruilverkaveling niet te herkennen zijn. Deze zijn niet overgenomen. Anderzijds toont de AHN hoogten in dit vlakke gebied die wél op oudere kaarten herkenbaar zijn. Deze hoogten zijn niet onder het thema 6 gebracht.

Deze bewerking leverde "06 Dalen op het Hoge". Door controle tegen de kadaster- en topografische kaarten is een nadere verdeling tussen "dal" en "rijt" aangebracht. De beekdalen en de overstromingsvlakten strekken deels een eind buiten de huidige gemeente. Het zijn er 13 met een oppervlakte van 2429 hectare.

De volgende stap betrof het andere uiterste in het landschap: de stuifduingebieden. Ook deze kunnen op de geomorfologische kaart teruggevonden worden (3L8 'Lage land- en stuifduinen met bijhorende vlakten' dat hier niet voorkomt, en 4L8 'Hoge land- en stuifduinen met bijhorende vlakten'), maar hier leverde de relatieve hoogtekaart een belangrijke verrijking met details op. De bodemkaart (code Zd maar ook Hd) diende als controle en de topografische kaarten van 1837/8, 1845, 1881, 1900, 1930 en de kadasterkaart dienden om inmiddels afgegraven duinen terug te vinden en ze scherper te lokaliseren. Binnen de duingebieden komen allerlei kamduinen voor: soms paraboolvormig, soms langgerekt, soms helemaal rondlopend. Ook de laagten in het duingebied konden zo goed worden opgespoord. In een aantal gevallen moesten de kadasterkaart en de oude topografische kaarten voor aanvullingen zorgen. Ook de afgravingen zijn hier van belang.

Deze bewerkingen leverde het onderdeel "04 Duinen en stuifkoppen" op. Vooral het grote complex in de Molenheide in het zuidwesten van de gemeente, en de strook aan de zuidzijde van de Lieshoutse Heide die deel uit maakt van de Midden-Brabantse dekzandrug zijn opvallend. De duingebieden in het beschreven gebied beslaan ruim 1100 hectare.

Van de geomorfologische kaart werden de dekzandruggen (3K14, 4K14) afgelezen. De categorie "3L5 Dekzandruggen met of zonder oud bouwland" bleek een zeer belangrijke aanvulling. Voor een deel bleken deze gebieden hiervoor als duinengebied geclassificeerd omdat de hoogtekaart er heel

duidelijk een patroon van duinen en uitblazingslaagten laat zien. De enkeerdgronden van de bodemkaart beslaan zeer grote oppervlakten, maar de grondwatertrappen daarbinnen (vooral GWT=7 en 7*), bleken wel nuttig bij het onderscheiden van hoge en lage dekzandruggen. Na het inschatten van de overvloedige zandafgravingen en vergelijking met de AHN en oude topografie, konden in en om Laarbeek uiteindelijk 75 gebieden als “02 Lage dekzandruggen” en 37 als “03 Hoge dekzandruggen” aangegeven, resp. 1456 en 1042 hectare groot. Het betreft onder andere de dorpsakkers van Lieshout, Aarle, Beek, Donk, Donkersvoort en Boerdonk.

De geomorfologische kaart geeft ook allerlei laagten aan die niet behoren bij dalen of duingebieden. Controle tegen de relatieve hoogtekaart, de kadasterkaart en de topografische kaart leverde de eenheid “05 Laagte op het Hoge” op. Los hiervan is de hoogtekaart nogmaals doorgelopen, wat nog enkele laagten opleverde. Dit alles leverde 22 laagten op van uiteenlopende grootte: van 0,4 tot 42 hectare groot, samen 223 hectare. In hoeverre hier of in de duingebieden “Pingo-ruïnes” voorkomen, kan op deze wijze niet vastgesteld worden. Zonder gericht veldonderzoek met grondboringen en veenonderzoek is er niets zinnigs over te zeggen.

De rest van het gebied is hier opgenomen als een soort restcategorie “01 Lage zandgronden”, voor zover ze hiervoor niet in een andere categorie zijn ondergebracht. Dit leverde in en om Laarbeek 74 gebieden op, deels flanken van beekdalen, samen 3225 ha groot. De kleinste plekjes zijn kleiner dan een hectare, de grootste zijn op de Laarse Heide en de Lieshoutse Heide te vinden.

De voorgaande elementen 01 t/m 06 beschrijven heel de bestudeerde oppervlakte. Het element 07, de beken, dat lijnvormig is, kan daarop geprojecteerd worden.

Als extra element is er dan nog “08 Moeren op het Hoge”. Allereerst zijn de vennen die op de kadasterkaart van 1830 getekend zijn ingetekend. Binnen Laarbeek zijn dat er 14 met een gezamenlijke oppervlakte van 113 hectare. De meeste en grootste lagen in het westen van de gemeente. Opmerkelijk is dat maar enkele van de vele uitblazingslaagten door het kadaster als water worden aangegeven en dat de topografische kaart van 1837 aanzienlijk méér waterhoudende vennen aangeeft dan de kadasterkaart. Ook de ven-indicatie moet over de bodem-indicatie geprojecteerd worden.

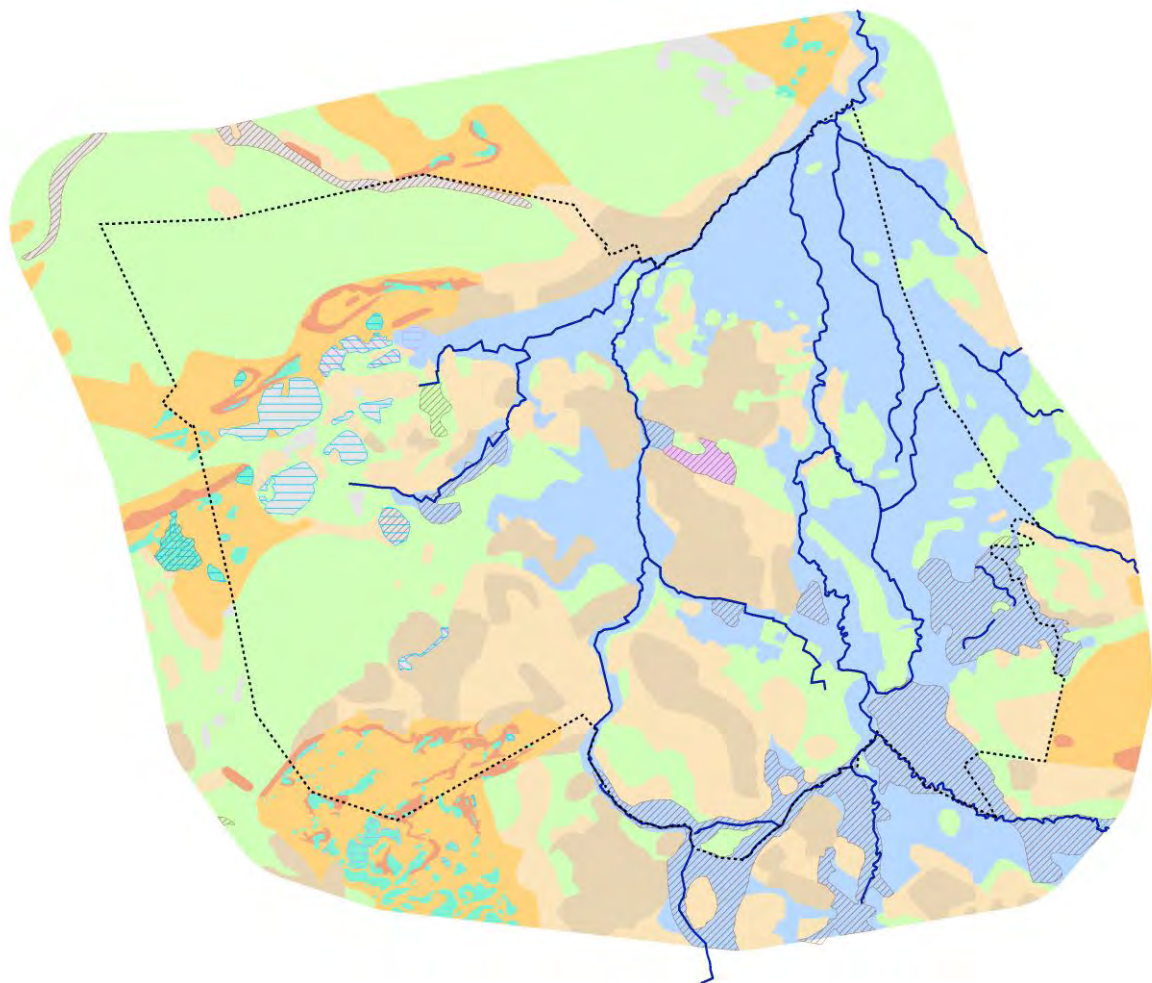
Van inmiddels verdwenen venen blijkt op de moderne geomorfologische en bodemkaart niets meer. Wel worden daarop terreinen aangegeven waar nog steeds ondiep in de bodem of aan de oppervlakte een veenlaag of moerige laag aanwezig is. In en om Laarbeek zijn dat er op de geomorfologische kaart 23, met een oppervlakte van 383 hectare. De bodemkaart vermeldt 13 gebieden met een gezamenlijke oppervlakte van 630 hectare. Voor een deel betreft het dezelfde gebieden. Nadat dit uitgezocht is, enkele vlekken wat verplaatst of bijgeknipt zijn omdat ze naast hun laagte (volgens de AHN-kaart) geprojecteerd waren, blijven er 10 moerassige plekken (22 hectare) en 14 plekken waar veen of een moerige laag aanwezig is (697 ha) over. De veruit belangrijkste veengebieden liggen in de beekdalen van de Aa en Bakelse Aa en de Goorloop.

Geheel verdwenen venen zullen via archiefonderzoek aangetoond moeten worden, maar hier wordt nu even volstaan met het benutten van de namen van de vennen uit 1828. Namen met daarin de elementen wit, klot, brand, put, peel en zwart wijzen hoogstwaarschijnlijk op plekken waar ooit veen zat dat intussen opgeruimd is. In Laarbeek werden dergelijke namen, behalve “Moerven” (2x) niet aangetroffen bij de kadastraal bekende vennen. Bij de “andere laagten” is een laagte opgenomen met de naam Rouwven. Ook deze naam kan op verdwenen veen wijzen, zodat ook deze plek is opgenomen bij de verdwenen venen. Dat zijn dan in totaal drie plekken, samen 20 hectare groot. Turfvaarten zijn hier niet geweest: de turf werd per kar afgevoerd.

Door het noorden van Laarbeek loopt de Midden-Brabantse dekzandrug. Alleen bij de Kokse Brug op de noordoosthoek van de gemeente kunnen de beken daar doorheen. Hierdoor wordt het oosten van de gemeente gedomineerd door een bij die brug convergerend stelsel van beken en beekjes. Er is daar een groot gebied met beekoverstromingsgronden, waarin alleen in het zuiden veen voorkomt.

Het westen van de gemeente is hoger en droger. De oude nederzettingen liggen in het middengebied.

Dit is dan het resultaat:

Een totaaloverzicht van het fysische landschap van in cijfers:

Thema nr	Thema	Aantal	Opp (ha)	Lengte (m)	Sub-thema	Aantal	Opp (ha)
1	Lage zandgronden	74	3226	60974			
2	Lage dekzandruggen	75	1455				
3	Hoge dekzandruggen	37	1042				
4	Duinen en stuifkoppen	157	1385				
					4,2	Duin	17
					4,3	Kamduinen	25
					4,4	Uitblazingslaagte	115
5	Laagte op het Hoge	22	223				
6	Dalen op het Hoge	14	2459				
					6,1	Dal	13
					6,2	Rijt	1
7	Beken	18					
8	Moeren op het Hoge	45	866				
					8,1	Ven	18
					8,2	Moerassig	10
					8,3	Veen, actueel	14
					8,4	Veen, verdwenen	3
	Totaal	442	10656	60974			

1.4. De kaart van het fysieke landschap

Het gaat bij thema 1 t/m 3 om de relatieve hoogteligging. Grote structuren als de Middenbrabantse dekzandrug worden hier niet bedoeld. Die zal in onze opzet wel uiteenvallen in een clustering van dekzandruggen en duingebieden.

Thema: 1 Lage zandgronden

Er zijn 74 vlakken aangegeven, met een gezamenlijke oppervlakte van 3226 hectare. Ze liggen verspreid over de hele gemeente, meer in het westen en minder in het oosten. De vlakken hebben zoveel mogelijk een streekeigen naam gekregen.

Thema: 2 Lage dekzandruggen

Er zijn 75 lage dekzandruggen aangegeven, die samen 1455 hectare beslaan. De grootste zijn vaak gebruikt als dorps- en gehuchtakkers.

De lage dekzandrug Asdonk (2.353 op kaart) zou een stuifduin zijn, ontstaan door uitgewaaide zand vanuit het Aadal dat er direct aan grenst en waarmee een groot hoogverschil was ontstaan. Heette de Smousenbult aan de Kleinbroekdreef.¹

Thema: 3 Hoge dekzandruggen

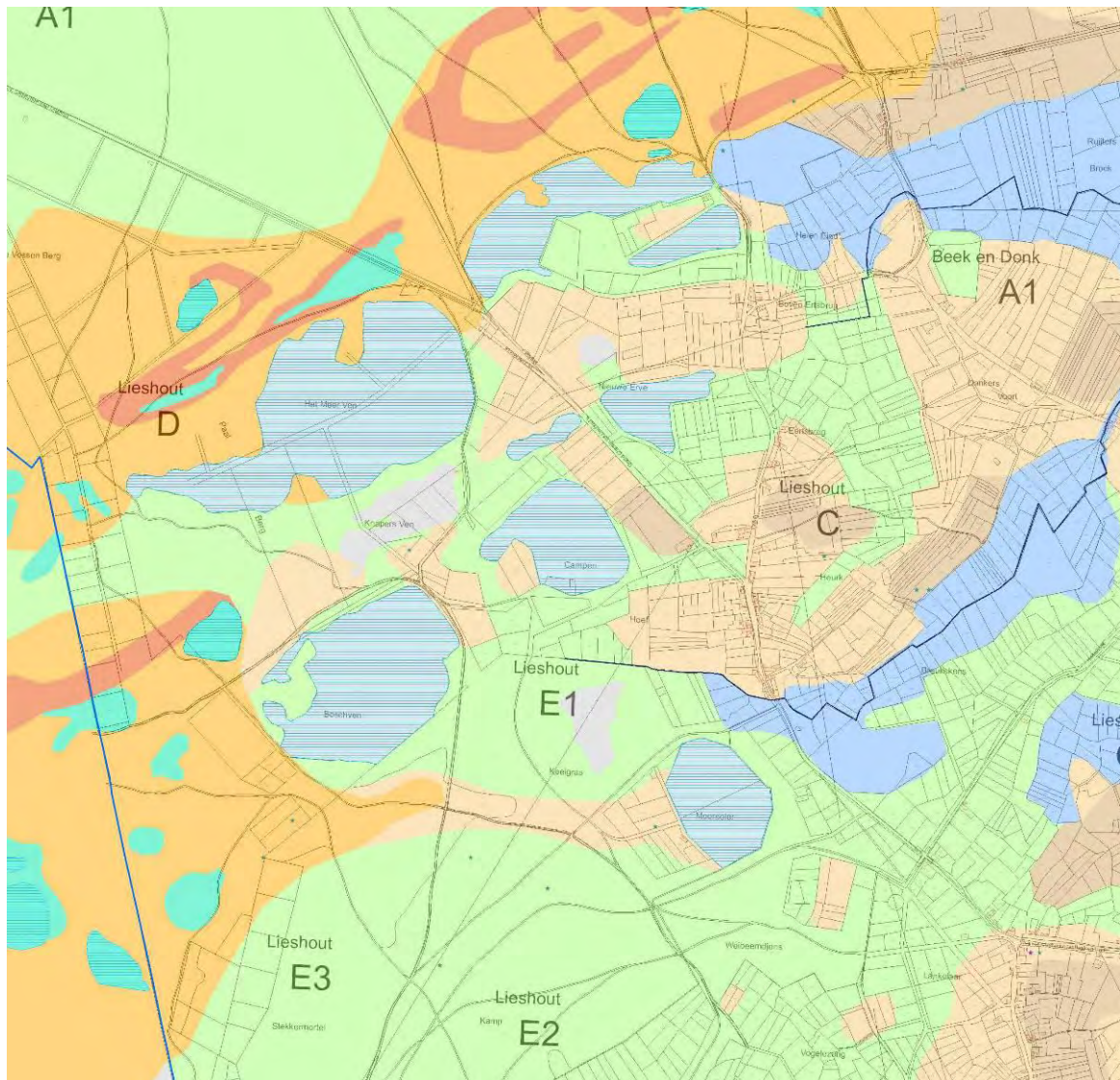
Er zijn 37 hoge dekzandruggen genoteerd, met een gezamenlijke oppervlakte van 1042 hectare. Ook hiervan zijn de grootste alle in gebruik geweest als dorpsakker, met de akkers van Aarle, Beek en Donk netjes op een rij langs de Aa. De tien grootste:

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
3	Hoge dekzandruggen	168	Beek	125,93
3	Hoge dekzandruggen	182	Geeneind	116,15
3	Hoge dekzandruggen	178	Donk	113,75
3	Hoge dekzandruggen	162	Aarle	86,98
3	Hoge dekzandruggen	175	Boerdonk	81,95
3	Hoge dekzandruggen	179	Donkersvoort	52,14
3	Hoge dekzandruggen	185	Hof	45,58
3	Hoge dekzandruggen	170	Beemdkant	35,74
3	Hoge dekzandruggen	176	Boerdonk	26,50
3	Hoge dekzandruggen	174	Binderen	26,40

¹ Info Henk van Beek, Heemkundekring Barthold van Heesel.

Thema: 4 Duinen en stuifkoppen

In deze categorie zijn drie subcategorieën onderscheiden: 17 duingebieden met een oppervlakte van 1089 hectare; 25 kamduincomplexen met een oppervlakte van 139 hectare en 115 laagten die samenhangen met duinen en waarschijnlijk meestal uitblazingslaagten zullen zijn, samen 156 hectare groot. In totaal is zo 1385 hectare duingebied genoteerd, 14 % van de hier getelde oppervlakte.

Overzicht van het fysisch landschap ten westen van Mariahout en Lieshout met de kadastrale percelering van 1832.

4.1. Akkerrandwal

Lang, smal maar hoog opgestoven zand op grens van hei en oude akkers, vaak begroeid met wat zielige eiken, maar soms ook hele stevige. Het naastliggende ex-heide gebied vaak begroeid met dennen; de akker hopelijk nog akker. Ontstaan door instuiven van akkerwal.

4.2 Duin

Duinen zijn door de wind in het vrije opgeblazen hopen stuifzand. Soms een heel chaotisch golvend gebied. Heel vervelend als je grafheuvels wilt vinden...

Het voornaamste duinengebieden liggen in het westen van Laarbeek: de Molenheide, 366 ha, in het zuidwesten; De Olense Heide in het westen, de duinen aan de zuidkant van de Lieshoutse Heide in het noordwesten. Andere duingebieden liggen geheel buiten de gemeente Laarbeek. Dit zijn de 10 grootste duingebieden:

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
4	Duinen en stuifkoppen	1004	Molenheide	365,78
4	Duinen en stuifkoppen	1003	Laarse Heide	143,06
4	Duinen en stuifkoppen	1013	zuidkant Liesh. Heide	133,37
4	Duinen en stuifkoppen	1001	Grotelse Heide	120,24
4	Duinen en stuifkoppen	1006	Olense Heide	112,76
4	Duinen en stuifkoppen	1002	Het Lijnt	78,03
4	Duinen en stuifkoppen	1011	Vresselse Heide	62,49
4	Duinen en stuifkoppen	1007	Olense Heide	20,70
4	Duinen en stuifkoppen	1015	zuidkant Liesh. Heide	13,71
4	Duinen en stuifkoppen	1014	zuidkant Liesh. Heide	12,72

4.3 Kamduinen

Duinen, maar dan in rechte of gebogen ruggen, eventueel mooie parabolen. Binnen de bogen uitblazingslaagten. De kamduinen zijn soms erg lang. Er komen er enkele voor van meer dan 1,5 kilometer lengte. Het meest opvallend is de reeks langs de zuidkant van de Lieshoutse Heide en die langs de noordkant van de Molenheide. Deze duinen kunnen van laatglaciale ouderdom zijn, maar ook laatmiddeleeuws en alle dateringen daartussen. Zonder detailonderzoek of vergelijking met archeologische sporen zijn ze niet te dateren. De tien grootste kamduincomplexen:

Themanr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
4	Duinen en stuifkoppen	1038	zuidkant Liesh. Heide	22,19
4	Duinen en stuifkoppen	1036	Olense Heide	18,08
4	Duinen en stuifkoppen	1039	zuidkant Liesh. Heide	11,27
4	Duinen en stuifkoppen	1025	Molenheide	10,90
4	Duinen en stuifkoppen	1026	Molenheide	8,13
4	Duinen en stuifkoppen	1029	Molenheide	7,34
4	Duinen en stuifkoppen	1022	Molenheide	6,25
4	Duinen en stuifkoppen	1018	Grotelse Heide	5,98
4	Duinen en stuifkoppen	1027	Molenheide	5,36
4	Duinen en stuifkoppen	1035	Molenheide	4,92

4.4 Uitblazingslaagte

Plek waar het zand weggeblazen is, tot op een natte of stugge laag. Soms gevuld met een ven of (ex-) veen. Combinaties van oude kamduinen en oude uitblazingslaagten lijken bij uitstek kansrijk voor sporen uit het Mesolithicum.

De 115 uitblazingslaagten zijn meestal klein, hun gemiddelde grootte is 1,4 hectare. De grootste is echter ruim 21 hectare en ook een laagte in de Molenheide is groter dan 10 hectare. Combinaties van oude kamduinen en oude uitblazingslaagten lijken bij uitstek kansrijk voor sporen uit het Mesolithicum.

Dit zijn de tien grootste uitblazingslaagten:

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
4	Duinen en stuifkoppen	1133	Olense Heide	21,55
4	Duinen en stuifkoppen	1108	Molenheide	14,42
4	Duinen en stuifkoppen	1088	Molenheide	5,82
4	Duinen en stuifkoppen	1106	Molenheide	5,70
4	Duinen en stuifkoppen	1098	Molenheide	5,21
4	Duinen en stuifkoppen	1072	Molenheide	3,96
4	Duinen en stuifkoppen	1111	Molenheide	3,61

4	Duinen en stuifkoppen	1138	zuidkant Liesh. Heide	3,58
4	Duinen en stuifkoppen	1129	Olense Heide	3,03
4	Duinen en stuifkoppen	1139	zuidkant Liesh. Heide	2,83

Zonder gericht veldonderzoek met grondboringen en veenonderzoek is er niets zinnigs te zeggen over het voorkomen van Pingo-ruïnes.

Stuifduinen en -koppen op de Lieshoutse Heide, waar de Schaapsdijk dwars door de Midden-Brabantse dekzandrug heengaat (april 2012)

4.5 Fort

Soort getuigeberg in verstoven gebied waarin de oude bodemopbouw nog aanwezig is, vaak bedekt door een bergje stuifzand.

Thema: 5 Laagte op het Hoge

Een niet-beekdal-laagte, het kunnen oude uitblazingslaagten zijn die in de laatste 1000 jaar niet meer stoven (in cultuurland, heide) maar ook erg oude beekdalen die tot ingesloten laagten werden doordat ze ergens door overstuiving met dekzand tot kom werden. Of rare gaten door smeltend ijs nagelaten etc.

5.1 Pingoruïne

Een *pingo* is een bolvormige heuvel die ontstaat in een gebied met permafrost waar de hydrostatische druk van bevroren grondwater zorgt voor het opheffen van een laag bevroren grond. Als het klimaat warmer wordt, bijvoorbeeld aan het einde van een ijstijd, blijft van een pingo een cirkelvormig meer of krater over die pingoruïne wordt genoemd. Veel pingoruïnes worden na het afsmelten van het ijs langzaam opgevuld met veen.

In het gebied konden met de gebruikte methode geen pingo-ruïnes herkend worden. Omdat er kennelijk weldegelijk oude (dat wil zeggen tot in het Mesolithicum teruggaande) duinen zijn, kan niet uitgesloten worden dat er ook pingo-ruïnes zullen zijn. Zie overigens hiervoor bij "Uitblazingslaagten".

5.2 Andere laagtes

Het gaat hier niet om uitblazingslaagte met randwal, maar om laagten in verder min of meer vlak gebied die meestal geen deel uitmaken van dalsystemen. Wel kunnen er stukjes dal tussen zitten die door latere zandverplaatsing afgesnoerd werden. Het gaat om 22 laagten met een totaal oppervlakte van 223 hectare. Vaak lagen er vennen in, volgens de topografische kaart van 1837 meer dan volgens de kadasterkaart van omstreeks 1820, wat opvallend is.

De tien grootste "andere laagten" zijn:

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
5	Laagte op het Hoge	326	Leinsven	42,34
5	Laagte op het Hoge	328	Meervan	37,61
5	Laagte op het Hoge	316	Bosven	22,68
5	Laagte op het Hoge	335	Witte Bleek	20,06
5	Laagte op het Hoge	321	Het Lijnt	18,02
5	Laagte op het Hoge	320	Het Lijnt	13,37
5	Laagte op het Hoge	334	Rouwven	13,00
5	Laagte op het Hoge	317	Campen	10,65
5	Laagte op het Hoge	331	Moorselen	9,89
5	Laagte op het Hoge	324	Knapens Ven	5,94

Moorselen vanaf de Broeksteeg (april 2012)

Thema: 6 Dalen op het Hoge

Normaler wijze beekdalen met beek, maar soms geheel gevuld met veen en dan (vroeger) beekloos.

6.1. Dal

Langgerekt doorlopend dal, meestal met beek.

In Laarbeek domineren de beekdalen de oostelijke helft van de gemeente. De hoofdstroom is er de Aa. Tal van min of meer parallelle beekjes, deels met eigen dalen, verknippen het gebied. Het is daardoor wat arbitrair waar je een beekdal laat beginnen en ophouden. De oostelijkste 2 kilometer van de gemeente bestaat bijna geheel uit een breed geheel van beekdalen: de overstromingsvlakte van de Aa. In totaal zijn 14 beekdalen onderscheiden, met een oppervlakte van 2459 hectare, een kwart van het hier gekarteerde gebied. De tien grootste dalen zijn:

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
6	Dalen op het Hoge	125	Het Leek	1101,34
6	Dalen op het Hoge	116	De Beemden of Goorloop	542,24
6	Dalen op het Hoge	124	Ruitersbroek	182,51
6	Dalen op het Hoge	123	Lieshoutse Beemden	165,62
6	Dalen op het Hoge	127	De Aa	145,67
6	Dalen op het Hoge	126	Broekeling	76,09
6	Dalen op het Hoge	119	Peesgal	61,74
6	Dalen op het Hoge	120	Reijbroeken	48,73
6	Dalen op het Hoge	122	Breukskens	43,98
6	Dalen op het Hoge	115	De Aa Kokse Brug	35,14

Beekdal van de Goorloop met weidegronden en hakhoutbosjes (april 2012)

6.2 Rijt

Rijt wordt hier niet als naam gebruikt, maar Regt. De naam (lage) **Recht/Regt** komt in aktes ook voor als Raecht, Raagt, Racht, Rakt.² Het is een begin van een beekdal, vaak in kwelzone, vaak moerassig of venig en met een afsnoering eer het eigenlijke dal begint, en daardoor wat komvormig. Aan de uitlopers van deze dalen en hun zijdalen kwamen regten voor: plaatsen waar het water uit de bodem komt aan de kop van zo'n dal, wat meestal een erg natte plek opleverde. Hier onder vallen ook wijstgronden, ongeacht of daar veen is of was.

Bij de verkenning in en om Laarbeek werd één regt opgemerkt. De naam van deze centraal tussen Beek en Donk gelegen regt wordt niet meer begrepen: "Lage Recht". Beter bekend onder de naaam Trekgraaf. De typering voor het gebied de Lage Regt als een Rijt is echter waarschijnlijk niet juist.³ Het gaat hier om een beekdal of laaggelegen gebied dat het dorpsdeel Beek van het dorpsdeel Donk scheidt en van oorsprong een natte verbinding vormt tussen de Aa en de Goorloop. Hier is echter geen historisch bekende beek bekend. Er is wel een loop aanwezig, genaamd de Trekgraaf, die een aanwijzing kan zijn voor het bestaan van een beek. De Trekgraaf is mogelijk een genormaliseerde beek of een deel daarvan. Door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart is voor dit gebied alleen de verbinding met de Goorloop blijven bestaan. De Trekgraaf wordt nu deels gevoed met kanaalwater.⁴

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
6	Dalen op het Hoge	128	Lage Regt	19,50

De Lage Regt of Trekgraaf (april 2012)

6.3 Waterscheiding

In Laarbeek niet aanwezig.

² Beijers, H., en G.J. van Bussel, 1996.

³ Huijbers 1993.

⁴ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

Thema: 7 Beken

7.1 Beekloop

De eigenlijke natuurlijke beek. Op de kadasterkaarten is in de regel goed te zien tot waar een beek stroomopwaarts natuurlijk is (bochten!). Daarop sluiten dan gegraven, meestal rechte, waterlopen aan, aangelegd bij de ontginning van de heide. Die rechte stukken horen tot het cultuurlandschap en worden eventueel genoteerd onder 15.03: "Gegraven waterlopen – sloot."

De beken in Laarbeek zijn merendeels 'genormaliseerd' ofwel rechtgetrokken en deels opgeruimd bij ontginning of ruilverkaveling. De Zuid-Willemsvaart heeft hier en daar de Aa doen verdwijnen. Op deze kaart is echter de kronkelende gedaante van de oorspronkelijke beken weergegeven en dat op basis van de kadasterkaarten van ca 1828 en enkele kaarten uit 1808 en 1810. Een probleem is de naamgeving van de beken, niet alleen hier maar in heel de Peel en de Kempen. Soms verandert een beek al binnen één oude gemeente van naam, in de regel gebeurt dat zodra de beek een gemeentegrens oversteekt. Voor weer andere beekjes geeft de kadasterkaart geen naam. Daar is de naam ontleend aan latere topografische kaarten. Bovendien doet zich het probleem voor dat veel beken "Aa" genoemd worden. Voor het onderscheid zijn ze hier naar een aanliggend dorp genoemd als het bij die korte naam bleef. Vaak heten de beken tegenwoordig wéér anders: hier staan dus de oude namen voorop!

In totaal zijn 18 beken en beekjes onderscheiden met een totale lengte van bijna 61 kilometer. Uiteindelijk stroomt het water noordoostwaarts af: alle water moet onder de Kokse Brug door geperst worden! De tien langste beken in het gekarteerde gebied zijn:

Nr	Naam	Lengte (m)
134	Aa (ook Gulden Aa en Nieuwe Aa)	14016
140	Peesgalloop-Broekloop	10113
141	Donkersvoortloop	5766
138	Broekelingse Loop ⁵	4164
136	Kleine Goorloop	
137	Goorloop	
135	Bakelse Aa	4016
139	Liesloop	3367
144	Rijbroekse Loop	3077
151	Kleine Aa	2288
150	Rips	2201
146	Leigraaf	2105

De Goorloop is de levensader van Croy. 'Goor' uit Goorloop heeft dezelfde betekenis als het hiervoor genoemde woord 'broek', namelijk 'moeras'. De Goorloop noemde men vroeger ook wel de Mierle, waarbij er verwantschap is met de plaatsnaam Mierlo; ook 'mier' (moer) heeft hier de betekenis 'moeras'. Vanaf het punt waar de gemeentegrenzen van Stiphout, Lieshout en Aarle samenkomen (deze plek werd vroeger 'Op Duyn' genoemd), droeg de Goorloop ook nog lange tijd de naam Pesgal of Pesgalloop. Die naam betekent waarschijnlijk 'waterloop door een natte weide' of 'hooiland op een natte plaats'. De benaming 'Pes(e)gar' wordt in oude documenten genoemd vanaf 1381.

De Goorloop bevat veel ijzer. Dat is te zien aan het roestbruine water of - beter gezegd - aan de roestbruine bodem in het riviertje. Op plekken waar het water stilstaat, is een dun olieachtig laagje op het water zichtbaar. Dit laagje wordt gevormd door ijzerbacteriën en is een onschuldig, natuurlijk goedje. Het ijzerhoudende water vormde in de loop van de tijd een harde laag ijzeroer. Dit moerasijzererts werd vroeger gewonnen om ijzer van te smelten. Het moerasijzererts vormde zich in de veenachtige bodem. Her en der worden ook nu nog geregeld ijzeroerklompen gevonden en ook zogenoemde klapperstenen. Klapperstenen zijn ijzerhoudende brokstukken waarvan de kern los zit.

⁵ Ook wel Schevelingse/Broekholtse Loop, heette vroeger de Goorloop.

Als je ze door elkaar schudt, hoor je het geluid waaraan ze hun naam te danken hebben. In vroegere jaren werd bij de Goorloop volop ijzererts gewonnen. In de ijzertijd maakte men van het moerasijzererts ijzeren voorwerpen. Ijzererts fungeerde verder als bouw materiaal ten behoeve van de fundering van gebouwen. Naar alle waarschijnlijkheid is ook kasteel Croy op ijzeroer gebouwd. Het winnen van ijzererts uit de waterbodem was een arbeidsintensieve klus.⁶

Afbeelding: Beekloop van de Aa vanaf de brug bij de Lekerstraat (april 2012)

Afbeelding: Brug over de Peesgalloop-Broekloop bij Heereind (april 2012)

⁶ Beek en Daniels 2007.

Op de kaart van het fysisch landschap ontspringt de Reijbroekse loop in Aarle-Rixtel. Dit is echter niet correct. Tot de aanleg van het Wilhelminakanaal vormde de Reijbroekse loop een verbinding tussen de Aa en de Goorloop en was tevens de gemeentegrens tussen Aarle-Rixtel en Beek en Donk. Het tracé is op de minuutplannen en de diverse topografische kaarten terug te vinden en tevens in het onderstaande kaartje uit 1819 (vóór aanleg Zuid-Willemsvaart).⁷

Op deze kaart uit 1819 is de slingerende loop van de Aa te volgen vanuit Aarle-Rixtel tot aan Eyckenlust.

Ook de Reijbroekse Loop is hier te zien als een zijbeek van de Aa.

Bij de aanleg van de Zuid-Willemsvaart zouden de bijna kaarsrechte kanaaldelen de natuurlijke loop van de Aa en haar zijbeken op tal van plaatsen doorsnijden. Op deze plaatsen werd de Aa dan verlegd of met een grondduiker onder het kanaal door geleid.

7.2 Oude meander

Reeds in een vroeg historisch of zelfs prehistorisch stadium afgesnoerde meanders. Vaak half open en half verland met veen of dichtgroeïende boerenkuilen. Soms terug te vinden op oude kaarten.

7.3 Overstromingsgebied

Soms belandt een beek in een erg vlak gebied waar amper nog van een dal sprake is: zo'n gebied kon gemakkelijk onder water schieten. Iets dergelijks ook bovenstrooms van bijna-afkellingen van beekdalen door dekzandruggen. Dergelijke overstromingsgebieden zijn wel eens "gecultiveerd" tot een "vloed" bij een watermolen. Die "vloed" noteren we bij het cultuurlandschap (16.09: Molens – molenvloed), het natuurlijke fenomeen van de overstromingsvlakte noteren we onder fysisch landschap.

⁷ Info heemkundekring De Lange Vonder.

Thema: 8 Moeren op het Hoge

Van venen aan de aardoppervlakte blijkt op de moderne geomorfologische en bodemkaart vrijwel niets meer. Ze zullen via archiefonderzoek aangetoond moeten worden, als ze er hier al waren. Wel geven deze kaarten volop bodems aan waarin een veenlaag of een moerige laag voorkomt. In deze reconstructie zijn de waterhoudende vennen volgens de kadasterkaarten alle opgenomen. Soms dragen vennen namen met de naamselementen “klot”, “wit”, “zwart”, “peel” erin: daar is zeker turf gestoken of gebaggerd. In Laarbeek werden alleen de naam “Moerven” en “Rouwven” opgemerkt. Opvallend is dat heel wat vennen op de topografische kaart niet vol water staan en dat die kaart weer enkele vennen tekent die op de kadasterkaart niet aangegeven zijn. Kennelijk was de waterstand lokaal nogal wisselend van jaar op jaar!

8.1 Ven

Natuurlijk open water op oude kaarten, zoals kadaster. Hier gegraven poelen in het cultuurlandschap. Sommige vennen(groepen) werden omgebouwd tot viskwekerij. De vennen worden genoteerd bij fysisch landschap; de viskwekerijen bij cultuurlandschap (28.15: Grondstofwinning – visvijvers).. Vennen ontstonden deels door het leeggraven van met veen gevulde laagten. In veel vennen werd nog recent van de bodem “klot”, goeie turf, gewonnen.

Er zijn 19 (kadastrale) vennen opgenomen, met een totale oppervlakte van 128 hectare. Enkele vennen liggen buiten de gemeentegrens. Een deel van de vennen lag in uitblazingslaagten tussen de duinen. De tien grootste vennen zijn:

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
8	Moeren op het Hoge	786	Meerven	37,61
8	Moeren op het Hoge	783	Bosven	22,68
8	Moeren op het Hoge	797	Rouwven	13,00
8	Moeren op het Hoge	784	Campen	10,65
8	Moeren op het Hoge	791	Moorselen	9,89
8	Moeren op het Hoge	794	Olense Heide	5,43
8	Moeren op het Hoge	795	Olense Heide	5,21
8	Moeren op het Hoge	785	Kontven	4,71
8	Moeren op het Hoge	787	Moerven	3,44
8	Moeren op het Hoge	788	Moerven	3,19

Het Meerven is nog te herkennen aan het relief in het landschap en het gebruik als weidegrond (april 2012)

8.2 Moeras

Moerassige gebieden waarvan niet duidelijk is dat het ooit veengebieden waren.

De geomorfologische kaart geeft binnen Laarbeek heel wat “moerassige” gebieden aan waar de bodemkaart geen veen of moerige klaag aangeeft. Enkele daarvan konden niet met depressies in het terrein in verband gebracht worden, die zijn niet opgenomen. Zo resteren na correctie 10 moerassige plekken, samen 22 hectare groot:

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
8	Moeren op het Hoge	806	Kamerven	11,17
8	Moeren op het Hoge	809	Ruitersbroek	5,01
8	Moeren op het Hoge	807	Molenheide	1,06
8	Moeren op het Hoge	810	zuidkant Liesh. Heide	0,95
8	Moeren op het Hoge	803	in de Molenheide	0,94
8	Moeren op het Hoge	805	in de Olense Heide	0,88
8	Moeren op het Hoge	804	in de Molenheide	0,82
8	Moeren op het Hoge	808	Molenheide	0,73
8	Moeren op het Hoge	801	in de Molenheide	0,42
8	Moeren op het Hoge	802	in de Molenheide	0,32

8.3 Veengebied actueel

Zowel de geomorfologische kaart als de bodemkaart geven gebieden aan waar thans ondiep in de bodem nog veen of een moerige laag aanwezig is. Deze gronden zijn samen genomen in de subcategorie 8.3: “Veen, actueel”. Binnen het gekarteerde gebied betreft het 14 gebieden, in totaal 697 hectare, hoofdzakelijk in de grote beekdalen gelegen. Op enkele plaatsen is “onder” de Zuid-Willemsvaart ook “actueel veen” aangegeven. Het is uiteraard de vraag of dat er nog zit!

Dit zijn de tien grootste gebieden met actueel veen:

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
8	Moeren op het Hoge	813	Bakelse Aa	177,56
8	Moeren op het Hoge	816	De Beemden	138,60
8	Moeren op het Hoge	818	Broekeling ⁸	130,88
8	Moeren op het Hoge	812	aan de Aa	76,46
8	Moeren op het Hoge	821	Leinsven	42,31
8	Moeren op het Hoge	820	Lage Regt	27,98
8	Moeren op het Hoge	815	Breukskens	25,65
8	Moeren op het Hoge	823	Reijbroeken	
8	Moeren op het Hoge	824	Witte Bleek	20,06
8	Moeren op het Hoge	819	in de Olense Heide	17,91
8	Moeren op het Hoge	814	bij Heijeneind	11,93

⁸ DE Broekeling was een erg leemrijk gebied met laagveen, waar grasplaggen werden gestoken.

Torreven aan de zuidkant van de Lieshoutse Heide – nr. 8.810 (april 2012)

8.4 Veengebied verdwenen

Tenslotte is een schatting gemaakt van plekken waar vroeger veen gelegen kan hebben. Deze steunt geheel op de namen van drie vennen. Turfvaarten zijn hier niet geweest: de turf werd per kar afgevoerd.

Dit leverde dus 3 plekjes op met een totale oppervlakte van 20 hectare. Dit zijn ze:

Thema nr	Thema naam	Nr	Naam	Opp (ha)
8	Moeren op het Hoge	827	Rouwven	13,00
8	Moeren op het Hoge	825	Moerven	3,44
8	Moeren op het Hoge	826	Moerven	3,19

8.5 Veen op wijstgronden

Langs de Peelhorst heb je typische breukverschijnselen die bijzonder natte plekken opleveren waar beken beginnen. Daar kan ook veen aanwezig (geweest) zijn.

Thema: 9 Heide

In de Volle Middeleeuwen werd een begin gemaakt met plaggenbemesting. Heide en grasplaggen werden vermengd met de mest van het vee. Eerst gebeurde dit in de openlucht, later in zogenoemde potstallen. Hierdoor ontstonden vruchtbare, humeuze akkerbodems. Rond 1850 bestond Peel- en Kempenland nog voor tweederde uit woeste gronden, vooral heide. In de periode 1850-1940 hebben zich ingrijpende veranderingen voorgedaan in het grondgebruik in de regio. De woeste gronden werden ontgonnen. Tot aan het einde van de 19de eeuw was er vooral sprake van grootschalige bosaanplant. Rond het jaar 1900 kwamen, met name dankzij een meer algemeen gebruik van kunstmest, grootschaliger heideontginningen op gang. Rond 1940 waren van de grote heidevelden nog maar enkele grotere gebieden over. Na de Tweede Wereldoorlog werden nog meer heidegronden in cultuur gebracht.

Grote oppervlakten hadden na de middeleeuwen lange tijd het karakter van heide: een vlak of golvend landschap begroeid met vooral bezemheide (*Caluna*) en dopheide (*Erica*), wat jeneverbessen en vliegdennen, vennen, zandvlakten en duinen. Hier en daar een vlek gras. Vooral na 1800 is de oppervlakte heidelandschap sterk afgenomen. Dat proberen we hier in beeld te brengen aan de hand van de topografische kaarten. Bij de reconstructie van het historisch landschap is gebruik gemaakt van drie referentieperiodes, drie ijkpunten (circa 1830, 1900, 1930), waardoor de ontwikkeling van het landschap gestalte krijgt. Aan de hand van het historisch kaartmateriaal uit betreffende periodes kon de ontwikkeling van het landschap, in dit geval de heide, in kaart worden gebracht.⁹

9.1. Hei in 1840

Ingetekend aan de hand van de veldminuten of netkaarten van de eerste topografische kaart, die in deze streken uit de jaren 1837 – 1840 dateren. Soms staan daarop bossen en velden aangegeven op plaatsen waar de kadasterkaarten (opgenomen 1810 – 1830) nog heide aangeven. De topografische kaart geldt dan.

Uniek nr	Toponiem	Relictstatus
11.9.1.001	Molenheide	Bestaat niet meer
11.9.1.002	Achterbosch	Bestaat niet meer
11.9.1.003	Mortelkamp	Bestaat niet meer
11.9.1.004	Muggenberg	Bestaat niet meer
11.9.1.005	Vogelezang	Bestaat niet meer
11.9.1.006	Hemelrijk	Bestaat niet meer
11.9.1.007	Stekkermortel Kamp	Bestaat niet meer
11.9.1.008	Boerdonkse Kampen	Bestaat niet meer
11.9.1.009	Lieshoutse Heide	Bestaat niet meer
11.9.1.010	Heieneind	Bestaat niet meer
11.9.1.011	Campen Hoef	Bestaat niet meer
11.9.1.012	Donkers Voort	Bestaat niet meer
11.9.1.001	Molenheide	Bestaat nog
11.9.1.001	Molenheide	Bestaat nog
11.9.1.009	Lieshoutse Heide	Bestaat niet meer
11.9.1.011	Campen Hoef	Bestaat niet meer
11.9.1.009	Lieshoutse Heide	Bestaat nog

⁹ Historisch kaartmateriaal: 1832: kadaster 1832; 1838: topografie 1837-1840. Uit de reproductie Wolters-Noordhoff, 1990; 1845: Topografie ca 1845: Van der Voordt-Pieck en Kuijl. 1845; 1900: Topografie ca 1900 Wieberdink, 1989. Dit zijn de Bonnebladjes.

11.9.1.009	Lieshoutse Heide	Bestaat nog
11.9.1.009	Lieshoutse Heide	Bestaat nog

9.2. Hei in 1900

Ingetekend aan de hand van de topografische kaarten met een datering zo dicht mogelijk bij 1900 (de typische "Bonnekaart").

Uniek nr	Toponiem	Relictstatus
11.9.2.001	Stekkermortel Kamp	Bestaat niet meer
11.9.2.003	Lieshoutse Heide	Bestaat niet meer
11.9.2.003	Lieshoutse Heide	Bestaat nog
11.9.2.003	Lieshoutse Heide	Bestaat nog
11.9.2.003	Lieshoutse Heide	Bestaat nog
11.9.2.004	Heieneind	Bestaat niet meer
11.9.2.004	Campen Hoef	Bestaat niet meer
11.9.2.011	Boerdonkse Kampen	Bestaat niet meer
11.9.2.024	Molenheide	Bestaat niet meer
11.9.2.024	Muggenberg	Bestaat niet meer
11.9.2.024	Molenheide	Bestaat nog
11.9.2.031	Mortelkamp	Bestaat niet meer
11.9.2.034	Lage Broekkant	Bestaat niet meer
11.9.2.035	Het Broek	Bestaat niet meer

9.3. Hei in 1930

Ingetekend aan de hand van de topografische kaarten met een datering zo dicht mogelijk bij 1930 (de laatste "Bonnekaart").

Uniek nr	Toponiem	Relictstatus
11.9.3.001	Lieshoutse Heide	Bestaat niet meer
11.9.3.002	Boerdonkse Kampen	Bestaat niet meer
11.9.3.003	Heieneind	Bestaat niet meer
11.9.3.004	Stekkermortel Kamp	Bestaat niet meer
11.9.3.005	Molenheide	Bestaat niet meer
11.9.3.006	Muggenberg	Bestaat niet meer
11.9.3.007	De Buiten Beemd	Bestaat niet meer
11.9.3.008	De Heikant	Bestaat niet meer
11.9.3.009	Het Broek	Bestaat niet meer
11.9.3.010	Hoog Strijp	Bestaat niet meer
11.9.3.001	Lieshoutse Heide	Bestaat nog
11.9.3.001	Lieshoutse Heide	Bestaat nog

Thema: 10 Grote structuren

Naast alle hier beschreven kleine landschappelijke structuren, hebben we ook te maken met enkele grote vooral geologische structuren die een regionale schaal hebben en soms erg bepalend zijn voor de kleinere landschappelijke structuren.

10.1. Geologische eenheid

Centraal in de Meierij ligt een zone waar door tektonische bewegingen de oudere bodemlagen diep zijn weggezakt. Deze laagte is deels weer opgevuld met zandige en lemige afzettingen. Deze zone heet tegenwoordig de Roerdalslenk, maar in oudere publicaties wordt hij de Centrale Slenk genoemd.

Ten oosten daarvan liggen oud-pleistocene gronden, waaronder oude kleilagen, nog hoog: de Peelhorst.

Ook ten westen van de Roerdalslenk liggen dergelijke oud-pleistocene gronden hoog, daar Kempische Kleien genoemd. Op de overgang naar de Roerdalslenk komt daar bovendien een wat jongere zone met veel Maaspuin (grind, keien) voor: de Gordel van Sterksel. Deels zijn deze afzettingen in de Roerdalslenk weggezakt (niet aangegeven). Het hoogste gedeelte van deze zone wordt in Belgisch Limburg wel de "Puinwaaier van de Maas" genoemd (niet aangegeven).

10.2. Tektonische breuk

De scheidingen tussen de grote geologische zones worden gevormd door breuklijnen in de aardkorst. De breuk tussen de Peelhorst en de Roerdalslenk is nog actief en veroorzaakt af en toe goed voelbare aardbevingen. Deze Peelrandbreuk is vrij recht.

De voornaamste breuk aan de westzijde van de Roerdalslenk is de Breuk van Vessem. Deze is amper nog actief en heeft een wat bochtig verloop. Bovendien zijn er een heleboel zij-breukjes. Het is net alsof de bodem hier scheurt en niet zozeer breekt...

10.3. Midden-Brabantse Dekzandrug

Dwars over de Roerdalslenk ligt een jong-pleistocene dekzandrug, de Midden-Brabantse Dekzandrug. Deze is 43 kilometer lang, opvallend recht en meestal ongeveer 2 kilometer breed. Deze rug belemmert de afstroming van heel wat beken, waardoor aan de zuidzijde hier en daar flinke overstromingsvlakten gevormd zijn. Soms zijn beken in een ander dal terecht gekomen, soms wringen ze zich met vele door één "poort". Aan de noordzijde zien we juist het resultaat van afspoeling vanuit de Midden-Brabantse Dekzandrug: leemgebieden.

De Midden-Brabantse dekzandrug belemmert in Laarbeek de doorgaans zuidoost-noordwest lopende beken met als gevolg dat die natuurlijke beken in noordoostelijke richting afbuigen en de zuidrand van de Middenbrabantse dekzandrug volgen. We zien een kleine waterloop vanaf Heieind (Mariahout) naar de Donkervoortse Aa, die op zijn beurt uitmondt in de Boerdonkse Aa. Op dit deel van de Middenbrabantse dekzandrug is de hoge ligging van de rug met direct daaraan grenzend het lage deel waarin de hierboven genoemde beken stromen, een opvallend gegeven. Juist deze sterke gradiënt waarbij hoge, droge grond wordt begrensd door lage natte grond, heeft als gevolg dat de dekzandrug vanaf De Hei tot en met Boerdonk al relatief snel in ontginning is genomen, terwijl grote delen van de Middenbrabantse dekzandrug in zuidwestelijke richting tot in het begin van de 20ste eeuw heidegebied bleven. De oudste ontginning is ongetwijfeld de directe omgeving van Boerdonk. De strook langs De Hei tussen Mariahout en Boerdonk is van iets latere datum.

10.4. Waterscheiding

Waterscheidingslijnen scheiden de stroomgebieden van de afzonderlijke beken. Hier zijn slechts de voornaamste natuurlijke waterscheidingen weergegeven. Ze lopen vaak over landruggen en door duingebieden, maar soms ook door het cultuurland.

Thema: 11 Restbossen

Bossen die kennelijk de bos-vijandige Middeleeuwen overleefden en pas daarna sneuvelden of misschien zelfs nog bestaan.

11.1 Restbos

Bossen die “altijd” bestaan hebben, die in de late middeleeuwen en daarna steeds vermeld worden en er in 1832 (of op de Meierijkaart van Verhees, 1794) nog zijn. Bij de reconstructie van het restbos is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal vanaf 1794.¹⁰ Ook de in historische tijd gesneuvelde oude bossen die rond 1500 nog bestonden, zijn opgenomen, mits kon worden ingeschat wanneer ze opgeruimd werden.

11.11.1.001 Hakhoutbos Hoge Akkers

In gebied Hoge Akkers ligt nog een oud hakhoutbosje bestaand uit eiken, gelegen tussen Hagelkruis en kanaal. Dit bosje staat al op de kaart van 1832.

11.2 Ecologisch oud bos¹¹

Dit zijn oude boskernen, waarvan bestaan, omvang en ligging vastgesteld zijn door Bert Maes, wiens bestanden daarvoor gebruikt worden. Een oude boskern is een bos dat tenminste voorkomt op topografische kaarten van ca. 1840 en waar een deel uit inheemse bomen of struiken bestaat. Inheems zijn de bomen en struiken die zich sinds de spontane vestiging na de laatste IJstijd (vanaf ca. 13000 jaar geleden) ter plekke altijd natuurlijk hebben verjongd. Ze kunnen ook kunstmatig verjongd zijn, maar dan moet het plantmateriaal afkomstig zijn van strikt lokaal oorspronkelijke bomen of struiken. Dit betekent dat bomen en struiken die als soort wel inheems zijn, maar ingevoerd werden uit een andere klimaatszone of geologische regio niet als inheems worden aangemerkt. Plantmateriaal uit direct aangrenzende gebieden (ook over landsgrenzen) kan daarentegen wel als oorspronkelijk inheems worden gedefinieerd, als het verder voldoet aan de definitie.

Aangeplante bomen en struiken zijn niet zonder meer te onderscheiden van hun inheemse verwanten. Ervaren veldwerkers kunnen wel heel wat morfologische verschillen vaststellen, maar in de praktijk worden inheemse bomen en struiken onderscheiden door middel van een aantal parameters of criteria. De werkwijze hiervoor is ontwikkeld door Maes.¹² De criteria hebben betrekking zowel op de boom zelf als op de groeiplaats. Soms bieden archieven of herinneringen van omwonenden hulp. Een nieuwe hulpbron is kennis van het DNA met behulp waarvan inheemse genenbronnen kunnen worden gekarakteriseerd.

De belangrijkste criteria die de groeiplaats betreffen:

- het landschapselement komt voor op de historische topografische kaart van ca. 1830-1850 of ouder;
- het landschapselement komt op latere topografische kaarten voor, maar er zijn duidelijke aanwijzingen dat er vanuit oudere landschapselementen in de buurt uitzaaiing heeft plaats gevonden;
- het landschapselement maakt in het veld een oude en ongestoorde indruk
- het bodemtype en de groeiplaatsomstandigheden komen min of meer overeen met de natuurlijke standplaats van de soort;
- de bodem maakt een ongestoorde indruk;
- de boom of struik komt voor in het ter plaatse natuurlijke of afgeleide vegetatietype;

10 Historisch kaartmateriaal: 1794: Kaart Hendrik Verhees; 1832: kadaster 1832; 1838: topografie 1837-1840. Uit de reproductie Wolters-Noordhoff, 1990; 1845: Topografie ca 1845: Van der Voordt-Pieck en Kuijl, 1845; 1900: Topografie ca 1900: Wieberdink, 1989. Dit zijn de Bonneblaadjes.

11 Volledig naar bestanden Bert Maes 2010.

12 Maes, 1993.

- er zijn plantensoorten aanwezig in de boom-, struik- of kruidlaag die indicatief zijn voor oude bosplaatsen of houtwallen. Hierbij wordt een lijst gehanteerd zoals die voor de bossen van Vlaanderen is opgesteld door M. Hermy (Tack et al., 1993), aangevuld met soorten die representatief zijn voor Nederland
- de standplaats ligt binnen het natuurlijke verspreidingsgebied van de betreffende soort;
- in de omgeving komt de betreffende soort voor op vergelijkbare standplaatsen;
- in of nabij de standplaats komen oude natuurlijke of cultuurhistorische elementen voor zoals beekmeanders, wallen, greppels, graften, holle wegen en oude perceelsgrenzen.

De belangrijkste criteria die de boom of struik zelf betreffen:

- de boom of struik is een wilde inheemse variëteit, geen cultuurvorm;
- de boom of struik maakt een spontane en niet-aangeplante indruk;
- het betreft een zichtbaar oude boom of struik, een oude stoof van voormalig hakhout of spaartelg (op enen gezet);
- DNA onderzoek geeft indicaties.

Overige criteria

- uit archieven blijkt een hoge ouderdom van de groeiplaats of zijn er indicaties voor het autochtone karakter;
- uit mededelingen van bewoners ter plaatse blijkt een hoge ouderdom van de groeiplaats;
- uit archeo-botanisch- of archeologisch onderzoek volgen indicaties voor het autochtone karakter.

In de praktijk gaan zelden alle criteria tegelijk op. Op verarmde plaatsen bijvoorbeeld zullen indicatieve kruiden ontbreken. Er is ook niet altijd sprake van oude bomen of oud hakhout. Het uitsluiten van typische tuinvariëteiten is nog wel mogelijk, maar determinatie van wilde variëteiten is alleen met veel veldervaring soms mogelijk. De criteria dienen ook in samenhang met elkaar gebruikt te worden.

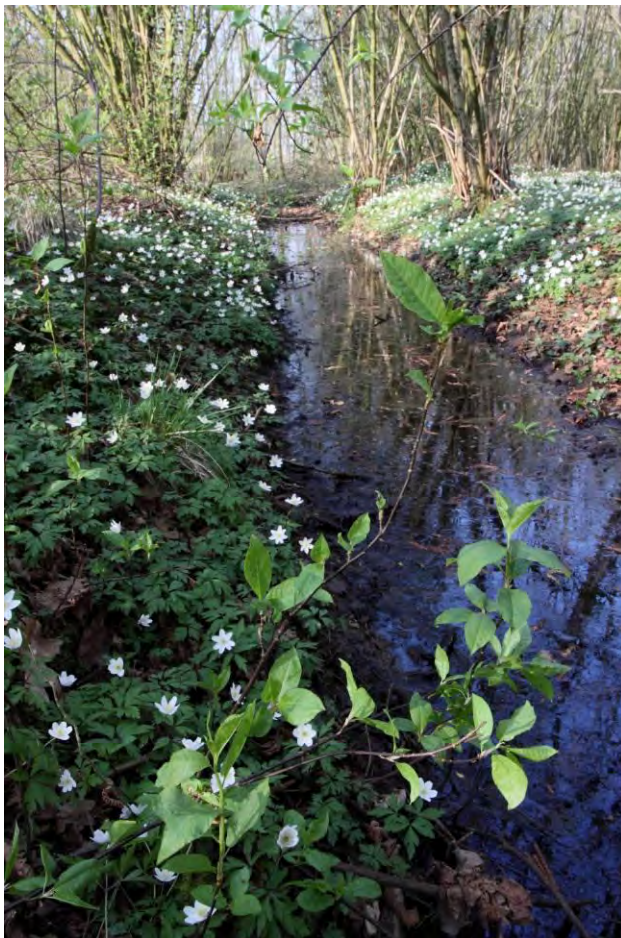
De groeiplaatsen van autochtone bomen en struiken worden in het veld aangegeven op een veldkaart met topografische ondergrond, schaal 1:10.000. Op het inventarisatieformulier worden opgenomen:

- gegevens betreffende de standplaats (topografie, geomorfologie, bodem, vegetatietype, indicatieve kruiden e.d.);
- gegevens over het beheer;
- de karakteristieke bomen en struiken (Tansleypresentie, inheems karakter, omtrek, hoogte, optreden van verjonging);
- gegevens ten behoeve van de oogst van vruchten of zaden (bloei, vruchtzetting, mate van bereikbaarheid).

De in de rapportage opgenomen soorten en groeiplaatsen zijn steeds in het veld bezocht en bestudeerd. In de praktijk is gebleken dat er in bestaande inventarisatierapporten ten aanzien van een aantal soortengroepen onvoldoende zekerheid bestaat over de determinatie of dat er sprake is van onzorgvuldige determinatie. Dit geldt voor geslachten als *Betula*, *Quercus*, *Crataegus*, *Prunus*, *Salix*, *Rosa* en *Ulmus*.

Uniek nr	Naam	Oppervlak in ha	Omschrijving
11.11.2.001	Goorloop / Wilhelminakanaal	0,41	rommelbosje met eikenspaartelgen, Gewone vogelkers en Geoorde wilg; stort tuinafval, tuininvloeden
11.11.2.002	Moorselaar	1,04	verdroogd wilgenmoeras met vermoedelijk wat aanvullende inrichtingsbeplanting op toegangspad; Gelderse roos komt ook in 't wilgenstruweel/moerasbosje voor (mogelijk verjonging vanuit aanplant)

			en is op het toegangspad vermoedelijk ooit afgezet;
11.11.2.003	Helenahoeve	0,56	oud eikenbosje, deels opgaand, deels spaartelgen; massaal Adelaarsvaren;
11.11.2.004	Broek	0,10	bosrand met relatief jong eikenhakhout/spaartelgenrelict op steiland (overgang naar akker)
11.11.2.005	Broek	0,12	bosrand met relatief jong eikenhakhout/spaartelgenrelict op steiland (overgang naar akker)
11.11.2.006	Broek	0,04	bosrand met relatief jong eikenhakhout/spaartelgenrelict op steiland (overgang naar akker); tuininvloeden; stort (organisch afval); verspreidt in omringende bos: meerdere jonge eikenstoofjes en spaartelgen;
11.11.2.007	Ruweeuwsels	0,72	voormalig eikenhakhout/spaartelgenopstand, doorplant met Canadapopulier en dichte struiklaag van m.n. Hazelaar, vermoedelijk aangeplant; rel. jonge exemplaren van Gelderse roos, vogelkers en meidoorn (aanplantgeschiedenis?); opname deel van groter object;

Natuur in de Ruweeuwsels (foto J. Lombaers, 2009, Panoramico)

2. Inventarisatie historisch landschap – Laarbeek¹³

K.A.H.W. Leenders, S. Vonk en R. Berkvens

2.1 Algemeen

Laarbeek

Laarbeek is op 1 januari 1997 ontstaan uit een fusie van de voormalige gemeenten Aarle-Rixtel, Beek en Donk, en Lieshout. Van de gemeenten Sint-Oedenrode en Erp werden kleine hoekjes overgenomen.

De gemeente Aarle-Rixtel verloor op 1 januari 1968 127 hectare en 157 inwoners aan Helmond, maar kreeg er tegelijkertijd 358 hectare met 206 inwoners bij van Stiphout. Op 1 januari 1997 ging 313 hectare met 147 inwoners naar Helmond en de rest naar de nieuwe gemeente Laarbeek.

Beek en Donk bleef wat grondgebied betreft sinds 1810 ongewijzigd tot 1997. Van Lieshout ging toen 4 hectare onbewoond gebied naar Helmond. De rest werd aan de nieuwe gemeente Laarbeek toegevoegd.

Vóór 1968 hebben we in het gebied van het huidige Laarbeek dus te maken met vier gemeenten: Aarle-Rixtel, Beek en Donk, Lieshout en Stiphout. Deze gemeenten werden in 1810 gevormd uit de gelijknamige dorpen van het Ancien Régime.

Bevolkingsontwikkeling van de dorpen¹⁴

	Inwoners 1438	Inwoners 1496	Inwoners 1526	Inwoners 1795	Inwoners 1899	Inwoners eind 1996
Aarle	810	1170	1635			
Aarle-Rixtel				1015	1595	5907
Beek en Donk				1082	1792	9650
Lieshout	725	660	740	826	1294	6246
Totaal	1535	1830	2375	2923	4681	21803

Het gedeelte van Stiphout dat in 1968 aan Aarle-Rixtel werd toegevoegd en nu nog bij Laarbeek hoort, is in de statistiek niet afzonderlijk te herkennen. De kadasterkaart van ca 1820 geeft er 4 boerderijen en het kasteel van met bijgebouwen aan: misschien een 30 – 40 personen. In 1985 en 2005 ongeveer 10 boerderijen en het kasteel, mogelijk dus een gelijk aantal inwoners. De bevolking van Laarbeek nam vanaf de vroege vijftiende eeuw tot 1800 dus geleidelijk toe van 1550 tot 2950 inwoners. De negentiende eeuw bracht een groei met 60% en de twintigste eeuw bijna een vervijfvoudiging van de bevolking. De bevolking lijkt nu te stabiliseren: midden 2011 waren er ongeveer 21.500 inwoners.

Naam

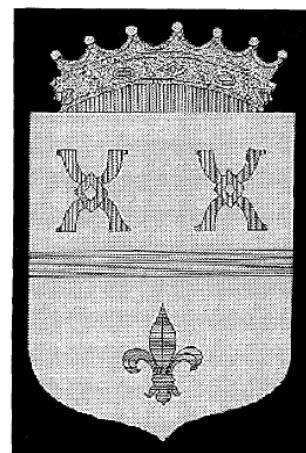
Laarbeek is een andere naam voor de Goorloop, die nu nog de grens vormt tussen Lieshout en Aarle-Rixtel en Lieshout en Beek en Donk, terwijl hij in de toekomst door de nieuwe gemeente zal stromen. De goorloop komt voor het eerst voor in een tweetal oorkonden van april 1246. In de eerste oorkonde wordt aangaande de grens tussen Lieshout en Aarle vastgesteld: dat het beekje, dat stroomt vanaf de molen Duijnhoven van bovengenoemden naar de Peesgal en verder, het allodium van Lieshout enerzijds scheidt en van de heer hertog anderzijds. In de tweede oorkonde van april 1246 werden ondermeer de Lieshoutse beemden langs de grens met Beek aan het domein Lieshout toegevoegd: aan deze zijde van de Peesgalbeek, naar Lieshout toe, over de weg de Doreweg.

¹³ Met diverse bijdragen van de leden van heemkundekring 't Hof van Liessent te Lieshout, heemkundekring De Lange Vonder te Beek en Donk en heemkundekring Barthold van Heessel te Aarle-Rixtel.

¹⁴ 1438, 1496 en 1526: Cuvelier, 1912; 1795 en 1899: Volkstellingen; eind 1996: CBS-statistiek gemeentelijke herindeling.

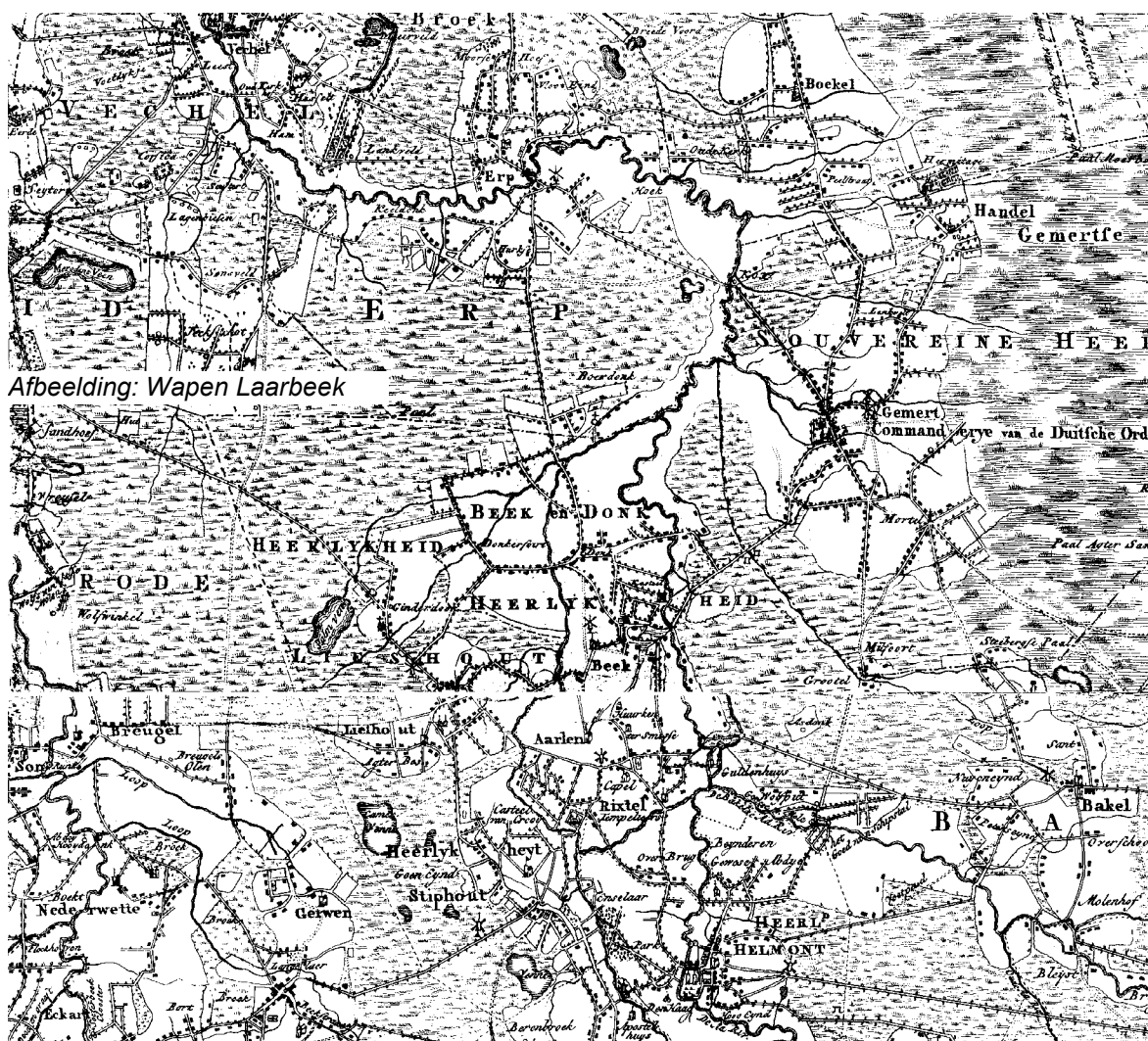
Wapen

Het wapenschild is in drie velden verdeeld. Deze dieldeling van het wapenschild kan als verklaring worden gebruikt voor het samengaan van de drie voormalige gemeenten (drie delen) tot één gemeente (één schild). In het bovenste veld zijn twee molenijzers opgenomen, terwijl in het onderste veld een lelie staat. Met de twee molenijzers wordt teruggegrepen op het wapen van de oudst bekende heer van zowel Aarle-Rixtel als Beek en Donk, namelijk Dirk de Rover. De lelie symboliseert Onze Lieve Vrouw, de patrones van de abdij van Floreffe. Als eigen symbool voor de gemeente laarbeek is de dwarsbalk gekozen, die staat voor het naamdeel beek (water). Het wapen is gedekt door een z.g. baronnenkroon. Deze kroon wijst terug op de baronnenkroon op de zegel van de schepenvanck van Beek en Donk.¹⁵

Vlag

Drie even hoge banen van wit, blauw en wit, met aan de broekzijde op de eerste en derde baan een rood molenijzer en op de tweede baan een witte lelie, alle met een hoogte van 4/5 baanhoogte.¹⁶

Afbeelding: Wapen Laarbeek

Afbeelding: het grondgebied van Laarbeek op de kaart van Verhees uit 1798.

¹⁵ D'n Effer, Het wapen en de vlag van de gemeente Laarbeek

¹⁶ D'n Effer, Het wapen en de vlag van de gemeente Laarbeek

Afbeelding: Kaart van de Helmondse Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808, van H. Verhees. Titel: Caart figuratief ter bevaarbaar maken van de revier de Aa van de brug tot Kox tot aan de stad Helmont, zijnde 't vierde stuk of vervolg van 's Bosch de Aa rivier opwaarts tot Helmont (NAG, 4.VTH 800).

Aarle-Rixtel

Naam

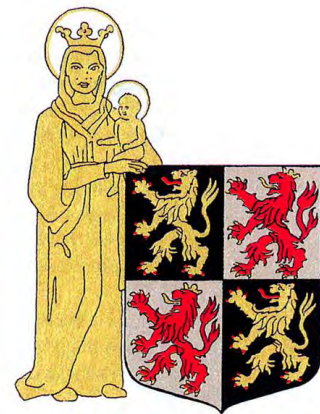
De gemeentenaam Aarle-Rixtel is een eenvoudige combinatie van de dorpsnamen Aarle en Rixtel.

Gebied

Het gebied van de voormalige gemeente Aarle-Rixtel viel samen met dat van de voormalige statendorpen Aarle en Rixtel, gelegen in het Kwartier van Peelland. Aarle en Rixtel vormden samen met Beek en Stiphout tot 1642 een heerlijkheid.

Wapen

Het wapen van de gemeente werd op 24 juli 1961 vastgesteld als volgt: "Gevierendeeld: I en IV. In sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II en III. In zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud. Het schild ter rechterzijde gehouden door de Moeder Gods, houdende in de linkerhand het Kindeke Jezus, alles van goud."

In 1340 is in Aarle sprake van een hertogelijke gerechtsdienaar; in 1359 in Rixtel en in 1368 in Aarle en Beek van schepenen. Een schepenbankszegel wordt in 1450 genoemd en afdrucken hiervan zijn vanaf 1488 bewaard gebleven. Het geeft - gezien het voorkomen van het hertogelijke wapenschild - de juridische situatie van vóór 1392 weer. Het zegel vertoont op een met sterren bezaaide ondergrond de patrones van de parochie Aarle, een gekroond Mariabeeld met kind op haar linkerarm en een tak in haar rechterhand. Heraldisch links is het gevierendeelde wapenschild van de hertogen van Brabant geplaatst. Dit zegel heette in 1714 "dorps- en gemeenschappelijk schependomszegel". Op 16 juli 1817 werd deze zegelvoorstelling bevestigd als wapen. Bij Koninklijk Besluit van 24 juli 1961 nr. 6 werden slechts de kleuren vervangen¹⁷ en vond hertekening plaats van het wapen van 1817.

¹⁷ Was eerst geel met blauw.

Afbeelding: Explicatie der Caarten van Aarle Rixtel gemaakt door P. van Oldenree anno 1720 (Brabant Collectie)

Aarle

Naam

1249 pro decima de Arleh
 1249 de Arendonc videlicet et de Arleh
 1256 de tercia parte sua decime de Arle
 1300 hominibiis villarum de Rikestele, de Arle et de Beke
 1300 ville de Arle

Een algemeen aanvaarde naamsverklaring gaat uit van de twee bestanddelen 'aar' en 'l o', naar analogie van het Drentse Arlo. 'Aar', afgeleid van Aa + suffix -r = waterloop en 'l o' verwijst naar bosrooiingen in het verleden. Anderen zijn van mening dat afleiding van 'aar' in de betekenis van 'arend' niet mag worden uitgesloten en geven als naamsverklaring: bos waar arenden voorkomen.¹⁸

Gebied

Aarle beslaat het grootste deel van de latere gemeente Aarle-Rixtel, met een grote hoge akker waar de dorpskom bij de kerk op ligt. De oude ontginningen en bolle akkers van Aarle-Rixtel bevatten met zekerheid hoge archeologische waarden. Het gebied met de oude ontginningen bevat vondstcomplexen uit de Steentijd, de late Prehistorie en vooral de Romeinse tijd en de Vroeg, Volle en Late middeleeuwen. Het bijzondere van deze ontginningen bij Aarle-Rixtel is dat de verkavelingsstructuur- afgaande op de historische kaarten uit de 19^e eeuw- in de afgelopen anderhalve eeuw nauwelijks is gewijzigd. De akkercomplexen hebben hier hun open karakter nog goedeels behouden. Daardoor geeft de inrichting vna het landshcap hier een goede indruk van de kern van het historische dorpsterritoir, en de relatie met het daaraan grenzende beekdallandschap. Er dient echter te worden beseft dat het oorspronkelijke exploitatiegebied van de dorpen Aarle en Rixtel in historische tijd veel omvangrijker is geweest. Deze dorpen maakten ook aanspraak op de buiten de grenzen van het Waardevolle Cultuurlandschap liggende heide en delen van het Broek en de Peel.¹⁹

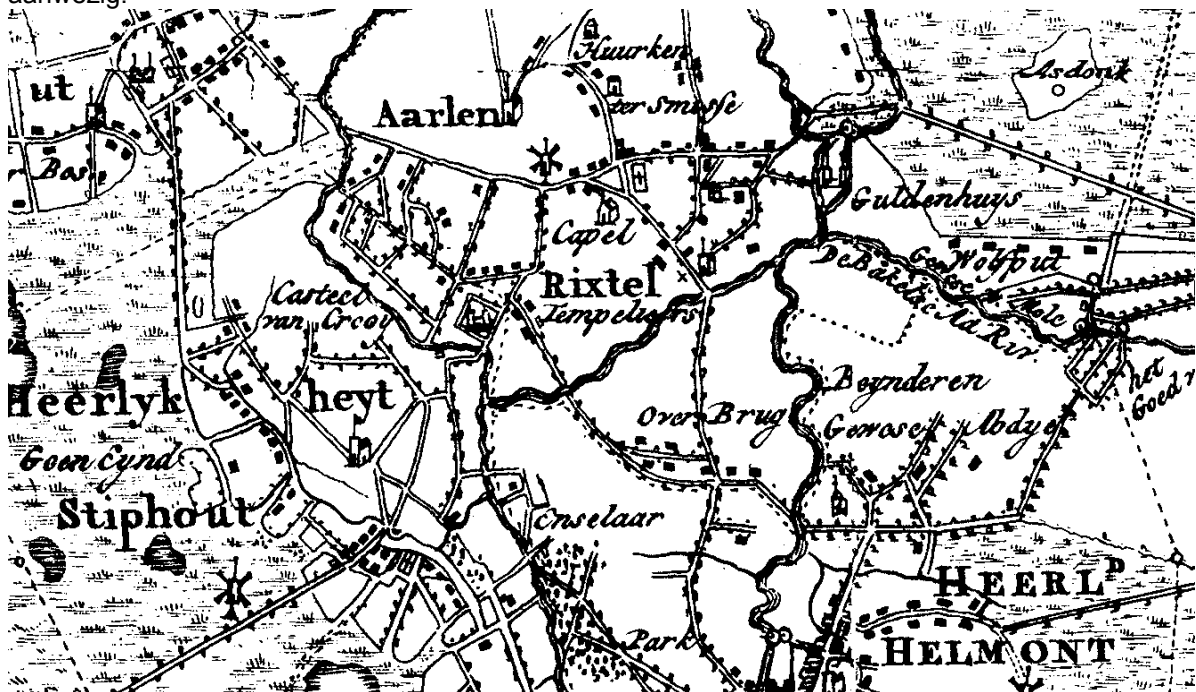
¹⁸ Beijers en Van Bussel 1996, 106.

¹⁹ Kolen e.a., 2004, 21.

Dorp

De geschiedenis van Aarle is nauw verbonden met Rixtel, Beek en Donk. Ze hebben dezelfde historische achtergrond en worden omgeven door broekgronden.

In de Romeinse tijd lag Aarle te ver verwijderd van de Romeinse legerplaatsen en de grote rivieren. Ofschoon er niet veel vondstmateriaal bestaat uit de Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen, wordt er vanuit gegaan dat Aarle een vrijwel continue bewoning heeft gekend op de zogenaamde esgronden vanaf de IJzertijd tot in de 12^e of 13^e eeuw. Het archief van de abdij te Postel is in het bezit van een oorkonde, gedateerd: 16 juni 1249, waarin de naam "Aarle" voorkomt. Maar deze vroegste vermelding van Aarle zegt niets over de werkelijke ouderdom van dit kerkdorp, dat thans samen met Rixtel de gemeente Aarle-Rixtel vormt.²⁰ De eerste dorpskern heeft zich waarschijnlijk bevonden op de hoger gelegen esgronden nabij de oude kerk van Aarle. Het meest opvallende gebied is de Hoogakker of Hoge Akker. De esgronden werden in de loop van de 12^e en 13^e eeuw verlaten (vermoedelijk vanwege het droger wordende klimaat) en daardoor kwam de kerk van Aarle alleen te staan. Nog in de 19^e eeuw lag de oude kerk van Aarle afgezonderd in de akkers. De huidige dorpskern en de omliggende gehuchten vormden zich in deze periode. In de 14^e eeuw vormden Aarle en Beek een rechtsgebied of dorpsgemeenschap en er vond een ontwikkeling in de bezitverhoudingen plaats, die vermoedelijk wijst op een afschaffing van de horigheid. Hertog Jan II van Brabant draagt dan het gebruik van de gemeenschappelijke gronden, ook wel "gemeente" genaamd, over aan de inwoners van Rixtel, Aarle en Beek. Uit deze beslissing van hogere hand is toen de kiem gelegd waaruit het huidige Aarle-Rixtel zich als gemeente heeft ontwikkeld. De 80-jarige oorlog heeft in 1648 een definitieve scheidslijn in de breedte dwars over Brabant getrokken. Alleen het noordelijke gedeelte, waarin Aarle en Rixtel gelegen waren, behoorde als Staatsbrabant tot de Republiek: het was een generaliteitsland, een gebied met de wapenen onderworpen, een niemandsland en politiek niet opgenomen onder de medebesluitende bondgenoten.²¹ Na 1680 was daarvan geen sprake meer. Aarle hoorde onder de schepenenbank van Aarle-Rixtel en leverde daarin enkele schepenen. Het dorpsbestuur bestond uit schepenen, twee burgemeesters, een oud-burgemeester, naburen en geerfden.²² Het aanzicht van het dorp Aarle-Rixtel wijzigde op het eind van de 19^e eeuw ingrijpend. In de eerste helft bepaalden de kerktorens van Aarle en van Rixtel nog het dorpsbeeld. Beide waren in de tweede helft van de 19^e eeuw niet meer aanwezig.

Aarle en Rixtel op de kaart van Hendrik Verhees uit 1790

Rixtel

²⁰ Coenen, 1992

²¹ Aarle-Rixtel 800 jaar

²² Sanders e.a., 1996, 237.

Naam

1179 tertiam partem ecclesie et decime de Ricstelle
1182 in ecclesia et decima de Rixstelle
1214 allodium suum in Rikestele
1276 iure patronatus ecclesiarum de Rixtelle [Ricstelle] et de Helmont
1276 iure patronatus (ecclesiarum) de Ricstelle et de Helmont Leodiensis diocesis
1278 iure patronatus ecclesiarum de Helmont et de Rikestele
1279 iure patronatus ecclesiarum seu capellarum de Rixtelle et de Helmont
1279 iure patronatus predictarum ecclesiarum seu capellarum de Rixtelle et de Helmont quarum una dependet ab altera
1279 iure patronatus ecclesiarum seu cappellarum de Rixstelle et de Helmont. quarum una dependet ex altera
1289 eiusdem domus in Ricstelle
1289 ad ecclesiam de Ricstelle
1289 necnon predictas curtes de Ricstelle
1290 inter quas et que decimas. ecclesias et iura patronatum earundem de Arendonc. de Mirde. de Urle de Aste de Liedorp de Rikestele. de Helmont, de Rosele. de Overpelt et de Holthalen
1300 hominibus villarum de Rikestele, de Arle et de Beke
1300 cum ecclesie seu capelle de Rikstelle et de Helmont
Rixtel, met als oudste schrijfwijze Ricstelle, duidt volgens Coenen op een plaats ['stelle'] bij een smalle strook grond ['ric']. Het woord 'ric' wordt ook verklaard als rijke grond. De namen dateren uit de 12^e eeuw, maar zijn ouder. In Aarie is een toponiem bekend op 'stal', nl. Opstal, terwijl ook het Bakelse Scheepstal in die categorie past. Coenen conformeert zich aan Künzel die uitgaat van het oni. stelle afgeleid van het germ. * stalja = plaats, stal (?) met 'ric = rijk, machtig of in de betekenis van smalle strook of smal pad. Het element 'stelle' vinden we terug in de oude namen van Bostel zoals Buchestelle [1100-1110] Bocstella [1152 kopie 2e helft 15e eeuw], Buctelle [eind 12e eeuw] en Gerardus de Bucstel [1173 kopie eind 13de eeuw]. Hier handelt het om samenstelling van stelle + buk = reebok of bok = beuk. Gysseling geeft geen nadere naamsverklaring. Van Berkel suggereert afleiding van de PN Ric, nl. de plaats of de opstal van Ric of Rico. Uitgaande van een PN komen verder in aanmerking Ricfridus, een tweestammige germaanse naam in de betekenis van 'machtige beschermer' uit 'ric' en 'rik' = machtig en 'f r i d' = vrede, bescherming, veiligheid, of Richold, eveneens een tweestammige germaanse naam uit 'rik' = machtig, aanzienlijk en 'wald' = heersen, dus de machtige heerser.²³

Gebied

Rixtel beslaat het zuidelijke deel van de latere gemeente Aarle - Rixtel. Het is niet eenvoudig om de omvang van de heerlijkheid en het dorp Rixtel aan te geven. De Rixtelse Akker, het gehucht Rixtel en het kasteel Gulden Huis met omgeving hoorden er zeker toe. Verder zijn voor de handliggende landschappelijke overgangen als grens aangehouden. Mocht er een oude grensschrijving opduiken, dan valt de afbakening Rixtel – Aarle zeker te verbeteren.

Dorp

De geschiedenis van Rixtel is nauw verbonden aan Aarle. Rixtel zal samen met andere gehuchten als op Heuvel, Strijp en de alleenliggende hoeven en kasteeltjes voor een groot deel zijn ontstaan tussen de 12^e en de 14^e eeuw. In de 14^e eeuw zijn er voor het eerst schriftelijke bewijzen over het bestaan van deze gehuchten en gebouwen. In veel gevallen worden de eigenaren genoemd en soms ook de pachters. De belangrijkste persoon was ongetwijfeld de heer van het huis van Rixtel. Reeds in 1246 vinden we een Gerardus, ridder, heer van Ricstelle in een oorkonde betreffende de grenzen van Lieshout, en in 1256 is hij getuige bij een akte voor de abdij van Binderen. De heren en edellieden volgen elkaar op. Ten tijde dat ridder Johannes van Rotselaer, een edelman stammend uit het geslacht der drossaarden (schout) van Brabant, het huis van Rixtel bezit is het leengoed van de hertogen van Brabant. Voor de edelman was het huis een bron van inkomsten omdat het namelijk eigen leengoederen bezat onder andere te Aarle en Rixtel. In 1392 kreeg Dirk de Rover, heer van het huis Rixtel, tegen betaling de heerlijke rechten over Aarle, Beek en Rixtel en tevens over de heerlijkheid te Stiphout. Hij werd heer van Aarle-Beek en hiermee begon een nieuwe periode in de geschiedenis, die eindigde in 1642 na de inlossing van de verpanding en de verkoop van de nieuwe heerlijkheden Beek en donk en Stiphout. Voor het beter begrijpen van de periode na 1642, is het van

²³ Beijers en Van Bussel 1996: 114-115; Camps 1979: 117, 124. 180. 444. 446. 455, 458, 459, 461. 544. 556 729, 731; Coenen 1992:16; Künzel 1988:301; Gysseling 1960 dl.II:845; v.Berkel & Samplonius 1989:154;vd Schaar 1983:306.

belang dat de gevolgen van de zogenaamde 'Tachtigjarige Oorlog' voor Aarle-Rixtel worden benadrukt. Een van de gevolgen was dat de heerlijkheden werden verkocht door de Spaanse koning. Zo werd de heerlijkheid Beek en Donk en Rixtel apart verkocht waardoor in 1642 drie nieuwe dorpen ontstonden: te weten de heerlijkheid Stiphout met Croij, het Statendorp Aarle-Rixtel en de heerlijkheid Beek en Donk.²⁴ Na 1680 hoorde Rixtel onder de schepenbank van Aarle-Rixtel en leverde daarin enkele schepenen. Het dorpsbestuur bestond uit schepenen, twee burgemeesters, een oud-burgemeester, naburen en geerfden.²⁵ Het oude dorp Rixtel is dan helemaal verdwenen en hoewel de naam Rixtel behouden is in de naam Aarle-Rixtel, is van Rixtel zelf niets meer te vinden. Achthonderd jaar geleden was Rixtel het centrum van de macht in de regio. Na bijna 800 jaar een aparte ontwikkeling te hebben doorgemaakt komen Aarle-Rixtel, Beek en Donk en Lieshout weer bij elkaar.²⁶

Afbeelding: Aarle en Rixtel op de Carte Figuratieve van Verhees uit 1808.

Beek en Donk

Naam

De gemeentenaam is een eenvoudige samenvoeging van de dorpsnamen 'Beek' en 'Donk'.

1285 in Beke, Endehoven et in Zonne

1285 in villis et territoriis de Beke, de Zonne et de Endehoven

²⁴ Coenen, 1992.

²⁵ Sanders e.a., 1996, 464.

²⁶ Vogels, Philipsen, 1993, 20-24.

1300 hominibus villarum de Rikestele, de Arle et de Beke
1304 in bonis suis ter Donck

Beek-namen zijn afgeleid van het germ. * baki, een natuurlijke waterloop buiten het zee- en rivierkleigebied. In de duitstalige literatuur zijn dit de zgn. Bach-namen. Het is een veel voorkomend element in plaatsnamen. In ons land kennen we bv. Beek bij Ubbergen waarvan de oudste vermelding luidt Bechi [814], Beke bij 's-Heerenberg als Beke [1206], het Limburgse Beek in de verschijningsvorm Becha [11^e eeuw] en Hilvarenbeek, waarvan het eerste element afgeleid is van Hilware, de dienstmaagd van de H. Oda. Oorspronkelijk werd de plaats Beek genoemd met als oudste notatie Beika [1155 (13^e eeuw)] en Beke [1157]. Pas begin 14^e eeuw werd er 'Hildewaren', later Hilvaren, aan toegevoegd. Het element 'beek' kan zowel in het voorste als in het laatste bestanddeel van plaatsnamen zijn opgenomen. In Beek en Donk, waar rond 1422 door Goeswinus Model van der Donck de St. Leonarduskapel werd gesticht, is de toevoeging 'donk' van latere datum. Een donk wordt omschreven als een zandige ophoging in een moerassig gebied. Het Beekse Donk zou zijn ontstaan te danken kunnen hebben aan het huis Ter Donck(k). In het verleden, met name in de oude cijnsregisters, wordt de combinatie Aariebeek aangetroffen.²⁷

Gebied

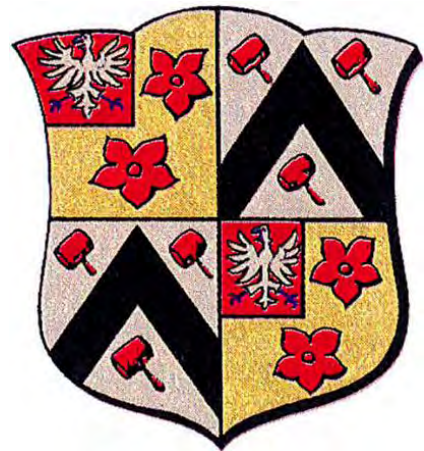
Het gebied van de voormalige gemeente Beek en Donk viel samen met dat van de voormalige heerlijkheid Beek, gelegen in het Kwartier van Peelland.

Dorp

Beek en donk, een belangrijke kern van de huidige gemeente Laarbeek, vormde in de Middeleeuwen een onderdeel van het graafschap Rode.

Wapen

Op 2 januari 1890 werd het wapen van de gemeente Beek en Donk als volgt omschreven: "Een gevierendeeld schild, het eerste en vierde kwartier van goud, beladen met twee vijfbladerige mispelbloemen van keel geplaatst in den linker bovenhoek en in den rechter benedenhoek en met een vrijkwartier van keel, beladen met een adelaar van zilver, gesnaveld en geklauwd van azuur; het tweede en derde kwartier van zilver, beladen met een keper van sabel, vergezeld van drie rechtshellende klophamers van keel geplaatst twee en een,- het schild omgeven door het randschrift "gemeentebestuur van Beek en Donk"."

Tussen 1642 en 1645 was er geen "justitie" ter plaatse. In 1646 zal een eigen schepenbank zijn gaan functioneren. Een schepenbankszegel is bekend vanaf 1649. In 1692 spraken de schepenen van hun gemeenschappelijk schependoms- en heerlijkheidszegel. Het zegel vertoont de beeltenis van de kerkpatroon, de aartsengel Michaël, met een schild aan zijn linkerarm en met zijn rechterhand een zwaard boven zijn hoofd zwaaiend. Voor hem staat een gekroond wapenschild met het wapen Van Leefdaal. In 1815 vroeg de [eerste] burgemeester - J. de Jong van Beek en Donk - aan de gouverneur der provincie om zijn familiewapen in plaats van dat van Van Leefdaal te mogen voeren, aangezien het gebied al meer dan 70 jaar in bezit was van de familie. Dit verzoek werd niet gehonoreerd. In 1819 werd toch een wapen verleend. In 1888 en 1889 vroeg de gemeenteraad om toekenning van een nieuw wapen. Bij Koninklijk Besluit van 2 januari 1890, nr. 19 het wapen met bovenstaande tekst verleend. Het betreft hier het wapen van 1819 in de historisch juiste kleuren.

Beek

Naam

De dorpsnaam is een van de vele die "Beek" luiden. De eerste vermelding is te vinden in de akte uit 1300 waarin Hertog Jan van Brabant gemene gronden aan de inwoners van Rixtel, Aerle en Beek in leen uitgeeft. De naam betekent: natuurlijke waterloop, in dit geval zal dat De Aa zijn.²⁸

²⁷ Beijers en Van Bussel 1996, 107; Camps 1979:521,523,729,789; v.Berkel & Samplonius 1989:26; Roosenboom 1984:101.

²⁸ Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk

Afbeelding: Akte van Hertog Jan van Brabant.

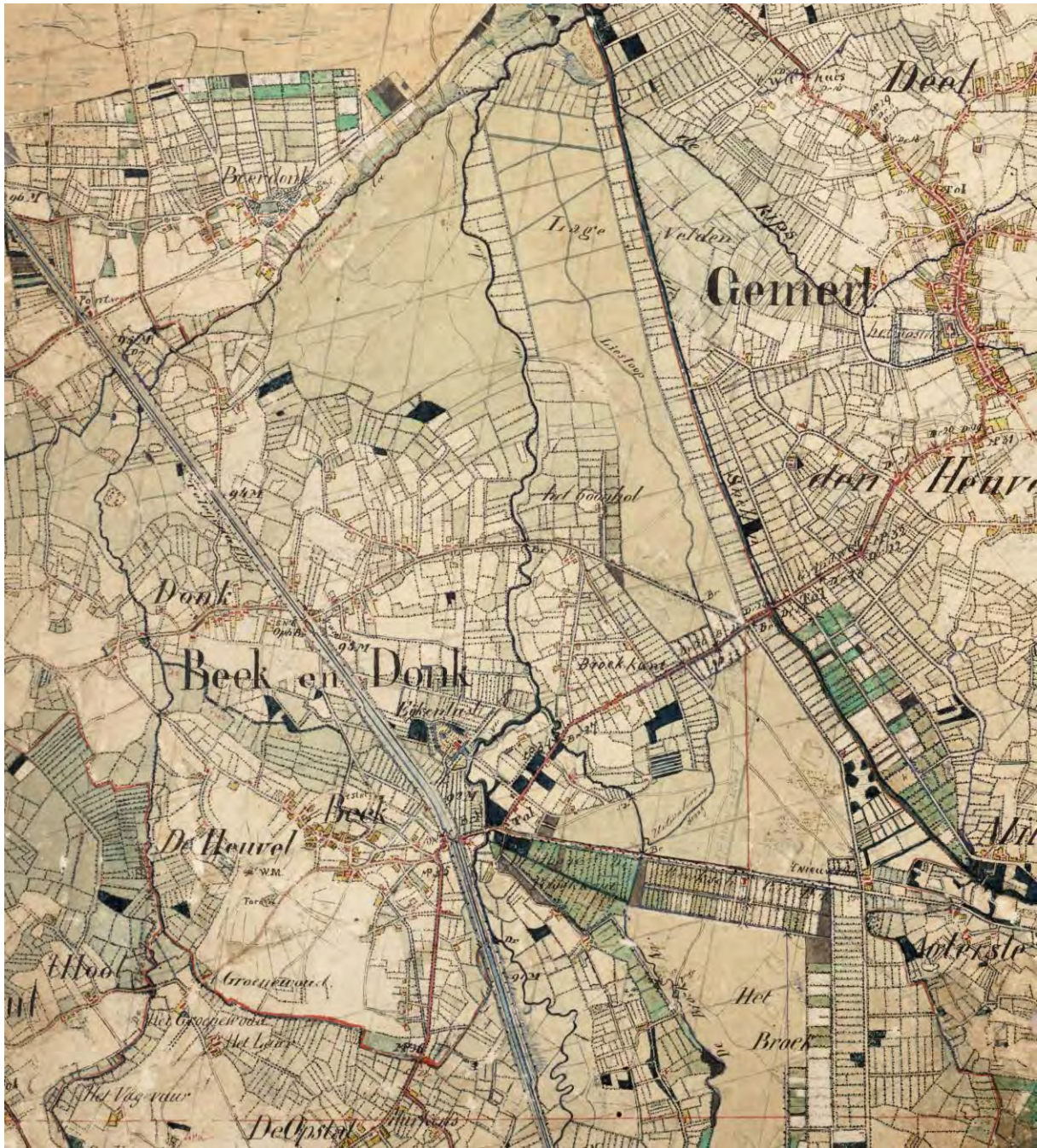
Gebied

Beek is blijkbaar het gedeelte van Beek en Donk ten zuiden van een laagte, de Lage Recht.

Dorp

Tot dusver is de opgraving bij de Oude toren de belangrijkste die inzicht geeft in de bewoning gedurende de Vroege en Volle Middeleeuwen in Beek en Donk. In 1990 en 1991 werden gedurende de twee campagnes de resten blootgelegd van een twaalfstal houten gebouwen en een vijftal eveneens houten, waterputten. Omdat de opgegraven gebouwen bij de Oude Toren vooral uit de Volle Middeleeuwen dateren, is het waarschijnlijk dat het overgrote deel van de vroeg-middeleeuwse fase van het lokale centrum Beek elders in de Beekse Akkers lag, op een hoger gelegen gedeelte. Op de rand van dat hoger gelegen gedeelte is in elk geval een vroeg-middeleeuwse waterput opgegraven wat deze veronderstelling versterkt. Er wordt vermoed dat op dat hoger gelegen gedeelte het merendeel van de vroeg-middeleeuwse bewoning van de centrale nederzetting ligt en dat in de Volle Middeleeuwen de bewoning van die nederzetting is afgezakkt naar de rand van dat hoger gelegen gedeelte, dat in elk geval met de opgraving bij de Oude Toren is aangetoond. De daar aangetroffen sporen uit de tiende-twaalfde eeuw liggen tegen de rand van het hoger gelegen gedeelte. Toevallig of niet, de rand van dat hoger gelegen gebied in de Beekse Akkers is aan drie kanten min of meer omsloten door wegen op de kadasterkaart van 1832. Men kan zo de vraag stellen of het ontstaan van die wegen misschien in verband staat met het ontstaan van de bewoning langs de rand van het hoger gelegen gebied vanaf 900. Dat langs de noordwestelijke van die drie wegen ook op andere plaatsen dan bij de Oude toren werd gewoond in de Volle Middeleeuwen blijkt uit de vondst van een perifeer boerenerf op de plaats van de opgraving van het huis uit de Late Bronstijd/Vroege IJzertijd.²⁹

²⁹ Huijbers, 2004, 13-35-38.

Minuutplan uit 1840 van Beek en Donk

De geschiedenis van Aalst is van groot belang voor de geschiedenis van Beek omdat zowel in Aalst als in Beek kerkelijke eigendommen lagen van het in de Middeleeuwen gestichte klooster Hooidonk bij Nederwetten. Het klooster Hooidonk zou wel eens door een groep onderling verwante aristocraten zijn gesticht en begiftigd met goederen. Daarmee is het in theorie mogelijk dat zich te Beek (en te Aalst) leden van die aristocratische groep verbleven en/of daar bezit hadden. Aldus komen we op de mogelijkheid van het bestaan van een lokale elite in de twaalfde eeuw in Beek. Het voorkomen van de naam Beek bij een lokale aristocratische familie in de Volle Middeleeuwen zou kunnen wijzen dat dit de lokale elite was en in Beek de lokale grondbezitter was. Het grondbezit van Hooidonk en van de adellijke familie Van Beek lag door elkaar heen en dit kan op een nauwe, historische band tussen beide wijzen. Opvallend is dat de plaatsen waar Hooidonk kerken bezat, Aalst, Nederwetten en Beek alle relatief kleine lokale gemeenschappen betreffen. Wellicht betreft het in alle gevallen gebieden waar heren in de marge van domeinen eigen, al of niet geclaimde, landgoederen creëerden, de *allodia*. Dat zou een extra argument zijn dat ook te Beek een lokale elite aanwezig was. Al het bezit van Hooidonk te Beek kan dus in oorsprong van de familie Van Beek zijn geweest. De aristocratische

familie van Beek had dan, samen met het aan de hertog in leen opgedragen bezit dat in oorsprong ook van hem kan zijn geweest, een aaneengesloten bezitscomplex in het kerngebied van Beek liggen. Het bij de familie Vaan Beek te Beek in leen zijnde bezit betreft onder meer grondbezit bij de kerk van Beek. Dat is een lokatie dicht bij de plaats waar zich in de twaalfde eeuw het centrum van Beek bevond blijkens archeologische onderzoek. Wellicht had in dat oude centrum van Beek een lokale elite van Beek haar zetel. In een later stadium, na het opheffen van de nederzetting bij de kerk, vermoedelijk rond 1200, kan die lokale elite vervolgens zijn verhuisd naar elders. Dat 'elders' zou dan bijvoorbeeld de plaats van het kasteel Eyckenlust in het beekdal van de Aa kunnen betreffen.³⁰ Beek was een hoge heerlijkheid die te leen gehouden werd van de hertog van Brabant en na 1648 van het leenhof van Brabant in Den Haag. Het dorp viel onder de schepenenbank van Beek en Donk, waarin het enige schepenen leverde. Het dorpsbestuur bestond uit drossaard, schepenen, twee burgemeesters, naburen en ingezetenen.³¹

Beek en Donk hadden van ousher, al vanaf de Late Middeleeuwen, niet geringe belangen in de Peel. Op 1 maart 1326 verkocht Jan II, hertog van Brabant het geheel stuk ten noorden van de Peel van Deurne in eigendom van de inwoners van Bakel, Aarle en Beek, waar ze vrijelijk turf konden steken en konden plaggen.³²

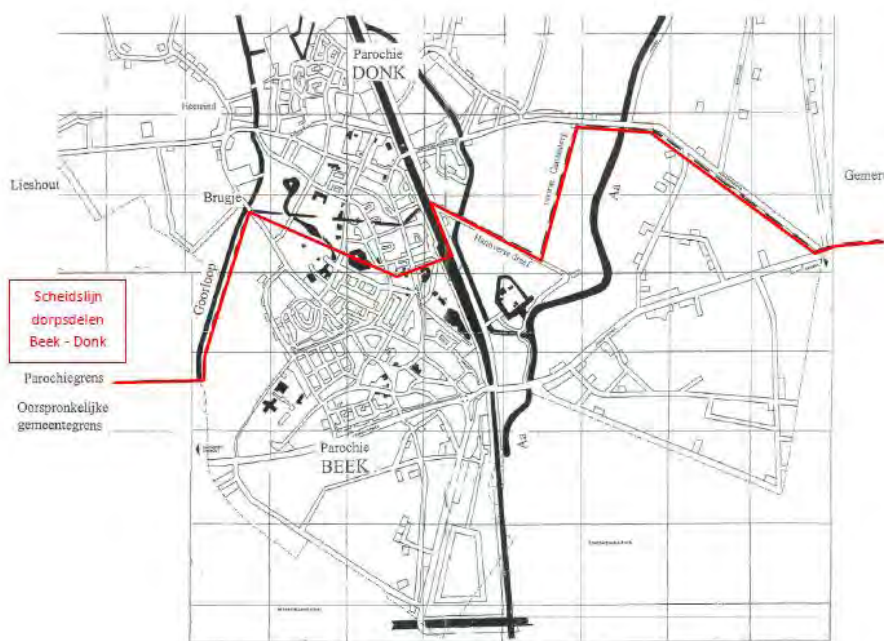
Donk

Naam

Ook de naam "donk" is heel algemeen. Hier komt de naam al in 1304 voor. De betekenis is 'zandige opduiking in moersing terrein'.³³

Gebied

De natuurlijke barrière, het vroegere moerassige gebied tussen beide dorpsdelen werd over het algemeen als grens gezien. Nu dit terrein grotendeels bebouwd is, of in cultuur gebracht is met vijvers en plantsoenen, zal voor veel nieuwkomers in het dorp de vraag rijzen: wat is nu Beek en wat is Donk? Natuurlijk is er nooit een echte grens geweest of bepaald. Enkel bij de splijting in 1894 van de parochie Beek en Donk tot de parochie Beek en de parochie Donk is er een duidelijke parochiegrens aangegeven. Vanaf de grens met de voormalige gemeente Lieshout langs de oorspronkelijke bedding van de Goorloop tot aan het brugje waar de Pater Becanusstraat eindigt en de Heereindse straat begint, vandaar in rechte lijn (dwars door ijsweg, via hetontmoetingscentrum) naar de hoek waar de Heeseweg uitkomt op de Koppelstraat, vandaar in schuine lijn naar het kanaal, vervolgens over het kanaal langs de Hannoverse dreuf tot zowat 100 meter voor de Starrebosweg een haakse hoek makend naar het overblijfsel van de Ganzesteeg, vandaar de Leekerweg volgend (links nog steeds Donk) tot aan de Aa-brug, vervolgens de Peeleindseweg volgend tot de Gemertseweg en vandaar tot aan de grens met Gemert.³⁴

Kortstreek van Beek en Donk met de oorspronkelijke 'grensbeddingen' tussen Beek en Donk.

³⁰ Huijbers, 2002, 19-35.

³¹ Sanders e.a., 1996, 251.

³² Boeijen, Philipsen, 2000, 31-40.

³³ Van Berkel en Samplonius, 1995, 48.

³⁴ Leenders, 2003, 19-22. Informatie Heemkundekring De Lange Vonder.

Afbeelding: Beek en Donk op de Carte Figurative van Verhees uit 1808.

Lieshout

Naam

- 1146 silvam Litholz
- 1194 curtem de Lyzoth et ecclesiam cum suis pertinentiis
- 1199 mansionariorum nostrorum de Lishot
- 1199 in silva et villa de Lishot
- 1199 fratre Balduino quondam milite et domino de Lisoht
- 1199 in foresta de Lisoht
- 1201 de bonis que habud (in) Lisholt
- 1212 curtem de Lyzoth et ecclesiam cum suis pertinentiis
- 1246 a magistro etfratribus de Lishot [in margine LissotJ
- 1246 ut ad curiam et villam eorum de Lishot
- 1246 de Pesgal versus Lishot
- 1246 de Pesegalle versus Lissout
- 1252 rerum et personarum curie de Lisholt in Campinna [Lishout]
- 1281 domus de Lieshout
- 1281 in nemore de Lieshout

1283 in territoria seu villa de Lisehout
 1283 intra terminos et iurisdictionem ville de Lyeshout
 1283 magistro ac provisorio curie de Lyeshout
 1311 op de side te Lieshout waart
 1311 nostris hominibus ville de Lieshout
 1311 religiose persone magistro de Lieshout
 1311 iacentum prope Lieshout
 1311 ad limites dicti magistri de Lieshout
 1311 in dicta villa de Lieshout
 1311 prope Lishout
 1311 usque ad allodium curie de Lyshout
 1311 nostro dilecto magistro de Lyshout

Er is in de cijnskring geen nederzettingsnaam met zoveel schrijfvarianten. Het is een samengestelde naam uit twee afzonderlijke elementen, nl. 'lies' en 'hout'. Hout duidt op bos of geboomte. Het eerste deel geeft problemen. Van Berkel prefereert de prominente aanwezigheid van liesgras, een weinig gewaardeerde grassoort. De lokale historici hebben een andere visie en gaan uit van 'lide' = weg, gang, pad en 'holt' = bos. De 'lide' was het pad dat langs de oostrand van het dichte bos (het Lieshoutse Bosch) liep en de doorgang vormde door de overwegend moerassige strook tussen de twee hoger gelegen gebieden als onderdeel van de oude zuid-noord route waarvan Romeinse sporen zijn aangetroffen. Deze lide of doorgang heeft zijn naam gegeven aan het dichte compacte bos, als het meest in het oog springende oriëntatiepunt ter plaatse, het lide(s)-holt of doorgang(s)bos. Een afleiding van 'lede' = waterloop sluit men uit, niet alleen vanwege de ie-klank die in de naam terugkomt, maar ook omdat er in de omgeving van het bos geen beek van enige betekenis lag. De keer dat 'lede' opduikt is op de rugzijde van de oorkonde van 1146, waar met een 13^e of 14^e eeuwse hand de naam Lieshout is weergegeven met 'silva de Leede' = het bos van [of bij] de waterloop, in plaats van 'silva de Lide' = het bos van de doorgangsweg. Men beschouwt de verwisseling van lede / lide als een verklaarbare vergissing. Toen was immers de oude zuid-noord route al lang in onbruik geraakt en was de 'lide' niet meer als zodanig herkenbaar. Mogelijk is de afschrijver van de oorkonde beïnvloed geweest door de rond 1246 gegraven Ginderdoerseloop, die in de Helmondse cijnsregisters genoemd wordt: 'fossa tendente circa nemus' = de waterloop die zich uitstrekt in de omgeving van het bos. Künzel plaatst een vraagteken bij het tweede bestanddeel en Gysseling geeft slechts de oudste vermelding uit 1199, maar onthoudt zich verder van ieder commentaar. Parallelvormen hebben we in de literatuur niet gevonden.³⁵

Gebied

Lieshout maakt zowat de westelijke helft van Laarbeek uit.

Dorp

In de Romeinse tijd waren er landbouwers in Lieshout. Misschien is daarna Lieshout weer enige tijd verlaten geweest. Karolingisch aardewerk is wél gevonden, en vanaf ongeveer 800 was Lieshout weer bewoond. Het centrum kwam te liggen in het Hof. Rondom het bij het Hof horende akkerland kwamen van het Hof afhankelijke en door horigen geëxploiteerde hoeven te liggen. Het gebied ten westen en zuiden van de bebouwde kom van Lieshout heeft dus zijn ruimtelijke hoofdstructuur – afgezien van geomorfologische processen – in hoofdzaak verkregen in de Middeleeuwen. Uit de hoeven van de horigen ontstonden na verkoping en splitsing in latere eeuwen gehuchten als Achterbosch, Deense Hoek, Vogelenzang en 't Hof. Deze hoeven behoorden toe aan de Abdij van Floreffe.³⁶ Tot 1714 was de heerlijkheid Lieshout in handen van de abdij van Floreffe en die van Postel, daarna waren leken er heer.

Lieshout was een allodiale hoge heerlijkheid binnen de Meierij van Den Bosch en het hertogdom Brabant. Een allodium is een vrij en eigen bezit, waarover de landsheer geen eigendomsrechten of daarvan afgeleide rechten kon doen gelden. Als zodanig was het domein Lieshout een zogenaamd erfgoed, waarvan het eigendom door vereving werd verkregen. Het overgrote deel van het domein was omgeven door water, dat meestal tevens de grens van het domein vormde: het Rooijven, de Goorloop, de Lieshoutse Beemden, het Moorssele met het Keelgras en tenslotte het Broek. In het westen viel de grens van het domein ongeveer samen met die van het Lieshoutse Bosch. In de 11^e en 12^e eeuw krijgt het verdwijnen van het loofbos ten zuiden en ten noorden van het domein zijn beslag

³⁵ Beijers en Van Bussel 1996, 112; Camps 1979: 73, 141, 150, 151, 158, 175, 299, 300, 323, 477, 491, 1019, 1036 1037, 1046; v. Berkel & Samplonius 1989:110; Knoop & Merkelbach 1987:31.

³⁶ Kolen e.a., 2004, 17,18.

en ontstaan geleidelijk aan de heidevlakten. De huidige gemeentegrenzen op de voormalige heidevlakte gaan nagenoeg ongewijzigd terug op de verdeling van de gebruiksrechten tusssen de omliggende nederzettingen. Rond 1300 werd het klooster opgeheven en ging Floreffe er toe over het Lieshoutse domein te verpachten. Intussen was het domein al min of meer tot een dorpsgemeenschap uitgegroeid. Het aantal inwoners zal in 1300 tussen de drie- en vierhonderd. gelegen hebben. In 1698 deed Floreffe zijn bezittingen te Lieshout en de heerlijkheid over aan Postel. Postel verkocht nog datzelfde jaar de hoeven en het grootste gedeelte van het Hof – de kern van het oorspronkelijke domein – aan diverse gegadigden en in 1714 de heerlijkheid Lieshout aan Adriaan Bout. Na de komst van de Fransen, die in 1794 de Zuidelijke Nederlanden bezetten, kwam in het kader van de rechten van de mens en burger nu de macht aan het volk en sprak men voortaan van de Municipaliteit (gemeentebestuur) van Lieshout. De eerste verkiezing van een dorpsbestuur door de eigen inwoners had in Lieshout plaats op 23 april 1795; het zou tevens tot 1848 de laatste zijn. De leuze Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap had overal de gemoederen in beweging gebracht. Gelijkheid gold voor iedereen, dus ook voor de onvermogenen die nu meenden evenzeer recht te hebben op het maaien van heide en het steken van turf als de van oudsher daartoe gerechtigden. In het voorjaar van 1795 was er dan ook overal op de Lieshoutse Heide en in het Broek op grote schaal turf gestoken, zonder dat men zich iets aantrok van de enkele jaren daarvoor door de regenten genomen besluiten.³⁷

Lieshout had zijn eigen schepenbank met 7 leden. Het dorpsbestuur werd gevormd door de drossaard, schepenen, burgemeesters en naburen.³⁸ Tot het dorpsbestuur hoorden ook de Heilige Geestmeesters.

Afbeelding: Bonnekaart van Lieshout uit 1900.

Wapen

Op 16 juli 1817 werd het wapen kortweg beschreven als: "Zijnde van Lazuur, beladen met St. Servatius van goud."

³⁷ Knoop en Merkelbach, 1984, 21-38.

³⁸ Sanders e.a., 1996, 393.

Een schependomszegel is bekend vanaf 1518, doch is gezien de belettering van oudere datum. In de tweede helft van de 16de of begin 17de eeuw is het vervangen door een identiek zegel, dat tot 1811 in gebruik moet zijn gebleven. In het zegel staat in het midden een gemijterde abt, met in zijn linkerhand een kromstaf met sluier, in zijn rechterhand een sleutel. Rechts van de abt staat een kleiner menselijk figuur met een eveneens gebogen staf in zijn hand, mogelijk een pelgrims- of priorstaf. De centrale figuur moet worden verklaard als de abt van Floreffe, die ter plaatse heer was, hier voorgesteld met waarschijnlijk zijn meester, provisor of prior ter plaatse. Waarom deze dan naast zijn staf een sleutel vasthoudt, is niet duidelijk, maar dat komt blijkens het "Corpus Sigillorum Neerlandicorum" op zegels van geestelijken [deken, kanunnik, officiaal, custos] meer voor. Meestal worden abten voorgesteld met kromstaf en boek, soms met een monstrans. Het is niet uit te sluiten dat de abt het symbool van de plaatselijke patroon - Sint-Servaas - in zijn hand houdt. De burgemeester schreef in 1815 aan de gouverneur der provincie dat het zegel Sint-Servaas vertoonde, patroon van de gemeente. De Hoge Raad van Adel bevestigde op 16 juli 1817 het wapen met bovenstaande beschrijving, maar tekende in plaats van de vermeende heilige een armzalig figuurtje met een kaalgeschoren kruin, rozenkrans aan de gordel en een kruis in zijn rechterhand. De kleuren zijn de rijkskleuren.

Stiphout

Naam

1155 in alia villa Stilpot

1292 Daniël van Stiphoudt

Het tweede bestanddeel levert geen problemen. Ten aanzien van het element 'stip' lopen de meningen uiteen. De Vries legt een verband met het mnl. 'stipen = ondersteunen en 'stiper = schoor of stut. Künzel plaatst een vraagteken betreffende het eerste deel van de naam. Schutjes citeert Kiliaan die het woord 'stippen' beschouwt als een term die te maken heeft met het omheinen, met palen afsluiten en denkt aan een afgesloten houtbos of dorp. Ook wordt een afleiding gesuggereerd van de PN Steppo. Misschien is 'stip' een ontronde vorm van het germ. * stup = hoog, een ablautsvorm van * staup, een hoger gelegen gebied. De oude kern op de modderpolder nabij de oude kerk lag mogelijk beduidend hoger dan de omliggende beekdalen. In Stiphout, schrijft de Bont, was de oudste bewoning geconcentreerd rond de oude, midden op de akkers gelegen kerk, waarvan alleen de toren rest. Ook kerk en kerkhof markeren mogelijk een vroegmiddeleeuwse nederzetting. Duidelijk is dat de bewoning zich in twee richtingen naar de rand van het relatief compacte Stiphoutse 'droogte-eiland' heeft verplaatst. De naam Stiphout verhuisde naar het zuiden en markeert daarmee de oudste verschuiving, terwijl de noordelijke verplaatsing naar 'Geeneind' jonger zal zijn.³⁹

Gebied

Stiphout ligt grotendeels ten zuiden van Laarbeek, maar een brede noordelijke strook werd in Laarbeek opgenomen.

Dorp

Stiphout was een hertogsdorp, maar de hoge, middelbare en lage heerlijkheid ervan werd, sinds 1393, herhaaldelijk in leen uitgegeven. Zo bleef het tot 1795 een hertogelijk leengoed. Stiphout had zijn eigen schepenbank met 7 leden. Het dorpbestuur werd gevormd door de drossaard, schepenen en twee burgemeesters.⁴⁰

Wapen

15 december 1885: "Zijnde een gevierendeeld schild, het eerste en vierde kwartier van sabel, beladen met een van keel getongden leeuw van goud; het tweede en derde kwartier van zilver, beladen met een van goud gekroonden en getongden leeuw van keel,- het schild omgeven door het

³⁹ Beijers en Van Bussel 1996, 116-117; Camps 1979:94,583; de Vries 1962:161; Künzel 1988:333; Schutjes 1870 dl.5:683; Gysseling 1960 dl.2:939; de Bont 1993:79.

⁴⁰ Sanders e.a., 1996, 492.

randschrift gemeentebestuur van Stiphout."

Schepenen en schependomszegel zijn bekend vanaf 1428. Het zegel vertoont het gevierendeelde wapen van de hertogen van Brabant en moet derhalve van vóór 1392 [zie hiervoor] dateren. Het oudste type kent als randschrift: [SEGEL] DER SCEPEN' DES GHEMEI[NTS VAN STIPHOUET]. Van het volgende zegel, zijn voorbeelden bekend vanaf 1623. In 1704 werd een nieuw zegelstempel gesneden: twee wapenschilden onder een kroon en het randschrift: "sacrum convicium (1704)." Het wapen Van Leefdaal werd herkend, het wapen met de vier leeuwen werd als vermoedelijk het wapen van Brabant en Limburg geïnterpreteerd. Het afgebeelde wapen Van Leefdaal - mét het hartschild met de schuinbalk - is identiek aan dat van Philips Baron van Leefdaal (1659). Het zegelstempel uit 1704 is in 1815 door de arrondissementscommissaris van Eindhoven toegezonden aan de burgemeester van Tongelre, als zijnde dat van Tongelre. Een en ander leidde toen tot de bevestiging van dat wapen voor de gemeente Tongelre [zie aldaar]. De burgemeester schreef in 1815 aan de gouverneur der provincie dat het van oudsher gebruikelijke dorpszegel onder het Franse bestuur aan de prefect was toegezonden en nooit werd terugontvangen. Hij kon dan ook geen aftekening en beschrijving doen toekomen, noch de oorsprong daarvan opgeven. Hij achtte het niet noodzakelijk dat een kleine gemeente als Stiphout een wapen zou voeren. Daarop heeft de Hoge Raad van Adel geen actie ondernomen. Over de aanloop tot de wapenverlening in 1885 is niets bekend. Het bij Koninklijk Besluit van 15 december 1885 nr. 20 verleende wapen is omschreven als bovenstaand. Het randschrift is op het diploma geplaatst op een banderol.

2.2 Thema's

Thema: 12 Oude infrastructuur

Dit thema wordt gebruikt voor het onderbrengen van de oudste categorie wegen en routes: de pré-Romeinse en Romeinse wegen, waarvan het beloop veelal op giswerk en stoute dromen is gebaseerd. Het gaat hier om verbindingroutes, vaak bundels van banen, die maar met enige vaagheid aan te wijzen zijn als daterend van vóór de Romeinse tijd of van in die Romeinse tijd, met de bijhorende beekovergangen, dat zijn hier dan altijd voordien. Omwille van hun vaak hypothetisch karakter hier apart gezet van de middeleeuwse infrastructuur.

Het is en blijft de vraag of de doorgaande wegen uit de Vroege Middeleeuwen dezelfde zijn als in de Romeinse periode, met andere woorden de vraag naar continuïteit. Een aantal argumenten pleit voor een dergelijke situatie. Ten eerste het feit dat voor de doorgaande wegen gezien de natuurlijke omstandigheden weinig andere opties openblijven. Ondanks het feit dat vanaf de tweede helft van de 3de eeuw het bevolkingsaantal sterk terug loopt, kan toch verondersteld worden dat verkeer, zij het sporadisch, plaatsvindt. In de tweede plaats ontbreekt lange tijd een centraal gezag dat zorg zou kunnen dragen voor de aanleg van nieuwe wegen. Verder bestaan de oude centra, zoals Nijmegen, Tongeren, Maastricht en Keulen, die door de wegen met elkaar verbonden zijn nog steeds en hebben zij vaak een belangrijke rol in de religieuze geografie, als bisschopszetel en/of bedevaartsplaats en mogelijk als begraafplaats voor de Vroegmiddeleeuwse elite. Voor de kleine nederzettingen geldt dat geen continuïteit van bewoning aangetoond kan worden, toch is het wel opvallend dat de nederzettingen in de Vroege Middeleeuwen dicht bij de nederzettingen uit de Romeinse tijd liggen.⁴¹

In de Vroege Middeleeuwen krijgen de wegen met de ontwikkeling van het domaniale stelsel een steeds permanent karakter. Vermoed kan worden dat de wegen die eerst van diffuse aard zijn, langzaam maar zeker op de stabiele domeincentra worden gericht. Met de opkomst van het systeem van eigen kerken zullen deze wegen, die vooral van sociaaleconomische en sociaal-politieke betekenis zijn geweest, ook een religieuze lading hebben gekregen.⁴²

In 2001 is tijdens een opgraving in Aarle-Rixtel-Strijp een lokale weg aangetroffen, aan weerszijde waarvan in de loop van de 9e eeuw een gehucht is ontstaan. Gezien de aard van de nederzetting kan het een hof of curtis zijn. Het gehucht wordt rond 1100 opgegeven. Afgezien van het feit dat het om een bijzondere nederzetting gaat, is het eveneens een bijzondere opgraving door de vondst van de weg. Het gaat om de vroegste weg in het onderzoeksgebied die tijdens een opgraving is aangetroffen.

Ook de veranderingen in de Volle Middeleeuwen hebben ongetwijfeld hun weerslag op het lokale wegenstelsel. Niet alleen voor de locatie, maar ook voor de functie van de wegen. Door de ontginning van de lager gelegen delen, kunnen er wegen onderscheiden gaan worden die naar de akkers, naar de wei- en/of hooilanden en naar de heidevelden lopen. Daarnaast zal de oriëntatie van de wegen voor een deel veranderd zijn.

Op de Hooge Akkers in de buurt van het middeleeuwse kerkterrein van Aarle en op Strijp, bestaat op basis van archeologische vondsten gedaan bij veldverkenningen sterke aanwijzingen dat hier nederzettingen uit de Volle Middeleeuwen liggen. De akkerwegen zijn hier bovendien nog intact. Hier gaan de wegen van de nederzettingen over in akkerwegen; datzelfde geldt ook voor Lieshout en voor de weg tussen Lieshout en Beek en Donk waarlangs eveneens nederzettingen zijn aangetroffen. Deze zijn gelegen op de akkers langs een weg die nu nog bestaat.⁴³

⁴¹ Den Hartog 2004.

⁴² Den Hartog 2004.

⁴³ Den Hartog 2004.

Afbeelding: Uitsnede opgravingsplattegrond Aarle-Rixtel Strijp. Naar Kortlang / Hakvoort 2002, 2. Middeleeuwse weg wordt met een brede strook aangegeven.

12.1 Prehistorische wegen

Prehistorische wegen volgen vaak terreinhoogten, soms gemarkeerd door grafheuvels etc. of juist op basis daarvan verondersteld.

12.1.001 Prehistorische route over de Midden-Brabantse dekzandrug

Over de Middenbrabantse dekzandrug al in de prehistorie een weg van zuidwest richting noordoost via Best en Son, ten noorden van Mariahout naar de Peelrandbreuk bij Koks in Gemert. Het tracé van de huidige weg De Hei maakt daar onderdeel van uit. De weg loopt verder in een min of meer rechte lijn, onderbroken door de Zuidwillemsvaart, via Boerdonk naar de brug over de Aa bij Koks.

12.1.002 Prehistorische route Strijp

12.1.003 Prehistorische route Hooge Akkers

12.2 Romeinse wegen

Romeinse wegen zijn verondersteld of echt aangetoond rechte wegen.

12.3 Voorde

Voorde horend bij deze oude wegen en routes. Omdat de voorde/brug op drie plaatsen in het systeem voorkomt (zeer oude wegen, doorgaande en lokale wegen), bepaalt het type weg waar de voorde/brug geboekt moet worden. Bovendien zijn veel voorden door grotere of kleinere bruggen vervangen.

12.4 Middeleeuwse hoofdweg

Verbinding tussen Hoog-Middeleeuwse economische centra, vaak te reconstrueren op basis van tollens en marktplaatsen op die routes.

Thema: 13 Doorgaande wegen

De gemeenten worden vanouds doorsneden door landwegen verbonden met de rest van Brabant en de wereld. Het beloop van die wegen is in de regel goed bekend, de ouderdom van de wegen van voor 1800 is vaak onduidelijk. De doorgaande wegen verbinden dorpen onderling of met verder weg gelegen steden en streken.

Een kenmerk van de middeleeuwse wegen is dat ze zorgvuldig de hogere gronden volgen, enigszins bochtig zijn en hier en daar overgaan in bundels van alternatieve wegen. Dit laatste maakt dat beter van routes gesproken kan worden. Rivieren en beken werden aanvankelijk overgestoken bij een voorde of doorwaadbare plaats. Juist in de doorgaande wegen zijn die het eerste door bruggen vervangen. Zo'n voorde of brug werd vaak de focus van een tweezijdige wegenwaaier. Er zijn echter ook eenzijdige wegenwaaiers: de punten waar alternatieve wegen afsplitsten en punten waar een weg het cultuurland verliet en daar het keurslijf van akkers en heiningen kon afschudden. Dergelijke eenzijdige wegenwaaiers markeren dus het punt tot waar de ontginningen strekten. Bij veren, bruggen en kruisingen verrezen vaak ook herbergen. Nabij steden werden stukjes weg bestraat, maar de vraag is of dat op de dorpen ook gebeurde.

Vanaf het midden van de zeventiende eeuw werden nieuwe met bomen beplante rechte en tonnerond gelegde wegen ("dijken") aangelegd ter vervanging van de beroerde middeleeuwse wegen. kreeg zo te maken met de steenweg van Den Bosch naar Luik. Het zelfde idee werd vanaf 1810 op een hoger schaalniveau herhaald met de wegen die door Napoleons genie en onder koning Willem I aangelegd werden. Deze "rijkswegen" waren echte interregionale wegen, kaarsrecht, bestraat en beplant. De kosten moesten weer via tolleren terug verdiend worden. Opnieuw raakten er zandwegen buiten gebruik. De "provinciale wegen" die in de negentiende eeuw tot stand kwamen waren daarentegen niets anders dan verbeterde interlokale wegen. Ze behielden dus hun bochtig verloop, al werd er hier en daar een lastige bocht opgeruimd of een ontbrekend stuk nieuw aangelegd. Tenslotte verschenen de spoorlijnen op geheel nieuwe spoorbanen en trammetjes die meestal in de berm van bestaande wegen reden. De berm-tramlijn Helmond – 's-Hertogenbosch die ook Aarle-Rixtel en Beek en Donk aandeed, is in 1883 in gebruik genomen.⁴⁴

Middeleeuwse wegen kunnen erg breed zijn. Die worden als vlak aangegeven. De rest als lijn.

13.1 Doorgaande weg

Min of meer duidelijke baan. Indien er bundels banen optreden, zijn die banen afzonderlijk opgenomen, zodat de bundel duidelijk wordt. Doorgaande wegen lopen naar andere plaatsen buiten de eigen gemeente, of passeren slechts de gemeente zonder een woonplaats daarbinnen aan te doen (oude wegen over de hei, nieuwe rijkswegen). Wegen tussen de dorpskom, de gehuchten en verspreide bewoning vallen onder thema 14: lokale wegen.

11.13.1.001 Nuenense Weversweg

De Nuenense Weversweg loopt van Veghel, via Zijtaart en de oostzijde van Zondveld door het noordwesten van Laarbeek, verder zuidwaarts, kennelijk richting Nuenen. De naam komt voor de op de kadasterkaart Nuenen sectie A blad 4. Wat deze weg met wevers te maken heeft weet ik (KL) niet. De in 1300 aan Nuenen en Gerwen uitgegeven gemeynt strekte vanaf de Nieuwe Dijk achter Gerwen tot aan de weg die van achter Gerwen naar Den Bosch loopt (*usque ad stratam retro Gherwen de Busco venientem*).⁴⁵ Dat zou de weg van gerwen naar Lieshout zijn, maar eerder lijkt het de Nuenense Weversweg te zijn die tot bij Zondveld te volgen is. Deze weg liep door de noordwesthoek van Laarbeek. Het verder verloop in noordelijke richting is gereconstrueerd op basis van sporen van een kromme oude baan met boerderijen erlangs op de kadasterkaart van Veghel.⁴⁶

11.13.01.002 Lieshout - St. Oedenrode

⁴⁴ Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk.

⁴⁵ Enklaar, 1941, p 145, nr. 83; Camps, 1979, nr. 602.

⁴⁶ Kadaster Veghel, sectie E, blad 4; zie Leenders, 1997, 26.

11.13.01.003 Lieshout - Veghel oude weg

11.13.1.004 Lieshout – Veghel – nieuwe baan

Deze kaarsrechte weg is blijkbaar een nieuwe weg, aangelegd tussen 1650 – 1800. Hierdoor verloor de Nuenense Weversweg aan belang en werd dat een lokale landweg. In 1801 werden uitgaande van de nieuwe weg delen van het Leinsven uitgegeven. Toen was de weg er dus al.⁴⁷

11.13.01.005 Gemert - Erp

11.13.01.006 Beek - Gemert

11.13.01.007 Peeldijk vanuit Beek

11.13.01.008 Aarle - Bakelse Dijk

11.13.01.009 Beek - Aarle - Helmond

11.13.01.010 Aarle - Bakel - oude weg

11.13.01.011 Donk - Boerdonk - Erp

11.13.01.012 Donk - Gemert

11.13.01.013 Lieshout - Beek

11.13.01.014 Lieshout - Stiphout

11.13.1.015 Provinciale weg Helmond-Gemert

Deze weg werd geheel op bestaande wegen aangelegd.

11.13.1.016 Provinciale weg Aarle – Nuenen

Deze weg werd geheel op bestaande wegen aangelegd, maar na de aanleg van het Wilheminakanaal werden bij de bruggen kleine omleidingen gemaakt.

13.2 Halte

Paardenwisselstation op postbaan, spoorweg of tramstation, tram of bushalte, busstation. Ook bijzondere benzinepompstations.

13.2.001 Halte stoomtram Beek en Donk

Bij de Beekse Brug.

13.2.002 Halte stoomtram Aarle-Rixtel

Deze was gelegen aan de Havenweg/Albert Pistoriusstraat.

13.3 Oude rijksweg

Wegen uit het rijksprogramma uit de jaren 1810 – 1935. (Daarna krijgen we de moderne autowegen).

13.4 Railweg

Spoorlijnen, trambanen, goederensporen (interlokaal maar ook lokaal!)

13.4.001 Spoorlijn stoomtram Den Bosch - Helmond

Stoomtram van Den Bosch naar Helmond, via Erp, Gemert, Beek en Donk en Aarle-Rixtel. Vanaf Beek liep het tracé op de oostoever van de Zuid-Willemsvaart. De stoomtram, “Goede Moordenaar” genoemd, werd opgericht in 1883 maar werd van 1918 tot 1920 tijdelijk gestaakt. In 1934 stopte de tram definitief.⁴⁸

13.5 Trekpad

Trekpad of jaagpad langs rivier of kanaal.

13.5.001 Trekpaden Zuid-Willemsvaart⁴⁹

Langs de gehele Zuid-Willemsvaart waren jaagpaden aanwezig. Die waren noodzakelijk om schepen voort te kunnen bewegen in de tijd dat motoren nog niet bestonden, maar ook nog heel lang daarna.⁵⁰

⁴⁷ <http://oudzijtaart.nl/Reconstructie van Veghel/Leins Ven/Leins Ven uitgiften.jpg>.

⁴⁸ Dekkers 2011.

⁴⁹ Verhagen 2000, 83.

13.6 Veer

Oversteek van een rivier met een bootje: aanlegplaatsen, dalende wegen veerhuis.

11.13.6.001 Kanaalveer bij Boerdonk

Bij Boerdonk was er lange tijd een veer over de Zuid-Willemsvaart.

11.13.6.002 Kanaalveer bij Karelstein

Bij huis Karelstein was er lange tijd een veer over de Zuid-Willemsvaart. Buiten Laarbeek gelegen.

13.7 Voorde/Brug⁵¹

Oversteek van water via doorwaadbare plaats, vaak later vervangen door een brug, in een doorgaande weg. Doorwaadbare plaatsen heb je in soorten: min of meer dwars op het watert, schuin, zeer schuin of zelfs een heel eind door het water: een “waterstraat” of “langvoort”. Bruggen heb je ook in soorten: een paal in het water om overheen te stappen (‘waterstap’), een balk erover, een vonder, een schoor, een echte houten of stenen brug. Klein water stak met men een gemetseld of houten “heul” over. Omdat de voorde/brug op drie plaatsen in het systeem voorkomt (zeer oude wegen, doorgaande en lokale wegen), bepaalt het type weg waar de voorde/brug geboekt moet worden. Bovendien zijn veel voordeden door grotere of kleinere bruggen vervangen.

11.13.7.001 De Hemel, Aarle, Lieshout en Stiphout

Voorde over de Peesgalloop tussen Aarle en Lieshout aan de grens met Stiphout.

11.13.7.002 Voortsbrugje, Donk

Voorde over de Peesgalloop tussen Aarle en Donkersvoort.

11.13.7.003 Voorbeemd, Donk

Lange voorde ten westen van Donk door de Peesgalloop.

11.13.7.004 Lange Dijk, Donk

Lange voorde door de Donkersvoortloop in het Ruitersbroek.

11.13.7.005 Voorts Broek, Donk en Lieshout

Voorde door de Ruitersbroekloop.

11.13.7.006 Donkervoort, Donk

Voorde door de Donkersvoortloop.

11.13.7.007 in het Broek, Aarle

Voorde in het Broek door de Broekloop.

11.13.7.008 Scheepstal, Aarle

In de 19^e eeuw was er een voorde nabij de voormalige watermolen van Scheepstal.

11.13.7.009 Kanaalbrug Aarle

Brug over de Zuid-Willemsvaart bij Aarle.

11.13.7.010 Kanaalbrug Beek

Brug over de Zuid-Willemsvaart bij Beek.

11.13.7.011 Kanaalbrug Donk

Brug over de Zuid-Willemsvaart bij Donk.

11.13.7.012 Aarle- Wilhm.kanaal

Brug over het Wilhelminakanaal bij Aarle.

⁵⁰ Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk.

⁵¹ Zie ook het artikel ‘Historische bruggen in Beek en Donk’ in Tesnuzzik 2010 Jr30 Nr4 blz 31-38.

11.13.7.013 *Lieshout-oost-Wilhm.kanaal*

Brug over het Wilhelminakanaal aan de oostkant van Lieshout.

11.13.7.014 *Laar-Wilhm.kanaal, Aarle*

Brug over het Wilhelminakanaal bij het Laar.

Afbeelding: Deze stalen brug tussen Het Laar (Beek en Donk) en Hoge Akkers (Aarle-Rixtel) is geen Bailey-brug, maar een stuk brug van de voormalige Moerdijkbruggen (bron: www.hofvanliessent.nl)

11.13.7.015 *Lieshout-west-Wilhm.kanaal*

Brug over het Wilhelminakanaal aan de westkant van Lieshout.

11.13.7.016 *Achterbos-Wilhm.kanaal, Lieshout*

Brug over het Wilhelminakanaal bij Achterbos.

11.13.7.017 *Middelste Brug, Rixtel*

Brug over de Aa bij het Gulden Huis.

11.13.7.018 *Heuvelse Brug, Rixtel*

Brug over de Broekloop bij het Gulden Huis.

11.13.7.019 *Beekse Brug, Beek, Donk, Aarle.*

Brug over de Aa bij Beek.

11.13.7.020 *Peeldijkbrug, Aarle, Donk*

Brug over de Broekloop in de Peeldijk.

11.13.7.021 *Hoge Broekkant, Donk*

Brug over de Broekloop bij Broekkant.

11.13.7.022 *Leekerstraat, Donk*

Brug over de Aa in de Leekerstraat.

11.13.7.023 *Kokse Brug*

Brug over de Aa in de noordoosthoek van Laarbeek. Hier breekt de Aa door de Midden-Brabantse dekzandrug. De brug verbindt de gemeenten Gemert en Erp (Boerdonk).

11.13.7.024 *Heerends Brugje, Donk*

Brugje over de Peesgalloop ten westen van Donk.

11.13.7.025 *Voorts Brugje, Beek, Donk*

Brugje over de Peesgalloop tussen Aarle en Donkersvoort.

11.13.7.026 Ginderdoor, Lieshout

Brug over de Donkersvoortloop bij Ginderdoor.

11.13.7.027 Hemel, Aarle, Lieshout, Stiphout

Brug over de Peesgalloop tussen Aarle en Lieshout aan de grens met Stiphout.

11.13.7.028 Wartenbergse Brug, Aarle, Stiphout

Brug over de Peesgalloop bij Hoog Strijp.

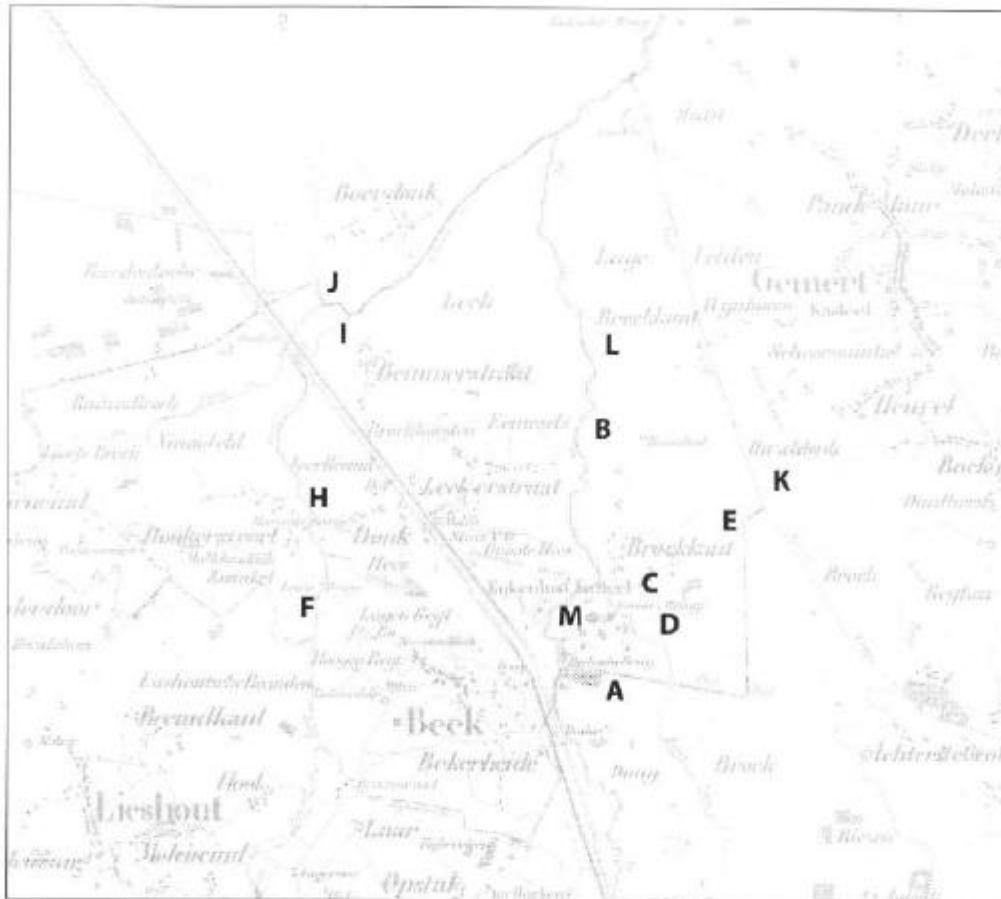
11.13.7.029 Schaapsbrug, Rixtel

Brug over de naast het kanaal gelegde Aa ten zuidoosten van Rixtel.

11.13.7.030 Goorloop/Croijlaan, Aarle-Rixtel – Stiphout

Net voorbij kasteel Croij

11.13.7.031 Helmondseweg/Schevelingen bij Hoog Strijp - Kruisschot

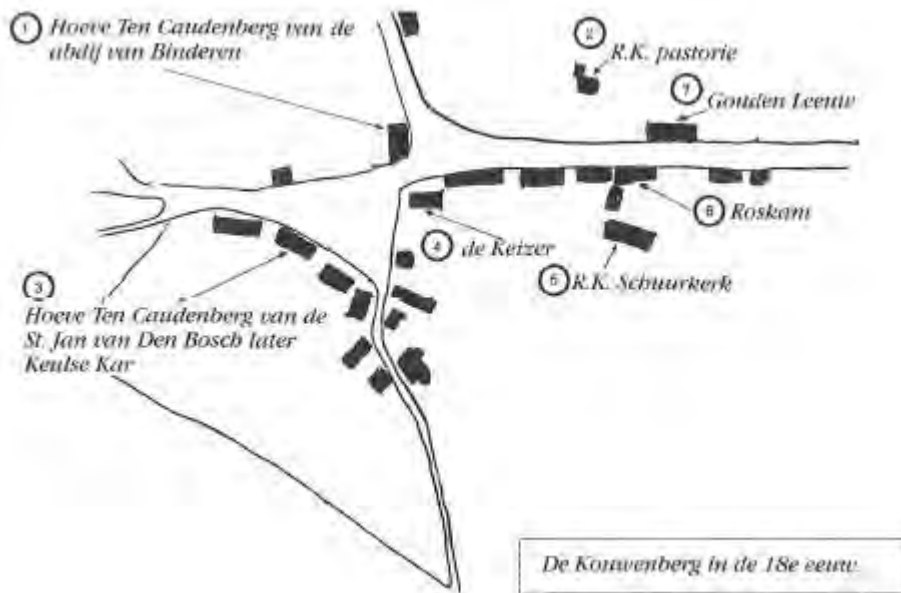
De bruggen in de voormalige gemeente Beek en Donk: A. Heisterbrug; B. Leekerbrug; C. Grijnsbrugje; D. Brug aan de Laardonk; E. Brug aan het Peeleind; F. Voorts Brugje; H. Herentse Brug; I. de Grote Bemmerse Brug; J. de Kleine Bemmerse brug; K. de Nieuwe Brug.

Uit: Tesnuzzik 2010 Jr30 Nr4.

13.8 Plein

Verbreiding van een doorgaande weg of samenkomst van wegen die tot een brede open ruimte leidt. De pleinen kunnen allerlei functies hebben.

13.8.001 Kouwenberg, Aarle-Rixtel

Bron: Coenen 1992.

13.8.002 't Heuveltje, Aarle-Rixtel

13.8.003 Opstal, Aarle-Rixtel

13.8.004 Croij, Aarle-Rixtel

13.8.005 Hoog Strijp, Aarle-Rixtel

13.8.006 Lieshout

13.8.007 Plein Beek

13.8.008 Plein Donk

13.8.009 Plein Ginderdoor

13.9 Poort

Een doorgang door een natuurlijke barrière zoals een duinenrug, moeras, beekdal, de droge tegenhanger van een voorde dus. Veelal aan een of beide zijden met een wegwaaier. (Hier wordt dus niet een soort stadspoort bedoeld!)

13.10 Spoorbrug

Speciale brug voor spoorlijn of trambaan. Meestal ijzeren of stalenconstructies, al dan niet beweegbaar.

13.11 Tol(huis)

Plaats of huis waar tol werd geheven.

11.13.11.001 Tol Beek en Donk

Op de onderstaande Topografisch-Militaire kaart van 1837 wordt een tol-plaats aangegeven nabij Eyckenlust. Het woord "Tol" is geplaatst bij de splitsing Gemertseweg-Peeldijk, maar zou in werkelijkheid ook bij de brug over de Aa gesitueerd kunnen zijn. Vermelding van een tolhuis nabij Eyckenlust is reeds gevonden in 1787 en in ca 1820. Exacte locaties hiervan zijn niet bekend. Mogelijk gaat het niet om dezelfde locaties.⁵²

⁵² Heemkundekring De Lange Vonder Beek en Donk

Afbeelding: Topografisch-Militairekaart van 1837

11.13.11.002 Tol Mariahout

Tolplaats in Mariahout nabij het Ooievaarsven, waar de weg zich splitst richting St-Oederode en Veghel.⁵³

Afbeelding: Topografisch-Militairekaart van 1837

11.13.11.003 Tol Opstal

Tolhuisje Opstal staat er nog steeds. Staat op de Bonnekaart.⁵⁴

⁵³ Heemkundekring De Lange Vonder Beek en Donk

⁵⁴ Heemkundekring Barthold van Heesel Aarle-Rixtel

13.12 Holle weg

Een door langdurig gebruik uitgesleten strook waarin een oude weg loopt. Omdat de holle weg op twee plaatsen in het systeem voorkomt (doorgaande en lokale wegen), bepaalt het type weg waar de holle weg geboekt moet worden.

11.13.12.001 Ginderdoor

Vanaf de beekdalrand bij Ginderdoor, door het gehucht en dan noordwaarts tot bij Heijeneind een holle weg die aansluit op een dijk tussen de vennen, waarop dan een waaier van wegen op de rand van de heide volgt. Kennelijk dus een oude route.

11.13.12.002 Noordoost van de Duikerpaal

Holle weg in duingebied.

11.13.12.003 Oude weg Het Hof – Gerwen

Duidelijk herkenbare holle weg door de Molenheide: de oude weg Het Hof – Gerwen die hier Lieshoutse Dijk heet, maar dus een holle weg is!

11.13.12.004 Holle weg in de Molenheide

Een van groepje van vier holle wegen in de Molenheide.

11.13.12.005 Holle weg in de Molenheide

Een van groepje van vier holle wegen in de Molenheide.

11.13.12.006 Holle weg in de Molenheide

Een van groepje van vier holle wegen in de Molenheide.

11.13.12.007 Holle weg in de Molenheide

Een van groepje van vier holle wegen in de Molenheide.

11.13.12.008 Ontginningsweg evenwijdig aan gemeentegrens

Holle weg als een “echo” van de gemeentegrens, op ongeveer 100 meter afstand. Uit topografische kaart 1881 blijkt dat dan tussen de holle weg en de grens nieuw aangeplant bos staat, dat er in 1837 nog niet was.

11.13.12.009 Lieshout

De wegen in en nabij de kom van Lieshout hebben het karakter van een holle weg.

11.13.12.010 Boerdonkse Straat

Over de gehele lengte van Boerdonk, 3 kilometer binnen en buiten Laarbeek, is de centrale straat van Boerdonk een holle weg tussen de oude akkers.

13 Jaagpad: is vervallen, is 13.05 trekpad

13.14 Grenspost

Douanekantoor, marechaussekazerne, parkeerruimte en andere constructies aan een grensovergang. Soms op enige afstand van de feitelijke grens!

13.15 Laanbeplanting

Boomrijen langs doorgaande wegen.

Thema: 14 Lokale wegen

Onder lokale wegen worden de wegen begrepen die binnen het dorpsgebied blijven. Deze wegen zijn vaak multifunctioneel, zodat hierna ook heel wat combinaties opgenomen zijn. Binnen de stad zijn dat alle straten buiten het hoofdassenkruis. In de dorpen zijn het de wegen binnen de gehuchten, de wegen tussen de gehuchten en de kerk (kerkwegen) en de verbindingswegen naar de beemden of de heide. Ook in deze wegen lagen voorden die in de loop van de tijd door bruggen en duikers vervangen werden. De lokale wegen droegen bij aan de vorming van wegenwaaiers.

De lokale wegen kunnen naar tal van functies onderscheiden worden, maar dat zullen we hier niet toepassen. We onderscheiden slechts de wegen zelf en de voorden of bruggen daarin.

14.1. Lokale wegen

Weg tussen onderdelen van de eigen gemeenten, soms tevens doorgaande weg. Bij de beschrijving van wegen kan het dwarsprofiel van belang zijn: holle weg (dan 13.12), een vlakliggende weg of een weg op een aarden dam "dijk". Ook het oorspronkelijke of huidige wegdek kan van belang zijn: asfaltweg, betonplatenbaan, kasseiweg, klinkerweg, grindweg, zandweg.

Er zijn een groot aantal (198) lokale wegen aangegeven. Soms hebben ze een goede oude naam, soms een moderne en soms slechts een aanduiding van ligging of iets van dien aard. In de nummering per oude dorpseenheid alfabetisch.

Uniek nr	Naam	Lengte
11.14.01.001	Achterbos - Heihoef Gerwen	912
11.14.01.002	Achterbos - Lieshoutse Heide	3421
11.14.01.003	Achterbos - Olen	1278
11.14.01.004	Achterbos - Rullen Gerwen	1197
11.14.01.005	Achterbos door de Kamp	2041
11.14.01.006	Beemdkant	1084
11.14.01.007	Beemdkant	670
11.14.01.008	Beemdkant	277
11.14.01.009	bij Hoofse Akker	347
11.14.01.010	bij Moorseler	316
11.14.01.011	bij Rooijven	225
11.14.01.012	bij Vogelenzang	727
11.14.01.013	Bmr Van den Heuvelstraat	547
11.14.01.014	Boerdonk - Lieshoutse Heide	1555
11.14.01.015	Boerdonk - Lieshoutse Heide	1733
11.14.01.016	Boerdonk - Lieshoutse Heide	1514
11.14.01.017	Boerdonk - Lieshoutse Heide	2187
11.14.01.018	Boerdonkse Kampen	1091
11.14.01.019	Boerdonkse Straat	3680
11.14.01.020	Boschven - Duikerpaal	1255
11.14.01.021	Breukskens	686
11.14.01.022	Brierke	433
11.14.01.023	Deense Hoek	950
11.14.01.024	Deense Hoek - Bosven	1900
11.14.01.025	Deense Hoek - Het Hof	401
11.14.01.026	Deense Hoek - Molenheide	729

11.14.01.027	Deense Hoek - Nieuwveld	1258
11.14.01.028	Deense Hoek - Nieuwveld	1883
11.14.01.029	Deense Hoek - Wiebiegenhof	1405
11.14.01.030	door de Kamp	1007
11.14.01.031	Gerwen - Aarle	2915
11.14.01.032	Ginderdoor - de Kamp	1532
11.14.01.033	Ginderdoor - Donkervoort	1566
11.14.01.034	Ginderdoor - Heijeneind	903
11.14.01.035	Ginderdoor - molen Vogelenzang	497
11.14.01.036	Ginderdoor in de akker	803
11.14.01.037	Ginderdoor langs het Boschven	2187
11.14.01.038	Heijeneind - Boerdonkse Straat	730
11.14.01.039	Heijeneind - Lieshoutse Heide	2176
11.14.01.040	Heijeneind - Lieshoutse Heide	1536
11.14.01.041	Heijeneind - Lieshoutse Heide	1896
11.14.01.042	Heijeneind - Lieshoutse Heide	866
11.14.01.043	Heijeneind - Lieshoutse Heide	1075
11.14.01.044	Herendijk	1626
11.14.01.045	Het Hof - Gerwen	2126
11.14.01.046	Het Hof - Kamerven	1571
11.14.01.047	Het Hof - Lieshout	804
11.14.01.048	het Hof - Rooijven	1274
11.14.01.049	Het Hof - Vogelenzang	699
11.14.01.050	Hoge Deene	411
11.14.01.051	Kerkdijk	820
11.14.01.052	Lage Deene	488
11.14.01.053	langs molen Vogelenzang	1388
11.14.01.054	Lankelaar	772
11.14.01.055	Lieshout - Deense Hoek	628
11.14.01.056	Lieshout - Weibeemdjes	1192
11.14.01.057	Moorseler	666
11.14.01.058	Muggenberg	712
11.14.01.059	om de akker van Lieshout	1016
11.14.01.060	over de Hoofakker	586
11.14.01.061	over de Hoofakker	260
11.14.01.062	over Hertus Akker	578
11.14.01.063	pad door het Hemelrijk	863
11.14.01.064	pad langs Ruytjesakker	652
11.14.01.065	pad naar De Hemel	321
11.14.01.066	Rauweusel - Boschven	2599
11.14.01.067	Rooijven	946
11.14.01.068	Rooijven	853
11.14.01.069	Staartweg	896
11.14.01.070	tussen Hoge en Lage Deene	296

11.14.01.071	Van Hool naar Beemdkant	731
11.14.01.072	Vogelenzang	895
11.14.01.073	Vogelenzang - Campen	1279
11.14.01.074	Vogelenzang - Duikerpaal	3316
11.14.01.075	akkerpad	479
11.14.01.076	Bemmer - Leekbeemden	354
11.14.01.077	Bemmerstraat - Voorbeemden	702
11.14.01.078	Bijenweg	297
11.14.01.079	Braakstraat	285
11.14.01.080	Broekkantstraat-oost	808
11.14.01.081	Broekkantstraat-west	849
11.14.01.082	De Auwerse Straat	1010
11.14.01.083	de Ganze	823
11.14.01.084	Heijeneind - Donkervoort	504
11.14.01.085	Heijeneind - Donkervoort	1319
11.14.01.086	Heiselaar	407
11.14.01.087	Hereneindstraat	538
11.14.01.088	Hoge Broekkant	860
11.14.01.089	in 't Broek	1229
11.14.01.090	in 't Broek	1344
11.14.01.091	Kapelstraat	595
11.14.01.092	Kapelstraat naar Voorbeemden	281
11.14.01.093	Karstraat	926
11.14.01.094	Karstraat - Voorbeemden	503
11.14.01.095	Lage Dijk	1373
11.14.01.096	langs Laardonk	544
11.14.01.097	Leekbusstraat	338
11.14.01.098	Leekerstraat - Lieddijk	673
11.14.01.099	Liesdijk	984
11.14.01.100	Liesdijk - Schoondonk	1040
11.14.01.101	pad over De Hees	772
11.14.01.102	Ruitersbroekweg	610
11.14.01.103	Schoondonkseweg	1705
11.14.01.104	Trentstraat	1210
11.14.01.105	Venstraat	644
11.14.01.106	Weteringweg	471
11.14.01.107	Brandstraat	114
11.14.01.108	De Ruijterweg	577
11.14.01.109	Dokter Timmerslaan	172
11.14.01.110	Donkdijk	1047
11.14.01.111	Heuvelstraat	532
11.14.01.112	Hubertusweg	107
11.14.01.113	IJsbaanlaan	450
11.14.01.114	Kerkstraat	95

11.14.01.115	Koppelstraat	127
11.14.01.116	Mauritsstraat	350
11.14.01.117	Molenweg	909
11.14.01.118	Nassaustraat	352
11.14.01.119	pad naar Aa-beemden	248
11.14.01.120	pad op Heuvelse Velden	333
11.14.01.121	pad op Heuvelse Velden	222
11.14.01.122	pad op Heuvelse Velden	360
11.14.01.123	pad op Kerkakker	155
11.14.01.124	pad op Kerkakker	646
11.14.01.125	pad op Reyakker	815
11.14.01.126	pad op Reyakker	273
11.14.01.127	pad op Reyakker	254
11.14.01.128	pad op Reyakker	291
11.14.01.129	pad op Reyakker	421
11.14.01.130	Pater Becanusstraat	1107
11.14.01.131	Pater Vogelstraat	552
11.14.01.132	Slotstraat	367
11.14.01.133	tussen Beker Heide en Aa-beemden	385
11.14.01.134	tussen Reyakker en Beker Heide	786
11.14.01.135	Asdonk	585
11.14.01.136	Beemdsteeg	219
11.14.01.137	Biezendijk	1642
11.14.01.138	Biezendijk	364
11.14.01.139	Biezendijk	178
11.14.01.140	Biezendijk	398
11.14.01.141	Biezendijk	540
11.14.01.142	bij De Koppel	444
11.14.01.143	bij De Koppel	149
11.14.01.144	De Opstal	253
11.14.01.145	door het Broek	938
11.14.01.146	Hazeldonkse Straat	985
11.14.01.147	Het Laar	778
11.14.01.148	Hoog Strijp	507
11.14.01.149	Hoog Strijp	468
11.14.01.150	Hoog Strijp	720
11.14.01.151	Hoog Strijp	125
11.14.01.152	Hoog Strijp	113
11.14.01.153	in 't Broek	984
11.14.01.154	in 't Broek	1329
11.14.01.155	Koudenberg	101
11.14.01.156	Laag Strijp	835
11.14.01.157	Laarweg	1206
11.14.01.158	langs de Kleine Goorloop	434

11.14.01.159	langs de Nieuwe Velden	1282
11.14.01.160	langs kapel Koudenberg	640
11.14.01.161	Lucasdijk	754
11.14.01.162	naar de Lange Bunders	384
11.14.01.163	om akker De Valkendijk	2290
11.14.01.164	op akker Valkendijk	466
11.14.01.165	op akker Valkendijk	769
11.14.01.166	op akker Valkendijk	157
11.14.01.167	op de Heikant	560
11.14.01.168	op Laag Strijp	265
11.14.01.169	op Laag Strijp	423
11.14.01.170	pad op de Hoogakker	455
11.14.01.171	pad op de Hoogakker	236
11.14.01.172	pad op de Hoogakker	552
11.14.01.173	pad op de Hoogakker	320
11.14.01.174	pad op de Hoogakker	642
11.14.01.175	pad op de Hoogakker	527
11.14.01.176	pad op de Hoogakker	786
11.14.01.177	pad op de Hoogakker	285
11.14.01.178	pad op de Hoogakker	1032
11.14.01.179	pad op de Hoogakker	954
11.14.01.180	pad op de Hoogakker	296
11.14.01.181	pad op de Hoogakker	517
11.14.01.182	pad op de Hoogakker	169
11.14.01.183	pad op de Hoogakker	438
11.14.01.184	Peeldijk	1204
11.14.01.185	Strijp	411
11.14.01.186	Berkdijk	572
11.14.01.187	Grote Overbrug	1295
11.14.01.188	Kannelustweg	448
11.14.01.189	Kleine Overbrug	473
11.14.01.190	langs Duivenakker	486
11.14.01.191	Verliefd Laantje	555
11.14.01.192	bij Croy	177
11.14.01.193	Croylaan	2091
11.14.01.194	Kruisdreef op Hoog Strijp	350
11.14.01.195	Kruisdreef op Hoog Strijp	359
11.14.01.196	om kasteel Croy	646
11.14.01.197	op Hoog Strijp	1324
11.14.01.198	op Hoog Strijp (Jonker Karellaan)	318

Oude straatnamen binnen Beek en Donk die in de loop der tijd zijn vervangen door nieuwe: ⁵⁵

- Beekse straat -> Pater Becanusstraat
- Torenlaan -> Dr Timmerslaan

⁵⁵ Heemkundekring De Lange Vonder Beek en Donk

- Peperstraat -> Kerkstraat
- Poststraat -> Burgemeester van Nispenstraat
- Op den Heuvel -> Heuvelplein
- Leekerstraat (deels) -> Mgr Verhagenstraat
- Veerweg -> De Hei
- Hoogerwouscheweg -> Pater de Leeuwstraat
- Donkdijk -> Koppelstraat
- Smalle Donkdijk -> Smalleweg
- Koppelsteeg -> IJsbaanlaan

De Dorpsstraat omstreeks 1910.

Bron: Coenen 1992.

14.2 Voorde / brug

Oversteek van water via doorwaadbare plaats, vaak later vervangen door een brug, in een lokale weg. Doorwaadbare plaatsen heb je in soorten: min of meer dwars op het watert, schuin, zeer schuin of zelfs een heel eind door het water: een “waterstraat” of “langvoort”. Bruggen heb je ook in soorten: een paal in het water om overheen te stappen (“waterstap”), een balk erover, een vonder, een schoor, een echte houten of stenen brug. Klein water stak met men een gemetseld of houten “heul” over. Omdat de voorde/brug op drie plaatsen in het systeem voorkomt (zeer oude wegen, doorgaande en lokale wegen), bepaalt het type weg waar de voorde/brug geboekt moet worden. Bovendien zijn veel voorden door grotere of kleinere bruggen vervangen.

Verwerkt onder 13.7

Thema: 15 Gegraven waterlopen

Gegraven waterlopen zijn grotere gegraven waterlopen waaronder kanalen. Behalve de turfvaarten van de Peel zijn er bij Eindhoven nog een aantal wateren gegraven. Het grootste project was de aanleg van de Zuid-Willemsvaart (met bijhorende kanalen) en later het Wilhelminakanaal. Ook is er veel gewerkt aan de kanalisatie van de Dommel. Voor de waterhuishouding van de watermolens werden wat kanaaltjes gegraven.

We onderscheiden zes categorieën: bevaarbare kanalen of gekanaliseerde rivieren; gegraven molenwaters en ontwateringsloten die met ontginning en/of grensafbakening te maken hebben. Voorts de kleinere objecten haven, gracht en sluis.

15.1 Kanaal

Scheepvaartkanaal of gekanaliseerde rivieren voor algemeen interlokaal transport, of speciaal voor turftransport (turfvaart). Secundair worden kanalen gebruikt voor watertransport, bijvoorbeeld ten behoeve van vloeiveiden of ontlasting van rivieren.

15.1.001 Zuid-Willemsvaart

Officieel geopend op 24 augustus 1826. De Zuid-Willemsvaart is aangelegd tussen 1822 (start) en 1826 (opening).⁵⁶

In 1550 werd al gesproken van een mogelijk bevaarbaarheid van de Aa door de regeringen van de steden s'-Hertogenbosch en Helmond met het oog op het stimuleren van haar nijverheid en handel. Zij vroegen octrooi aan die Phillips II van Spanje en hertog van Brabant, verleende. Krachtens het idee van dat octrooi bouwden de twee steden een sluis in de Aa onder Rixtel. De sluis raakte in verval doordat er geen andere pogingen meer gedaan werden om de rivier bevaarbaar te maken tijdens de Tachtigjarige oorlog. Ter wille van handel en nijverheid was het in 1822 aan Koning Willem I de Zuid-Willemsvaart tot uitvoering te brengen waardoor er een verbinding gelegd werd tussen den Bosch en Luik.⁵⁷

De eerste schepen die in het begin van de jaren twintig van de vorige eeuw de Hertogstad aandeden, maakten gebruik van windkracht. Bij windstilte werden de schepen getrokken: door paardenkracht of door de schipper of diens vrouw. Maar steeds meer kwamen stoomboten en andere mechanisch aangedreven schepen op het kanaal. Ze werden groter en dat was de reden dat ook de Zuid-Willemsvaart verbreed moest worden.⁵⁸

Afbeelding: Zuid-Willemsvaart bij de Beekse Brug.

15.1.002 Wilhelminakanaal

Aangelegd, dit deel, van 1917 tot 1921. Officieel geopend op 24 april 1923.

⁵⁶ Zie ook het boekje: Beek en Donk en de Zuid-Willemsvaart uitgave Heemkundekring Beek en Donk.

⁵⁷ Sasse Van Ysselt, 1936, 144-148.

⁵⁸ Smits 2001, 209-210.

Het Wilhelminakanaal is het eerste kanaal dat vernoemd is naar een vorstin. Het loopt van de rivier de Amer bij Geertruidenberg naar de Zuid-Willemsvaart tussen Beek en Donk en Aarle-Rixtel en is 68 kilometer lang. De eerste plannen voor een kanaal dat Tilburg en Eindhoven met de Maas verbindt, dateren uit 1794 maar pas in 1910 begon het graven. Tilburg was vanaf april 1919 vanuit het westen via het Wilhelminakanaal bereikbaar. In de plannen voor de aanleg werd rekening gehouden met het feit dat trekken van schepen vervangen werd door stoomkracht. Het kanaal is officieel geopend op 4 april 1923.⁵⁹

15.1.003 Kanaalomleiding Helmond

Gereedgekomen 1993.

De omlegging verlaat de Zuid-Willemsvaart even ten zuiden van Beek en Donk tegenover het Wilhelminakanaal. Er werd 18 jaar aan gewerkt. Per jaar werd van het 10 km lange traject slechts 600 m gegraven, terwijl dat bij de aanleg van de Zuid-Willemsvaart wel 30 km per jaar was!⁶⁰

15.2 Molenloop

Kanaaltje gegraven bovenstrooms van een watermolen om die molen aan een groter hoogteverschil in waterstand te helpen. Molenlopen kunnen meer dan 1 kilometer lang zijn. Bij een watermolen is er soms maar een kort stukje molenloop.

15.2.001 bij watermolen kasteel Guldenhuis, Rixtel

Wateraanvoer voor deze watermolen die niet op de Aa zelf stond.

15.3 Sloot / wetering

Hier worden de grote ontwateringssloten bedoeld, die met ontginning en/of grensafbakening te maken hebben, niet de eindeloos talrijke gewone slootjes.

11.15.3.001 Lange Loop, Lieshout

Ontwateringssloot, eerst aangelegd om het ven Moorselen droog te kunnen maken, daarna verlengd naar de ontginning van de Nieuwe Velden. Ook geheten Coninxgrave.

11.15.3.002 Trekgraaf, Donk en Beek

Waterloopje dat stroomt vanaf de Otterweg naar de Goorloop. De Trekgraaf vormde als het ware een scheidslijn tussen de kernen Donk en Beek en is dan ook de grens tussen de parochie Beek en parochie Donk. De Trekgraaf wordt gevoed door allerlei slootjes waaronder een loopje komende van de steeg die vanaf de Donkse molen in zuidwestelijke richting loopt: de Otterwegse loop. Het kadaster met kaart uit 1832 laat zien dat de Trekgraaf zich nog verder voortzet maar nu in oostelijke richting langs een deel van de Slotstraat om verder via een paar haakse bochten uit te komen tot achter het Oude Raadhuis en vervolgens voert hij langs de Kerkstraat, Hubuertusweg en Pater de Vogelsstraat om te eindigen aan de voormalige brouwerij Het Anker. De functie van de Trekgraaf was zorgen voor afwatering van natte gronden.⁶¹

De Trekgraaf kan een aanwijzing zijn voor het bestaan van een beek. Er is sprake van beekafzettingen en op de geomorfologische kaart wordt deze depressie betiteld als beekdalbodem. Door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart is voor dit gebied alleen de verbinding met de Goorloop blijven bestaan. De Trekgraaf wordt nu deels gevoed met kanaalwater.⁶²

⁵⁹ Smits 2001, 209-210; Löring 2003.

⁶⁰ Smits 2001, 209-210.

⁶¹ Leenders, 2006, 11-16.

⁶² Heemkundekring De Lange Vonder Beek en Donk

Afbeelding: de Trekgraaf (april 2012)

11.15.3.003 Walgraaf, Donk, Beek, Aarle

Ontwaterings- en grenssloot in het Broek op de oostgrens van Donk, Beek en Aarle. Het zuidelijk gedeelte is mogelijk wat ouder, het is niet helemaal recht en heet De Snelle Loop. In het zuidoosten wordt de Snelle Loop gevoed door de natuurlijk ogende Grotelse Loop. De Snelle Loop is deels ontstaan als natuurlijke waterloop, maar de benedenloop is reeds vanaf de Late Middeleeuwen gekanaliseerd en vermoedelijk oorspronkelijk zelfs volledig gegraven ter ontwatering van de natte gronden tussen Gemert en Beek en Donk. Later verkreeg de loop de functie van rijksheerlijke grens en werd een parallelle loop (de Walgraaf) gegraven. Tezelfdertijd werd een wallichaam opgeworpen, waardoor een zogenaamde landweer ontstond (zie 25.17.002). De landweer die zo ontstond, zal in eerste instantie een symbolische-politieke functie als territoriumgrens en een economische taak als veekering hebben gehad, waarbij Gemert vee belet werd de drassige Beekse weiden te betreden. De defensieve functie van het verdedigingssysteem kwam vermoedelijk pas tot uiting gedurende de Gelderse oorlogen (1478-1543) en de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Dankzij bewaarde processtukken van de vele juridische steekspelen die gedurende de eeuwen gevoerd zijn over de gemene gronden van de huidige gemeenten Gemert-Bakel en Laarbeek, is het mogelijk een beeld te schetsen van de verschijningsvorm van de landweer.⁶³

Afbeelding: De dubbele Loop bij de Gemertseweg in zuidelijke richting (april 2011)

15.4 Haven

Dit kan variëren van een eenvoudige aanlegplaats tot een goed uitgeruste haven met loskades, kranen en loodsen.

⁶³ Raap-rapport 2038

15.5 Gracht

Gegraven water rond een boerderij, herenhuis, kasteel of stad. Zie ook thema 19.1.

15.6 Sluis

Schutsluis in kanaal.

15.6.001 Sluis 6

Sluis in de Zuid-Willemsvaart en tegelijk overslagplaats.

Afbeelding: Sluis 6 zoals die er in 2012 bijlag.

15.6.002 Sluis 7

Sluis in de Zuid-Willemsvaart.

15.6.003 Sluis V bij Achterbos

Sluis in het Wilhelminakanaal. Ter onderscheiding van de sluizen in de Zuid-Willemsvaart werden de sluizen in het Wilhelminakanaal genummerd met Romeinse cijfers.

15.6.004 Verlaat bij Guldenhuis

Stuwte om water van de Aa op te stuwen voor de watermolen Gulden Huis. Zie aldaar verder.

15.6.005 Spui bij watermolen Guldenhuis

Spui om overtollig water bij de watermolen Gulden Huis te lozen op de Broek Aa. Zie verder bij watermolen Gulden Huis.

15.6.006 Sluis Aa Aarle-Rixtel⁶⁴

In 1550 werd al gesproken van een mogelijk bevaarbaarheid van de Aa door de regeringen van de steden s'-Hertogenbosch en Helmond met het oog op het stimuleren van haar nijverheid en handel. Zij vroegen octrooi aan die Phillips II van Spanje en hertog van Brabant, verleende. Krachtens het idee van dat octrooi bouwden de twee steden een sluis in de Aa onder Rixtel. De sluis raakte in verval doordat er geen andere pogingen meer gedaan werden om de rivier bevaarbaar te maken tijdens de Tachtigjarige oorlog.⁶⁵

15.6.007 Sluisje tussen het Liesven en de Aa

De watertoevoer van het Liesven werd geregeld door een sluis.

⁶⁴ Smits 2001, 209-210.

⁶⁵ Sasse Van Ysselt, 1936, 144-148.

Afbeelding: uitsnede kaart van Verhees uit omstreeks 1806 met aanduiding van het Liesven, dat via een sluissysteem is aangetakt op de Aa. (bron: RAAP-rapport 2038)

Thema: 16 Molens

Onder molens verstaan we graanverwerkende en andere industriemolens die als zodanig herkenbaar waren. Op het platteland heeft een groot aantal molens gestaan. De oudste groep bestond uit de door rivierwater aangedreven molens. Sommige zijn zo lang geleden gebouwd en zo vroeg al weer verdwenen, dat er amper een duidelijk spoor van de vinden is: de "spookmolens". Mogelijk waren dat kleine molens die de concurrentie met de latere, grotere, molens verloren. Soms is uit archiefstukken alleen bekend dat er een molen was, maar is de exacte locatie niet bekend (hooguit alleen een globale locatie).

In eerste instantie heeft men voor aandrijving van de noodzakelijke molens gebruik gemaakt van waterkracht. Rond 1100 waren er in de Nederlanden al heel wat watermolens in bedrijf, rond 1300 nam de bouw van windmolens een vlucht. Aanvankelijk waren alle windmolens houten standaardmolens. Er kwamen echter in de Middeleeuwen al torenmolens voor in de regio. Vanaf 1680 werden steeds meer molens met een stenen romp en draaibare kap gebouwd. De bouw van zowel wind- als watermolens vereiste een relatief grote investering, die alleen door kapitaalkrachtige personen of instanties was op te brengen. De eerste molens zijn dan ook gebouwd door de adel die heerlijke rechten bezat en door grote kapittels en abdijen. Omdat deze investeringen hun rente moesten opbrengen, wendden vele eigenaars zich tot de hertog, om de plaatselijke boeren te verplichten om op de plaatselijke molen te laten malen. Dit waren de zogenaamde dwang- of banmolens.

Tot 1800 kon men niet vrijelijk molens oprichten en waren de mensen gedwongen om van bepaalde molens gebruik te maken, zelfs wanneer die erg onpraktisch gelegen waren. Na de opheffing van de heerlijke rechten en de belastingreglementen van de Republiek verzezen rond 1800 daarom molens op beter gekozen plaatsen, terwijl veraf gelegen molens buiten gebruik raakten of naar een betere plek verhuisden. In de tweede helft van de negentiende eeuw werd stoomkracht ingevoerd in het maalderijbedrijf, maar pas in de twintigste eeuw werden er veel oude molens opgeruimd. De meeste molens maalden graan tot meel. Sommige hadden een meer industriële taak: schorsmalen voor de leerlooiers, olieslaan, het vullen van textiel, het grutten van boekweit, zelfs het malen van snuif kwamen voor. In Brabant waren geen papiermolens. In de noordwesthoek stonden poldermolens. Op de grens Princenhage-Rijsbergen stond een ijzerpletmolen die door het water van de Bredase Turfvaart aangedreven werd.

aandrijving	aantal
windmolen	33
watermolen	13
rosmolen	5
motor molen	2
realiteitsgehalte	aantal
echte molen	47
spookmolen	4
geplande molen	2
Totaal	53

16.1 Windmolens

Door windkracht aangedreven graan- of industriemolens. Standaardmolen, later stenen molen; op het vlakke, op een berg of in een berg (beltmolen), al dan niet met galerij.

16.1.001 Molen van Beek

Bij Verhees, 1794, Kadaster, Van der Voort-Pieck 1845, Topkrt 1881, 1900, 1912, 1930, 1943, 1946, niet meer op de kaart 1985. Stond niet ver van de Oude Toren van Beek aan de Molenweg. In de molendatabase staat deze molen geregistreerd als een windmolen van het type standaardmolen (database nr. 6751). In 1897 brandde deze molen als gevolg van blikseminslag geheel af. De familie van Eerd liet op dezelfde plaats een achtkantige bergmolen bouwen. In 1934 werd deze vervangen door een maalderij met motorkracht en twee jaar later afgebroken en verplaatst naar Gemert-

Elsendorp waar hij werd opgebouwd op een 7 m. hoog pakhuis. Mulder Hub.Van den Eertwegh had maar kort plezier van zijn nieuwe molen.⁶⁶

Door de beruchte storm van 14 november 1940 sloeg de molen op hol en brandde tot op het pakhuis af. Daarna werd er geen molen meer herbouwd.

*Volgens de zoon van C. van Eerd (in het dorp Kiske (van Kees) genoemd) Noud van Eerd was deze molen van binnen ook geschilderd in ieder geval de achtkantstijlen enz. Dit zou gebeurd zijn voor hij naar Beek en Donk verplaatst werd. Een verleden als verfmolen o.i.d. sloot hij niet uit! In een boerderij die nog steeds vlak bij de oude standplek van de molen staat is nog een deel van een houten roede in de zoldering verwerkt.⁶⁷

16.1.002 Molen van Lieshout

Op Lankelaar. Bij Verhees, kadaster, Van der Voort-Pieck1845, Topokrt 1881, 1900, 1930. Heet in 1985: Vogelenzang. Gelegen aan de Molendreef 6 (of 8).

Rijksmonument nr. 25889

De molen is gebouwd ter vervanging van een in 1816 omgewaaide standerdmolen (molendatabase nr. 266) en bevat als gevolg nogal wat onderdelen van die voorganger. De stenen van de molenromp zijn ter plaatse gebakken; de leem ervoor werd gewonnen uit een ven achter de molen.

De molen heeft twee oliebanken gehad; dit was zeer zeldzaam in Brabant; ook blijkt de molen een tijdlang gepeld te hebben, hetgeen in Brabant helemaal ongebruikelijk was.⁶⁸

De stenen zijn naar binnen schuin gemetseld; haaks op de schuinte van de romp, dus eigenlijk inwaterend i.p.v. uitwaterend. Dit is één van de eerste stenen molens in de Peel (en oostelijk Brabant). Er zijn vermoedens dat de bouw door een Zuidhollandse molenmaker is verricht, met name te zien aan de opbouw van de gaande werken en van de (bij de restauratie van 1975 vernieuwde) kap. Bouwheer van de molen was Peter Swinkels, die werd opgevolgd door zijn zoon Antoon. Deze bemaalde de molen tot 1921. In dat jaar werd een knecht van Antoon, Gerardus van der Linden, de nieuwe eigenaar. In 1933 verkocht Van der Linden de molen aan zijn Venraijse collega Th. van Gerwen, die tot 1949 eigenaar/molenaar bleef. Vervolgens werd J.Th. Sanders eigenaar en die bleef dat tot 1974; hij maalde tot 1964 op windkracht. Voor de laatste grote restauratie had de molen Van Bussel stroomlijnwieken.

Afbeelding: Molen Vogelenzang van Lieshout (november 2011)

Na aankoop door de gemeente volgde vrij snel restauratie; deze werd tegelijk uitgevoerd met de andere molen van Lieshout. Het was hard nodig, want beide molens verkeerden in behoorlijk slechte staat. Tot het interieur behoort ook al enkele jaren een zakkenklopper en een wanmolen. Verder

⁶⁶ Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk; Leenders, 2008, 62,63

⁶⁷ <http://www.molendatabase.org/molendb.php> met aanvullende *Informatie van Thijs van Hoof, 7 augustus 2004.

⁶⁸ Voor meer info zie *Den Effer* jrg. 4, 1998 en *De Poeth Maalstoel*, ongedateerd, boekje uitgegeven door HKK Lieshout.

staan de pletstenen en de ligger van de afgebroken achtkante molen uit Haaren (NB) in de molen opgesteld voor de show. Verder ligt hier de oude koningspil van De Reus uit Gennep (Lb.). In 2009 kreeg de molen nog een grondige opknappbeurt. Staat zeer mooi tussen Lieshout en Mariahout; helaas staan er nogal wat bomen in de buurt die het zicht belemmeren; de windvang is (nog) niet bedreigd.

Molendatabase nr. 545 (www.molendatabase.nl)

Naam: Vogelenzang / Bettmolen

Bouwjaar: 1819

Type: Beltmolen

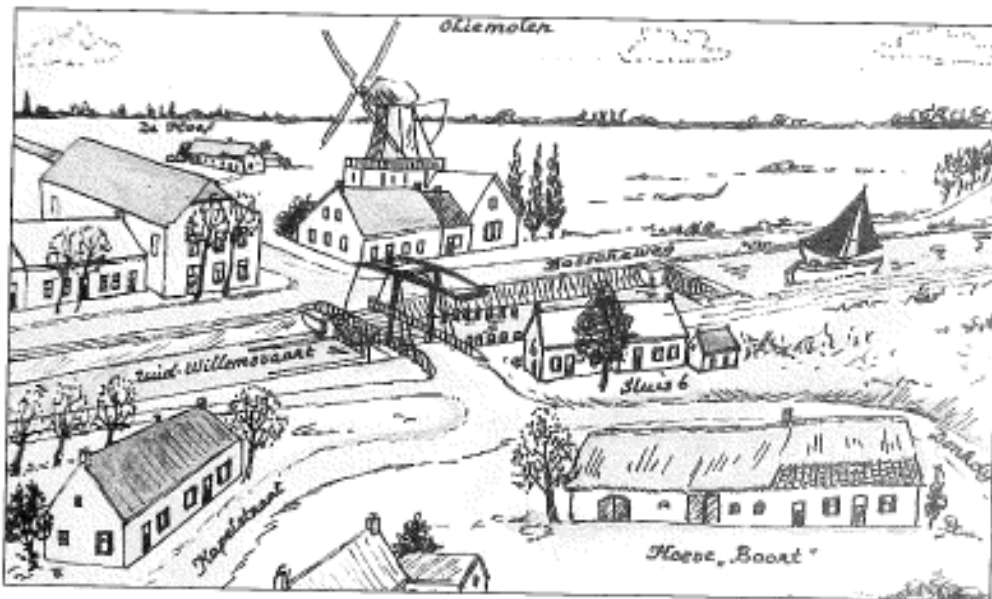
Functie: Korenmolen

16.1.003 Molen van Aarle

In de Akker. Bij Verhees, kadaster, Van der Voort-Pieck 1845, Topokrt 1881, 1900 niet meer. Molen van de heer van Rixtel op de Molenstraat bij de rotonde.

16.1.004 Olie-pel en schorsmolen bij de Donkse Sluis (nr.6), Donk

Niet op kadaster, wel bij Van der Voort-Pieck, 1845, Topokrt 1881, niet meer op kaart 1900. Dit betrof een olie- pel- en schorsmolen gebouwd in 1834. Na de afbraak van een van de oude hoeves Boort liet familie de Jong van Beek en Donk hier molen bouwen. Volgens Tesnuzzik 1996 Jr16 Nr4 blz 31 werd met deze molen olie geslagen, gerst en rijst gepeld en schors gemalen voor de leerlooierijen. Over de bouwgeschiedenis, zie ook boek Eyckenlust kasteel en omgeving blz 62-63. De molen is volgens krantenbericht in juni 1863 door brand verwoest (Koninklijke Bibliotheek via internet). In de molendatabase staat deze molen geregistreerd als een windmolen (database nr. 12639).⁶⁹

Afbeelding: situatie bij sluis 6 met oliemolen op de achtergrond, circa 1840 (bron: Leenders, 2008).

16.1.005 Molen op de Hees, Donk.

Op Topografische kaart van 1900 aangegeven, 1912, 1930, 1943, 1946, niet meer op kaart 1985. In de molendatabase staat deze molen geregistreerd als een windmolen van het type bergmolen (database nr. 6752). Als eigenaar wordt Heesters vermeld. De molen werd in 1923 gesloopt.⁷⁰

Bij de ingang van Rollerclub De Oude Molen aan de Lage Heesweg bevinden zich twee natuurstenen maalstenen die van deze molen afkomstig zijn. De molen stond in de huidige Brouwerstraat direct voor de woningen nrs 9-11.

16.1.006 Molen op de Koppel, Aarle

Op Topografische kaart van 1900 aangegeven. 1912 wel, 1930 niet meer.

⁶⁹ <http://www.molendatabase.org/molendb.phb>.

⁷⁰ <http://www.molendatabase.org/molendb.phb>.

In de molendatabase staat vermeld dat het om een standermolen gaat. De molen was vele jaren eigendom van telgen uit de familie Jaspers. De gebroeders Jaspers, vroeger erg bekend als fabrikanten van kwarts-molenstenen, stammen uit deze familie. De forse molen ging door brand in 1920 verloren. De molen stond aan de zuidzijde van het dorp Aarle in het vrije veld. Het wiekenkruis was vrolijk diagonaal geschilderd. Dit komt nog steeds voor bij sommige molens in Limburg en (Zuid)Brabant. Ook kwam het bij molens net over de grens in Duitsland en Belgisch Limburg voor.⁷¹

16.1.007 Molen ten zuiden van Aarle

Op Topografische kaart van 1900 aangegeven. 1912, 1930, 1943, 1946, niet meer op kaart 1985. In de molendatabase staat vermeld dat het gaat om een merkwaardige stenen zwart geteerde beltmolen. Door concurrentie van een ter plaatse gevestigde motormaalderij kan de windmolenaar het niet meer bolwerken en liet de molen in 1935 onttakelen waarna na enkele jaren volledige afbraak volgde. De staartbalk was gemaakt van een oude molenroede.

*Van deze molen zijn de pletstenen nog bewaard: een daarvan ligt nu bij het klooster (Bosscherweg 14a) dat in de buurt ligt waar de molen stond. Het zijn kleine relatief dikke stenen. Ook zou de ligger ergens in dezelfde straat in een achtertuin liggen. Het schijnt dat op de plek van de molen nu nog zeldzame planten en bloemen groeien die met het graan zijn aangevoerd.⁷²

Afbeelding: Korenmolen Bosscheweg nabij Klokstraat (afgebroken 1935) (bron: Coenen 1992).

16.1.008 Molen ten zuidwesten van Lieshout aan de provinciale weg

Op Topografische kaart van 1900 aangegeven, 1930. Heet in 1985: De Leest. Gelegen aan de Molenstraat 40 in Lieshout.

Rijksmonument nr. 25888

De Leest is een in 1899 gebouwde windmolen. De molen, gebouwd met onderdelen uit andere molens, was van 1907 tot 1975 eigendom van de familie De Leest en ontleent zijn naam daaraan. In 1975 kocht de toenmalige gemeente Lieshout de vervallen molen. Direct daarop is De Leest maalvaardig gerestaureerd.

Zie verder: <http://www.molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=544>

⁷¹ <http://www.molendatabase.org/molendb.phb>.

⁷² <http://www.molendatabase.org/molendb.phb> met aanvulling door Thijs van Hoof, 8-8-2004.

Afbeelding: Molen De Leest in Lieshout (www.molendatabase.nl)

16.1.009 Molen van Boerdonk, Donk

Nabij het pontveer over het kanaal. Op Topokrt 1930, niet meer op kaart 1985. Deze molen stond (1898-1939) op grondgebied van de gemeente Erp. Zie ondermeer publicatie Erpse molens op de kaart blz 34-36 van Heemkundekring Erthepe Erp.⁷³

16.01.010 Zaagmolen in Beek

Deze was gelegen ter hoogte van de huidige Zaagmolenweg (nr. 38-40).

16.2 Watermolens

Door waterkracht aangedreven graan- of industriemolens, enkele molens en dubbele molens. Een nadeel van watermolens was dat ze niet werden gebouwd van duurzame materialen, maar dat ze van hout werden gebouwd. Vanwege de blootstelling aan lucht en water, trad verwerking en rotting op. Watermolens vergden daarom voortdurend onderhoud, maar de voordelen waren groot. In een glooiend landschap kan waterkracht goed als energiebron worden gebruikt.⁷⁴

16.2.001 Molen bij Gulden Huis, Rixtel

Bij Verhees, kadaster. Op kaart 1810 als oliemolen aangegeven. Van der Voort-Pieck 1845, Topokrt 1881 niet meer.

1528: eenre watermoelen geheyten olymoelen.⁷⁵

De molendatabase vermeldt dat het gaat om een dubbele molen, korenmolen en oliemolen elk met een rad, die hoorde bij het Gulden huis. Deze molen heeft aantoonbaar al voor 1314 bestaan en mocht alleen in de winter malen, tussen oktober en half maart. Kort na 1600 werd de korenmolen afgebroken. 's-Winters werd de oliemolen aangedreven door het water, 's-Zomers door een rosmolen. In 1672-1673 werd de watermolen bij de Franse inval door oorlogsgeweld zwaar beschadigd. Blijkbaar is hij op een andere plaats herbouwd, want in de bronnen is daarna sprake van "de plaats waar de oude watermolen heeft gestaan". In 1715 werd hij ingrijpend gerestaureerd.⁷⁶

⁷³ Info heemkundekring De Lange Vonder.

⁷⁴ Bijsterveld e.a., 2000, 198.

⁷⁵ cijnboek Rixtel, GA Helmond 448-452, f 86v.

⁷⁶ Beek 2011.

Zoals zo veel molens op de Aa veroorzaakte ook de molen van Rixtel wateroverlast voor de omgeving. Bij metingen in 1545 bleek de bodem van de molensluizen te hoog te liggen. Als gevolg daarvan verzandde de Aa boven en beneden de molen, wat de doorstroming natuurlijk ernstig belemmerde. Ondanks regelingen zoals die van 1545, bleven de watermolens hinderlijk voor de afwatering in de rivier de Aa. Om die reden kocht de gemeente Helmond de molen in 1883 en sloopte de sluizen en het waterrad. Daarna werden de gebouwen weer verkocht zonder molenfunctie. In Rixtel herinnert nog slechts de straat Oliemolen aan de beroemde molen.⁷⁷

De molen werd in 1803 genoemd door Stephan Hanewinckel, dominee en auteur van *Reize door de Majorij van 's-Hertogenbosch*, de eerste "toeristische gids" van Oost Brabant, waarin hij bezienswaardigheden en de eigenaardigheden van de Meierijdorpen beschreef. Hanewinckel stak de loftrumpet over de kwaliteit van de olie uit Rixtel. Nergens in de Meierij van 's-Hertogenbosch werd er meer en betere olie uit (lijn)zaad geperst als hier.⁷⁸

Eeuwenlang was de molen in handen van de eigenaren van de heerlijkheid Rixtel. In 1827 kocht de familie Bots de molen. De weduwe Albert Bots was in 1857 eigenaar en J. Verstappen de molenaar.

Afbeelding: Watermolen ten noordoosten van het Gulden Huis op de kadasterkaart van 1832 (WatWasWaar).

16.2.002 Scheepstal, Aarle

Op de Kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch, 1794 als oliemolen aangegeven. Op de Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808 als voormalige olie-watermolen. Blijkbaar vanouds grenspunt gesitueerd op het rad van deze watermolen. Grenspunt van de gemeent.

11.16.2.003 Watermolen Dunau op de Peesgalloep, Lieshout⁷⁹

In de molendatabase staat deze molen geregistreerd als een watermolen van het type onderslag watermolen (database nr. 13163), bouwjaar 1246 of eerder. De molen van Dunau wordt in 1246 genoemd in verband met het beekje waarop hij lag, op de grens van het vroegere Lieshout, Aarle-

⁷⁷ Watermolens in Noord-Brabant vroeger en nu, Ir. Piet-Hein van Halder, 2010 en www.molendatabase.nl

⁷⁸ <http://www.bhic.nl/index.php?id=12161>.

⁷⁹ <http://www.molendatabase.org/molendb.php> met aanvulling door Thijs van Hoof, 8-8-2004.

Rixtel en Stiphout. Hij was toen bezit van de magister van het hof van Lieshout, een uithof van de abdij van Floreffe. Hoewel in 1311 nog wel Dunouwen voorkomt als grenspunt, wordt de molen dan niet meer genoemd.⁸⁰ Het zal de molen van het Hof van Lieshout geweest zijn: 1500 meter oost van Het Hof gelegen. De molen maalde op de Peesgalloop, welke daar de grens was tussen Lieshout en Aarle. Stiphout kwam met een uitloper tot vlak bij de opgegeven plek: 80 meter. Het beekje is minimaal, wat de reden zal zijn dat de molendatabase denkt dat het een onderslagmolen was. De molen is blijkbaar tussen 1246 – 1311 verdwenen. Vermoedelijk toen vervangen door een windkorenmolen: dat is daar echt de periode voor. Zie daarvoor: 16.1.002 Molen van Lieshout. Er is daar overigens een merkwaardig grensverloop, zoals onderstaand kaartje laat zien. Oranje stippel is de oude grens die onder de beek ook noordwaarts loopt. Zwarte stippel is moderne gemeentegrens.

Afbeelding: de vermoedelijke ligging van de watermolen Dunau geprojecteerd op de AHN (bron: K. Leenders)

11.16.2.004 Watermolen nabij Liesven, Beek en Donk⁸¹

Nabij het Liesven wordt een watermolen vermoed. Ligging is onbekend. Zie RAAP rapport 2038 en een verdere uitwerking daarvan in Tesnuzzik 2011 Jr21 Nr1 blz15-29.

16.3. Rosmolen

Door paardenkracht aangedreven graan- of industriemolen. Vaak in een typisch veelhoekig gebouwtje of een “verdikking” van een ander gebouw.

16.3.001 Bij watermolen Gulden Huis, Rixtel

⁸⁰ Van Halder, 2010, alwaar de locatie niet correct is.

⁸¹ Info heemkundekring De Lange Vonder.

Bij de watermolen van het Gulden Huis stond ook een ros-oliemolen, zodat men ook bij lage waterstand kon malen.⁸²

16.3.002 Bij Kasteel Croy, Stiphout

Bij het kasteel heeft een rosmolen gestaan.

4. **Torenmolen** vervalt, het bouwtype hoort besproken te worden onder 16.01.

16.5 Motermolen

Vanaf 1846 komt de stoommachine de wind- en waterkracht aflossen, eerst in een bijgebouwtje van de oude molen. Vanaf 1907 ook “zuiggas”-motoren en later diesel en elektromotoren. Eerst worden er nog typische motermolengebouwen opgericht, later is een maalderij onherkenbaar. Het gaat om die typische motermolengebouwen. Ook wel ‘maalderij’ genoemd.

De fa. Jaspers uit Aarle-Rixtel leverde motormolens (molenstoelen) o.a. aan graanhandel Van Hoek, later ook aan Boerenbond(pakhuizen).

16.5.001 motormolen graanhandel Van Hoek

16.5.002 motormolen Boerenbond

16.6 Molenbiotoop

Gebied met straal van 600 meter rond een met windkracht aangedreven molen.

11.16.6.001 Bij molen Lieshout-Provinciale Weg

Overgenomen van CHW-NBr, straal 400 meter.

11.16.6.002 Bij molen Lieshout-Lankelaar

Overgenomen van CHW-NBr, straal 400 meter.

16.7 Molenberg

Natuurlijke of opgeworpen hoogte waarop een windmolen staat of stond. Ook de “belt” van een beltmolen: een ring aarde opgeworpen tegen de voet van een stenen molen zodat men de wieken kan bedienen.

16.8 Molenwiel

Min of meer ronde waterplassen boven en benedenstrooms van watermolens, uitgewoeld door het onrustige water. De molenaar had er vaak het visrecht op. Niet te verwarren met het molenrad: dat is het rad waarin het water valt om de molen aan te drijven.

16.8.001 Molenwiel Guldenhuis, Rixtel

Bij de watermolen van het Guldenhuis was een ingewikkeld stelsel van waterlopen aangelegd.

⁸² Sasse van Ysselt, 1912.

Omgeving Gulden Huis op de kasterkaart.

De rivier de Aa stroomde ten westen langs het huis. Daarin was ter hoogte van de oprijlaan een "verlaat" (15.6.004), kennelijk een variabele stuw, met benedenstrooms een kolk (16.8.002). Het water voor de watermolen werd langs de oostzijde van het huis geleid via een kennelijk gegraven Molenloop (15.2.001). Vlak voor de molen was er een overloop naar het oosten, met verderop een spuiskolk (15.6.004) met sluiskolk (16.8.003). Het hier geloosde water stroomde als de Broek-Aa tussen Dung en het Boek noordwaarts. Het kwam pas bij Eyckenlust in de Aa uit. Direct benedenstrooms van de molen lag het molenwiel (16.8.001) en weer wat verderop kwam dit water weer in de Aa terecht.

16.8.002 Sluiskolk bij verlaat Guldenhuis, Rixtel

Bij de watermolen van het Guldenhuis

16.8.003 Spuikolk bij watermolen Guldenhuis, Rixtel

Bij de watermolen van het Guldenhuis

16.9 Molenvloed

Gebied bovenstrooms van watermolen dat door te sterke stuwung bij de molen wateroverlast kon hebben.

NB: verschilt van "Molenwiel", want dat is een meest ronde kleine waterplas bij de uitloop van het molenrad of de bijhorende sluis; soms ook pal bovenstrooms van molenrad.

11.16.9.001 De Vloed, Rixtel

De molenvloed van de molen bij het Gulden Huis wordt op de kaart van 1810 aangegeven, en ook op de kasterkaart Aarle B 3 en C 2.

1528: beempt geheyten die Vloet.⁸³

16.10 Watervluchtmolen

Molen die zowel op waterkracht als op windkracht kan malen. In de molen is er daarvoor een omschakelmechanisme. De molen kan zowel een graan- als een industriemolen zijn. Zeldzaam!

⁸³ Cijnsboek Rixtel, GA Helmond 448-452, f 87.

Thema: 17 Gehuchten

Dit deel van Brabant is vanouds een gehuchtenland, met gemiddeld een dozijn gehuchten en één dorpskom per oorspronkelijke gemeente. Het begrip "gehucht" (buurtschap, herdgang) hoort specifiek bij het oude hoofdzakelijk agrarische landschap. Ieder gehucht beschikte over een groter of kleiner gebied met akkers, weiden, hooiland en in de Middeleeuwen een aandeel in de gemene gronden. Dit kan het gehuchttoehoren genoemd worden.

Gehuchten die vooral uit boerderijen bestonden vertoonden een vrij open structuur. Iedere boerderij stond immers op een betrekkelijk groot erf (typische maat: 1 hectare) en daardoor konden ze niet dicht opeen geschoven worden. Vaak is de onderlinge afstand nog veel groter en is de ligging bij eigen grond blijkbaar een belangrijke factor geweest. Een straat verbindt in veel gevallen de boerderijen. In andere gevallen stonden de boerderijen met hun "voordeur" op de rand van een akkergebied (krans-akker-dorp) of op de rand van een stuk gemeenschappelijk gebruikte grond (krans-aard-dorp). Bij dezen twee laatste vormen vinden we de boerderijen alle aan dezelfde kant van de straat, maar tevens waren ze verdeeld over meerdere gehuchten. In bijzondere topografische omstandigheden kan op deze wijze een driehoekige ruimte tussen boerderijen ontstaan zijn. Dat zijn geen "Frankische driehoeken", maar in de late Middeleeuwen of daarna gevormde pleinen, die qua genese verwant zijn aan de wegenwaaiers aan de rand van het cultuurland.

Waar er dichte bebouwing optreedt, hebben we niet met boeren te maken. Het kan gaan om landarbeiders of wevers, maar ook (vooral in de dorpskommen) om renteniers, winkeliers, notabelen etc.

Niet alle gehuchten dateren uit de hoge of late Middeleeuwen. Naarmate de ontginningen voortgingen, ontstonden er ook nieuwe nederzettingen. Door het opschuiven van de heiderand kwamen ooit op die rand gelegen gehuchten midden in het boerenland te liggen en kwam er ruimte voor een nieuwe rij: "Heikant" is dan een typische benaming. Elders werd op vrij chaotische wijze een stuk heide ingenomen en bebouwd: de heidekrakers. In het bestaande cultuurland ontstonden nieuwe gehuchten door de splitsing van oude boerderijen, door het aankoeien bij een herberg of door het op een strookje langs de weg huisvesten van landarbeiders.

Het laatste kwart van de 19^e eeuw en de eerste decennia van de 20^e eeuw staan te boek als een periode waarin in Nederland grote veranderingen plaatsvonden. Deze ontwikkelingen, dikwijls aangeduid als 'modernisering', behelsden vooral in Zuid-Nederland een sterke economische en demografische groei. Door de daling van de sterftcijfers groeide de bevolking van Nederland in dit tijdvak zeer sterk. Vooral in het katholieke Brabant groeide de bevolking explosief. Dat leidde tot bouwen van vooral woningen en wat minder boerderijen, en na 1960 tot het bouwen van woonwijken op de oude akkers. Het nederzettingenbeeld is daardoor sterk veranderd.

Bij het aanduiden van de nederzettingen op de reconstructiekaart is een aantal keuzen gemaakt:

1) een peildatum. Dat is nodig omdat nederzettingen voortdurend veranderen. De gekozen peildata zijn:

- 1: 1810-1832 (opname kadaster)
- 2: 1900 (topografische kaart)
- 3: 1930 (topografische kaart)
- 4: 1950 (topografische kaart)

De in 1832 bewoonde erven kunnen archeologisch interessant zijn. Bovendien bestaat de mogelijkheid dat, als het bedrijf tot in de twintigste eeuw voortgezet werd, op het erf naast puin ook bodemverontreiniging wordt aangetroffen. De situatie op basis van de kaart van 1832 wordt als onderlegger gebruikt voor de verwachtingswaarde hoog – historische kern op de archeologiekaart.

2) Voor de typering van de nederzettingen wordt gesteund op een grootteclassificatie en niet op een interpreterend vormclassificatie zoals Kakebeeke of Steegh die presenteerden: daar zit te veel interpretatie in verwerkt!

De gehuchten worden als volgt getypeerd, steeds naar de toestand op de eerste peildatum:

groot dorp: meer dan 50 nederzettingseenheden (NZE), brede verzorgende functie, veel functies meervoudig aanwezig.

klein dorp: meer dan 25 NZE, verzorgende functies enkelvoudig aanwezig

groot gehucht: meer dan 25 NZE, geen verzorgende functie buiten een enkele herberg

klein gehucht: 10-25 NZE

huizengroep: 3-9 NZE.

verspreide bewoning aan straat: Van belang is dat de "verspreide bewoning aan straat" in veel gevallen de gedaante is waarin oude, niet erg uitgroeide, agrarische gehuchten in de vroege negentiende eeuw nog voortbestonden

compact aan straat: enkele verdichtingen in de verspreide bewoning, meestal aan een weg.

verspreid: soms erg eenzaam gelegen losse NZE, bijv. boswachter, veerhuis, paardenwisselstation.

Bij het typeren van gehuchten is het van belang op welk moment we de situatie beoordelen. Een gebied met verspreide bewoning in 1832 kan tegen 1900 enkele gehuchten bevatten, een groep boerderijen die in 1832 als "verspreid langs straat" (verder dan 100 meter uit elkaar dus) getypeerd wordt, kan doordat er huizen en boerderijen tussengevoegd zijn, in 1900 of 1930 als klein of zelfs groot gehucht (onderlinge afstanden minder dan 100 m) getypeerd moeten worden.

Het laatste kwart van de 19^e eeuw en de eerste decennia van de 20^e eeuw staan te boek als een periode waarin in Nederland grote veranderingen plaatsvonden. Deze ontwikkelingen, dikwijls aangeduid als 'modernisering', behelsden vooral in Zuid-Nederland een sterke economische en demografische groei. Door de daling van de sterftcijfers groeide de bevolking van Nederland in dit tijdvak zeer sterk.⁸⁴ Vooral in het katholieke Brabant groeide de bevolking explosief. De huisnijverheid bood soelaas voor deze enorme bevolkingsaanwas. In Cranendonck vervijfvoudigde de bevolking in de loop van de twintigste eeuw. Aan het begin van de 20^e eeuw was er vooral sprake van huisindustrie (leer, schoenen, sigaren, klompen et cetera). Uit de huisindustrie ontstonden in de loop van de 20^e eeuw grootschalige industriële activiteiten.

17.1 Groot dorp

17.1.001 Aarle

Dicht bebouwde dorpsstraat en enkele deels bebouwde straten die daar op aan lopen, samen 55 of meer woningen en boerderijen.

Gezicht op Aarle-Rixtel vanuit Rixtel. Schilderij uit de 19e eeuw van Donkers.

Bron: Coenen 1992.

⁸⁴ Blom en Lambert, 2006, 327 - 328.

Afbeelding: Oude kaart van Aarle-Rixtel (ingekleurde reproductie). Opvallend zijn de mooie afbeeldingen van de huizen en kerken. Rechtsonder de Rixtelse kerk met wegwijk en linksboven de Aarlese kerk. Ook de Kouwenberg en het Heuveltje (met dingbank) zijn duidelijk te herkennen.⁸⁵

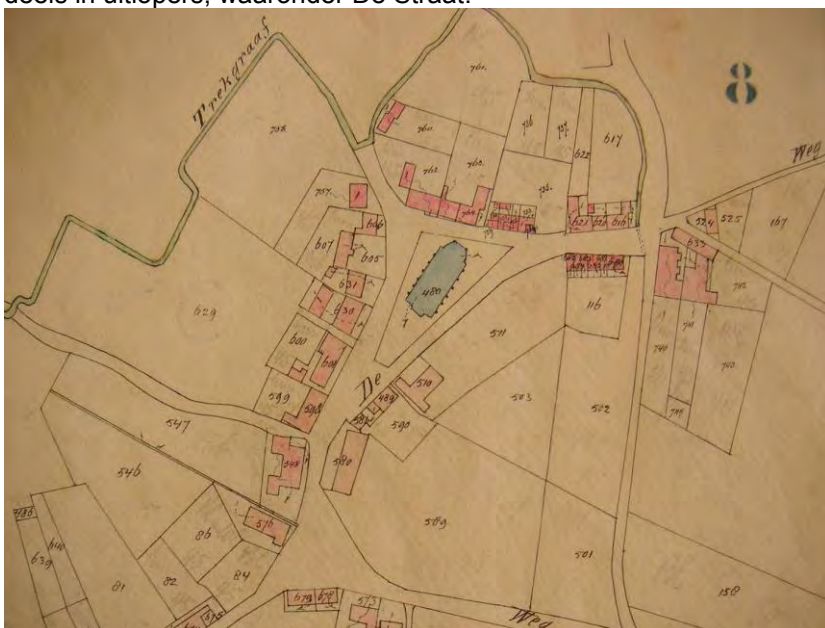
17.1.002 Lieshout

Dicht bebouwde dorpsstraat en enkele deels bebouwde straten die daar op aan lopen, samen 70 of meer woningen en boerderijen.

17.2. Klein dorp

17.2.001 Beek

Ruim dertig boerderijen en huizen aan de noordzijde van de hoge kop van Beek, deels compact, deels in uitlopers, waaronder De Straat.

Afbeelding: Kadastrale kaart van Beek van rond 1880 (de kadastrale kaart van 1832 van het centrum van Beek is kwijt)

⁸⁵ <http://degroteklok.punt.nl/?a=2011-11>

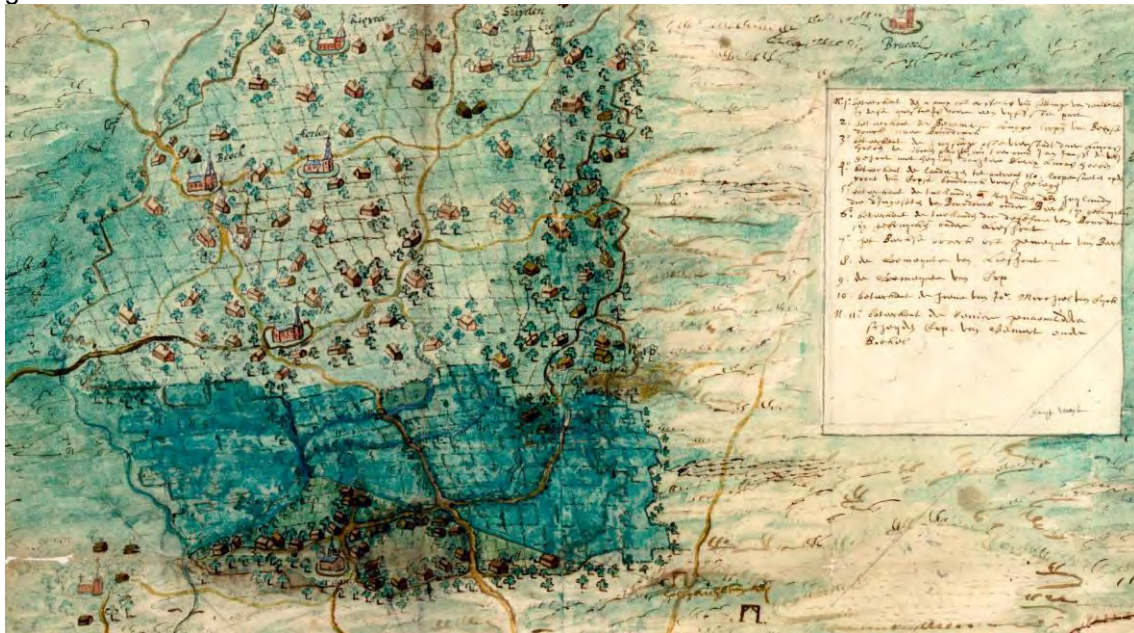
17.3. Groot gehucht

17.3.001 Ginderdoor (Lieshout)

Dicht bebouwde straat met twee dozijn boerderijen en huizen op een hoge kop ten noorden van een brug (eerder voorde?) in de weg van Lieshout naar Veghel en St. Oedenrode over de Donkersvoortloop.

17.3.002 Lekerstraat (Donk)

Bebouwing (ruim 25 boerderijen etc.) langs een tweetal straten op een uitgestrekte hoge kop ten oosten van Donk. Het broekgebied ten noorden ervan heet Leek en daar is deze nederzetting naar genoemd.

Afbeelding: De ligging van Beek en Donk op een historische kaart uit 1752. Noord is onder (bron: Rijksarchief in den Bosch).

17.4 Klein gehucht

17.4.001 Beemdkant (Lieshout)

Tiental boerderijen op een wat geïsoleerde hoge kop naast de Lieshoutse Beemdem

17.4.002 Broekkant (Donk)

Dozijn boerderijen op de laatste hoogte voor het Broek, gezien vanuit Donk, meest langs één straat.

17.4.003 Deense Hoek (Lieshout)

Vijftiental boerderijen rond een open ruimte tussen de hoge akkers ten noorden van de duinen van de Molenheide.

17.4.004 Donk (Donk)

Vijftiental boerderijen en huizen langs de straat over de hoge kop.

17.4.005 Donkervoort (Donk)

Dozijn boerderijen aan de weg leidend naar een voorde door de beek die deze hoge kop scheidt van Heijeneind.

17.4.006 Karstraat (Donk)

Ruim een dozijn boerderijen langs de Karstraat, ten westen van de Peesgalloop.

17.4.007 Opstal (Aarle)

Tiental boerderijen ten noorden van Aarle aan de weg naar Beek, op de rand van de hoge kop van Aarle.

17.5 Huizengroep

17.5.001 Achterbos (Lieshout)

Zevental boerderijen rond een open ruimte tussen de hoge akkers ten noorden van de duinen van de Molenheide.

17.5.002 Bemmer (Donk)

Zestal boerderijen op een hoge rug waarover de weg van Donk naar Boerdonk loopt: de Bemmerstraat.

17.5.004 De Koppel (Aarle)

Drietal boerderijen aan de rand van de akkers van Aarle

17.5.005 Eertsbrug (Lieshout)

Viertal boerderijen op het eind van de hoge rug van Ginderdoor, de weg van Lieshout naar Veghel en Sint-Oedenrode.

17.5.006 Groene Woud (Aarle)

Groepje boerderijen, mogelijk ontstaan door deling van één hoeve. Op de punt van een akkergebied tussen beekdalen, aan de beekdalovergang.

17.5.007 Heijeneind (Lieshout)

Zevental boerderijen op een hogere plek langs de weg van Lieshout naar Veghel en Sint-Oedenrode.

17.5.008 Het Hof (Lieshout)

Zevental boerderijen rond een open ruimte tussen de hoge akkers ten noorden van de duinen van de Molenheide. Hier was het oude domeincentrum van Lieshout.

Afbeelding: Het Hof op de kadasterkaart van 1832.

17.5.009 Het Hool (Lieshout)

Groepje boerderijen aan de rand van een hoge akker tussen Lieshout en Beek

17.5.010 Het Laar (Aarle)

Groepje boerderijen, mogelijk ontstaan door deling van één hoeve. Op de punt van een akkergebied tussen beekdalen.

17.5.011 Hoge Broekkaant (Donk)

Zevental boerderijen op een hoge kop ten oosten van Eyckenlust aan de weg naar Gemert.

17.5.012 Strijp (Aarle)

Zevental boerderijen ten oosten van het (onder Stiphout gelegen) kasteel van Croy, op de rand van de akker.

Schilderij van Marinus Bies, een bekende kunstschilder uit Aarle-Rixtel, voorstellende Strijps-oord, de plaats waar het kasteel van Croij heeft gestaan. Hier was de brouwerij op Croij gevestigd.

Bron: Coenen 1992.

17.5.013 Hoog Strijp (Aarle)

Verspreid langs de rand van de akker gelegen half dozijn boerderijen.

17.5.014 Laag Strijp (Aarle)

Verspreid langs de rand van de akker gelegen half dozijn boerderijen, tussen Strijp en Hoog Strijp.

17.5.015 Rixtel (Rixtel)

Half dozijn boerderijen tussen de hoge Duivenakker en de Goorloop. Hier stond de kerk van Rixtel en niet ver daarvan was een slotje. Het kasteel van Rixtel is echter het Gulden Huis,

Afbeelding: Kaart van Rixtel uit 1810 (RHC-Eindhoven, Oud archief der gemeente Aarle-Rixtel, 1300-1810, nr. 102) Manuscript, gemengd Franstalig en Nederlands, de Zuid-Willemsvaart staat er nog niet op. Met huis- en streeknamen. Bevindt zich in 1976 ingelijst op de afdeling Algemene Zaken ten gemeentehuize.

17.5.016 Vogelenzang (Lieshout)

Groepje boerderijen aan de noordrand van hoge akker ten noorden van het Hof.

11.17.5.017 Hereneind (Donk)

Zestal boerderijen, waaronder een herberg De Zwaan, ten westen van de Peesgalloop.

17.6 Verspreid aan de straat

17.7 Compact aan straat

17.8 Verspreid

17.8.001 Bekerheide (Beek)

Op de Bekerheide ten zuiden van Beek was in 1820 blijkbaar een erg verspreide bebouwing, mogelijk het resultaat van eerdere ontginning van een restant heide. Ongeveer twintig boerderijtjes en huizen.

17.8.002 De Heikant (Aarle)

Tienal boerderijen verspreid over de eerste hoge gronden ten oosten van het beekdal.

Thema: 18 Heerlijkheden

Een typisch middeleeuws fenomeen zijn de heerlijkheden. In oorsprong zijn dat grote stukken grond waarover de bezitter of heer een zekere rechtsmacht bezat. Veelal betrof die macht ook de mensen die op die grond woonden of anderszins aan de heerlijkheid gebonden waren. Deze rechtsmacht vertoonde gradaties: de hoge rechtsmacht liet toe misdadigers te bestraffen, eventueel met de doodstraf. De lage rechtsmacht liet slechts toe boetes tot een zeker niveau op te leggen, terwijl het recht van "erven en onterven" er op neer kwam dat de gronden die onder de heerlijkheid vielen alleen ten overstaan van de heer of zijn vertegenwoordiger en zijn leen- of laathof konden worden verkocht of verorven. Voor die heer was er in principe een woning op de heerlijkheid. Veelal werd die woning in de loop van de tijd uitgebreid tot een eenvoudig kasteeltje met op de voorhof een hoeve. Tot de heerlijkheid hoorden vaak nog enkele hoeven die door de heer verpacht werden. Daarnaast was een deel van de grond uitgegeven en werd daarvan jaarlijks een klein bedrag (typisch 6 Leuvense penningen per bunder, ongeveer 2,5 eurocent per hectare) aan de heer betaald. Andere gronden waren als leengoed uitgegeven. De leen- en cijnsgronden lagen deels aaneen tegen het eigen (deels verpachte) deel van de gronden van de heerlijkheid, maar voor een ander deel lagen ze vaak erg verspreid.

Samenvattend:

1. eigen goed:
 - burcht of kasteel
 - huis voor de heer, met wat grond (tuin, park)
 - een of meer verpachte boerderijen
2. leengoed
3. cijnsgoed
4. allerhande rechten. Deze kunnen soms landschappelijk tot uiting komen.

De bezitter van zo'n heerlijkheid was in de regel zelf weer leenman van een andere heer. Dat kon de hertog van Brabant of Gelre zijn of de abdis van Thorn, de bisschop van Luik etc.. Deze feodale afhankelijkheid is belangrijk voor het begrijpen van de vorming van de nederzettingen.

In de Peel en de Kempen is een heerlijkheid een gebied waarover een lokale heer enkele rechten uitoefent. Dat kan heel beperkt zijn, het kan ook gaan om rechtsmacht tot en met het ter dood brengen van veroordeelden. Heerlijkheden zijn een typisch middeleeuws fenomeen waaraan in 1795 formeel een einde kwam. In het landschap herinnert er nog veel aan.

In Laarbeek hebben we te maken met de volgende heerlijkheden:

- Rixtel-hertog: grondheerlijkheid met lage rechtsmacht, leen van Brabant in 1312 en later.
- Rixtel-Tempeliers: grondheerlijkheid met erven en onterven en patronaatsrecht, allodium
- De rechtsmacht over Beek, Donk, Stiphout en Aarle werd in 1392 door hertogin Johanna van Brabant in leen uitgegeven en vormde het een heerlijkheid. Vanaf 1642 anders verdeeld:
 - Aarle en Rixtel Statendorp
 - Beek en Donk nieuwe heerlijkheid
 - Stiphout nieuwe heerlijkheid
- Lieshout-Floreffe: grondheerlijkheid met lage rechtsmacht; allodium met patronaatsrecht.
- Lieshout-hertog: vanaf midden 16^e eeuw ingepikt door Floreffe (na 1698 Postel).

18.1 Kasteel

Onder kasteel verstaan we niet alleen het (stenen) hoofdgebouw in een gracht, maar het hele complex bestaande uit zo'n hoofdgebouw (eventueel op een motte) en zijn gracht, een voorhof in een gracht, de kasteelboerderij, eventueel poortgebouw, verdere wallen en grachten.

18.1.001 Kasteel Gulden Huis (Rixtel)

Het kasteel Gulden Huis is het centrum van de heerlijkheid Rixtel. Het ligt ten oosten van de Aa binnen een kleine omgrachting, en een ruimere die ook de voorhof (18.6.001) omvat.

Zie: Sasse van Ysselt, A.F.O. van. Het Gulden Huis te Rixtel en de heerlijkheid Rixtel, Aarle, Beek en Stiphout. *Taxandria* 19 (1912) 266 – 278.

Fig. 15 Het Huys van Rixtel, c. 1825
(tekening L.P.M. van Valkenburg.
Copyright Katholieke Universiteit
Brabant).

Het Huys van Rixtel (Kasteel Gulden Huis), ca. 1825 (Bron Huijbers 2006)

18.1.002 Kasteel Eyckenlust (Beek)

Het kasteel Eyckenlust is het centrum van de heerlijkheid Beek en Donk. Tussen het kasteel en de bewoners van Beek en Donk heeft een hechte band bestaan. Immers eeuwenlang was het kasteel de zetel van de heer van Beek en Donk die de “heerlijke rechten” over Beek en Donk bezat. De rechtsmacht over Beek, Donk, Stiphout en Aarle werd in 1392 door hertogin Johanna van Brabant in leen uitgegeven aan Dirk de Rovere. Philips, baron van Leefdael kocht de heerlijkheid Beek en Donk in 1646, of hij daadwerkelijk in Beek en Donk is komen wonen is twijfelachtig. Wanneer het kasteel precies is gebouwd is niet helemaal duidelijk. In het kasteel bevindt zich een steen met het jaartal 1658 en mogelijk is dat het jaar waarin de bouw heeft plaatsgevonden. Het kasteel is gebouwd op een zandige hoogte, de Hazeldonk, in het rivierdal van de Aa bij een bocht in deze rivier. Een plek die net hoog genoeg lag om bij hoog water niet onder te lopen en tegelijkertijd de mogelijkheid bood om via een eenvoudige aftakking van de rivier het water voor het grachtenstelsel op peil te houden. Het omgrachte vijfhoekige kasteelterrein bevat heden ten dage: het hoofdgebouw, een L-vormige vleugel, een schuur achter het hoofdgebouw, een tuinmanshuis, een binnenplaats met lindelaan en het poortgebouw. Momenteel is Eyckenlust, gebouwen, tuin en parkaanleg als historische buitenplaatscomplex op grond van de monumentenwet een rijksmonument. Het landgoed Eyckenlust is een unieke plek binnen Laarbeek, omdat het een bijzonder waardevol overblijfsel is van de dorpsgeschiedenis.⁸⁶

18.1.003 Kasteel Croy (Stiphout)

Het is in 1472 wanneer vermeld wordt, dat ridder Rutgher van Erp op Strijp een slotje met hoeve bezit, groot ongeveer 20 bunder. Het is de eerste maal dat Croy in de archieven opduikt, het had toen nog niet de huidige naam.⁸⁷ Kasteel Croy behoorde tot 1642 tot het dorp Aarle. Hierna zou het bij de “heerlijkheid” Stiphout komen. Echter, het is de vraag of dit klopt. Op een kaart uit 1651 staan de grenzen van heerlijkheid Stiphout getekend. Ook vind je hierop kasteel Croy. Wat opvalt is dat de grens van heerlijkheid Croy vlak achter het kasteel doorloopt, dus aan de Stiphoutse zijde. Het kasteel zelf valt dus buiten de heerlijkheid Stiphout. Datzelfde is te zien op de kaart uit 1725. De kasteelheer was onmiskenbaar de “Heer van Stiphout”, maar kennelijk woonde hij in Aarle. In huizenlijsten uit 1736 tot 1789 staat kasteel Croy genoemd in Aarle, evenals het poortgebouw. In 1832 behoort het kasteel tot de gemeente Stiphout. Bij de herindeling in 1968 weer bij Aarle-Rixtel. Kaart van 1651 levert nog een kasteel op en wel die van Everard van Eijk. Stond op de plaats waar

⁸⁶ Leenders, 2008, 7-16, 138.

⁸⁷ Hanenberg, 1996, 6

latere brouwerij van Croy stond. Nog steeds herkenbaar aan de hand van de beplanting en oorspronkelijke gracht (zie afbeelding in ANWB boekje).⁸⁸

De naam Croy is afkomstig van Jacob van Croij, proost van Maaseik en kanunnik van het St. Lambrecht kapittel van Luik, die het kasteel in 1477 kocht van Rutgher van Erp.⁸⁹ Jacob van Croij was lid van de beroemde familie van Croy, behorende tot de Bourgondische hofadel. Zij verwierven veel aanzien, macht en invloed in de Zuidelijke Nederlanden. Het is niet bekend of hij het slotje heeft laten uitbreiden. Hij gebruikte het voornamelijk als een van zijn buitenverblijven. Hoe het er in die tijd heeft uitgezien is niet duidelijk maar wat zeker is is dat het kasteel in zijn begintijd nog niet echt de allure had van een kasteel. Het had ongeveer de omvang van een derde deel van de latere bouw. Het is niet onmogelijk dat het toen bestond uit de huidige noordzuid gerichte vleugel aan de westzijde met de ronde toren op de noordhoek. De in deze vleugel aanwezige kelders met tongewelf en het door natuursteen omlijste schietgat in de rode toren en deze toren zelf, dateren vrijwel zeker uit de stichtingstijd. Je kunt eigenlijk eerder spreken van een 'slotje' in plaats van een kasteel, omdat Croy niet een echt strategische functie heeft.⁹⁰ Wie zich daarvan een voorstelling wil maken, moet voor de stenen brug van het kasteel gaan staan die naar de toegangsdeur leidt. Alleen het deel waartoe de meest rechtse toren behoort plus het gedeelte direct links daarvan (met de trapgevels) was het oorspronkelijke slot. Op plattegronden die er van het kasteel zijn, is ook een duidelijk bouwonderscheid te zien tussen dat rechterdeel en de rest. In 1494 verkocht Jacob van Croy het kasteel aan Cornelis I van Bergen. Het is waarschijnlijk dat Cornelis I het was die Croy uitbreidde. Hij liet haaks op de westvleugel een nieuwe vleugel optrekken met een achtkantige toren op de zuid-oosthoek. Het is mogelijk dat deze vleugel is opgebouwd met gebruikmaking van overblijfselen van ouder muurwerk. De zuid-oostelijke achtkantige hoektoren, van baksteen met natuurstenen ornamentendetails, bestaat uit drie door waterlijsten gescheiden geledingen en een lage achtzijdige spits. De momenteel grotendeels gedichte spitsboogvensters van de tweede geleding hebben gemetselde harnassen, evenals de zeer langwerpige en sterk horizontaal-gedeelde van de derde geleding, welke door een spitsboogfries met driepassen op kraagsteentjes wordt afgesloten. De westvleugel, met een zadeldak tussen de gevel aan de zuidelijke en de topgevel, oorspronkelijk met zogeheten ezelsruggen, zadeldakvormig afgedekte trappen, aan de noordzijde, heeft onder de daklijst een, ook langs de ronde toren op de noordwesthoek, omgaande fries van segmentsboogjes op kraagsteentjes, op de zuid-westelijke hoek onderbroken door de overblijfselen van een nimmer voltooid of vervallen arkeltorentje. De gotische trapgevels verdienen, die kwalificatie nauwelijks; de achterste is niet oorspronkelijk en de voorste bestond in de tijd toen Cornelis Pronk Croy tekende, in 1732, nog niet. De daknok lag toen anders. De zuidvleugel eindigt in een gekanteelde trapgevel; de aansluitende trapgevel moet na het midden van de achttiende eeuw gebouwd zijn, min of meer in dezelfde trant. Het rondboogfries van het oudste deel wordt hier voortgezet als een spitsboogfries. De kerktorens aan weerszijden van de in ca. 1790 gewijzigde ingang hebben een bijna ronde onderbouw die in een uitgekraagde achtkant overgaat. De westelijke van de twee is in de zeventiende eeuw verhoogd en van een spits voorzien, die eindigt in een ui.

Het vermoeden bestaat dat Croy een aantal malen is verwoest (o.a. de Geldersen in 1512, de Staatse troepen in 1587). De jaarankers 1599 wijzen eerder op een herstelling dan op een afsluiting van een nieuwbouw. Omstreeks 1571 kwam Croy in handen van de familie Dobbelsteen. Zij zorgden dat er een kapel kwam in het kasteel. Rond 1600 kocht Joseph de Deckere het kasteel. In enkele tientallen jaren wisselde het daarna steeds van eigenaar. Tijdens de "Tachtigjarige Oorlog" werd Helmond en omgeving veroverd door de troepen van prins Maurits, Filips IV was inmiddels koning van Spanje. Door de enorme hoge kosten van al het oorlogvoeren was hij genoodzaakt enkele heerlijkheden in Brabant te verkopen, Jonkheer Jan Baptist van Elen werd eigenaar van Stiphout en Croy, hiermede werd Croy van Aarle gescheiden, een situatie die tot 1968 zou blijven bestaan. Dan immers, bij de annexatie van Stiphout, dat onder Helmond werd gebracht, zou Croy weer bij Aarle-Rixtel temgkomen. In 1642 werd Croy en Stiphout verkocht aan Everhard van Boshuysen. Zijn enige dochter huwde met baron Philips van Leefdaal (een bekende Brabantse familie).

⁸⁸ Beek 2008.

⁸⁹ Kolen, ea., 2004, 23.

⁹⁰ Hanenberg, 1996, 5.

Afbeelding: Noordoost hoek van kasteel Croy (bron: Van Beek, Daniëls, 'Kasteel Croy', 2007).

Freule Constance van der Bruggen was tot haar dood in 1873 de laatste echte kasteelbewoonster-eigenares. Door haar toedoen is er een bejaarden- en verzorgingstehuis in het kasteel gekomen. Meer dan 100 jaar, tot aan 1976, heeft het kasteel die functie vervuld. Nu zitten er diverse bedrijven in het kasteel. Voor het grote publiek is 'Croy' daardoor niet van binnen te bezichtigen, behalve dan op open dagen die een enkele keer gehouden worden.⁹¹

18.1.004 Kasteeltje op Strijp

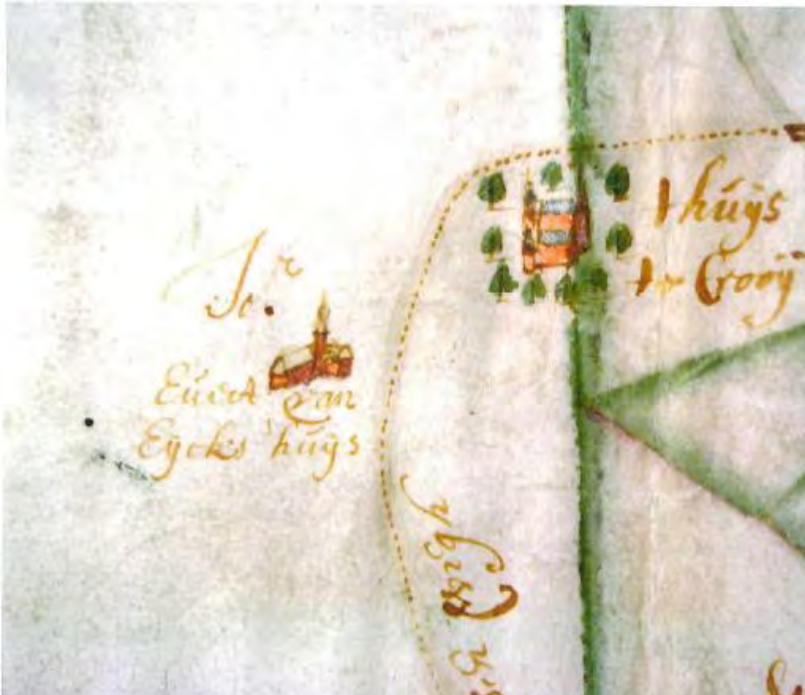
De familie van Eijck had zowel enkele boerderijen als een kasteeltje. Via de cijnzen is bekend dat er een kasteeltje op Strijp heeft gestaan, maar misschien was de 14^e eeuwse voorloper maar een eenvoudige edelmanswoning.⁹² In een van die bijgebouwen van het kasteel werd bier gebrouwen in de zeventiende eeuw.⁹³ Het kasteel brandde af vóór 1682.⁹⁴ L-vormig kasteel met knoptoren.

⁹¹ Van Beek, Daniëls, 2007, 7-8, 67, 94.

⁹² Coenen, 1992, 26.

⁹³ Van Beek, Daniëls, 2007, 87.

⁹⁴ Coenen, 1992, 26.

Afbeelding: rechtsboven op deze kaart uit 1651 is kasteel Croy getekend, links het vroegere kasteeltje van jonker Everard van Eijck op Strijpsoord.

18.2 Hoofdhoeve

Met hoofdhoeve en hoeve worden de agrarische bestaansstructuur van de heerlijkheid en bestaansbasis van de heer aangegeven. In de late Middeleeuwen en daarna zijn dat normaal verpachte boerderijen met meestal veel grond. De hoofdhoeve staat veelal op de voorburcht. Wat verderop vindt je dan één of meer andere hoeven.

11.18.2.001 Hoeve van kasteel Gulden Huis (Rixtel)

Op de voorhof.

11.18.2.002 Hoeve van kasteel Eyckenlust (Beek)⁹⁵

Binnen de omgrachting van de voorhof

Monumentnummer: 526173

Bij Kasteellaan 1 5741 PJ te Beek en Donk

Achter het hoofdgebouw aan de buitenzijde van de gracht staat een in 1818 gebouwde boerderij opgetrokken in handgevormde baksteen met bepleisterde plinten. De boerderij bestaat uit verschillende gebouwen gegroepeerd rondom een kleine binnenplaats: het op haakse plattegrond gebouwde woonhuis en stal, een recent met nieuwe steen opgemetselde schuur en een arbeiderswoning met bakhuisje. Direct aan de gracht ligt de langsgevel van het woonhuis bestaande uit anderhalve bouwlaag onder een met gesmoorde verbeterde Hollandse pannen gedekt schilddak. Oorspronkelijk leidde een brug over de gracht naar de voordeur, die zich nu aan de binnenplaatszijde bevindt. Gevelindeling met kleine stomp en schuifvensters met roeden. Onderkelderd. De haaks op het woonhuis staande stal bestaat uit één bouwlaag onder een met verbeterde Hollandse pannen gedekt, iets geknikt dak. De vernieuwde buitengevel heeft een bloktandlijst net onder de dakrand, houten dubbele inrijdeuren steken iets boven de dakrand uit, verder getoogde stalvensters, mestluiken en staldeuren. De op rechthoekige grondslag opgetrokken arbeiderswoning bestaat uit één bouwlaag onder een met pannen gedekt zadeldak. Voor de woning staat aan de binnenplaatszijde een klein bakhuisje. Terzijde van de kasteelhoeve staat een op rechthoekige grondslag opgetrokken DIENSTWONING (Starreboslaan 1) van rode baksteen uit het einde van de 19de eeuw. Het pand bestaat uit één bouwlaag onder een met gesmoorde Oud-Hollandse pannen gedekt schilddak.

⁹⁵ Leenders 2008.

De KASTEELHOEVE MET BIJGEBOUW is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de ligging naast de slotgracht;
- als functioneel en karakteristiek onderdeel van de buitenplaats;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie met de andere onderdelen van de buitenplaats.

11.18.2.003 Het Hof (Lieshout)

Hoeve gelegen omtrent de Kerke genaempt het Hoff, verkocht in 1698.

Het gehucht Het Hof te Lieshout komt voort uit het oude domeincentrum van de abdij van Postel dat teruggaat op een schenking uit 1182-94. Hier stond ook de parochiekerk van Lieshout. In 1820 was daar alleen de toren nog van over.

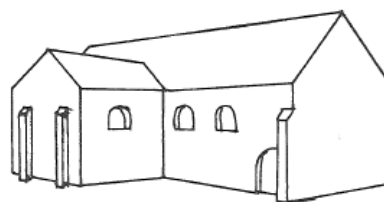
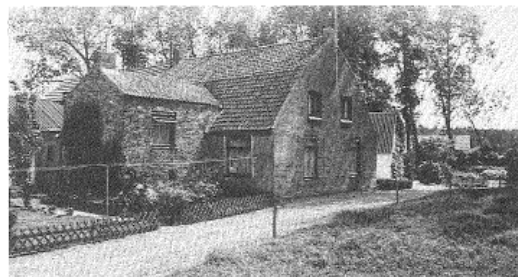
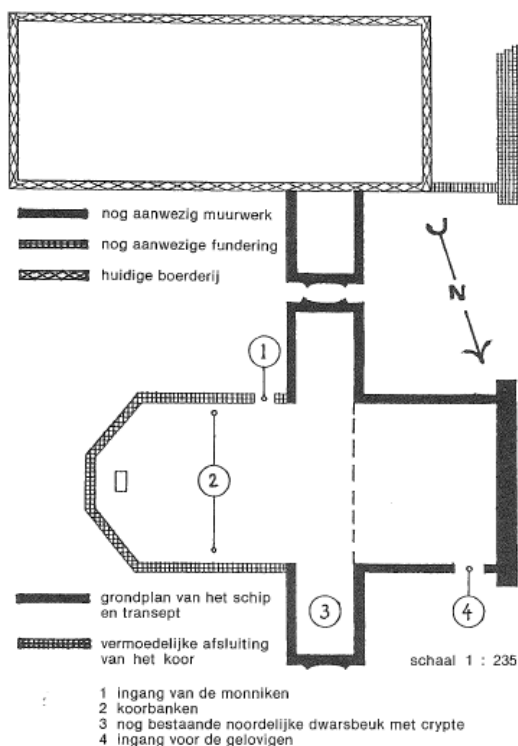
De oudste vermelding van het Hof te Lieshout dateert uit 1194: *Kcurtem de Lyzoth*: het Hof van Lieshout. 't Hof lag pal naast de plaats van de parochiekerk die eveneens in 1194 wordt genoemd. In de cijnsboeken van de heer van Helmond (de zogenaamde hertogcijs), die in het geval van Lieshout vanaf 1381 bewaard zijn gebleven, staat de cijns die de eigenaar van het Hof te Lieshout jaarlijks moest betalen vermeld onder het hoofd *De Meester van het Hof van Lieshout*.

Het erf van het Hof te Lieshout besloeg een halve cirkel met een doorsnede van ongeveer 300 meter langs de oostzijde van de oude doorgaande weg Gerwen - Ginderdoor, welke halfcirkelvormige begrenzing blijkens de kadastrale kaart in 1832 nog vrijwel geheel intact was. Deze halve cirkel was tegen wolven en andere roofdieren vermoedelijk beveiligd met een sloot en wal, op welke laatste misschien nog een staketsel van doornige takken of van palen was aangebracht. De gebouwen bevonden zich in het noordwestelijk gedeelte.

Het vronland - het tot het Hof behorende akkerland - lag aan weerszijden van de doorgaande weg.

Het schijnt, dat doet althans de latere ontwikkeling vermoeden, dat het vronland al in een vroeg stadium, misschien al meteen bij de vestiging, grotendeels is afgepaald. De begrenzing aan de zuidwest kant van het vronland werd gevormd door een gebied, dat de Deenschehoek (wellicht van het Middelnederlandse *deen* = schraal, onvruchtbaar) zou komen te heten. Als noordgrens gold het beekje de Hokenboest, dat een zijtak was van de latere Rooijvenloop, welke laatste oorspronkelijk via het Hoekendaal en tussen de Luijberg en de Berg in het Moleneind door in verbinding stond met de Goorloop. De noordoost grens tenslotte viel samen met de tegenwoordige burgemeester van den Heuvelstraat. De latere perceelindeling, ten oosten van deze straat, doet veronderstellen dat zich daar aanvankelijk een brede grensstrook heeft bevonden, een *reen* of *ren*, waaraan de Penstraat, de oude benaming van de burgemeester van den Heuvelstraat, zijn naam zou kunnen hebben ontleend. Vermoedelijk werd het totale vronland, als het tot het Hof behorende akkerland, simpelweg Hoofakker genoemd; akker in de oorspronkelijke betekenis van een groot, aaneengesloten bouwlandcomplex. Toen later ten gevolge van delingen en afsplitsingen meer benamingen in zwang kwamen, ging de naam Hoofakker een beperkter gebied aanduiden.⁹⁶

⁹⁶ Knoop, Merkelbach, 1987, 11-13.

Boven: boerderij Donkers, het Hof 2 Lieshout

Onder: reconstructie van de voormalige kloosterkerk in het Hof

Bron: Knoop en Merkelbach 1987.

11.18.2.004 Maltheserhoeve

In Aarle-Rixtel lag eertijds een boerderij, die de 'Maltheserhoeve' werd genoemd. Voorheen was de naam: 'Het Tempelierenklooster'. De Maltheserhoeve was afkomstig van de Tempeliers, die deze voor 1240 hebben gekregen van graaf Willem van Megen. Uit de oorkonde van 1214 blijkt, dat de schenking bestond uit gebouwen, akkers, weilanden en tiendrechten. Uit vermelde pachtsommen blijkt verder, dat het ging om een omvangrijk landbouwbedrijf. Het lag op vruchtbare grond, waaronder broekgronden.⁹⁷ In een later afschrift uit 1289 wordt vermeld dat bij deze hoeve rechten zaten op de kerk van Rixtel. Gezien de ligging is dat niet uit te sluiten. In 1289 maakten de Tempeliers aanspraak op het collatierecht van het pastoraat. Na de zestiende eeuw raakten de gebouwen meer en meer in verval. Uit 1612 stamt een tekening getiteld: 'D'Ruine van t Tempeliers 'Klooster in den Mijverij van den Bos,' gesigeneerd J.S. De kerk en de hoeve staan er op weergegeven, in een vergaande staat van verval. In 1787 werd de Maltheserhoeve vanuit de commanderij in Turnhout, van waaruit het huis te Rixtel toentertijd beheerd werd, gevisiteerd door twee Maltheser ridders. Van die gelegenheid stamt een beschrijving en een kaart van het aanwezige bezit (zie afbeelding). De hoeve was in die tijd een bakstenen gebouw. Er behoorden 26 percelen grond toe, die verspreid lagen over Aarle en Rixel.⁹⁸ De Maltheserhoeve schijnt tot de Franse revolutie in handen van de Johanniterorde te zijn gebleven. In 1810 werd ze onteigend en aan Keizer Napoleon in eigendom overgedragen. Rond 1820 valt er van de gebouwen niets meer waar te nemen en zullen waarschijnlijk gesloopt zijn.⁹⁹

⁹⁷ <http://www.tempelieren.nl/CBAarle-Rixtel.htm>

⁹⁸ Coenen, 1992, 28,67.

⁹⁹ <http://www.tempelieren.nl/CBAarle-Rixtel.htm>

Afbeelding: Ruïne van de Rixtelse kerk met klooster in 1612 (Aanw.:Bibl. K.U.B. Tilburg)

In Aarle-Rixtel lag eertijds een boerderij, die de "Maltheserhoeve" werd genoemd. Voorheen was de naam: "Het Tempelierenklooster". De aanwezigheid van de Tempelieren wordt bevestigd in bewaard gebleven middeleeuwse schriftstukken waarin gemeld wordt dat aan de Tempelorde te Aarle-Rixtel goederen worden geschonken.

Het betreft de volgende documenten:

1. In een oorkonde uit 1214, weergegeven in het "Oorkondenboek Noord-Brabant" onder nr.111, bevestigt Hendrik I, hertog van Brabant, dat Willem, graaf van Megen en zijn zoon Diderik hun allodium te Rixtel hebben overgedragen aan de Templum Domini te Jerusalem.
2. Uit een oorkonde van de schepenen van "s-Hertogenbosch uit 1289 (OBN, nr.439), blijkt, dat de meester van de tempelcommanderij Ter Brake te Alphen goederen te Rixtel en Heesbeen in pacht heeft gegeven aan Amilius van Boxtel. Het betrokken goed wordt als volgt omschreven: "bona eiusdem domus in Ricstelle et in Hezebine sita cum edificiis, agris, terris, pratis, pascuis, censibus, censualibus, fyodalibus at aliis."
3. In Parijs kwam een akte uit ongeveer 1300 aan het licht, waarin de meester van Ter Brake zich er over beklaagt, dat Godeverd van Bussle en zijn zuster Gertrud (waarschijnlijk de kinderen van genoemde Amilius van Boxtel) pachters op "tgoet dat leghet te Rixtelle ende te Hasbinne " nog "noit te hove af en quamen." De jaarlijkse pacht bleek toen "viere en twintich pont swerter tornoise" te bedragen. (Coenen, pg. 33.)
4. Na de opheffing van de Tempelorde in 1312 werd haar huis te Rixtel met een deel van het grondbezit overgedragen aan de Hospitaal-ridders, ook Maltheser Orde genoemd. Een ander deel van het grondbezit ging naar de nabijgelegen abdij van Binderen. De verdeling bleef niet onomstreden. Tot 1807 bleef de "Maltheserhoeve" in handen van de Hospitaalaridders. Uit die periode stammen meerdere schriftelijke stukken, o.a. in verband met de pacht en de verdeling van de gronden. Hierin komen dikwijls formuleringen voor als: "goederen van oude tijden toebehoort hebben de Heeren van de Ordre der Tempelieren".¹⁰⁰

Meerdere auteurs bevestigen niet alleen het bestaan van een Tempelvestiging in Rixtel, ze vermelden ook nadere bijzonderheden.¹⁰¹ De meeste vermeldt Coenen.

- Uit de oorkonde van 1214 blijkt, dat de schenking bestond uit gebouwen, akkers, weilanden en tiendrechten. Uit vermelde pachtsommen blijkt verder, dat het ging om een omvangrijk

¹⁰⁰ <http://www.tempelieren.nl/CBAarle-Rixtel.htm>

¹⁰¹ <http://www.tempelieren.nl/CBAarle-Rixtel.htm>

landbouwbedrijf. Het lag op vruchtbare grond, waaronder broekgronden. Ganzen en hoenders waren belangrijke producten.

- De hofstede lag in de onmiddellijke nabijheid van de oude parochiekerk van Rixtel. Haar grondgebied omsloot de kerk voor een deel. Deze kerk was de moederkerk voor een groot gebied, dat zich bijvoorbeeld ook uitstrekte over het huidige Helmond. De Tempelhoeve schijnt rechten op de kerk te hebben gehad. (Coenen, p.27 en 29.) In 1289 maakten de Tempeliers aanspraak op het collatierecht van het pastoraat. Na de zestiende eeuw raakten de gebouwen meer en meer in verval. In 1820 werden ze gesloopt.

- In 1787 werd de Maltheserhoeve vanuit de commanderij in Turnhout, van waaruit het huis te Rixtel toentertijd beheerd werd, gevisiteerd door twee Maltheser ridders. Van die gelegenheid stamt een beschrijving en een kaart (zie afbeelding hieronder) van het aanwezige bezit. De hoeve was in die tijd een bakstenen gebouw. Er behoorden 26 percelen grond toe, die verspreid lagen over Aarle en Rixtel. (Coenen, p. 67.)

- Het is niet duidelijk welke plaats het huis te Rixtel innam in de hiërarchie van de Tempelorde. Vaak wordt het een klooster genoemd. Waarschijnlijk was er ook een kapel. Beresteyn (pg. 76.) schrijft uitdrukkelijk: “.....een bouwhoeve te Rixtel, de Maltheserhoeve, welke een klooster afkomstig van de Tempeliers is geweest”. Van Lawick (p. 3 en 4.) spreekt van een “hofstad”. Hier staat tegenover, dat het huis rond 1300 in de documenten verschijnt als pachthoeve van de commanderij te Alphen. Mogelijk was het in eerste aanleg een klooster, dat later degradeerde tot “uithof”.

- Van Lawick (p.8.) vermeldt het volgend volksgeloof: “Op dat perceel (De Maltheserhoeve) stond in 1800 nog de R.K. Kerk van Rixtel. Hier tegenover ligt een stuk zeer hoog bouwland, genaamd “De Zitterd”. Op deze plaats hield volgens overlevering een ridder van de Tempeliersorde “zittend op een stoel” de wacht”.

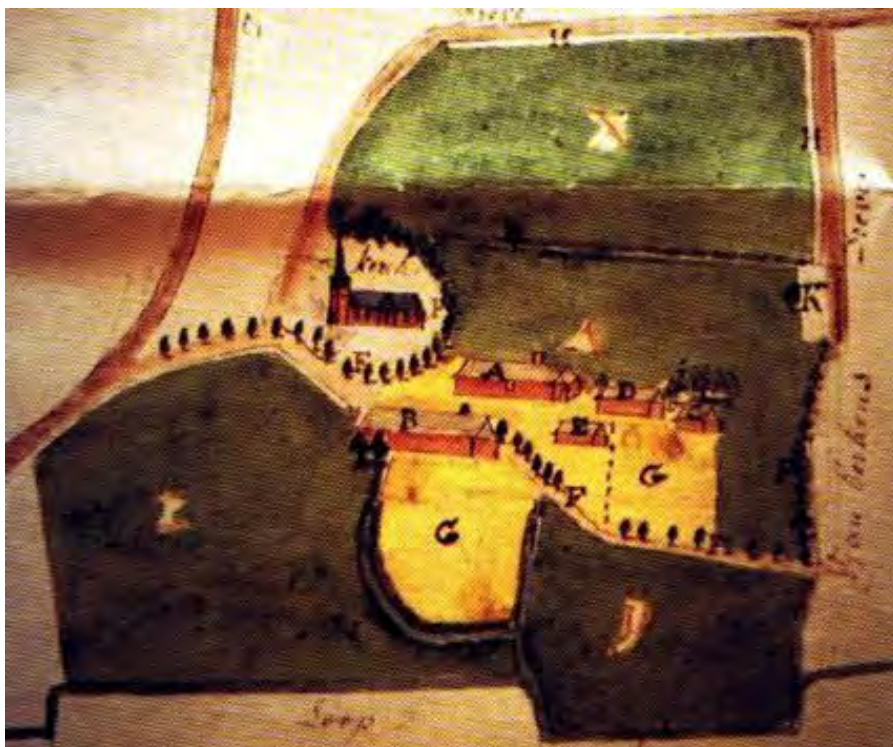
- De Maltheserhoeve schijnt tot de Franse revolutie in handen van de Johanniterorde te zijn gebleven. In 1810 werd ze onteigend en aan Keizer Napoleon in eigendom overgedragen, (Van Lawick, p.12.) In de twintiger jaren van de twintigste eeuw werden de laatste restanten definitief geslecht. Er valt op het ogenblik van de gebouwen niets meer waar te nemen.

- Wat afwijkend in dit rijtje is het volgende: Rond 1300 klaagt de Meester van Ter Brake dat de pachters van Rixtel en Heesbeen – Godeverd van Bussle en zijn zuster Gertrud - nog nooit ten hove waren verschenen. Wat was er gaande? Een voor de hand liggende verklaring is, dat deze pachters zich niet wensten te schikken in hun rol van pachters, maar zich gedroegen als waren zij eigenaren. Daarbij valt te bedenken, dat deze pachters niet de eerste de beste waren. De Van Bussles waren een vooraanstaande schepenfamilie uit Den Bosch. Amilius van Buscel wordt herhaaldelijk in oorkonden vermeld. Voorts: de naam Gertrud van Bussle komt voor in de geslachttrij van de familie Rode. Ze wordt daar jonkvrouw genoemd. In de elfde en twaalfde eeuw waren leden van de familie Rode machtige feodale heersers over uitgebreide bezittingen, wel het graafschap Rode genoemd. Zij heersten vanuit een burcht te St.Oedenrode. Merkwaardig is verder, dat onder de plaatsnamen, die aan de namen van leden van deze familie werden toegevoegd, herhaaldelijk “Rixtel” en “Heesbeen” voorkomen. Men leest bijvoorbeeld: “Hendrik van Rixtel”, “Jan I van Heesbeen”, “Gerard van Rode van Rixtel”, enz.. Dit betekent vrijwel zeker, dat de Tempelgoederen te Rixtel en Heesbeen ooit tot het familiebezit van de Rodes hebben behoord. Houdt dit in, dat in het begin van de veertiende eeuw leden van de Rode-familie ooit aan de Tempelorde geschonken goederen stilzwijgend weer aan zich probeerden te trekken? De Tempelorde had in die dagen sterk aan gezag ingeboet. Ze was recent uit het Heiligland verdreven. Tekende haar komende ondergang zich ook in onze streken zo duidelijk af, dat de meester van Ter Brake machteloos moest aanzien, dat het bezit van de commanderij werd aangetast ?

*De oude Maltheserhoeve
met rechts de volière van
Toon Verstappen op Rixtel.*

Bron: Coenen 1992.

Afbeelding: De Maltheserhoeve te Rixtel in 1788 (detail van kaart). Aanw: Parijs Nationaal Archief S 5254¹⁰²

In Aarle-Rixel was een grote hofstede bezit van de Tempelorde. Meerdere schriftelijke stukken uit de middeleeuwen getuigen hiervan. De hoeve werd beheerd vanuit de commanderij Ter Brake te Alphen. Rond 1300 was de boerderij verpacht; ze werd toen dus niet door de Orde zelf geëxploiteerd. Mogelijk is het voorheen wel een volwaardig klooster geweest. Het huis functioneerde waarschijnlijk als steunpunt aan een doorgaande handelsroute naar Keulen. Na 1312 werd de bezitting ten dele overgedragen aan de Orde van St.Jan. Het andere gedeelte kwam in handen van de abdij van Binderen. Op het ogenblik zijn geen zichtbare resten van de hoeve meer aanwezig.

18.3 Hoeve

Andere vanuit de heerlijkheid meestal verpachte boerderijen. Daarmee wordt de agrarische bestaansstructuur van de heerlijkheid en bestaansbasis van de heer aangegeven. In de late middeleeuwen en daarna zijn dat normaal verpachte boerderijen met meestal veel grond. De hoofdhoeve staat veelal op de voorburcht. Wat verderop vindt je dan één of meer andere hoeven.

Door de Raad van State genaaste hoeven in Laarbeek

In 1648 werden hoeven, molens etc van kloosters die binnen Staats-Brabant lagen genaast door de Raad van State. Het betreft in Laarbeek vier boerderijen.

18.3.001 Aarle: hoeve Ten Caudenberg

Oorspronkelijk van het klooster Binderen, later van Barthold van Heessel.

Op de Kouwenberg stonden twee hoeven. Ene hoeve Ten Caudenberg was van St. Jan in Den Bosch en stond op de plek waar de Keulse Kar was gevestigd. Schuin tegenover, op hoek Kerkstraat, stond hoeve Ten Caudenberg van de abdij van Binderen, mogelijk gekomen uit het bezit van de Tempeliers. Rond 1800 kwam het in bezit van Bakker van Duijnhoven en kreeg het een winkelbestemming: oudste winkel in Aarle-Rixtel. Hierna werd het cafe met een handboogschutterij De Eendracht.

Gelegen aan de Kouwenberg 27 (zie 11.31.2.022).

Bron: NAG, RvState 1.01.19, nr. 2156-II, lijst van te verkopen hoeven, 21 okt 1658.

¹⁰² <http://www.tempeliers.nl/CBAarle-Rixtel.htm>

18.3.002 Donk: hoeve Boort, oorspronkelijk van klooster Binderen.

Na de vrede van Munster (1648), waarbij Noord-Brabant onderdeel werd van de Republiek der Verenigde Nederlanden, werd de kloosterabdij van Binderen in 1650 opgeheven en moesten de nonnen het gebouw verlaten. Jaren later werden de kloostergoederen publiekelijk verkocht, waaronder hoeves en landerijen. Een van deze hoeves, was de hoeve Boort (Bort of Boord) en zijn landerijen. Namens de Republiek werd in 1656 Boort publiekelijk te koop aangeboden door de heer Pieterse, die rentmeester des geestelijke goederen van het Tweede Kwartier van Peelland was. Philips van Leefdael, heer van de heerlijkheid Waalwijk en bewoner van kasteel Eyckenlust, betaalde 7400 gulden, en gezien dit hoge bedrag moet het een aanzienlijke hoeve geweest zijn. De hoeve Boort blijkt al zeer oud te zijn. De geschiedschrijver Frenken noemt al een hoeve "Op Boort", die in de eerste helft van de 16^e eeuw aan Binderen moet hebben toebehoord. Uit de verkoopakte van 1660 blijkt dat de goederen van Boort aan twee zijdes omgeven zijn door de goederen van Philips van Leefdael en gelegen zijn aan de dijk die van de Donkdijk naar de "gemeint" loopt. Gezien de ligging van de landerijen moet deze hoeve gelegen hebben in de nabijheid van sluis 6. Er ontstaat onrust in het dorp Donk. Een aantal inwoners was in conflict geraakt met hun drost en de "Heer" van het dorp. Toenmalige pachter van de hoeve was de schepen Hendrik de Meter die voor de zijde van de drost en de heer had gekozen. De brand van 1754 en ook het moedwillig vernielen van bomen en andere "plantagen" van de heer van Beek en Donk, leidde ertoe dat aan de toenmalige heer van Beek en Donk een "sauvegarde" werd verleend. Dat betekent dat de goederen rechtstreeks onder bescherming kwam van het landsbestuur. Opvallend daarbij is dat naast de hoeve Boort een nieuwe hoeve wordt vermeld eveneens genaamd Boort, beide hoeves liggen in elkaars direct omgeving. Door het graven van de Zuid-willemsvaart in de jaren 1822-1826 zijn de beide hoeves Boort van elkaar gescheiden, een boerderij aan de oostkant van de Zuid-willemsvaart en een aan de westkant.¹⁰³
Bron: NAG, RvState 1.01.19, nr. 2156-II, lijst van te verkopen hoeven, 21 okt 1658

18.3.003 Beek: hoeve Ter Bleek, oorspronkelijk van het klooster Hooidonk te Nederwetten.

Uit de kaart van Pieck, 1845. Onduidelijk is of de hoeve aan de noordkant of zuidkant van de straat staat of dat het samen die hoeve is. Bron: NAG, RvState 1.01.19, nr. 2157, Verbaal, Beschrijving van de hoeven, 1662.¹⁰⁴

18.3.004 Rixtel: hoeve Vijf Eiken. Oorspronkelijk van het klooster Binderen

Ligt vlakbij de Malteserhoeve, langs de kassen. Hier staat nog een oude boerderij. In 1392 kreeg Dirk de rover, her van het huis van Rixtel tegen betaling de heerlijke rechten over Aarle, Beek en Rixtel en tevens over de heerlijkheid Stiphout. Hiermee begon een nieuwe periode in de geschiedenis, die eindigde in 1642 na de inlossing van de verpanding en de verkoop van de nieuwe heerlijkheden Beek en Donk en Stiphout. De hoeve bleef gedurende de periode van 1392 tot 1642 in bezit van de abdij van Binderen uit Helmond. Sinds de 18^e eeuw bestond het uit: 'eene huizinge, stallinge, schuur, bakhuis, varkenshok, ashuis, turfschop en verdere gebouwen.' Door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart werden echter enkele percelen van de boerderij afgesneden.¹⁰⁵
Bron: NAG, RvState 1.01.19, nr. 2156-II, lijst van te verkopen hoeven, 21 okt 1658.

Andere kerkelijke hoeven

De pachthoeven van Postel in Lieshout bleven buiten deze inbeslagname, want Postel lag niet in Staats-Brabant. Lieshout kende in 1648 dertien kerkelijke hoeven zoals blijkt uit de latere verkopeningen door de abdij van Postel.¹⁰⁶

11.18.3.005 Plashoeve Provincialeweg 10, Lieshout¹⁰⁷

Hoeve gelegen in de Cromeyckstraedt, verkocht in 1698.

Hoeve van abdij van Postel, verkocht in 1698.

Zie ook onder boerderijen: 11.31.2.027

¹⁰³ Leenders, 2008, 57-59.

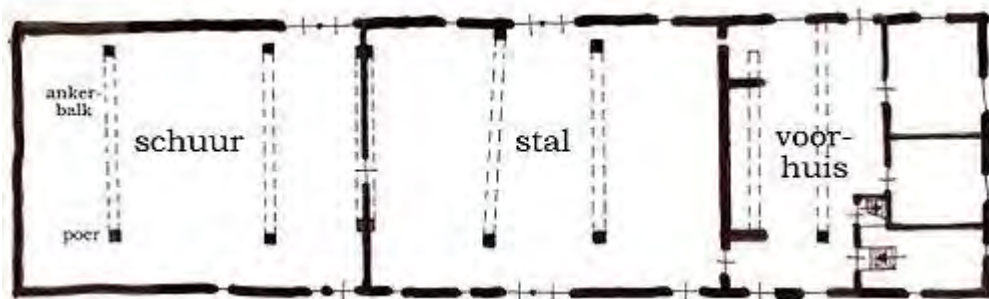
¹⁰⁴ Zie ook Tesnuzzik 2011 Jr31 Nr2 blz 17-26

¹⁰⁵ Coenen, 1992, 106.

¹⁰⁶ Schepenbank Lieshout nr. 27 en 57.

¹⁰⁷ Een uitgebreide geschiedenis van de Plashoeve is te vinden op:
[http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_\(Lieshout\)#cite_note-3](http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_(Lieshout)#cite_note-3).

De Plashoeve te Lieshout is omstreeks het jaar 1050 gesticht als horigenhoeve in het domein Lieshout. Omstreeks 1146 kwam de hoeve in het bezit van de Sint-Servaaskerk te Maastricht. In 1201 werd de hoeve te leen gegeven aan de abdij van Floreffe. Deze abdij verwierf het volle eigendom van de hoeve in 1283. In 1587 is de hoeve door Staatse troepen verwoest en in de jaren daarna in opdracht van de abdij herbouwd. In 1698 is de hoeve verkocht aan de toenmalige pachter. De Plashoeve bleef zeven generaties in het bezit van diens familie.

 Afbeelding: Reconstructie van de plattegrond van de Plashoeve in 1750, gebaseerd op opmetingen in 1970. De boerderij is 10 meter breed, de schuur is 12 meter lang, de stal 13 meter en het voorhuis 10.¹⁰⁸

11.18.3.006 Nieuwe Hoeve op Duijnhoven, Lieshout

Hoeve van abdij van Postel, verkocht in 1698.

11.18.3.007 Hoeve Nieuwenhoff, Lieshout

Hoeve van abdij van Postel, verkocht in 1698.

11.18.3.008 Hoeve Ter Smisse, nu Provincialeweg 6 te Lieshout (zie ook 11.31.2.038)

Hoeve van abdij van Postel, verkocht in 1698.

In 1681 was Jan Joseph pachter van de hoeve Ter Smisse, één van de acht hoeven van de abdij van Floreffe die al in de twaalfde eeuw door horigen werden bewoond. De hoeve Ter Smisse lag waar nu de zogenaamde Bavaria-rotonde is, op de afslag van de provinciale weg naar Beek. Nadat de hoeve Ter Smisse door de abdij van Floreffe aan de abdij van Postel was afgestaan, Icocht Jan Joseph Swinckels de hoeve in 1698 voor 2.500 gulden.¹⁰⁹

Afbeelding: Hoeve Ter Smisse. Deze voormalige horigenhoeve van de abdij van Floreffe werd in 1698 door Jan Joseph Siuinkels gekocht (Collectie Heemkundekring 't Hof van Liessent, Lieshout).

¹⁰⁸ [http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_\(Lieshout\)#cite_note-3](http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_(Lieshout)#cite_note-3)

¹⁰⁹ Swinkels en Zwaal 2008

11.18.3.009 Hoeve Van der Schoot, nu Vogelenzang 34 te Lieshout (zie 11.31.2.030)

Hoeve van abdij van Postel, verkocht in 1698.

De oudst bekende vermelding van de hoeve de Schoot dateert uit 1199. In dat jaar verklaarden de deken en het kapittel van St. Servaas te Maastricht, dat ze geen rechten hadden in het domein Lieshout dan alleen het recht op de cijns van vier hoeven, waarvan er een, namelijk de Schoot, gebruiksrecht had in het bos van Lieshout en de overige drie in de gemeijnt. De vier hoeven, die in 1199 eigendom van het kapittel van St. Servaas bleken te zijn, vormden samen het allodium, waarvan Room koning Koenraad III in 1146 de schenking aan het kapittel bekrachtigde. In 1194 schonk ridder Boudewijn als heer van Lieshout zijn allodium Lieshout, met de curtis en de kerk en alles wat er verder bij hoorde, aan de abdij van Floreffe. Al spoedig daarna trachtte hij, waarschijnlijk in opdracht van Floreffe, de vier hoeven aan te kopen, maar het kapittel weigerde tot verkoop over te gaan. Het enige wat Boudewijn wist te bereiken was, dat Hendrik van Bocholt, die de vier hoeven van het kapittel in leen hield, zijn rechten in 1201 tegen betaling afstond aan de abdij van Floreffe, die daarvoor voortaan jaarlijks ook weer 19 penningen Keuls aan het kapittel moest betalen. Naderhand verkocht het kapittel, tot ergernis van Floreffe, de vier hoeven aan de edelman Jan van Heusden en deze droeg de vier hoeven in 1283 over aan de abdij van Floreffe. In 1698 verkocht Floreffe bijna al zijn Lieshoutse bezittingen.¹¹⁰ Heden ten dagen is de boerderij de Schoot, Vogelenzang 34.

Afbeelding: Hoeve Schoot (Swinkels en Zwaal 2008)

11.18.3.010 Hoeve gelegen aan het Bosch, Lieshout

De hoeven genaamd den Schoot of Borg zijn de twee hoeven, die in de Maat- en Verpondingsboeken worden vermeld als de hoeve de Schoot en de hoeve aan het Bosch. De naam Borg zou een verouderde vorm van berk kunnen zijn aangezien dit een veelvoorkomende boom was. Tenzij men in het woord Borg een toevluchtsoord of schuilplaats zou moeten zien, waar de toen nog weinig talrijke bevolking zich in de gevaarvolle 9^e en 10^e eeuw in veiligheid placht te brengen in geval van naderend onheil. Voordat de hoeve aan het Bosch was ontgonnen lag de Borg inderdaad midden in het dichte bos. De Borgakker is vermoedelijk de oude kern van de hoeve aan het Bosch. Hoeve aan het Bosch en hoeve van der Schoot waren ontginningen in het Lieshoutse Bosch. In feite deelden ze het Bos in twee stukken: een westelijk deel en een aanzienlijk kleiner oosterlijk deel.

Vier hoeven, waaronder hoeve aan het Bosch en de Schoot, die in 1199 eigendom van het kapittel van St. Servaas bleken te zijn, vormden samen het allodium, waarvan Rooms koning Koenraad III in 1146 de schenking aan het kapittel bekrachtigde. In 1194 schonk ridder Boudewijn als heer van

¹¹⁰ De hoeven genaamd den Schoot of Borg, in: D'n Effer, jg. 4, nr. 5 maart 1991, 10-19

Lieshout zijn allodium Lieshout, met de curtis en de kerk en alles wat er verder bij hoorde, aan de abdij van Floreffe. Al spoedig daarna trachtte hij, waarschijnlijk in opdracht van Floreffe, de vier hoeven aan te kopen, maar het kapittel weigerde tot verkoop over te gaan. Het enige wat Boudewijn wist te bereiken was, dat Hendrik van Bocholt, die de vier hoeven van het kapittel in leen hield, zijn rechten in 1201 tegen betaling afstond aan de abdij van Floreffe, die daarvoor voortaan jaarlijks ook weer 19 penningen Keuls aan het kapittel moest betalen. Naderhand verkocht het kapittel, tot ergernis van Floreffe, de vier hoeven aan de edelman Jan van Heusden en deze droeg de vier hoeven in 1283 over aan de abdij van Floreffe. In 1698 verkocht Floreffe bijna al zijn Lieshoutse bezittingen.

De boerderij de Borg, ook genaamd de hoeve aan het Bosch, is vandaag de dag Vogelenzang 55.¹¹¹

11.18.3.011 Hoeve Achterbosch, Lieshout

Hoeve van abdij van Postel, verkocht in 1698.

11.18.3.013 Hoeve gelegen aan de Reversdijck, Lieshout

Hoeve van abdij van Postel, verkocht in 1698.

11.18.3.014 Nieuwe Hooff aan het Bosch, Lieshout

Hoeve van abdij van Postel, verkocht in 1698.

11.13.3.015 Hoeve de Hel, Aarle

Nabij de Hoge Akkers van Aarle ligt nog de oude begrenzing van het erf van boerderij de Hel, die begin 20^e eeuw moest wijken voor het kanaal. Deze houtwal bestaat uit hoog opgesnoeide eiken en is beschermenswaardig. De boerderijen Hemel, Hel en Vagevuur bestonden in de achttiende eeuw alle drie nog. Zij lagen geheel afgezonderd van andere boerderijen tussen Aarle en Lieshout.¹¹²

11.18.3.017 Hoeve ter Eijcken aan het Kerkenhuis, Lieshout

Hoeve van abdij van Postel, verkocht in 1714.

11.18.3.018 Hoeve Herende

11.18.3.019 Jan Miekes Hoeve, Mariahout (zie ook 11.31.2.126)¹¹³

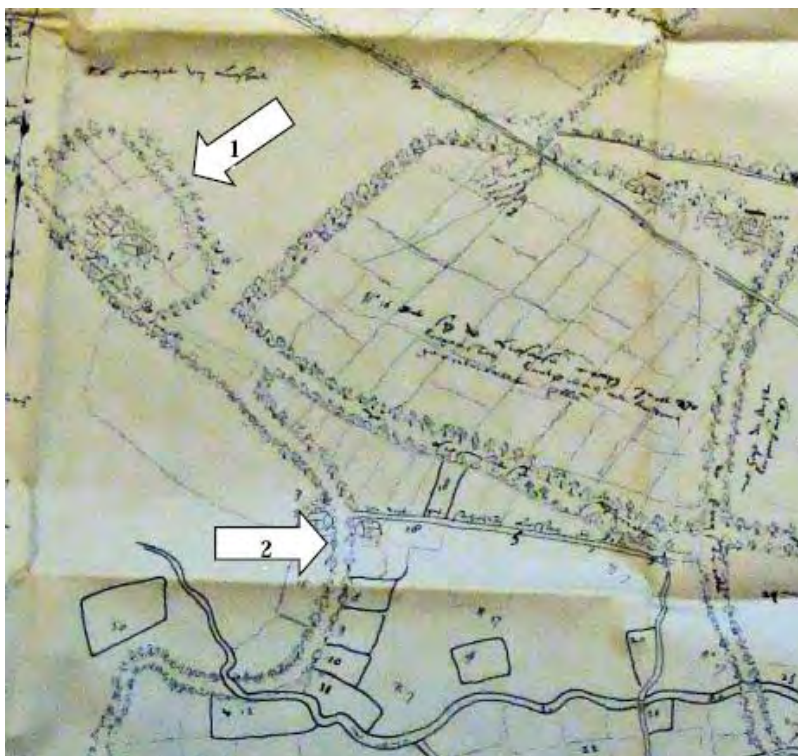
Lag aan De Hei 15 in Mariahout.

De grond waarop de Jan Miekes Hoeve ligt werd in 1486 aan particulieren verkocht ter ontginning. Op een kaart van de omgeving van Boerdonk van ca 1645 staat de hoeve al afgebeeld. Hij is dan eigendom van de jonker Michiel van Eijck. De hoeve ligt officieel in Lieshout, maar betaalt grondbelasting in Beek en Donk.

¹¹¹ De hoeven genaamd den Schoot of Borg, in: D'n Effer, jg. 4, nr. 5 maart 1991, 10-19

¹¹² Coenen, 1994, 109.

¹¹³ Timmers 2011 en M.Philipsen, *Een oude boerderij aan De Hei*, in: D'n Tesnuzzik, 2010, nr 4, 7-20.

Afbeelding: Deel van een kaart van de omgeving van Boerdonk van ca 1645. Pijl 1 wijst de Jan Miek's Hoeve aan. Pijl 2 wijst naar de huidige Lagendijk. Rechts op de kaart het grote akkercomplex ten westen van Boerdonk. Onderaan de Boerdonkse Aa.¹¹⁴

Op het meest westelijke deel van de kaart, aan de noordkant van de doorgaande weg (thans De Hei) is een hoeve aangegeven bestaande uit een aantal gebouwen met omliggende percelen. Het geheel is omgeven door een wal met begroeiing. Dit soort ontginningen op enige afstand van de oudste middeleeuwse akkers, bestaande uit meerdere aaneengesloten percelen, eigendom van één eigenaar en omgeven door een houtwal, worden kampontginning genoemd.

Bij het huiskavel hoort steeds bos. De hoeveelheid is in de loop van de tijd afgenomen, maar in de noordoosthoek van de huiskavel is nog steeds een restant ervan aanwezig. Evenals de houtwallen gaat het hier om hakhout. Het aandeel dennen is in dit bosje groter. Deels is het oorspronkelijke microreliëf in het bosje nog aanwezig, ontstaan als stuifzand. Deels ook is het terrein gebruikt voor zandwinning en zijn hier en daar stukjes afgegraven. In het bosje is een oude rootkuil aanwezig. Het betreft een smalle kuil die met name gebruikt werd voor het roten van vlas, maar ook voor andere doeleinden zoals het drenken van hout.

11.18.3.020 Hoeve Pas, Lieshout

De hoeve was niet genaast maar een leengoed van het huis te Rixtel. De ligging is in de hoek van de Pater Becanusstraat (Beekse straat) met de Molenweg (Warmen Hoek). De naamsvermelding is te vinden op onderstaande kaart uit de 19^e eeuw. Mogelijk is hoeve Pas een voorloper van het rijksmonument Pater Becanusstraat 75 (zie 11.31.2.026).¹¹⁵

¹¹⁴ Timmers 2011.

¹¹⁵ Heemkundekring De Lange Vonder Beek en Donk

Afbeelding: detail Vd Voort-Pieck ca. 1840 met vermelding van hoeve Pas (bron: Atlas van Noord-Brabant in 12 delen).

11.18.3.021 Cuijlen Hoeve

De hoeve Ter Cuijlen lag nabij de Kamp op Rixtel. Sinds 1492 was het pand bezit van de Sint Janskerk te Den Bosch en daarvoor was het eigendom van de heren van Rixtel. Op de grond van deze hoeve staat nu nog een 18^e eeuwse boederij (Kannelustweg 8).¹¹⁶

Afbeelding: huidige hoeve Ter Cuijlen (april 2012)

11.18.3.022 Asdonkse Hoeve

De hoeve was in 1492 eigendom van de St. Janskathedraal in Den Bosch. Deze hoeve werd tot de parochie van Bakel gerekend.¹¹⁷

Al voor de 8e eeuw werd melding gemaakt van bewoning op deze hoger gelegen plek, de Asdonk, in de Peel. Het is een van de tolposten van de Asdonk domeinen van de ridders van Asdonk. Hoeve ter

¹¹⁶ Coenen, 1992, 39

¹¹⁷ Coenen, 1992, 43

Asdonck is vooral in het oude graafschap Rode (10e tot de 12e eeuw) van betekenis. In deze tijd is in deze hoeve de schepenbanken te Ricstelle gevestigd.¹¹⁸

Afbeelding: de huidige Hoeve Asdonk aan de Asdonkseweg (april 2012)

De oorsprong van de Asdonk ligt vóór het begin van het Karolingische tijdperk (8e tot 10e eeuw). Het is een van de tolposten van de Asdonk domeinen van de ridders van Asdonk. De Asdonk ligt niet ver van de oostelijke oever van de rivier de "Aa" op de grens tussen Rixtel en Bakel, dat vanaf de 8^e eeuw een kerkelijke grens was tussen de Benedicten abdijen van Echternach en Sint Truiden. Het landgoed behorend tot de Asdonk strekte zich tot ver in Bakel en Gemert uit.

Afbeelding: Uitsnede uit een kaart van de gemeente Aarle-Rixtel rond 1860. Aarle-Rixtel omvatte destijds 1454 bunders en had 1525 inwoners.

Deze "Asdonk" tolpост heeft zijn betekenis verloren na de Karolingische tijd. Het domein bleef in het bezit van de ridders van Asdonk tot midden 13de eeuw. Dit Asdonk domein is lang gebruikt als jachtgebied en is al die tijd als een geheel gebleven op de oost oever van de "Aa" tussen Vlierden en

¹¹⁸ <http://www.alddorrum.nl/nl/hoeve-ter-asdonck.html>

Gemert. Nadat het landgoed in bezit van ridder de Roover kwam, door zijn huwelijk met de weduwe van de laatste Ridder van Asdonk in 1266, is het domein in rap tempo verkaveld tot de laatste overgebleven boerderijen op de Heikant in Rixtel op de grens met Bakel uiteindelijk in 1540 zijn verkocht. In 1810 lagen er drie huizen op de Asdonk.

11.18.3.023 Grote Laar Hoeve

In de 14^e eeuw was de hoeve afkomstig van Wilhelmus van Crieckenbeek en in 1642 behoorden de hoeven toe aan Hednrik Verbeeck.¹¹⁹

11.18.3.024 Hoeve op Heuvel

Gelegen tussen de landerijen van het Gulden Huijs en het Broek, de hoeve lag aan de oude Aa. Het was een leengoed van het huis van Rixtel. In de 16e eeuw bestond het uit twee panden, daarna bleef er één boederij over.¹²⁰

11.18.3.025 Hoeven van Berkel

11.18.3.026 Hoeve Eijnde

Op Strijp lag een hoeve van de St. Janskerk van Den Bosch, dien in 1492 verworven was van de heer van Rixtel. Oorspronkelijk behoorde de hoeve tot de bezittingen van het huis van Rixtel. Deze hoeve op strijp droeg de naam Hoeve Ten Eijnde.¹²¹

11.18.3.027 Hoeve Heemel

11.18.3.028 Hoeve Grote Laar Bergh

11.18.3.029 Hoeve Cleijne Laar

De hoeve was sinds 1492 het bezit van de St. Janskerk van Den Bosch.¹²²

11.18.3.030 Hoeve Laerse

11.18.3.031 Huis Ter Smissen

Boerderij te zien vanaf de Molenstraat en de Kerkstraat, net voor of voorbij De Witte Poort. Huize of Goed Ter Smissen (ook wel 'het Hôg Henske' genoemd) was zoals verschillende andere goederen in Aarle en Rixtel heel vroeger in bezit van de familie Van Bruheze. In 1671 bestond goed uit 'de huysingge, schuer, malcanderen gelegen totte nieuwe dreve toe exclusijs gemeijnelijcken geheeten de hoeve Ter Smissen'. In 1667 afgebrand, maar niet het pas nieuw erbij gebouwde huis. Sinds mensenheugenis wordt Huize Ter Smissen het Hooghuis genoemd, omdat het hoger lag dan de neerhuizinge en het was een allodiaal bezit. In de 18^e eeuw bewoond door de pastoor. Eerst in 1791 bouwde de pastoor de eerste pastorie in de Dorpsstraat, ongeveer bij de huidige pastorie. Vanaf dan wordt Huize Ter Smissen een boerderij. Er is duidelijk in de boerderij sprake van een hoger afzonderlijk woondeel naast staldeel/schuur.¹²³

¹¹⁹ Coenen, 1992, 43

¹²⁰ Coenen, 1992, 43

¹²¹ Coenen, 1992, 43

¹²² Coenen, 1992, 43

¹²³ Barten 2010.

De achterzijde van het huis Ter Smisse in 1964. Stichting Historisch Boerderij-onderzoek Arnhem.

Bron: Coenen 1992.

11.18.3.032 Hoeve Merestein

De laatste lettergreep van deze benaming verraaft dat dit een stenen huis moet zijn geweest. Dit soort stenen bouwwerken waren voorbehouden aan de lokale adel die zich dergelijke huizen kon veroorloven.

11.18.3.033 Hoeve Everbest, Beek en Donk

11.18.3.034 Hoeve Ten Opstal

11.18.3.035 Hoeve van Duynhoven

18.4 Heerlijheidsgebied

Aanduiding van het rechtsgebied van de heerlijkheid in kwestie. Dat is soms uitgezocht en dan kun je dat overnemen. Indien onbekend: dan valt er ook niets op te nemen. De grenzen van zo'n heerlijkheidsgebied zijn soms heel grillig, met enclaves over en weer. Soms ook zijn het nog steeds bestaande min of meer rechte lijn in het landschap: die vinden we dan als relict terug!

11.18.4.001 Rixtel-hertog

Rixtel is vanouds een eigen heerlijkheidje. Doordat het later verenigd werd met Aarle, is de onderlinge grens niet eenvoudig te achterhalen. De eerste familie Van Rixtel duikt in midden 12e eeuw op, ze was in Rixtel en Lieshout gegoed en had in Rixtel heerlijke rechten. De heerlijkheid Rixtel met huis en twee molens was in 1312 leen van de hertog. In 1377 werd de grens vastgesteld. In 1641 werd de heerlijkheid Rixtel verenigd met die van Aarle.¹²⁴

11.18.4.002 Lieshout

Het domein Lieshout is in de 7e eeuw gesticht door een Frankische edelman. De ontwikkeling van het domein heeft zich afgespeeld in twee perioden. Aan het eind van de eerste periode, omstreeks het jaar 850, omvatte het domein het landgoed van de heer, vronhof genaamd, en daarnaast vier horigenhoeven. De tweede ontginningsperiode begon omstreeks het jaar 1000. In die periode werden vier nieuwe horigenhoeven gesticht, waaronder de Plashoeve.¹²⁵ Na 1139 worden de bezittingen geschonken aan de Sint-Servaaskerk te Maastricht.¹²⁶ Deze schenking werd in 1146 bevestigd door

¹²⁴ Van Asseldonk, 2002, 403 – 404.

¹²⁵ Knoop en Merkelbach, 1987, 13.

¹²⁶ Oorkondeboek van Noord Brabant, deel 1, dr.H.P.H. Camps, 's-Gravenhage 1979, Oorkonde nummer 46.

Koning Koenraadt III.¹²⁷ Het domein Lieshout bestond na het verlies van de vier hoeven uit het hof en de vier hoeven uit de eerste ontginningsperiode. Omstreeks 1182-1194 werden deze oudste bezittingen aan de Norbertijnse abdij van Floreffe geschonken. In 1201 gaf het kapittel van de Sint-Servaaskerk de vier hoeven uit de tweede ontginningsperiode ook te leen aan de abdij van Floreffe. Hiermee werd het domein Lieshout in zijn geheel eigendom van de abdij van Floreffe. Daarmee was het allodium Lieshout weer compleet. Drie eeuwen later, in 1587 trokken troepen van de Staten Generaal plunderend en vernielend door Helmond en omstreken. In het domein Lieshout zijn toen *omtrent sesse oft zeven hoeven met eenen meulen afgebrant*. De abdij van Floreffe heeft de hoeven en de molen binnen enkele jaren laten herbouwen en *heeft tot het restaureren groote en swaere kosten moeten doen*.¹²⁸

Vanaf 1698 werd hier het gezag uitgeoefend door de abdij van Postel. Aanvankelijk betrof het alleen een grondheerlijkheid, maar vanaf 1565 blijkt Floreffe in heel Lieshout ook de middelbare en hoge rechtsmacht uit te oefenen, rechten die voordien aan de hertog behoorden. Postel verkocht de heerlijkheid en zijn heerlijke rechten, benevens de molen en een hoeve in 1714 aan Adriaan Bout.¹²⁹ De andere twaalf hoeven waren in 1698 reeds verkocht aan de pachters. Ginderdoor hoorde niet tot het allodium van Postel, maar was gewoon hertogelijk.

11.18.4.003 Stiphout, Aarle, Beek, Donk

De rechtsmacht over Beek, Donk, Stiphout en Aarle werd in 1392 door hertogin Johanna van Brabant in leen uitgegeven aan Dirk de Rovere. Hij of zijn opvolgers zullen het eerste kasteel gebouwd hebben. Blijkbaar is deze heerlijkheid vervolgens weer teruggekomen in handen van de hertog.

11.18.4.004 Stiphout

Nadat de oude heerlijkheid Stiphout, Aarle, Beek, Donk teruggevallen was aan de hertog, werd de rechtsmacht over Stiphout door de hertog van Brabant in 1642 samen met Croy als heerlijkheid uitgegeven aan Jean Baptiste van Elen. Stiphout bleef daarna een hertogelijk leen.

11.18.4.005 Beek en Donk

De rechtsmacht over het gebied van Beek en Donk werd in 1643 door koning Filips IV van Spanje als hertog van Brabant verkocht aan Jan Baptista van Elen. Daardoor werd de afzonderlijke heerlijkheid Beek en Donk gevormd, die te leen gehouden werd van Brabant. Blijkbaar is het kasteel Eyckenlust daarvan het centrum geworden.¹³⁰

11.18.4.006 Aarle

De hoge rechtsmacht over Aarle werd in 1641 door de hertog van Brabant met die over Rixtel samen verpand, waardoor de heerlijkheid Aarle-Rixtel ontstond.¹³¹

18.5 Relaties

Het kasteel, de hoeven, de galg, het heerlijkheidsgebied en eventuele andere fenomenen van één heerlijkheid vormen samen een ensemble: die heerlijkheid. Getekend als verbindingslijnen met het kasteel (bijv. een lijn galg – kasteel).

18.6 Voorhof

Hier boven beschreven als element van het kasteel.

11.18.6.001 Voorhof kasteel Gulden Huis (Rixtel).

Ruime omgeving van het eigenlijke kasteel Gulden Huis, omgracht door de Aa en de Molenloop.

11.18.6.002 Voorhof kasteel Eyckenlust (Beek)

Ruim omgracht terrein waarop kasteel, poort en hoeve.

¹²⁷ Camps 1979, nr. 46.

¹²⁸ [http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_\(Lieshout\)#cite_note-3](http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_(Lieshout)#cite_note-3)

¹²⁹ Van Asseldonk, 2002, 404.

¹³⁰ Van Asseldonk, 2002, 404.

¹³¹ Van Asseldonk, 2002, 404.

Thema: 19 Landgoederen

De terreinen die de heren van de oude heerlijkheden voor zich behouden hadden, zijn in de zestiende eeuw en later uitgegroeid tot de kernen van landgoederen. Naast deze oude groep ontstonden er ook geheel nieuwe landgoederen. De kern daarvan was in de regel een bestaande boerderij, soms een nieuwe ontginningshoeve, die in handen kwam van in een naburige stad gehuisveste adel of notabelen.

Landgoederen zijn mooi ingerichte stukken grootgrondbezit. Sommige komen voort uit oude heerlijkheden: in dat geval worden de landgoedaspecten daarvan onder het thema “landgoed” beschreven. Andere hebben een andere ontstaanswijze, deels door opwaardering en uitbouw van een enkele boerderij, deels als ontginningsblok.

Centrum van het landgoed is het landhuis, ook wel “kasteel” genoemd, naar het uiterlijk. Bij dat landhuis horen een tuin, vijver en park, soms een gracht om het huis. Daaromheen liggen de landerijen met enkele verpachte boerderijen. Soms is op grote schaal het landschap aangepast en meestal zijn er een of meerdere lanen aangelegd. Het geheel is het landgoedgebied. Soms is het deels omgeven met een wal. In de negentiende eeuw ontstaan ook mini-landgoedjes: een grote villa of grote herberg met ruime tuin en vaak nog een vijver, maar verder geen landerijen, boerderijen etc.

Veel grotere kloosters zijn in wezen het centrum van een landgoed. In plaats van een landhuis is dan het klooster het centrum. Soms is dat in een oud landhuis gevestigd. Waar in tuin en park van een gewoon landgoed allerlei profane versieringen en folies staan, staan bij een kloosterlandgoed religieuze elementen zoals heiligenbeelden (ipv Romeinse of Griekse beelden), kruiswegstaties, Calvariebergen en Lourdesgrotten. Maar de opzet is identiek: centraal gebouw, tuin, park en een lanenstructuur in een ruim gebied met pachtboerderijen staan en waar soms aan *landscaping* gedaan is.

19.1 Gracht

Gracht om het landhuis of een iets groter gebied. Soms is alleen de gracht bewaard gebleven.

11.19.1.001 Grachten om Eyckenlust (Donk)

Aan de zuidzijde een dubbele gracht, aan de oostzijde verbreding tot een soort vijver.

De grachten om Eyckenlust 1810-1813. Noord is rechts. Onderaan de Aa, linksboven de Zuid-Willemsvaart uit 1827.

11.19.1.002 Gracht om het Gulden Huis (Rixtel)

Gracht direct om het huis, met een uitloper naar het zuiden. Dit geheel ligt op een eiland gevormd door de Aa (west) en de molenloop (oost).

11.19.1.003 Gracht van Het Slotje (Rixtel)

Gracht met “niets erin” op de kadasterkaart, genaamd Het Slotje.

11.19.1.004 Grachten van kasteel Croy (Stiphout)

Vrijwel rechthoekige buitengracht, kleinere rechthoekige binnengracht en dan nog een gracht om het kasteel-hoofdgebouw. Er ligt ook nog een langwerpige wasgracht langs de Croylaan, grenzend aan het erf van Broos Biemans (ligt bij streekwinkeltje). Deze werd gebruikt o.a. voor het wassen van de wol van de schapen die in het nabijgelegen “Strijps Heike” liepen, daar waar nu Broos zijn fruitbomen heeft staan en weilanden liggen. Op vroeg 19^e eeuwse kaart van landgoed Croy is de gracht goed te zien.¹³²

Afbeelding: Gracht rond Kasteel Croy (mei 2012)

11.19.1.005 Gracht om Ter Hurkens (Aarle)

Min of meer rechthoekige omgrachting van huis en tuin, met een uitloper naar het oosten.

11.19.1.006 Omgracht huis te Lieshout (Lieshout)

Omgrachting van vrij groot perceel met meerdere gebouwen.

11.19.1.007 Omgracht huis te Lieshout (Lieshout)

Omgrachting direct rond een vrij klein huis.

11.19.1.008 Omgracht huis te Lieshout (Lieshout)

Omgrachting van ruim perceel waarop één huis.

11.19.1.009 Omgrachte pastorie te Lieshout (Lieshout)

Omgrachting van de pastorie met tuin. Hiernaast verrees later de 2e RK-kerk van Lieshout.

¹³² Beek 2010.

Omgrachte huizen in Lieshout. Kadaster 1832.

11.19.1.010 Gracht Strijpsoord

Van Kadaster 1832

11.19.1.011 Gracht om Stienendaal

Van Kadaster 1832

11.19.1.012 Gracht Kannelust

Van Kadaster 1832

11.19.1.013 Gracht om Hooghuis op de Donk

19.2 Herberg

Herberg uit 19^e of 20^e eeuw, indien centrum van rijke tuin, maar zonder verdere landgoedstructuren van betekenis: minilandgoed.

19.3 Hoeve

Pachthoeve van het landgoed. Soms een bij het landhuis en nog enkele wat verderop.

Hier worden enkele opvallende hoeven genoemd, al is een band met een landgoed niet aanwijsbaar.

19.3.001 Hoeve Starreboslaan 2 bij Kasteel Eykenlust

Monumentnummer: 526174

Starreboslaan 2 5741 PH te Beek en Donk

In de as van de Starreboslaan ligt een Brabantse langsgevel boerderij (genoemd Vogelenzang) uit 1826. Het op langwerpige grondslag opgetrokken pand onder een met rode Hollandse pannen gedekt wolfsdak heeft een bepleisterde voorgevel met zwarte plint en met vernieuwde vensters; de rechter zijgevel heeft een deels vernieuwde zijmuur, ook vernieuwde vensters; het achterste witgepleisterde deel (stal) is nog in oorspronkelijke staat met deurpartij die boven de daklijst uitsteekt onder een opgetild dakschild, staldeuren en -vensters. De landerijen behorende bij deze boerderij zijn afgesplitst van de kasteelboerderij of zijn door de eerste bewoners van de boerderij in cultuur gebracht. Het

starrebos verdween daarbij.¹³³

De BOERDERIJ is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats;
- vanwege de beeldbepalende ligging in de as van de Starreboslaan;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie met de andere onderdelen van de buitenplaats.

19.3.002 Kasteelboerderij Kasteel Croy

Croylaan 12 te Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 515759

KASTEELBOERDERIJ behorende tot de buitenplaats Kasteel Croy. Het voorplein/de voorburcht wordt aan de noordwestzijde afgesloten door een langgerekte boerderij uit ca.1850-1860. Het op rechthoekige grondslag opgetrokken bakstenen gebouw bestaat uit één bouwlaag onder een zadeldak (nieuwe pan). De voorgevel heeft aan de linkerzijde de toegangsdeur met tweeruits bovenlicht geflankeerd door een zesruitsvenster met luiken; uiterst een getoogde dubbele inrijdeur en in het midden zijn later (ca.1920) vier stalvensters in een gecementeerde omlijsting aangebracht, waarbij het oorspronkelijke ronde venster is dichtgezet. De achtergevel met bloktandlijst onder de goot heeft verschillende wijzigingen ondergaan (vernieuwd metselwerk, nieuwe vensters).

KASTEELBOERDERIJ van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de beeldbepalende ligging aan het voorplein;
- vanwege het bouwvolume;
- als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie met de andere onderdelen van de buitenplaats.

Afbeelding: Croylaan 12

(http://rijksmonumenten.nl/monumenten/kasteel+buitenplaats/woonplaats_facets=aarle-rixtel/)

19.4 Klooster

Typisch kloostergebouw als centrum van het landgoed.

11.19.4.001 Missieklooster van het Heilig Bloed, Kloosterdreef 7, Aarle

¹³³ Leenders, 2008, 71

Het klooster (zie 11.26.08.002) functioneert landschappelijk als centrum van een langgerekt landgoed aan de zuidzijde van de Peeldijk.

19.5 Laan

Met bomen beplante meestal kaarsrechte weg. Soms aan iedere zijde twee of zelfs drie rijen bomen. Rond 1700 werden ook dennen als laanboom gebruikt.

19.5.001 Oprijlaan Gulden Huis, Rixtel.

19.5.002 Oprijlaan Eyckenlust, Donk

De huidige oprijlaan (Kasteellaan) in het verlengde van het poortgebouw is aangelegd omstreeks 1928. Daarvoor lag de toegangsweg iets oostelijker. Deze zeer lange rechte Heerendreef, waarvan de huidige Starreboslaan deel uitmaakt, is op de oudere topografische kaarten terug te vinden.¹³⁴

Afbeelding: Oprijlaan Eyckenlust (april 2012)

19.5.003 Hannoverse Dreef Eyckenlust, Donk

19.5.004 Laan Beek – Eyckenlust, Beek, Donk.

Staat haaks op de oprijlaan en loopt door tot bij Broekkant.

19.5.005 Oprijlaan kasteel Croy, Stiphout

19.5.006 Oprijlaan ter Smissse, Aarle

19.5.007 Laan achter Huis ter Hurkens, Aarle

Volgens de kaart van 1900 lag er langs deze laan aan de westzijde een gracht.

19.5.008 Laan bij slotje bij Beek, Beek

Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808, waarbij het laantje helemaal doorloopt zoals hier aangegeven.

19.5.009 Laan bij Eyckenlust

19.5.010 Dreef naar Strijpsoord (Florentiusdreef)

¹³⁴ Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk

19.5.011 Oprijlaan Malteserhoeve

Met deels nog een gracht.

Afbeelding: Oprijlaan voormalige Malteserhoeve (Foto Henk van Beek)

19.5.012 Dreef naar Ter Cuijlen

Kann.weg naar Boschweg.

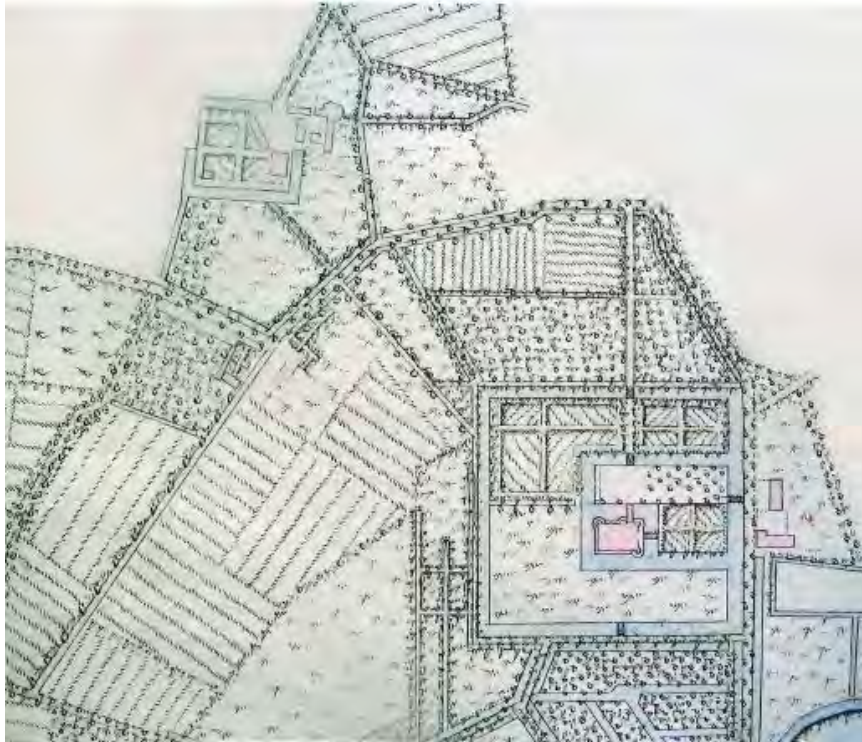
19.6 Landgoedgebied

Het totale landgoedgebied, inclusief boerenland en bossen.

11.19.6.001 Missieklooster van het Heilig Bloed, Kloosterdreef 7, Aarle

Het klooster (zie 11.26.08.002) functioneert landschappelijk als centrum van een langgerekt landgoed aan de zuidzijde van de Peeldijk.

11.19.6.002 Landgoed Croy (zie ook 19.7.003)
Rijksmonument nr. 21297

Abbeelding: Plattegrond van een deel van het landgoed van Croy, daterend uit ongeveer 1805, met daarop de brouwerij op Sttijpsoord. Kasteel Croy ligt iets rechts onder het midden. Het is het sterkst roze geldeurde blokje. De brouwerij ligt linksboven, waar vijf roze geldeurde bouwwerken staan; de twee rechtse daarvan vormden vroeger de brouwerij (uit Van Beek en Daniels 1981).

11.19.6.003 Ter Hurkens, Aarle-Rixtel, landgoed Coovels
Onverdeelde boel.

11.19.6.004 Eykenlust, Beek en Donk
Zie 19.7.002.

19.7 Landhuis

Het centrale landhuis, dat alle mogelijke bouwstijlen kan vertonen. Het landhuis kan in gebruik (geweest) zijn als klooster.

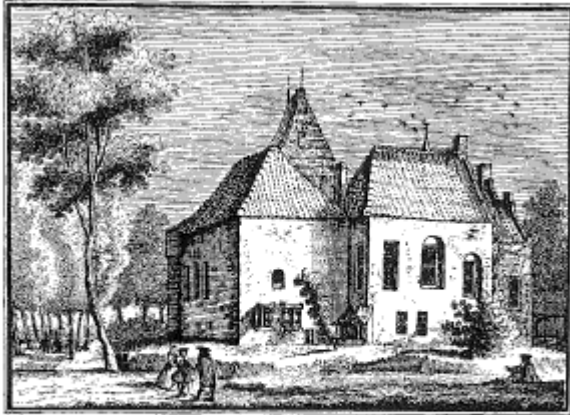
19.7.001 Kasteel Gulden Huis (Rixtel)

Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Aan de oostelijke zijde van de Aa, net boven de samenvloeiing van twee zijtakken van de Aa, lag het kasteel of huis van Rixtel. In de tweede helft van de 18^e eeuw wordt het consequent aangeduid als het 'Gulden Huijs'. In de periode van de heerlijkheid werd het zelden zo genoemd. In de leenverheffingen en verkopen wordt het kasteel amper omschreven. Een van de vroegste beschrijvingen dateert van 1482, waar in een declaratie van de goederen van Willem van Ghendt, heer van Rixtel staat dat het een omgracht huis was. De zware muren, die in 1938 tijdens normalisatiewerkzaamheden van de rivier de Aa werden opgegraven, en de houten palen, tonen duidelijk aan dat het een belangrijk gebouw was.¹³⁵ Volgens een handschrift van Butkens was de eerste eigenaar van dit goed Johannes de Haisbain, ridder, die het verkocht aan Johannes van Rotsaer, ridder, wiens zoon het weder verkocht aan Gerlach de Roover, die in 1360 hoogschout der stad en meierij van de Bosch werd. In 1883 werd het restant van dit huis, geheel gesloopt.¹³⁶

¹³⁵ Coenen, 1992, 39,40,41.

¹³⁶ Van Sasse van Ysselt, 1920

Aan de andere Zijde.

HET GULDEN HUIS.

Afbeelding: het gulden huis (bron: A.F.O. van Sasse van Ysselst, Oorkonden betreffende Rixtel, 1920).

19.7.002 Kasteel Eyckenlust (Donk)

Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Monumentnummer: 526168

Kasteellaan 2, 5741 PJ te Beek en Donk

Voor de waarschijnlijke ouderdom en ontstaansgeschiedenis zie boek Eyckenlust kasteel en omgeving. In de geschreven bronnen zijn nog geen aanwijzingen gevonden die oudere fundamenteën op deze plaats aannemelijk maken. Oudere historie speelt zich waarschijnlijk af rond 't Slotje bij Beek.

Het deels op oudere fundamenteën gebouwd hoofdgebouw bestaat uit een blokvormig huis van twee bouwlagen uit 1812. Het is vernieuwd tot het huidige aanzien in ca. 1870 en een aanpalende L-vormige vleugel (bijgebouw) van één bouwlaag vermoedelijk uit 1658 (zie gevelsteen); dit laatste deel is gebouwd op oudere fundamenteën. Bij de restauratie in 1977 is de voorgevel van het hoofdgebouw iets gewijzigd door het verwijderen van de borstwering en het plaatsen van kroon- en frontonlijsten. Het hoofdgebouw is overkapt door een met rode Oud-Hollandse pannen gedekt schilddak waarop een schoorsteen en dakruiter met luidklok. Ter hoogte van de onderdorpels van de vensters lopen natuurstenen cordonlijsten en de gevel wordt afgesloten door een geprofileerde goot(kroon)lijst. De symmetrisch ingedeelde, gepleisterde voorgevel van zes traveeën heeft een middenrisaliet van twee traveeën, dat met een halve verdieping boven de gootlijst uitsteekt en wordt bekroond door een driezijdig fronton met wijzerplaat/uurwerk. In de risaliet bevinden zich twee openslaande deuren en twee verdiepingsvensters en twee mezzaninovensters. De deuren en vensters, alle met gedeelde bovenlichten die op de begane grond een roedenverdeling hebben, zijn gevat in geprofileerde omlijstingen met kuif. De toegangsdeur bestaande uit een dubbele paneeldeur met bovenlicht is excentrisch in de gevel geplaatst. Voor het huis, aan weerszijden van de middenrisaliet staat een stel 19de-eeuwse SOKKELS tapstoelopenend met decoratie in reliëf aan de voorkant en een platte achterkant. In de zijgeve; (noordwest) is één vensteras met gelijkvormig venster aan de voorgevel. De witgeschilderde achtergevel heeft een onregelmatig aanzien met verschillende vensters en uitbouwen. De deels bepleisterde en witgeschilderde vleugel van handgevormde baksteen is gedekt onder met rode Oud-Hollandse pannen gedekte zadeldaken met wolfseinde; dakkapellen met driezijdig fronton. In de bouwmasa aan de voorzijde is een toren opgenomen met een met leien in maasdekking voorziene, achtkantige spits. De gevel aan de voorpleinzijde wordt geleed door zesruits schuifvensters en inrijdeuren. De regelmatig ingedeelde achtergevel aan de grachtzijde heeft rechts een driezijdige uitbouw (erker) met achtruits vensters en deuren met rondom een houten trans (omgang). Deels onderkelderd.

Afbeelding: hoofdgebouw van Eykenlust (april 2012).

HOOFDGEBOUW (Eykenlust) is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege het 19de-eeuwse hoofdgebouw in eclectische stijl en de 17de-eeuwse vleugel als onderdeel van het oorspronkelijke kasteelgehucht;
- vanwege de kenmerkende ligging binnen de tuin- en parkaanleg;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie met de andere onderdelen van de buitenplaats.

19.7.003 Kasteel Croy (Stiphout)

Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Monumentnummer : 515752

Croylaan 14 5735 PC te Aarle-Rixtel

Het omgrachte bakstenen kasteel bestaat uit een vroeg 15de-eeuwse rechthoekige noordwestvleugel met ronde hoektoren (ca.1468), en haaks daarop een uit ca.1500 daterende en vermoedelijk op oudere fundamenteën opgetrokken vierkante zuidwestvleugel (twee bouwlichamen) met twee torens tegen de zuidoostgevel en een toren naast toegangspoort aan de noordoostzijde; de architectonische vormgeving heeft overeenkomsten met de Nederrijnse baksteenarchitectuur. De binnenplaats is in de 17de eeuw overkapt en bij de woonvleugel getrokken. De jaartal ankers uit 1599 in de zuidvleugel verwijzen vermoedelijk naar een verbouwing. Alle vensters zijn in de 18de eeuw veranderd.

Restauratie 1977. De noordwestvleugel bestaat uit een souterrain en twee bouwlagen onder een met rode pannen gedekt zadeldak tussen een top- en een trapgevel; onder de daklijsten een rondboogfries op kraagsteentjes. Het fries zet zich voort in de ronde toren op de westhoek; het metselwerk van de toren wordt ter hoogte van de noklijn overdekt door een tentdakje. Op de zuidhoek een arkel of aanzet van een traptoren. Regelmatige indeling met meerruitsvensters. De zuidwestvleugel bestaat eveneens uit een souterrain en twee bouwlagen onder met rode pannen gedekte zadeldaken aan de zuidoostzijde beëindigd door gekanteelde gotische trapgevels, waarvan de rechter uit het midden van de 18de eeuw dateert; onder de daklijsten een spitsboogfries met driepassen op kraagsteentjes. De op achtkantige plattegrond opgetrokken zuidelijke hoektoren bestaat uit drie door waterlijsten gescheiden geledingen onder een lage achtzijdige spits (oorspronkelijk een hoge spits); de tweede geleding heeft grotendeels dichtgezette spitsboogvensters met gemetselde harnassen en de hoog opgetrokken derde geleding is voorzien van langgerekte spitsboognissen. De oostelijke hoektoren heeft, evenals de toren rechts van de ingang -beide torens

flankeren de ingang-, een ronde onderbouw overgaande in een uitkragend achtkantige bouwlichaam, waarbij de overgang geaccentueerd wordt door een spitsboogfries. De drie geledingen van de oosttoren zijn voorzien van ruime spitsboognissen waarin een venster is geplaatst. Ook de rechter toren kent deze invulling, behalve op de derde geleding die voorzien is van gekoppelde spaarvelden; deze toren is in de 17de eeuw verhoogd en voorzien van een spits met ui-vormige bekroning. Tussen de torens bevindt zich de éénassige toegangspartij bestaande uit een, in een rechthoekige nis geplaatste, dubbele paneeldeur met rondboog snijlicht gevat in een omlijsting (ca.1790) daarboven een rondboog verdiepingsvenster. In het INTERIEUR is ondermeer van belang de laat-18de-eeuwse aankleding in Lodewijk XVI-stijl met name de ronde jachtkamer naast de ingang met Lodewijk XVI (pilaster)betimmeringen en stucwerk met jachtemblemen; de hal met 18de-eeuws stucwerk. Noordwestvleugel met kelders met tongewelven en schietgaten.

Afbeelding: Kasteel Croy (maart 2011)

Kasteel Croy is van algemeen belang :

- vanwege de ouderdom;
- vanwege het laatgotische karakter van het gebouw dat bijzonder en vrij uniek is voor Brabant;
- vanwege de enkele gaaf bewaarde interieuronderdelen uit de 18de eeuw;
- vanwege de beeldbepalende ligging binnen de historische aanleg;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie met de andere onderdelen van de buitenplaats.

19.8 Omgrachte hoeve

Sommigen groeiden uit tot kasteeltje, de meesten 'degradeerden' tot boerderij (veelal zijn de grachten helemaal of gedeeltelijk gedempt).

19.8.001 Het Slotje bij Rixtel (Rixtel)

Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Het Slotje lag achter boerderij en herberg "De Roode Leeuw" van de familie Lomans aan de Bosscheweg. De fundamenten zijn nog grotendeels intact en zijn een beschermd archeologisch monument. Het was oorspronkelijk een goed van Dirk de Rover. In 1594 kocht Jonker van Gerwen het goed en bouwde het Slotje. Het is in de 18^e eeuw verdwenen.¹³⁷

¹³⁷ Derks 2011.

19.8.002 Slotje Kannelust (Rixtel)

Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Tussen de hoeve Ter Cuylen en het huis van Rixtel lag een oud kasteeltje, dat we in de 18e eeuw kennen als "Kannelust". Ook dit pand was in de 17e eeuw van de familie Conincx. Slotje Kannelust, dat pas in 1770 zo wordt genoemd, was als huis al in 1381 bezit van een zekere Ottonis. Hier is alleen een cijnspost als bron bewaard, zodat we niet kunnen zeggen of het in 1381 al een kasteelje was. (sectie C 622). Het was geen mooi gebouw, als we Hanewinkel mogen geloven. In 1746 werd het pand door de erfgenamen Porters verkocht aan baron Rogier van Leefdael. Het pand werd destijds bewoond door Johan Draack, een broer van de heer van Rixtel. Het pand werd omschreven als "een magnificque huijsinge, hof en vijver mitsgaders neerhuijsinge". Het pand was belast met zeer grote schulden. De koper was zelf een van de grootste schuldeisers. In 1767 probeerde meester G R Diert, heer van Melissant en echtgenoot van Juliana, baronesse Van Leefdael, het pand te verkopen. Aangezien het hoogste bod te laag werd bevonden, besloot de familie Van Leefdael het huis te verhuren aan Jan Willem Kanneman, een rentenier. Op 8 november 1770 kocht Kanneman het huis samen met een klein nabijgelegen huisje van Antonij van Grootel, dat hij liet afbreken. Het huis kreeg nu de naam "Kannelust" naar zijn nieuwe eigenaar. Reeds in 1781 verkocht hij het huis weer aan Johannes Jan van de Ven, maar vermoedelijk bleef hij er nog drie jaren wonen, tot Van de Ven het overdeed aan Hendrik van Ommeren. Bij die overdracht was Jan Willem Kanneman als schepen van Aarle-Rixtel nog aanwezig. In 1784 moest Van Ommeren f 2770,- neertellen voor het geheel. Kannelust bestond in de 19e eeuw nog en behoorde toen toe aan Johan Andreas Lungen. Johan Andreas Lungen, de schoonzoon van advocaat Van Ommeren, had aanvankelijk een textiehabriek op de Wiel in Helmond samen met Jacobus Cramer. Hij was een Rijnlander geboortig van Geilenkirchen in het Gulickse land. Op 9 augustus 1827 verkocht hij zijn fabriek, die in gebruik was als katoenspinnerij, aan Antonie Raijmakers en Willem Antonij Ramaer uit Helmond. Lungen had voldoende bezittingen in Aarle-Rixtel om te kunnen rentenieren. Langs huize Kannelust begon hij een aardappeleneverstokerij, die in 1840 afbrandde, waarbij ook Kannelust voor een gedeelte werd verwoest. Kannelust werd in 1904 voor een tweede maal getroffen door een brand. Het pand werd hersteld, maar werd uiteindelijk toch gesloopt.¹³⁸

19.8.003 Huis Ter Smisse (Aarle)

Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Zie 11.18.3.031 Huis Ter Smissen.

19.8.004 Huis Ter Hurkens (Aarle)

Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Huize Ter Hurkens ofwel de Witte Poort was gelegen op den Opstal. Het bestond uit een herenhuis dat als zomerhuis werd gebruikt in 19/20^e eeuw. In 1648 woonde hier Barthold van Heessel, erfsecretaris van Aarle-Rixtel en omliggende plaatsen.¹³⁹ Het was een lange boerderijachtige woning met aan de kop een groot woonhuis. Er wordt beweerd dat het een afsplitsing was van het leengoed Ter Smissen, maar bewijzen hiervoor werden niet gevonden. Het was wel cijnsplichtig aan Rixtel en Helmond. In 1628, toen meester Jacob Michiels, de echtgenoot van Mechtelt Peters van Duijnlioven het verkocht aan Hendrik Verbeeck, werd het omschreven als: "een hoogh steenen huijs met schuere, koestalle, backhuijs, hoff en boomgart te Aerlen ontrent den Opstall".¹⁴⁰

¹³⁸ Coenen 1992.

¹³⁹ Hagelkruis, jg. 21, nr. 1, 2004, p. 22-26.

¹⁴⁰ Coenen 1992.

Afbeelding: Huize Ter Hurkens (verwoest bij brand in 1966) (Coenen 1992).

19.8.005 Hooghuis of Slotje bij Beek (Beek)

Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Op 16 september 1760 verwerft Gerard de Jong, die dan heer van Beek en Donk is, de boerderij het Slotje. Het Slotje wordt bij taxatie omschreven als een oud vervallen adellijk huis met neerhuizingen, hooi en teullanden, alles bij elkaar gelegen in de heerlijkheid Beek en Donk grenzend aan de ene zijde de heer van Beek en Waalwijk – bedoeld wordt de landerijen van Eyckenlust, in die tijd in het bezit van Johan Philips van Leeftael – en aan de andere zijde aan de Brandstraat en de Donkdijk. Het adellijk huis was het Hooghuis van Beek, maar is later gedregadeert. Het Slotje is in 1891 nog steeds in handen van de familie De Jong. Later is het Slotje eigendom geworden van de familie van der Aa.

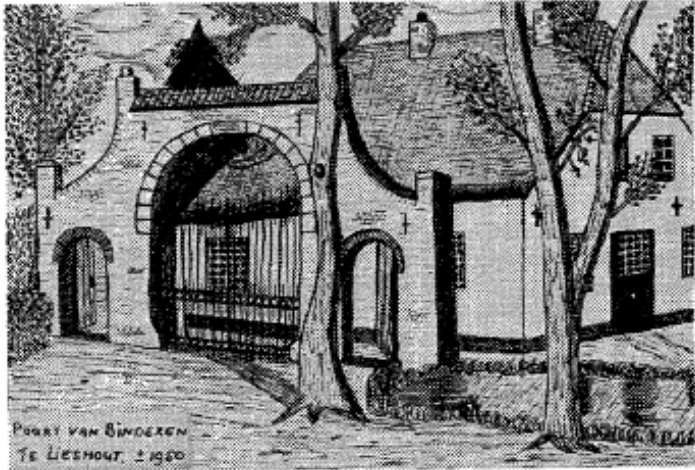
Op 21 september 1926 worden de gronden met het boerderijtje aangekocht door de gemeente Beek en Donk. Bij de sloop van het boerderijtje voor het bouwrijp maken werd onder de funderingen een sintellaag aangetroffen, waaronder weer zeer oude funderingen. Helaas is destijds niets daarvan vastgelegd.¹⁴¹

Zie artikelenreeks in de Tesnuzzik: 1981-4, 1982-1, 1982-2, 1982-3, 1983-1, 1983-2, 1983-4, 1984-3, 1988-1, 1988-2, 1988-3. 1989-4, 1990-1, 1991-1.

19.8.006 Omgracht huize Ribbius (Lieshout)

Kadasterkaart toont een omgracht rijtje huizen aan de Ribbiusstraat / Burgemeester van den Heuvelstraat te Lieshout. Dit was Huize Ribbius. Nu groot modern kerkgebouw. Wat nog aan het huis herinnert is de poort van Binderen, die nu toegang verleent tot de nieuwe kerk. 17de eeuwse bouwwerk met natuurstenen doorgangsboog, geflankeerd door lagere, ellipsvormig getoogde doorgangen. Deze poort zou afkomstig zijn van de abdij van Binderen bij Helmond. De natuursteenblokken zijn door ingehakte cijfers genummerd (zie 11.31.9.001).

¹⁴¹ Leenders, 2008, 72-75.

Afbeelding: pentekening van de poort van binderen/ huize Ribbius

Afbeelding: Huize Ribbius (bron: Lieshout en Mariahout in oude foto's, deel 1, Heemkundekring 't Hof van Liessent, 1996)

19.8.007 Omgracht huis (Lieshout)

Kadasterkaart toont een omgracht huis aan de Havenweg te Lieshout. Dit is er nog als landgoedje (zie 11.31.1.004)!

19.8.008 Hooghuis op de Donk

Het betreft hier het verdwenen "Hooghuis op de Donk", het kasteeltje met omgrachting en omliggende gronden dat lag nabij de Rogier Monicxlaan.¹⁴²

¹⁴² Zie artikel Opgraving Hooghuis op de Donk in Tesnuzzik 1991 Jr11 Nr1 blz 29-36 en zie ook het boek Eyckenlust kasteel en omgeving.

Afbeelding: uitsnede kaart uit 1837 waarop de Heerendreef, een langgerekte dreef die "lopende nevens" het kasteel voert naar de Aa.

19.11 Park

Gebied met bomen en struiken, doorsneden met paden. In het park kun je folies aantreffen. Veelal speciaal vormgegeven. Soms zijn sporen van meerdere stijlen herkenbaar, want het park werd af en toe aan de nieuwste mode aangepast.

19.11.001 Tuin en parkaanleg Kasteel Eykenlust

Monumentnummer: 526169

Bij Kasteellaan 2 5741 PJ te Beek en Donk

De kern van de aanleg wordt gevormd door het ruim omgrachte vijfhoekige kasteleiland, toegankelijk middels het poortgebouw; tussen de poort en het hoofdgebouw een korte laan beplant met ca. 200 jaar oude linden eindigend op een voorpleintje. Op 19de-eeuwse topografische kaarten is te zien dat vanaf de huidige Bosscheweg een toegangslaan liep, iets ten oosten van de huidige laan die in ca. 1941 in de as van het hoofdgebouw is aangelegd; de oude laan volgde eerst een recht tracé en liep vervolgens met een bocht naar het poortgebouw toe. Vanaf de Gemertseweg liep een tweede toegangslaan evenwijdig aan de grillig verlopende rivier de Aa; hiervan zijn delen bewaard gebleven. Door de normalisering van de Aa (1941) sluiten beide lanen niet meer goed op elkaar aan. Ten zuidoosten van de (hoofd)toegangslaan ligt een restant van de oorspronkelijke moestuin annex boomgaard, waaraan alleen een rij geknotte perenbomen evenwijdig aan de oprijlaan herinnert (verder weide). In de directe omgeving van het huis staan enkele solitaire bomen (walnoot, bruine beuken, moerascypres, plataan). Op de Kadastrale Minuut uit 1832 staan in de tuin ten noordwesten van het huis twee rechthoekige vijvers aangegeven, waarvan alleen de meest noordelijke nog aanwezig is; ten noorden van het huis ligt een boomgaard met voornamelijk half-stam perenbomen. Het kasteelterrein is voornamelijk utilitair van gebruik, alleen aan de zuidoostzijde is de gracht vergraven tot een rechthoekige waterpartij, waarin een klein rond eilandje met een kastanje en rode beuk (eilandje ook op de kaart van 1832). De aanleg rondom het kasteelterrein wordt gekenmerkt door afwisselend open (weilanden) en gesloten (hakhout, populierenbos) delen doorsneden door met eiken beplante wandeldreven en zichten over de rivier de Aa. Parallel aan de zuidwest gracht met knik loopt een laan (op de Kadastrale Minuut van 1832 als waterloop aangegeven en op de

Topografische Militaire Kaart van 1897 voor het eerst als laan); oorspronkelijk rechts van de laan een boomgaard (thans populierenbos). Aan het einde van deze laan aan de westzijde restanten van een kleinschalige aanleg met enkele solitaire bomen (iep, tamme kastanje) en een restant van een pad.

De historische tuin- en parkaanleg behorende tot de buitenplaats Eyckenlust is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de gaaf bewaarde structuur met vijfzijdige omgrachting en lanen;
- vanwege de landschappelijke kwaliteiten;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang met de andere onderdelen van de buitenplaats.

19.11.002 Tuin en parkaanleg Kasteel Croy

Croylaan 14 te Aarle-Rixtel.

Rijksmonument nr. 526169

HISTORISCHE TUIN- EN PARKAANLEG behorende tot de buitenplaats Kasteel Croy. De aanleg bestaat uit een gaaf bewaarde van oorsprong middeleeuwse infrastructuur gevormd door een dubbele rechthoekige omgrachting met singels rondom. Tussen de binnen- en buitengracht liggen weilanden; de binnengracht aan de noord- en westzijde is in de 20ste eeuw gedempt. Oorspronkelijk was het kasteel vanaf de oostzijde middels het poortgebouw toegankelijk, maar in ca.1790 is de oprijlaan in noordelijke richting verlegd waardoor aswerking is verkregen. Deze loodrecht op de ingang in de noordgevel geprojecteerde laan (beplanting van jonge bruine beuk) wordt geflankeerd door oude eikenbossen; in het bos een met naaldbomen (Douglas) omzoomd wandelpad; de oostzijde wordt afgesloten door een beukenhaag. Het kasteleiland is ingericht met een deels omhaagde rechthoekige moestuin ten oosten van het kasteel; voorplein met keienbestrating; voor de boerderij een rij lindebomen. Gaaf bewaarde relatie buitenplaats - omgeving met landerijen, bosjes en eikenlanen.

Waardering:

HISTORISCHE TUIN- EN PARKAANLEG behorende tot de buitenplaats Kasteel Croy van algemeen belang: - vanwege de ouderdom; - vanwege de gaaf bewaarde structuur van de aanleg met dubbele omgrachting en lanenstelsel; - vanwege de situering in het landschap; - vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang tussen de verschillende onderdelen.

19.11.003 Tuin Stienendaal, Aarle-Rixtel

Grenst aan Ter Hurkens.

19.11.004 Tuin Ter Hurkens

19.11.005 Tuin Lohengrin (Alb. Pistorius)

Vroeger Villa Mimosa. Er staan in de tuin nog oude koetshuizen, nu woonhuizen.

Alphonse Emile Albers Pistorius en zijn vrouw Petronella Maria Johanna Pistorius woonden in Villa Mimosa, het latere Chalet Lohengrin. De burgervader liet daar in de tuin een grote kas bouwen, de Victoriakas, waarin hij tropische planten kweekte. Het stookhuis had een enorm hoge stenen schoorsteen. Albers-Pistorius was burgemeester van Aarle-Rixtel van 1908 tot 1923. In 1924 verhuist het gezin naar Nijmegen.¹⁴⁴ Dhr. Pistorius was botanicus, die hier veel aparte bomen heeft geteelt en geplant. De schoorsteen die bij de kas hoorde die in deze tuin ooit stond, staat er nog. Hij teelde hierin exotische planten o.a. Victoria Regia.¹⁴⁵ Hieronder op de afbeelding (uit 1918?) zien we Francois, zoon van Albers Pistorius, zitten op een blad van de Victoria Regina, een reuzenwaterlelie.

¹⁴⁴ http://www.rhc-eindhoven.nl/verhalenbank_detail/1024/Aarles_nieuwe_burgervader_.htm

¹⁴⁵ Info H. van Beek, HKK Aarle-Rixtel.

*Afbeelding: Francois Albers Pistorius zittend op een blad van de Victoria Regina, een reuzenwaterlelie.*¹⁴⁶

19.12 Tuin

Meest open gebied met gras, lage struiken, bloemen, kruidentuin, paden. Veelal speciaal vormgegeven. Soms zijn sporen van meerdere stijlen herkenbaar, want de tuin werd af en toe aan de nieuwste mode aangepast. Hieronder vallen ook de stadtuinen die behoorden bij de deftige woningen in een dorp (zoals in Oirschot).

19.12.001 Tuinmuur Kasteel Croy

Monumentnummer: 515757

Croylaan 10 5735 PC te Aarle-Rixtel

TUINMUUR behorende tot de buitenplaats Kasteel Croy. Langs de noordzijde van de moestuin staat een tuinmuur uit 1604 opgebouwd uit baksteen van een groot formaat onder een gecementeerde ezelsrug. Waardering TUINMUUR van algemeen belang: - vanwege de ouderdom; - vanwege de doelmatige vormgeving; - als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats.

19.13 Vijver

Siervijver in de tuin of het park, soms speciale visvijvers. Dus als onderdeel van landgoedaanleg!

19.14 Villa

Groot huis of klein landhuis uit de 19^e of 20^e eeuw, centrum van rijke tuin, maar zonder verdere landgoedstructuren van betekenis: minilandgoed.

19.14.001 Villa Stienendaal

Afbeelding: Villa Stienendaal (www.plaats.nl)

¹⁴⁶ http://www.rhc-eindhoven.nl/verhalenbank_detail/1063/Het_jongetje_en_de_reuzenwaterlelie_.htm

19.14.002 Villa Lohengrin

Heette vroeger Villa Mimosa. Het kreeg zijn huidige naam echter pas toen er een horecabestemming aan werd gegeven. Er staan in de tuin nog oude koetshuizen, nu woonhuizen.

Aan de toegangswegen naar Aarle verschenen in het begin van de 20^e eeuw statige herenhuizen, waaronder Villa Lohengrin. Rond 1900 was Lohengrin de burgemeesterswoning van Alphonse Emile Albers Pistorius. Dhr. Pistorius was burgemeester van Aarle-Rixtel van 1908 tot 1923. De in 1878 in Londen geboren Albers trouwde met Petronella Maria Johanna Pistorius, telg uit de rijke Helmondse textielfamilie en dochter van wethouder Pistorius. Bij koninklijk besluit werd hem in 1915 toegestaan de naam Pistorius aan zijn eigen achternaam toe te voegen. In 1910 verhuisde hij met zijn vrouw vanuit Helmond naar Aarle-Rixtel.

In 1903 vroeg Bernard Fros een bouwvergunning aan voor de bouw van deze villa op perceel sectie C 878 genaamd het Kampke. Erg lang heeft Fros niet in het huis gewoond. Als Alphonse Emile Albers het in 1910 koopt laat hij de villa vergroten. Ook koopt hij van het armbestuur het perceel bouwland dat naast zijn villa ligt en bouwt er een paardenstal met koetshuis. In 1912 laat Albers achter de villa een plantenkas bouwen, een jaar later gevolgd door een tuinmanswoning. In 1918 wordt nog een schuur bijgebouwd. Bij het vertrek van Albers Pistorius naar Nijmegen wordt de grond in twee stukken verkocht. Het stuk met villa Mimosa wordt verkocht aan Gerardus Jacobus Hubertus Hendriks, eigenaar van Drukkerij Helmond. Vanaf het begin van de jaren veertig is die uitgeverij eigenaar van het pand. In dienstjaar 1956 van het kadaster wordt de villa verkocht aan Cornelis Franciscus Leonardus Marie van den Boezem, een cuisinierpatissier uit Eindhoven. De villa krijgt dan de naam Lohengrin.¹⁴⁷

Afbeelding: het huidige Chalet Lohengrin aan de Dorpsstraat in Aarle-Rixtel.

Het perceel naast de villa, dat waar de paardenstal en het koetshuis op staan, wordt door Albers Pistorius verkocht aan de nieuwe burgemeester van Aarle-Rixtel Jan Phaf. Die bouwt er een nieuwe villa op, die in dienstjaar 1930 verkocht wordt aan de dames Anna Maria, Martina en Wilhelmina Van de Kerkhoff uit Tongelre. Het dienstjaar geeft het jaar aan waarin de gegevens door het kadaster in hun administratie verwerkt zijn. De daadwerkelijke bouw, verbouw of verkoop ligt vaak een of twee jaar eerder. In dienstjaar 1957 wordt Gerard Marie Joseph Raijmakers, zenuwarts uit Helmond, eigenaar. De villa die door Phaf gebouwd wordt heet Villa Maria. Die naam kreeg de villa niet direct bij de bouw, maar van een van de latere eigenaars.

¹⁴⁷ http://www.rhc-eindhoven.nl/verhalenbank_detail/309/Waterplant.htm

De plantenkas die Albers in 1912 liet bouwen was een zogenaamde Victoriakas. Dit is een kas met een zeer vochtig warme atmosfeer waarin tropische waterplanten het goed doen. Ook de Hortus Botanicus in Leiden heeft nu nog een Victoriakas. De naam komt van de Latijnse naam van de reuzenwaterlelie, namelijk *Victoria Amazonica*.¹⁴⁸

19.15 Wal

Aarden wal vaak met gracht als omgrenzing van het landgoed. Als het landgoed ooit uitgebreid is, kan zo'n wal ook binnen het landgoed voorkomen!

19.16 Overigen

Landgoederen zijn bijzonder rijk aan allerlei bijzondere elementen. In de groep "overig" zitten objecten van uiteenlopende aard, die hieronder opgesomd worden:

arbeidershuis: woning voor een van de landarbeiders van het landgoed.

beeld: beeld van klassieke goden, koningen of koninginnen, andere helden of symbolen; heiligenbeeld, kruiswegstatie, calvarieberg, Lourdesgrot.

bijgebouw: niet nader gespecificeerd bijgebouw van het centrale landhuis of klooster.

bomengroep: bijzondere groep bomen, soms ook van bijzondere bomen, als element van het vormgegeven landschap.

boom: bijzondere boom, hetzij eenvoudig als solitaire boom in het vormgegeven landschap, hetzij als bijzondere boom in tuin of park: dat is dan eigenlijk een folie. Soms is aan een boom niets te zien, maar is het toch een herinneringsboom, bijv. geplant bij de kroning van Wilhelmina of de geboorte van Beatrix.

familiëgraf: vlakgraf of grafheuvel waarin leden van de landgoedfamilie begraven zijn. Soms moeilijk te onderscheiden van ijskelder!

ijskelder: holle heuvel waarin men het ijs bewaarde dat in de winter uit de vijver gehakt werd. Lijkt soms erg op een familiëgrafheuvel.

jachthuis: speciaal huis of huisje waar men samen kwam voorafgaand en na afloop van de jacht. Hier werden bijv. de jachttrofeeën bewaard.

kapel: privé-kerk, kapelletje

kerkhof: op kloosterlandgoederen komen begraafplaatsen voor de kloosterlingen voor.

koetshuis: bijgebouw waarin de koetsen gestald werden. Meestal met grote poortdeuren.

opzichtershuis: woning voor de opzichter van het landgoed, vooral op landgoederen waar de eigenaar zelden aanwezig was.

orangerie: bijgebouw voor het kweken van allerlei planten, voorloper van de moderne kassen.

theehuis: losstaand gebouwtje om thee in te drinken, vaak op een heuveltje, met fraai uitzicht.

toegangshek: deftig toegangshek aan de oprijlaan, met gemetselde elementen en of veel smeedijzer.

tuinhuis: losstaand gebouwtje aan de rand van tuin of park, met fraai uitzicht.

visvijver: vijver(tje) om vis in te houden, soms reeks vijvers om vis in te kweken.

19.16.001 Poortgebouw kasteel Croy (Aarle-Rixtel)

Toegang tot kasteelterrein.

Monumentnummer: 515756

Croylaan 14, 5735 PC te Aarle-Rixtel

Poortgebouw behorende tot de buitenplaats Kasteel Croy. Ten oosten van het kasteel staat een bakstenen poort met achthoekige traptoren uit ca. 1500. Het op rechthoekige grondslag opgetrokken gebouw bestaat uit anderhalve bouwlaag onder een met rode Oud-Hollandse pannen gedekt zadeldak tussen trapgevels; de toren van twee geledingen onder een met leien gedekte spits. Op het dak staan twee gemetselde hoekschoorstenen en een klokkentorentje onder een leien dakje met windveren; goot op klossen. De poortdoorgang heeft aan de voor(straat)zijde een korfboog en aan de achterzijde een spitsboog. Aan weerszijden van de doorgang een kloostervenster, op de verdieping kleine roedervensters met luiken. Bovenste geleding van de toren met spitsboogvormige spaarvelden. Keienbestrating.

¹⁴⁸ http://www.rhc-eindhoven.nl/verhalenbank_detail/309/Waterplant.htm

Afbeelding: Poortgebouw van Croy (oktober 2011)

Het poortgebouw is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de gaaf bewaarde eenheid van een middeleeuws kasteel met voorburcht en poortgebouw;
- vanwege de ensemblewaarde;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang met de andere onderdelen van de buitenplaats.

19.16.002 Poortgebouw kasteel Eyckenlust (Beek)

Monumentnummer: 526170

Bij Kasteellaan 2, 5741 PJ te Beek en Donk

De toegang tot de buitenplaats wordt gevormd door een poortgebouw uit ca. 1500, dat rond 1870 in neogotische stijl is verbouwd; volgens de kadastrale kaart van 1832 bevonden zich aan weerszijden van het poortgebouw twee lagere haakvormige zijvleugels (woningen) die vermoedelijk aan het einde van de 19de eeuw zijn gesloopt en vervangen door twee aflopende muurtjes. Het op vierkante grondslag opgetrokken gebouw van handgevormde baksteen bestaat uit twee bouwlagen onder een met leien in maasdekking gedekt tentdak bekroond door een dakruiter. De poortdoorgang met houten opgeklampte toegangspoort beschilderd met geel-blauwe kleuren heeft een kalkstenen geprofileerde omlijsting met hoekblokken, waarvan de segmentboogvormige boog op twee consoles met beeldhouwde kopjes rust. Langs de dakrand loopt een bepleisterd rondboogfries op kraagsteentjes tegen een natuurstenen kroonlijst. Boven de doorgang in de frontgevel is een vierpasrozet met houten roedenverdeling en de naam "EYCKENLUST" aangebracht, ook in de achtergevel een rozet en in het dakschild een klein driehoekig fronton met vlieggat (Verdieping duiventil). Trap naar zoldering. Aan weerszijden van het poortgebouw een schuin aflopende gemetselde muur, afgesloten door meerkantige bakstenen pijlers. Eenvoudige houten brug over slotgracht (XX).

Er heerst enige twijfel of het poortgebouw op de huidige plaats dateert van ca. 1500. Allereerst vanwege de vermoedelijk geringere ouderdom van het kasteel zelf. Verder op grond van kaartmateriaal uit 19^e eeuw. Ook op de kadastrale kaart van 1832 zijn op de plaats van het poortgebouw twee duidelijk van elkaar gescheiden hoek-vormige woningen aangegeven. Het is dus mogelijk dat het huidige poortgebouw niet steed op deze plaats heeft gestaan maar pas aan het eind van de 19^e eeuw is gebouwd, mogelijk op oudere fundamenten. Het zou dan een herbouw kunnen zijn van een vroegere versie die op deze plaats stond of in de directe nabijheid, een herbouw van een poort afkomstig van elders of een nieuwbouw waarbij zeer oude materialen zijn (her)gebruikt.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk

Afbeelding: kadastrale kaart van 1832 laat zien dat op de plaats van het poortgebouw twee hoek-vormige woningen staan. (bron: Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk)

Afbeelding: op de kadastrale kaart van ca. 1883 is op de plaats van het poortgebouw geen enkele bebouwing aangegeven. (bron: heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk).

Het Poortgebouw is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de architectonische vormgeving;
- als markering van de toegang tot de buitenplaats;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie met de andere onderdelen van de buitenplaats.

Afbeelding: Poortgebouw van Kasteel Eykenlust (april 2012)

19.16.003 Schuur kasteel Eykenlust (Beek)

Monumentnummer: 526172

Bij Kasteellaan 2 5741 PJ te Beek en Donk

Achter het hoofdgebouw staat een op rechthoekige grondslag opgetrokken laat-19de-eeuwse schuur van één bouwlaag onder een met rode Hollandse pannen gedekt zadeldak (kap van sparren) met windborden en een makelaar. De witgeschilderde schuur is gebouwd met handgevormde baksteen. In de kopse noordwestgevel zijn twee later aangebrachte dubbele deuren, daarboven een houten luik; overige gevels met deuren en getoogde vensters gevat in gepleisterde lijsten; deuren in zandlopermotief beschilderd.

De schuur is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie met de andere onderdelen van de buitenplaats.

19.16.004 Tuinmanswoning kasteel Eykenlust (Beek)

Monumentnummer: 526171

Kasteellaan 1 5741 PJ te Beek en Donk

Terzijde van het poortgebouw staat een op rechthoekige grondslag opgetrokken dienstwoning uit 1870 (zie gevelsteen). Het pand is opgebouwd uit handgevormde baksteen met een gecementeerde vóór- en achtergevel (tuitgevel) en bestaat uit één bouwlaag onder een met Oud-Hollandse pannen gedekt zadeldak (windborden). De frontgevel is regelmatig ingedeeld met twee zesruits vensters en rechts daarvan een opgeklampte deur met tweeruits bovenlicht, in de top een vierruits venster. In de achtergevel zijn twee kleine ijzeren stalvensters. Verder vernieuwde vensters en een kleine recente aanbouw van een keuken tegen de zijgevel.

De TUINMANSWONING is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de beeldbepalende ligging langs de opgang naar het huis;
- vanwege de eenvoudige en sobere vormgeving van een dienstwoning;
- als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie met de andere onderdelen van de buitenplaats.

Afbeelding: Tuinmanswoning terzijde van poortgebouw Eyckenlust (april 2012)

19.16.005 Toegangsbrug Kasteel Croy

Monumentnummer: 515755

Bij Croylaan 14 5735 PC te Aarle-Rixtel

TOEGANGSBRUG behorende tot de buitenplaats Kasteel Croy. In 1778 werd de houten brug vervangen door een bakstenen boogbrug, zoals thans nog aanwezig. De massief geproportioneerde brug heeft hoog opgemetselde balustraden; muurwerk met ankers; deurtje naar souterrain; keermuren; keienbestrating.

De TOEGANGSBRUG is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de doelmatig vormgeving;
- als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang met de andere onderdelen van de buitenplaats.

19.16.006 Tuinmanswoning Lohengrin (zie ook 11.31.1.010)

Kannelustweg 5, Aarle-Rixtel

Authentieke tuinmanswoning in kalkzandsteen.

Thema: 20 Bosbouw

Tot een eind in de Middeleeuwen waren er in Zand-Brabant volop bossen. Door ontginning, het halen van bouwhout en geriefhout, en overbeweiding gingen die bossen bijna allemaal teloor. Bossen die deze periode “overleefd” hebben en nog voort bestaan zijn zeldzaam, maar ze zijn er wel. Het lijkt alsof de bebossing van de heide in de Peel pas tussen 1850 en 1950 tot stand kwam en dat een deel van die jonge bossen na 1900 (1907?) alweer in boerenland omgezet werd.

De bossen zijn in vijf ouderdomscategorieën ingedeeld. Het gaat hier dus om de vlakken die bos zijn of waren en hun datering. Er horen daarom ook beschrijvingsvelden “datering start van het bos”; “datering einde van het bos” bij.

Bij de reconstructie van het historisch landschap is gebruik gemaakt van drie referentieperiodes, drie ijkpunten (circa 1830, 1900, 1930), waardoor de ontwikkeling van het landschap gestalte krijgt. Aan de hand van het historisch kaartmateriaal uit betreffende periodes kon de ontwikkeling van het landschap, in dit geval de bosbouw, in kaart worden gebracht.¹⁵⁰

De bossen kunnen ook getypeerd worden naar hun gebruik, indien bekend:

Arboretum: een “bomentuin”, aangelegd als verzameling, toonkamer van de boomkwekerij en / of met educatief doel. Botanische tuin, maar dan voor bomen.

Bomengroep: kan in landgoed voorkomen (zie aldaar) maar natuurlijk ook daarbuiten. Hier gaat het om dat laatste.

Bosschage: onregelmatige struikachtige groeiering van bomen.

Hakhout: Er waren heel veel kleine hakhoutbosjes, verspreid in het boerenland. Maar ook de “echte” loofhoutbossen waren in belangrijke mate groeiplaatsen van hakhout. “Hakhout” is een goede typering van bos. Geriefhout is daar een ander woord voor.

Dennenbos: Bos van grote dennen, vaak gebruikt voor het kweken van mijnhout.

Loofbos: Bos van grote loofbomen, al dan niet gebruikt voor de productie van timmerhout.

11.01 en 11.02 Restbos: bossen die “altijd” bestaan hebben, die in de late middeleeuwen en daarna steeds vermeld worden en er in 1832 (of op de Meierijkaart van Verhees, 1794) nog zijn. Deze worden dus onder Thema 11 al aangegeven en komen hier niet terug.

20.1. 1500-1750

Nieuwe bosaanplant uit deze periode. Deze blijkt in de regel uit archivalia of oude kaarten.

20.2. Bosbouw 1750-1850

Na 1750 begint de bouwbouwtraditie van de Verlichting grip te krijgen op de landgoedeigenaren. Zowel loofbossen als dennen. Deze bossen staan al op de kaart van Van der Voordt Pieck, 1842.

11.20.2.1.001 t/m 11.20.2.024 Bosbouw 1750-1850

20.3. Bosbouw 1850-1900

Vanaf ca 1850 vooral bebossing van grote heideterreinen die uit de gemeynt verkocht werden en bij gebrek aan mest niet in boerenland konden worden omgezet. Veelal dennen (mijnhout). Deze bossen staan nog niet op de kaart van Van der Voordt Pieck, 1842; maar wél op de Bonnekaart van ca 1900.

11.20.3.1.001 t/m 11.20.3.031 Bosbouw 1850-1900

20.4. Bosbouw na 1900

Vanaf 1900 is de kunstmest betaalbaar en kan de hei wél in boerenland omgezet worden. Dan leidt nog maar een deel van de ontginningen tot bossen. Veelal dennen (mijnhout).

¹⁵⁰ Historisch kaartmateriaal: 1832: kadaster 1832; 1838: topografie 1837-1840. Uit de reproductie Wolters-Noordhoff, 1990; 1845: Topografie ca 1845: Van der Voordt-Pieck en Kuijl. 1845; 1900: Topografie ca 1900 Wieberdink, 1989. Dit zijn de Bonnebladjes.

11.20.4.1.001 t/m 11.20.4.031 Bosbouw na 1900

Afbeelding : Bosbouw op de Lieshoutse Heide (april 2012)

Clercx Bos in Donk. Zie artikel “Het ontstaan van het Clercx Bos” in Tesnuzzik 2007 Jr27 Nr1 blz 23-26

Het omliggende perceel is Clercxbos

Thema: 21 De oude akkers

Het gaat hier om akkers van voor 1850. In de Meierij kunnen twee typen oude akkergebieden onderscheiden worden: de grote openakkergebieden (in provinciale taal: “bolle akkers” alhoewel die akkers vaak heel vlak zijn) en de met heggen of houtranden omgeven akkers die veelal “kamp”, “bocht” of “heg” heten. Sommige daarvan liggen bol, andere zijn vlak.

De open akkercomplexen waren in de negentiende eeuw aan de buitenzijde wel begrensd met een levende haag, eventueel op een wal, maar de interne verdeling in eigendoms- of gebruikseenheden bestond uit greppels van een voet breed en diep, ofwel een grasbandje van een voet breed, dan wel een denkbeeldige lijn tussen twee merktekens zoals een steen of paal.

Deze open akkers zijn waarschijnlijk de oudste akkercomplexen. Bovendien is in Zuidost-Brabant, maar óók heel nadrukkelijk in Breda, aangetoond dat onder deze in de negentiende eeuw niet of schaars bewoonde akkers, vroegmiddeleeuwse en zelfs oudere bewoningssporen schuil gaan. Het nederzettingsspatroon is tot in de dertiende eeuw nogal dynamisch geweest. Pas vanaf de dertiende eeuw werd blijkaar het nederzettingsspatroon gevormd, dat we rond 1800 nog (in uitgegroeide vorm) kunnen waarnemen.

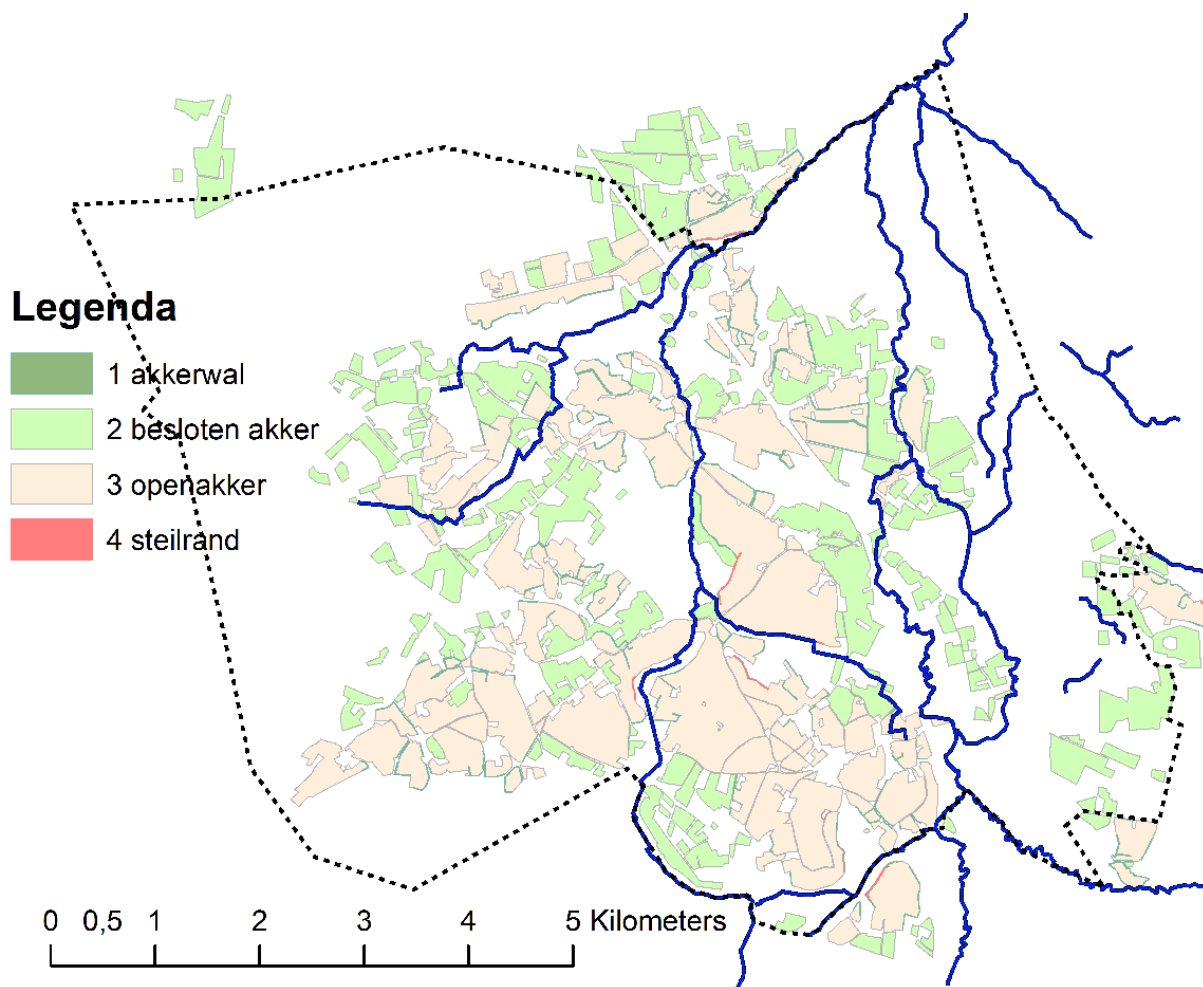
We kunnen de topografische situatie pas goed beoordelen in 1836/1840. Daar in de daaropvolgende 60 jaar enkele openakkers alsnog met heiningen overdekt raakten, moet dus ook rekening gehouden worden met landschappelijke dynamiek in de voorgaande eeuwen. Ook historische gegevens wijzen erop dat de interne structuur van de openakkers langzaam veranderde. Archeologisch onderzoek in het HSL-tracé in Princenhage bracht ook bodemsporen aan het licht die eveneens wijzen op een geleidelijke samenvoeging van de oorspronkelijke streepjespercelen tot meer blokvormige.

Het onderscheid “besloten” of “open” van de oude akkers, en de akkerwallen, zijn afgelezen van de topografische kaart van 1836 - 1840. De bolle akkers zijn afgelezen van de hoogtekaart AHN. Hier zijn dus alleen de bolle akkers weergegeven die rond 2000 nog herkenbaar waren. Onderzoek in Boxtel wees uit dat de bolle ligging voor de wandelaar pas te zien is, als de akker in het midden meer dan een halve meter hoger ligt dan aan de rand. In de verstedelijkte gebieden zijn dus geen bolle akkers aangegeven. Bolle akkers vallen deels samen met de hier opgenomen besloten of open akkers, maar komen ook daarbuiten voor, op jonge akkergronden. Bolle akkers getuigen van een nog niet geheel begrepen intensieve bewerking van het akkerland in of na de middeleeuwen. Daardoor kwam het midden van de akker zo’n halve tot een hele meter hoger te liggen dan de randen. Dit zal de afwatering bevorderd hebben. Er zijn overigens vooral langs beekdalen gevallen bekend waarin men later deze “kop” van de akker afschoof, het beekdal in, om zo de oppervlakte akkergrond te vergroten. Dit leidde tot versmalde beekdalen, zogenaamde “tuineerdgronden” in het opgehoogde deel van de dalen (en een bodemprofiel dat “op z’n kop” ligt!) en onverwacht dunne akkerdekken boven op de oude akkers.

Binnen het thema Oude Akkers kunnen we de open akkers en de besloten akkers makkelijk van de topografische kaarten in combinatie met de kadasterkaart aflezen.

In Laarbeek kwamen 1147 ha open akkers voor en 794 hectare besloten akkers, zoals in volgende tabel te zien is.

Subtype	Aantal	Opp (ha)
akkerwal	143	24
besloten akker	212	794
open akker	124	1147
steilrand	9	3

De akkers in Laarbeek

21.1. Akkerwal

Om een “open akker” lag wél een heg, met daarin akkertoegangen (“akkerveken”). Soms lag de heg op een wal: een akkerwal. Van vooral de topografische kaarten van 1900 zijn 143 fragmenten van akkerwallen afgelezen, waarbij lang niet altijd duidelijk is of onder de heg een wal aanwezig was.

Uniek nr	Naam	Relictstatus
11.21.1.001	De Heindert	Bestaat nog deels
11.21.1.002	De Hoge Akkers	Bestaat nog deels
11.21.1.006	De Opstal	Bestaat nog deels
11.21.1.007	De Opstal	Bestaat nog deels
11.21.1.008	De Opstal	Bestaat nog deels
11.21.1.009	De Opstal	Bestaat nog deels
11.21.1.010	De Opstal	Bestaat nog deels
11.21.1.011	Het Laar	Bestaat nog deels
11.21.1.012	Het Laar	Bestaat nog deels
11.21.1.013	Het Laar	Bestaat nog deels
11.21.1.014	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.1.015	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.1.015	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.1.016	Koude Maas	Bestaat nog deels
11.21.1.017	Laag Strijp	Bestaat nog deels

11.21.1.023	Valkendijk	Bestaat nog deels
11.21.1.024	Valkendijk	Bestaat nog deels
11.21.1.029	Heuvelse Velden	Bestaat nog deels
11.21.1.030	Heuvelse Velden	Bestaat nog deels
11.21.1.031	Lage regt	Bestaat nog deels
11.21.1.032	Lage regt	Bestaat nog deels
11.21.1.033	Lage regt	Bestaat nog deels
11.21.1.034	aan de Welsteeg	Bestaat nog deels
11.21.1.035	aan de Welsteeg	Bestaat nog deels
11.21.1.036	achter Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.1.037	achter Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.1.038	achter Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.1.039	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.040	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.041	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.042	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.043	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.044	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.045	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.046	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.047	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.048	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.1.049	Boerdonk	Bestaat nog deels
11.21.1.050	Boerdonk	Bestaat nog
11.21.1.051	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deeld
11.21.1.052	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog
11.21.1.053	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.1.054	Broekkant	Bestaat nog
11.21.1.055	Broekkant	Bestaat nog
11.21.1.056	Broekkant	Bestaat nog
11.21.1.057	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.1.058	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.059	d'Auwer	Bestaat niet meer
11.21.1.060	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.061	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.062	d'Auwer	Bestaat nog
11.21.1.063	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.064	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.065	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.066	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.067	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.068	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.069	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.1.070	De Brake	Bestaat niet meer

11.21.1.071	De Hees	Bestaat nog deels
11.21.1.072	de Trent	Bestaat niet meer
11.21.1.073	de Trent	Bestaat nog deels
11.21.1.074	de Trent	Bestaat niet meer
11.21.1.075	Donkersvoort	Bestaat niet meer
11.21.1.075	Donkersvoort	Bestaat nog
11.21.1.076	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.1.077	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.1.078	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.1.079	Het Zwinkel	Bestaat nog deels
11.21.1.080	Het Zwinkel	Bestaat nog deels
11.21.1.090	Achterbos	Bestaat nog deels
11.21.1.091	Beemdkant	Bestaat nog
11.21.1.092	Beemdkant	Bestaat nog
11.21.1.093	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.1.094	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.1.095	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.1.096	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.1.097	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.1.098	bij het Hof	Bestaat nog deels
11.21.1.099	bij het Hof	Bestaat nog deels
11.21.1.100	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.1.101	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.1.102	Deensen Hoek	Bestaat nog deels
11.21.1.103	Deensen Hoek	Bestaat nog deels
11.21.1.104	Deensen Hoek	Bestaat nog deels
11.21.1.105	Deensen Hoek	Bestaat nog deels
11.21.1.106	Deensen Hoek	Bestaat nog deels
11.21.1.107	Hertus Akker	Bestaat nog deels
11.21.1.108	Hertus Akker	Bestaat nog deels
11.21.1.109	Hertus Akker	Bestaat nog deels
11.21.1.110	Het Hool	Bestaat nog deels
11.21.1.111	Hoofakker	Bestaat niet meer
11.21.1.112	Hoofakker	Bestaat niet meer
11.21.1.113	Hoofakker	Bestaat nog deels
11.21.1.114	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.1.115	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.1.116	Lieshout	Bestaat niet meer
11.21.1.117	Mortelkamp	Bestaat nog deels
11.21.1.118	Rooijven	Bestaat nog deels
11.21.1.119	Rooijven	Bestaat nog
11.21.1.120	Ruytjens Akker	Bestaat nog deels
11.21.1.121	Ruytjens Akker	Bestaat nog deels
11.21.1.122	Ruytjens Akker	Bestaat nog deels

11.21.1.123	Torenakker	Bestaat nog deels
11.21.1.124	Torenakker	Bestaat niet meer
11.21.1.125	Vogelenzang	Bestaat nog deels
11.21.1.126	Zevenlopense	Bestaat nog deels
11.21.1.127	Zevenlopense	Bestaat niet meer
11.21.1.128	bij het Kampke	Bestaat niet meer
11.21.1.129	De Duiven Akker	Bestaat nog deels
11.21.1.130	De Vloed	Bestaat nog deels
11.21.1.131	De Vloed	Bestaat niet meer
11.21.1.132	Het Kampke	Bestaat nog deels
11.21.1.138	Rixtel	Bestaat nog deels
11.21.1.139	Rixtel	Bestaat niet meer
11.21.1.140	Rixtel	Bestaat nog deels
11.21.1.141	Rixtel	Bestaat nog deels
11.21.1.142	Rixtel	Bestaat nog deels
11.21.1.143	Valkendijk	Bestaat nog deels

Afbeelding: Open bolle akkers met nog bestaande akkerwegen aan de noordwestkant van Aarle-Rixtel (Hoge Akkers) (april 2012); op deze kruising van wegen bevindt zich ook het Hagelkruis (zie verderop in deze catalogus).

21.2. Besloten akker

Bouwlandpercelen van een halve tot twee hectare, die omgeven zijn door een heg die soms op een wallekje staat. In deze streek heten die “kamp”, “bocht”, “heg”. Veelal het eigendom van één persoon of slechts enkele. De besloten akkers liggen soms “bol”, maar lang niet altijd. Van vooral de

topografische kaarten van 1900 zijn 212 gebiedjes met besloten akkers afgelezen, gemiddeld 3,75 ha groot. De afzonderlijke akkertjes waren kleiner, het gaat om perceelsgroepen.

Uniek nr	Naam	Relictstatus
11.21.2.001	Asdonk	Bestaat nog deels
11.21.2.002	bij het Laar	Bestaat nog deels
11.21.2.003	bij Ter Hurkens	Bestaat nog deels
11.21.2.004	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.005	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.006	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.007	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.008	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.009	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.010	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.011	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.012	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.013	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.014	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.015	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.016	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.017	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.018	De Biezen	Bestaat nog deels
11.21.2.019	Grotel	Bestaat nog deels
11.21.2.020	Grotel	Bestaat nog deels
11.21.2.021	Grotel	Bestaat nog deels
11.21.2.022	Grotel	Bestaat nog deels
11.21.2.023	Grotel	Bestaat nog deels
11.21.2.024	Grotel	Bestaat nog deels
11.21.2.025	Heikant	Bestaat nog deels
11.21.2.026	Heikant	Bestaat nog deels
11.21.2.027	Heikant	Bestaat nog deels
11.21.2.028	Heikant	Bestaat nog deels
11.21.2.029	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.030	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.031	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.032	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.033	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.034	In het Goor	Bestaat nog deels
11.21.2.036	Wolfspuit	Bestaat nog deels
11.21.2.037	Wolfspuit	Bestaat nog deels
11.21.2.039	aan de Beemden	Bestaat nog deels
11.21.2.040	aan de Beemden	Bestaat nog deels
11.21.2.041	aan de Beemden	Bestaat nog deels
11.21.2.046	Grotel	Bestaat nog deels
11.21.2.047	aan de Beekse Brug	Bestaat nog deels

11.21.2.048	Beeker Heide	Bestaat nog deels
11.21.2.049	Beeker Heide	Bestaat nog deels
11.21.2.050	Beeker Heide	Bestaat nog deels
11.21.2.051	Beeker Heide	Bestaat nog deels
11.21.2.052	Beeker Heide	Bestaat nog deels
11.21.2.053	Beeker Heide	Bestaat nog deels
11.21.2.054	Heuvelse Velden	Bestaat nog deels
11.21.2.055	achter Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.2.056	achter Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.2.057	achter Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.2.058	achter Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.2.059	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.2.060	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.2.061	Bemmerstraat	Bestaat nog deels
11.21.2.062	Bemmerstraat	Bestaat nog deels
11.21.2.063	bij Broekloop	Bestaat nog deels
11.21.2.064	bij Broekloop	Bestaat nog deels
11.21.2.065	bij Broekloop	Bestaat nog deels
11.21.2.066	bij Broekloop	Bestaat nog deels
11.21.2.067	bij Broekloop	Bestaat nog deels
11.21.2.068	bij de Trent	Bestaat nog deels
11.21.2.069	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.070	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.071	Boonhol	Bestaat nog deels
11.21.2.072	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.073	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.074	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.075	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.2.076	De Brake	Bestaat nog deels
11.21.2.077	De Eeuwsels	Bestaat nog deels
11.21.2.078	Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.2.079	Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.2.080	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.2.081	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.2.082	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.2.083	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.2.084	Heislaar	Bestaat nog deels
11.21.2.085	Heislaar	Bestaat nog deels
11.21.2.086	Hoge Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.087	Hoge Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.088	Hoge Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.089	Hoge Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.090	Hoge Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.2.091	in het Voorts Broek	Bestaat nog deels

11.21.2.092	Leek	Bestaat nog deels
11.21.2.093	Leek	Bestaat nog deels
11.21.2.094	Leek	Bestaat nog deels
11.21.2.095	Leek	Bestaat nog deels
11.21.2.096	Voorbeemden	Bestaat nog deels
11.21.2.097	Voorbeemden	Bestaat nog deels
11.21.2.098	Voorbeemden	Bestaat nog deels
11.21.2.099	Voorbeemden	Bestaat nog deels
11.21.2.100	Boerdonk	Bestaat nog deels
11.21.2.101	Boerdonk	Bestaat nog deels
11.21.2.118	aan de Schaapsbrug	Bestaat nog deels
11.21.2.119	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.2.120	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.2.121	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.2.122	bij Hertus Akker	Bestaat nog deels
11.21.2.123	bij Wartenbergse Brug	Bestaat nog deels
11.21.2.124	bij Wartenbergse Brug	Bestaat nog deels
11.21.2.125	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.126	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.127	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.128	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.129	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.130	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.131	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.132	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.133	Bos Eusel	Bestaat nog deels
11.21.2.134	Breukskens	Bestaat nog deels
11.21.2.135	Breukskens	Bestaat nog deels
11.21.2.136	Breukskens	Bestaat nog deels
11.21.2.137	Breukskens	Bestaat nog deels
11.21.2.138	Breukskens	Bestaat nog deels
11.21.2.139	Breukskens	Bestaat nog deels
11.21.2.140	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.141	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.142	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.143	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.144	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.145	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.146	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.147	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.148	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.149	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.150	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.2.151	Heijeneind	Bestaat nog deels

11.21.2.152	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.153	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.154	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.155	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.156	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.157	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.158	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.159	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.160	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.161	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.162	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.163	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.164	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.165	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.166	Heijeneind	Bestaat nog deels
11.21.2.167	Het Hool	Bestaat nog deels
11.21.2.168	Het Zwinkel	Bestaat nog deels
11.21.2.169	Hoge Deene	Bestaat nog deels
11.21.2.170	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.2.171	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.2.172	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.2.173	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.2.174	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.2.175	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.2.176	Moorselaar	Bestaat nog deels
11.21.2.177	Moorselaar	Bestaat nog deels
11.21.2.178	Moorselaar	Bestaat nog deels
11.21.2.179	Moorselaar	Bestaat nog deels
11.21.2.180	Moorselaar	Bestaat nog deels
11.21.2.181	Moorselaar	Bestaat nog deels
11.21.2.182	Moorselaar	Bestaat nog deels
11.21.2.183	Muggenberg	Bestaat nog deels
11.21.2.184	Rooijven Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.185	Rooijven Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.186	Rooijven Kampen	Bestaat nog deels
11.21.2.187	Ruytjens Akker	Bestaat nog deels
11.21.2.188	Torenakker	Bestaat nog deels
11.21.2.189	Vogelenzang	Bestaat nog deels
11.21.2.190	Vogelenzang	Bestaat nog deels
11.21.2.191	Vogelenzang	Bestaat nog deels
11.21.2.192	Vogelenzang	Bestaat nog deels
11.21.2.193	Vogelenzang	Bestaat nog deels
11.21.2.194	bij het Slotje	Bestaat nog deels
11.21.2.200	Hoog Strijp	Bestaat nog deels

11.21.2.201	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.202	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.203	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.204	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.205	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.206	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.207	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.208	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.2.211	Heihoef	Bestaat nog deels

21.3. Open akker

Open akkers zijn vaak erg groot en bevatten een heleboel meest strookvormige eigendommen die allemaal bouwland zijn en onderling niet of amper door heggen gescheiden zijn of waren. Het terrein ligt meestal hoog ten opzichte van de omgeving, maar is intern behoorlijk vlak. Bij de provincie heet dit de “bolle akker”, maar die term is misleidend. Van vooral de topografische kaarten van 1900 zijn 124 open akkers afgelezen, met een gemiddeld grootte van 9 ha. In wezen gaat het om minder akkers en zijn die grote complexen hier in delen gevallen op de doorkruisende akkerpaden en wegen. Wanneer ze op naam samengenomen worden zijn het 55 complexen. De tien grootste zijn dan:

NAAM	Onderdelen	Opp (ha)
De Hoge Akkers	8	113
d'Auwer	8	70
Reyakker	1	62
Heuvelse Velden	2	53
Boerdonkse Kampen	6	51
Valkendijk	3	45
Lieshout	4	42
Rooijven	1	41
Ginderdoor	5	38
Grote Hees	4	38

De ondergrond van de akker Valkendijk bestaat uit bruine enkeerdgronden. Hier werd de akker bemest met moer (laagveen) uit het beekdal van de aangrenzende Goorloop en Schevelingse Loop. Hier ontstond daardoor een opvallend hoogteverschil van soms wel meer dan 5 m. Steilranden op de rand van de akker naar de beekdal accentueren dit verschil. De bruine kleur van de enkeerdgronden ontstond door een hoge concentratie aan ijzer in het veen uit het beekdal. Het komt hier vrij zelden voor.¹⁵¹

Afbeelding: steilranden bij Valkendijk in Aarle-Rixtel (april 2012)

¹⁵¹ Beek 2010.

Uniek nr	Naam	Relictstatus
11.21.3.001	bij de molen	Bestaat nog deels
11.21.3.002	bij de molen	Bestaat nog deels
11.21.3.003	De Heindert	Bestaat nog deels
11.21.3.004	De Heindert	Bestaat nog deels
11.21.3.005	De Heindert	Bestaat nog deels
11.21.3.006	De Hoge Akkers	Bestaat nog deels
11.21.3.007	De Hoge Akkers	Bestaat nog deels
11.21.3.008	De Hoge Akkers	Bestaat nog deels
11.21.3.009	De Hoge Akkers	Bestaat nog deels
11.21.3.010	De Hoge Akkers	Bestaat nog deels
11.21.3.011	De Hoge Akkers	Bestaat nog deels
11.21.3.012	De Hoge Akkers	Bestaat nog deels
11.21.3.013	De Hoge Akkers	Bestaat nog deels
11.21.3.014	De Opstal	Bestaat nog deels
11.21.3.015	Het Laar	Bestaat nog deels
11.21.3.016	Het Laar	Bestaat nog deels
11.21.3.017	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.3.018	Hoog Strijp	Bestaat nog deels
11.21.3.019	Koude Maas	Bestaat nog deels
11.21.3.020	Koude Maas	Bestaat nog deels
11.21.3.021	Laag Strijp	Bestaat nog deels
11.21.3.024	Strijp	Bestaat nog deels
11.21.3.025	Valkendijk	Bestaat nog deels
11.21.3.026	Valkendijk	Bestaat nog deels
11.21.3.027	Valkendijk	Bestaat nog deels
11.21.3.028	Grotel	Bestaat nog deels
11.21.3.029	Heuvelse Velden	Bestaat nog deels
11.21.3.030	Heuvelse Velden	Bestaat nog deels
11.21.3.031	Lage regt	Bestaat nog deels
11.21.3.032	Lage regt	Bestaat nog deels
11.21.3.033	Reyakker	Bestaat nog deels
11.21.3.034	aan de Welsteeg	Bestaat nog deels
11.21.3.035	achter Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.3.036	achter Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.3.037	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.3.038	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.3.039	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.3.040	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.3.041	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.3.042	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.3.043	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.3.044	Bemmer	Bestaat nog deels
11.21.3.045	Bemmer	Bestaat nog deels

11.21.3.046	Boerdonk	Bestaat nog deels
11.21.3.047	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.3.048	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.3.049	Broekkant	Bestaat nog deels
11.21.3.050	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.3.051	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.3.052	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.3.053	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.3.054	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.3.055	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.3.056	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.3.057	d'Auwer	Bestaat nog deels
11.21.3.058	De Brake	Bestaat nog deels
11.21.3.059	De Hees	Bestaat nog deels
11.21.3.060	de Trent	Bestaat nog deels
11.21.3.061	Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.3.062	Donkersvoort	Bestaat nog deels
11.21.3.063	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.3.064	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.3.065	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.3.066	Grote Hees	Bestaat nog deels
11.21.3.067	Heislaar	Bestaat nog deels
11.21.3.068	Heislaar	Bestaat nog deels
11.21.3.069	Het Zwinkel	Bestaat nog deels
11.21.3.070	Boerdonk	Bestaat nog deels
11.21.3.072	Boerdonk	Bestaat nog deels
11.21.3.073	Achterbos	Bestaat nog deels
11.21.3.074	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.3.075	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.3.076	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.3.077	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.3.078	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.3.079	Beemdkant	Bestaat nog deels
11.21.3.080	bij het Hof	Bestaat nog deels
11.21.3.081	bij het Hof	Bestaat nog deels
11.21.3.082	bij het Hof	Bestaat nog deels
11.21.3.083	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.3.084	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.3.085	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.3.086	Boerdonkse Kampen	Bestaat nog deels
11.21.3.087	Deensen Hoek	Bestaat nog deels
11.21.3.088	Deensen Hoek	Bestaat nog deels
11.21.3.089	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.3.090	Ginderdoor	Bestaat nog deels

11.21.3.091	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.3.092	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.3.093	Ginderdoor	Bestaat nog deels
11.21.3.094	Hertus Akker	Bestaat nog deels
11.21.3.096	Het Hool	Bestaat nog deels
11.21.3.097	Hoofakker	Bestaat nog deels
11.21.3.098	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.3.099	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.3.100	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.3.101	Lieshout	Bestaat nog deels
11.21.3.102	Moorselaar	Bestaat nog deels
11.21.3.103	Mortelkamp	Bestaat nog deels
11.21.3.104	Muggenberg	Bestaat nog deels
11.21.3.105	Papenhoef	Bestaat nog deels
11.21.3.106	Papenhoef	Bestaat nog deels
11.21.3.107	Rooijven	Bestaat nog deels
11.21.3.108	Ruytjens Akker	Bestaat nog deels
11.21.3.109	Torenakker	Bestaat nog deels
11.21.3.110	Torenakker	Bestaat nog deels
11.21.3.111	Torenakker	Bestaat nog deels
11.21.3.112	Vogelenzang	Bestaat nog deels
11.21.3.113	Zevenloperse	Bestaat nog deels
11.21.3.114	Zevenloperse	Bestaat nog deels
11.21.3.115	bij het Kampke	Bestaat nog deels
11.21.3.116	De Duiven Akker	Bestaat nog deels
11.21.3.117	De Vloed	Bestaat nog deels
11.21.3.118	Het Kampke	Bestaat nog deels
11.21.3.122	Rixtel	Bestaat nog deels
11.21.3.123	Rixtel	Bestaat nog deels
11.21.3.124	Rixtel	Bestaat nog deels
11.21.3.125	Rixtelse Akker	Bestaat nog deels

21.4. Steilrand

Doordat oude akkers door bemesting met zandhoudende mest 30 cm of veel meer opgehoogd zijn, steken ze soms op opvallende wijze biven aangrenzende oude graslandgronden uit. Als die in een beekdal liggen, is het verschil nóg markanter. Deze steilranden accentueren de oude akkers. Op vooral de topografische kaarten van 1900 zijn er in totaal 9 opgemerkt, waarvan 3 net buiten Laarbeek. Het gaat om overgangen tussen open akkers en beekdalen.

11.21.4.001 De Opstal (Aarle)

Steilrand en akkerwal gecombineerd tussen de akkers van De Opstal en de laagte bij de Rijbroekse Loop.

11.21.4.002 Reyakker (Beek)

Zuidzijde van de Reyakker, pal tegen de Rijbroekse Loop aan.

11.21.4.003 Valkendijk (Aarle)

Combinatie van akkerwal en steilrand aan de oostzijde van de grote open akker Valkendijk, aan de rand van de laagte van Het Slotje.

11.21.4.004 Valkendijk - leemkuil? (Aarle)

Rand van kleine oude laagte in de grote open akker Valkendijk. Misschien betreft het hier een leemput of andere oude uitgraving.

Afbeelding: Lager gelegen perceel in open akker van Valkendijk of Strijp (april 2012)

11.21.4.005 Grotel (Bakel)

Gebogen steilrand aan de oostkant van de open akker van Grotel. Buiten Laarbeek.

11.21.4.006 Heuvelse Velden (Beek)

Westzijde van de Heuvelse Velden, tegen de Lieshoutse Beemden aan.

11.21.4.007 Boerdonk (Erp)

Zuidzijde van een open akker op Boerdonk, tegen de Kleina Aa. Net buiten Laarbeek.

11.21.4.008 Ruytjens Akker (Lieshout)

Oostzijde van de Ruytjens Akker, tegen de Peesgalloop of Broekloop.

11.21.4.009 Overbrug (Rixtel)

Combinatie van akkerwal en steilrand aan de westzijde van de grote open akker van Overbrug. Net buiten Laarbeek.

Thema: 22 Ontginningssystemen

Middeleeuwse agrarische ontginningssystemen zijn niet altijd goed herkenbaar. Maar waar ze met een zekere systematiek aangelegd zijn, kunnen ze gemakkelijk aangewezen worden. Via de naam, cijnstarief of wellicht een stichtingsoorkonde kunnen ze min of meer gedateerd worden. Dit thema overlapt ruimtelijk met tal van andere thema's, want het kijkt naar een ander aspect: systematische middeleeuwse ontginningen. Dus van voor 1500, mag ook 1568 zijn.

In principe is alle cultuurland van ca 1500 in de Middeleeuwen ontgonnen, want er zijn bijna nergens terreinen bewijsbaar sinds voorromeinse tijd in cultuur. Het steekt dus wél af tegen nadien ontgonnen gronden, maar het zal moeilijk zijn de ontginningsgrens van ca 1500 (1568) betrouwbaar aan te geven. Daarom beperken we ons tot de systematische min of meer grootschalige middeleeuwse ontginningen. Daarbij moeten we dat "ontginnen" niet al te strikt nemen, de middeleeuwer sprak van "oirbaar" maken, bruikbaar maken. De moderne boer zou zulk land waarschijnlijk nog voor een wildernis houden!

De Moderne Tijd liet ook de landbouw niet ongemoeid. De motor was hier de in 1896 door pater G. van den Elsen opgerichte Noordbrabantsche Christelijke Boerenbond. Doelstelling was aanvankelijk de zedelijke verheffing, maar al spoedig werd verbetering van de materiële toestand het hoofddoel. Dankzij de krachtig aangepakte ontginningen maakte de paarse heide plaats voor bossen en moderne boerderijen.¹⁵²

Onderscheid is te maken naar de aard van het terrein voor de oirbaarmaking: Veen – beekdal – bos – hei – zand (Bij Rijen ontgon men ooit het "Vliegende Venne" om van dat stuifzand af te zijn!). Zo komen we op:

22.1 Veenontginning

Ontginning van een veengebied om het agrarisch te gaan gebruiken. Klassiek is de verdeling van het terrein in "hoeven" (12 maal zo lang als breed, 12 bunder of 51,5 – 16,0 hectare groot; andere verhoudingen komen ook voor). Op iedere hoevestrook werd in principe een boerderij geplaatst. Kleinere venen zullen minder grootschalig aangepakt zijn.

22.2 Beekdalontginning

De natte bodem van beekdalen was geschikt om in het voorjaar hooi te leveren en daarna als weide te dienen. Veelal in korte strookjes dwars op de beek gelegd, met allerlei struikbegroeiing langs de scheidingsslootjes. In brede beekdalen soms een grootschaliger opzet.

11.22.2.001 Lage Broekkant

Ontginning van beekoverstromingsgebied, na 1881. Het zuidelijkste deel is tussen 1881 – 1900 ontgonnen, de rest later.

Onderdeel van CHW-NBR: PH-HV-23 "Jonge ontginning stroomdal Aa" waarvan de beschrijving luidt: Jonge broekontginning, met lanen, landbouwgronden en productiebossen met loofhout. Voor een deel bestaat dit bos uit (doorgesloten) hakhout. Het gebied kent een grotendeels rationele verkaveling. Veel perceelsscheidingen worden nog gemarkeerd door greppels en (resten van) houtwallen. Gebied met relatief veel zandpaden en met relatief weinig bebouwing. De ontginning is met name tot stand gekomen in de periode 1850-1900, maar is deels, met name aan de randen, ouder. Door het gebied loopt de Snelle Loop, een gegraven watering die mede diende ter markering van de grens tussen Gemert enerzijds en Beek, Aarle en Rixtel anderzijds. Bij de ruilverkavelingen in de periode 1970-1985, is de verkaveling van het gebied deels gewijzigd en uitgedund. In bepaalde delen van het gebied, met name bij De Biezen, is de verkaveling echter nog relatief gaaf. Het gebied kent een samenhang met het landgoedachtig gebied rond het klooster van het Heilig Bloed, met het landgoed rond kasteel Gemert en met de akkercomplexen bij Mortel.

11.22.2.002 Laardonk

¹⁵² Kolman e.a., 1997, 18.

Ontginning van beekoverstromingsgebied, dateert al van voor 1800. De randen zijn voor 1800 ontgonnen, het midden deel is later. Onderdeel van CHW-NBR: PH-HV-23 “Jonge ontginning stroomdal Aa”.

Afbeelding: De militaire topografische kaart van 1837 toont voor de Laardonk een duidelijke percelering (deels streepjesverkaveling).¹⁵³

11.22.2.003 Het Broek

Ontginning van beekoverstromingsgebied. Eerste strook aan de zuidzijde van de Peeldijk is in 1881 al ontgonnen, de rest volgt na 1881. Onderdeel van CHW-NBR: PH-HV-23 “Jonge ontginning stroomdal Aa”.¹⁵⁴

Afbeelding: zicht op ontginning Het Broek vanaf de rechte ontginningswegen in Beek en Donk (april 2012)

11.22.2.004 Broekeling

11.22.2.005 Reijbroeken

11.22.2.006 Het Aarles Broek

11.22.2.007 De Beemd/Croij bij kasteel

¹⁵³ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

¹⁵⁴ Zie voor meer info Thelen 1998.

22.3 Bosontginning

Ontginning in de laatste middeleeuwse bossen ging vaak ook strooksgewijs, maar die stroken zijn dan een beetje krom of bochtig.

22.4 Heideontginning

Ontginning van de "heide". In de Middeleeuwen vaak in typische afgeronde vormen, soms aanklampend aan eerdere soortgelijke ronde vormen. Ook in de vorm van blokken min of meer rechte stroken vanaf de weg heiwaarts. Ze zijn niet altijd bewoond, want het is soms alleen maar uitbreiding van het land van een bestaande boerderij.

11.22.4.001 Lieshoutse Heide

De heide in de noordwesthoek van Lieshout, een gebied van ruim 500 hectare, werd tussen 1930 en 1985 tot landbouwgrond ontgonnen. De indeling bleef bij de ruilverkaveling onveranderd.

22.5 Populierenlandschap

Geen gewone bosbouw, want tussen de populieren overheerst boerenland, dat is nu net het typische! Het populierenlandschap betrof zowel natte gebieden (beemden, broeken) als de akkers. Op sterk lemige gronden is de centrale Meierij vanaf 1750 de populierenteelt op gang gekomen. In Schijndel, waar de populierenteelt zeer dominant was, kan ze geassocieerd worden met het rond 1900 zeer algemeen voorkomen van uitgestrekte gebieden met zeer kleine strookvormige met heggen en bomen omheinde percelen. Op nattere en lemige gronden werden populieren in de houtkanten gepoot. Het populierenlandschap betrof er vooral de gronden van de Bodem van Elde, het Wijbosch en het aangrenzende Broek. In die gebieden waren al vroeg hele bospercelen aangelegd. Het populierenlandschap strekte zich verder richting Liempde, Best en Oirschot uit, zover er lemige gronden liggen. Populieren ontbreken vanouds op de open akkers en de Rooise Heide. Op de Eerdse Bergen, op zandige duingrond, werden echter juist veel dennebospercelen aangeplant. Nadat in 1800 erg veel bomen waren omgewaaid in een zware storm, is bij de herplanting in veel gevallen de canada-populier gebruikt. Deze boom was in het midden van de achttiende eeuw door landgoedeigenaren, onder andere bij Breda en Utrecht, vanuit Canada geïmporteerd. Het populierenhout werd aanvankelijk vooral gebruikt door de talloze klompenmakers in deze streek. In Liempde was een derde van de bevolking in de eerste helft van de negentiende eeuw afhankelijk van het klompenmaken en ook in Schijndel was het een belangrijke economische sector! Later werd het hout ook gebruikt in de luciferindustrie en de bouw van treinwagons (fabriek op de Molenheide bij Schijndel). Het voortbestaan van het populierenlandschap is mede afhankelijk van de afzetmarkt voor het hout. Het was tot 1950 overheersend in een flink deel van de centrale Meierij. Het populierenlandschap is nu teruggedrongen tot enkele kleinere gebieden.

In Aarle-Rixtel zijn 19 klompenmakers werkzaam geweest. Nu is er nog een klompenschuurtje met een landelijk bekende vrouwelijke klompermaker die lokaal populierenhout gebruikt.¹⁵⁵

11.22.5.001 De Beemd/Opstal

11.22.5.002 Reijbroeken

11.22.5.003 Lange Beemden

11.22.5.004 De Beems Croij

11.22.5.005 Laag Strijp

¹⁵⁵ Info H. van Beek, HKK Aarle-Rixtel.

Afbeelding: De Reijbroeken op de Bonnekaart van 1930 (WatWasWaar)

22.6 Streepjesverkaveling

Op de kaarten van 1900 en eerder valt in de RVK "Schijndel" een overheersende "streepjesverkaveling" op. Deze bestaat uit rijtjes van kleine lange percelen, 25 bij 125 meter groot ongeveer. Nadere analyse leerde dat - afgezien van de Schijndelse Akker - de streepjes groepsgewijs één eigendom vormden. Een kaart van de eigendommen laat een vrij normale een beetje onregelmatige blokverkaveling zien, met percelen van ongeveer 1 tot 1,5 hectare. De "streepjes" zijn dus niet ontstaan door een ver doorgedreven erfdeling. Nader onderzoek leerde dat de verstreping vermoedelijk primair is ingegeven door de natte toestand van deze lemige gronden. Door het aanleggen van slootjes verkreeg men een grotere waterberging en potentieel ook een betere afwatering. Die afwatering was echter ook afhankelijk van het algemene afwateringssysteem, dat eerst na de Tweede Wereldoorlog behoorlijk op peil gebracht werd. De verstreping was dus een verbeteringspraktijk die toegepast werd vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw. In die zelfde tijd werd het kweken van populieren in deze streek bijzonder populair. De vele slootkanten konden met populieren worden "aangekleed". Dat gaf meer stevigte aan de slootkant en het leverde na een jaar of twintig mooie "klompenbomen" op. Op een "verstreept" perceel konden tweemaal zoveel bomen staan als op een gewoon blokperceel. Deze populierenteelt, die wortelt in de hier altijd in zwang gebleven houtteelt, bepaalde vervolgens in belangrijke mate de economie van de dorpen in de streek. De klompen werden via Den Bosch naar Holland geëxporteerd.

De verstreping was rond 1827 in volle gang, want percelen die toen door de Zuid-Willemsvaart doorsneden werden, waren in 1832 soms aan de ene kant wél en aan de andere kant niet "verstrept". Ook de nieuwe uitgiften op de Schijndelse en Rooise Heide, die van na 1864 dateren, bleken in 1900 in belangrijke mate "verstrept" te zijn. Pas na de Tweede Wereldoorlog zijn de streepjes gaan verdwijnen. Dit proces, dat samenhangt met de sterke ontwatering van het terrein, is nu vrijwel voltooid. In de herfst van 1997 bleek dat zelfs de diepste sloten kurkdroog waren. Op slechts twee plekken is er nog iets van de streepjesverkaveling teruggevonden bij de veldverkenningen van zomer en herfst 1997, op één daarvan was men die sporen net aan het opruimen. De streepjespercelen hebben hier dus twee eeuwen het landschap bepaald, maar zijn nu praktisch verdwenen.

22.6.001 Streepverkaveling bij de Walgraaf uit 1788

Deze streepverkaveling of klampenlandschap langs de Snelle Loop diende om de landweer met Gemert vanuit Beek en Donkse zijde te onderhouden. Links van de landweer valt de

strakke verdeling op van het landschap in onderhoudsvakken of clampen, rechts van de landweer is een duidelijke historisch gegroeide kavelindeling zichtbaar.¹⁵⁶

Afbeelding: Streepjesverkaveling bij de Walgraaf op de Topografische kaart van 1953 (WatWasWaar)

22.7 Voorpootstrook

Sommige *gemeynten* in deze omgeving hebben in de vijftiende eeuw ook het voorpootrecht kunnen verwerven: het recht voor de deelnemers in de gemeynte om langs de rand van hun cultuurland op de gemeynte bomen te planten.¹⁵⁷ Iemand die het voorpootrecht had op een weg, mocht in de berm van die weg bomen of struikgewas planten. Deze zogeheten voorpootstroken waren stroken van enkele tientallen meters breed langs de eigen grond van de boer, waar hij op gemeyntegrond zijn eigen bomen mocht of moest planten. Die bomen of struiken blijven zijn eigendom en hij mag ze, als ze gekapt of gestorven waren, door andere vervangen.¹⁵⁸ Echter het voorpootrecht hield ook in dat men de helft van de aangrenzende weg moest onderhouden. Het recht van voorpoting is een eeuwigdurend recht, ingesteld door de hertog van Brabant. Deze stelde de brede bermen langs de openbare wegen, die hem allen in eigendom toebehoorden, ter beschikking als maatregel om de gevolgen van ontbossing tegen te gaan. Op verschillende plaatsen in Noord-Brabant bestaat het recht nog steeds, zoals in 2005 bleek bij een inventarisatie door de gemeente Laarbeek. Op ongeveer 12 km openbare weg bleken particulieren het voorpootrecht te hebben. Inmiddels heeft de gemeente

¹⁵⁶ Zie ondermeer RAAP-rapport 2038 en het boek van Van Wetten Grensconflict zonder limieten - De strijd rondom de Snelle Loop.

¹⁵⁷ 1465: Schijndel-oost 40 voet of 12 meter; 1462: Bodem van Elde, 2 lange roeden = 12 meter; Enklaar, 1941, nr. 49; Heesters, 1984.

¹⁵⁸ A. van Sasse van Ijselt, *Recht van voorpoting*, Noord Brabantse Almanak 1890.

alle mogelijke rechthebbers opgeroepen zich te melden. De bedoeling is in de periode tot 2013 zoveel mogelijk voorpootrechten af te kopen.¹⁵⁹

Deze voorpootstroken zijn op de oudere kaarten zeer duidelijk herkenbaar. Ze maken de afzonderlijke "kampen" zichtbaar die hier in de heide of het broek werden ontgonnen. De datering van deze structuren is niet altijd duidelijk. Ze kunnen dateren uit de zeventiende eeuw of mogelijk al vanaf 1400¹⁶⁰. Maar bij de Bodem van Elde in Schijndel zijn er aanwijzingen dat de grootste kampen al van voor 1314 dateren. Rond de Schijndelse akker doet het patroon van voorpootstroken denken aan het dijkenpatroon van westelijk Noord-Brabant: telkens een kamp erbij, waarbij men voortbouwt op eerder aangelegde kampen die uiteindelijk verankerd zijn aan het oude cultuurland. Na 1900 zijn de voorpootstroken veel minder herkenbaar geworden. De grond ervan werd bij het aangrenzende perceel getrokken en ontdaan van bomen. Eventuele nieuwe wegen op ontgonnen gronden werden juist buiten die voormalige voorpootstroken aangelegd. De streepjes langs de percelen zijn vooral houtwallen, en dan met name langs de kavelgrenzen. Langs de paden lagen vooral populieren waar het voorpootrecht gold.

Deze kaart (Rijksarchief Den Bosch) is opgemaakt rond 1657 in het proces tussen Johan Oudart, heer van Rixtel, Aarle, Beek en Stiphout, tegen Wouter van Craenenbroeck over een omgehakte eik.¹⁶¹ In die tijd speelde het zogenoemde 'voorpootrecht' een belangrijke rol. De bewuste eik is op de kaart aangegeven onder E. Het veldje aldaar is op twee manieren afgepaald: van het huis naar links tot aan de poort in het midden door middel van een haag met een hekwerk, vervolgens vanaf de poort tot aan de eiken door middel van een 'tuin', een van wilgenhout gevlochten omheining.

Toen het recht van voorpoting werd ingesteld was de abdij van Floreffe eigenaar van de percelen die in het domein Lieshout grensden aan de openbare wegen. Daarmee verkreeg de abdij het voorpootrecht op die wegen. In 1698 verkocht de abdij van Postel de Lieshoutse hoeven. Daarbij werd het recht van voorpoting buiten de koop gehouden, dat recht behield de abdij voor zichzelf. In 1714 verkocht de abdij van Postel alle rechten die de Norbertijnen in Lieshout hadden aan Adriaan Bout, inclusief het voorpootrecht. De erven Bout verkochten hun rechten in Lieshout in 1842 aan Albert Bots, een textielfabrikant uit Helmond. Albert Bots overleed zes jaar later. De erven Bots en de gemeente Lieshout hebben langdurig onderhandeld over de status van het voorpootrecht in Lieshout. In 1879 sloot men een overeenkomst. Ter uitvoering daarvan nam de gemeenteraad van Lieshout op 14 juli 1879 het besluit om grond op openbare wegen waarop het voorpootrecht rustte onderhands te verkopen. Voor de verkoop plaatsvond moesten de erven Bots alle bomen en verdere beplantingen rooien. De grond zou daarop worden verkocht aan de eigenaren van de tegenliggende percelen. Het ging om 85 stroken grond met een geschatte waarde van f 3.3373,73. De opbrengst van de verkoop zou voor de helft ten goede komen aan de erven Bots als eigenaar van het recht van voorpoting en voor de andere helft aan de gemeente Lieshout als eigenaar van de grond. De verkopen werden

¹⁵⁹ Gemeente Laarbeek, Programma begroting 2010, p. 62 (info via heemkundekring Lieshout).

¹⁶⁰ Megens - Linders, f 23v; Van Asseldonk, 1988bcd.

¹⁶¹ <http://degroteklok.punt.nl/?a=2011-10>

op 22 september 1879 beschreven bij notaris Antoon Dijkhoff te Helmond. Bij die verkopen kochten de gebroeders Verbakel in gemeenschap stroken uitgerooide voorpotingen in twee percelen en gedeelten van enkele aangrenzende wegen, in totaal 17 are 66 centiare voor f 132,93.¹⁶²

Afbeelding: in geel de stroken voorpotingen gekocht dooor de gebroeders Verbakel¹⁶³

22.8 Zandontginning

Als vorm waarschijnlijk niet goed te onderscheiden van de heideontginning, maar door de ligging (in een duinengebied) wél.

22.9 Ruilverkaveling

Tijdens de ruilverkaveling werden er grotere landbouwpercelen gecreëerd ten behoeve van een efficiënter agrarisch beheer van de landbouwgronden. Veel bosjes, bomen, heggen en zandwegen verdwenen hierdoor. Niet echt een ontginning, maar een herinrichting van het boerenland naar de mode van de tijd waarin dat gebeurde.

22.9.001 Ruilverkaveling Mariahout

1971 – 1978

De jaren vanaf 1962 tot aan ongeveer 1980 werden beheerst door de ruilverkaveling. Het historische beeld van het Lieshoutse buitengebied was er een met onverharde landwegen en houtwallen rond kleine percelen. Met kromme wegen en bochtige sloten en waterlopen. De ruilverkaveling heeft het landschap ingrijpend veranderd. De nieuwe wegen zijn recht en verhard, de nieuwe sloten en waterlopen zijn recht. De percelen van de boerderijen zijn groter en meer aaneengesloten. Ten noorden van het dorp Lieshout werd een grote verharde ruilverkavelingweg aangelegd, de Provinciale Weg.¹⁶⁴

¹⁶² [http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_\(Lieshout\)#cite_note-54](http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_(Lieshout)#cite_note-54)

¹⁶³ [http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_\(Lieshout\)#cite_note-54](http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_(Lieshout)#cite_note-54)

¹⁶⁴ http://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Lieshout#cite_note-22

Thema: 23 Beemden

De boeren gebruikten de veengronden en andere natte gronden langs de beken en in sommige laagten op de heide in de lente vooral als hooiland en in de zomer, wanneer de bodem wat opgedroogd en steviger was, als weidegrond. De gronden direct langs de beken waren de broekgronden. De gronden tussen deze broekgronden en de gehuchten waren de beemden. De aldus gebruikte gronden werden "beemd" genoemd. De beek was soms de natuurlijke achtergrens van die beemden. Vanaf het Hoge liepen tal van wegen de beemden in om daar wat te vertakken en dan dood te lopen. Op enkele plaatsen blijken dat erg brede wegen geweest te zijn.

Op een aantal plaatsen is men de waterhuishouding met dijkjes gaan reguleren. Daar vind je die dijk, daarnaast misschien nog dijkputten (waaruit de dijkarde gehaald is), sluisjes in die dijk en misschien wel een wiel (ronde waterplas bij slingering in de dijk) waar ooit de dijk doorbrak. Voor de goede orde wordt er op gewezen dat in Zand-Brabant het woord "dijk" vooral gebruikt werd om een weg aan te duiden die een natte laagte, eventueel een beekdal, overstak. Veelal werden deze wegen verhoogd aangelegd, zodat er inderdaad een 'dijk' ontstond. Dit soort dijken ligt dus niet parallel aan de beek (als waterkering), maar juist loodrecht op de beek. Daarnaast worden wegen naar de hei of richting de Peel ook meestal met dijk aangeduid, hoewel het lang niet altijd verhoogd aangelegde wegen waren. Peeldijk is een veel voorkomende straatnaam in Peelland. Niettemin is het denkbaar dat men ook waterkerende dijken of kades aanlegde om de beemden beter te kunnen gebruiken. Een lichtere vorm van waterbeheersing is het onderhouden van een schouwsloot. Daarlangs kon men in de winter de beemden ook bewust laten overstromen: dat gold als bemesting. Later is men dat gaan systematiseren: vloeiveiden. Gezien het veelvuldig voorkomen van toponiemen zoals vloet, vloeï, vleut, etc (niet alleen bij watermolens!) zal het begrip vloeiveide echter ook al in de Middeleeuwen hebben bestaan. Wellicht vaak met een natuurlijke oorsprong, maar wel aangepast en bewust gebruikt.

In de beemden werd soms turf gewonnen. Voor het binnenhalen van het hooi op een afgelegen plek werden speciale "keetveldjes" ingericht. Daarvoor koos men wat hogere plekken aan een toegangsweg naar de beemden. In de weideperiode waren en zijn die toegangswegen met hekken afgesloten. Bij sommige van die hekken stond (staat) een "bocht" of schutskooi: een eenvoudig hekwerk waarin beesten opgesloten werden die zwervend aangetroffen waren. Enkele boeren die aan de rand van de beemden woonden (wonen) hadden (hebben) de taak op zich genomen op het grazende vee toe te zien. De functie van schutter is al oud. Bij de uitgifte van de gemeinten door de hertog van Brabant in de 13de en 14de eeuw was in sommige gevallen al een schutter aangesteld. In de gemeint (gemeenschappelijke gronden) kregen (meestal) ingezetenen van een plaats het recht om o.a. hun vee te weiden. Trof men er vee aan van anderen, niet gerechtigd in de gemeint, aan, dan mocht men dat vee "schutten", plaatsen in een schutskooi. Daar bleef dat vee dan tot er een boete (het schot) was betaald. Een gedeelte van die boete was voor de schutter. De regelgeving voor het schutten is in het algemeen opgenomen in de keuren en breuken van een dorp. De schutskooi is nooit overdekt en alleen 19de eeuwse exemplaren waren niet voor 100% hout, maar bijvoorbeeld stenen pilasters met ijzeren stangen. Volgens oude bestekken zijn de 18de eeuwse schutskooien helemaal van hout.

Bij het gebruik als weidegrond hoort een afsluithek aan de toegangsweg (om uitgebroken beesten in het beemdengebied te houden) en een "bocht" of bewaarplaats van dergelijke weglopers.

Dat leidt tot de volgende typering:

23.1 Bocht

Een kleine omheinde ruimte van een staketsel van hout, een levende omheining, of zelfs een metalen hekwerk waarbinnen weggelopen of zwervend vee bewaard werd tot het tegen betaling van bewaarloon door de eigenaar opgehaald werd.

23.2 Dijk

Waterkering langs de beek.

23.3 Dijkputten

Plaatsen waar de dijklaarde ooit weggegraven werd. Vaak een laagte met moeras langs de dijkjes.

23.4 Dijksloot

Sloot langs de dijk.

Dijksloten zijn te vinden langs de Zuid-Willemsvaart. Met name daar waar het kanaalpeil hoger ligt dan het omliggende land.

23.5 Eendenkooi

Plek ingericht voor het vangen van eenden. Op de kaart herkenbaar door de typische vorm.

23.6 Hek

Afsluithek (draaiboom, slagboom, draadhek) aan toegangsweg tot beemdengebied.

Voor Banhekken in Het Leek zie artikel Tesnuzzik 2011 Jr31 Nr1 blz 25 ev

23.7 Hooiland

Het eigenlijke beemdengebied. Na het binnenhalen van de privé hooioogst vaak als gemene weide in gebruik. Grasland met sloten en langs de sloten onregelmatige bosjes.

De hooilanden zijn geïnventariseerd op basis van de topografische kaart van 1837. Onverkavelde gebieden in het overstromingsgebied van de beken zijn als “broek” opgevat en niet als beemden. In latere jaren zijn ze vaak wel tot hooiland/beemd ontgonnen.

In totaal werd 1215 hectare hooiland opgenomen, waarvan de tien grootste complexen zijn:

Uniekld	Naam	Opp (ha)
11.23.7.009	Leek	206,5
11.23.7.011	Ruitersbroek	158,8
11.23.7.013	Lieshoutse Beemden	145,8
11.23.7.023	De Geendonken	69,0
11.23.7.018	Lange Bunders	58,7
11.23.7.016	Lange Beemd - oost	54,7
11.23.7.025	aan de Trekgraaf	52,1
11.23.7.002	aan de Walgraaf	42,4
11.23.7.003	bij Boonhol	38,2
11.23.7.022	Rijbroeken	35,1

11.23.7.001 Boerdonkse Beemden, Erp

Slamme strook beemden tussen de akkers en de Kleine Aa. Net buiten Laarbeek.

11.23.7.002 aan de Walgraaf, Donk

Smalle strook nieuwe erven, hooiland, langs de oostgrens van het overstromingsgebied in Donk. Onderdeel van de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 “jonge ontginning stroomdal Aa”.

11.23.7.003 bij Boonhol, Donk

Hooiland aan de Aa bij de hoeve Boonhol. Ten onrechte opgenomen in de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 “jonge ontginning stroomdal Aa”, want het gaat om oude beemden

11.23.7.004 bij Broekkant, Donk

11.23.7.005 bij Broekkant, Donk

11.23.7.006 bij Broekkant, Donk

Drie groepen hooilandpercelen rond de Broekkant. Ten onrechte opgenomen in de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 “jonge ontginning stroomdal Aa”, want het gaat om oude beemden

11.23.7.007 *bij Leekse Straat, Donk*

Hooiland aan de Aa ten zuiden van de Leekse Straat.

11.23.7.008 *Lage Veld aan de Aa, Donk*

Strook hooiland langs de Aa, mogelijk nieuwe erven gezien de opvallend rechte oostgrens. Onderdeel van de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 "jonge ontginning stroomdal Aa".

11.23.7.009 *Leek, Donk*

Zeer groot oud hooilandgebied met allerlei verkavelingspatronen tussen de Aa en de Kleine Aa. Ruim 200 hectare groot.

Ten onrechte opgenomen in de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 "jonge ontginning stroomdal Aa", want het gaat om oude beemden

11.23.7.010 *Liesveld, Donk*

Hooiland in de punt tussen de Walgraaf en de Aa, doorsneden door de Liesloop. Dus in het puntje van het overstromingsgebied. Onderdeel van de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 "jonge ontginning stroomdal Aa". Het liesveld was vroeger deels het Liesven.

11.23.7.011 *Ruitersbroek, Donk*

Beemden langs de Donkersvoortloop en de Ruitersbroekloop.

11.23.7.012 *Breukskens, Lieshout*

Beemden langs de Donkersvoortloop in Lieshout.

11.23.7.013 *Lieshoutse Beemden, Lieshout*

Hooiland ten westen van de Peesgalloop in Lieshout en nog een randje ten oosten ervan in Beek.

11.23.7.014 *De Biezen, Aarle*

Lange rechte strook hooilandpercelen langs de Biezendijk, kennelijk nieuwe erven. Onderdeel van de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 "jonge ontginning stroomdal Aa".

11.23.7.015 *De Biezen, Aarle*

Groepje hooilandpercelen aan de oostgrens van Aarle. Onderdeel van de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 "jonge ontginning stroomdal Aa".

11.23.7.016 *Lange Beemd – oost, Aarle*

11.23.7.017 *Lange Beemd – west, Aarle*

De Lange Beemd wordt doorsneden door de Zuid-Willemsvaart maar was voor 1827 uiteraard één beemden gebied.

11.23.7.018 *Lange Bunders, Aarle*

Groep beemden langs de Bakelse Aa, verdeeld in lange smalle percelen, mogelijk oorspronkelijk ieder van ongeveer 1 bunder (1,3 hectare) groot.

11.23.7.019 *Nieuwe Beemtjens, Aarle*

Groep hooilanden langs de Broekloop. Onderdeel van de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 "jonge ontginning stroomdal Aa".

11.23.7.020 *Nieuwe Velden, Aarle*

Smalle strook hooilandpercelen langs de noordoostgrens van Aarle, kennelijk nieuwe erven. Onderdeel van de CHW-NBr-eenheid PH-HV-23 "jonge ontginning stroomdal Aa".

11.23.7.021 *Peesgal, Aarle en Lieshout*

Groepje hooilanden in het smalle dal van de Peesgalloop tussen Lieshout en Aarle.

11.23.7.022 *Rijbroeken, Aarle*

Hooiland in het Rijbroek tussen Aarle en Beek, meest in Aarle.

11.23.7.023 *De Geendonken, Aarle en Rixtel*

Beemden langs de Goorloop en rond het Slotje.

11.23.7.024 Rixtelse Beemden, Rixtel

Beemden tussen de akkers van Overbrug en de Goorloop en Aa. Nu buiten Laarbeek.

11.23.7.025 aan de Trekgraaf, Beek en Donk

Beemden in het regt-gebied aan de Trekgraaf tussen Donk en Beek.

11.23.7.026 aan de Broekloop, Stiphout

Hooiland in het smalle dal van de Broekloop bij Croy.

11.23.7.027 over de Schaapsbrug, Helmond

Hooiland in de punt tussen de Aa en de Bakelse Aa. Buiten Laarbeek.

11.23.7.028 bij watermolen Gulden Huis, Rixtel

Oostelijk gedeelte van De Vloet bij de watermolen van het Gulden Huis. Doorsneden door de Zuid-Willemsvaart.

Afbeelding: Ooit stond hier het Gulden Huis, tegenwoordig is er van hooiland niets meer te zien. Het gebied is in gebruik bij een coniferenkweker (april 2012).

23.8 Keetveld

Vaak wat hogere plek waar de hooiers hun tijdelijke onderkomen oprichtten.

23.9 Schouwsloot

Centrale ontwateringssloot die regelmatig onderhouden moest worden en geschouwd werd. Ook wel treksloot.

23.10 Sluis

Eenvoudig houten of stenen sluisje met verticaal beweegbare schuif om water in- of uit- te laten stromen.

23.11 Wiel

Min of meer ronde waterpoel naast een kronkel in de dijk. Overblijfsel van een dijkdoorbraak.

23.12 Vloeiweiden

Specifiek als vloeiweide ingericht gebied, met systeem van kanaaltjes, dammetjes, sluisjes, toevoerkanaal en afvoerkanaal.

Thema: 24 Bestuurlijk

In deze rubriek zijn enkele plaatsen samengebracht die herinneren aan vroegere en zelfs nog actuele bestuurlijke en gerechtelijke situaties. Grenspalen staan niet alleen op de grens met België, ze werden door de eeuwen heen op vele plaatsen opgesteld.

24.1 Galg

Plek waar ooit een galg en / of een rad stond. Vaak op een heuveltje, een Galgenberg. De doodstraf werd meestal voltrokken door middel van ophanging aan de galg. Iedere heerlijkheid had zijn eigen galg. Het was gebruikelijk dat executieplekken ver van de kom van het dorp verwijderd waren en langs de dorpsgrenzen stonden.

11.24.1.001 Galg van Erp

Afbeelding: De galg van Erp bij Boerdonk. Noord is onder.

Even ten noordwesten van Boerdonk, waarschijnlijk aan de gemeentegrens, stond de galg van Erp. Deze is afgebeeld op een 16^e eeuwse kaart van Erp, Donk en Beek. De plek van de galg op de grens met Lieshout op de heide is nog te herkennen aan de straatnaam 'Het Gerecht' in het Lijnt. Na de jongste gemeentegrenswijziging 200 meter buiten Laarbeek. Hier lag een grafheuvel bij.

Afbeelding: Het Gerecht straatje richting Galg (april 2012)

11.24.1.002 Galg van Beek en Donk

Uit een aantal aktes weten we dat deze plaats gezocht moet worden langs de 'Beeksen dijk', nu de weg van Beek naar Gemert net voor de Snelle Loop. De galg stond dus langs de weg naar Gemert, vlakbij de grens met Gemert en Aarle-Rixtel. De Gemertse galg stond in de buurt van Tereyken, dus niet zo ver van de Beek en Donkse galg.¹⁶⁵

Afbeelding: Hendrik Verhees plaatst galgen aan weerszijde van de gemeentegrens Gemert-Beek.¹⁶⁶

24.2 Gemeente

Gebied in gemeenschappelijk gebruik en beheer bij een aantal omwonenden, gehuchten of dorpen. In de Meierij vaak in de jaren 1290 – 1335 voorzien van een mooi charter (aardbrief, kaart). Later in de regel grondeigendom van de gemeente en in de 19^e eeuw verkocht.

De woeste gronden, bossen, heide, moerassen en zandverstuivingen hadden in de Middeleeuwen aanvankelijk geen duidelijk aanwijsbare eigenaar. Deze gronden werden in de regel gemeenschappelijk gebruikt door de aanwonende boeren om hun beesten te weiden, heide te maaien, enzovoorts. Later in de Middeleeuwen claimde de hertog van Brabant het eigendom van deze gronden en moesten de boeren hertogelijke toelating verwerven om ze te mogen gebruiken. Rond 1300 ging de hertog ertoe over die gebruiksrechten formeel te verkopen aan zijn onderdanen. Er ontstond toen een juridische structuur, met terreinbeheerders, reglementen en tot gebruik gerechtigde personen: de gemeente.

11.24.2.001 Gemeente van Erp

Hertog geeft op 13 september 1300 aan zijn lieden van Erp een gemeent uit. Zuidgrens: is me niet duidelijk uit de tekst. Genoemd worden de "tuin van Zondveld" in het westen en "Gemerterghewere" aan de oostkant.¹⁶⁷

11.24.2.002 Gemeente van Helmond

Hertog geeft op 4 december 1300 aan zijn lieden van Helmond een gemeent uit. Opgave van de grenzen: tot aan de grenzen van het klooster Binderen.¹⁶⁸

11.24.2.003 Gemeente van Nunen en Gerwen

Hertog geeft op 4 december 1300 aan zijn lieden van Nunen en Gerwen een gemeent uit. Met opgaaf van de grenzen.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Zie artikel Galg en Kaak in Tesnuzzik 2010 Jr30 Nr 1 en het artikel van Jan Timmers in Gemerts Heem 2012-1.

¹⁶⁶ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

¹⁶⁷ Enklaar, 1941, p 94 - 95, nr 51; Camps, 1979, nr.598.

¹⁶⁸ Enklaar, 1941, p 112, nr. 60; Camps, 1979, nr. 600.

¹⁶⁹ Enklaar, 1941, p 145, nr. 83; Camps, nr. 602.

usque Novum Aggerum retro Gherwen se extendentem, item a dicto loco usque ad stratam retro Gherwen de Busco venientem, a dicto loco usque Que(de)lsebreghe, a dicto loco usque Colle domum, a dicto loco secus aque ibidem fluentis decursum usque divisionem inter nos et moniales de Hodonc et ab eodem loco usque Novum Aggerem retro Gherwen.

'stratam retro Gherwen de Busco venientem' zou de weg Gerwen – Lieshout zijn. Eerder lijkt dit de Nuenense Weversweg te zijn die tot bij Zondveld te volgen is. Zie 11.13.1.001.

Que(de)lsebreghe: zou Kwedelberg op grens Croy en Stiphout zijn; of op grens Stiphout – Mierlo-Hout en Nuenen, de meest oostelijke punt van Nuenen.¹⁷⁰

11.24.2.004 Gemeente van Rixtel, Aarle en Beek

Hertog geeft op 4 december 1300 aan de lieden van Rixtel, Aarle en Beek een gemeent uit. Met opgave van de grenzen.¹⁷¹ De grenzen zijn:

- De molen van Skepstal
- Het begin van de gemeent van Gemert
- Dan tot Bribrake
- Tot de Aa
- Tot Hestebrughe
- Terug naar de molen van Skepstal

Zo te zien gaat het alleen om het gebied ten oosten van De Aa!

In 1329 mogen ze er een schutter aanstellen.¹⁷² In 1337 afpaling van grens met Gemert.¹⁷³

Kaartje heemkundekring De Lange Vonder.

¹⁷⁰ Frenken, 1932.

¹⁷¹ Enklaar, 1941, p 200, nr 104; Camps, 1979, nr. 604.

¹⁷² Enklaar, 1941, p 200, nr 105, geen tekst.

¹⁷³ Enklaar, 1941, p 200, nr 106, geen tekst.

11.24.2.005 Gemeynthe van Veghel

Hertog geeft op 5 augustus 1310 een gemeynthe uit aan de mannen van de parochie Veghel, met opgaaf van de grens.¹⁷⁴ Uit die tekst is me niet duidelijk of het Leinsven er al bij hoort. Deel van de grens is: de Reemputte usque communitatem hominum de Erpe, incipientem in fini longi aggeris versus Erpe, de fini longi aggeris revertendo et per longitudinem communitatis de Erpe se extendendo usque Sweenslake. Volgens Van Asseldonk was het Leinsven er alwel in begrepen.¹⁷⁵

11.24.2.006 Gemeynthe van Lieshout

Hertog geeft op 2 augustus 1311 de gemeynthe van Lieshout uit aan de meester van Lieshout en aan de hertogelijke mannen van Lieshout.¹⁷⁶ Als grenzen worden aangegeven:

- Van de weg door het bos van Lieshout
- Tot aan Coninxgrave
- Tot aan Cortendike
- Tot aan de grenzen van de meester van Lieshout die aan de kant van Rode liggen
- En daaromheen tot de grenzen van Veghel, Erp en Boerdonk
- Tot aan Ertbrugge
- En vandaar tot de grenzen van de meester van Lieshout die zijn op de plaats genaamd Aen den Doreweg (=Ginderdoor)

Hieruit blijkt dat het allodium van Postel niet tot de gemeynthe gerekend werd, wat juridisch juist is. We weten helaas de juiste omvang van dat allodium (in 1311!) niet.

11.24.2.007 Grauwe Gemeynthe onder Sint-Oedenrode

Hertog geeft op 2 augustus 1311 een gemeynthe uit aan zijn lieden van Sint Oedenrode. Het betreft mede het gedeelte van St.-Oedenrode ten oosten van de Dommel, tot aan Jekschoot.¹⁷⁷ De totale oppervlakte van het allodium Lieshout, inclusief het Bosch, begroeg ruim 700 hectare, waarvan het Bosch circa 250 hectare in beslag nam.¹⁷⁸

11.24.2.008 Gemeynthe van Bakel en Aarle

Hertog verkoopt op 1 maart 1326 een gemeente aan zijn lieden van Aarle en Bakel. Opgave van grenzen en bepalingen voor gebruik.¹⁷⁹ Op 1 juni geven de burens van Aarle en Bakel aan de burens van Helmond het recht op medegebruik, want die van Helmond hebben meebetaald aan de gemeynthe.¹⁸⁰ Mogelijk langs de Bakelse Aa bij Binderen of oostelijker.

11.24.2.009 Gemeynthe van Stiphout

Hertog bevestigt op 15 oktober 1352 de eerdere uitgifte van een gemeynthe aan zijn lieden van Stiphout, en machtigt hen een schutter aan te stellen. Met opgaaf van grenzen.¹⁸¹ Noordgrens: begint tot Duynhoven ende vort den rechten blancken wech op neven den Wachtelenberch totel pael, die aen dese sijde Ik begrijp: Duynhoven ergens in de duinen bij het Kamerven; de Wachtelenberg moet wel bij de Wartenbergse Brug van de 19^e eeuw zijn.

24.3 Gevangenissen

Middeleeuwse gevangenissen, gevangenistoren; maar ook de moderne gevangenissen van de 19^e en 20^e eeuw, incl. jeugdgevangenissen.

24.4 Grensmarkering

Grenspalen, grensputten, grensbomen en andere min of meer puntvormige markeringen. Voorts grensslotten, grenswallen en landweer.

¹⁷⁴ Enklaar, 1941, p 245, nr 127; Camps, 1979, nr. 824.

¹⁷⁵ <http://www.oudzijtaart.nl/Thema's/Leins Ven.html>] De westgrens is daar getekend volgens de oude baan van Zondveld naar het zuiden: Leenders, 1997, p 26.

¹⁷⁶ Camps, 1979, nr. 848.

¹⁷⁷ Camps, 1979, nr. 850.

¹⁷⁸ Knoop en Merkelbach 1984, 12.

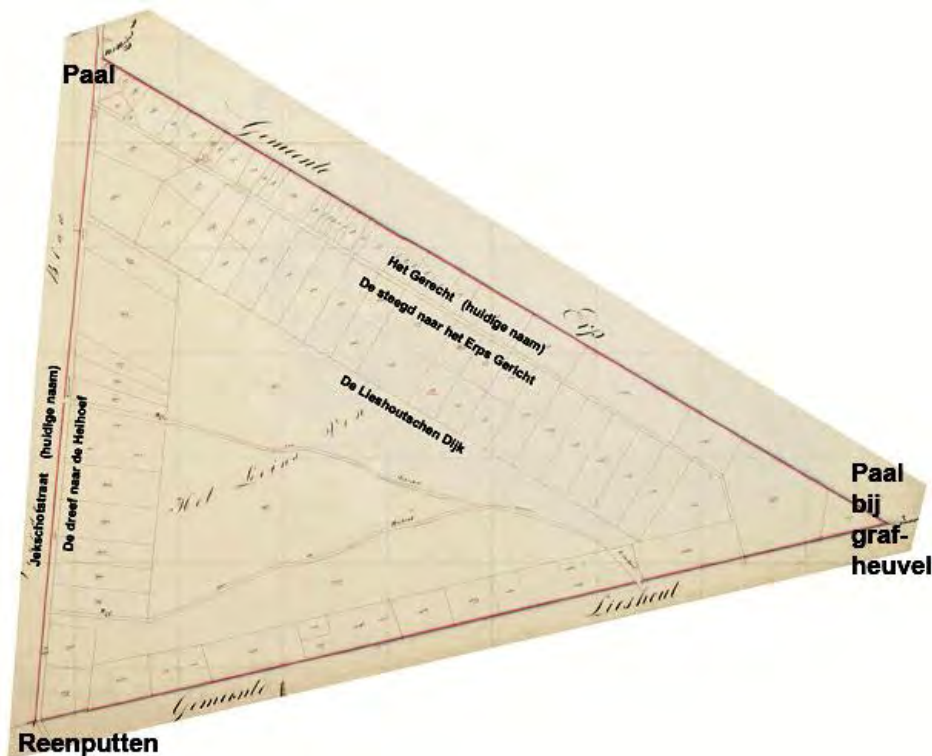
¹⁷⁹ Enklaar, 1941, p 18, nr 5, geen tekst.

¹⁸⁰ Enklaar, 1941, p 18, nr 6, geen tekst.

¹⁸¹ Enklaar, 1941, p 233, nr 121, tekst nogal corrupt.

24.4.001 Paal op grens Erp – Veghel – Lieshout

Aangegeven op Kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch, 1794. Op onderstaand kaartje is dat de "paal bij grafheuvel".

Interpretatie van de grenzen van het Leinsven door Van Asseldonk.¹⁸²

Hoe men de grenzen op het Leins Ven markeerde:

Bij de Heihoef had men gaten gegraven om de grens van de gemeint te markeren, de zogenoemde Reenputten. Reen is een oud woord voor grens. Vanaf de Reenputten liep de grens tussen de gemeintes van Veghel en Lieshout in een rechte lijn naar een markante verhoging in de hei. De provinciaal archeoloog, Gerrit Beex ontdekte in 1965 dat die verhoging een grafheuvel was, opgebouwd uit heideplaggen. De middellijn bedraagt tegenwoordig 15 meter en de hoogte is ongeveer 80 centimeter. Een paar duizend jaar geleden verbrandde men in onze regio de doden. De as en niet verbrandde botresten werden in een urn gedaan, en over de urn werd een grafheuvel opgeworpen. Van de grafheuvel liep de grens tussen de gemeintes van Erp en Veghel naar het Heigat, naar een perceel dat de Paal genoemd werd. De naam verwijst naar het grenspunt aldaar. Die Paal en ook de Reenputten waren tevens grenspunten van de heerlijkheid Jekschot.

11.24.4.002 Paal bij het Kamerven

Grenshoek Stiphout – Gerwen. Aangegeven op Kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch, 1794.

11.24.4.003 Rad van de Scheepstal

Het waterrad van de verdwenen olie-watermolen van Scheepstal diende als grenspunt tussen Aarle, Bakel en Helmond. Aangegeven op Kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch, 1794. Als grenspunt al in 1300 en kort daarna vermeld.¹⁸³

¹⁸² <http://www.oudzijsaart.nl/Thema%27s/Leins%20Ven.html> op 8 december 2011.

¹⁸³ Camps, 1979, nr. 604.

Afbeelding: Het waterrad van de watermolen Scheepstal op de kadasterkaart van 1832.

11.24.4.004 Duikerpaal

De grenspaal Dorneken (1311) / Duikere Paal (kadaster 1832) / Duijrkenspaal (kaart 1590) aan de noordzijde van Nederwetten bleek op 4 augustus 1995 een groot blok beton (een soort haaietand) te zijn, dat ongeveer 3 meter lag van de plek waar deze "steen" zou moeten staan. Vermoedelijk een grensmerk dat bij de ontginning tot bos in de vroege 20e eeuw werd aangebracht.

11.24.4.005 Bij Lisven

Grenspunt tussen Lieshout, Nederwetten en Gerwen.

11.24.4.006 Molenheide-1

Grenspunt Gerwen – Lieshout.

11.24.4.007 Molenheide-2

Grenspunt Lieshout – Gerwen - Stiphout.

11.24.4.008 Molenheide-3

Grenspunt Lieshout – Stiphout.

11.24.4.009 De Blauwe Steen

Grenssteen noordwesthoek Lieshout tegen Jekschot onder Sint-Oedenrode, genaamd De Blauwe Steen. De grenssteen geeft al vanaf 1311 het grenspunt aan.¹⁸⁴ De grenssteen is in september 2011 teruggeplaatst op de grens van Mariahout en St. Oedenrode. Hiertegenover ligt nog een oorspronkelijke wal met bomen, die ook de grens vormt met de gemeente St. Oedenrode.

¹⁸⁴ Den Effer jg. 2011/2012 dec./febr.

Afbeelding: De Blauwe Steen met informatiebord

11.24.4.010 Rijbroekse Loop

Grenssloot tussen Aarle en Beek.

11.24.4.011 Paal op Duijnhoven

Grenspaal tussen Stiphout – Aarle- Lieshout bij Barrierke.

11.24.4.012 Tiendpaal

Door Theo Meulendijks getraceerd via kadasterkaart perceelnr. C71.

24.5. Raadhuis

Dorpshuis, raadhuis, gemeentehuis, “bestuursgebouw”, maar in ieder geval een gebouw, niet een plek onder een boom of zo. Voor 1800 zetelde hier de schepenbank en was het gebouw dus ook rechtbank.

11.24.5.001 Raadhuis, Heuvelplein 8, Beek.

Monumentnummer: 520177

Aan de Heuvel te Beek en Donk staat het voormalige RAADHUIS van de gemeente. Het gebouw, dat in 1866-'67 werd gebouwd in ambachtelijk-traditionele stijl door N. de Groot, is thans in gebruik als expositieruimte. In 1929-'30 werd aan de noordelijke zijde een raadzaal aangebouwd. Deze is bij de verbouwing tot woonhuis omstreeks 1980 gesloopt. Bordes met twee trappen en grote poort er onder. Bijgebouwen: Lantaarn tegen zijgevel. Op pleintje ten westen van het raadhuis een monumentale etage-linde. Gaaf gebouw met belangrijke historische betekenis aan driehoekige Heuvelplein. Het gebouw domineert een belangrijk gedeelte van dat plein. MIP-code: AE007-000022.¹⁸⁵

Het voormalige gemeentehuis heeft een rechthoekige plattegrond, telt twee bouwlagen en wordt gedekt door een afgeknot schilddak met verbeterde Hollandse pannen. Het gebouw heeft een traditionele opzet: onder de beletage, waar het eigenlijke gemeentehuis was gevestigd, bevindt zich de onderverdieping, een lage, op de begane grond gelegen verdieping. Hier was eertijds een politiepost gehuisvest. De handvorm bakstenen gevels hebben een gepleisterde plint en een geprofileerde gootlijst met gestuct fries. De onderverdieping en de beletage worden aan de straatzijde gescheiden door een hardstenen cordonlijst. De voorgevel van het gebouw telt op de beletage een vijftal assen. In de centraal op deze verdieping aangebrachte middenrisaliet met topgevel is een vleugelpaneeldeur (met gietijzeren deurroosters en een bovenlicht met glas-in-lood vulling), die

¹⁸⁵ Zie ook artikels *Het Oude Raadhuis* in Tesnuzzik 1997 Jr17 Nr2 blz 37-39 en Tesnuzzik 2012 Jr32 Nr1 blz 3-18

bereikbaar is via een tegen de gevel gemetselde bordestrap met gietijzeren leuning. De deur wordt aan weerszijden geflankeerd door twee getoogde T-vensters met openslaande onderramen en een hoog bovenlicht. Ook in de westelijke gevel bevinden zich op de bel-étage twee van dergelijke vensters. Het pand heeft een topgevel met een achthoekige oculus, waarboven een klein rondlicht. Op het zadeldak, dat de risaliet afdekt, staat een open smeedijzeren dakruiter met klok. De onderverdieping is toegankelijk via een dubbele, rondbogige inrijpoort in de bordestrap. De paneeldeuren zijn deels beglaasd en hebben een kleine roedenverdeling. In de straatgevel is aan weerszijden van de trap een vierruits openslaand venster aangebracht.

Het object is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorisch belang als bijzondere uitdrukking van een bestuurlijke ontwikkeling en als voorbeeld van de typologische ontwikkeling van het plattelandsraadhuis. Het heeft architectuurhistorisch belang vanwege de gaafheid van het exterieur. Het heeft ensemblewaarden in relatie tot de visuele gaafheid van de dorpse omgeving.

Afbeelding: het in 1867 gebouwde Raadhuis

11.24.5.002 Raadhuis, Lieshoutseweg bij 28-30, Aarle

Gemeentehuis uit ca 1985 voor Aarle-Rixtel. Blijkbaar afgebroken en vervangen door moderne woningen.

11.24.5.003 Raadhuis, Dorpsstraat 1, Aarle

Monumentnummer: 520166 - Raadhuis

MIP-code: AE002-001405.

In 1885 gebouwd Neo-Romaans raadhuis voor Aarle-Rixtel, naar ontwerp van H.J. van Tulder. Oorspronkelijk ONDERWIJZERSWONING met SCHOOL, in 1855 gebouwd naar ontwerp van H. van Tulder, in eclectische rondboogstijl. In 1923 wordt een raadszaal boven de school gebouwd en de secretarie vergroot. In 1940 en 1960 inwendige verbouwingen. In 1982 uitbreiding aan de achterzijde met noordelijke vleugel (architect H. Gruyters). Leien schilddak. Zij vleugels onder omlopend schilddak met leien. Dakruiter met klokje (van Petit, 1979) en spits. Dubbele stenen trap naar de verdieping met bordes, waaronder een deurtje. Inwendig hebben in 1940 en 1960 diverse verbouwingen plaatsgevonden, in 1982 is het pand aan de achterzijde uitgebreid. Deze laatste uitbreiding wordt niet beschermd. In aanleg met onderwijzerswoning (links) en school (rechts).

Afbeelding: Zicht op het voormalige raadhuis van Aarle-Rixtel aan de Dorpsstraat 1.

Het pand ligt aan de Dorpsstraat, in de kern van Aarle-Rixtel. Het pand heeft een samengestelde bouwmassa. Aan de straat bevindt zich een tweelaags gedeelte op rechthoekige plattegrond onder een schilddak. De nok loopt evenwijdig aan de straat en is voorzien van een dakruiter met klokje en spits. De voorgevel telt drie brede traveeën en heeft een middenrisaliet met trapgevel. De gevel aan weerszijden daarvan is van een rand kantelen boven een boogfries voorzien met aanzetten van hoektorentjes. Links en rechts van deze bouwmassa strekken zich éénlaagse gedeeltes op een rechthoekige plattegrond uit. Beide bouwmassa's zijn voorzien van schilddaken waarvan de nokken haaks op de straat staan. In het verlengde van deze bouwmassa's zijn latere uitbreidingen gerealiseerd. Aan de linkerkant van het pand is dat een éénlaags gedeelte onder zadeldak, gedekt met tuiles-du-Nord, aan de rechterkant strekt zich een éénlaagse vleugel onder schilddak uit. Hier is in het midden van de gevel een blokvormig portiek gezet. Achter de hoofdmassa is een hogere bouwmassa, op rechthoekige plattegrond onder een schilddak, evenwijdig aan dat van de hoofdmassa gezet. Aan de voorzijde is een dubbele natuurstenen trap met bordes en bakstenen balustrade aanwezig. Deze toevoeging dateert uit circa 1935. In de balustrade bevindt zich op de begane grond een getoogde houten deur. Aan weerszijden daarvan zijn natuurstenen gevelstenen geplaatst. Het gehele pand is uitgevoerd in baksteen, voorzien van lisenen en een boogfries. Gepleisterde velden laten het opschrift "ANNO" en "MDCCCLV (1855)" zien. De daken zijn gedekt met leien. De bovenlichten van ramen en deur zijn onder gepleisterde wenkbrauwbogen geplaatst. De deur bevindt zich in de middenrisaliet, het bovenlicht heeft een waaivormige roedeverdeling. De ramen zijn voorzien van een kleine roedeverdeling met in de bovenlichten een waaivorm. In het souterrain, aan weerszijden van het bordes, zijn getoogde ramen aangebracht met diefijzers. De ramen van de langgerekte aanbouw, rechts van de hoofdmassa hebben rechte bovenlichten, deze zijn eveneens door schuin geplaatste roeden verdeeld. In de linkeraanbouw bevinden zich houten deuren en zesruitsramen. Boven de deur is in een nis een heiligenbeeld geplaatst. De top van de trapgevel is gedekoreerd met een polychroom wapenschild.

Het pand is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorisch belang als voorbeeld van een bestuurlijke en onderwijskundige ontwikkeling. Het heeft architectuurhistorisch belang vanwege de vormgeving met kasteelachtige elementen en de plaats die het inneemt in het oeuvre van architect Van Tulder. Het is tevens van belang vanwege de gecompliceerde bouwgeschiedenis, de materialisatie van de functieveranderingen die het gebouw heeft ondergaan. Het heeft ensemblewaarden in relatie tot kerk, pastorie en H. Harbeeld. Het is gaaf bewaard gebleven.

11.24.5.004 Gemeentehuis Heuvel 1 te Lieshout

Heuvel 1 te Lieshout.

Gebouwd in 1951 naar de Delftse School.

MIP AE063-000748

Gemeentehuis van Lieshout. Typisch raadhuis uit de jaren 1950. Niet in CHW-NBr, wel in MIP AE063-000748. Toch een aardig gebouw dat herinnert aan het gemeente-zijn van Lieshout. Hier stond voordien ook al een ouder gemeentehuis en daarvoor een omwaterd huis.

Het oude gemeentehuis van Lieshout. Foto: <http://www.panoramio.com/photo/19794426>

Op de kadastrale kaart van 1831 is aangegeven dat het raadhuis was omgeven door een (overigens vrij smalle) gracht. De toegang over deze gracht was afgesloten door een poort. Zoals al eerder vermeld, moest het oude raadhuis van 1775 in 1951 wijken voor het nieuwe gemeentehuis, waarbij voor de voorgevel dezelfde rooilijn werd aangehouden. De architect Roffelsen heeft in zijn ontwerp gepoogd het karakteristieke van het oude raadhuis weer te geven, hetgeen onder andere terug te vinden is in dakvorm, gootomlijsting, raamindering en bordes met ballustrade.¹⁸⁶ Rechthoekig hoofdgebouw, als klassiek gemeentehuis opgezet met centraal bordes met trap en ijzeren leuning. Trapgevel met klok en sierbol. Naast voordeur gevelsteen met jaartal, rechts op de hoek is de naam van de architect aangebracht.

11.25.4.005 Eerste raadhuis Lieshout

Het raadhuis van Lieshout werd in 1776 gebouwd aan de Heuvel. Tot die tijd vergaderden de schepenen in een van de zeven herbergen die Lieshout telde. In 1771 ordonneerden de Staten Generaal de gemeente een raadhuis te bouwen. In 1772 had 's lands architect Jan Francis van de Weijer te Boxtel de schets klaar en in 1773 was hij gereed met het bestek. Twee jaar later, in 1775, verleenden "Haar Edel Mogende die Heren Raeden van Staeten der Vereenighde Nederlanden" hun goedkeuring aan de bouw. Dit jaartal werd vermeld op het raadhuis. Op 1 april 1776 vond de openbare aanbesteding plaats. Het werk moest klaar zijn vóór 30 september 1776. De laagste inschrijver was aannemer de Weledel Gestrenge Heer en mr. Gijsbert de Jong, Heere van de Heerlijkheid Beek en Donk. Hem werd de bouw gegund voor 1582 gulden. Het raadhuis werd in 1951 afgebroken om plaats te maken voor het nieuwe gemeentehuis.¹⁸⁷

¹⁸⁶ D'n Effer, 1998, 14

¹⁸⁷ http://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Lieshout#cite_note-22

Afbeelding: Het verdwenen raadhuis van Liehout (uit: Lieshout en Mariahout in oude foto's, deel 1, p. 10, Heemkundekring 't Hof van Liessent, 1996)

24.6. Rechtbank

Gebouw gebouwd als onderkomen voor een rechtbank (op enig niveau). Vanaf ca. 1800.

11.24.6.001 Dingbank op het Heuveltje

Staat op de kaart van 1570.

24.7. Schepenbank

Stenen of houten “bank” waar de schepenen in de open lucht, liefst onder een mooie lindeboom, hun zittingen hielden. Ook wel genaamd “Vierschaar”.

24.8 Vrijheid

Gebied waarbinnen bepaalde “vrijheden” golden. Vroeg 13^e eeuwse vrijheden betroffen persoonlijke vrijdom (vrij van landrecht en feodale banden); vrijheden van rond 1300 en later betreffen vaak vooral economische vrijdommen (vrij van tol) en marktrechten. Het vrijheidsrecht gold waarschijnlijk in het begin de bewoners van een klein gebied (vgl. “De Oude Vrijheid” in Sint Oedenrode), maar werden later geacht te gelden voor alle inwoners van de hele parochie (dus dan geheel St. Oedenrode!). Het gaat hier om die oude kleine gebieden, voor zover de afbakening daarvan in te Schatten valt.

In Laarbeek kwamen dergelijke “vrijheden” niet voor.

Thema: 25 Militair

Onder militaire landschapselementen worden hier aardwerken en bouwwerken uit alle eeuwen samen genomen, met uitzondering van de "burchtjes" en kastelen. Daarvoor wordt verwezen naar de thema's 18: "heerlijkheden" en 19: "landgoederen".

25.1 Begraafplaats

Binnen dit thema wordt daarmee bedoeld: militaire erebegraafplaats

25.2 Blokhuis

Een oude benaming voor een verdedigingswerk, dat kon variëren van een eenvoudig bouwsel van halve boomstammen tot kasteelachtige bouwwerken. In beide gevallen maakte het vaak onderdeel uit van een groter systeem, zoals landweren. Het kon ook een controlerende functie hebben van bijvoorbeeld toegangswegen of kruispunten.

25.2.001 Blokhuis ter Overbrugge, Aarle en Rixtel

Een blokhuis is een eenvoudig versterkt pand, dat op verzoek van de hertog door particulieren op strategische plaatsen wordt gesticht. Het blokhuis van Overbrugge is in 1516 gesticht. Het lag op een zwakke plaats nabij de Peel, waar gemakkelijk troepen konden binnenvallen.

Het Blokhuis van Overbrugge lag op het gehucht Groot Overbrugge, in de directe nabijheid van de weg van Helmond naar Rixtel. Deze weg liep niet ver van dit punt door een moerassig beekdal. Het blokhuis wordt al vermeld in de Helmondse protocollen in het jaar 1437.¹⁸⁸

25.3 Boerenschans

Schans waarbinnen de boeren zich zelf en hun vee in veiligheid brachten wanneer er roversbenden (of plunderende soldaten) rondtrokken.

25.4 Fort

Min of meer geïsoleerd gelegen gesloten en aan alle zijden verdedigbaar duurzaam vestingwerk, uitsluitend door militaire bezetting bewoond. Een fort is gewoonlijk voorzien van een combinatie van muren, palissades, wallen, grachten en torens. Het is per definitie een zelfstandig, aan alle kanten verdedigbaar object. Geen boerenschans.

25.5 Kazemat

Een vrijstaand bomvrij stenen of betonnen gebouw. Ook in permanente vestingwerken zitten kazematten, maar die moeten we niet apart opnemen. Ook "bunker" genoemd.

25.5.001 De Franse Hut

Het Meervan was eeuwenlang een gewild jachtterrein. In 1909 is voor de jacht op watervogels een bijzonder bouwwerk in het Meervan verzeen: de Franse hut. Fransman Charles Emond wiens jachtgebied het was, kreeg van de gemeente toestemming om een 16m2 grote jachthut te bouwen. Niet van hout maar van beton met talrijke schietgaten. Om met droge voeten in en uit de hut te komen, waren er door het ven twee smalle aarden paden aangelegd. De raad had aan de vergunningverlening de voorwaarde verbonden dat de hut eigendom zou worden van de gemeente, als de jacht niet meer door Emond gepacht zou zijn. En dat gebeurde sneller dan verwacht. In 1910 al lopen de onderhandelingen over een nieuwe pachtperiode van Emond op niets uit, de jacht word voor een volgende periode aan anderen dan Emond verpacht en de Franse hut is van de gemeente. De hut is in het gebied aanwezig geweest tot begin jaren 70.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Coenen, 1994, 38

¹⁸⁹ D'n Effer

Afbeelding: de Franse hut in het Meerven.

25.6 Linie

Een linie bestaat uit een aantal grotere en kleinere forten die met elkaar in verbinding staan door landwegen en/of waterwegen. De landwegen zijn meestal voorzien van borstweringen om bewegingen van troepen en materiaal tussen de versterkingen mogelijk te maken. De wateren kunnen natuurlijke wateren zijn maar ze kunnen ook gegraven zijn, zoals grachten, of het water kan bij een oorlogssituatie in de vorm van een inundatie worden verkregen. Ook stelsels van loopgraven kunnen als een soort linie worden beschouwd.

25.7 Militair complex

Gebouwencomplex gebouwd ten behoeve van het onderbrengen van militairen en hun materieel. Groot gebouw, of geheel van gebouwen tot huisvesting van militairen. Ook “kazerne” of “legerkamp” genoemd.

11.25.07.001 Militair depot Paalberg, Lieshout

In de noordwesthoek van Laarbeek gelegen naorlogs militair depot aan de weg genaamd Paalberg. In de zuidrand van het complex ligt de Duikerpaal, in 1995 in de vorm van een anti-tank haaietand of iets dergelijks.

25.8 Militair oefenterrein

Gebied dat regelmatig gebruikt wordt voor militaire oefeningen, zoals manoeuvres, rijden met paarden en voertuigen, graven van schuttersputjes etc. In de regel met in de nabijheid een “soldatenkroeg”.

25.9 Schans

Min of meer geïsoleerd gelegen gesloten en aan alle zijden verdedigbaar duurzaam vestingwerk, uitsluitend door militaire bezetting bewoond. Militair verdedigingswerk meestal gemaakt van afgegraven aarde.

25.10 Schietveld/berg

Openlucht schietbaan, met kogelvanger. Wordt ook gebruik voor uittesten munitie en het opblazen van elders gevonden explosieven. Niet alleen voor echte militairen maar ook voor burgerwachten. In de regel met in de nabijheid een “soldatenkroeg”.

25.11 Schijnboot

Nagebootste boot op de heide dat diende als oefenobject in WOII.

25.12 Schootsveld

Gebied rondom een vesting of schans waar alleen snel afbreekbare (houten) bebouwing toegelaten werd.

25.13 Tankgracht

Een tankgracht of antitankgracht is een diepe en brede, al dan niet met water gevulde, gracht met steile oevers die voor tanks en pantservoertuigen onmogelijk over te steken is.

25.14 Vesting

Geheel van versterkingswerken die een bewoonde plaats omsluiten.

25.15 Vliegveld

Grasvlakte met rolbanen, landingsbanen, verkeerstoren, stationsgebouw, hangaars, bunkers. In de 9 gemeenten kwamen alleen militaire vliegvelden voor. Eventuele heliports ook hieronder laten vallen net als (tijdelijke) landingsbanen en vliegstroken uit WOII.

25.16 Oefenlokaal

Speciaal voor lessen aan en het oefenen van militairen of burgerwacht gebouwde ruimte.

25.17 Landweer

Een landweer of landgraaf is een doorgaande aarden wal, veelal met grachten of greppels en een doornenhaag, van behoorlijke lengte die diende om een grotere streek tegen invallen te beschermen. Afhankelijk van de algemene terreingesteldheid was er water aanwezig in de greppels. Als de landweer over droge heide was aangelegd, was dat natuurlijk niet het geval, maar als de landweer in andere, nattere terreinen lag, zal er (zeker tijdelijk) water in de greppels aanwezig zijn geweest. Behalve de wal en de twee greppels komen bij landweren soms ook andere elementen voor, zoals rijen palen of struikelkuilen aan één of aan beide kanten. Soms komt ook een dubbele wal voor, met in dat geval dan ook drie greppels. In de praktijk blijkt dat landweren aangetroffen worden op de grens van bestuurlijke eenheden, zoals provincies of gemeenten. De functie ervan is niet alleen een grensmarkering, maar een barrière voor bezoekers van buitenaf, terwijl de landweer tegelijkertijd als veekering kan dienen, zodat het loslopende vee niet op elkaars gebied kon komen. Ze dateren allemaal uit de middeleeuwen, voornamelijk de periode tussen 1350 en 1450.

25.17.001 Landweer tussen Bakel en Aarle¹⁹⁰

Landweer op de grens van de voormalige gemeenten Bakel en Aarle-Rixtel tussen het Aarlese gebied De Heikant en het Bakelse gehucht Grotel. De landweer loopt hoofdzakelijk door het natuurgebied De Biezen en begint op het punt waar de voormalige gemeenten Gemert, Bakel en Aarle Rixtel bij elkaar kwamen aan de Snelle Loop bij Tereiken. Ter hoogte van de verharde weg De Biezen is een stuk van de landweer verdwenen, maar zuidelijker volgt hij de gemeentegrens weer. In het meest zuidelijke gedeelte is weer een kleine onderbreking in de landweer aanwezig. De gemeentegrens en de landweer volgden naar alle waarschijnlijkheid de voormalige Diemelsbeek, die inmiddels als zodanig niet meer bestaat en ook op oude kaarten moeilijk traceerbaar is. In een oorkonde van mei 1288 wordt De Ymelbeke al genoemd als grens, terwijl tegelijkertijd melding wordt gemaakt van de aanwezigheid van een wal.¹⁹¹ De bochten en kronkels in het noordelijk gedeelte van de grens (en de landweer) kunnen verklaard worden vanuit een oorspronkelijk tracé van een natuurlijke beek (De Ymelbeek).

De landweer bestaat hier uit een verhoogd wallichaam met aan weerszijden een greppel of sloot. Meestal is de greppel aan de ene kant breder en forser dan aan de andere kant. Niet op het hele tracé is de landweer nog even duidelijk aanwezig. Dit wordt veroorzaakt door de ligging in het gebied De Biezen aangrenzend op een terrein dat in de 19de of 20ste eeuw is ingericht als rabattenbos. De greppels en rabatten zien er deels hetzelfde uit als de landweer. Daarnaast is het zo dat in de loop van de tijd de landweer geërodeerd en afgevlakt is. Bijkomend is nog van belang dat in het tracé van de Snelle Loop in Gemert ook nog een fors stuk landweer (zie 25.17.002) aanwezig is, grenzend aan het stuk waarover we het nu hebben.

¹⁹⁰ Timmers 2007/2008.

¹⁹¹ Camps, Oorkondenboek Noord-Brabant, deel 1 pagina 535.

Afbeelding: Topografische kaart waarin met een dikke zwarte lijn aangegeven is waar momenteel de landweer nog aanwezig is (naar Timmers 2007/2008)..

Afbeelding: Landweer in de Biezen (naar Timmers 2007/2008).

Afbeelding:
Topografische kaart uit 1953 waarop de landweer voor een groot gedeelte nog herkenbaar is. Rechtsboven een stuk van de verdwenen landweer tussen Tereiken en Grotel met gedeeltelijk een dubbele wal (naar Timmers 2007/2008).

25.17.002 Landweer De Walgraaf en De Snelle Loop¹⁹²

Deze landweer ligt op de grens tussen twee verschillende bestuurlijke eenheden. Aan de ene kant de heerlijkheid Gemert van de Duitse Orde en aan de andere kant de gemene gronden van Aarle, Rixtel, Beek en Donk. De gemene gronden van de Aarle-Rixtelse en de Beek en Donkse Broekkant werden door de hertog van Brabant aan de inwoners van Aarle en Beek uitgegeven in het jaar 1300. Op dat moment werd de grens tussen Aarle-Beek en Gemert vastgelegd. Pas daarna zal er een landweer zijn aangelegd.

De landweer wordt gevormd door een wal die door twee waterlopen wordt geflankeerd. De Snelle Loop ligt precies op de grens van Gemert met Aarle-Rixtel en Beek en Donk. De Snelle Loop is kunstmatig aangelegd en is op sommige plaatsen dwars door hogere delen van het landschap gegraven. Nog opvallender is dat de Snelle Loop over de gehele lengte van de grens met Aarle en Beek een dubbele waterloop is. Tussen de twee parallelle waterlopen ligt de wal. Bij het meest zuidelijke deel is zelfs sprake van een dubbele wal. De noordelijke loop, aan de Gemertse kant, heeft in 1832 als naam De Kleine Walgraaf en de zuidelijke loop heet kortweg Walgraaf. Deze oude namen duiden op de combinatie van wal en waterloop en daarmee op de oude landweer.

De grens tussen Gemert en Aarle-Beek loopt dwars door een laaggelegen gebied, waardoor ook de rivier De Aa loopt. Verder stroomafwaarts van De Aa stagneert de waterafvoer op de plaats waar de Middenbrabantse Dekzandrug en de Maashorst elkaar ontmoeten op Koks, waar de weg van Gemert naar Erp de Aa kan oversteken. Stroomopwaarts van Koks ontstond een grote overstromingsvlakte die deels in Gemert, maar grotendeels in Beek en Donk ligt. De grens en dus ook de landweer loopt door dat gebied en het is daarom ook voor de hand liggend dat de greppels aan weerszijden van de landweer als waterafvoer dienst gaan doen. Vanwege het rechte verloop is die waterafvoer veel effectiever dan via natuurlijke, slingerende beken. De naam Snelle Loop hangt daar duidelijk mee samen.

Afbeelding: Op de topografische kaart van 1953 is de aanwezigheid van een dubbele wal zorgvuldig ingetekend. De rode pijlen wijzen naar de dubbele wal. De dubbele wal ten westen van Tereiken bestaat nog. De zuidelijke wal tussen Gemert en Bakel is verdwenen (naar Timmers 2008).

Rond de Snelle Loop ontstonden al vrij spoedig de nodige grensconflicten. Al in de oudste stukken over de geschillen is sprake van de gracht en de wal en het onderhoud ervan.¹⁹³ In een getuigenverklaring uit 1429 wordt aangegeven dat de geburen van Grotel (onder Bakel) samen met die van Aarle en Beek al zestig jaar en langer “de grave tussen hun broek en dat van Gemert hebben moeten maken”. Dat betekent dat de landweer al ca 1370 bestaan moet hebben. Wat wel duidelijk wordt uit de stukken rondom het conflict is dat de inwoners van Rixtel, Aarle en Beek de verplichting

¹⁹² Timmers 2008 en Van Wetten Grensconflict zonder limieten - De strijd rondom de Snelle Loop.

¹⁹³ Simon van Wetten, *Grensconflict zonder limieten, de strijd rondom de Snelle Loop; Bijdragen tot de geschiedenis van Gemert deel 21*, Gemert 1995.

hadden de wal en de gracht te onderhouden, waarbij zij overigens volgens de Gemertenaren behoorlijk in gebreke bleven. De onderhoudsplicht en daarmee indirect het eigendom van de landweer lag dus duidelijk bij Rixtel, Aarle en Beek. We mogen er daarom van uit gaan dat zij ook het initiatief namen om de landweer aan te leggen.

Afbeelding: De herstelde dubbele loop na aanleg van de ecologische verbindingszone langs de Snelle Loop. Rechts de Snelle Loop, voorzien van flauwe oevers; links de opnieuw gegraven “vistrap” aan de Laarbeekse kant van de landweer en tussen de twee waterlopen de middeleeuwse wal. Op de rechts foto is de nog bestaande dubbele wal in de landweer ten westen van Tereiken zichtbaar (Foto J. Timmers).

De dubbele Snelle Loop met daartussen de wal heeft lange tijd standgehouden. In 1935 werden plannen gemaakt om als werkverschaffingsproject de wal tussen de dubbele loop af te graven en de twee waterlopen samen te voegen. Omdat het waterschap niet wilde meewerken werd het plan niet uitgevoerd. Dat gebeurde pas in 1947, althans het stuk tussen de Aa en de weg van Gemert naar Beek en Donk. De middeleeuwse constructie werd op dat deel van de grens compleet weggevaagd. Ten zuiden van de weg van Gemert naar Beek en Donk bleef de wal gespaard tot aan de grens met Bakel. Wel werd op dat gedeelte van de grens de greppel aan de Beekse kant gedempt en de waterloop aan de Gemertse kant werd verbreed. Enige jaren geleden werd in het kader van de aanleg van een ecologische verbindingszone op precies hetzelfde deel van het tracé de waterloop aan de Gemertse kant ecologisch ingericht met flauwe oevers. Ter compensatie werd aan de Beek en Donkse kant de dubbele loop hersteld en als vistrap in gebruik genomen. Het grootste deel van de middeleeuwse wal bleef daarbij gespaard.

Thema: 26 Kerkelijk

In de Middeleeuwen en lang daarna was de religie erg belangrijk voor het denken en doen van de mensen. De parochies bepaalden in belangrijke mate de samenleving. De dorpsgemeenschap en de parochiegemeenschap betroffen dan ook vaak dezelfde mensen. Iedere parochie had een kerk en kerkhof, met een pastoor en diens woning. Vanaf de zestiende eeuw is er standaard een schooltje aanwezig. In de omvangrijke parochies vinden we ook een aantal kapellen, waarvan sommige erg oud lijken en andere uit de vijftiende eeuw dateren. Het verloop van de Tachtigjarige Oorlog leidde ertoe dat de kerken en kapellen in protestantse handen kwamen (Den Bosch-stad 1629, platteland: 1648). Een aantal kapellen kreeg toen een agrarische bestemming of werd als schooltje in gebruik genomen, waardoor deze gebouwtjes bewaard bleven. De katholieken moesten hun diensten houden in provisorische onderkomens, de schuil- of schuurkerken. Op de dorpen worden vaak meerdere plekken aangewezen als schuurkerk: blijkbaar zijn de kerkgangers in die 150 jaar onderdrukking van de "paapse stoutigheden" (1648 - 1795) enkele keren verhuisd. Sommige schuilkerken werden de kern van een nieuwe of vergrote nederzetting. Na 1800 werd daar dan de nieuwe kerk gebouwd. De oude kerk bleef dan eenzaam achter, verdween of liet alleen een toren na. Rond 1800 wisten de katholieken enkele kerken terug te krijgen, waardoor de protestanten nieuwe kerkgebouwen moesten zien te verwerven. De in het begin van de negentiende eeuw gebouwde (katholieke en protestantse) kerkgebouwen volgen meest de "Waterstaatsstijl". Later volgen diverse neostijlen.

In de inventarisaties van Laarbeek worden de volgende categorieën kerkelijke objecten onderscheiden.

26.1 Kerk

Parochiekerk. Soms is er alleen een toren van overgebleven, dat is een kwestie voor de relict-beoordeling. Ook protestantse kerken vallen hieronder.

26.01.001 Middeleeuwse parochiekerk van Aarle

De bronnen wijzen er op dat Aarle voor 1249 al een kerk had. De kerk zal naar alle waarschijnlijkheid in oorsprong een Romaanse bouwstijl hebben gehad.

De middeleeuwse parochiekerk van Aarle had de rang van *ecclesia dimidia (media)*, wat betekent dat het een doorsnee kerk betrof en de status van *ecclesia incorporata*. De kerk werd in 1399 geïncorporeerd bij kapittel van Sint-Catharina te Eindhoven. Sindsdien hadden deken en kapittel van Sint-Catharina te Eindhoven er het patronaatsrecht.¹⁹⁴ Men eerde als patrones Onze Lieve Vrouw Presentatie. De kerk had verschillende beneficiën, dat zijn bronnen van inkomsten en gunsten. De inkomsten waren ook gekoppeld aan afzonderlijke altaren. In de 15^e eeuw had de kerk vier altaren. De kerk is na 1648 door de gereformeerden gebruikt en wordt dan omschreven als een fraai geproportioneerde kerk. In het schetsboek van Hendrik Verhees treffen we een schets aan (zie afbeelding) van het exterieur van het kerkgebouw. Verhees heeft een basilicale kerk getekend met een schip, de hoofdruimte van het kerkgebouw, met drie traveeën (een schip is een in een richting gebouwde symmetrische ruimte). De zijbeuken lopen iets door langs de toren. Het koor is even breed als het schip. De toren is geheel vlakopgaand en heeft vermoedelijk drie geledingen gehad. De kerk staat op de kadasterkaart van 1820.¹⁹⁵ A 300 het kerkhof, A 300a de toren, beide in handen van de burgerlijke gemeente; en A 300b de kerk, in handen van de hervormde gemeente. De kerk is rond 1847 afgebroken.

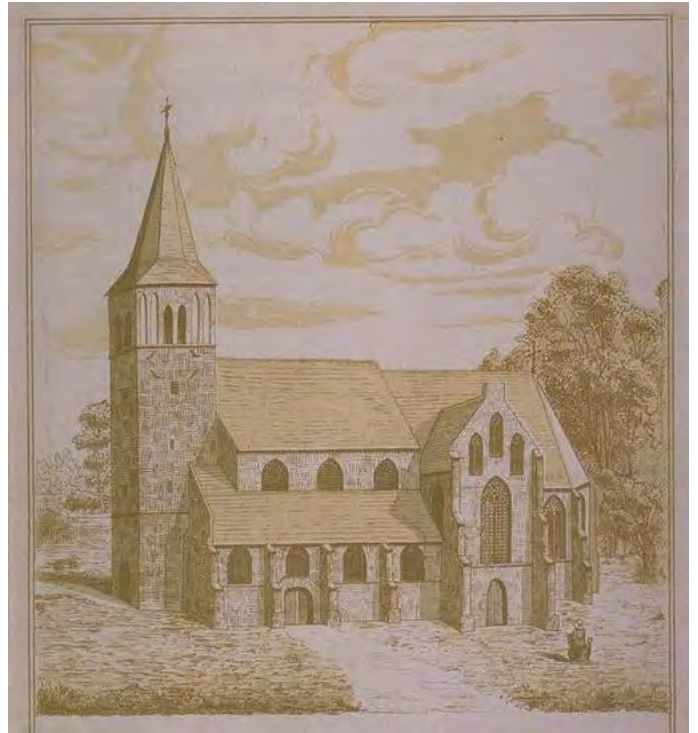
Naast de verdwenen kerk ligt nu nog het protestants kerkhof met een klein algemeen deel. De katholieke begraafplaats lag rond de kerk, en is ook nu nog terug te vinden in de slootkanten naast de weg. Bij onze veldcontrole voor de erfgoedkaart troffen we hier kleine menselijke botresten aan. Bij het rechte trekken van de Laarweg kwamen hier ook botten naar boven, evenals bij de nieuwbouw op de hoek aan de Baroniestraat. Begin van de vorige eeuw blijken hier in de omgeving ook urnen uit de IJzertijd te zijn gevonden.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Schutjes, 1870-1881, III 45-54; Bannenbergh e.a., 1970, I 134-136; II 282.

¹⁹⁵ M.D. Wagemans & J. Timmers (Streekhuis De Peel en SAS), 32.

¹⁹⁶ Beek 2010.

Afbeelding: Oude R.C.Kerk te Aarle-Rixtel, die stond in "de Akkers" en is afgebroken in 1847. Naar eene in 1847 naar de natuur genomen schets van J. van den Boogaard te Aarle-Rixtel, geteekend door Aug. Sassen. Authg. A.J.Bogaerts, Breda. (Brabant Collectie)

Enkele citaten uit contemporaine bronnen:

- Hanewinkel I: "De Kerk van Aarle is een zeer net gebouw" en "Te Aarle hebben de Roomschen meer dan eens de Kerk der Gereformeerden geslooten; zij besmeerden de deur met menschendrek; hebben zelf in het midden der kerk hun gevoeg gedaan, en smeeeten met steenen door de glazen onder het verrichten van den Godsdienst".
- Hanewinkel II: "Zoodra ik ontbeeten had, wandelde ik een naar de Kerk, om dezelve, wijl zij een fraai gebouw is, nog eens, alhoewel ik ze in het voorgaande jaar gezien had, te bekijken. Digt bij de Kerk, in de Akkers, staat een Kruis van blaauwen Zerk, het Hagelkruis genoemd; het zou deelen naam draagen, om dat het, door eene wonderdaadige kracht, hagel, donder, enz. van de Graanvelden afweert, en dezelve dus beschermt en beveiligt".
- Brock: "By hetzelfde (het dorpsdeel Kauwenberg) in de akkers een stukweegs buiten de huizen ligt de Kerk, zynde een net en lugtig kruisgebouw, geheel met steen overwelft, een gebouw waarin de regels der bouwkunst wel in agt genomen zyn. Deszelfs Tooren had voor de orkaan van 9 November 1800 een fraaij en hooge spits, welke toen omwaaide, en met deszelfs val het noorder- of OnsLieve Vrouwe-choor zeer beschadigde; het is zedert weder hersteld, en men heeft eenen zeer laage Spits op den Tooren gezet".
- V.d. Aa: "De Herv(ormde) kerk, die, ten N.W. van het dorp afgezonderd in de akkers ligt, is een net en tamelijk groot kruisgebouw, met eenen fraaijen toren, vroeger gedekt met eene vrij hooge en scherpe spits, die bij den storm van 9 november 1800 omvergewaaid is, waardoor het Noorder- of Lieve-Vrouwekoor zeer beschadigd werd. In het volgende jaar werd er wel weder eene andere spits op dezen toren gesteld, maar deze is slechts 11,29 voet hoog".

26.01.002 Middeleeuwse parochiekerk van Beek

Rijksmonument nr. 8789

De middeleeuwse parochiekerk van Beek was gewijd aan Sint-Michael. De kerk had de rang van *quarta capella* en de status van status: *ecclesia*. Het patronaatsrecht was in handen van de priorin en het convent van Hoodonk. Tot de parochie hoorde de Sint Leonarduskapel in Donk.¹⁹⁷ De kerk zal na 1648 niet meer gebruikt zijn. De kadasterkaart geeft alleen de toren en het kerkhof nog aan (G437 en 438), die dan van de gemeente Beek en Donk zijn. De 15^e eeuwse St. Michaelskerk werd na instorting in 1672 herbouwd en omstreeks 1813 gesloopt. De toren is een overblijfsel van het St. Michael-kerkgebouw dat "eenzaam op de akkers" gelegen was. Recente opgravingen hebben duidelijk gemaakt dat de veronderstelling dat de alleenstaande kerktoeren boven op een moderpodzol hier de plek van de oude van oorsprong vroeg-middeleeuwse bewoningskern markeerde, waar is. De zware toren in de akkers doet de plaats van de oude kerk niet in de vergetelheid wegzinken. Een reconstructie van de kerk van Beek is aan de hand van de twee tekeningen die Verhees er van maakte in grote lijnen mogelijk. Het was een basilicaal gebouw, hoewel twee van de drie licht beukvensters lijken te zijn dichtgemetseld. Het schip had drie traveeën; de zuidbeuk had nog een travee meer maar werd doorsneden door een laag transept. Het koor was volgens het bijschrift van Verhees reeds in 1763 ingestort, maar de resten ervan zijn in het muurwerk van de oostmuur zichtbaar. Hieruit kunnen we afleiden dat het lager was

¹⁹⁷ Schutjes, 1870-1881, III 201-208; Bannenberg e.a., 1970, I 148-150; II 286-287.

dan het schip. Mogelijk had het dezelfde plattegrond als de koren van de meeste omliggende kerkjes: twee traveeën en driesijdige sluiting.¹⁹⁸

Afbeelding: De Sint-Michaelstoren van Beek in 2011 (Brabant Collectie).

Afbeelding: De middeleeuwse kerkstoren eenzaam in de akkers op een historische kaart uit circa 1840

Voor meer informatie zie het boekje De Michaëlkerken (1985), uitgave Parochiebestuur.

11.26.01.003 Middeleeuwse parochiekerk van Lieshout

De middeleeuwse parochiekerk van Lieshout was gewijd aan Sint-Servatius en stond bij het kasteel met klooster van Boudewijn op zijn ridderhofstede 't Hof. De kerk had de rang van ecclesia dimidia (media) en de status van ecclesia. Het patronaatsrecht was na 1195 in handen van de abt van Floreffe. Waarschijnlijk had deze kerk al eerder voorgangers, waar we echter weinig vanaf weten. De eerste kerk stond nabij het kasteel op 't Hof. Hieromtrent is weinig bekend. Het was waarschijnlijk een eenvoudig houten gebouwtje. De tweede kerk werd in de 11e eeuw gebouwd, omdat de oude kerk te klein was voor de kloostergemeenschap die door de Norbertijnen van Floreffe gesticht werd. Het was een stenen gebouw met een grondvorm gelijk aan die van de abdijkerk van Floreffe. Het was dus eveneens een kruiskerk, zij het dan op zeer verkleinde schaal in zeer vereenvoudigde vorm. De noordelijke dwarsbeuk van het transept met een daarondergelegen crypte en een gedeelte van de fundering van het schip zijn tot op de dag van vandaag bewaard gebleven, thans als deel van de boerderij. De derde kerk werd in de 14e eeuw gebouwd vlak bij de plaats waar de tweede kerk gestaan had. Er zijn tekeningen van bewaard gebleven. Ze werd in 1648 geconfisqueerd door de

¹⁹⁸ M.D. Wagemans & J. Timmers (Streekhuis De Peel en SAS), 29

Staten Generaal. Vanwege het slechte onderhoud verviel de kerk en stortte in 1800 in, tijdens een orkaan. De fundering van deze kerk is nog gedeeltelijk aanwezig. De toren die de orkaan wel doorstond is in 1836 afgebroken. De stenen zijn gebruikt bij de bouw van de zesde kerk.¹⁹⁹

De parochie Lieshout behoorde voor de stichting van de eigen kerk waarschijnlijk bij Bakel, hetgeen ook zal gelden voor Rixtel. Van Gemert en Deurne is in elk geval bekend, dat ze oorspronkelijk deel uit maakten van de parochie Bakel. Gemert werd in 1437 een zelfstandige parochie en Deurne voor 1463. Bakel waar tussen 719 en 722 een kerkje was gebouwd was dan ook centraal gelegen ten opzichten van Gemert Rixtel Lieshout Deurne en Helmond en niet onmogelijk zijn de respectieve verbinding wegen met Bakel oorspronkelijk kerkwegen geweest zijn.

De kerk op 't Hof werd in 1648 overgenomen door de hervormden, maar aangezien de Hervorming in Lieshout geen aanhang had, bleef de kerk in het Hof sindsdien leeg staan. Tot de parochie hoorde de Sint-Antoniuskapel in Ginderdoor.²⁰⁰ Na 1648 werd de kerk niet langer onderhouden. Kerktorens daarentegen bleven vanwege het uurwerk en de klokken hun nut behouden en waren bovendien als uitkijkpost van militair belang. Daarbij deed de Lieshoutse toren nog dienst als officiële gevangenis. De toren had dan ook in 1773 nog een grondige opknapbeurt gehad en was tevens van een nieuwe spits voorzien.²⁰¹ Vanwege het slechte onderhoud verviel de kerk en stortte in op 9 november 1800, tijdens de ergste Zuidwester storm sedert mensenheugenis. Veel kerken in de regio en ook de molen op de vogelgezing ging om. De toren had de storm nog redelijk overleefd. Op de kadasterkaart uit de jaren 1810 – 1813 staat alleen de toren nog aangegeven, kadastraal H 418 en tevens oorsprong van het kadastermeetnet. Het kerkhof is H 417. Eigenaar van beide was toen de gemeente Lieshout.

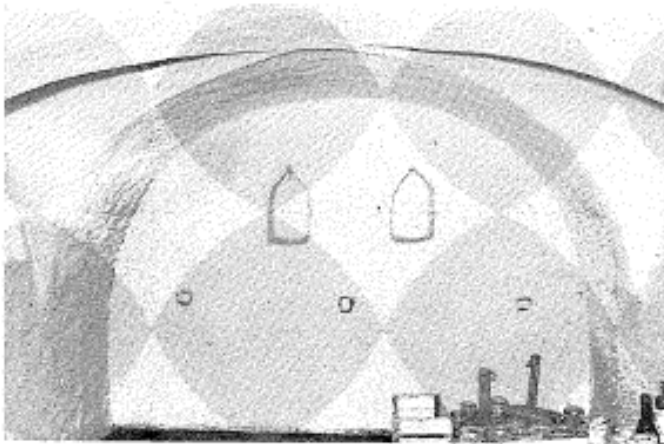

Afbeelding: De 14^e eeuwse parochiekerk in het Hof. Tekening d.d. 15 oktober 1788 in het Schetsenboek van Hendrik Verhees.

¹⁹⁹ Info Joop van den Baar (heemkudenkring Lieshout).

²⁰⁰ Schutjes, 1870-1881, IV 709-716; Bannenberg e.a., 1970, I 200-201; II 303-304.

²⁰¹ Merkelbach & Knoop, 1984.

De nog bestaande crypte onder de voormalige noordelijke dwarsbeuk.
Foto Beda Merkelbach. ± 1972.

De noordelijke dwarsbeuk van de voormalige kloosterkerk in het Hof
in 1973. Foto Rudolf Merkelbach.

Bron: Knoop en Merkelbach 1987.

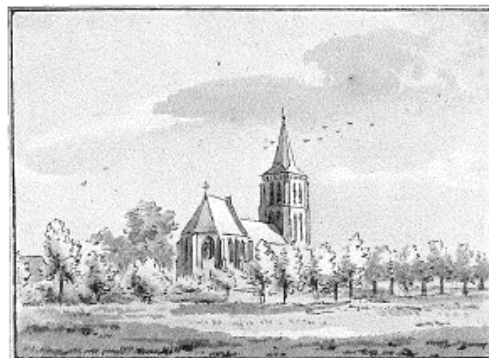
11.26.01.004 Middeleeuwse parochiekerk van Rixtel

In 1178 was er al sprake van een kerk in Rixtel, gelegen op de hoek van de Boschweg en de Helmondseweg. De kerk in Rixtel was een "eigen kerk", d.w.z. gesticht door de grondeigenaar, die tevens voldoende middelen voor het onderhoud waarborgde. Reeds in 1173 of kort daarna schonk Didradis, vrouwe van Rixtel het patronaat van de verenigde kerken van Helmond en Rixtel aan de abdij van Floreffe welke schenking de 25ste Maart 1178 door paus Alexander III is bevestigd. De kerk van Rixtel was daarmee de moederkerk van Helmond, doch in 1520 reeds afgedaald tot de rang van filia of appendix daarvan.

Bij de Maltezerhoeve zaten rechten op de kerk van Rixtel. De Maltezer hoeve was afkomstig van de Tempeliers, die deze voor 1214 hadden gekregen van graaf Willem van Megen (zie 11.18.2.004).

De kerk van Rixtel vereerde de H. Margaretha als haar patrones. Primaire bronnen vermelden verschillende altaren en beneficiën (geldelijke inkomsten). In 1497 kwam er een nieuw altaar van de H. Drievuldigheid, samen met dat van Johannes de Doper. Het altaar leverde een jaaropbrengst van 5 mud rogge op. Op het altaar van de H. Drievuldigheid ruste een zogenaamd beneficie ten gunste van Helmond. Bij de belegering van Helmond in 1587 liet de graaf van Hohenlohe door zijn soldaten de kerk van Rixtel plunderen en in brand steken. Het oorspronkelijke schip werd blijkbaar vervangen

door een vierkante noodbouw op houten pijlers. Nadat de macht over de Meierij in 1629 aan de Staatsen was gekomen en de uitvoering van de katholieke godsdienst werd verboden, werd in 1631 de kerk voor het vieren van de mis gesloten. Door het verbod van rooms-katholieke erediensten in 1648, en de ingebruikneming door de aanhangers van de gereformeerde religie, zette de aftakeling van het gebouw in. In 1692 verkeerde het in een desolate staat. In 1811 verkocht men de banken en in 1817 kreeg de gemeente toestemming kerk en toren af te breken, nadat in 1800 reeds de spits was afgewaaid. De kerk en toren van Rixtel werden in 1818 gesloopt. Het kerkhof is een ovaal perceel, kadastraal C687, weiland, eigenaar is de gemeente Aarle-Rixtel.²⁰²

KERK TE RIXTEL.

Afbeeldingen: Kerk te Rixtel Tekening d.d. 18 mei 1791 in het Schetsenboek van Hendrik Verhees.

26.01.005 Tweede R.K. kerk van Beek

Op het oostelijke pleintje, aangegeven op kadasterkaart.

26.01.006 R.K. kerk te Donk

Op kaart 1900, met kerkhof ten zuiden ervan.

Kapelstraat 31 te Beek en Donk.

Rijksmonument nr. 520151

De R.K. KERK van de H.Leonardus de Noblac is een oorspronkelijk driebeukige Neo-Gotische kruisbasiliek, in 1898 gebouwd naar een ontwerp van C. Franssen, Roermond. Het niet-georiënteerde gebouw is in 1929 uitgebreid met twee zijbeuken door C. Roffelsen, Helmond. Sindsdien heeft de kerk een schip van vijf beuken.

De H.Leonarduskerk heeft een aan de noordelijke zijde van de kerk gesitueerde toren met ingangsportaal, een schip van vier traveeën, een eenbeukig transept en een koor, bestaande uit twee traveeën en een driezijdig gesloten apsis. De kerk heeft zadeldaken met leien in Maasdekking. De gevels zijn opgetrokken in baksteen en spaarzaam versierd met hardstenen afdeklijsten, afzaten, dorpels en plint. Het muurwerk is gesierd met een keperboogfries en tandlijsten en wordt geschoord door zware steunberen, aan de noordelijke zijde bekroond door pinakeltorentjes. De ingangsfacade met de toren, geflankeerd door uit de rooilijn springende vijfhoekige kapellen, zijn op de voor Franssen karakteristieke wijze versierd met natuurstenen beeldhouwwerk: kruisbloemen, wimbergen en hogels. In de toren is een gedrukt spitsbogig portaal met, de wimberg bekronend, een kalkstenen hoogrelief, voorstellende de H. Michaël. De opgeklampte deuren hebben een zwaar smeedijzeren beslag. In de gehele kerk zijn eenvoudige lancetvensters met bakstenen maaswerk.

De toren bestaat uit drie geledingen en wordt bekroond door een zeskantige, met leien bedekte spits met flankeerspitsjes. In 1929 heeft Roffelsen de kerk in aangepaste stijl uitgebreid door twee neo-gotische zijbeuken van vijf traveeën toe te voegen. In het interieur zijn onder meer van belang de

²⁰² M.D. Wagemans & J. Timmers (Streekhuis De Peel en SAS).

twee eikehouten neogotische communiebanken uit omstreeks 1900, tien neogotische beelden uit omstreeks 1900, twee gepolychromeerde houten beelden van H. Leonardus en H. Jozef (J. Custers, 1899), de glas-in-loodvensters in priesterkoor, sacramentskapel en doopkapel (door Derix, Kevelaer-Goch, 1904-'08), in transept, zuid- en noordkapel (door Menke, Goch, 1922-'23 en 1944), en de kruiswegstaties (C.J. van Geffen, 1906 ("naar Anthony") en C. Boelen, Helmond, 1921).

De kerk is van algemeen belang. Het gebouw heeft cultuurhistorisch belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van het katholicisme in het zuiden en is tevens van belang voor de typologische ontwikkeling van de kerk in het Interbellum. Het is van architectuurhistorisch belang als voorbeeld van het late werk van C. Franssen en tevens van belang als voorbeeld van de vergroting van kerkgebouwen in een bij de oorspronkelijke situatie aansluitende stijl. Het heeft ensemblewaarden als visueel middelpunt van de deels industriële bebouwingskern rondom de Zuid Willemsvaart. Het is van belang vanwege de architectonische gaafheid van het ex- en interieur.

26.01.007 Tweede R.K. kerk van Aarle

Dorpsstraat 5 te Aarle-Rixtel.

Op kaart 1900, met kerkhof ten noorden ervan, naast pastorie.

Rijksmonument nr. 6936

R.K. Kerk van Onze Lieve Vrouw Presentatie, 1844-1846 gebouwd door de Waterstaatsingenieur E.C.B. Ridder van Rappard. Een van de mooiste Waterstaatskerken; oorspronkelijk een zaalkerk, later van zijbeuken voorzien. Graatgewelven op korinthische pilasters met imposten. Altaarretabel in barokke trant, preekstoel met beelden van Christus en de Samaritaanse, een biechtstoel met beelden van David, Petrus en de Verloren Zoon, een met beelden van Maria Egyptiaca, Maria Magdalena en de Goede Herder, fraaie orgelkas, hierin een instrument van F.C. Smits met Hoofdwerk, Bovenwerk, Onderpositief en vrij Pedaal, gemaakt in 1853, met beeld van David en eronder Barbare en Margaretha met de draak. Groot vroeg XIXe-eeuws crucifix, voorts lichte gebrandschilderde vensterglazen. Fraaie voorgevel met middentoren (tegeltableaux aan de ingang in 1896 toegevoegd). Klokkenstoel met gelui, bestaande uit een klok van J. Plumere en F. Delapaix, 1670, diam. 129 cm en een klok van een anonieme gieter, 1412, 128 cm.

26.01.008 Protestantse kerk van Aarle

Aan de westkant van het dorp, Kouwenberg 29.

Rijksmonument nr. 6943

Hervormde Kerk. Rechthoekig zaalkerkje, gebouwd door A. van Veggel in 1847 als achthoekige kerkgebouw en verbouwd in 1872 tot zaalkerk. Het gepleisterde kerkje draagt een pannen zadeldak tussen puntgevels en een houten klokketorentje boven de voorgevel. Rondboogvensters en steunberen. Het leidekkerswerk is interessant omdat er beschreven staat dat zoveel mogelijk met de leien van de oude kerk moet worden gewerkt, die voor een belangrijk deel van de afgebroken abdij van Binderen komen. Inwendig een gestucadoord houten tongewelf. Alle stucadoorswerken moeten 'naar de orde en de regels der kunst in de Gotische stijl' worden uitgevoerd. Preekstoel uit de 17e eeuw, orgel in neogotische kas met balustrade, twee tekstborden en twee psalmbordjes. Eenvoudige koperen doopvont afkomstig uit de Herv. Kerk van Helmond. In 1874 is er voor de reparatie van de kerk een subsidie voor de bouw van een hele nieuwe kerk aangewend. Alles moet worden afgebroken behalve de consistoriekamer.

De gemeente Aarle-Rixtel koopt in 1976 het kerkje en de kosterij of kosterwoning. Het 'protestantskerkje' is thans voorjaar 2002 niet meer in gebruik. In delen al stammend uit de oude parochiekerk in de Aarlese akkers met een historie op die plek vanaf 1847 en dit vanaf 1874, dus al ruim 125 jaar, is dit kerkgebouw een wezenlijk deel van de kern van Aarle-Rixtel.

De vraag rijst, wat de toekomst zal zijn van dit kerkje dat in zijn eenvoudige authenticiteit misschien uniek is in zijn soort in Nederland.²⁰³

²⁰³ Barten, L. A. Gevers, Het Hagelkruis, jaargang 19, nr. 1, april 2002.

Afbeelding: Protestantse kerk in Aarle-Rixtel (april 2012)

26.01.009 Zesde R.K. kerk van Lieshout.

19^e eeuwse kerk aan de Renstraat (tegenwoordig Heuvelstraat). Feitelijk de zesde kerk van Lieshout, die in 1839 werd ingezegend. Er hingen een aantal oude klokken in, waarvan een uit 1588. Enkel het angelusklokje uit 1543 is in de Tweede Wereldoorlog niet in beslag genomen door de bezetter. Het orgel werd gebouwd in 1862 door de gebroeders Franssen uit Horst. Toen er een nieuwe kerk gebouwd ging worden, was het orgel te groot. Het werd in 1964 verkocht aan de parochie te Meijel. In 1967 werd deze kerk gesloopt, waarbij ook explosieven werden ingezet, nadat ze reeds in 1962 buiten gebruik was genomen. De stenen van de toren uit het hof zijn voor deze toren hergebruikt. Ze lijken daarom ook veel op elkaar. Na afbraak van deze kerk is het puin op de erdbrug in de grond gedaan, dus daar ligt nog puin afkomstig van de kerk uit het Hof.²⁰⁴

²⁰⁴ Info Joop van den Baar, heemkundekring Lieshout.

Afbeelding: St. Servatiuskerk uit 1839, gesloopt in 1967 (bron: <http://www.reliwiki.nl>).

26.01.010 R.K. kerk in Mariahout (Lieshout)

Op topografische kaart 1985.

Rijksmonument nr. 520162

KERK, toegewijd aan O.L. Vrouw van Lourdes, opgetrokken in een mengeling van Expressionistische en Delftse School stijl. Ontworpen door Phil Donders en gebouwd tussen 1932 en 1933. De kruisvormige, eenbeukige kerk van drie traveeën met transept, excentrische zuid-westtoren en rechtgesloten koor, is opgetrokken uit machinale baksteen en heeft zadeldaken met verbeterde Hollandse dakpannen, het transept is lager aangezet. Alle daken hebben een uitkragende houten gootlijst. De zuidwesttoren en het klokkentorentje op de verhoogde koortravee hebben een vierzijdige spits met leien in maasdekking. De westgevel heeft een zijkapel, een puntgevel met asymmetrische dakaanzet en de in de hoek opgenomen toren. De centrale entree bezit rechte vleugeldeuren onder luifel en baksteen muren aan de zijden. Op de begane grond keperboogramen met glas-in-lood. Boven de entree een variant op het roosvenster, met om een rond raam vier wigvormige keperboogvensters, alle met glas-in-lood. Topgevel met smal staand raam en staand siermetselwerk en een natuursteen kruis als bekroning. Daarachter een hogere, naar rechts verschoven topgevel met staand siermetselwerk en twee smalle staande ramen. In de toren verder smalle staande ramen, rechthoekige galmgaten en vierkante wijzerplaat met cijfers, beide onder de ver uitkragende dakrand.

De zijgevels van de kerk worden per travee, met drie keperboogvensters, gescheiden door versneden baksteen steunberen. In het transept een variant op een half roosvenster. Tegen de hoge koortravee met hoge keperboogramen een lage uitbouw per keperboograam onder lessenaardak. Het interieur heeft baksteen gewelven. In het priesterkoor vier glas-in-loodvensters met eucharistische symbolen uit 1933. Eenklaviers mechanisch orgel gemaakt door F.C. Smits 1 in 1866 voor de kerk van Strijp. Het orgel bezit 5 registers en aangehangen pedaal. Andere oude elementen zijn onder meer een koperen godslamp met drie gevleugelde draken en een houten gepolychromeerd Mariabeeld uit ca. 1900. M. van Bokhoven en Jonkers maakten in 1933 drie stenen beelden voor de kerk: Anna, Bernadette en O.L. Vrouw van Lourdes.

De kerk is van algemeen belang als voorbeeld van de ontwikkeling van het katholieke geloof in Noord-Brabant in het Interbellum en hangt samen met de bestuurlijke ontwikkeling, waarbij in landbouwontginningen nieuwe nederzettingen werden gesticht, die tegelijk een eigen parochie werden. Het geheel heeft architectuurhistorische waarde als voorbeeld van de wijze waarop de architect P. Donders een dergelijk parochiecentrum annex bedevaartsoord vorm heeft gegeven. Het gehele complex heeft ensemblewaarde vanwege de betekenis voor het aanzien van de streek en is gaaf bewaard gebleven.

Afbeelding: de kerk in Mariahout (januari 2012)

Het ontstaan en de voornaamste bloeiperiode van de verering voor O.L. Vrouw van Lourdes in Mariahout is nauw verbonden met het pastoraat van Van Eijndhoven. Hij was een groot Mariavereerder die in 1930 een bedevaart naar Lourdes had ondernomen. Daar deed hij een gelofte: als hij in de gelegenheid gesteld zou worden een nieuwe kerk te bouwen, dan zou hij deze wijden aan O.L. Vrouw van Lourdes en er de Lourdesdevotie uitdragen. Met zijn benoeming in 1932 - hij was toen de jongste bouwpastoor van het bisdom - ging deze wens in vervulling, waarna hij voortvarend begon met de inlossing van zijn schuld. Met zijn passie voor toneel creerde hij de imitatiegrot en het processiepark als een imposant decor voor de religieuze plechtigheden: theaterstukken met de pastoor als regisseur, hoofdrolspeler, scenarioschrijver, manager, p.r.-medewerker en producer. Een andere hobby, het fokken van herten, wierp ook vruchten af; het hertenkamp, in 1934 aangelegd op een onnutte 'heiplak' in het processiepark, was een extra attractie voor de pelgrims.

Zijn parochiememoriaal leest als een gedetailleerde handleiding voor het exploiteren van een bedevaartoord. Velen, zo schrijft hij in de voor Mariahout succesvolle jaren veertig, maken de fout een bedevaart als zodanig te willen trekken, maar men pelgrimeert in deze tijd van goede verkeersmiddelen graag op eigen gelegenheid. Een pastoor moet dus eenvoudig 'data vaststellen voor de groote processie en op de groote trom slaan'. Dit deed hij vakkundig; hij adverteerde in tal van bladen, vooral plaatselijke kranten, en bestelde een royaal assortiment propagandamateriaal en souvenirs. Minutieus tekende hij op hoe zijn organisatie werkte, welke taken en beloningen zijn vele medewerkers toebedeeld kregen, hoe de processie precies moest lopen en met welke stembuigingen de ziekenzegening moest worden uitgesproken.

In 1933 was het 75 jaar geleden dat Bernadette haar eerste verschijningen zag; op 10 juli van hetzelfde jaar consacreeerde bisschop A.F. Diepen van Den Bosch de kerk van Mariahout en trok de eerste processie door het park met rustaltaar. Twee jaar later, op 30 mei 1935, werd de steen uit Lourdes in de processie vanuit de kerk naar de voltooide grot gebracht. Op 29 oktober 1933 is in Mariahout de broederschap van O.L. Vrouw van Lourdes opgericht en op 13 april 1934 geaffiliëerd aan de Franse aartsbroederschap; directeur was pastoor Van Eijndhoven. De meeste inwoners van Mariahout, en velen uit de regio, lieten zich inschrijven. In 1942 schreef de pastoor dat de

broederschap al 7000 leden telde. Hij hoopte het volgende jaar het getal 10.000 te passeren. De pastoor meende dat de werving mede zo goed verliep omdat 'de kwartjes wat losser [zaten] nu ze van zink [waren]'. Op verschillende feestdagen konden de leden een volle aflat verdienen.

In korte tijd ontwikkelde het dorp zich tot een druk bezochte bedevaartplaats, die in de jaren veertig haar hoogste bloei bereikte. Vanaf 1936 was er in mei elke zon- en feestdag een lof bij de grot; die kon bovendien voor grote groepen pelgrims ook op andere dagen georganiseerd worden. Vanaf 1939 was er op 15 augustus een plechtige hoogmis bij de grot. Het aantal processies per jaar, aanvankelijk twee, liep in 1943 op tot vier: op de twee laatste zondagen van mei, op Maria Hemelvaart (15 augustus) en op de zondag binnen het octaaf van dat feest.²⁰⁵

Afbeelding: Pastoor Van Eijndhoven (in preekstoel) spreekt de menigte, waaronder enkelen op brancard toe (ca. 1936). Foto parochiearchief Mariahout.

26.01.011 H. Michaelkerk te Beek

Kerkstraat 1 te Beek en Donk
Rijksmonument nr. 520153

De H. MICHAELKERK is een georiënteerde, zogenoemde christocentrische kruisbasiliek met westelijke toren van vijf geledingen, een driebeukig schip van vijf traveeën (met relatief smalle zijbeuken) dat door een triomfboog ten dele is afgescheiden van het diepe driebeukige transept met sterk benadrukte vieringspartij. Deze kruising vormt het liturgische middelpunt van het gebouw, wordt door een hoger dan schip, transept en koor uitgevoerde pendentiefloepel bekroond en is aan de oostelijke zijde afgesloten door een lagere koortravee met vijfzijdig gesloten apsis. De gelovigen waren door het ontwerp aan drie zijden rond het onder de koepel opgestelde altaar geschaard. De koepel van de vieringspartij zou volgens de oudste plannen in hoogte zelfs de westelijke toren overtreffen. Deze in historiserende Delftse Schoolstijl uitgevoerde kerk werd tussen 1933 en 1935 ontworpen door de Bossche architect H.W. Valk.

De bakstenen gevels van het gebouw, opgetrokken uit kloostermoppen, maken een gesloten indruk en zijn geleed door horizontale waterlijsten en geprofileerde vensteromlijstingen en bij de topgevels voorzien van vlechtingen en tufstenen afdekplaten. In elke travee van schip en zijbeuken is een laag, gedrukt spitsboogvenster geplaatst. In het schip, de transeptgevels en de vieringskoepel zijn deze vensters voorzien van een vorktracering. De vensters zijn gevuld met glas-in-lood panelen, deels afkomstig van Nunaber (1931) Gisèle Waterschoot van der Gracht (1940). Kenmerkend voor schip en transept zijn de laag aangezette zadel- en lessenaarsdaken, voorzien van monnik- en non-pannen. Opvallend is dat nergens goten zijn toegepast: het forse overstek zou voor een goede waterafvoer zorg moeten dragen. Het dak rust op houten onbeschoten gordingenkappen met hangwerk. Door de toepassing van 'klimmende' vensters en topgevels in de verhoogde vieringskoepel, en enkelvoudige klokkestoelen ter bekroning van de transeptfaçades, maken deze delen van de kerk een meer verticale indruk. De westtoren van vijf geledingen maakt door de zware, drie maal versneden overhoeks geplaatste steunberen een romaanse indruk. De bovenste twee verdiepingen zijn geleed door nissen. Onder het stompe tentdak staat een ijzeren klokkestoel opgesteld, waarin enkele naoorlogse klokken zijn opgehangen (Petit en Fritsen, 1955). In de toren zijn behalve een betonnen spiltrap (de eerste meters zijn uitgevoerd in kloostermoppen), een orgeltribune (orgel in twee delen, 1958, fa. Verschuieren, Heijthuisen (L)) en een portaal met gedeeld portiek ondergebracht. Het karakter van het gebouw wordt in sterke mate bepaald door de laag aangezette daken. Daartoe zijn aan alle zijden van de kerk portalen en kapellen en nevenruimten onder kleine lessenaarsdaken

²⁰⁵ <http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart>

toegevoegd. De toren wordt geflankeerd door kleine kapellen onder lessenaarsdak. Tegen de transeptarmen staan portieken, eveneens in dergelijke lagere aanbouwtjes. Aan de oostelijke zijde ligt tussen kerk en pastorie een sacristie, voorzien van een schouw en plafond met moer- en kinderbalken. Tegen de noordelijke zijde staat tegen de transeptfaçade een brede, tot het oorspronkelijke bouwplan behorende en in stijl gebouwde, schuur onder lessenaarsdak (hier ligt de moestuin) en een in ruïneuze staat verkerende muur, waarin een poort. Hier steekt de betonnen fundering van de kerk deels boven het maaiveld uit. Het gebouw is op betonnen heipalen gefundeerd. De ruimtelijke werking van het interieur is gericht op de viering, waar op een groot podium een altaar (in de jaren '60 van de twintigste eeuw pas ter plaatse opgesteld) staat. Vanuit de gehele kerk heeft men, mede door de toepassing van ranke bakstenen pijlers, goed zicht op de offerplaats. Het schip wordt overkluisd door een netgewelf, rustend op kraagstenen, terwijl in het portaal een plat koepelgewelf is toegepast. De koepel heeft een licht gebombeerd tongewelf met transversaalribben. De koepelgalerij en de arcatuur zijn geleed door bifora's. Het hoofdaltaar in de koorapsis is oorspronkelijk en bestaat uit een marmeren mensa op drie stipites. In één van de kapellen in de oostelijke wand van het transept zijn twee bijbehorende stipites opgesteld. In de kerk zijn naast de reeds van rijkswege beschermde beelden (St. Anna-te-Drieën XVI, H. Michaël XIX, H. Barbara XV, H. Maria, XIX), twee balusterkandelaars (XVI) en een doopvont (XVIII), vooral de gipsen kruiswegstaties en een 44-tal neo-rennaissance kerkbanken van belang (afkomstig uit de Waterstaatskerk). Orgel en orgelkas zijn niet van waarde uit het oogpunt van monumentenzorg.

Afbeelding: Hl. Michaelkerk in Beek en Donk (www.wikipedia.com)

In de R.K. Kerk een eiken biechtstoel uit plm 1750, een orgel uit XIX A, een XVIe eeuwse St. Luciabeeld, een XVIIe eeuwse St. Barbarabeeld, beide van hout, een XVIe eeuwse Sedes Sapientiae van hout, een XVIe eeuwse houten Madonna, een houten beeld van St. Norbertus, XIXe en uit vermoedelijk dezelfde tijd dagtekenende beelden van de vier Evangelisten en twee Kerkvaders. Schilderijen op doek voorstellende de Kruisiging en Maria's Hemelvaart (XVIIe eeuw), op doek geschilderde Kruiswegstaties uit het begin van de XIXe eeuw. Dit alles tezamen is rijksbeschermd monument nr. 8790.

De kerk is van algemeen belang. Het gebouw heeft cultuurhistorische waarde als herinnering aan de geschiedenis van het katholicisme in het zuiden en is van belang als voorbeeld van de typologische ontwikkeling van de christocentrische volkskerk. Het heeft een bijzondere architectuurhistorische kwaliteit, is van groot belang als voorbeeld van de traditionalistische fase in het oeuvre van architect

H.W. Valk. Het heeft ensemblewaarden als deel van een groep, die voor een belangrijk deel het silhouet en daarmee het aanzien van de kom van het dorp bepaalt. De kerk is nagenoeg geheel in de oorspronkelijke vorm bewaard gebleven.

26.1.12 St. Servatiuskerk te Lieshout

Aan de Heuvelstraat - Burgemeester van den Heuvelstraat te Lieshout, oostzijde.

St. Servatiuskerk. Dateert van 1962.

MIP AE063-000758

Deze zevende kerk van Lieshout is de huidige kerk die werd gebouwd op de plaats waar Huize Ribbius stond. Dat eeuwenoude huis is daartoe gesloopt. De nieuwe kerk werd ingewijd en in gebruik genomen in 1962. Architect was J. de Reus uit Oss, het werk werd voor f 353.380 gegund aan de laagste inschrijver, W.A. van der Pas uit Oss. Edelsmid en beeldhouwer H. van den Thillard ontwierp kruis, kandelaars en tabernakel. De totale kosten van de kerk inclusief inrichting bedroegen f 502.000. Daarvoor werden leningen afgesloten met een jaarlijkse rentelast voor de parochie van f 31.000. In 1967 werd na een bedelactie die ongeveer f 50.000 opbracht, een nieuw orgel feestelijk in gebruik genomen. Het werd ingespeeld door Louis Toebosch en Maurice Pirenne. Onder advies van deze laatste was het orgel gebouwd door Bernard Pels en Zoon NV te Alkmaar. De sierpanelen werden in opaline uitgevoerd door Arnoud Paashuis te Vught.²⁰⁶

Rechthoekige zaalkerk met driekwart ronde uitbouw en ervoor geplaatste zuilengalerij, door water omgracht. Toegangspoort is de Poort van Binderen.

26.2 Begraafplaats²⁰⁷

Begraafplaats, al dan niet bij een kerk. Indien niet bij een kerk, dan staat er vaak een kapel bij. Ook joodse begraafplaatsen, in dat geval staat er een het metaherhuisje en een kohaniemhuisje bij. Eventueel met ommuring en opzichterswoning.

11.26.02.001 Begraafplaats bij middeleeuwse parochiekerk van Aarle

Kadastraal A 300 het kerkhof, in 1832 in handen van de burgerlijke gemeente.

Rond de verdwenen kerk ligt de katholieke begraafplaats. Nu nog ligt ernaast de hervormde begraafplaats, met in een klein hoekje hiervan de algemene begraafplaats (zie 26.2.010).

11.26.02.002 Begraafplaats St. Michael bij middeleeuwse parochiekerk van Beek

Kadastraal G 438 het kerkhof, in 1832 in handen van de burgerlijke gemeente.

Begraafplaats St. Michael aan 'de Oude Toren', Dr. Timmerlaan te Beek en Donk

11.26.02.003 Begraafplaats bij middeleeuwse parochiekerk van Lieshout

Kadastraal H 417 het kerkhof, in 1832 in handen van de burgerlijke gemeente.

11.26.02.004 Begraafplaats bij middeleeuwse parochiekerk van Rixtel

Het kerkhof was in 1832 een ovaal perceel, kadastraal C687, weiland, eigenaar is de gemeente Aarle-Rixtel.

11.26.02.005 R.K. Begraafplaats St. Leonardus bij de R.K. kerk te Donk

Op kaart 1900 het kerkhof ten zuiden van de kerk. Aan de Kapelstraat 31 te Beek en Donk

11.26.01.006 Begraafplaats O.L. Vrouw Presentatie bij de tweede R.K. kerk van Aarle

Op kaart 1900 het kerkhof ten noorden van de kerk. Aan de Heindertweg 1 te Aarle Rixtel.

De kerkhofmuur van circa 1857 is een beschermd gemeentelijk monument.

Midden in Aarle-Rixtel ligt aan de Dorpsstraat de RK kerk Onze Lieve Vrouw Presentatie, die in 1846 gereed kwam. Links van het gebouw en aan de achterzijde werd in 1857-1858 een kerkhof aangelegd. Het terrein is ommuurd met een zware rode bakstenen muur met spaarbogen aan de buitenzijde. De muur is gemetseld in kruisverband (met trasmortel) en afgedekt met een ezelsrug, die (deels) van later datum lijkt te zijn. Het terrein is toegankelijk aan de straatzijde (zuidkant) via een gietijzeren hek tussen twee gemetselde staanders. De staanders zijn afgedekt met een hardstenen plaat. Ook op de hoeken zijn zulke staanders aanwezig. Aan de rechterzijde eindigt de muur tegen de

²⁰⁶ http://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Lieshout#cite_note-24

²⁰⁷ Met dank aan de Stichting Terebinth.

kerk. Links loopt de westelijke muur door tot iets voorbij de kerk en eindigt wederom met een staander. Hierachter bevindt zich een nieuwer deel van het kerkhof, dat omheind wordt door middel van houten paaltjes.

Op de muur is een diversiteit aan begroeiing aanwezig, waaronder mossen, muurvarentjes, muurleeuwenbekjes en gele helm. Direct achter de kerk staat nog een stuk van de oude muur: hier bevindt zich tevens een schuurtje (knekelhuis?) met zadeldak dat gezien het materiaal en metselwerk ongeveer uit dezelfde tijd als de muur dateert. In het westelijke deel van de kerkhofmuur is in ca. 1920 een nis gemetseld met rode strengperssteen en wit en bruin geglaazuurde strengperssteen (gevoegd met knipvoeg). In de nis staat een H. Hartbeeld, een aan het begin van de twintigste eeuw veelvoorkomende verschijning in katholieke streken.

De kerkhofmuur, het schuurtje en de nis zijn cultuurhistorisch van waarde vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en als onderdeel van de negentiende-eeuwse bebouwing van de kern van Aarle-Rixtel. Voorts zijn ze cultuurhistorisch waardevol omdat ze onlosmakelijk zijn verbonden met het katholieke leven (en de katholieke dood) in Aarle-Rixtel vanaf ca. 1860 tot nu.

Afbeelding: Zicht op het kerkhof met kerkhofmuur van de OLV Presentatie.

11.26.02.007 Begraafplaats H. Servatius aan het Kerkhofpad, Lieshout

RK-begraafplaats aan het Kerkhofpad te Lieshout. Dateert van 1938.

MIP AE063-000764

Rechthoekig kerkhof. Notabelen: grote grafzerken.

In de volksmond heet dat kerkhof *de zeven luipese*, naar een akker die daar in de 13^e eeuw in ontginning werd gebracht (een luipese is Lieshouts voor loopensaet, een oude oppervlaktemaat).²⁰⁸

11.26.02.008 Begraafplaats O.L. Vrouw van Lourdes bij de R.K. kerk in Mariahout (Lieshout)

Op topografische kaart 1985. Mariastraat 27 te Mariahout.

Naast de grot en achter de kerk ligt het kerkhof met in het midden het praalgraf van pastoor van Eijndhoven, de stichter van de parochie. Tegen de kerkmuur liggen twee engelse soldaten, gesneuveld tijdens de bevrijding in september 1944. De graven zijn erkend War Cemetery.

Rijksmonument nr. 520163.

Kruisbeeld op calvarieberg

26.2.009 Joodse begraafplaats Smousenbult

Er woonden joden te Aarle-Rixtel sinds 1752. Hun aantal was gering en bleef beperkt tot enkele gezinnen. Mogelijk was de Smousenbult de plaats waar de weinige joden van Aarle-Rixtel hun doden hebben begraven. Volgens de kadastrale kaart van 1832 bestaat het gebied waar de Smousenbult gelegen is uit heidegrond en maakt deel uit van de gemeenschappelijke gronden van Aarle-Rixtel. De

²⁰⁸ Knoop en Merkelbach 1984, 12.

Smousenbult is ontstaan door verstuiwen van zand op de grens van het stroomgebied van de Aa en de grote heide(Heikant) aan de oostkant van Aarle-Rixtel. De bewoners van de Smousenbult, aan de Kleine Broekdreef – De Wolfspuiten, hadden lang geleden te horen gekregen dat ze op het Jodenkerkhof woonden. Bij de verbouwing van de schuur op het erf was al eens een steen met onleesbare tekens gevonden, zo luidt het verhaal. Inmiddels is een klein deel van het terrein afgegraven voor de nieuwe weg Helmond – 's-Hertogenbosch (PW205/210).²⁰⁹ Volgens de heemkundekring is hier niet aangetoond dat het een Joodse begraafplaats betreft; wel een Joodse pleisterplaats.

Afbeelding: Op de huidige Smousenberg is niets aanwezig dat doet denken aan een begraafplaats (april 2012).

26.2.010 Hervormde en algemene begraafplaats

Aan de Laarweg te Aarle Rixtel.

Afbeelding: Begraafplaats aan de Laarweg (april 2012)

26.2.011 Kloosterbegraafplaats Congregatie van de Zusters van Liefde

Aan de Bosscheweg 20 te Aarle Rixtel.

²⁰⁹ Bader 2002, 175-176.

26.2.012 Kloosterbegraafplaats Missiezusters van het Kostbaar Bloed

Aan de Kloosterdreef 7 te Aarle Rixtel.

26.3 Calvarieberg

Een Calvarieberg is een onderdeel van sommige katholieke begraafplaatsen. Het is een kunstmatig heuveltje waarop meestal een beeldengroep geplaatst is die de kruisiging voorstelt. Indien niet in een (klooster)landgoed, dan hier opnemen. Dus bij plaatsing in klooster- of pastorietuin, kerkhof etc.

26.3.001 Calvarieberg Mariahout

Hoort bij het religieus complex aan de Mariastraat.

Rijksmonument nr. 520163

KRUISBEELD op Calvarieberg, behorende bij het kerkhof van de O.L. Vrouw van Lourdeskerk en gesitueerd ten noorden hiervan. Het kerkhof werd tegelijkertijd met de bouw van de kerk, tussen 1932 en 1933, aangelegd. Op de begraafplaats staat temidden van eenvoudige kruisvormige hardsteen zerken en hergebruikte gietijzeren kruisen als visuele afsluiting een Calvarieberg. Op een nieuwe baksteen sokkel staat een houten kruis met daarop een Corpus van gietijzer waarboven een INRI-bord.

Het Calvariekruis met Corpus is van algemeen belang als onderdeel van een complex dat een voorbeeld is van de ontwikkeling van het katholieke geloof in Noord-Brabant in het Interbellum en hangt samen met de bestuurlijke ontwikkeling, waarbij in landbouwontginningen nieuwe nederzettingen werden gesticht, die tegelijk een eigen parochie werden. Het geheel heeft architectuurhistorische waarde als voorbeeld van de wijze waarop de architect P. Donders een dergelijk parochiecentrum annex bedevaartsoord vorm heeft gegeven. Het gehele complex heeft ensemblewaarde vanwege de betekenis voor het aanzien van de streek en is gaaf bewaard gebleven.

26.3.001 Calvarieberg Donk

Op het kerkhof van de Donkse Leonarduskerk aan de Kapelstraat is een Calvarieberg aanwezig met daarin de graven van twee pastoors van deze parochie. De linker en rechter buitenzijde doen dienst als columbarium. Op de Calvarieberg staan twee witgeschilderde beelden met een kruis.

26.4 Graf

Een bijzonder graf op een begraafplaats, bijv. omdat het van een bijzonder persoon is, of een speciale monumentale waarde heeft.

26.4.001 Graven familie De Jong

Dokter Timmerslaan 64 te Beek en Donk

Gemeentelijk monument

Familie de Jong was eigenaar van kasteel Eyckenlust.

Graf van jonkheer JJF de Jong van Beek en Donk, eigenaar kasteel Eyckenlust

Bij de Rooms-katholieke Sint Michaelstoren in het zuiden van Beek ligt het oude kerkhof. Hier bevindt zich in de ongewijde grond het familiegraf van de gereformeerde familie De Jong. Het bestaat uit meerdere onderdelen: ten eerste een los graf met hardstenen plaat, ten tweede twee graven met hardstenen plaat, ommuurd door middel van een laag gemetseld muurtje van rode baksteen in kruisverband. Het muurtje wordt afgedekt door hardstenen platen met daarop hardstenen stoeppalen waartussen kettingen.

Het grootste onderdeel betreft een driehoekig parkje met laag gemetseld muurtje in kruisverband, waarop hardstenen platen en een smeedijzeren hekwerk met toegangspoortje. In een hoek staat een grote rode beuk. In het midden bevindt zich een hardstenen obelisk met de volgende inscriptie: "JHr Mr J.J.F. DE JONG VAN BEEK EN DONK, PROCUREUR GENERAAL BIJ HET GERECHTSHOF TE 'S HERTOGENBOSCH, RIDDER IN DE ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW ENZ. ENZ.. GEB. TE STRATUM 6 JULI 1834, OVERL. TE HINTHAM 29 JUNI 1890". Voor de obelisk ligt een steen met de tekst "DE HOOGSTE WEDERKEERIGE LIEFDE IS HET HOOGSTE GELUK.". Links

van de obelisk zijn vijf grafstenen op een verhoging geplaatst, waaronder de as van vijf familieleden rust. Rechts zijn nog twee van zulke stenen aanwezig.

De graven van familie De Jong zijn cultuurhistorisch van waarde vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en als onderdeel van de negentiende-eeuwse bebouwing van Beek. Bovendien geeft het familiegraf een beeld over het denken en doen rond andere geloven in het katholieke Noord-Brabant.

Afbeelding van enkel graf en overzicht van het familiegraf met obelisk.

26.4.002 Graf van Piet van Thiel

Gelegen op het kerkhof van de St. Leonarduskerk aan de Kapelstraat. Piet van Thiel was de oprichter van de metaalfabrieken in Beek en Donk, voorvechter van de oprichting van een Donkse parochie, een belangrijke financier van de bouw van de Donkse kerk en een van de eerste personen die op dit kerkhof bij de nieuwe kerk begraven werd. Het gramonument is onlangs gerestaureerd. De oorspronkelijke deksteen is tegen de zijmuur van de Leonarduskerk geplaatst.²¹⁰

26.4.003 Graf van Albers Pistorius

Hij was burgemeester van Aarle-Rixtel en ligt begraven op begraafplaats OL Vrouwe Presentatie.

26.4.004 Graf van Janus van Duijnhoven

Laatste suisse van de kerk. Ligt begraven op begraafplaats OL Vrouwe Presentatie.

26.5 Heiligenbeeld

Heilig Hartbeeld, beeld van heilige bijv. op kerkplein, schoolplein, in religieus groen. Niet een wegkruis met corpus, dat staat onder 26.19.

26.5.001 Bronzen H.Hartbeeld, Aarle-Rixtel

Dorpsstraat ongenummerd in Aarle-Rixtel.

Rijksmonument nr. 520165

HEILIG HARTBEELD, gemaakt in 1925 door de Franse beeldhouwer J. Déchin. Het was een geschenk van de parochianen aan pastoor Koenen.²¹¹ Vrijstaand, gericht naar het plein voor de kerk, met de rug naar de zijgevel van het raadhuis. Bronzen beeld van Christus, afgebeeld met gespreide armen. Het Hart is in reliëf afgebeeld, in een stralenkrans. Op de voet van het beeld is naast een kelk het opschrift "SACRE COEUR DE JESUS/ROI DES FAMILLES" gezet. Aan de achterzijde is in deze rand de tekst "J.DECHIN/PROPRIETE J.PROUVOST - DENONVILLERS" gekrast. Het geheel is op een natuurstenen, vierkante sokkel die naar boven toe smaller wordt, geplaatst. De sokkel is uitgevoerd in rustica. Tegen de voorzijde is een bronzen plaque aangebracht met opschrift "KOMT

²¹⁰ Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk

²¹¹ Dekkers 2011.

TOT/MIJ GY ALLEN/DIE ZWOEGT/EN VOL ZOR-/GEN ZYT EN IK ZAL U OP-/BEUREN". Aan de achterzijde bevindt zich op de sokkel een natuurstenen plaquette met opschrift "OP DEN 30STEN MEI/VAN HET JAAR O.H. 1925/WERD DEZE GEMEENTE/PLECHTIG TOEGEWIJD/ AAN HET/HEILIG HART VAN JEZUS/DOOR/MGR. C.C.PRINSEN PROT.A.P./TER GELEGENHEID VAN HET/ZILVEREN PRIESTERFEEST/VAN PASTOOR J.M.J.KOENEN/HET MONUMENT WERD/GESTICHT UIT DE BIJDAGEN/VAN ALLE PAROCHIANEN".

Het beeld is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorisch belang als uitdrukking van het geestelijk leven, met name de Heilig Hart-devotie zoals die in de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw bestond. Het heeft kunsthistorisch belang als voorbeeld van bronsgietskunst uit het Interbellum. Het heeft ensemblewaarden in relatie tot kerk, voormalig raadhuis en pastorie. Het is gaaf bewaard gebleven.

26.5.002 H.Hartbeeld bij Leonarduskerk in Beek en Donk

Rijksmonument nr. 525190

Kapelstraat 31, 5741 CB te Beek en Donk.

Het beeld stond oorspronkelijk tussen toren en Kapelstraat maar het is omwille van de aanleg van parkeerruimte vóór de kerk verplaatst en staat sinds enige tientallen jaren ten westen van de kerktoeren naast het pad naar het kerkhof. Blijkens een inscriptie vervaardigd door J. Custers in 1922. Het kalkstenen beeld is gesteld op een dito, in plattegrond vierkante, verjongende sokkel, waarop een koperen plaats met de tekst: "H.Hart van Jezus / zegen de parochie / Donk / U toegewijd / 1922".

Het beeld is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorische waarde als voorbeeld van de katholieke devotiecultuur in het zuiden. Het heeft kunsthistorisch belang als voorbeeld van het werk van het atelier Custers. Het object maakt deel uit van een cultuurhistorisch waardevol complex.

26.5.003 H.Hartbeeld bij begraafplaats O.L. Vrouw Presentatie (zie ook 26.2.003)

Aan de Heindertweg 1 te Aarle Rixtel. Gemeentelijk monument.

Afbeelding: Hl. Hartbeeld in de nis van de kerkhofmuur rond het kerkhof van de OLV Presentatie in Aarle-Rixtel.

26.5.004 H.Hartbeeld bij H. Michaelkerk te Beek

Kerkstraat 3 te Beek en Donk.

Rijksmonument nr. 525192

Het HEILIG HART-BEELD dat direct ten noorden van de westtoren van de H. Michaëlkerk te Beek staat opgesteld is door Auguste Falise in 1925 in brons gegoten. Het is gesigeneerd op de bronzen

voetplaat. Het beeld van een zegenende Christus met gevleugeld hart is ca. twee meter hoog en staat op een moderne handvorm bakstenen sokkel. Blijkens een gedenksteen in de sokkel is het beeld ter plaatse door het St. Antoniusgilde in 1982 opgesteld.

Het beeld is van algemeen belang. Het heeft kunsthistorisch belang als voorbeeld van de kerkelijke kunstproductie, in het bijzonder als voorbeeld van het werk van de gerenommeerde beeldhouwer Falise. Het heeft ensemblewaarden als onderdeel van een belangrijke bebouwingsgroep.

26.5.005 H. Michaelbeeld in H. Michaelkerk te Beek

Kerkstraat 3 te Beek en Donk.

Rijksmonument nr. 525191

Het betreft een ten zuiden van het schip van de H. Michaëlkerk te Beek opgesteld, gebroken-wit geschilderd kunststenen BEELD op sokkel, voorstellende de H. Michaël. Het beeld is ongesigneerd en dateert uit omstreeks 1900. Op een gebroken-wit geschilderde sokkel staat een beeld van de H. Michaël, die de draak aan zijn voeten met een lans doorboort. Elementen, zoals de banier aan de lans, zijn in plaatijzer uitgevoerd.

Het beeld is van algemeen belang. Het heeft kunsthistorisch belang als voorbeeld van de kerkelijke kunstproductie rond 1900. Het heeft ensemblewaarden als onderdeel van een belangrijke bebouwingsgroep.

26.5.006 H. Hartbeeld te Lieshout

Aan de Heuvel. Uit 1925.

MIP AE063-000746

26.6 Kapel

Grote of kleine kapel met ooit zekere zielzorgfunctie. Let op: de grenskapel, net in België valt hier ook onder. In een kapel kan men binnen, al is het maar met een of twee personen.

26.6.001 Oude Sint Leonarduskapel te Donk

Kapelstraat-Lage Heesweg.

Kapel van de parochie Beek. De middeleeuwse St Leendertkapel op de Donk is gesticht in 1422 en gesloopt in 1753. Het was een belangrijke bedevaartsplaats. Zie ondermeer het boek 100 jaar Leonarduskerk 1897-1997. Lokatie op basis van de Kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch, 1794: op de verbrede straat net ten oosten van het punt waar de weg naar Boerdonk uitkomt. Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808. De kadasterkaart geeft daar geen gebouw meer aan.

26.6.002 Sint Antoniuskapel te Ginderdoor (Lieshout)

Kapel van de parochie Lieshout.

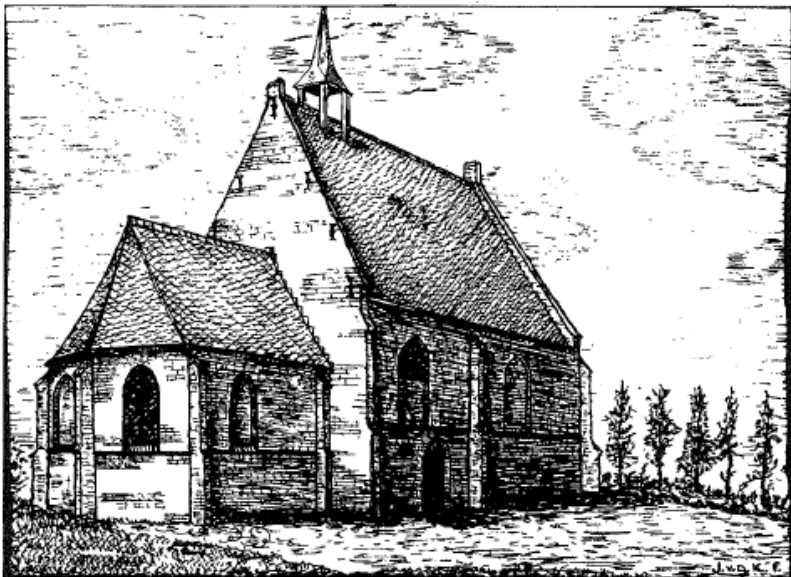
De Ginderdoorse kapel was toegewijd aan St-Antonius Abt, wiens verering in 1438 in de parochiekerk van Lieshout was begonnen. De oorspronkelijk waarschijnlijk vrij kleine kapel, werd voor het eerst vernoemd in 1485 in het bisdom Luik als: non consecrata. In 1551 werd de kapel door een grotere vervangen. Het beheer over de kapel was in handen van twee kapelmeesters en er werden in de kapel regelmatig missen gelezen. De eerste vorm van scholing was ook in deze kapel. Bewaard is het originele stuk niet, maar in 1654 hebben de gemene naburen van de gehuchten Ginderdoor onder Lieshout de Raad van State middels een rekest laten weten dat zij van alle oude tijden tot 1648 toe altijd een schoolmeester hadden gehad om hun kinderen aldaar in de Capelle te leren, die betaald werd met de profijt en inkomen van die kapel.²¹² Bij de confisquatie in 1648 bezat de Ginderdoorse kapel een drietal percelen grond in eigendom en zeven beneficiën. Het St-Antoniusgilde werd uiterlijk in het eerste kwart van de zestiende eeuw opgericht en is na de confisquatie van de kapel in 1648 opgeheven.²¹³ Op 2 mei 1815 luidde de doodsklok over de Sint-Antoniuskapel, de toenmalige burgemeester besloot het heiligdom af te breken. De kapel was vervallen, reeds gedeeltelijk ingestort

²¹² Heemkundekring 't Hof van Liessent

²¹³ G., Merkelbach, Lieshout-Ginderdoor: gilden en kapel, 1997

en de stenen en het hout van deze kapel kon hij goed gebruiken om een huisje te bouwen voor de veldwachter.²¹⁴

Lokalisatie: de kadasterkaart geeft op perceel E 92 een kapelvormig gebouw met halve zeskant aan oostzijde aan, maar de OAT meldt een "huisplaats" die van de gemeente Lieshout is. Afgebroken in 1815.

Afbeelding: Sint Antonius-kapel te ginderdoor. Stond in een weiland in de omgeving waar nu de boerderij staat van de Gebroeders van de Kerkhof. (bron: Mariahout '50).

Afbeelding: De door Hendrik Verhees op 15 oktober 1788 getekende Ginderdoorse kapel. De apsis strekte zich uit tot ongeveer het fietspad langs de huidige Provinciale weg.

26.6.003 Mariakapel op de Koudenberg (Aarle)

Kapel ten zuidwesten van Aarle aan de rand van de open akker. Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

26.6.004 Kapel van Onze Lieve Vrouw in 't Zand (Aarle)

Boscheweg 18 te Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 6938

Gesticht omstreeks 1500, herbouwd in 1597 op de ruïnes van de oude, in 1608 met een zuidelijke dwarsarm vergroot, in 1648 tot raadhuis ingericht, in 1853 in haar oorspronkelijke functie hersteld.

²¹⁴ Mariahout '50. 1933-1983, 9-12.

Afbeelding: Kapel van Onze Lieve Vrouw in 't Zand te Aarle (april 2012)

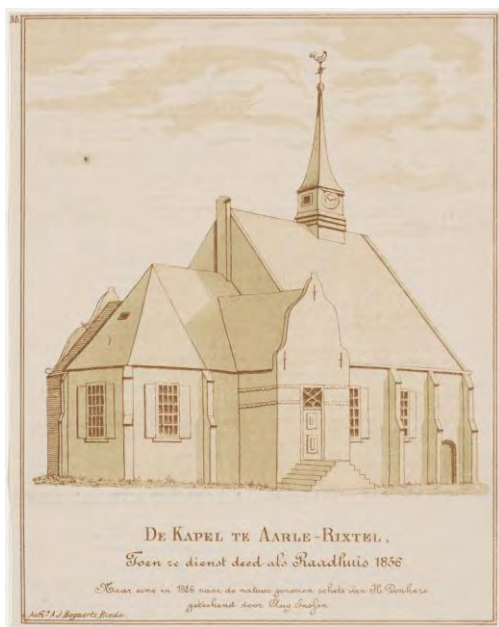
Eenschepig gebouw van drie traveeën met smaller en lager driesijdig gesloten koor; noordarm met in- en uitgezwenkte topgevel, waarin het jaartal 1608. Diepe aanbouw uit 1893 aan de zuidzijde. Rondboogvensters, steunberen, leiendak en dakruiter. Inwendig in zilveren schrijn het XVe eeuwse pijpaarden mirakel beeldje van de Lieve Vrouw (polychromie 1917) en achterin de kapel een drieluik op paneel uit 1518, van Jacob Cornelisz van Oostsanen, voorstellende maria met Kind in een landschap, op de zijluiken de portretten der schenkers met hun beschermheiligen. De kapel maakt sedert 1856 deel uit van het toen erbij gebouwde klooster Mariengarde. MIP-code AE002-001359; Rijksmonument. Voor het beeldje: zie ook bijhorend verhaal: 11.27.14.002.

Afbeelding: Pijpaarden beeldje van Onze Lieve Vrouw in de kapel van Aarle (Geheugen van Nederland)

Afbeelding: interieur van de O.L. Vrouwe in 't Zand (april 2012)

Afbeelding: Kapel van Aarle in 1856 toen ze in gebruik was als raadhuis.

De verering van O.L. Vrouw in 't Zand in Aarle-Rixtel bestond al in de 15e eeuw. Het cultusobject, een eenvoudig pijpdaar Mariabeeldje, dateert uit die tijd en op grond van geschreven bronnen kan worden vastgesteld dat al in 1480 bedevaartgangers naar O.L. Vrouw in 't Zand trokken.²¹⁵ De devotie nam aan het begin van de Nederlandse Opstand tegen Spanje af, om omstreeks 1600 op te leven toen de katholieke reformatie in het bisdom 's-Hertogenbosch werd doorgevoerd. Ook gedurende de Staatse

²¹⁵ <http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/4>

periode bleven bedevaartgangers naar Aarle-Rixtel komen. Na de beëindiging van de 80-jarige oorlog, rond 1648, kregen de protestanten het hier voor het zeggen. In het begin van 1667 drong er in Aarle het gerucht door dat sluiting van de kapel dreigde. De dorpsbewoners wilden voorkomen dat de kapel in handen van de protestanten viel en besloten de kwartierschout te verzoeken om de kapel in te mogen richten als school en raadkamer. Hiervoor werd toestemming verleend, het priesterkoor ging als raadhuis dienst doen. Aan de buitenkant werd een gevangeniscel er tegenaan gebouwd. Het priesterkoor en het schip werden door een muur gescheiden en de twee zijbeukjes werden dichtgemetseld. De toegang tot de school was dezelfde als waar nu de toegang tot de kapel is. In 1696 doet de heer Lambert van Flodrop, predikant van Aarle, bij de raad van Stage een poging om de kapel voor de protestantse godsdienst te gaan gebruiken. De Aarlese katholieken waren toen genoodzaakt om anderhalve eeuw lang hun erediensten in schuurkerken te houden. Hieraan kwam eerst een einde toen met steun van rijken gemeente in 1844 de tegenwoordige kerk in waterstaatsstijl begon te bouwen, die in 1846 in gebruik kon worden genomen.²¹⁶ In de 19e en 20e eeuw vond een sterke opleving plaats van de bedevaarten; in 1957 werden processie en bedevaart echter abrupt afgebroken door een pastoor die een dergelijke devotie niet meer passend vond. In 1988 zijn de verering van het beeld en de bedevaart op een kleinere schaal hersteld.²¹⁷

Afbeelding: Devotieprentje van O.L. Vrouw van Aarle-Rixtel (tweede helft van de 19e eeuw). Collectie missionarissen van het H. Hart te Tilburg (bron: meertens.kaw.nl)

Volgens de oorsprongslegende zou tot ca. 1500 het pijpaarden Mariabeeldje op een wegwijk aan de weg naar Helmond hebben gestaan. Een van de omwonenden nam het mee naar huis en gooide het in een hoek als speelgoed voor de kinderen. Daarop werd het huis getroffen door allerlei plagen en vonden de bewoners geen rust meer. Toen de man zich realiseerde wat hij had gedaan, zette hij het beeldje op zijn plaats terug en maakte er zelfs tralies voor, zodat het niet meer van zijn plaats zou komen. Andere mensen in de buurt hoorden van het beeld en lieten er een kapel en een altaar bouwen. Er is ook nog een vervolg op de genoemde legende. Na verloop van tijd zou de verering voor Maria toch zijn afgezwakt en de kapel zou nadat ze in verval was geraakt, gesloopt zijn. Dat kwam de slopers duur te staan. De ene sloper werd ernstig ziek en de ander, Joost Berthout die het altaar afbrak, moest het zelfs met de dood bekopen. Ondanks deze, van Godswege ingegeven oprissing van het geheugen van de inwoners van Aarle, kwamen zij er niet toe de kapel weer op te bouwen en de Mariaverering weer op te nemen. Het duurde tot de zomer van 1596 toen de burgemeester van Aarle, terwijl hij op de fundamenten van de kapel zat te peinzen, engelen hoorde die door middel van belgerinkel en muziek de lof over de Lieve Vrouw van Aarle verkondigden. Hij had op dat moment daar nog niets van gemerkt, maar toen dit zich later herhaalde werd het hem duidelijk dat er nu toch echt een nieuwe kapel gebouwd moest worden. De schepenen verklaarden het wonder voor echt en in 1597 begon men te bouwen. De feiten zijn echter in tegenspraak met de legende. De kapel is namelijk nooit afgebroken geweest. Immers de huidige kapel dateert van rond

²¹⁶ Het Hagelkruis

²¹⁷ www.mariakapellen.nl

1500. Wel is het waar dat er in 1597 en 1608 kleine uitbreidingen plaatsvonden. Mogelijk was de kapel vóór 1597 enigszins in verval geraakt en heeft Johannes Beuckelius de zaken door elkaar gehaald. Hij schreef in 1614 in opdracht van bisschop Masius van 's-Hertogenbosch zijn 'Historiën ende Mirakelen gheschied tot Aeren', waarin voor het eerst de legende en de latere wonderen werden vermeld.²¹⁸

De eerste vermelding van de Mariaverering in Aarle dateert uit 1480. Toen kreeg iemand in Helmond als straf een bedevaart naar O.L. Vrouw in 't Zand opgelegd. In 1493 wordt melding gemaakt van legaten aan een O.L. Vrouwebroederschap. Na het uitbreken van de Nederlandse Opstand raakte de plaats in verval.²¹⁹

De enige bron voor het bovengenoemde ontstaansverhaal is een onderzoek dat in 1613 werd uitgevoerd door de Helmondse pastoor Joannes Bueckelius. Hij was er door bisschop Masius van 's-Hertogenbosch op uitgestuurd om na te gaan wat de oorsprong van de verering was en vooral welke wonderen er waren gebeurd. Bueckelius ondervroeg vele naar zijn zeggen notabele en betrouwbare mensen uit het dorp, onder wie de weduwe van Adam Aerts, die tachtig jaar oud was. Zij verklaarde dat haar moeder haar vaak het bovenstaande ontstaansverhaal van de kapel had verteld. Haar moeder zou het beeldje gezien hebben toen het nog op het wegekruis stond. Dit verhaal werd bevestigd door 'vele ander oude weerdighe mannen, sulckx wel over t' sestig jaeren of omtrent ghehoort te hebben, also geschiet te zijn'. Verder vermeldde hij: 'Als nu door alsulcken oorsaek dese Capelle gemaect was, hebben veel persoonen haer Bevaert aldaer gedaen'. Tot aan het begin van de Opstand zou de devotie steeds grotere vormen hebben aangenomen: 'ghelijck mij gesegt is van lofweerdige oude mannen dat over vijftich jaren die plaats beroemt was, door den troost en hulp die veel menschen aldaer plachten te become'. Na het uitbreken van de Opstand liep de belangstelling voor de devotie aanvankelijk terug. Volgens Bueckelius maakten de oorlogsomstandigheden het de pelgrims onmogelijk naar Aarle-Rixtel te komen, maar ook de plaatselijke bevolking had er geen belangstelling meer voor want de dorpelingen herstelden de kapel, die te lijden had gehad van plunderingen, niet meer, maar braken haar af en namen de bouwmaterialen mee om ze zelf te gebruiken. De mensen die zich de resten van de kapel toeëigenden werden doodziek of verongelukten, zo vermeldt Bueckelius, maar merkwaardig genoeg zag niemand hier een teken van hogerhand in. Pas toen de burgemeester op de plaats van de kapel hemelse muziek hoorde, spoedde hij zich naar de pastoor en werd besloten de kapel opnieuw op te bouwen. De uitvoering van dit besluit (1597) paste goed bij het streven van Gijsbertus Masius, de toenmalige bisschop van 's-Hertogenbosch, om de Mariadevotie te stimuleren. In 1598 bepaalde hij dat in Aarle-Rixtel jaarlijks op het feest van O.L.Vrouw Visitatie (2 juli) een ommegang ter ere van Maria moest worden gehouden. De hernieuwde cultus sloeg blijkbaar goed aan; zo vermeldt Gramaye in 1610 dat er in Aarle een beroemd Mariaheiligdom is met een grote toeloop van pelgrims.²²⁰

26.06.006 Sint Servatiuskapel.

Lieshout

Kapel gebouwd door het St. Servatiusgilde in 1996 en staat tegenover de tennisbaan.²²¹ Stond oorspronkelijk ook op een andere plek.

*Afbeelding: Sint Servatiuskapel
(bron: Kapellen in brabant.nl)*

²¹⁸ Margry 1998.

²¹⁹ <http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/4>

²²⁰ <http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/4>

²²¹ Merkelbach 1997.

26.06.007 Pestkapelletje Aarle-Rixtel

Gelegen op de grens van Aarle en Rixtel, bij de eikendreef die de Bosscheweg en de Kannelustweg verbindt. Het werd in 1636 opgericht naar aanleiding van de grote pestepidemie die in de regio was uitgebroken. Het kapelleke was opgedragen aan de drie pestheiligen St. Anthonius, Sint Rochus en Sint Sebastiaan. Het bijzondere aan dit kapelleke was het feit dat de inwoners van de toen nog aparte dorpen Aarle én Rixtel hadden besloten het kapelleke op de limietscheiding van beide parochies/dorpen op te richten. Hiermee werd op symbolische wijze de toen al goede verstandhouding tussen beide parochies tot uitdrukking gebracht. Bovendien was het een gewaagde actie om ondanks de dreiging van de protestantse/staatse overheersing een dergelijk "Rooms heilig huisje" op te richten. In de 2^e helft van de 17^e eeuw staat het er nog, maar wanneer het is verdwenen is niet bekend.²²²

26.06.008 Nieuwe Leonarduskapel, Donk

Gebouwd omstreeks 1975.

Oorspronkelijk stond deze op een andere plek (zie 26.06.001). Binnen straal van 50 m. Deze kapel is gebouwd ter herinnering aan de oude St Leendertkapel. De kapel staat aan de Lage Heesweg hoek Kapelstraat, nabij de brug over de Goorloop. Deze plek werd destijds gekozen omdat men meende dat de oude kapel aan de Goorloop had gestaan.

Afbeelding: Sint Leonarduskapel (bron: Kapellen in brabant.nl)

26.7 Kapelleke

Mariakapelletjes en andere kleine bouwsels met heiligenbeeld. In een kapelleke kan men niet binnen.

26.07.001 Kapelletje aan het Mortelven, Lieshout

Op topografische kaart 1930.

26.07.002 Kapelletje bij Mariahout, Lieshout

Op de splitsing van de wegen, Ginderdoor-Ooievaarsweg, naar St.Oedenrode en Veghel. Op topografische kaart 1985.

26.07.004 Mariakapelletje Aarle-Rixtel

Klein kapelletje te vinden op de kruising van de Bakelseweg en de Asdonkseweg tussen Aarle Rixtel en Bakel. Het wegkapelleke stond oorspronkelijk nabij Mariengarde een de Bosscheweg, maar moest hier door de sloop van de kloostermuur weg. Aangezien hier in het verre verleden ook al een kapelleke had gestaan werd deze plek gekozen.²²³ Het is tevens een oorlogsmonument geworden ter nagedachtenis aan gesneuvelden in de Tweede Wereldoorlog. Aarle - Rixtel met in 1940 ca 3.000 inwoners aan de kruising van de kanalen Zuid-Willemsvaart en het Wilhelmina kanaal werd als oriëntatie gebruikt door de Engelse Royal Air Force en USA AirForce met de bombardementen op

²²² Info H. van Beek, HKK Aarle-Rixtel.

²²³ Beek, van 2011.

Duitsland. Zeer bekende vluchten zijn o.a. van de RAF Gay Gibson "bommen op de roerdammen" mei '43 en Schweinfurt in okt '43 door de USAAF. Vooral in de zomer van 1943, de RAF vliegen dan 's nachts en de USAAF overdag, worden door het Duitse luchtafweergeschut en nachtjagers van de nabij gelegen vliegvelden deze vluchten aangevallen. Hierdoor zijn in deze omgeving en in de peel, vele toestellen neergestort.²²⁴ Op Aarle-Rixtels grondgebied zijn met dodelijke afloop neergestort; 29 juni 1943 een Halifax B 11 Serial: DT-783 10e Squadron RAF. De bemanning bestond uit

Flight Officer Pilot Stanly Peate (Engeland, 20 jaar)
Flight Sgt. Navigator Paul L. Rakoczy (USA, 22 jaar)
Flight Officer Airbomber Harace H. Pearson (Engeland, 24 jaar)
Sgt. Airgunner A. Bailey (Engeland, 21 jaar)
Sgt. Flight engineer. K. Pape (Engeland, 22 jaar)
Sgt. Airgunner N. Erickson (Engeland, 27 jaar)
Sgt. Airgunner Joseph G. Sweeney (Canada, 22 jaar)

Op 1 januari 45 zijn drie Duitse jagers Messerschmitt Me 110 van Fliegerhorst Venlo-Herungen neergeschoten door Engels luchtdoelgeschut. Later op dezelfde dag een Typhoon met piloot Howard Gibbons, 24 jaar, van het 168e Squadron RAF die hierbij om het leven komt.

De geallieerde gesneuvelden zijn begraven op het oorlogskerkhof te Eindhoven-Woensel. Op de voorgrond is een marmer plaquette geplaatst met hun naam en leeftijd als eerbetoon aan alle die hun leven gaven voor onze vrijheid.²²⁵

26.07.005 Mariakapelletje De Biezen

Boomkeske, daterend uit het begin van de jaren 60?²²⁶

26.07.006 Geverskapel De Hei (Lieshout)

Kapelletje (sinds einde jaren '90) op de hoek Grensweg/de Hei, gebouwd en eigendom van J. Gevers. Op de plek stond tot ongeveer de Tweede Wereldoorlog een eenvoudig houten kruis, in de volksmond kapelletje genoemd. Gebouwd, aldus de verhalen, als dank voor het redden /genezen van een kind van een familie uit Helmond.²²⁷

Afbeelding: Kapelleke op De Hei (bron: Kapellen in brabant.nl)

26.8 Klooster

Kloostergebouw, ook als het centrum van een landgoed is. Bij kerk en school hoorde vaak een klooster waarin de leerkrachten woonden.

11.26.08.001 Missieklooster van het Heilig Bloed, Kloosterdreef 7, Aarle

In 1881 - 1912 staat pal aan de Peeldijk "t Nieuwe Huis" aangegeven. In 1930 staat daar ten zuiden van een klooster aangegeven. Volgens de CHW NBr gelegen aan de Kloosterdreef 7 en gebouwd 1902-1903.

²²⁴ Vermeulen 1996, 169; <http://www.oorlogsmusea.nl/artikel/42/Monument-Omgekomen-Vliegtuigbemanning.htm>

²²⁵ <http://www.oorlogsmusea.nl/artikel/42/Monument-Omgekomen-Vliegtuigbemanning.htm>

²²⁶ Vermeulen 1996, 169.

²²⁷ Info H. Verbakel, Lieshout.

In aanleg op T-vormige plattegrond met latere vleugel uit ca. 1930. Eenbeukige kerk op de verdieping met vijfhoekig koor. Neogotische vormgeving. Leien torenspits met klok. In het koor aan de buitenzijde een nis met Mariabeeld met kind. Ingang van het klooster met gewelfd portiek onder zadeldak met piron. In de topgevel daarvan een driepasnis met Lam Gods. Eerste steenlegging: "Missionsklooster H. Blut Erbaut 1902-03".

Baksteen fries en waterlijsten. Sierankers en pilasters. Zesruitsramen. Zadeldak. Leien zadeldaken of afgeplat zadeldak. Bijgebouwen: Lage bakstenen ommuring met ezelsrug. Langgevelboerderij met dwarsdeel, in 2011 uitspanning "De Brabantse Kluis". Schuur onder zadeldak met Sint Jozefbeeld in nis.

Het grote missiehuis aan de Kloosterdreef werd aanvankelijk in 1885 gesticht in Marianhill, in Zuid-Afrika. Al gauw werd duidelijk dat dit te veel moeilijkheden opleverden en de stichter leek het een beter idee om een vormingshuis in Europa te stichten. Het werd Helden Panningen in Limburg waarheen in 1891 het postulaat werd overgebracht en later andere zusters vanuit Afrika verhuisden. De zusters namen er de zorg voor weeskinderen op zich en waren actief in de wijkverpleging. Tot 1903 traden 330 zusters in, voor het merendeel van Duitse nationaliteit. Voor het groeiende aantal postulanten en novicen bleek het St.Jozefklooster in Helden Panningen echter al gauw te klein.²²⁸ Daarom werd in Aarle-Rixtel een eenzaam gelegen landgoed gekocht, een groot grondstuk (ca. 30 ha) met boerderij in de gemeente Aarle-rixtel, gelegen in het Broek. Op 30 juli 1901 gingen de boerderij met het omliggende bouwland over in handen van de missiecongregatie. Zuster Emunds, de toekomstige overste van de nieuwe kloostergemeenschap, moest voor de realisatie van het plan zorgdragen. In datzelfde jaar werd met het uitgraven van de fundering voor het kloostergebouw begonnen. Het bouwplan was ontworpen door Br. Nivard Streicher uit Marianhill, ingenieur en architect van beroep, en werd uitgevoerd onder toezicht van architect C. Franssen uit Roermond, een leerling van de vermaarde neogotische architect P.J.H. Cuypers. In het voorjaar vna 1902 startten de bouwwerkzaamheden. De bouwmaterialen werden vanuit Duitsland aangevoerd via het spoor en de Zuid-Willemsvaart tot in Beek, vanwaar de vracht verder per kar naar het Broek werd vervoerd. Aan het klooster is in de loop der jaren het nodige aangebouwd en verbouwd, wat nodig was met het stijgende aantal novicen. De eerste uitbouw vond plaats in 1910, vervolgens zullen nog een reeks verbouwingen en uitbouwen plaatsvinden tot 1979. Nog steeds is het "Heilig bloed" voor Eruopa het vormingsinstituut van de congregatie. Alleen al in dit klooster hebben tot in 1991 zo'n 110 zusters hun eerste schreden in de congregatie gezet. De meesten daarvan zijn naar de missieposten in Afrika getrokken.²²⁹

Afbeelding: Klooster Heilig Bloed (april 2012)

²²⁸ Het Hagelkruis, 1998.

²²⁹ Van Beek ea., 1998, 141, 148.

Groen: Op het kloosterterrein allerlei bomen en heesters, w.o. grote zomereiken, Amerikaanse eiken, linden, fruitbomen, Robinia's enz.

Beoogd gemeentelijk monument.

Klooster is nog bijzonder gaaf.

Cultuurhistorisch belang en architectuurhistorisch belang. MIP-code AE002-001.

11.26.08.002 Klooster Mariengarde, Bosscheweg 18, Aarle

In 1856 naast de oude Mariakapel (zie 11.26.6.003) gebouwd klooster Mariengarde. Baksteen gevels, steunberen. Klooster met een tweetal bakstenen, neogotische, risaliserende topgevels met beeldnissen. Boogramen. Zesruitsschuiframes onder segmentbogen. Samengesteld schilddak, Verbeterde Hollandse pannen en kruispannen. Leien. Diverse heesters en jonge (in 1990) bomen. Vastgebouwd aan de oude Mariakapel en samen daarmee Rijkmonument. MIP-code AE002-001359. In een gedeelte is de plaatselijke Heemkamer gevestigd (nr 14).

De aankoop van de kapel in 1853 hield verband met de stichting van een nieuw klooster in Aarle-Rixtel. Drie maanden na de aankoop werd van het Armbestuur de grond naast de kapel aangekocht voor de bouw van het klooster. De bouw van het klooster begon op 15 februari 1855. Het doel van het huis was onderwijs en opvoeding van meisjes uit Aarle-Rixtel en pensionnaires uit de boerenstand. Op 20 mei opende de school met 35 kinderen. In 1860 telde het pensionaat 22 leerlingen. Vanaf 1890 was Aarle-Rixtel het grootste pensionaat. Er kwamen niet alleen meisjes uit de boerenstand, maar ook uit de gegoede burgerij. Dankzij de komst van de zusters kon het eeuwenoude pijparden beeldje van Onze Lieve Vrouw terugkeren naar de kapel. De bedevaarten en processies werden opnieuw ingesteld en door de verlening van een aflaat werd de verering van het beeldje, dat tot die tijd in de kerk van Aarle werd bewaard, nieuw leven ingeblazen.²³⁰

Afbeelding: de kapel, die in 1597 werd gebouwd en in 1608 verbouwd, naast het klooster Mariengarde, foto uit 1906 (bron: Coenen, 1994, 123).

26.8.003 RK klooster, Liefdesgesticht St. Joseph, Donk

Heuvelplein 57-65 (voorheen 35) te Beek en Donk.

Huidige functie: appartementen

Bouwjaar: 1895, recent verbouwd

Gemeentelijk monument

²³⁰ Coenen, 1994, 122, 123.

Aan het centraal gelegen historische Heuvelplein van Beek ligt een voormalig klooster uit 1895 dat recent verbouwd is tot een appartementencomplex. Bij de verbouwing is dankzij een lokale actiegroep de oude neogotische voorgevel blijven staan.

Het klooster werd gebouwd als Sint Joseph gesticht, in opdracht van het kerkbestuur van de parochie Beek. Pastoor van Roosmalen had al lang de wens een zogenaamd Liefdesgesticht te mogen bouwen. Hij kreeg uiteindelijk toestemming van het Bisdom toen zijn parochie werd gesplitst in de parochie Beek en de parochie Donk. In 1893 werd een stuk grond gekocht, waarop in 1894 de bouw gestart werd. In 1895 kwamen zeven Zusters van Liefde uit Schijndel met hun overste in dit klooster wonen. Het klooster vormde decennialang een belangrijk onderdeel van het leven in Beek, omdat veel kinderen bij de zusters naar school gingen. In eerste instantie was het onderwijs gemengd, later was er alleen een meisjesschool. Bovendien zorgden de zusters in het klooster voor bejaarden.

Het gebouw heeft een tweelaags hoofdvolume op rechthoekige plattegrond onder een afgeplat schilddak. Aan weerszijden is haaks op de hoofdmassa een lagere zijvleugel op rechthoekige plattegrond onder een zadeldak geplaatst. De zijvleugels zijn in historiserende stijl opgetrokken. Er zijn bedrijven en appartementen in gevestigd. Aan de achterzijde bevindt zich in het midden een flinke tweelaags uitbouw met topgevel. Het gebouw is opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in kruisverband met knipvoeg. De daken zijn gedekt met blauwe kruispannen. Het houtwerk is wit geschilderd.

Afbeelding: Liefdesgesticht St. Joseph

Omdat alleen de voorgevel van het hoofdvolume authentiek is wordt deze uitgebreid beschreven. In het midden bevindt zich een risaliet met topgevel. Aan weerszijden zijn drie traveeën aanwezig. Over de gehele voorgevel bevinden zich een hardstenen plint, hardstenen dorpellijst, gemetselde bogen met natuurstenen hoek- en sluitstenen en een natuurstenen verbinding tussen de hoekstenen. Bovenaan iedere travee is een boogfries met natuursteen gemetseld. Daarboven bevindt zich een bloktand en overhoekse muizentand.

De middenrisaliet bevat op de begane grond een portiek met segmentboog. Hierin bevindt zich de voordeur. Deze is toegankelijk via een gemetselde trap. De deur is een moderne houten paneeldeur met ruit en traliewerk. Aan weerszijden bevindt zich een zijlicht. Boven de deur is een hardstenen latei in de vorm van een schouderboog geplaatst. Hierboven bevindt zich onder een segmentboog een kozijn met vier driepasbogen. Rechts van de deur is een hardstenen plaque geplaatst met daarin de volgende tekst gegraveerd "D O M, OPPERIGT ANNO 1894, H ROOSMALEN PASTOOR, W VERHOEVEN KAPELLAAN, PF PETERS G LINSEN, M LEEMPUTTEN W DELISSEN, KERKMEESTERS". Boven de portiek is een veld met natuurstenen platen aangebracht (hierop stond de naam van het klooster). Hierboven zijn in een blinde spitsboog twee lancetvensters met roeden

aangebracht. Tussen de twee vensters is het metselwerk zichtbaar gewijzigd. Hier bevond zich vroeger een beeld van de H. Josef. In de top van de risaliet is een oculus met driepas aanwezig. Langs de randen van de top is in het metselwerk een spitboogfries gecreëerd. De geveltop heeft de vorm van een tuitgevel met trappende hals. De randen zijn afgedekt met hardsteen.

Iedere travee bevat zowel op de begane grond als op de verdieping een modern vierruits venster met tweeruits bovenlicht. Aan de bovenzijde is een segmentboog met natuurstenen hoekstenen en sluitsteen aanwezig. Het boogveld is gevuld met witte, gele, rode en blauwe tegeltjes (mozaïek). Op het dak zijn aan de voorzijde vier houten dakkapellen met zadeldak geplaatst. Hierin bevindt zich een vierruits venster met daarboven (in het hout) een driepasboog. Op de hoeken van het afgeplatte dak staan gemetselde schoorstenen, afgedekt met een hardstenen plaat.

Het voormalige klooster is cultuurhistorisch van grote waarde als onderdeel van de geschiedenis van Beek en Donk. Voorts is het stedenbouwkundig en beeldbepalend waardevol vanwege de ligging aan het Heuvelplein. De herbestemming van het gebouw is goed geslaagd. Architectuurhistorisch gezien is alleen de voorgevel van het hoofdvolume van belang, omdat dit het enige authentieke onderdeel is van het bouwwerk. De nieuw gebouwde zijvleugels hebben echter wel beeldwaarde, omdat zij mede het karakteristieke uiterlijk bepalen.

26.8.004 Klooster Mariahof, St. Bernadetteschool

Mariastraat 29-31-33 te Mariahout.

Dateert van 1949.

MIP AE063-000769

Beeldbepalend pand.

Aan de linkerkzijde van het klooster bevindt zich de kapel, geaccentueerd door hogere smallere vensters en een open klokkestoel.

Met behulp van de Mariahoutse gemeenschap werd een aanvang gemaakt met de bouw van een meisjesschool in 1947. De meisjesschool en het klooster werden ongeveer gelijktijdig gebouwd en werden in september 1949 betrokken. De drieklassige meisjesschool werd een semi-permanent gebouw en kreeg de naam Sint-Bernadetteschool. In 1953 werd door de congregatie een drieklassige kleuterschool gebouwd. Vanuit klooster Mariënhof is zorg voor kleuter-, basis- en volwassenenonderwijs, alsmede vele bijkomende werkzaamheden voor de Mariahoutse gemeenschap tot een vanzelfsprekendheid gegroeid.²³¹

Afbeelding: Klooster Mariahof te Mariahout (bron: Geheugen van Nederland).

²³¹ Mariahout '50. 1933-1983. 1983, 41.

26.8.005 Klooster St. Leonardus

Schoolstraat Donk

Van de Zusters van Liefde uit Schijndel. Gebouwd in 1912, geopend in 1913 en gesloopt in de jaren 1980. Aan het klooster was de meisjesschool van Donk verbonden, de bewaar/kleuterschool en LHNO-onderwijs en in de beginjaren tevens een gasthuis voor ouderen. Later volgde verzorging van geestelijk gehandicapte kinderen.²³²

26.8.006 Klooster Urselinen (zie ook 26.13.005)

Urselinenklooster in R.K. Pastorie Huize Angela aan de Dorpsstraat te Aarle-Rixtel.

26.8.007 St. Franciscus van Sales-klooster, Lieshout

St. Franciscus van Sales-gesticht en klooster.

Afbeelding: St. Franciscus van Sales-klooster (<http://erfgoedkloosterleven.nl>)

26.9 Kloosterterrein

Terreinen behorend bij een klooster, soms omheind met muur. Bij een klooster-landgoed het gedeelte dat echt bij het klooster hoort (niet de boerderijen etc.).

11.26.09.001 Missieklooster van het Heilig Bloed, Kloosterdreef 7, Aarle

Rechthoekig terrein met daarop kloostergebouwen, boerderij, tuinen etc.

De heren Wesselman uit Helmond lieten in 1795 een grote boerderij bouwen, die de naam kreeg 'de Nieuwe Velden', dat is nu de boerderij de Biezen nr. 6. In 1901 kochten de Zusters van het Kostbaar Bloed de boerderij over van Willem van Asten. De kloosterboerderij is ondanks vele verbouwingen bewaard gebleven.

11.26.09.002 Klooster Mariengarde, Bosscheweg 18, Aarle

Bijna rechthoekig terrein bij Klooster Mariengarde, Bosscheweg 18, Aarle

²³² Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk

26.10 Kruiseik

Eik (of andere boomsoort) met daaraan een kruisbeeld.

26.11 Kruisweg

Beeldengroep die de kruisweg verbeeldt, buiten opgesteld.

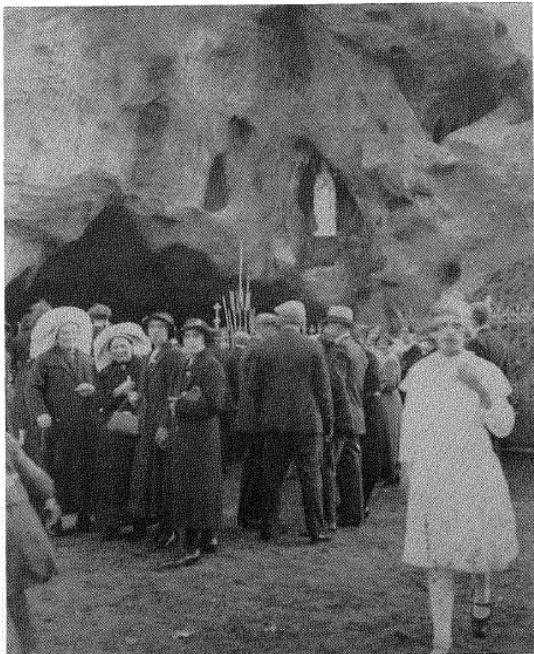
26.12 Lourdesgrot

Meestal ergens in het religieus groen of in kloosterlandgoed.

26.12.001 Mariagrot "O.L. V. van Lourdes"

Bernadettestraat – Mariastraat 25-27, gebouwd in 1934-35 en gerestaureerd in 1982.

In 1933, het jaar waarin herdacht werd dat 75 jaar geleden de eerste verschijning van Maria in Lourdes plaats had, was er de eerste processie in Mariahout. In 1934 diende pastoor Van Eijndhoven het verzoek in bij de bisschop om een Lourdesgrot te mogen bouwen, en hiervoor verkreeg hij toestemming. In Lourdes werden opmetingen gedaan en foto's van de grot gemaakt, zodat in 1935 een natuurgetrouwe kopie van de Lourdesgrot in Mariahout gereed kwam. Er werd een steen uit de echte Lourdesgrot in de grot ingemetseld.²³³

*Afbeelding: Lourdesgrot Mariahout. Middelpunt van grote belangstelling tijdens de bedevaarten.
(Bron: Mariahout '50).*

In 1935 werd de grot opgeleverd door Kunst-ateliers 'St. Lucas' van P. Verbraak en Znn. uit Tilburg. Voorafgaand had pater Hieronymus Coolen s.s.c.c. uit Sint-Oedenrode tien dagen doorgebracht in Lourdes om foto's te maken en metingen te verrichten. In het vlakke Brabantse land verrees een getrouwe kopie van gewapend beton met daarover stucadoorsgaas, dat bestreken werd met cement. In de grot, die 10,5 meter hoog en 25 meter breed was, werd een betonnen altaar geplaatst met marmerbeschildering, een betonnen kaarsenhouder en een koperen offerketel. In een nis op ruim vier meter hoogte stond het beeld van O.L. Vrouw, met onder haar voeten de woorden die Maria, in het Baskisch, tot Bernadette zou hebben gesproken: 'Que soy era immaculada councepciou' ('Ik ben de onbevleete ontvangeris'). Voor de grot kwam, van rechts naar links, de preekstoel, een hekwerk en een muurtje met koperen kranen en een marmeren plaat met het opschrift 'Allez boire a la fontaine et vous y laver' ('komt U drinken en wassen aan de fontein'). In de grot was de verhoging nagemaakt die in Lourdes de leidingen aan het oog onttrok. Onder het beeld was een steentje uit de echte grot bevestigd, ter grootte van een kooltje.

²³³ Mariahout '50. 1933-1983, 41-52.

De constructie, die van het begin af aan gebreken vertoonde, bleek niet opgewassen tegen langdurige weersinvloeden. In de jaren zestig bracht een storm grote schade toe aan de grot, die daardoor verder in verval raakte. In het begin van de jaren zeventig werden de processies gestaakt, en een storm halveerde enige jaren later de grot, waarna hij nog verder in verval raakte. In 1982 werd de grot op initiatief van enkele Mariahoutenaren gerestaureerd en in verkleinde vorm behouden, totdat dit restant in 1995 na een hevige regenbui bezweek. Hoewel in 1991 al door het parochiebestuur was besloten tot herbouw van de grot, kwam het plan vanwege de moeilijke constructie en navenante kosten niet tot uitvoering. Dit bracht in 1997 een lokale ondernemer er toe om met behulp van vrijwilligers en de materiele steun van ondernemers in het dorp de zaak te klaren. Met behulp van 60 vrijwilligers werd in februari 1998 met het project begonnen. Eerst werd de ruïne van de oude grot geruimd en op precies hetzelfde grondplan de nieuwe weer opgebouwd. De afronding van het project vond plaats op 30 mei 1999 met de kerkelijke inzegening van de nieuwe grot. Het succes van het project geeft aan hoe groot de religieuze en emotionele betekenis van de grot was en is voor de lokale gemeenschap.²³⁴

26.13 Pastorie

Woning van de pastoor, zijn kapelaans en de huishoudster, vaak met flinke tuin. Ook woning van de predikant.

26.13.001 Pastorie van Aarle

Aan de noordkant van de straat in het dorp. Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808. In de 18^e eeuw wordt Huize Ter Smissen bewoond door de pastoor. Eerst in 1791 bouwde de pastoor de eerste pastorie in de Dorpsstraat, ongeveer bij de huidige pastorie.

11.26.13.002 Pastorie van Lieshout

Stond naast de vijfde kerk aan de Renstraat, nu de Burg. v.d. Heuvelstraat. Met omgrachting (zie Is anno 2012 kindervilla gebouwd in 1916.

Afbeelding: De Renstraat met de voormalige kerk en daarvoor in wit de pastorie²³⁵

²³⁴ <http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart>

²³⁵ <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Renstraat.jpg>

26.13.003 R.K. Pastorie H. Leonardusparochie van Beek en Donk

Rijksmonument nr. 520150

Kapelstraat 29 te Beek en Donk

De R.K. PASTORIE van de H.Leonardusparochie dateert uit 1895 en is gebouwd in een stijl met elementen van de Neo-Renaissance en Neo-Gotische stijl. De pastorie heeft een rechthoekige plattegrond en bestaat uit een tweelaags (oostelijk) deel met risaliet, bekroond door een topgevel, en een eenlaags (westelijk) deel onder plat dak met dakschild, waartegen een viertal oorspronkelijke dakkapellen.

Alle schilden hebben lei in Maasdekking. Het muurwerk is opgetrokken in machinale baksteen, met banden van strengperssteen. Het fries is gemetseld met verschillende lijsten, waaronder een tandlijst en een keperbooglijst. De topgevel heeft een hardstenen afdeklijst. De vensters zijn geplaatst in iets in het muurwerk terugliggende segmentboognissen. De (noordelijke) straatgevel is a-symmetrisch van opzet en heeft over twee bouwlagen twee vensterassen in de risaliet en een klein schuifvenster in de topgevel; rechts ervan is een één vensteras breed tweelaags terugliggend deel met het portiek; de gevel wordt aan de rechterzijde afgesloten door een eenlaags deel van één vensteras. Onder een luifel in chaletstijl is een eenvoudige paneeldeur geplaatst. In de westelijke zijgevel zijn de vensters gekoppeld onder dubbele segmentboog.

De pastorie is van algemeen belang. Het gebouw heeft cultuurhistorisch belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van het katholicisme in het zuiden en is tevens van belang voor de typologische ontwikkeling van de dorpspastorie. Het is van architectuurhistorisch belang als voorbeeld van het late werk van Welsing. Het heeft ensemblewaarden als visueel middelpunt van de deels industriële bebouwingskern rondom de Zuid Willemsvaart. Het is van belang vanwege de architectonische gaafheid van het exterieur.

Opvallend detail is dat het koetshuis van een andere architect is (is later tot woonhuis omgebouwd). Vandaar ook verschillende bouwstijlen.²³⁶

Afbeelding: Pastorie van de Hl. Leonarduskerk (april 2012)

26.13.004 R.K. Pastorie H. Michael van Beek en Donk

Rijksmonument nr. 520154

Kerkstraat 3 te Beek en Donk

²³⁶ Info HKK De Lange Vonder. Zie boek 100 jaar Leonardusparochie blz 35

De PASTORIE van de H. Michaëlkerk is gelegen ten oosten van deze kerk en via de sacristie daarmee verbonden. Het gebouw is net als de kerk tussen 1933-'35 door de Bossche architect H.W. Valk ontworpen in historiserende Delftse Schoolstijl. Het woonhuis maakt door de deels laag aangezette daken en de verspringende rooilijn een landelijke indruk. Omstreeks 1970 is een deel van de vensters in de achtergevel vervangen.

Het huis heeft een T-vormige plattegrond en bestaat uit twee bouwlagen. Doordat het dak deels zeer laag is aangezet ontstaat de indruk dat het huis deels eenlaags is. De deels afgewolfde, deels van eindschilden voorziene zadeldaken worden nog benadrukt door het forse overstek (ook hier zijn geen goten) en de drie bekronende schoorstenen. Het aard en ambachtelijke verwerking van het bouw materiaal sluit aan bij die van de kerk. Ook de pastorie heeft monnik en non-pannen en is opgetrokken uit zware kloostermoppen. In het metselwerk zijn op representatieve plaatsen, zoals bij de voordeur, forse tufstenen blokken verwerkt. Mede door de toepassing van houten vensters, die deels zijn voorzien van luiken en een kleine roedenverdeling, ontstaat het beeld van een landelijk woonhuis. In de westelijke gevel heeft de pastorie drie raamassen, in de noordelijke twee. Typisch eigentijdse elementen, zoals een balkon, zijn aan de (van de straat niet zichtbare) achtergevel geconcentreerd. Materiaal, vorm en stijl staan in dienst om, zoals gebruikelijk bij het werk van Hendrik Valk, het gebouw een streekeigen identiteit te geven, waarin traditionele waarden benadrukt worden. Het grotendeels ongewijzigde interieur is voorzien van eenvoudig gestucte muren en witgeschilderd. Veel van de oorspronkelijke paneeldeuren en binnenluiken zijn nog aanwezig. Opvallend is de grootte van hal en overloop. De oorspronkelijke indeling is nog aanwezig en getuigt door de onregelmatige vorm van sommige kamers van de moeite, die de architect had met de inpassing van de ruimten. Op zolder krijgt men een indruk van de problemen die de opstelling van de draagconstructie van het brede, onregelmatig gevormde dak met zich meebracht. De onbeschoten kap bestaat uit een wirwar van schoorstenen, stijlen, trekstangen en gordingen. De tuin wordt aan de zuidelijke zijde van de straat gescheiden door een in kloostermoppen gemetselde lage tuinmuur onder ezelsrug. Een dito bakstenen trap van vier treden leidt naar de voordeur van de pastorie.

De pastorie is van algemeen belang. Het gebouw heeft cultuurhistorische waarde als herinnering aan de geschiedenis van het katholicisme in het zuiden en is van belang als voorbeeld van de typologische ontwikkeling van de dorpspastorie. Het heeft een bijzondere architectuurhistorische kwaliteit, is van groot belang als voorbeeld van de traditionalistische fase in het oeuvre van architect H.W. Valk. Het heeft ensemblewaarden als deel van een groep, die voor een belangrijk deel het silhouet en daarmee het aanzien van de kom van het dorp bepaalt.

Afbeelding: H. Michaelkerk Pastorie (googlemaps)

26.13.005 R.K. Pastorie Huize Angela

Dorpsstraat 7 te Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 520167

Voormalige PASTORIE, nu in gebruik als Ursulinenklooster "Huize Angela", gebouwd in circa 1891 in Neo-Renaissancestijl. Als gevolg van de gewijzigde functie is aan de achterzijde, in de voormalige pastorietaanbouw een nieuwe bouwmassa op L-vormige plattegrond tegen het pand geplaatst. Dit gedeelte wordt niet beschermd.

Het pand bevindt zich aan de Dorpsstraat, naast de kerk, in de kern van Aarle-Rixtel. Tweelaags pand op een rechthoekige plattegrond onder een afgeplat schilddak. Het dak is gedekt met leien en voorzien van een overstek met gootlijst. De voorgevel is vijf traveeën breed en voorzien van een middenrisaliet. Tegen de linker zijgevel is een uitbouw met afgeschuinde zijden, onder een flauw hellend dak, geplaatst. Hierin bevindt zich een gevelsteen met opschrift "P.C.P./H.DE BEER PAR/IN/.../1894". Daarachter, tegen de hoek van het pand bevindt zich een éénlaagse aanbouw onder schilddak waarvan de nok haaks op de straat loopt. Het pand is uitgevoerd in baksteen en heeft een iets vooruitstekende natuurstenen plint. De vensterbanken onder de ramen zijn uitgevoerd in natuursteen en lopen als waterlijsten door over de gehele gevel. Direct onder de gootlijst is een bakstenen fries aangebracht. Op de begane grond zijn zesruits rondboogramen aanwezig, op de verdieping zijn het rechthoekige zesruitsramen. Alle ramen zijn in een omlijsting van geprofileerde baksteen, uitgevoerd in een afwijkende kleur ten opzichte van de gevel, geplaatst. De dakkapellen zijn verspreid in het dakvlak gezet en voorzien van een zadeldakje en spits, gedekt met leien en bekroond door een zinken piron. In de middenrisaliet bevindt zich een dubbele paneeldeur met rondboog bovenlicht, gevuld met glas-in-lood. Voor de deur is een bakstenen trapje aangebracht. In het interieur verkeert de indeling in grote lijnen nog in de oorspronkelijke staat. Een lange gang doorsnijdt het pand, aan weerszijden zijn vertrekken aanwezig. Elementen uit de oorspronkelijke inrichting zijn sober, het betreft onder andere hoge stucplafonds, de trap met bewerkte houten balusters en paneeldeuren in houten geprofileerde omlijstingen.

Afbeelding: Huize Angela (juni 2012)

Het pand is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorisch belang als uitdrukking van het ontwikkeling van het katholicisme in het zuiden van Nederland en is tevens van belang als voorbeeld van de typologische ontwikkeling van de dorpspastorie. Het heeft architectuurhistorische waarde vanwege de sobere stijl en de markante detaillering. Het heeft ensemblewaarden in samenhang met de kerk, het voormalige raadhuis en het H. Hartbeeld.

Negentiende-eeuws schilderij van Donkers, voorstellende het raadbuis van 1855, de kerk uit 1847 en de pastorie die in 1791 werd gebouwd.

Bron: Coenen 1992.

11.26.13.006 Domineeswoning Kouwenberg 31, Aarle-Rixtel

Gemeentelijk monument.

Woning van dominee naast protestantse kerk uit 1891.

Midden in Aarle-Rixtel is langs de doorgaande weg deze voormalige domineeswoning gelegen. Het pand draagt de naam "VILLA REPOSA". Het gebouw ligt op een aantal meters afstand van de straat in een ruime voortuin (deels bestraat). Links van het pand is vrij recent een kleine stalling in de trant van het hoofdgebouw opgetrokken. Op het perceel aan de linkerzijde bevindt zich de protestantse kerk. Rechts en aan de achterzijde is een flinke siertuin aanwezig. Hier is een kantoor in de stijl van het woonhuis gebouwd. Het eenlaags bouwwerk heeft een T-vormige plattegrond. Het is opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in kruisverband. De achtergevel is opnieuw gemetseld met nieuwe steen in wild verband. Ook het achterste deel van de rechterzijgevel is modern. Rondom is een gepleisterde en geschilderde plint aangebracht. Het metselwerk is recentelijk schoongemaakt en opnieuw gevoegd. Waarschijnlijk had het pand oorspronkelijk een knipvoeg.

Het geheel wordt afgedekt door een samengesteld zadeldak van blauwe Hollandse pannen. Het pand is geschilderd in gebroken wit en een beige tint.

De topgevel links in de voorgevel springt iets naar voren ten opzichte van het rechts gelegen deel. Op de begane grond van de topgevel is een groot enkelruits venster met getoogd enkelruits bovenlicht aanwezig. Rond het venster is een geprofileerde stucijst aangebracht. De getoogde bovenzijde heeft de vorm van een segmentboog. De lekdorpel aan de onderzijde is geschilderd. Hieronder bevindt zich vermoedelijk hardsteen. Onder het venster bevinden zich andere bakstenen dan in de rest van de gevel. Direct boven het venster is een houten balkon met balustrade op twee geornamenteerde consoles aanwezig. Op de verdieping bevindt zich een getoogde dubbele deur met ruit die uitkomt op het balkon. Ook dit venster heeft een segmentboog en stucijst. Bovenaan is een kuif met plantmotief aangebracht. In de punt van de gevel bevindt zich tenslotte een klein rond venster met ronde stucijst. Op de hoeken is onder de dakvoet (en houten goot) een eenvoudige console gemetseld. Langs de dakrand is een moderne houten windveer aangebracht. In het rechterdeel van de gevel zijn de voordeur en een venster aanwezig. De voordeur is een paneeldeur met getoogd enkelruits bovenlicht en een stucijst met kuif. Het venster is enkelruits met een getoogd enkelruits bovenlicht, stucijst en kuif. De lekdorpel is geschilderd. Tussen de deur en het venster is een hardstenen plaque ingemetseld met daarop verschillende initialen en het jaartal 1891. Bovenaan dit deel van de gevel is een gepleisterd en geschilderd fries aanwezig met daarop de naam van het pand. Langs de dakvoet is een houten goot aangebracht. Verspreid over de gehele voorgevel bevinden zich ter hoogte van de balklaag sierankers.

De linkerzijgevel is opgetrokken in een grovere steensoort. Ook deze stenen zijn grondig schoongemaakt en zien er daardoor nieuw uit. Het voegwerk is tevens vrij nieuw. In de gevel bevinden zich twee enkelruits vensters met enkelruits bovenlicht en geschilderde lekdorpeltegels. Boven de vensters is moderne zonnewering aangebracht. Ter hoogte van de balklaag zijn twee muurankers aanwezig. Bovenaan de gevel bevindt zich een uitkraging en een overhoekse muizentand. Hierboven is een houten goot geplaatst.

In de rechterzijgevel bevindt zich links een topgevel. Op de begane grond is een enkelruits venster met getoogd enkelruits bovenlicht onder een anderhalfsteens boog. Aan de onderzijde zijn geschilderde lekdorpeltegels aangebracht. Op de verdieping bevindt zich een getoogd dubbel enkelruits draaivenster onder een anderhalfsteens boog. De lekdorpel is geschilderd. Ter hoogte van de verdieping zijn twee sierankers aangebracht, langs de dakrand een moderne houten windveer. Rechts van de topgevel is de gevel vernieuwd. Hierin bevindt zich een moderne deur. Tussen deze gevel en het kantoor in de tuin is een overkapping geplaatst.

De achtergevel is geheel opnieuw opgetrokken. Het betreft eveneens een topgevel, met daarin op de verdieping een modern dubbel enkelruits draaivenster onder een rollaag. Aan de onderzijde zijn geschilderde lekdorpeltegels aanwezig. Langs de dakrand is een houten windveer geplaatst.

Waardering

Villa Reposa is cultuurhistorisch van waarde als onderdeel van de bebouwing van de kern van Aarle-Rixtel. Voorts is het vanwege de functie als domineeswoning belangrijk als ensemble met de kerk ernaast. Vanwege de gaafheid van hoofdvorm en de detaillering van met name de voorgevel is sprake van architectuurhistorische waarde. Het pand is echter grondig gerestaureerd, waardoor het een vrij "nieuwe" uitstraling heeft.

Afbeelding: oude domineeswoning aan de Kouwenberg in Aarle-Rixtel

26.13.007 Domineeswoning Huize Zonnetij

Protestantse pastorie aan de Kerkstraat waar ook Stephanus Hanewinckel woonde. Later in gebruik als klokkengieterij (zie 11.29.10.001).

Is verdwenen.

26.13.008 Pastorie op het Heuvelplein, Beek

Was gelegen op het Heuvelplein te Beek, op de hoek met de Smalleweg. Aanwankelijk als pastorie voor de ernaast gelegen kerkshuur. In 1936 aanmerkelijk vergroot en verbeterd bij de ingebruikname van de Waterstaatskerk op het Heuvelplein. De pastorie bleef in gebruik tot de opening in 1935 van

nieuwe Michaëlkerk met bijbehorende pastorie aan de Kerkstraat. Het gebouw heft verder functies vervuld als woonhuis, patronaat en als bedrijfspand. Gesloopt jaren 1970.²³⁷

Afbeelding: afgebroken pastorie op het Heuvelplein te Beek (bron: HKK De Lange Vonder)

26.14 Patronaat

Aan de parochie verbonden gebouw voor geestelijke verzorging – begeleiding van de parochianen.

26.14.001 Patronaatsgebouw Aarle-Rixtel

Het patronaatsgebouw lag vlakbij de kerk en werd in 1908 opgericht. Het is net voor 2008 gesloopt.²³⁸

26.14.002 Patronaat Beek

Het patronaat van Beek was gevestigd in de oude pastorie aan het Heuvelplein.

26.14.003 Patronaat Donk

Het patronaat van Donk in het pand Kapelstraat 25, gelegen naast de pastorie.

26.15 Religieus groen

Tuinen van pastorie of klooster (niet: landgoed); ook een typisch bedevaartspark valt hier onder.

26.15.001 Processiepark Mariatuin, Mariahout

Beeldbepalend gebied in Mariahout.

Achter de grot en rondom kerkhof en kerk strekt zich het processiepark uit.

Het amfitheater is in 1945 gebouwd door de R.K. Jonge Boerenstand, op initiatief en naar ontwerp van pastoor Van Eijndhoven, die een hartstochtelijk toneelliefhebber was. Het bouw materiaal bestond uit betonblokken die in de oorlog gediend hadden als noodlandingsbaan op vliegveld Welschap. In de loop van de jaren zestig raakte het theatergebeuren los van de parochie; sinds 1971 is de leiding in handen van de zelfstandige Stichting Openluchttheater Mariahout.

Het processiepark staat als historisch groen op de cultuurhistorische waardenkaart. De beplanting bestaat o.a. uit zomereik, beuk, valse acacia, esdoorn, paardekastanje en rhododendron. Het geheel dateert overwegend uit de periode 1930-1950.

²³⁷ Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk

²³⁸ Hagelkruis jg. 25, nr. 2, 2008.

Afbeelding:

Processiepark Mariahout

(http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Processiepark_Mariahout_P1050878.JPG)

26.16 Schuilkerk (schuurkerk)

Provisorische kerkgelegenheid uit de jaren 1648 – 1800. Soms een flinke schuur, soms in een bijgebouw van een landgoed, soms zelfs een speciaal gebouwd gebouw. Ook wel schuurkerk genoemd.

26.16.001 Tweede schuilkerk van Aarle

Aan de zuidkant van de straat achter de huizenrij, tegenover de pastorie. Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Afbeelding: *R.K.kerkschuur met pastorie te Aarle (afgebroken in 1846) (Coenen 1992).*

26.16.002 Schuilkerk van Beek

Aan de noordzijde van het westelijk pleintje, met een mooie tuin er achter (tevens pastorie?).
Aangegeven op Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

26.16.003 Eerste schuilkerk van Lieshout

Als schuilkerk van Lieshout was vanaf ongeveer 1648 toen de oude parochiekerk werd gesloten, tot 1771 de schuur van hoeve ter Eijcken in gebruik.²³⁹ Stond waar nu Havenweg 9 en 9a is. Van deze kerk is ons zeer weinig uit de geschiedenis bekend. Op de plaats der kerk werd later een huis gebouwd genaamd "De Hoef" behorende aan de heer van Lieshout.

26.16.004 Tweede schuilkerk van Lieshout

Vervolgens is vanaf 1771 een schuur aan de Renstraat (tegenwoordig Burg. V.d. Heuvelstraat) als schuilkerk in gebruik.²⁴⁰ Deze werd gebruikt tot in 1839. Het gebouwtje verkeerde in niet al te beste staat.

26.16.005 Eerste schuilkerk van Aarle

De eerste schuilkerk was in Huize Ter Smissen in de Kerkstraat. Hier lag blijkbaar al eerder een nog oudere schuilkerk.²⁴¹

26.16.006 Schuilkerk van Donk

De Kerschuur van Donk stond aan de Kapelstraat tussen de huidige Leonarduskerk en de Raagtenstraat. Werd na een rel wegens provocatie gesloten en gesloopt in 1757.

26.17 Seminarie

Combinatie van klooster, schoolgebouwen en woongebouwen, vaak als centrum van een landgoed. Opleidingsinstituut voor priesters.

26.17.001 seminarie van De Paters Oblaten van de H Franciscus van Sales

In Huize Leefdael Kapelstraat 3 was van 1938-1965 gevestigd het *Studiehuis St Jozef*, het seminarie van De Paters Oblaten van de H Franciscus van Sales (OSFS). Zie ondermeer de uitgave: *Een boekje open over Oblaten 1927-2002*.

26.18 Stokske

Paal of boomstronk met daaraan een kastje met daarin een heiligenbeeld, oorspronkelijk met een offerblok. Ook "keske" genaamd.

26.19 Wegkruis

Kruis langs de weg, meest bij kruisingen of splitsingen. Veel wegekruisen dateren uit de jaren 1930. Eventuele kruisen in het veld ("veldkruis" en "hagelkruis") hier ook onder te plaatsen.

26.19.001 Hagelkruis Hoge Akkers Aarle

Aangegeven op de topografische kaart van 1930, 1985.
Rijksmonument nr. 6935.

²³⁹ Merkelbach 1989, 63.

²⁴⁰ R. Merkelbach, *Lieshout*, Lieshout 1986, 40.

²⁴¹ Info H. van Beek, HKK Aarle-Rixtel.

Afbeelding: Het hagelkruis van Aarle (juli 2011)

Op de Hooge Akkers, ten zuidwesten van het Protestantse Kerkhof, op het kruispunt van vier landwegen, staat een stenen hagelkruis. Hagelkruisen zijn kruisen die sedert de vroege middeleeuwen in het veld op een wegenkruispunt werden opgericht om onweer en hagel af te weren. Een dergelijk kruis werd gezien als een middel om hagelschade aan het gewas af te weren, maar het gebruik is mogelijk op oudere, heidense, gebruiken terug te voeren. Dit kruisbeeld is voor het eerst vermeld in 1419 met de tekst: *ter plaatse geheten dat Haghelcruys*. In 1910 werd er, ter bescherming, een hek omheen geplaatst. Dit is het enige nog overgebleven stenen hagelkruis in Nederland.²⁴²

Stephanus Hanewinkel heeft van dit monument melding gemaakt. In zijn Tweede Keizer door de Majory van 's-Hertogenbosch' zegt hij: 'Digt bij de kerk, in de akkers staat een kruis van Blaauwen Zerk, Het Hagelkruis benoemd; het zou dezen naam dragen, omdat het door een wonderlijke kracht hagel en donder enz. van de Graanvelden afweert en dezelfde dus beveilgd.'²⁴³ Er werden regelmatig broodbedelingen bij gehouden (vgl. de "Hagelspende" in Duitse landen). Op de Kruisdagen (in april of mei) hield een processie er statie en deelden de Hl. Geestmeester (armenmeesters) bij het Hagelkruis aan de armen brood, bier, pap en erwtensoep uit. Tevens waren zij vaak ook grenssteen. Het hardstenen hagelkruis met Christusfiguur te Aarle is 14^e eeuw, vertoont in reliëf een archaische Christusfiguur en heeft bovenin een kleine vierkante opening, die mogelijk gediend heeft om er een kaars of lantaarn in te plaatsen. Het hardstenen kruis in Aarle-Rixtel is wel een oorspronkelijk exemplaar. Het kruis is gesierd met een zeer rudimentaire Christus en de letters INRI. In de bovenkant van het kruis zit een opening voor het plaatsen van een lantaarn.

26.19.002 Wegkruis bij Rixtel

Wegkruis aan de splitsing Helmondseweg/Bosscheweg 79.

Op topografische kaart 1985. Dateert van circa 1920.

Rijksmonument nr. 467381.

²⁴² <http://www.cubra.nl/specialebijdragen/verganeglorie/aarle-rixtelhagelkruis.htm>

²⁴³ Sasse van Ysselt, 1927-6-10.

Afbeelding: Wegkruis aan de Bosscheweg.

26.19.003 Wegkruis aan de Koppelstraat/Parklaan, Beek

Stond eerst op een andere plek.

26.20 Mirakelkuil

Plaats, al dan niet een kuil, waar te velde wonderen zouden gebeurd zijn.

26.21 Luihuis

Stellage met luiklok, bij een kerk.

Thema: 27 Meubilair

In het landschap komen vanouds tal van kleine elementen voor die een of andere functie hadden, maar niet onder een van de gebruikte rubrieken gebracht kunnen worden. Dit is de restcategorie die alles opvangt wat niet onder een van de eerdere thema's terecht kan.

27.1 Bijzondere boom

Boom die botanisch bijzonder is, bijzonder oud is, dorpslinde, heilige eik etc.

In vele gemeenten van Brabant bevinden zich zeer oude lindebomen. De lindeboom werd, evenals de eik, op een centrale plaats in een dorp geplant, waar onder recht werd gesproken. Voor boerderijen werd een aantal lindes geplant om de rieten daken tegen de stormwinden te beschermen. Ze werden tevens geplant voor boerenherbergen en uitspanningen om de gelagkamer in de zomer koel te houden. 'In de hof voor of achter de herberg trof men een of meer lindebomen aan, met een rond plankier om de stam als tafel voor het te schenken gerstebier, terwijl men op houten banken hieromheen zat. Ook de mik of draaiboom boven de welput draaide vaak in een gaffel van een lindeboom.'²⁴⁴ De schepenbank, een stenen of houten "bank", waar de schepenen in de open lucht hun zittingen hielden werd het liefst gesitueerd onder een mooie lindenboom.²⁴⁵ Lindebomen speelden ook een belangrijke rol bij pogingen tot genezing van allerlei ziekten. Zo knielden in Eersel de gelovigen biddend bij een lindeboom neer, kropen ze om de boom heen en staken spelden in de bast om van koorts genezen te worden.²⁴⁶ Een leuk detail is dat onze voorouders thee zetten van de lindebloesem.

Stuifmeelonderzoek van de bodem heeft uitgewezen, dat reeds in het boreale tijdperk (8.000-5.000 v. C.) naast de berk, den, wilg en eik, ook de linde werd aangetroffen. De thans in ons land meest voorkomende soort is de zomerlinde, welke van half juni tot half juli bloeit en dan in wijde omtrek aan haar heerlijke geur merkbaar is. Er zijn veel persoonsnamen, plaatsnamen en bedevaartsoorden waarin de Linde, of een verbastering daarvan, voorkomt. Het veelvuldig voorkomen van deze naam duidt eveneens op het veel voorkomen van deze boom, die in de Middeleeuwen en later een belangrijke rol heeft gespeeld in het volksleven en in de volksoverlevering.²⁴⁷

27.1.001 Etage linde met ondersteuningsconstructie

Een oude Lindeboom op het Heuvelplein naast het Oude Raadhuis in Beek en Donk.

27.1.002 Oude Eik

Aan het Heuvelplein/hoek Dr. Timmerslaan in Beek en Donk staat een ruim 150 jaar oude eik.

27.1.003 Hollandse Linde

Rietven 15 te Mariahout. In tuin.

Dateert van 1900-1910.

27.1.004 Beukenhaag

Oude erfbeplanting van verdwenen erf rond hoeve de Hel.

27.1.005 Treurwilg Beek en Donk

Deze boom dient als behuizing van bosuilen. Hij heeft nogal te lijden gehad van een storm in januari van 2008. De boom heeft een omvang van 3,95 meter.

²⁴⁴ Bolmers, 1975, 40.

²⁴⁵ K. Leenders, *Toelichting bergippen* CHI (z.p. z.j.)

²⁴⁶ Van Asseldonk, 2003, 133.

²⁴⁷ Bolmers, 1975, 41.

Afbeelding: treurwilg Beek en Donk (door Piet van der Linden op <http://www.cubra.nl/bomen>)

27.1.006 Oude esdoorn Beek en Donk

Midden op het kerkhof bij de Oude Toren van Beek staat een gewone esdoorn (Acer pseudoplatanus).

Afbeelding: esdoorn op het kerkhof van Beek (<http://www.monumentaltrees.com/nl/fotos/9795/>)

27.1.007 Twee zomereiken en zwarte walnoot Kasteel Eykenlust²⁴⁸

²⁴⁸ <http://www.monumentaltrees.com/nl/>

In het weiland langs de Gemertseweg staat een Zomereik (querscus robur) van 4,1 m omtrek en 26 m hoog.

Afbeelding: links de zwarte walnoot en rechts de zomereik bij kasteel Eyckenlust.

27.1.008 Zomereiken langs de Zuid-Willemsvaart²⁴⁹

27.2 Fontein

Min of meer monumentale waterfontein.

27.3 Gedenkteken

Profaan beeld of ander object als monument, herinnerend aan gebeurtenis of iets dergelijks.

27.4 Hek

Hek, tolhek, niet behorend bij de beemden of de akkers.

27.5 Kinderkolonie

Huis in de bossen waar de “Rotterdamse bleekneusjes” weer wat kleur konden opdoen.

²⁴⁹ <http://www.monumentaltrees.com/nl/>

27.6 Poel

Waterplas op boerenerf, langs de weg of op plein, brandput. Diende als drinkplaats voor vee, brandkuil, wasplaats, e.d.

11.27.6.001 Poel op Donkersvoort

Aan de splitsing van de Donkersvoortsestraat met de Auwerstraat lag een dergelijke poel. Is verdwenen.

Afbeelding: Driehoekige plaetse Donkersvoort waar vroeger een poel lag (april 2012)

11.27.6.002 Poel op Heuvelplein

In het voormalig westelijke pleintje van de Heuvel in Beek (nu driesprong Heuvelplein, Dr Timmerslaan, Pater Becanusstraat) bevond zich een poel.

27.7 Pomp

Openbare drinkwaterpomp op straat of plein.

27.7.001 Pomp Aarle-Rixtel Dorpsstraat

Rijksmonument nr. 6937

Dorpsstraat 67 te Aarle-Rixtel

Op het driehoekig grasveld (een "tip") op de hoek van de Beekseweg en de Dorpsstraat een gietijzeren pomp, blauw geschilderd, bekroond door een vergulde bol, op een hardstenen voetstuk.

*Gedeelte van het latere Heuvelplein met 19e eeuwse waterpomp. Foto van omstreeks 1930.
Bron: Coenen 1992.*

27.8 Schaapskooi

Stal speciaal voor schapen, meestal op de heide of aan de rand ervan.

27.8.001 Schaapskooi Croij

Spaanse schaapskooi voor Spaanse Marinoschapen, gelegen achter Kasteel Croy. Deze kooi dateert van 1810 en is in die tijd ter ere van de wolmerino's gebouwd. Dit van oorsprong Spaanse schapenras werd geroemd om zijn hoogwaardige wol kwaliteit. Bijna twee eeuwen geleden introduceerde Jonkheer Johan Carel Gideon van der Bruggen de Wolmerino op Landgoed Croy. De kudde groeide in die tijd uit tot enkele honderden dieren. Helaas verdwenen deze dieren na verloop van tijd weer, maar ze zijn inmiddels weer herintroduceerd. De muren zijn opgetrokken van wilgentakken en met leem bezet.²⁵⁰

Afbeelding: Spaanse schaapskooi bij Croij (november 2011)

27.9 School

Zowel de oude parochieschool, als eventuele Latijnse school, HBS en andere typen.

27.9.001 Schoolhuis St. Jozef

Kapelstraat 50 te Beek en Donk.

Gebouwd rond 1880

MIP AE007-000037

De oude jongensschool van Donk bevond zich aan de Kapelstraat naast het toenmalig schoolmeestershuis Kapelstraat 50. In 1966 is de school verplaatst naar de school gebouwen aan de Lage Heesweg.

27.9.002 Basisschool Mariahout

Mariastraat 29-31-33 te Mariahout.

Dateert van 1949.

MIP AE063-000769

Beeldbepalend pand.

Aan de linkzijde van het klooster bevindt zich de kapel, geaccentueerd door hogere smallere vensters en een open klokkestoel.

27.9.003 Meisjesschool van Donk

²⁵⁰ <http://www.landgoedcroy.nl>

De meisjesschool van Donk, de bewaarschool/kleuterschool en LHNO Huishoudschool waren gevestigd aan de Schoolstraat in gebouwen bij het klooster St Leonardus (nu Schoolstraat en Kloostertuin). De meisjesschool verhuisde ca 1967 naar de schoolgebouwen aan de Lage Heesweg.

27.9.004 Jongensschool van Beek

De jongensschool van Beek was aanvankelijk gevestigd op het Heuvelplein naast het Oude Raadhuis, achter de Lindeboom. Adres Heuvelplein 12 was de bij deze school behorende schoolmeesterswoning. De jongensschool is in 1950-1960 (als Canisiusschool) verplaatst naar de Kerkstraat - het huidige pleintje De Eendracht.

27.9.005 Meisjesschool van Beek

De meisjesschool van Beek was aanvankelijk gevestigd in/aan het klooster op het Heuvelplein. Daarna als Mariaschool eveneens aan het Heuvelplein, op locatie huisnr 55 enz.

27.9.006 Kleuterschool Beek en Donk

De kleuterschool werd in de jaren 1960 gevestigd aan de Pater Vogelsstraat 41 en staat er nog.

27.10 Sportterrein

Het gaat om sportterreinen van voor 1960, zoals vroege voetbalvelden, tennisbanen, hypodromen en velodromen.

27.10.001 Voetbalveld Sparta 25

Aan de Koppelstraat lag tot 1973 het voetbalveld van de lokale vereniging Sparta 25. Vanaf 1973 is dit verhuisd naar Sportpark 't Heereind aan de Heereindsestraat. De locatie van het voormalige voetbalterrein heet nu het Jacob van Ruysdaelplantsoen.²⁵¹

27.10.002 Kaatsbaan, Lieshout

27.10.003 Zembad – ijsbaan Beek en Donk

Aan de Parklaan (vroeger Sportparklaan) lag vanaf 1935 een gemeentelijk zwembad en een natuur-ijsbaan voor de winterperiode die later is later omgevormd tot roeivijver. Zie ook boekje: Recreatiebad De Koppelen Van Toen Naar Nu

27.10.004 Rolschaatsbaan, Beek en Donk

Aan de Lage Heesweg 1 is sinds 1959-1960 een Rolschaatsbaan gevestigd

27.11 Straatmeubilair

Oude lantaarnpalen, handwijzers (soms al middeleeuws!), mijlpalen langs wegen.

27.11.001 Trottoirafbakening

Tegenover Dorpsstraat 16 te Aarle-Rixtel.

Rijksmonument nr. 6939

Fraaie hardstenen stoeppalen met kettingen welke van belang zijn wegens oudheidkundige waarde.

Afbeelding: Trottoirafbakening aan de Dorpsstraat 16

(<http://nl.wikipedia.org>)

²⁵¹ Heemkundekring de Lange Vonder Beek en Donk

27.11.002 Trottoirafbakening

Trottoirafbakening met stoeppalen en smeedijzeren stangen aan het pand Heuvelplein 12 te Beek en Donk, voormalige schoolmeesterswoning, nu in gebruik als winkel.

(12 vervallen)

27.13 Ziekenhuis

Aanvankelijk een "hospitaal" in middeleeuwse zin, in de 19^e eeuw gaan ze meer op een echt ziekenhuis lijken.

Ziekenzaal of gasthuis was gevestigd in het voormalige Klooster aan het Heuvelplein. Hier voerde de legendarische Dr Timmers (tot ca 1930) ook operaties uit.

27.14 Volkverhalen

Alleen volksverhalen die duidelijk gekoppeld zijn aan een geografische locatie binnen de gemeente worden opgenomen. Er zijn ook nog tal van algemene verhalen die niet aan een bepaalde plek te koppelen zijn. Die nemen we niet mee. Verhalen worden gevonden in de Verhalendatabank van het Meertens Instituut²⁵² en in de lokale literatuur.

11.27.14.001 Aarle, KUSTERS03709, tegenover raadhuis Aarle, bidden tegen de ratten (172456, 391227)

Tegenover het gemeentehuis (van Aarle) staat nog het brede huis van brouwer Prinsen. Daar waren veel ratten. 'n Knecht heeft toen 'n halve dag in de poort zitten bidden: alle ratten trokken toen naar het huis van Verteller. Daar vingen ze er wel 40 per dag.

Opmerking:
Bierbrouwerij De Zwaan, vanaf 1867, Dorpsstraat 14, Aarle.

De bierbrouwerij "de Zwaan" van H.T. Prinsen (uiterst rechts) omstreeks 1916.

11.27.14.002 Aarle, KUSTERS03713, kapel Aarle, Mariabeeldje (172365, 391000)

Het beeldje van O.L.V. Zetel der Wijsheid, is van pijpaaarde. 'n Boer was aan 't rog maaïen en hoorde Engelenzang. Hij waarschuwde kerkelijke en wereldlijke overheid, die hem niet geloofden maar tenslotte meegingen. Ook zij hoorden het. Ze vonden het beeldje in 'n boom en lieten er een veldkapel voor bouwen. Jan Jansen, 'n scholaster, liet de huidige kapel bouwen. Hij is in het priesterkoor begraven. Na 1648 werd de kapel gedeeltelijk raadhuis, gedeeltelijk school. 't Beeldje is bewaard in het huis van brouwer Prinsen. Momenteel is Aarle-Rixtel 'n druk pelgrimsoord: van verre omtrek gaat men er bidden in nood en bij ongelukken.

Opmerking: de bedoelde kapel moet de kapel op de Koudenberg zijn, zie 11.26.6.003, waarin een dergelijk pijpaaarden beeldje aanwezig is..

²⁵² <http://www.verhalenbank.nl/>

11.27.14.003 Aarle, KUSTERS03719, wolfspuit, gerechtsplaats (175364, 390791)

In Bakel werd recht gesproken aan de kerk; in Aarle-Rixtel in de Wolfspuit die waarschijnlijk ook aan een Heer hoorde. Het gaat hier over de dingbank op 't Heuveltje.

11.27.14.004 Rixtel, KUSTERS03701, Mathezerhoeve, Tempeliers (173139, 390529)

In Rixtel, nu bij het wegwijk aan de Helmondse weg, heet 'n oude boerderij nog de Mathezer-hoeve. Ze is 'n overblijfsel van het Tempeliershuis, dat daar heeft gelegen. Er was ook grond van de Abdij Binderen; later kwam dat aan de domeinen. 'n Boer uit Beek en Donk heeft het tenslotte goedkoop gekocht; 't had nog iets van "zwart goed".

11.27.14.005 Stiphout, KUSTERS03621, Kasteel Croy, Onderaardse gang (171498, 390116)

Er waren veel contacten tussen het kasteel en Croy en de Abdij van Binderen. Vanuit het kasteel van Helmond liep een onderaardse gang naar het kasteel van Croy.

Opmerking: De afstand kasteel Croy – klooster Binderen is 2,5 kilometer. De gang zou enkele beekdalen moeten oversteken.

27.15 Gasthuis

Gebouw van een al dan niet middeleeuwse instelling voor de verzorging van reizigers of huisvesting van armen. Een gasthuis was in de Middeleeuwen een instelling waar zieken en ouderen verpleegd en verzorgd konden worden. Later werd onder gasthuis ook verstaan een hofje: een aantal huisjes rondom een binnenterrein, bedoeld voor bijvoorbeeld leden van een bepaalde kerk of andere doelgroepen zoals reizigers. Aanvankelijk werden gasthuizen gebouwd door de kerk of gesticht door een bisschop. Met de opkomst van de burgerij in de Late Middeleeuwen werden gasthuizen ook door leken gesticht. . Evenzo geldt dat de opvang en huisvesting van armen.

27.16 Kiosk

Meestal veelhoekig houten bouwsel op een plein, bedoeld voor muzikuitvoeringen.

27.16.001 Kiosk Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 520173

Kiosk op de Kouwenberg uit 1924, gebouwd in de tuin van Cafe Van de Heuvel. Voorheen was er een verplaatsbare kiosk.²⁵³

MUZIEKTENT, gebouwd in 1924 in traditionalistische vormen, gerestaureerd in 1974 en in 2006.

Vrijstaand op een gazon op het driehoekig plein in de kern van Aarle-Rixtel. Achthoekige muziektent op een betonnen voet met bakstenen hoeken. Aan één zijde is een bakstenen trapje aanwezig. Gietijzeren kolommen ondersteunen het houten plafond met puntdak dat is gedekt met bitumen. De dakrand is voorzien van een gootlijst. Tussen de kolommen is een houten hekwerk geplaatst.

De muziektent is van algemeen belang. Het gebouw heeft cultuurhistorisch belang als voorbeeld van een culturele ontwikkeling. Het heeft architectuurhistorische waarde als voorbeeld van een traditionalistische muziekkoepeel. Het object is gaaf bewaard gebleven en zeldzaam.

²⁵³ Derks 2007.

Foto van de Kouwenberg omstreeks 1925. De grote jaarmarkten waren in die tijd verdwenen. In het midden zien we het 18e eeuwse huis "de Keizer" en helemaal links de plaats waar de boeie Ten Caudenberg van de abdij van Blinderen lag.

Bron: Coenen 1992.

27.16.002 Kiosk Beek en Donk

In de Muziektuin aan de Koppelstraat staat een muziekkiosk. Dit bouwwerk is in gebruik genomen bij het 75-jarig bestaan van harmonie O&U in 1966. Daarvoor stond sinds ca 1935 op dezelfde plaats een kleinere kiosk die te krap was geworden voor de muziekuitvoeringen van het sterk gegroeide harmoniegezelschap.²⁵⁴

27.17 Waterput

Bedoeld wordt een openbare waterput, niet de gewone boeren waterput die op menig erf te vinden was.

27.17.001 Waterput op de Kouwenberg, Aarle-Rixtel

Op de Kouwenberg ligt nog steeds een ondergrondse waterput. Hiertoe werd gebruik gemaakt van de waterpomp die nu op 't Heuveltje staat.

27.17.002 Waterput op de Heuvel, Aarle-Rixtel

Ook op 't Heuveltje bevindt zich ondergronds een gemeenschappelijke waterput.

27.18 Bank

Typisch bankgebouw, meestal van de boerenleenbank.

27.18.001 Boerenleenbank Donk

Aan de Brouwerstraat 25 staat het eerste bankgebouw van de Boerenleenbank van Donk. In het gevelmetselwerk boven de toenmalige ingang, is een zaaier aangebracht. Gebouwd jaren 1960. Nu winkel.

27.18.002 Boerenleenbank Beek

Aan de Brandstraat staat het karakteristieke voormalige Boerenleenbankgebouw van Beek dat werd geopend in 1961. Nu notariskantoor.

27.19 Winkel

Meestal een woning met aangepaste pui met een of meer uitstalramen. Soms echt als winkel gebouwd pand.

27.19.001 Groentewinkel Heuvelsplein 71, Beek en Donk

Gebouwd in 1882.

27.19.002 Slagerij Beek en Donk

Kerkstraat 56

²⁵⁴ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

Gebouwd in 1898.

27.19.003 Winkel met woonhuis, Beek en Donk

Koppelstraat 1 te Beek.

Gebouwd in 1935. Delftse School

MIP AE007-000058

Gevel belangrijk in zicht vanaf en naar Heuvelplein. Ligging tegenover Kerkstraat 1.

27.19.004 Winkel met woonhuis, Lieshout

Heuvel 3 te Lieshout.

Gebouwd in 1935. Traditionalisme

MIP AE063-000749

27.19.005 Bakkerswinkel hoeve Ten Caudenberg

Schuin tegenover, op hoek Kerkstraat, stond hoeve Ten Caudenberg van de abdij van Binderen.

Rond 1800 kwam het in bezit van Bakker van Duijnhoven en kreeg het een winkelbestemming:

oudste winkel in Aarle-Rixtel. Hierna werd het cafe met een handboogschutterij De Eendracht.

Gelegen aan de Kouwenberg 27 (zie 11.31.2.022).

27.20 Gemeenschapshuis

Een soort profaan patronaat.

27.21 Herberg

Uitspanning, café waar desgewenst de reiziger kon overnachten. Indien tevens paardenwisselstation aan doorgaande oude weg, dan genoteerd onder doorgaande wegen (13.02 Halte). Historische bronnen met betrekking tot de cafés en herbergen in de regio onthullen dat er veel stille kroegen waren (dat wil zeggen zonder drankvergunning). Meestal werd het geestrijke vocht geschonken in de voorkamer van een woonhuis.

11.27.21.001 De Reizende Man, Ginderdoor 55, Lieshout

HERBERG "DE REIZENDE MAN".

GINDERDOOR 53 - B30 wordt B24 wordt B29

'De Reizende Man' was een drinkplaats voor man en paard. De bewoner in 1736 was Peter Janssen Baumans, gehuwd met Maria, herbergier en afgaande borgemeester. Eigenaresse was Joanna Catharina Raessens afkomstig van Eindhoven. Van ... tot 1771 woonde hier Franciscus en Andriaantje Dirck van den Nieuwenhoff – Donkers, Adriaantje was de herbergierster, ze was afkomstig uit Veghel. De eigenaar was Hendricus van den Heuvel. In 1771-1791 woonde hier Ambrosius Hendrick en Maria Swinkels – van Vijfeijken, ook nog nr.14.

In 1829 vinden we in het bevolkingsregister dat hier, Martinus en Brigitta Beniers –Swinkels woonden, tot ongeveer 1847-1849. In 1849-1870 woonde hier Lourens en Ruthilda Brouwers – Boudewijns.

In de periode dat Lourens hier woonde, woonde Judocus en Alberdina van den Heuvel – Brouwers, en later Judocus en Anna Maria van den Heuvel – Donkers hier in. Zij bleven daar wonen tot ongeveer 1908. Daarna woonden hier Johannes en Hendrika van den Heuvel – van der Aa. Toen zijn zoon Hendricus van den Heuvel in 1942 trouwde met Adriana Vogels zijn ze thuis ingetrouwd en hier blijven wonen tot het pand in 1978 is afgebroken.²⁵⁵

²⁵⁵ Heemkunde 't Hof van Liessent

Afbeelding: 'De reizende Man'. Afgebroken in verband met de aanleg van het fietspad. (bron: Mariahout'50).

11.27.21.002 De Roode Leeuw, Bosscheweg 32-34, Rixtel
Herberg aan de weg van Rixtel naar Aarle.

11.27.21.003 De Zwaan, Aarle-Rixtelseweg 77 (?), Rixtel
Herberg aan de weg van Rixtel naar Helmond in Overbrug. Buiten Laarbeek.

11.27.21.004 De Zwaan, Herendijk 37, Donk
Herberg De Zwaan was gelegen aan de wegkruising Beek/Aarle/Gemert. Is verdwenen na de aanleg van de Zuid-Willemsvaart. Zie naaststaand kaartje 1832 sectie F nabij Beekse kanaalbrug over Z-Willemsvaart.

27.21.005 Herberg Lieshout

Heuvel 5 (vroeger Renstraat) te Lieshout
Het oude hotel Brox, nu Bavaria Brouwerij Cafe, is gebouwd in 1805 door Martinus van de Ven en werd in 1832 eigendom van zijn zwager Arnoldus Brox. Het hotel bleef in bezit van de familie Brox tot 1991.
MIP AE063-000750

Eclecticisme. Bij verbouwing is de dakvorm veranderd en zijn de drie dakkapellen aangebracht.

11.27.21.006 Herberg De Zwaan, Dorpsstraat A115-A152, thans 92 te Lieshout

Brouwerij-herberg De Zwaan van Maij Jan Maes, Thomas Jan Maes en Francis van Gerwen, later herberg De Zwaan van Laurens Morees.²⁵⁶ Laurens Moorrees woonde hier samen met Digna van de Gevel. Getuigen verklaring van Digna van de Gevel, over een woordenwisseling en dreigementen tussen Catharina van de Gevel en haar man Dirck Nijnsens. Deze zou zijn tijd in de herberg doorbrengen en de zaken verwaarlozen. Zijn vrouw voelt zich bedreigd, omdat hij 'n mes bij zich heeft in bed!! (allerhande aktes 1723-1731).²⁵⁷

27.21.007 Herberg Keulse Kar, Aarle-Rixtel

²⁵⁶ Swinkels en Zwaal 2008.

²⁵⁷ Heemkunde 't Hof van Liessent

Op de Kouwenberg stonden twee hoeven. Ene hoeve Ten Caudenberg was van St. Jan in Den Bosch en stond op de plek waar de Keulse Kar was gevestigd. Schuin tegenover, op hoek Kerkstraat, stond hoeve Ten Caudenberg van de abdij van Binderen.

27.21.008 Herberg-brouwerij Heuvel te Lieshout

Herberg met brouwerij van Thomas Frans Maes, Peter Wouters Maes en Herman Cornelis Eijntholts, later café Coppens.²⁵⁸

27.21.009 Herberg 't Pumpke de Drie Leliën

Gelegen aan 't Heuveltje. Nu nog zijn de drie lelies als muurankers tegen de schoorsteen van het pand te zien. De huidige vorm zal grotendeels dateren van omstreeks 1800, maar oudere restanten uit de 17e eeuw kunnen nog aanwezig zijn.²⁵⁹

Muurankers van het huis "De Drie Leliën" aan het huidige Heuvelplein.

Bron: Coenen 1992.

27.11.010 Herberg St. Severius op Het Laar

Huis bestaat nog wel. Nu boerderij (zie thema 31).

27.11.011 Herberg "t Gemerts Veerhuis"

Herberg "t Gemerts Veerhuis" gebouwd ca 1830 na de aanleg van de Zuid-Willemsvaart tegenover Sluis 6 en de Donkse kanaalbrug op de hoek Bosscheweg-Mgr Verhagenstraat. De panden zijn gesloopt jaren 1970.

27.11.012 Teugelderslogement

Teugelderslogement: café, paardenstal en logement voor teugelders (het vanaf de vaste wal voortslepen van kanaalschepen met paard- of mankracht). Een tegelderslogement bevond zich in Beek in de woningen nu Dijkstraat 13-21.

27.11.013 Teugelderslogement

Een soortgelijk teugelderslogement bevond zich in Donk aan de Pater de Leeuwstraat. De panden zijn gesloopt jaren 1960. Locatie nu: Pater de Leeuwstraat 7.

27.22 Hotel/restaurant

Speciaal voor het bieden van overnachting bebouwd pand, meestal met daaraan verbonden restaurant.

27.22.001 Hotel De Willemsvaart

²⁵⁸ Swinkels en Zwaal 2008.

²⁵⁹ Coenen, 1992, 76.

Gelegen aan de Beekse brug over de Zuid-Willemsvaart. Gebouwd ca 1825. Tevens tramstation van de Bossche tram (Helmond-'s-Bosch). Nu café-restaurant, gelegen aan de Willemstraat 1.

27.22 Hotel/restaurant

In de catalogus is geen rubriek opgenomen mbt toneelzalen of bioscopen, terwijl deze cultuurhistorisch toch van groot belang zijn. In Beek en Donk zijn verscheidene locaties bekend: Op huidige locatie Mgr Verhagenstraat 6-10 stond een karakteristiek pand bestaande uit arbeiderswoningen en winkels met boven de winkels een toneelzaal van de "RK werklieden vereniging" die in de volksmond "De Zaal" werd genoemd. Gebouwd rond 1900 gesloopt ca 1970. Achter het café op de hoek Mgr Verhagenstraat/Bosscheweg van de fam vd Laarschot (vroeger heette het 't Gemerts Veerhuis) was een zaal gebouwd voor toneelvoorstellingen. In de Brouwersstraat (nu wooncomplex De Harmonie) bij de cafe van de fam Heinsbergen lag een zaal voor toneelvoorstellingen en muziekuitvoeringen. Naast dit pand was een bioscoop/grote zaal gevestigd, specifiek voor dit doel gebouwd eind jaren 1950. De toneelzalen zijn ten onder gegaan in de concurrentie met de televisie.

Thema: 28 Grondstofwinning

Onder grondstofwinning valt naast turfwinning ook zandwinning, klei- en leemwinning, drinkwaterwinning en viskwekerijen.

In ieder dorp werd echter weldegelijk turf gegraven, maar dan door de inwoners zelf en in relatief kleine veenvoorkomens in vennen, broeken, goren, langs beken etc. In de Tweede Wereldoorlog werd hier soms nog turf gestoken. De turf werd per kar naar de boerderij gebracht. Dat turfgraven levert oneffen terrein op, dichtgroeïende boerenkuilen, misschien "Peelbanen" (of hoe die ter plaatse ook mogen heten). Bij boerderijen kun je een turfhok aantreffen.

Turfwinning

28.1 Boerenkuil

Onregelmatige ééndagsput in het veen, meestal in verlandende of verlande vorm.

28.1.001 Boerenkuil Moorselen

Op het Moorselen was en is nog steeds een boerenkuil aanwezig. Precieze locatie is nog niet bekend.

28.2 Peelbaan

Weg tussen de boerenkuilen door dieper het veen in.

28.3 Turfhok

Opslagplaats voor turf op boerenerf.

28.4 Turfvaart

Kanaal voor turftransport, met wegen en bomen erlangs, sluizen en bruggen, spoelkolken en wisselvakken.

28.5 Moerput

Laagte ontstaan door grootschalige turfwinning.

Zandwinning

28.6 Uitgelaagd perceel

Meestal niet meer dan één meter verlaagd perceel. De "rooie grond" is er uitgehaald, de oude teeltlaag is daarna teruggezet.

28.7 Zandwinput

Grote en diepe zandwinning met machines. Ook: zandwinning voor de aanleg van de 17e-19e eeuwse "dijken", rechte wegen over de hei.

11.28.07.001 Het Luytelaar, Herendijk, Lieshout

Een ondiepe en een diepe zandwinput, blijkbaar om zand te winnen voor het ophogen en egaliseren van de naastliggende sportvelden. Na 1930, voor 1985.

11.28.07.002 Aan de Trekgraaf tussen Donk en Beek, west van IJsweg.

Zo te zien een zandwinput, mogelijk ten behoeve van ophoging van naastgelegen woonwijken. Gelandsaped als vijver in park. Na 1930, voor 1985.

11.28.07.003 Aan de Trekgraaf tussen Donk en Beek, tussen IJsweg en Otterweg.

Zo te zien een zandwinput, mogelijk ten behoeve van ophoging van naastgelegen woonwijken. Gelandsaped als vijver in park. Na 1930, voor 1985.

11.28.07.004 Aan de Trekgraaf tussen Donk en Beek, Oost van Otterweg

Zo te zien een zandwinput, mogelijk ten behoeve van ophoging van naastgelegen woonwijken. Gelandsaped als vijver in park. Na 1930, voor 1985.

11.28.07.005 Zwembad, Parklaan, Donk

Zo te zien een zandwinput, mogelijk ten behoeve van ophoging van naastgelegen woonwijken. Gelandsaped als vijver in park. Na 1930, voor 1985.

11.28.07.006 Aan de Ijsbaanlaan, Beek

Mogelijk een zandwinput ten behoeve van ophoging van naastgelegen woonwijken of werk aan het kanaal. Dit is oorspronkelijk al erg laag gelegen. Gelandsaped als visvijver "De Koppelen" en ijsbaan in park. Na 1930, voor 1985.

Opmerking heemkundekring De Lange Vonder:

Het moerassige laaggelegen beekdalgebied van de Trekgraaf is ca 1968 omgevormd tot de huidige vijvers met park. Geen zandwinputten maar alleen lokaal verplaatsen van grond. De naastgelegen woonwijk o.a. Burg vd Weidenlaan is begin 1960 opgehoogd met zand dat via de Zuid-Willemsvaart werd aangevoerd.

De terreinen van het zwembad evenals dat van de Muziektuin aan de Parklaan, maken ook deel uit van een moerassig laaggelegen gebied (oorspronkelijk beekdal tussen Goorloop en Aa, doorsneden door de Zuid-Willemsvaart). Geen zandwinputten maar alleen lokaal verplaatsen van grond. De Muziektuin is aangelegd in 1928. De muziektuin is opgehoogd met de grond uit de eigen vijver en met aangevoerd puin. Zie ondermeer het boek: 100jaar O&U 1891-1991.

Het gemeentelijk zwembad is aangelegd in 1935. De ijsbaan (grasveld) is uitgediept tot roeivijver om ook in de zomer inkomsten te kunnen genereren, niet voor zandwinning. De ijsbaan/roeivijver is medio 1980 omgevormd tot visvijver. Met de vrijgekomen grond zijn de oevers opgehoogd.

11.28.07.007 Guusjes vijver

Vijver aan het Meerven, gegraven voor de ophoging van het omringende weiland.

28.8 Stuifzandwinning

Plaatsen waar zand werd gehaald uit stuifzandgebieden/heuvels.

28.9 Leemput

Kuil waaruit klei of leem gehaald is voor steen- of pottenbakkerij, het besmeren van wanden of maken van vloeren.

11.28.09.001 in akker Valkendijk, De Trompetter, Aarle

Merkwaardige plek aan de rand van de open akker, met een steilrandje aan de westzijde en een haag aan de oostzijde. Het is slechts een gissing dat het een oude leem (of zand-) kuil is. Bebouwd met enkele woningen.

11.28.09.002 Leemput bij Oude Toren van Beek

Leemput voor het bakken van stenen op het vroegere Molenveld, nu Harmonielaan, aangegeven op de kadasterkaart sectie G nr 390 (water). Dateert van 1760 of eerder. Is thans deels bebouwd en niet meer te herkennen in de omgeving.

28.10 Steenoven

Steenbakkerij ten plattelande.

28.10.001 Steenoven Achterbosch

Aan het Achterbosch te Lieshout stond vroeger een steenoven. Verdere gegevens ontbreken vooralsnog.²⁶⁰

28.11 Droogloodsen

Loodsen waarin gevormde stenen drogen voorafgaand aan het bakken. Ook genaamd "geleeg".

Drinkwaterwinning

28.12 Waterputtenweg

Weg langs de waterputten.

28.13 Pompgebouw

Gebouw met pompen en zuiveringsinstallaties voor de waterwinning.

28.14. Watertoren

Verhoogd waterreservoir van de waterdistributie. Komen ook voor op bedrijfsterreinen.

Viskwekerijen

28.15 Visvijvers

Complexen van vaak drie aaneengeschakelde visvijvers op de hei of op landgoederen, waarin vis gekweekt wordt. NB: ook de molenkolken leverden vis, maar die vis werd door de watermolenaars verschalkt.

De woorden wijer en vijver zijn allebei afgeleid van het Latijnse woord vivarium, dat letterlijk betekent: "plaats om iets in leven te houden". Iets betekende meestal vis. Vis was in de Middeleeuwen en nog lang daarna een zeer belangrijke voedselbron, wat nog extra werd benadrukt door de talrijke vasten- en onthoudingsdagen waarop het gebruik van vlees was verboden. Vis was dan een volwaardig en eiwitrijk vervangingsmiddel. In kloosters en abdijen kende men nog veel meer vasten- en onthoudingsdagen. De abdijen hielden daar rekening mee door de aanleg van een vijvertje bij de pastorieën die meestal omgeven waren met een "vest", waarin ook vis werd gekweekt. Voor grotere kwekerijen hadden de abdijen wijers aangelegd. Meestal gebeurde dat op de heide, dus buiten het agrarisch gebied van het dorp. Dit terrein werd dan door de hertog beschikbaar gesteld.²⁶¹

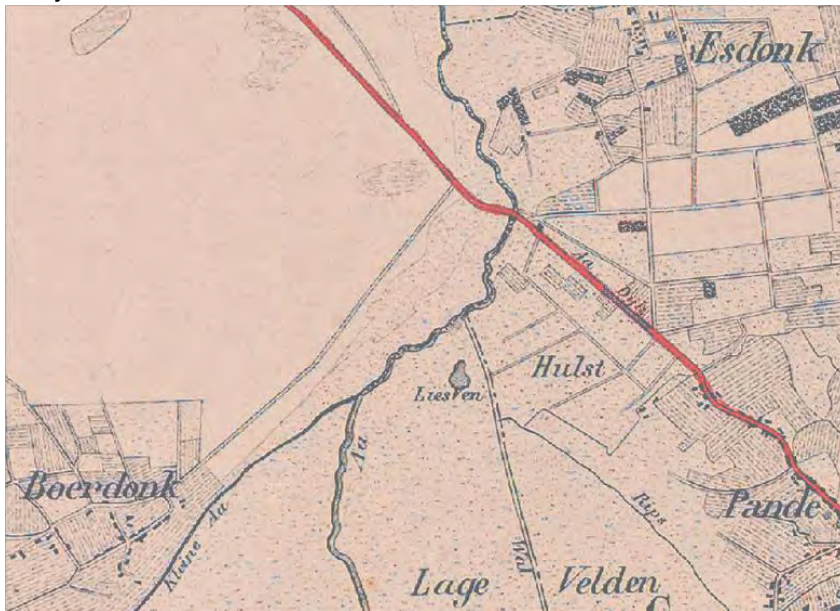
28.15.001 Liesven

Tot het midden van de 19^e eeuw bevond zich in het uiterste NNO van Beek en Donk, op Beeks grondgebied, het zogenaamde Liesven. Dit ven bezit enkele eigenaardigheden. Ten eerste is op de kaart van Verhees uit 1806 duidelijk te zien dat dit ven was aangetakt op de Aa en dat de watertoevoer werd geregeld aan de hand van een sluis.

Op de kadastrale minuut wordt het ven niet meer door de Aa gevoed, maar is de vroegere verbinding nog duidelijk zichtbaar. Het ven werd vanaf het midden van de 19^e eeuw als gevolg van ontginningswerkzaamheden gedeeltelijk gedempt en bij de herinrichting van de Snelle Loop in 1947 wordt het ven volledig opgevuld met grond afkomstig van het vroegere wallichaam van de landweer. Een ander opvallend element heeft betrekking op de vroegere loop van de Rips. De Rips mondde uit in de Aa vermoedelijk vóór de aanleg van de Snelle Loop in de Late Middeleeuwen. Beide eigenaardigheden leiden tot enkele opmerkelijke conclusies over het mogelijke ontstaan en gebruik van het Liesven. Indien de Rips ter hoogte van het Liesven in de Aa uitmondde, kan het ontstaan ervan verband houden met een mogelijke watermolen op de Rips ter plaatse. Het Liesven zou dan oorspronkelijk gevormd zijn onder invloed van het kunstmatige opstuwen van het water van de Rips, waardoor een zogenaamde molenvijver is gevormd. De locatie van een mogelijke watermolen ter hoogte van het Liesven lijkt niet onwaarschijnlijk, aangezien bij het vaststellen van grenzen in de woeste gronden watermolens vaak als grenspunten werden gekozen. Daarnaast bestaat uiteraard de mogelijkheid dat het Liesven een natuurlijk ven is. Maar gezien de aanwezigheid van een

²⁶⁰ Info H. Verbakel, Lieshout.
²⁶¹ Beex, 1987.

gecontroleerde verbinding van het Liesven met de Aa door middel van een sluisje, mag geconcludeerd worden dat het ven alleszins nog in het begin van de 19^e eeuw heeft gefungeerd als visvijver.²⁶²

Afbeelding: Het Liesven op de kaart van Pieck Vd Voort van rond 1840.

Afbeelding: uitsnede kadastrale Minuut uit omstreeks 1830 met aanduiding van het prieltje uit de 19^e eeuw, de Rips en het Liesven (bron: RAAP-rapport 2038).

28.16 Vismarkt

Plein waar de vis verkocht werd die men uit vennen en beekjes haalde.

²⁶² RAAP-rapport 2038.

Thema: 29 Industrieel

Deze streek kende vanouds al allerlei plattelandsindustrie die aansloot bij de agrarische maatschappij. Later is daar moderne, zelfs mondiaal gerichte, industrie bijgekomen. Die ontwikkeling moet door de Cultuurhistorische Inventarisatie ook in beeld gebracht worden, zodat ook de Industriële archeologie gevoed kan worden met informatie. Dit thema zal nog verder ontwikkeld moeten worden, maar voorlopig onderscheiden we:

29.1 Arbeiderswoning

Het gaat dan om een enkele losse woning bij een bedrijf, niet om complete wijken, want dan valt het onder thema woonwijken (30.1).

29.1.001 Dienstwoningen klokkengieterij

Klokkengietersstraat 7-9-11 te Aarle-Rixtel.

Rijksmonument nr. 520171

De woningen zijn van Van Hoek en niet van de klokkengieterij.

Blok van drie woningen, FABRIKANTENWONING met DIENSTWONINGEN, gebouwd in ca. 1880 in Eclectische stijl. Het geheel bestaat uit een hoofdwoning, geflankeerd door twee terugliggende dienstwoningen. De woningen liggen aan de Klokkengieterstraat, in het verlengde van de Dorpsstraat nabij de Zuid-Willemsvaart.

Cluster van drie aan elkaar gebouwde woningen, uitgevoerd in baksteen. Het middelste pand, nummer 9, is een éénlaags pand op rechthoekige plattegrond onder zadeldak. Dit huis is vijf traveeën breed met middenrisaliet en hoeklisenen, de risaliet wordt bekroond door een trapgeveltje met siervazen. Het dak, waarvan de nok evenwijdig aan de straat loopt, is gedekt met kruispannen. De voorgevel heeft een gepleisterde plint en wordt bekroond door een gepleisterde lijst en gootlijst. De zijgevels zijn voorzien van een boogfries dat om de topgevel heen loopt. De getoogde T-ramen en de deur zijn in gepleisterde omlijstingen, voorzien van kuiven geplaatst. De bovenlichten zijn gevuld met glas-in-lood ramen in geometrische patronen. De nummers 7 en 11 bevinden zich aan weerszijden daarvan en zijn gespiegeld ten opzichte van elkaar. Deze woningen op rechthoekige plattegrond hebben een zadeldak waarvan de nok haaks op de straat staat. De daken zijn gedekt met Hollandse pannen.

Afbeelding: Klokkengietersstraat 7-9-11 in Aarle-Rixtel (<http://rijksmonumenten.nl/monument/>)

De voorgevels zijn voorzien van een gepleisterde plint en tandlijst tussen hoeklisenen. Op de kopse gevels loopt een lijst om de topgevel. De woningen hebben zesruits schuiframen (één daarvan op de kopse gevel van nummer 7 is vervangen door een deur) en klampdeuren. In het interieur van nummer

9 zijn nog elementen uit de oorspronkelijke indeling en inrichting bewaard. De centrale gang heeft een marmeren vloer. Aan weerszijden daarvan bevinden zich vertrekken voorzien van stucplafonds, in kamer rechts van de ingang met decoratieve bewerking. Aan de achterzijde is een latere uitbouw geplaatst. Het bovenlicht van de doorgang bevat nog het oorspronkelijke glas-in-lood. De ramen aan de binnenkant zijn voorzien van houten paneelluiken, verder bevinden zich in de woning nog een aantal paneeldeuren.

Het driedubbele woonhuis is van algemeen belang. Het gebouw heeft cultuurhistorisch belang als voorbeeld van de sociaal-economische ontwikkeling van de nijverheid en als voorbeeld van de typologische ontwikkeling van de fabrikantenwoning. Het is architectuurhistorisch van belang vanwege de sobere stijl. Het gebouw is tevens van belang vanwege de gaafheid van het exterieur. Het is zeldzaam wegens opzet en compositie.

29.1.002 Dubbele arbeiderswoning Lieshout

Ribbiusstraat 21 en 23, gebouwd rond 1910.

29.1.003 Arbeiderswoningen Lieshout

Ribbiusstraat 33 en 35, gebouwd rond 1900.

MIP AE063-000787

Vroeger waren dit vier arbeiderswoningen.

29.1.004 Arbeiderswoningen Van Thiel, Beek en Donk (zie ook onder thema 31)²⁶³

Het metaalbedrijf Van Thiel heeft vanaf ca 1880 tot ca 1915 vele arbeiderswoningen laten bouwen in dorpsdeel Donk. Veelal rijtjeswoningen: Kapelstraat 10-14; Kapelstraat 54-62; Kapelstraat 77-103, Tuinstraat 19-33 (oorspronkelijk 12 woningen hiervan 4 gesloopt), Mgr Verhagenstraat 30-32 is het restant van eveneens 12 woningen op deze plaats, Mgr Verhagenstraat 15-23 en verder 4 woningen in een verdwenen straatje "De Vogelzang" gelegen achter het laatstgenoemde rijtje Mgr Verhagenstraat 15-23. Tevens in de Mgr Verhagenstraat op locatie van huidige nrs 6-10 stond een rij woningen met winkels en een bovenzaal voor toneeluitvoeringen. Grotere woningen o.a. tweekappers met karakteristieke architectuur waren ook voorhanden: Mgr Verhagenstraat 12-18, Mgr Verhagenstraat 25-39 en alle woningen in de Julianastraat waarvan nu nog slechts één tweekapper resteert. Deze woningen zijn genomineerde gemeentelijke monumenten. Omdat alle woningen nabij de kruising van de Mgr Verhagenstraat met Tuinstraat/Julianastraat door Van Thiel zijn gebouwd, zou hier ook van een kleine woonwijk gesproken kunnen worden (zie ook onderstaande plattegrond uit 1925).

Afbeelding: Arbeiderswoningen van fa Van Thiel in Mgr Verhagenstraat - Tuinstraat - Julianastraat Plattegrond ca 1925

29.1.005 Arbeiderswoningen Beek²⁶⁴

In dorpsdeel Beek stonden arbeiderswoningen op de hoek Kerkstraat-Burg van Nispenstraat.

²⁶³ Informatie heemkundekring De Lange Vonder

²⁶⁴ Informatie heemkundekring De Lange Vonder

29.1.006 Arbeiderswoningen Beek²⁶⁵

In dorpsdeel Beek stonden arbeiderswoningen in de Oranjelaan een rijtje van 12 (bijgenaamd “de 12 apostelen”) op locatie van huidige nrs 17-21.

29.2. Brouwerij

Speciaal voor het brouwen van bier gebouwd of aangepast gebouw.

29.2.001 Brouwerij Aarle-Rixtel

Dorpsstraat 16 te Aarle-Rixtel.

Beoogd gemeentelijk monument.

Brouwerij/puddingfabriek ged. Rijksmonument

29.2.002 Brouwerij Lieshout

Twee mouttorens van rond 1935, gelegen aan de Burg. Van den Heuvelstraat ongenummerd in Lieshout. De 1ste mouterij dateert van 1938. De toren is van 1971.

Afbeelding: De twee mouttorens van Bavaria (april 2012)

²⁶⁵ Informatie heemkundekring De Lange Vonder

Afbeelding: De brouwerij kort na oplevering in 1925. De naam Bavaria is op de gevel geschilderd (bron: van Berlo, Lieshout. Collectie Jvd.P.A.M. Swinkels, Beerse).

Afbeelding: Luchtfoto van de brouwerij en omgeving, 1957. Linksbouen de Sint-Servatiuskerk, die in 1967 is afgebroken. Daaronder de pastorie. Daaronder de villa die Frans Swinkels in 1928 liet bouwen. Duidelijk zichtbaar, recht tegenover de brouwerij, is het driehoekige perceel waarop de uilla van Piet Swinkels staat. Deze villa uit 1930 is in 1993 afgebroken. Rechtsonder de villa van Jan Swinkels uit 1932. Daarnaast het uit 1935 daterende hoofdkantoor (herkenbaar aan het platte dak) en het brouwmeesterhuis uit 1927 (herkenbaar aan de Franse kap). De drie laatstgenoemde gebouwen zijn in 2004 afgebroken. Achter de brouwerij, temidden van moestuin en boomgaard, ligt de boerderij van Jan Swinkels Sr. De oude brouwerij, die zich in de hof van de boerderij bevond, is in 1927 afgebroken dus op deze foto helaas niet meer te zien. Nog wel zichtbaar is het dwars op de boerderij geplaatste en met klimop begroeide mouterijgebouw (bron Swinkels en Zwaal 2008).

29.2.003 Brouwerij het Anker, Beek en Donk

Brouwerij Het Anker van fam Van Will. Groot gebouwencomplex op locatie van huidig Muziekcentrum 't Anker Pater Vogelsstraat 39

29.2.004 Brouwerij De Kerkdijk te Lieshout²⁶⁶

De brouwerij van de familie Swinkels. De oudste documenten omtrent deze brouwerij dateren uit 1680, eigenaar was toen Dirk Vereijken. Door vererving via de vrouwelijke lijn ging de brouwerij over naar achtereenvolgens Hendrik van Moorsel, Laurens Moorees en Ambrosius Swinkels. Na diens overlijden in 1805 bleef de brouwerij eigendom van de familie Swinkels. In 1904 had de brouwerij drie man personeel, het was een van de kleinere ondernemingen in Lieshout. Tot 1924 stond het brouwhuis aan een boerderij aan de Kerkdijk. In dat jaar werd een nieuwe brouwerij gebouwd die onder de naam Bavaria is uitgegroeid tot een belangrijke industrie.²⁶⁷

²⁶⁶ Swinkels en Zwaal 2008.

²⁶⁷ http://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Lieshout

Afbeelding: Achter deze boerderij aan de Kerkdijk in Lieshout was de gelijknamige brouwerij gelegen. Nog juist zichtbaar op deze foto uit omstreeks 1920 is het bijgebouw (rechts) waarin de mouterij was gevestigd. De boerderij en de bijbehorende brouwerij zijn vanaf 1773 in het bezit geweest van vier generaties van de familie Swinkels. In 1959 is de boerderij gesloopt. (Lieshout en Mariahout in oude foto's, deel 1, p. 43, Heemkundekring 't Hof van Liessent, 1996)

29.2.005 Brouwerij bij Kasteel Croy

Sinds 2004 is er (weer) Croybier op de markt, dat verkocht wordt onder de slogan 'Zoals het was, zo zal het zijn'. Het eerste deel van de slogan slaat op lang vervlogen tijden toen er ook al Croybier was, dat een tijdlang ook echt op het kasteel zelf gebrouwen werd.

De geschiedenis van het Croybier gaat zeker terug tot de zeventiende eeuw. De eerste schriftelijke vermelding die gewag maakt van een brouwerij op kasteel Croy dateert van 1671. In de archieven van Aarle-Rixtel wordt vermeld dat er zich in dat jaar op 'het huis van Croy' een brouwketel bevond. De vervallen brouwketel waarvan in het document uit 1671 sprake is, werd in 1705 in ere hersteld door Johan Philips van Leeftael, die toen eigenaar van het kasteel was.

In de loop van de achttiende eeuw moet de brouwerij toch weer in verval zijn geraakt, want op het moment dat Jan Anthony van der Bruggen het kasteel kocht (in 1772), was van een kasteelbrouwerij geen sprake meer. De volgende eigenaar startte in 1803 op een steenworp afstand van het kasteel, op Strijpsoord, wel een nieuwe brouwerij. In 2004 verscheen er echter toch weer Croybier op de markt. Het was een initiatief van twee huurders van het kasteel, dat inmiddels een bedrijvenkasteel was geworden. Het nieuwe Croybier wordt in België gebrouwen. De Belgische brouwerij krijgt echter hop aangeleverd dat deels op Croy wordt verbouwd. In 2007 startte men ook een kleine eigen brouwerij in restaurant de Croyse Hoeve, dat vlak bij het kasteel ligt. Die brouwerij neemt een klein deel van de productie van het Croybier voor haar rekening.²⁶⁸

Het nieuwe Croybier.

29.2.006 Brouwerij De Ster, Brouwersstraat te Beek en Donk

Brouwerij De Ster op de huidige locatie Brouwersstraat nrs 36-40

²⁶⁸ Van Beek en Daniëls, 2007, 86-93.

29.2.007 Brouwerij De Hoop, Heuvelplein – Koppelstraat Beek en Donk

Brouwerij De Hoop van Alph Swinkels aan het Heuvelplein achter huidige adres Heuvelplein 5 op het perceel van huidige adres Kerkstraat 1. Gelegen tegenover de St. Michaelkerk.

29.3 Directeurswoning

Een losse villa-achtige woning vlak naast het bedrijf.

29.3.001 Fabrikantenvilla Lieshout

Burg. Van den Heuvelstraat 18 te Lieshout.

Gebouwd in 1938, Traditionalisme

MIP AE063-000755

Jaartal in windvaan. Is gesitueerd op een hoek.

29.3.002 Directeurswoning Aarle-Rixtel

Woonhuis fam. Jaspers Havenweg b.b. kunstmolensteenfabriek.

De fabrikantenfamilie Van Thiel heeft verscheidene directeursvilla's gebouwd in Beek en Donk: Langs de Zuid-Willemsvaart aan de Kapelstraat en de Pater de Leeuwstraat, recht tegenover de fabrieken:

29.3.003 Directeurswoning Huize Leefdael

Huize Leefdael - Kapelstraat 3

29.3.004 Directeurswoning Huize Vrededael

Huize Vrededael - Kapelstraat 2

29.3.005 Directeurswoning De Voorbeemde

De Voorbeemde - Ptr de Leeuwstraat 17, Ptr de Leeuwstraat 19

29.3.006 Directeurswoning De Wilgen

De Wilgen - Ptr de Leeuwstraat 25

Fabrikantenvilla's aan de Bosscheweg in Beek en Donk:

29.3.007 Directeurswoning

Grote villa uit ca 1850 gesloopt ca 1980 aan de Bosscheweg naast huidige Nr 24

29.3.008 Directeurswoning

Op huidige locatie huize De Bleek, Bosscheweg 6

29.3.009 Directeurswoning

De nog bestaande villa Bosscheweg 4

29.3.010 Directeurswoning Huize Heran

Tegenover de Kerk in de Kapelstraat: *Huize Heran* - Kapelstraat 18.

29.3.011 t/m 013 Directeurswoning Kapelstraat

Villa's kapelstraat 22, 24 en 26 te Beek en Donk.

29.3.014 Directeurswoning Aan de Koppelstraat: nr 55 Beek en Donk

29.4 Fabrieksgebouw

Productie- en opslagruimten van bedrijven, speciaal voor dat doel gebouwd. Sigarenfabrieken worden hier onder gebracht.

29.4.001 Draad- of klinknagelfabriek Van Thiel, Bosscheweg te Donk

Bosscheweg 34-36- 38-40 -42 te Beek en Donk.

Rijksmonument nr. 520155, 520156, 520157 en 525188

Vanaf 1842 ontwikkelde zich te Donk het bedrijf van Van Thiel, dat spijkers (draadnagels, gaas en later bouwstaal) vervaardigde en wat later Nedschroef en Thibodraad zou worden. Het bedrijf kreeg

voor het Brabantse landschap een grote betekenis toen het vanaf 1902 ook prikkeldraad ging produceren. Dit ging geleidelijk veel groene perceelsscheidingen (heggen, hagen, hakhoutranden) vervangen waardoor het landschap veel opener werd.²⁶⁹

Achter het langgerekte tweelaags kantoorgebouw aan de Zuid-Willemsvaart ligt, haaks gelegen op het kanaal, een eenlaags FABRIEKSHAL met sheddaken, oorspronkelijk gebouwd in ambachtelijk-traditionele stijl voor de fabrieksmatige produktie van klinknagels. Binnen de bescherming valt uitsluitend het oudste gedeelte van de bedrijfsaanbouw, bestaande uit een tweetal in oost-westelijke richting gesitueerde bedrijfshallen onder dubbel sheddak met kruispannen. In het interieur zijn de hallen door een bakstenen binnenmuur gescheiden. De sheds zijn aan de noordelijke zijde geopend. Deze fabriekshallen zijn opgetrokken in baksteen. De zuidelijke gevel is geleed door een vijftiental lisenen. Ook de oostelijke gevel heeft een dergelijke indeling. Aan deze zijde zijn de topgevels voorzien van blinde oculi. Alle gevels zijn voorzien van smeedijzeren muurankers.

Het KANTOORGEBOUW van de voormalige klinknagelfabriek P. van Thiel en Zonen bestaat uit een langgerekt blokvormig hoofdgebouw, parallel aan de Zuid-Willemsvaart. Het gebouw dateert uit 1906-'07 en toont vormen van Overgangsstijl. Na de Tweede Wereldoorlog is het interieur gemoderniseerd. Het kantoorgebouw heeft een rechthoekige plattegrond en telt twee bouwlagen. De voorgevel bestaat uit een middengedeelte van dertien vensterassen en twee weinig geprononceerde hoekrisalieten van elk vier vensterassen. Het gebouw geeft een plat dak met rondom schilden, gedekt met verbeterde Hollandse pannen. Het muurwerk bestaat uit baksteen, dat wordt verlevendigd door de toepassing van strengpersstenen banden en een keperboogfries. In de hoekrisalieten is boven de ijzeren lateien van de vensters op de begane grond een baksteenmozaïek ingemetseld. Zowel de ingangstraveeën van het middendeel en de zijrisalieten worden bekroond door topgevels. In het laatste geval zijn de topgevels stomp en worden ze afgesloten door een gemetselde bakstenen balustrade met keperboognissen. In de derde vensteras zowel aan de linker- als de rechterzijde van het middendeel bevindt zich op de begane grond een ingangspartij. De zuidelijke is de gemoderniseerde hoofdingang. De noordelijke bestaat uit een getoogde, opgeklampte inrijpoort met bovenlicht met kleine roedenverdeling. De vensters op begane grond en etage van de gehele voorgevel bestaan uit openslaande vensters met een getoogd bovenlicht met kleine roedenverdeling, danwel een gedeeld rondbogig bovenlicht. De zolderverdieping wordt belicht door rondboogvensters in de topgevels. In de noordelijke zijgevel aan de achterzijde onder meer een deur met houten luifel aangebracht. De zuidelijke gevel heeft twee vensterassen. Aan de linkerzijde is een openslaand venster met driedelig bovenlicht; aan de rechterzijde een driedelig gekoppeld venster. Op de etage zijn vier openslaande vensters met driedelige bovenlichten toegepast. Ten noorden van het gebouw wordt het fabrieksterrein afgesloten door een bakstenen muur onder ezelsrug, waarin het transformatorhuis is opgenomen.

Aan de noordelijke zijde van het kantoorgebouw staat, aan de weg langs het kanaal, een bakstenen MUUR met TRANSFORMATORHUISJE in traditionalistische vormen uit omstreeks 1920. Het transformatorhuis maakt deel uit van de bakstenen fabrieksmuur onder ezelsrug, die het fabrieksterrein aan de oostelijke zijde van de Bosscheweg scheidt. Ter plaatse van het gebouwtje wijkt de muur sterk terug en sluit aan op de oostelijke gevel van het gebouw. Het bakstenen eenlaags transformatorhuis wordt gedekt door een plat dak. In de oostelijke gevel is een zware plaatijzeren

²⁶⁹ Leenders, 1996.

deur aangebracht.

Afbeelding: kantoorgebouw van de draad- of klinknagelfabriek Van Thiel

Waardering.

Het kantoorgebouw is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorische waarde als uitdrukking van een sociaal-economische en technische ontwikkeling, namelijk de groei van de metaalindustrie in relatie tot de ontwikkelingen aan de Zuid-Willemsvaart in de periode rond 1900. Het is tevens van belang voor de typologische ontwikkeling van de gebouwen voor de metaalnijverheid. Het heeft architectuurhistorisch belang door de eenvoudige en utilitaire vormtaal. Het heeft ensemblewaarden wegens de kwaliteit van de bebouwing in relatie tot de historisch-ruimtelijke relatie met wegen en wateren. Het is van belang wegens de architectonische gaafheid van het exterieur.

Het gebouw is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorische waarde als uitdrukking van een sociaal-economische en technische ontwikkeling, namelijk de groei van de metaalindustrie in relatie tot de ontwikkelingen aan de Zuid-Willemsvaart in de periode rond 1900. Het is tevens van belang voor de typologische ontwikkeling van de gebouwen voor de metaalnijverheid. Het heeft architectuurhistorisch belang door de eenvoudige en utilitaire vormtaal. Het heeft ensemblewaarden wegens de kwaliteit van de bebouwing in relatie tot de historisch-ruimtelijke relatie met wegen en wateren. Het is van belang wegens de architectonische gaafheid van het exterieur.

Het transformatorhuisje is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorische waarde als uitdrukking van een sociaal-economische en technische ontwikkeling, namelijk de groei van de metaalindustrie in relatie tot de ontwikkelingen aan de Zuid-Willemsvaart in de periode rond 1900. Het is tevens van belang voor de typologische ontwikkeling van de gebouwen voor de metaalnijverheid. Het heeft architectuurhistorisch belang door de eenvoudige en utilitaire vormtaal. Het heeft ensemblewaarden wegens de kwaliteit van de bebouwing in relatie tot de historisch-ruimtelijke relatie met wegen en wateren. Het is van belang wegens de architectonische gaafheid van het exterieur.

29.4.002 Stoelenfabriek Merkelbach

Dorpsstraat 73 te Lieshout

Rijksmonument nr. 520187

De houtbewerkingfabriek Merkelbach. Deze lag aan de Dorpsstraat. Het hoofdgebouw dateert uit 1870. Het bedrijf is opgericht door Franciscus Merkelbach, die oorspronkelijk smid van beroep was. Naast het gebruikelijke smidswerk ging hij zich ook op machinale houtwaren toeleggen. In de beginperiode waren spoelen voor textielfabrieken in Helmond en Tilburg en weefspoelen voor handweefgetouwen belangrijke producten. Als toeleverancier groeide het bedrijf mee met de textielindustrie. In 1904 had de houtbewerkingfabriek 32 werknemers in dienst, het was daarmee op dat moment de grootste onderneming in Lieshout. Het legde zich tevens toe op massaproductie van houtdraaiwerk, waaruit vervolgens weer de vervaardiging van houten meubelen voortkwam, waaronder de Brabantse knopstoelen. Ook jojo's, kegelballen en beugelballen behoorden tot het assortiment. In 2008 verhuisde Merkelbach van de Dorpsstraat naar industrieterrein De Stater, bij

welke gelegenheid een aantal historische meubelstukken en een oud spinnewiel aan de Heemkundekring geschonken werden. Het pand aan de Dorpsstraat is inmiddels met behoud van het uitwendige karakter omgebouwd en herbergt een aantal woningen.²⁷⁰

STOELENFABRIEK MERKELBACH, door de familie Merkelbach in 1864 opgericht in het centrum van Lieshout, op dezelfde plaats waar ook nu de stoelen vervaardigd worden. De oudste onderdelen van de fabriek dateren uit 1864. De productiehal met de sheddaken is rond 1890 gebouwd. De vier onderdelen zijn rond 1980 deels van binnen en buiten vernieuwd. Er zijn verschillende latere uitbreidingen, welke vanuit het oogpunt van monumentenzorg van ondergeschikt belang zijn.

De stoelenfabriek Merkelbach is een fabriekscomplex bestaande uit aan elkaar verbonden onderdelen parallel aan de straat. Geheel links een eenlaags gedeelte op rechthoekige plattegrond, onder een zadeldak met nok parallel aan de straat met oudhollandse dakpannen. Het handvorm baksteen gebouw heeft een tandlijst onder de daklijst. Zesruits schuifvensters, in de tweede as van links een paneeldeur met half rond bovenlicht waarin sierroeden. Hieraan verbonden, maar eensteens naar voren verspringend is een anderhalfaags bouwdeel op rechthoekige plattegrond, eveneens onder zadeldak met nok parallel aan de straat en oudhollandse dakpannen, met tandlijst. Pand met gevels van handvorm baksteen en rechte steekankers. Vijf traveeën, met zesruitsschuifvensters en een vernieuwde paneeldeur met bovenlicht uiterst links. De zolderverdieping heeft vlak boven het vloerniveau tweeruits lichten. De linkergevel is blind, maar heeft net als de rechter zijgevel geschulpte houten windveren en gedecoreerde makelaar. Rechts drie vensters met kleine roedenverdeling en een vernieuwd rondlicht met een karrewiel. Op het dak twee bakstenen schoorstenen die met beschilderd zink zijn bekleed. Hierna volgt een eenlaags tussenlid onder plat dak met openschuivende garagedeur.

Vervolgens de voormalige productiehal, op rechthoekige grondslag en opgetrokken uit machinale baksteen. Dit deel heeft drie sheddaken en vervolgens een zadeldak, belegd met tuile-du-Nordpannen en golfplaten, met de nok haaks op de straat. De daklijst is voorzien van een muizetand en een tandlijst. De drie delen met sheddak hebben elk een getoogd zesruits ijzeren raam. Tussen de daken zinken vergaarbak voor afvoer hemelwater. Het aansluitende deel is opgetrokken uit hout, met houten deur en raam. In de oorspronkelijke poort hiernaast is de opgeklampte poortdeur nog aanwezig, naast een nieuwe schuifdeur.

Het aaneengebouwde geheel is van belang als voorbeeld van een sociaal-economische ontwikkeling in de gemeente Lieshout, vanwege de gaafheid van het exterieur is het ook van belang voor het aanzien van Lieshout, mede gezien het structurele en visuele gaafheid van de dorpse omgeving.

²⁷⁰ http://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Lieshout

Afbeelding: De oude fabriek met hoofdgebouw van de firma Merkelbach aan de Dorpsstraat te Lieshout (bron: Lieshout en Mariahout in oude foto's, Heemkundekring 't Hof van Liessent)

Afbeelding: stoelenfabriek Merkelbach, parallel aan de straat. (april 2012).

In 2010 is de fabriek omgebouwd tot twee woonhuizen en een bedrijfspand. De fabriek zelf is gevestigd op bedrijventerrein De Stater te Lieshout.

29.4.003 Kousenfabriek Beek en Donk

Coolen Willemstraat 11 te Beek en Donk

Rijksmonument nr. 520181

Aan de oostelijke zijde van de Zuid-Willemsvaart staat, direct aan het onverharde jaagpad van het kanaal, de voormalige KOUSENFABRIEK Coolen, met, noordelijk van de fabriek en onder hetzelfde dak, een BEDRIJFSWONING, daterend uit omstreeks 1895. Het pand is thans in gebruik als

modelmakerij en is opgetrokken in ambachtelijk-traditionele stijl.

Afbeelding: Kousenfabriek Beek en Donk

Het bedrijfspand heeft een langgerekte rechthoekige plattegrond, telt twee bouwlagen en wordt gedekt door een mansardedak met muldenpannen. De gevels zijn opgetrokken in baksteen en voorzien van een gepleisterde plint en een gemetselde tandlijst met gootlijst. De balklagen in het gebouw zijn duidelijk gemarkeerd door het gebruik van ijzeren steekankers. Het bedrijfsgebouwteldeel telt zes vensterassen. Op de begane grond is omstreeks 1995 aan de noordelijke zijde van de voorgevel een opgeklampte inrijpoort ingezet. De overige vier vensterassen, aan de zuidelijke zijde, worden ingenomen door twee ijzeren twaalfruits vensters, een opgeklampte getoogde deur en een derde ijzeren venster. Daarentegen zijn op de verdieping zes houten zesruits vensters toegepast. In de zuidelijke zijgevel treft men op de begane grond een identiek ijzeren raam aan. Op de zolderverdieping is in deze gevel een houten zesruits venster aangebracht. In de gevel van de bedrijfswoning wordt de centraal in de gevel staande voordeur met driedelig bovenlicht geflankeerd door een breed driedelig venster onder segmentboog. Centraal in elk van deze vensters is een groter schuifvenster aangebracht. Op de etage drie schuifvensters, met driedelig bovenlicht en vierdelig onderraam. Het woonhuis heeft op het dak aan de noordelijke zijde een schoorsteen. Tegen de van het woonhuis scheidende muur staat in de fabriek een tweede schoorsteen. De twee bouwlagen van de fabriek worden gescheiden door een over praktisch de gehele breedte van de gevel doorlopend gepleisterd veld: hierop heeft waarschijnlijk de firmanaam gestaan. Ten noorden en oosten van het woonhuis ligt een tuin. Deze wordt door een bakstenen muur met een overkluisd poortje van het jaagpad gescheiden.

Het bedrijfsgebouw is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorische waarde als bijzondere uitdrukking van een economische en technische ontwikkeling, in het bijzonder de groei van kleinschalige industrie nabij de Zuid-Willemsvaart. Het is van belang als voorbeeld van de typologische ontwikkeling van de gebouwen voor de kleine nijverheid. Het is van belang voor het aanzien van de kanaalzone. Het heeft ensemblewaarden wegens de historisch-ruimtelijke relatie met wegen en wateren.

11.29.4.004 Boterfabriek Lieshout

Dorpsstraat 94 te Lieshout.

Gebouwd rond 1897. Delftse School

MIP AE063-000718

De fabriek heette: "Landbouwers Welvaren". Het geheel is sterk verbouwd.

11.29.4.005 Bavaria Burg. Van den Heuvelstraat 31 – 35, Lieshout

Oude hoofdkantoor van Bavaria B.V.

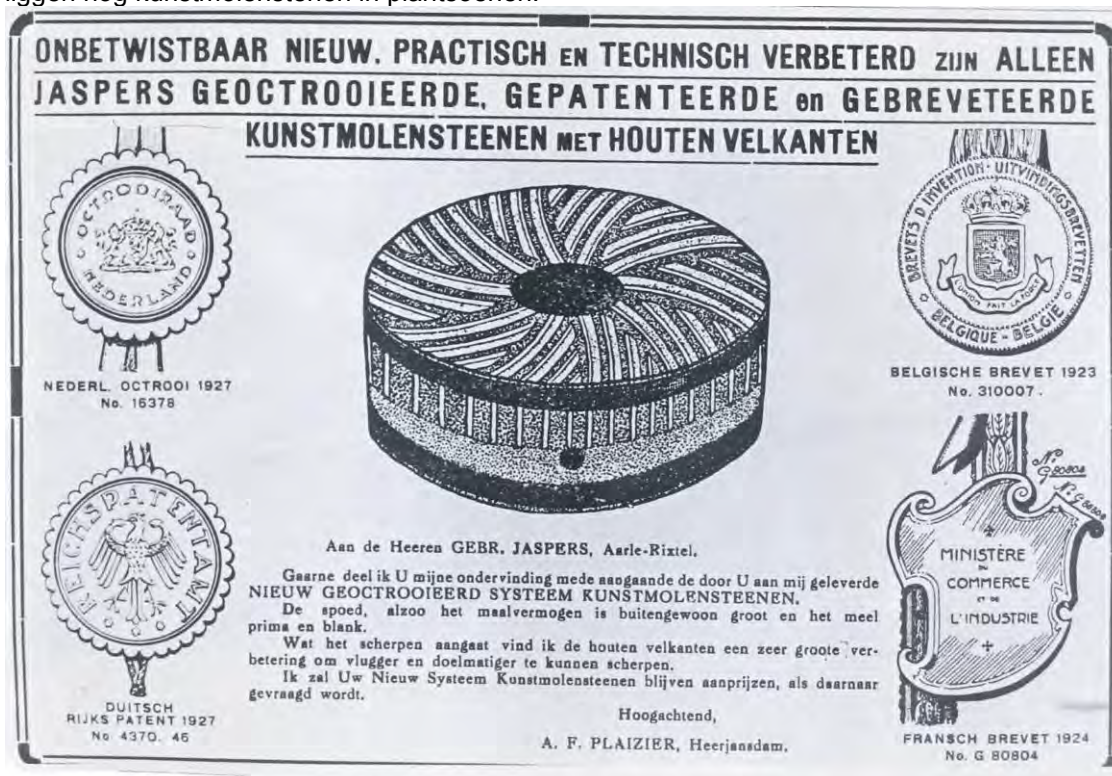
Is afgebroken en vervangen door nieuw kantoor op de Stater.

11.29.4.006 Werktuigenfabriek Dorpsstraat 18, 20, Lieshout

Landbouwwerktuigenfabriek uit 1900. Was eerst Kusters en toen Stadegaard. Nu zijn het winkels en woonhuizen.

11.29.4.007 Kunstmolensteenfabriek Aarle-Rixtel

De fa. Jaspers had eerst een kunstmolenfabriekje aan de Bosscheweg, later aan de Kannelustweg en Oranjelaan (de Hommel) en hierna aan de Havenweg. In de topgevels van het huidige restaurant De Hommel (voorheen woonhuis van A. Jaspers) bevinden zich nog kleine molenstenen. Her en der liggen nog kunstmolenstenen in plantsoenen.

Afbeelding: Octrooi uit 1923 (www.molenstenen.com)

11.29.4.008 Torenuurwerkfabriek De Klok

Kapellaan 1/Klokstraat 10 te Aarle-Rixtel, Rijksmonument nr. 520170

WOONHUIS met BEDRIJF, uurwerkfabriekje, gebouwd in 1926 in Overgangsstijl. Het pand ligt op de hoek van de Kapellaan en de Klokstraat, nabij de kern van Aarle-Rixtel. Hier was de eerste plaats van de klokkengieterij uit 1782.

Aan het bedrijfsgedeelte zijn enkele delen toegevoegd die niet beschermd worden. Het geheel bestaat uit een tweelaags woonhuis aan de Kapellaan met aanbouw aan de Klokstraat. Het huis heeft een rechthoekige plattegrond en een zadeldak waarvan de nok evenwijdig aan de straat loopt. Tegen de rechterzijgevel is een kleine uitbouw met een lagere topgevel geplaatst. De voorgevel is aan de rechterkant voorzien van een topgevel, links daarvan is de verdieping terugliggend met een loggia, aangebracht. Het pand is uitgevoerd in baksteen, vanaf de verdieping is het bepleisterd en witgeverfd. In de topgevels opzij van het huis is betimmerd houtwerk zichtbaar. Aan de voorzijde is de topgevel betimmerd, eronder is het opschrift "De Klok A.D. 1782" aangebracht.

Het dak is voorzien van een overstek en windveren, het is gedekt met Hollandse pannen. Boven de loggia steunt het dak op houten palen, ertussen is een ijzeren sierhek aangebracht. In de gevel zijn T-ramen en kruisvensters geplaatst, de bovenlichten zijn voorzien van glas-in-lood. De segmentbogen boven de ramen, alsmede de vensterbanken eronder zijn uitgevoerd in rode strengperssteen. In de boogvelden zijn geglazuurde tegels aangebracht. De toegang wordt gevormd door een paneeldeur. Voor en opzij van het huis is een smalle stoep aangebracht, van de straat gescheiden door een smeedijzeren hekwerk. Haaks op deze bouwmasa is aan de Klokstraat een éénlaags bedrijfspand geplaatst, dit gedeelte heeft een rechthoekige plattegrond onder zadeldak. Het geheel steekt een klein stukje uit ten opzichte van de zijgevel van het woonhuis.

Het bedrijfspand is uitgevoerd in cementsteen en voorzien van een imitatie rustica plint. De bovenkant van de gevel is voorzien van een muizetand, uitgevoerd in rode baksteen die om de topgevels doorloopt. Het dak is gedekt met Hollandse pannen. De gevel aansluitend aan het huis is getrapt uitgevoerd.

In de zijgevel zijn vier brede getoogde ramen aangebracht, voorzien van een rode bakstenen middenstijl en segmentboog. De kozijnen zijn uitgevoerd in metaal en voorzien van voorzetramen. In de achtergevel bevinden zich lage ramen onder een segmentboog, het boogveld is betegeld.

Het bedrijfsgebouw met aanbouw en hekwerk is van algemeen belang. Het gebouw heeft cultuurhistorisch belang als voorbeeld van de sociaal-economische ontwikkeling van de klokkengieterij en de uurwerkfabricage en als voorbeeld van de typologische ontwikkeling van de gebouwen voor deze tak van nijverheid. Het is architectuurhistorisch van belang vanwege de stijl en de bijzondere combinatie van bouwmaterialen. Het gebouw is tevens van belang vanwege de gaafheid van het exterieur. Het is zeldzaam wegens opzet en constructie.

11.29.4.009 Lijmfabriek Beek en Donk

Pater de Leeuwstraat 61 te Beek en Donk.

MIP code AE007-000068

Gebouwd in 1948

Machinale baksteen, halfsteensverband. Twee inrijpoorten. Stalen kozijnen. Lichtrups op dak. Oculus. Zadeldaken, golfplaat. Zadeldak op lichtrups. Stookplaats in achterste gebouw. Jonge aanplant rondom gebouw. Later ontwikkelcentrale, nu opslag. Pal aan Zuid-Willemsvaart gelegen.

De familie Van Thiel heeft verscheidene metaalfabrieken in Beek en Donk opgericht:

11.29.4.010 Houtschroevenfabriek²⁷¹

Houtschroevenfabriek Jan van Thiel NV (JéVéTé) van 1932 tot ca1980 stond aan de Pater de Leeuwstraat huidige nrs 19a-23. Fabriceerde houtschroeven in allerlei maten en materialen.

11.29.4.011 Apparatenfabriek²⁷²

Apparatenfabriek opgericht ca 1935 door Herman van Thiel als handelsfirma in toestellen voor waterbehandeling (ontijzering, zuivering) later fabriek van centrale-verwarmingketels onder de naam Apparatenfabriek Warmtebouw (AWB). Locatie: aan de Pater de Leeuwstraat nu nrs 7-9. Medio 1980 verhuisd naar andere locatie.

11.29.4.012 Java-fabriekje²⁷³

Java-Fabriekje aan de Prins Hendrikstraat 18: Was achtereenvolgens een door stoom aangedreven: klompenfabriek, Kunstboterfabriek, Draadnagelfabriek "Java" van fa Van Thiel en Strohulzenfabriek. Gebouwd 1879, gesloopt ca 1920. Het vervallen *Huize Java* op deze locatie was een onderdeel van het fabriekscomplex.

11.29.4.013 Garenfabriek²⁷⁴

Garenfabriek Jaspers stond tot ca 1980 aan de Willemstraat, huidige locatie Willemstraat 5. Fabrikant van brei-, borduur- stop- en naaigarens

²⁷¹ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁷² Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁷³ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁷⁴ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

11.29.4.014 Jersey-industrie Kerssemakers²⁷⁵

Jersey-Industrie Kerssemakers tot ca 1980 breierij en ververij van jersey-stoffen op huidige locatie Willemstraat 7-9

11.29.4.015 Stoomzuivelfabriek De Eendracht²⁷⁶

Coöperatieve Stoomzuivelfabriek "De Eendracht" hoek Brandstraat/Kerkstraat nu wooncomplex De Eendracht. Deze zuivelfabriek was de eerste door stoom aangedreven boterfabriek van Brabant.

11.29.4.016 Radiofabriekje²⁷⁷

Radiofabriekje Minimax, van Cor Thijssens, Heuvelplein 71. Hier bouwde men van ca 1924 tot ca 1929 radio's van het merk Minimax. Zie ondermeer D'n Tesnuzzik 2001 Jr 21 Nr4.

29.5 Fabrieksterrein

Terrein behoren bij fabrieksgebouwen, gebruikt als verkeersgebied, parkeerruimte, opslagruimte en misschien zelfs wel productiegebied (bezinkbekkens bijv.)

11.29.5.001 Bavariaterrein

Afbeelding: Bavariaterrein (bron: Aviodrome Luchtfotografie, Lelystad)

29.6 Gezondheidszorg

Voor medische doeleinden (verpleging/verzorging, soms onderzoek) ingericht terrein. In enkele gevallen is het terrein specifiek hiervoor gecreëerd evenals de bebouwing, in de regel is het echter een ouder terrein (landgoed of buitenplaats).

29.7 Hoge schoorsteen

Hoge schoorsteen van een industrieel bedrijf.

29.7.001 Schoorstenen Van Thiel, Beek en Donk²⁷⁸

Tenminste 3 hoge schoorstenen waren te vinden op de fabrieksterreinen van Van Thiel's Draadindustrie aan de Bosscheweg.

²⁷⁵ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁷⁶ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁷⁷ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁷⁸ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

29.7.002 Schoorsteen Javafabriek, Beek en Donk²⁷⁹

Ook een hoge schoorsteen stond vanwege de stoommachine bij de Java-fabriek aan de Prins Hendrikstraat 18.

29.7.003 Schoorsteen Willemstraat, Beek en Donk²⁸⁰

Verder beschikte Jersey-Industrie Kerssemakers aan de Willemstraat (nu nrs 7-9) over een hoge schoorsteen.

29.7.004 Schoorsteen De Eendracht, Beek en Donk²⁸¹

Stoomzuivelfabriek De Eendracht aan de Brandstraat/Kerkstraat had een gemetselde schoorsteen van aanzienlijke hoogte.

29.8 Hopeest

Het gebouwtje waarin de hop boven een vuurtje te drogen gelegd wordt.

29.9 Kantorenpark

Terrein waarvan de plattegrond, inrichting en bebouwing is georiënteerd op het administratieve gedeelte van het bedrijfsleven. Het terrein is overwegend bebouwd met representatieve architectuur en doorgaans gesitueerd aan de periferie van de stad.

29.10 Klokkengieter

Bedrijfsgebouwen van een klokkengieterij. Niet een incidentele klokgietskuil bij een kerk.

11.29.10.001 Klokkengieterij Petit & Fritsen.

Lokatie van het bedrijf voor ca 1880 aan de Kerkstraat in de oude domineeswoning Huize Zonnetij (inmiddels verdwenen), alwaar o.a. een aangepaste lantaarnpaal er nog aan herinnert. De eerste plaats van de klokkengieterij in 1782 was op de hoek Klokstraat-Kapelstraat, zie 11.29.10.001. Vanuit hier verhuisde de klokkengieterij naar de Kerkstraat, naar Huize Zonnetij, de voormalige domineeswoning. Deze was openbaar verkocht aan H. Fritsen. Vanuit de Kerkstraat verhuisde de klokkengieter in 1887 naar de Havenweg en van daaruit in 1906 naar de huidige locatie aan de Klokkengiersstraat.

²⁷⁹ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁸⁰ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁸¹ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

Klokkengieterij Petit en Fritsen is het op twee na oudste familiebedrijf in Nederland. Rond 1690 komt Nicolas Jullien, telg uit een oud klokkengietersgeslacht, met zijn kinderen, waaronder Alexius en Maria naar Nederland en vestigt zich in Weert. Nadat de kinderen van Maria, die met de chirurgijn Jean Petit gehuwd was geweest, met de dood van hun moeder in 1703 wees waren geworden, haalde Nicolas hen naar Weert. Aldaar leerden zij het vak bij hun oom Alexius. Van de kinderen Petit vestigden zich omstreeks 1720 Jean Petit in Helmond en zijn broer Joseph in Someren. Josephs zoon Alexius verhuisde in 1787 naar Aarle-Rixtel samen met zijn zonen Henricus, Everardus en Alexius jr. Zijn dochter Aldegonda huwde met Izaak Fritsen. Toen Henricus als de laatste Petit in 1815 met klokkengieten ophield, werd de gieterij voortgezet door Henricus Fritsen, de zoon van Aldegonda Petit en Izaak Fritsen. Sindsdien heet de klokkengieterij Petit & Fritsen. Ofschoon veel ouder stamt de klokkengieterij officieel uit het jaar 1660 waarmee de Koninklijke Klokkengieterij Petit en Fritsen het op twee na oudste familiebedrijf van Nederland is. Sinds 1907 is de klokkengieterij gevestigd in het monumentale pand aan de Klokkengietersstraat 1 in Aarle-Rixtel. De huidige directeur is de heer Frank Fritsen.²⁸²

Afbeelding: Kerkstraat 2, Aarle. Let op de klok aan de lantaarnpaal, beter te zien als schaduw op het huis.

11.29.10.002 Klokkengieterij Petit & Fritsen, Havenweg 2 - hoek A. Pistoriusweg, Aarle-Rixtel

Lokatie van het bedrijf tussen ca 1880 en 1907, aan de Zuid-Willemsvaart oostzijde. Ook daar een herinnering in de vorm van een bijzondere poort met ornament.

Het ornament en de poort zijn een gemeentelijk monument.

Dateert uit de 19^e eeuw.

Ornament met klokken in de zijgevel

Aan de Havenweg, de weg die vanaf Aarle-Rixtel gezien aan de overzijde van het kanaal ligt, bevindt zich op de hoek met de Albers Pistoriusstraat de voormalige klokkengieterij van Fritsen. Midden negentiende eeuw kocht de eigenaar van de gieterij een voormalig versterkt "buiten": 'Het Gulden Huis' genaamd. Het pand was een bouwval en de stenen werden hergebruikt in het binnenwerk van Havenweg 2. De overige bouwdelen, waaronder de poort, zijn gebouwd met stenen in waalformaat (aangevoerd via het in 1826 gegraven kanaal). Na een onbekend aantal jaren vertrok de klokkengieterij weer naar een ander pand. Nadien is Havenweg 2 vele malen verbouwd, zodat van het oorspronkelijke ontwerp niet veel over is. Alleen een ornament en poort in de rechterzijgevel herinneren aan de voormalige functie van het pand.

Het ornament betreft een hardstenen paneeldeur met gefrijnde, gebeitelde en geschilderde vlakken. De panelen zijn blauw met zwarte lijnen. In het midden tussen twee panelen bevindt zich op een fel blauw vlak een groen boompje (oranjebroom) met groene bladeren, witte vruchten en rode nerven en

²⁸² <http://www.petit-fritsen.nl/geschiedenis.php>.

wortels. Erboven staat in goudkleurige gotische letters de tekst "Nieuw. Rixtel.". Boven de paneeldeur is een getrapte fel blauw vlak geplaatst, waarin zich drie gouden klokken onder een sierlijk rood plantmotief bevinden. Op de klokken staan crucifixe en de woorden "Soli+" "Deo+" "Gloria", Latijn voor "Alleen aan God de Eer". De uitdrukking werd met name in protestantse kringen gebedigd. Boven de klokken staat een ridderhelm afgebeeld, daarboven een witte hand.

De poort is opgetrokken in rode handvorm baksteen en gemetseld in kruisverband met kalkvoeg. Over het oude voegwerk is een veel grovere en hardere voeg aangebracht, die inmiddels op verschillende plaatsen is losgeraakt. Ook de bakstenen zijn hier en daar beschadigd en afgebrokkeld. De poort bestaat uit twee forse gemetselde staanders, afgedekt met een rollaag, waartussen muurwerk dat eveneens is afgedekt met een rollaag. Ook links van de linker staander bevindt zich muurwerk met een rollaag. Dit sluit aan op het pand Havenweg 2. In dit gedeelte bevindt zich een enkele houten deur onder een segmentboog. Tussen de staanders is een hogere dubbele houten deur onder een segmentboog aanwezig.

Waardering

Het ornament en de poort zijn cultuurhistorisch waardevol als onderdeel van de midden negentiende-eeuwse bebouwing van Aarle-Rixtel aan de overzijde van het toen recent gegraven kanaal. Bovendien vertellen beide elementen het verhaal van de klokkengieterij, die hier ooit stond. Ze zijn daarom een getuigenis van de sociaal-economische ontwikkeling van Aarle-Rixtel in de negentiende eeuw.

Afbeelding: Havenweg 2 met poort en rechts het ornament in de zijgevel.

11.29.10.003 Klokkengieterij Petit & Fritsen, Klokkengietersstraat 1, Aarle
Lokatie van het bedrijf sinds 1907.

De klokengieterij van Petit en Fritsen, Klokkengietersstraat 1, Aarle.

Rijksmonument nr. 46886

KLOKKENGIETERIJ. Koninklijke Klokengieterij Petit en Fritsen: nabij de dorpskern, aan de weg gelegen, uit 1906 daterend, in sobere baksteen architectuur opgetrokken fabrieksgebouw zonder verdieping, op min of meer rechthoekige plattegrond en onder met blauwe muldenpannen gedekte zadeldak- en lessenaardaken, gebouwd voor en in gebruik bij de sedert 1660 bestaande en sedert 1782 in Aarle-Rixtel gevestigde klokengieters Petit en Fritsen; de vestiging in Aarle-Rixtel vond plaats vanwege de aldaar aanwezige leemputten; voor 1906 heeft de gieterij op verschillende plaatsen aldaar gestaan.

Het in schoon metselwerk opgetrokken gebouw bestaat uit een lage voorbouw - kantoorruimten; oorspronkelijk grotendeels werkplaatsjes; door lisenen geled, laag middengedeelte onder lessenaardak; in het midden risalerende ingangspartij onder insteekkap (nok I straat) en met tegeltableau in geveltop; hogere, risalerende uiteinden onder zadeldak (nok I straat), voorzien van met hout beklede geveltoppen - en een hogere achterbouw met een door lisenen gelede zuidgevel en onder zadeldak (nok II straat) met in het midden een houten ontluchtingskap onder zadeldak bekroond door open dakruiter met klok, wijzerplaat en windwijzer; tegen het westelijk uiteinde van de noordgevel der achterbouw een uitbouw onder zadeldak (nok I straat); tegen de oostgevel van de voorbouw een lage, vlakgedekte, driezijdige uitbouw; in de gevels de oorspronkelijke vensters (in het middengedeelte van de voorbouw naar onderen vergroot) met kleine roedenverdeling. In de achterbouw, de eigenlijke gieterij, een gemetselde, taps toelopende, vierkante smeltoven met aan de onderzijde afgeschuinde hoeken en gelegen op het tot ca. twee meter boven vloerniveau verhoogde gedeelte aan de westzijde; voor de smeltoven de gietkuil van ruim 2 x 2 m²; de oven, die met hout gestookt wordt, werd tot 1946 voor alle gietwerk en sedertdien voor klokken boven de 2000 kg gebruikt.

Als enige Nederlandse voorbeeld van een volkomen traditionele, nog in gebruik zijnde klokengieterij, als symbool van de voor Aarle-Rixtel sedert eeuwen kenmerkende tak van nijverheid en vanwege de gaafheid der gebouwen van algemeen belang uit een oogpunt van cultuur- en architectuurhistorie en industriële archeologie.

Afbeelding: Dhr. Fritsen tussen zijn klokken in 1915 (bron: Geheugen van Nederland)

29.11 Leerlooierij

Bedrijfsgebouwen van een leerlooier.

29.12 Loods/pakhuis

Los gebouw voor de opslag (en soms bewerking) van goederen.

29.12.001 Pakhuis Donkse Boerenbond²⁸³

Pakhuis van de Donkse Boerenbond stond aan de Mgr verhagenstraat links naast huisnr 9. Gesloopt jaren 1970

29.12.002 Pakhuis Beekse Boerenbond²⁸⁴

Pakhuizen van de Beekse Boerenbond (NCB) stonden aan de Prins Hendrikstraat op de locatie van huidige nr 12. Gebouwd ca 1910; gesloopt ca 1990.

29.12.003 Pakhuis Beekse Brug²⁸⁵

Pakhuis van de expediteur annex café aan de Beekse brug over de Zuid-Willemsvaart. Locatie nu Prins Hendrikstraat 4. Het café is gebouwd kort na de aanleg van het kanaal ca 1830. Expeditie-taak ook al oud, zeker vanaf begin 1900 tot jaren 1980.

29.13 Onderwijs

Specifiek voor onderwijskundige doelstellingen gecreëerd terrein, met een op deze functie georiënteerde structuur, inrichting en bebouwing, ook wel campus genoemd.

29.14 Pottenbakkerij

Niet makkelijk te vinden: vrij kleine ovens bij vrij normale huizen of boerderijen.

²⁸³ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁸⁴ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁸⁵ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

29.15 Smidse

Werkruimte van een smid, vaak met een speciaal gestel voor de deur om paarden te beslaan. Ook wel 'smederij' genoemd

11.29.15.001 Hoefsmid Dorpsstraat 59, 61, Lieshout

Uit 1850. Waren oorspronkelijk twee woonhuizen.

MIP AE063-000724

Diverse geëmailleerde reclameborden.

11.29.15.002 Smidse Aarle-Rixtel

Huis van Weltens Bazar op de hoek van het Molenpad en de Dorpsstraat. Lag vlakbij kerkenhuis, de schuurkerk. In 1833 verbrande het dak. Hier woonde de smid Jan v.d. Boogaard. Op de gevelsteen staat IVD Boogaard 1861; waarschijnlijk is het huis toen aangepast.²⁸⁶

11.29.15.003 Smidse Kapelstraat Beek en Donk²⁸⁷

Smederij ook voor het beslaan van paarden bevond zich aan de Kapelstraat nr 9-11 vanaf ca 1900. De latere gevel van deze smederij op nr 11 "Reparatieinrichting" is bewaard gebleven.

11.29.15.003 Smidse Kapelstraat – Brouwerijstraat Beek en Donk²⁸⁸

Een andere smederij bevond zich even verderop aan de Kapelstraat hoek Brouwerstraat. Het huidige adres is Kapelstraat 19.

11.29.15.003 Smidse Oranjelaan Beek en Donk²⁸⁹

Aan de Oranjelaan 2-4 hoek Pater Vogelsstraat was een smederij gevestigd voor het beslaan van paarden, leggen van repen om wielen, smeden van landbouwgereedschap enz. Zie boek Beek en Donkse Middenstand 1940-1960 blz 47-48.

29.16 Vlasrootput

Plas of poel of "put" waarin het vlas te roten gelegd werd.

29.16.001 Vlasrootkuil bij Jan Miekies Hoeve (zie ook 18.3.019 en 11.31.2.126)²⁹⁰

Lag aan De Hei 15 in Mariahout.

In het bosje bij de huiskavel van deze oude kampongtinging is nog een oude rootkuil aanwezig. Het betreft een smalle kuil die met name gebruikt werd voor het roten van vlas, maar ook voor andere doeleinden zoals het drenken van hout.

²⁸⁶ Barten 2011.

²⁸⁷ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁸⁸ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁸⁹ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

²⁹⁰ Timmers 2011 en M.Philipsen, Een oude boerderij aan De Hei, in *D'n Tesnuzzik*, 2010, nr 4, 7-20.

Afbeelding: De rootkuil in het bosje van de huiskavel. Het lijkt op een (brede) sloot, maar heeft een duidelijk begin en eind (foto J. Timmers)

29.17 Weverij

Fabrieksgebouw waarin stoffen geweven worden. Soms ook een boerderijtje dat kennelijk speciaal aangepast is om daarin te weven.

Thema: 30 Woonwijken

Voor een beter onderscheid met de gehuchten is de meer moderne ontwikkeling van woonwijken in een apart thema ondergebracht. De woonwijken zijn uitbreidingen van de woonbebouwing maar staan los van het oude agrarische landschap, veelal na 1900 maar soms al wat eerder. De indeling is als volgt:

30.1 Arbeidersbuurt

Vlakdekkende wijk of een straatje met arbeiderswoningen.

11.30.1.001 Arbeiderswoningen Heuvel 14 t/m 19, Lieshout

Gebouwd rond 1900.

11.30.1.002 Dokter Timmerslaan 17 t/m 39, Beek en Donk

Deze woningen waren de eerste die door de pas opgerichte Beek en Donkse Woningbouwvereniging tot stand kwamen en ze dateren van 1921. Zie boek: Wonen in Beek en Donk.

Afbeelding: Sociale woningbouw aan de Dr. Timmerslaan in Beek en Donk (april 2012)

11.30.1.003 Woonhuis Kapelstraat 88;90;92;94;96;98, Beek en Donk

arbeiderswoningen woningstichting uit 1935

MIP AE007-000043

Zie ook AE007-000044.

11.30.1.004 Woonhuizen Kapelstraat 100;102;104;106;108;110, Beek en Donk

arbeiderswoningen woningstichting uit 1935

MIP AE007-000044

Nummer 110 nog originele schuifvensters, bovenlicht en dakkapel. Zie ook AE007-000043.

11.30.1.005 Woonhuizen Kapelstraat 109;111, Beek en Donk

arbeiderswoningen woningstichting uit 1935

MIP AE007-000034
Gesitueerd op zogenaamd "eind".
Delftse School

11.30.1.006 Woonhuizen Monseigneur Verhagenstraat 29 t/m 39, Beek en Donk
Arbeiderswoningen klinknagelfabriek Van Thiel.

Afbeelding: arbeiderswoningen aan de Monseigneur Verhagenstraat (april 2012)

30.2 Company-town

Nederzetting gesticht onder auspiciën van een industriële onderneming, meestal in de directe omgeving van het bedrijf en in de regel bedoeld als huisvesting voor de eigen werknemers, met allerlei voorzieningen als winkels, kerk, vermaak.

30.3 Lintbebouwing

Aaneenrijging van voornamelijk woningen aan de uitvalswegen van dorpen en gehuchten, aanvankelijk zonder samenhang met vlakdekkende wijken.

30.4 Stationswijk

Vlakdekkende wijk of buurt die in de regel ontstaat tussen het spoorwegstation en het historische stadscentrum, vanaf circa 1850. De structuur van de wijk is georiënteerd op het station, de bebouwing is overwegend luxueus van karakter.

30.5 Tuinwijk

Vlakdekkende buurt, wijk of stadsdeel overwegend gekenmerkt door een ruimere opzet, een gevarieerd, soms enigszins slingerend stratenpatroon en relatief goede woonhuizen te midden van veel groen als privétuinen, openbaar groen en/of de directe nabijheid van natuurgebied.

30.6 Villawijk

De villawijken ten oosten van de kom van , waarheen ook het raadhuis werd verplaatst, bestaan uit ruim in het groen gelegen verspreide villa's aan gebogen en ovaal verlopende lanen in het dennenbos.

30.7 Wederopbouwwijk

Vlakdekkende buurt, wijk of stadsdeel gebouwd in de periode 1940-1965, bestaande uit vaak zeer grootschalige, planmatige bouwprojecten, gericht op herstel/vervanging van de als gevolg van de Tweede Wereldoorlog verwoeste gebieden.

30.8 Woonwijk

Woningbouw sinds 1960 op de oude akkers ten westen en noorden van de bebouwde kom heeft de relatie met het omliggende gebied minder herkenbaar gemaakt. Heuvel en Loon behouden nog wel hun relatie met het akkergebied en de lage Dommelbeemden.²⁹¹

11.30.8.001 Mariahout

Nieuw dorp, rond 1930 gesticht aan de weg van Ginderdoor naar Sint-Oedenrode en Veghel.

Op de erfgoedkaart aangeduid met de omvang anno 1985.

Op de stafkaart van 1920 wordt Mariahout nog niet genoemd, wel het gehucht Ginderdoor. De naam Ginderdoor zou als volgt te verklaren zijn: als men van Lieshout naar Rooij moest, dan zei men 'Als we maar ginder door zijn, dan komen we er wel.' Het was daar namelijk erg laag en vaak nat. Dat deze streek reeds lang tevoren bewoond is geweest, bewijst het aantal vuursteenresten uit de prehistorie, welke aan de oppervlakte zijn gekomen. Het gehucht Ginderdoor was een zogenaamd kapelgehucht. De naam van het gehucht komt voor het eerst voor in een charter van 12 januari 1311 van hertog Jan van Brabant. In de Bossche procollen wordt Ginderdoor voor het eerst genoemd in 1431 als Ghinderdoer. Daar vestigden zich toen de eerste pioniers; het begin van de ontginning van de Hei. De tweede periode van ontginningen is van 1770-1800. Toen bleef de ontginning niet beperkt tot het Ginderdoor, maar sterkte zich ook uit over het Heieind en de Boerdonke Kampen, en nog later ook over de huidige Mariastraat. Maria in de naam Mariahout verwijst naar de patronesse van de parochie en hout verwijst naar de moederkerk te Lieshout.

Afbeelding: de doorgaande weg door Mariahout (april 2012)

11.30.8.002 Woonwijk Bosscheweg in Aarle-Rixtel

Aan de Bosscheweg kwam in 1920 het eerste cluster "woningwetwoningen" voor; deze worden in de volksmond nog steeds "de nieuwe woningen" genoemd. Staan er nu nog steeds.

²⁹¹ Anonymus, 1983, 12.

Thema: 31 Historische (steden)bouwkunst

In de thema's 12 tot en met 30 was in veel gevallen plaats voor al dan niet monumentale gebouwde monumenten, het domein van de klassieke monumentenzorg. Die thema's zijn alle functioneel van aard: ze gaan over de infrastructuur, militaire of kerkelijke zaken enz.. Ondanks die breedte, blijven er dan nog veel gebouwde monumenten over die er niet of niet gemakkelijk een plaats in vinden. Voor die – soms grote – restcategorie is dit thema 31 bedoeld.

De volgende bronnen moeten voor Thema 31 “gebouwde monumenten” gebruikt worden:

- Lijst van al aangewezen gemeentelijke monumenten, liefst met beschrijvingen.
- Lijst van gemeentelijke monumenten die nog in procedure zijn, liefst met beschrijvingen.
- Registeromschrijving Rijksdienst Cultureel Erfgoed voor de rijksmonumenten.
- Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Brabant, peildatum maart 2010.
- Inventarisatie cultuurhistorische waardevolle boerderijen in Noord-Brabant, Boerderijenstichting Noord-Brabant (z.p., z.j.).
- De bibliografie van de betrokken gemeente.

Als hulpmiddel bij het terugvinden van slecht of vaag gelokaliseerde monumenten in bovenstaande bronnen, kan gebruik gemaakt worden van de oude MIP-inventarisatie, want in die rapporten zitten gedetailleerde kaarten: Cultuurhistorische inventarisatie provincie Noord Brabant. Gemeente X. 's Hertogenbosch (Provincie Noord-Brabant), 1985 - 1995. Let op: dit is erg verouderd (soms 25 jaar oud) materiaal, gebruik het vooral om locaties op te zoeken, niet als uitgangspunt, want de hierboven genoemde bronnen zijn vaak actueler!

Bouwwijze, bouwstijl, ornamentering etc. worden per object in de beschrijving meegenomen. Net als bij de onder andere thema's gebrachte monumenten moest steeds worden aangegeven wat de monumentstatus is: rijksmonument (aangewezen of in procedure, met datum), gemeentelijk monument (aangewezen of in procedure, met datum), CHW- of MIP-object, geen status. Geef ook bijhorende registratienummers op.

31.1. Woonhuis

Gewone of deftige woning, niet zijnde onderdeel van een boerderij-hoofdgebouw en zonder bijhorende bedrijfsruimte. Let op: een bouwkundig helemaal niet monumentale woning waarin een “beroemdheid” gewoond heeft, moet weldegelijk in onze inventarisatie meegenomen worden met als reden dat die beroemdheid daar woonde.

11.31.1.001 Woonhuis Burg. V.d. Heuvelstraat 12, Lieshout

Beoogd gemeentelijk monument
Oude burgemeesterswoning

11.31.1.002 Woonhuis Brandstraat 5, Beek en Donk

MIP AE007-000008

ca. 1935

Voorgevel loopt breed uit aan onderzijde.

11.31.1.003 Woonhuis Dorpsstraat 98, Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 520168

Langgevelboerderij in Ambachtelijk-Traditionele stijl uit 1886, gelegen op de hoek van de Dorpsstraat en de Helmondse weg nabij de oude kern van Aarle-Rixtel. Eénlaags pand op een rechthoekige plattegrond onder zadeldak waarvan de nok evenwijdig aan de straat loopt. Het dak is gedekt met Hollandse pannen. Het pand is uitgevoerd in baksteen, voorzien van een gepleisterde plint. Direkt onder de goot zijn een muizetand en bakstenen tandlijst aangebracht. Tegen de gevel zijn lisenen aangebracht die op de topgevels overgaan in een getrap en klimmend fries.

De voorgevel van het woongedeelte telt vijf traveeën en bevat zesruitsramen met luiken, de deur is in

het midden aangebracht. Het bedrijfsgedeelte sluit daarop aan met een zesruitsraam, een stuk blinde muur en een getoogde poort. Boven deze poort bevindt zich een natuurstenen gevelsteen met jaartal 1886. In de kopse gevel van het woongedeelte bevinden zich eveneens zesruitsramen met luiken, erboven zijn twee ramen met middenstijl aangebracht. Boven de ramen zijn segmentbogen in het metselwerk gezet. In de kopse gevel van het bedrijfsgedeelte zijn lage getoogde raampjes zichtbaar. De achtergevel bestaat uit vernieuwd metselwerk, erboven is in het dakvlak een grote nieuwe dakkapel aangebracht. Aan de straatzijde, zowel voor als opzij, is een gazon aangelegd, van de straat gescheiden door een ijzeren hekwerk.

De boerderij is van algemeen belang. Het gebouw heeft cultuurhistorisch belang als voorbeeld van de sociaal-economische ontwikkeling van de landbouw in Noord-Brabant en als voorbeeld van de typologische ontwikkeling van de langegevelboerderij. Architectuurhistorisch is het pand van belang vanwege de sobere en evenwichtige ornamentiek. De boerderij is belangrijk vanwege de gaafheid en exterieur en is als zodanig zeldzaam.

11.31.1.004 Woonhuis Havenweg 10, Lieshout

Rijksmonument nr. 25886

Het Herenhuis, ook wel Jachthuis genoemd, aan de Havenweg 10. Dit is het oudste pand van Lieshout. Het pand is gebouwd tussen 1719 en 1725 door Jan Bout, op dat moment heer van Lieshout. Oorspronkelijk was het omgracht, zonder verdieping, met pannen wolfdak. Kelder met tongewelf. Vensters met zesruitsschuiframen. Achterhuis, evenwijdig aan het voorhuis en gedekt door een pannen wolfdak dat aan de smalle zijden wordt afgesloten door afgeknotte puntgevels met vlechtingen. Tegen een der eindgevels een uitgebouwd rookkanaal.²⁹²

Afbeelding: Oudste huis van Lieshout aan de Havenweg 10 (bron: Wikipedia Commons)

11.31.1.005 Woonhuis Havenweg 23, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Karakteristiek herenhuis met bijzondere architectuur.

11.31.1.006 Woonhuis Het Laar 8, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

²⁹² Knoop en Merkelbach, 1984, 31.

Tweede kwart 19^e eeuw

Midden in het buitengebied tussen Aarle-Rixtel, Beek en Donk en Lieshout bevindt zich de landelijke weg Het Laar. Aan de T-splitsing met de Groenewoudseweg ligt een woonhuis uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Links bevindt zich tegen het gebouw een haaks geplaatste schuur van later datum (vermoedelijk ca. 1930). Een dergelijk woonhuis (dat meer het uiterlijk heeft van een dorpswoning) aan te treffen in het buitengebied is bijzonder, net als de combinatie met de jongere schuur. Voor beide gebouwen geldt echter dat ze vrij grondig vernieuwd zijn, waardoor een exacte datering lastig is. Een smalle voortuin scheidt de woning van de straat. Rondom de gebouwen bevindt zich een ruime siertuin waarin diverse bijgebouwen van later datum staan.

Het eenlaags woonhuis heeft een rechthoekige plattegrond met een uitbouw links in de achtergevel. De gevels zijn opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in kruisverband. Het oorspronkelijke voegwerk is overal vervangen door een moderne grijze voeg. Rondom is een gepleisterde plint aanwezig. Het gebouw wordt afgedekt door een wolfdak van grijze Muldenpannen. De nokas ligt parallel aan de straat. Links en rechts op de hoeken is een gemetselde schoorsteen aanwezig. Het houtwerk is wit en donkergroen geschilderd.

De voorgevel bevat een deur met aan weerszijden een venster, alle onder een strekse boog geplaatst. De deur is een brede paneeldeur met middenzuiltje, tweeruits bovenlicht en hardstenen neuten en dorpel. De vensters zijn nieuwe zesruits vensters met houten luiken en een hardstenen lekdorpel. Smeedijzeren muurankers geven de plaats van de balklaag aan. Geheel bovenaan de gevel bevinden zich een gepleisterde architraaf, fries en kroonlijst. Onder de dakvoet is een moderne zinken dakgoot aangebracht. In het dak is een drietal lichtpannen aanwezig.

Van de linkerzijgevel is alleen de verdieping zichtbaar, aangezien de schuur hier aansluit op het woonhuis. Deze bevat twee enkelruits vensters met gepleisterde lekdorpel onder een rollaag. Langs de dakrand zijn boerenvlechtingen en muurankers aanwezig.

Op de begane grond van de rechterzijgevel zijn twee vensters zoals in de voorgevel aanwezig. Onder het rechter bevindt zich onder een rollaag een enkelruits keldervenster met diefijzers. De korte afstand tussen het keldervenster en het grote venster erboven is opvallend. Op de verdieping is een modern vierruits venster met luiken en een hardstenen lekdorpel onder een strekse boog geplaatst. Muurankers geven de balklagen aan. Langs de dakranden zijn boerenvlechtingen gemetseld. De dakrand van de uitbouw rechts is afgedekt met een rollaag.

Links is aan de achterzijde een uitbouw aanwezig. Het metselwerk is vernieuwd. Het dak loopt door tot onderaan de uitbouw. In de lage achtergevel zijn twee moderne kleppende enkelruits vensters met een gemetselde lekdorpel geplaatst. De zijkant van de uitbouw bevat een moderne deur met zes ruiten onder een rollaag. In de achtergevel van het hoofdvolume bevinden zich onder strekse bogen een moderne houten deur met tweeruits bovenlicht en een venster zoals in de voor- en rechterzijgevel, maar dan met gemetselde lekdorpel. Bovenaan de gevel zijn enkele muurankers geplaatst en bevindt zich een uitkraging in het metselwerk. Onder de dakvoet van zowel de uitbouw als het hoofdvolume is een moderne zinken goot. Op het dak bevindt zich een klein dakvenster.

De eenlaags schuur met rechthoekige plattegrond is eveneens opgetrokken in rode baksteen. De zijgevels zijn opnieuw opgemetseld in kruisverband, de kopgevels zijn mogelijk nog oorspronkelijk en gemetseld in Noors verband. Ook hier zijn rondom modern voegwerk en een gepleisterde plint aanwezig. Alle gevelopeningen hebben een moderne invulling gekregen. Het gebouw wordt afgedekt door een vernieuwd zadeldak met blauwe opnieuw verbeterde holle pannen. De straatgevel van de stal is feitelijk de achtergevel, daar deze slechts twee getoogde zesruits stalvensters bevat. De linkerzijgevel bevat een dubbele staldeur onder een segmentboog, twee getoogde stalvensters en een openslaande staldeur onder een segmentboog. In de opening zijn tuindeuren geplaatst. Langs de dakrand een zinken goot. De rechterzijgevel is gevel aan de zijde van het woonhuis. Hierin bevinden zich drie zesruits stalvensters, een enkele houten deur en een dubbele houten deur. Onder de dakvoet een zinken goot. De achtergevel lijkt de enige nog oorspronkelijke gevel. Deze bevat in het

midden een enkele houten deur met aan weerszijden een getoogd stalvenster. Langs de dakrand zijn muurankers aangebracht.

Waardering

Het woonhuis is grondig vernieuwd, waarbij alle oorspronkelijke deuren en ramen, op de voordeur na, zijn vervangen. De verdwenen elementen zijn vervangen door soortgelijke moderne versies, maar door deze ingrepen is wel wat van de karakteristiek verdwenen met name van de uitbouw aan de achterzijde. Het vernieuwen van het voegwerk met grijze specie heeft het pand geen goed gedaan. Van alle gevels is de beeldbepalende voorgevel het meest authentiek gebleven. De schuur die nu tevens als woonruimte dient is net als de aanbouw van het woonhuis grondiger vernieuwd. Sommige gevels zijn geheel nieuw opgetrokken. Hiermee zijn alle bouwsporen en karakteristieke elementen die een schuur zo monumentaal kunnen maken verdwenen. De indeling met staldeuren en –vensters heeft mogelijk zo bestaan, maar toch is geen sprake van waarde, omdat de moderne vensters niet de juiste vorm en afmeting hebben (met name de kozijnen en roeden zijn te dik).

Samenvattend heeft de schuur en de aanbouw van het woonhuis dus heel weinig cultuurhistorische waarde en zeer weinig architectuurhistorische waarde. Het woonhuis zelf is meer authentiek gebleven en heeft wel cultuurhistorische waarde, ook vanwege het bijzondere bouwvorm voor een boerderij in deze streek. Er is ook beeldwaarde vanwege de prominente ligging aan een T-splitsing in het landelijk gebied van het Laar.

Afbeelding: Het Laar 8 te Aarle-Rixtel

11.31.1.007 Woonhuis Heuvelplein 69, Beek en Donk

Gemeentelijk monument.

eenlaags woonhuis, fraai gedetailleerd, ca. 1880.

Midden in Beek bevindt zich aan het historische Heuvelplein deze karakteristieke dorpswoning uit het laatste kwart van de negentiende eeuw. Tegenwoordig is het in gebruik als kapperszaak. Het gebouw ligt direct aan het trottoir, met de nokas parallel aan de straat. Links van het pand bevindt zich een inrit, rechts staat tegen het gebouw een wat lager volume waarin een groentewinkeltje is gevestigd. Aan de achterzijde ligt een klein bestraat en omheind erf.

Het eenlaags pand met rechthoekige plattegrond is opgetrokken in rode baksteen: de zij- en achtergevels in een groot formaat hardvorm baksteen en de voorgevel in een kleiner formaat machinale baksteen. Gezien de maat en het uiterlijk van de handvorm steen is het aannemelijk dat het hier gaat om een hergebruikte partij oude stenen. Wellicht was het restmateriaal van een voorganger van het gebouw. Mogelijk heeft het pand eind negentiende eeuw alleen een nieuwe voorgevel gekregen, maar dat zou bouwhistorisch onderzoek kunnen uitwijzen. Op het kadastraal minuutplan van 1832 is in ieder geval te zien dat er al een rechthoekig gebouw op deze locatie aanwezig was. Het voegwerk bestaat uit de oude kalkvoeg, hier en daar bijgewerkt met een grijze

specievoeg. De voeg was oorspronkelijk geknipt. Onderaan de voorgevel is een gepleisterde en donkergrijs geschilderde plint aanwezig. Op de hoek met de linkerzijgevel is zichtbaar dat de plint ooit om de hoek door liep, maar dan eens zo hoog. Het gebouw wordt afgedekt door een zadeldak met blauwe verbeterde Hollandse pannen. Bovenop de zijgevels zijn gepleisterde achthoekige schoorstenen aanwezig. Het houtwerk is donkergroen en wit geschilderd.

De voorgevel heeft een symmetrische indeling. Alle kozijnen hebben afgeronde bovenhoeken en zijn geplaatst onder een strekse boog die de ronding volgt. In het midden bevindt zich de authentieke voordeur, een sierlijke paneeldeur met middenzuiltje en sierlijke gietijzeren roosters in de bovenste vier vlakken. Het bovenlicht is tweeruits, de dorpel en neuten zijn van hardsteen. Zowel links als rechts van de deur bevindt zich een tweetal oorspronkelijke achtruits schuifvensters met hardstenen lekdorpels. Bovenaan de gevel zijn een gepleisterde architraaf, fries en kroonlijst aangebracht, waarboven een geprofileerde houten goot. Rechts op het dakvlak is een klein tuimelvenster aanwezig.

De linkerzijgevel bevat alleen op de verdieping twee vierruits vensters met lekdorpeltegels onder strekse bogen. Laag bij de grond is echter een vrij recent dichtgemetselde opening (vermoedelijk van een keldervenster). Vlak onder de verdiepingvloer zijn nog twee dichtgemetselde openingen (mogelijk t.b.v. luchtbehandeling). Smeedijzeren muurankers geven de plaats van de balklaag en gordingen aan. In de top is een sierlijke uitkraging gemetseld ter ondersteuning van de schoorsteen. De dakrand is gepleisterd.

Tegen de rechterzijgevel bevindt zich het lagere buurpand, waardoor van deze gevel slechts een klein deel zichtbaar is. Op de verdieping rechts bevindt zich een zesruits venster met lekdorpeltegels en twee voorzetramen. Net als aan de andere zijde zijn hier muurankers ter hoogte van de gordingen, een uitkraging en een gepleisterde dakrand.

Aan de achtergevel is veel gewijzigd. Hier was aanvankelijk een serre of uitbouw aanwezig, maar deze is verwijderd en vrijwel alle gevelopeningen zijn dichtgemetseld. Allereerst is er links een kleine vierkante opening dichtgemaakt, vervolgens een vensteropening waarvan de strekse boog nog aanwezig is. Vervolgens zijn er een grotere en een kleinere voormalige opening boven elkaar. In het midden bevindt zich de huidige achterdeur (modern, maar met oud tweeruits bovenlicht) onder een nieuw gemetselde strekse boog. Het oude kozijn steunt op oude hardstenen neuten. Gezien het roet op de stenen is er naast de deur een schouw en schoorsteen geweest. Geheel rechts heeft een venster plaatsgemaakt voor een moderne enkelruits deur. Ver boven de deur is de oude strekse boog nog aanwezig. Grote dichtgemetselde gaten bovenaan de gevel geven aan waar het dak van de serre/uitbouw zich bevond. Ter hoogte van de balklaag zijn muurankers aanwezig. Bovenaan de gevel is een uitkraging gemetseld, waarop een houten goot rust. Op het dak zijn twee kleine tuimelvensters aangebracht.

In het interieur zijn geen oude elementen bewaard gebleven.

Waardering

Het pand is cultuurhistorisch van grote waarde als onderdeel van de negentiende-eeuwse en wellicht nog oudere bebouwing van het de kern van Beek. Voorts is het architectuurhistorisch waardevol vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en de gaafheid van de detailleringen. Met name de voorgevel bevat nog alle oorspronkelijke elementen. De linkerzijgevel en achtergevel zijn behoorlijk aangetast, maar het oude metselwerk is nog aanwezig en de oude openingen zijn zichtbaar gelaten. Hierdoor hebben de gevels nog een karakteristieke uitstraling en bovendien is het bij eventuele herontwikkeling mogelijk om de oude indeling weer terug te brengen. De schoorstenen zijn in het bijzonder het behouden waard.

Afbeelding: Heuvelplein 69 te Beek en Donk

11.31.1.008 en 009 Woonhuis Julianastraat 2-4, Beek en Donk

Gemeentelijk monument. Uit 1913.

Ten oosten van Donk, aan de overzijde van de Zuid-Willemsvaart, staat aan de rand van het huidige industrieterrein Bemmer een dubbel woonhuis uit 1913. Links van het gebouw bevindt zich de oprit van nummer 4 en daarnaast een open terrein, rechts de oprit van nummer 2 en daaraan aansluitend de aangrenzende bebouwing. Aan de achterzijde ligt een ruime gedeelde siertuin.

Het dubbele eenlaags gebouw met samengestelde plattegrond is opgetrokken in donkerrode baksteen en gemetseld in kruisverband. Het pand wordt afgedekt door een samengesteld dak (bestaande uit haaks geplaatste zadeldaken) met betonpan. In het midden bevindt zich een gemetselde schoorsteen. Het houtwerk is wit en donkerblauw geschilderd.

De voorgevel van het gehele gebouw is symmetrisch van opzet. In het midden zijn twee topgevels tegen elkaar geplaatst. Aan weerszijden steekt een achtergelegen bouwvolume uit. In dit dwarsgelegen volume links bevindt zich op de verdieping onder een rollaag een vierruits venster met geglazuurde lekdorpelstenen. Langs de dakvoet is een moderne zinken goot geplaatst. Het vooruitspringende middenstuk van nummer 4 bevat op de begane grond links onder een strekse boog een modern zesruits venster. Rechts bevindt zich onder een strekse boog een moderne vensterpartij waarin driemaal een tweeruits venster met driemaal een vierruits bovenlicht is geplaatst (de oorspronkelijke indeling). Op de verdieping is onder een strekse boog een modern driedubbel vierruits venster. Onder alle vensters zijn de oorspronkelijke geglazuurde lekdorpelstenen aanwezig. In de top is een houten voorschot aangebracht en langs de dakrand bevindt zich een moderne houten windveer.

Boven het venster op de verdieping is in ijzeren cijfers het jaartal 1913 geplaatst.

De linkerzijgevel (nummer 4) bestaat uit links een topgevel en rechts de zijkant van de haaks geplaatste volume. Links op de begane grond is het metselwerk zichtbaar gewijzigd. Hier bevinden zich nu twee enkelruits vensters onder een rollaag. Aan de onderzijde zijn moderne lekdorpeltegels aangebracht. Rechts op de begane grond bevindt zich onder een strekse boog een dubbel tweeruits schuifvenster met dubbel vierruits bovenlicht van groen kathedraalglas. De lekdorpel is gemetseld met geglazuurde stenen. Op de verdieping is een tweeruits venster met rollaag aan de bovenzijde en geglazuurde lekdorpelstenen aan de onderzijde aanwezig. In de top is een houten voorschot geplaatst en langs de dakrand een moderne houten windveer.

In het geveldeel rechts is op de begane grond een moderne tweeruits voordeur onder een rollaag geplaatst. Langs de dakvoet bevindt zich een moderne zinken goot.

De rechterzijgevel maakt deel uit van nummer 2.

De achtergevel van het dubbelpand wordt gescheiden door een gemetselde muur. De achterzijde van nummer 4 bevat links een groot modern enkelruits venster met lekdorpeltegels en een moderne enkelruits deur met kleppend bovenlicht. Aan de bovenzijde bevindt zich een rollaag. Het metselwerk rond de vensterpartij is ingeboet. In het midden bevindt zich onder een rollaag een klein tweeruits met gepleisterde lekdorpel. Rechts is een tweeruits schuifvenster met zesruits bovenlicht en een gepleisterde lekdorpel onder een rollaag. Op deze plek zou oorspronkelijk een deur hebben gezeten, maar ook het venster is al van aanzienlijke leeftijd.

Geheel rechts springt het laatste stukje van de gevel naar voren. Het dak loopt hier verder door. De uitbouw is gemetseld in halfsteens verband, wat erop wijst dat dit stukje van de gevel jonger is. Een kleine vensteropening is dichtgemetseld.

Langs de dakrand bevindt zich een moderne zinken goot. In het dak is een modern tuimelvenster aanwezig.

Waardering

Het symmetrische dubbelpand is cultuurhistorisch en stedenbouwkundig waardevol als onderdeel van de vroeg twintigste-eeuwse bebouwing van Beek en Donk. De woning ligt aan de overzijde van de Zuid-Willemsvaart, dus buiten de oude kern. Aanvankelijk lagen hier meer van dergelijke arbeiderswoningen, maar die zijn gesloopt dan wel onherkenbaar verbouwd. Dit exemplaar ligt min of meer op het industrieterrein (in de nabijheid van de fabriek waar de arbeiders destijds werkten) en daarom is het van belang ervoor te waken dat dit stukje historie bewaard blijft.

Het gebouw is architectuurhistorisch van waarde vanwege de gaafheid van de bijzondere hoofdvorm en de redelijke gaafheid van de detailleringen. Veel vensteropeningen hebben een moderne invulling gekregen, maar hierbij is de oude indeling grotendeels aangehouden. Ook details als de windveren en de dakpannen zijn vernieuwd, maar het karakter van het gebouw is bewaard gebleven.

Afbeelding: Julianastraat 4 in Beek en Donk

11.31.1.010 Woonhuis Kannelustweg 5, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Arbeiderswoning.

Authentieke tuinmanswoning in kalkzandsteen

11.31.1.011 Woonhuis Kapelstraat 22, Beek en Donk

Gemeentelijk monument.

Eenvoudig vrijstaand in oorspronkelijke staat, ca. 1920.

Midden in Donk ligt aan de Kapelstraat dit burgerwoonhuis. Het pand ligt dicht tegen het trottoir in een smalle siervoor tuin. Zowel links als rechts van het pand bevindt zich een oprit. Rechtsachter is een moderne garage tegen het pand gebouwd. Achter de woning ligt een ruime siertuin.

Het eenlaags woonhuis is opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in halfsteens verband met knipvoeg. Het hoofdvolume heeft een samengestelde plattegrond, waarbij links in de voorgevel een risalerende topgevel is geplaatst. Ook rechts aan de achterzijde bevindt zich een topgevel, maar deze volgt de gevellijn. Het geheel heeft een samengesteld dak: het hoofdvolume een schilddak, de topgevel aan de voorzijde een wolfeind en de topgevel aan de achterzijde een zadeldak. Aan de achterzijde sluit het pand voorts aan op een langwerpig schuurtje met zadeldak, dat gezien het metselwerk (rode baksteen in kruisverband) ouder is dan het woonhuis. De verschillende daken zijn gedekt met rode Tuiles du Nord. Op het rechter dakvlak is een hoge schoorsteen gemetseld, terwijl op de hoeken van de nok pironen zijn geplaatst. Het houtwerk is wit en donkergroen geschilderd. De lateien zijn wit geschilderd.

In de voorgevel bevindt zich links de risaliet met topgevel. Hierin is op de begane grond een driezijdige erker met drie enkelruits vensters en bovenlicht met roeden en kathedraalglas aanwezig. Onder de vensters is een lekdorpel gemetseld. De erker wordt afgedekt met een schilddak met rode gebakken tegels. Langs de rand bevindt zich een geprofileerde houten goot. Aan weerszijden van de erker is een houten luik geplaatst ter hoogte van de ondervensters.

Op de verdieping bevindt zich een tweeruits venster met dubbel zesruits bovenlicht van kathedraalglas, een betonnen latei, gemetselde lekdorpel en twee houten luiken ten behoeve van de onderste vensters. Langs de dakranden zijn houten windveren aangebracht.

Rechts van de risaliet bevindt de voordeur zich in een portiek, waarboven een betonnen latei. Het betreft een sierlijke paneeldeur met ruitjes en een bovenlicht met roeden en kathedraalglas. De dorpel is van hardsteen en het stoepje van twee kleuren granito. Rechts van de ingang is een tweeruits venster met bovenlicht met roeden en kathedraalglas aanwezig. Aan de bovenzijde bevindt zich een latei, aan de onderzijde een gemetselde lekdorpel en aan weerszijden (van het tweeruits venster) houten luiken. Ter hoogte van de balklaag zijn sierlijke gietijzeren muurankers aangebracht. Op het dak is tenslotte een houten tweeruits dakkapel aanwezig die het dak als het ware optilt.

De linkerzijgevel omvat tevens de linkerzijgevel van het schuurtje dat aan de achterzijde tegen het woonhuis staat. Hierin bevinden zich van links naar rechts een houten deur, vierruits venster met tweeruits bovenlicht en gepleisterde lekdorpel en een houten deur met tweeruits bovenlicht en hardstenen dorpel. Boven zowel de deuren als het raam is een rollaag aanwezig.

In de linkerzijgevel van het hoofdvolume zijn twee tweeruits vensters met een bovenlicht met roeden en kathedraalglas, betonnen latei, gemetselde lekdorpel en houten luiken aanwezig. Ter hoogte van de balklaag zijn gietijzeren sierankers aangebracht. In het dak is een modern dakvenster geplaatst.

Ook in de rechterzijgevel bevindt zich een tweeruits venster met een bovenlicht met roeden en kathedraalglas, betonnen latei, gemetselde lekdorpel en houten luiken. Tevens zijn hier bovenaan de gevel gietijzeren sierankers aanwezig.

De achtergevel van het schuurtje bevat een tweeruits venster met tweeruits bovenlicht en gepleisterde lekdorpel. Op de verdieping is een houten luik met een gemetselde lekdorpel aanwezig. Boven venster en luik bevindt zich een rollaag. Langs de dakrand zijn windveren geplaatst. Links is tegen het schuurtje aan de moderne garage gebouwd.

In het hoofdvolume bevindt zich een dubbele houten zesruits deur (modern) met dubbel bovenlicht met roeden en kathedraalglas. Erboven is een betonnen latei aanwezig. Rechts in de achtergevel is wederom een tweeruits venster met een bovenlicht met roeden en kathedraalglas, betonnen latei, gemetselde lekdorpel en houten luiken aanwezig. In de topgevel rechts bevindt zich een tweeruits venster met twee vierruits bovenlichten met kathedraalglas. Aan de bovenzijde is een betonnen latei aanwezig, aan de onderzijde een gemetselde lekdorpel en aan weerszijden van de ondervensters een houten luik. Ter hoogte van de balklaag bevinden zich gietijzeren sierankers. Langs de dakranden zijn houten windveren aangebracht. Links in het dak is een modern dakvenster aanwezig.

Waardering

Het pand is cultuurhistorisch en stedenbouwkundig waardevol als onderdeel van de vroeg twintigste-eeuwse bebouwing van de Kapelstraat te Donk. Voorts is het architectuurhistorisch van waarde vanwege de grote gaafheid van de hoofdvorm en de detailleringen. Het gebouw verkeert nog voor een belangrijk deel in de oorspronkelijke staat. Detailleringen zoals de houten luiken, betonnen lateien, sierankers en de kap met windveren geven de woning een karakteristiek uiterlijk. Bouwkundig gezien is het interessant dat de woning in halfsteens verband is opgetrokken: dit metselverband werd vanaf de jaren dertig van de twintigste eeuw pas veelvuldig toegepast. Het oudere schuurtje heeft eveneens cultuurhistorische waarde. De later gebouwde garage valt buiten de bescherming.

Afbeelding: Kapelstraat 22 te Beek en Donk

11.31.1.012 + 014 + 015 + 016 Woonhuizen Klokkengietersstraat 4-6-8-10, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Complex van 4 woningen met bijzondere eindgevels, ca. 1900

In het oosten van Aarle-Rixtel bevindt zich even voor de brug over het kanaal een rijtje woonhuizen uit ca. 1900. Het complex herbergt vier woningen en bestaat uit twee topgevels, bouwmassa's op rechthoekige plattegrond, haaks op het eenlaagse tussendeel, eveneens op een rechthoekige plattegrond. Het grenst direct aan het trottoir. Zowel links als rechts bevindt zich naast het gebouw een oprit. Aan de achterzijde zijn diverse uitbouwen en schuurtjes aanwezig, waardoor de ruimte in de achtertuinen tamelijk beperkt is.

Het eenlaags gebouw is opgetrokken in (vermoedelijk rode) baksteen en gemetseld in kruisverband. Al het metselwerk is later echter wit geschilderd. Onderaan de gevels bevindt zich een gepleisterde (en grijs geschilderde) plint. Ter hoogte van de balklaag zijn op de voor- en zijgevels gietijzeren sierankers aangebracht. Bovenaan de gevels is een tandlijst en een overhoekse muizentand gemetseld. Langs de dakranden van de topgevels bevindt zich een gemetseld klimmend spitsboogfries, waardoor het gebouw een karakteristiek uiterlijk krijgt. Het dwarsdeel van het pand wordt afgedekt met een zadeldak met blauwe Hollandse pannen. De beide kopstukken hebben een eigen zadeldak met eindschild (en met dezelfde pannen) dat haaks op het middenstuk staat. De topgevels worden afgedekt met gepleisterde en platen. Geheel bovenaan de geveltop bevinden zich trappen die ook afgedekt worden met gepleisterde platen. Bovenop staat een smeedijzeren ornament. Langs de dakvoet zijn geprofileerde houten goten aanwezig. In het midden van het dwarsdeel en laag op de buitenste dakvlakken van de kopvolumes is een schoorsteen gemetseld. In beide topgevels is een voordeur aanwezig. In het middenstuk bevinden de voordeuren zich naast elkaar, rechts van het midden. Het houtwerk is donkergroen en okergeel geschilderd.

Links in de voorgevel bevindt zich een T-venster met glas-in-lood bovenlicht en houten luiken. Boven het venster is een segmentboog van koppen en strekken gemetseld. Het boogveld is wit geschilderd.

Onder het venster bevindt zich een hardstenen lekdorpel met daarop een houten plantenbak (die bij bijna alle vensters terugkeert). Rechts van het venster bevindt zich een houten voordeur met lange smalle ruit, hardstenen dorpel en glas-in-lood bovenlicht. Ook hier is aan de bovenzijde een segmentboog gemetseld en ook hier is het boogveld wit geschilderd. Op de verdieping is een vierruits venster met hardstenen lekdorpel aanwezig. Boven het venster bevindt zich een rondboog van strekken. Het boogveld is wit geschilderd. Onder de verflaag lijkt sierlijk metselwerk aanwezig te zijn. In het middenstuk van het gebouw bevinden zich links twee T-vensters zoals beschreven. De overspanningconstructie is hier echter een hanenkam van koppen en strekken in plaats van een boog. Rechts van de vensters zijn twee voordeuren zoals beschreven aanwezig. Ook deze worden bekroond door een hanenkam. Ten slotte bevindt zich rechts hiervan nog een T-venster zoals beschreven (met hanenkam). Hier is echter geen houten plantenbak aanwezig. De topgevel rechts bevat dezelfde elementen als de gevel links, maar dan in spiegelbeeld. In het dakvlak van het middenstuk zijn vijf dakvensters geplaatst.

In de linkerzijgevel is links een kleine aanbouw met zadeldak tegen de achterzijde van het gebouw zichtbaar. Vanwege de gebruikte vormen en lijkt dit oorspronkelijk. Zowel het venster als de deur die in de zijgevel geplaatst is, dateert echter van later datum. Het bouwvolume is als het ware een verlenging van het kopstuk, maar dan lager. Het wordt aan de achterzijde beëindigd met een topgeveltje met hals. Ter afdekking van de geveltop zijn platen zoals aan de voorzijde aangebracht. In het hoofdvolume zijn twee T-vensters (zoals beschreven bij de voorzijde) aanwezig. Ze worden bekroond door een hanenkam. Op het dak, aan weerszijden van de schoorsteen, is een grote moderne dakkapel geplaatst.

Ook in de rechterzijgevel bevinden zich twee T-vensters zoals beschreven (met hanenkam). De houten plantenbakken ontbreken echter. Hier is eveneens tegen de achtergevel een aanbouw geplaatst; deze heeft een plat dak.

De achtergevel van het gebouw ligt niet in het zicht en is zodoende eenvoudiger van uitvoering. Zo hebben de sierankers plaatsgemaakt voor standaard muurankers en zijn de lekdorpels niet van hardsteen maar gepleisterd. Daarbij is er aan de achterzijde veel veranderd. Er zijn verschillende aanbouwen geplaatst (deels misschien oorspronkelijk), net als dakkapellen en dakvensters. Hierdoor is aan de achterzijde in de kleine achtertuinen een wirwar van bouwvolumes ontstaan.

Waardering

Het complex Klokkengietersstraat 4-10 is cultuurhistorisch van waarde als onderdeel van de bebouwing van rond 1900 van de doorgaande weg door Aarle-Rixtel. Het rijtje woningen is bovendien cultuurhistorisch waardevol vanwege de gaafheid van de hoofdvorm. De karakteristieke vorm van het dwarsdeel met de twee topgevels aan weerszijden is door de jaren heen niet aangetast. Zelfs de vensters en voordeuren zijn nog overal hetzelfde. Hoewel het gebouw wit is geschilderd, waardoor sommige detailleringen niet meer zichtbaar zijn, heeft het een voor de bouwperiode karakteristiek uiterlijk. De kracht van het complex ligt met name in de hoofdvorm en de detaillering van de voor- en zijgevels. Dat de achtergevel door de jaren heen is voorzien van verschillende aanbouwtjes is dan ook niet van belang voor de algemene conclusie.

Afbeelding: Klokkengietersstraat 4-10 te Aarle-Rixtel

11.31.1.017 Woonhuis Klokstraat 5, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Sober pastoorshuis authentiek met fraaie details

11.31.1.018 en 019 Woonhuis Kouwenberg 19, Aarle-Rixtel

Gemeentelijk monument.

tweekapper Delftse school uit 1938

Midden in de oude kern van Aarle-Rixtel, aan het driehoekige plein de Kouwenberg, ligt deze dubbele dorpswoning. Het gebouw is op enige meters afstand van de straat geplaatst in een smalle voortuin. De voordeuren bevinden zich uiterst links en uiterst rechts in de voorgevel en zijn bereikbaar via twee gemetselde staanders met ezelsrug en een tuinpad. Aan weerszijden van het pand is een pad naar het terrein aan de achterzijde aanwezig. Links betreft dit een oprit die naar een garage van later datum leidt, rechts een pad met een houten poort in een gemetselde muur. Aan de achterzijde ligt een diepe gescheiden tuin. Tegen de achtergevel zijn twee moderne eenlaags aanbouwen geplaatst (links op rechthoekige plattegrond, rechts L-vormig).

Het tweelaags gebouw op een rechthoekige plattegrond is opgetrokken in donkerrode baksteen en gemetseld in wild verband. De achterzijde is gemetseld in halfsteens verband. Het geheel wordt afgedekt door een zadeldak van blauwe opnieuw verbeterde Hollandse pannen (parallel aan de straat). In het midden van de nok is een schoorsteen gemetseld. Aan de voorzijde bevindt zich ter hoogte van de middelste twee traveeën een risalerende trapgevel. De zijgevels hebben de vorm van tuitgevels. De woning is ontworpen in de traditionele Delftse Schoolstijl. Het houtwerk is wit en donkerblauw geschilderd.

De voorgevel is strikt symmetrisch. In het midden bevindt zich de topgevel met op de begane grond twee kruisvensters (tweeruits glas-in-loodvensters met gekleurde glas-in-lood bovenlichten) en houten luiken ter hoogte van de ondervensters. Aan de bovenzijde is een anderhalfsteens segmentboog gemetseld. Het boogveld en de lekdorpel zijn gemetseld. Op de verdieping bevinden zich twee enkelruits glas-in-loodvensters met gekleurd glas-in-lood bovenlicht onder een steens segmentboog. Aan weerszijden van het ondervenster zijn houten luiken aanwezig. Het boogveld en de lekdorpel zijn gemetseld. In de top zijn twee enkelruits vensters met gekleurd glas-in-lood geplaatst. Aan de bovenzijde bevindt zich een getoogde rollaag, aan de onderzijde een gemetselde lekdorpel. Ter hoogte van de balklagen zijn smeedijzeren muurankers geplaatst. De trappen van de gevel worden beëindigd met een ezelsrug. Bovenop is een ijzeren vaandel met krullen aanwezig. Aan weerszijden van de topgevel is op de begane grond een voordeur aanwezig. Het betreft een getoogde paneeldeur met een klein rond venster onder een dubbele rollaag. De dorpel inclusief korte

neuten is van hardsteen. Aan de zijde van de risaliet hangt een smeedijzeren trekbel. Hier is tevens een natuurstenen brievenbus geplaatst. In de zijgevel van de risaliet en aan de andere zijde van de deur is een langwerpig getoogd en gekleurd glas-in-lood zijlicht aanwezig. Deze vensters hebben een rollaag aan de bovenzijde en een gemetselde lekdorpel aan de onderzijde. Boven de ingangspartij bevindt zich een houten afdak in de vorm van een lessenaardak met pannen. Daarboven is aan beide zijden een enkelruits glas-in-loodvenster met gemetselde lekdorpel onder een segmentboog geplaatst. Aan de zijde van de topgevel is een houten luik geplaatst. Bovenaan de gevel is een uitkraging gemetseld.

Tegen de linkerzijgevel is een moderne garage gebouwd. In de garage bevindt zich onder een strekse boog een enkelruits keldervenster met gemetselde lekdorpel. Rechts van de garage is op de begane grond onder een getoogde rollaag een gekleurd glas-in-loodvenster met gemetselde lekdorpel aanwezig. Deels in en deels boven de garage (ter hoogte van de trap) bevindt zich een smal gekleurd glas-in-loodvenster met getoogde rollaag en gemetselde lekdorpel. In de top van de gevel tenslotte bevinden zich naast elkaar drie smalle enkelruitsvensters met getoogde rollaag en gemetselde lekdorpel. De hals en de rechterzijde van de gevel worden afgedekt door een ezelsrug.

De rechterzijgevel heeft dezelfde indeling als de oorspronkelijke linkerzijgevel. Onderaan bevindt zich een enkelruits keldervenster met strekse boog en gemetselde lekdorpel, links een gekleurd glas-in-loodvenster, in het midden een lang en smal glas-in-loodvenster en in de top drie smalle enkelruits vensters. Deze vijf vensters hebben alle een getoogde rollaag aan de bovenzijde en een gemetselde lekdorpel aan de onderzijde. Van de rechterzijgevel worden de hals en de linkerzijde afgedekt door een ezelsrug. Aan de achterkant bevindt zich een moderne aanbouw. In de rechterzijgevel van die aanbouw zijn een moderne deur en enkelruits venster tussen rollagen aanwezig.

Tegen de achtergevel bevindt zich zowel links als rechts een moderne eenlaags aanbouw. De aanbouw links bevat een driezijdige houten erker op een stenen borstwering en een dubbele tuindeur met glas-in-lood bovenlicht. De aanbouw rechts bevat dubbele tuindeuren met roeden, een enkele deur en een zesruits venster.

Op de verdieping is de oorspronkelijke achtergevel zichtbaar. Hierin zijn links een enkelruits deur en een tweeruits venster aanwezig, beide onder een rollaag. Rechts zijn dit een tweeruits venster en een hoger tweeruits venster onder een rollaag. Midden op het dak bevindt zich een tweeruits houten dakkapel met pannen.

Het interieur van de hal van beide woningen is bijzonder. De tussendeuren met gekleurd glas-in-lood in geometrische figuren zijn nog geheel aanwezig.

Waardering

Het pand is als geheel cultuurhistorisch van waarde als onderdeel van de vroeg twintigste-eeuwse bebouwing van de kern van Aarle-Rixtel. Voorts is het architectuurhistorisch waardevol vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en detailleringen en tevens als voorbeeld van een (dubbele) dorpswoning in Delftse Schoolstijl. Aan de achterzijde zijn moderne aanbouwen geplaatst, maar dit is niet zichtbaar vanaf de straat – ook niet aan de achterkant. De gevels die in het zicht liggen, met name de voorgevel, hebben een karakteristieke uitstraling. Ondanks dat het pand twee woningen bevat is er sprake van een eenheid.

Afbeelding: Kouwenberg 19 en 21 in Aarle-Rixtel

11.31.1.020 Woonhuis Brugstraat 16, Beek en Donk

Eenlaags woonhuis, blok van 2, uit 1904.
stijlkenmerken neorenaissance

11.31.1.021 Woonhuis Kouwenberg 33, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.
eenvoudig woonhuis met fraaie details

11.31.1.022 Woonhuis Lieshoutseweg 72, Aarle-Rixtel

Gemeentelijk monument.

eenvoudig woonhuis, authentieke details, ca. 1920

Ten westen van Aarle-Rixtel ligt aan de doorgaande weg naar Lieshout een burgerwoning uit circa 1920. Het gebouw ligt met de nokas parallel dicht langs de straat in een smalle voortuin. Links van het pand ligt een karrenspoor naar de recente garage linksachter op het terrein. Rechts en aan de achterzijde bevindt zich een siertuin.

Het eenlaags woonhuis met rechthoekige plattegrond is opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in kruisverband met knipvoeg. In de voorgevel zijn in gele strengperssteen speklagen en accenten in de bogen gemetseld. Haaks op de achtergevel is een eenlaagse aanbouw in grijsrode baksteen, gemetseld in halfsteens verband, geplaatst. Deze vervangt mogelijk een oorspronkelijke uitbouw. Het volume wordt afgedekt door een zadeldak met blauwe muldenpannen. De nieuwere garage heeft dezelfde kenmerken. Het hoofdvolume wordt afgedekt door een Mansardedak met blauwe Romaanse pannen. Links en rechts op de nok bevindt zich een gemetselde schoorsteen. Verschillende vensters zijn vernieuwd, maar in de stijl van het oude. Het houtwerk heeft de kleuren wit, lichtgeel en donkergroen.

De voorgevel heeft een symmetrische indeling met in het midden de voordeur en aan weerszijden een venster. De voordeur is een paneeldeur met smalle staande ruit in het midden, een zesruits bovenlicht en hardstenen dorpel. De deur bevindt zich terugwijkend in een portiek, waarboven een segmentboog is gemetseld.

De vensters zijn onder strekse bogen geplaatst. Het betreft dubbele enkelruits vensters met een dubbel vierruits bovenlicht, houten luiken en een gemetselde lekdorpel van bruin geglaazuurde bakstenen. Ter hoogte van de balklaag bevinden zich sierlijke smeedijzeren muurankers. Onder de dakvoet is een houten goot op klossen geplaatst. In het dak zijn geen bijzonderheden.

De linkerzijgevel begint links met de moderne aanbouw tegen de achtergevel. Deze bevat onder een getoogde rollaag een getoogd zesruits stalvenster met gemetselde lekdorpel. Onder de dakvoet bevindt zich een moderne zinken bakgoot. In het hoofdvolume zijn op de begane grond twee vensters zoals aan de voorzijde aanwezig. Een klein verschil met de vensters aan de voorzijde is dat hier de middenstijl niet is doorgetrokken tot in het bovenlicht. Het linker venster is iets kleiner, waaruit kan worden opgemaakt dat zich hieronder een kelder bevindt. Er is door de dichte klimopbegroeiing echter geen keldervenster zichtbaar. Op de verdieping zijn onder rollagen twee vernieuwde tweeruits vensters met drieruits bovenlicht en gemetselde lekdorpel. Langs de dakrand bevindt zich een uitkraging met dubbele bloktand. De aanzet van de schoorsteen kraagt ook iets uit en is in een punt gemetseld. Mogelijk bevinden zich achter de klimop muurankers.

Voor de rechterzijgevel staat dichte begroeiing, zodat wellicht niet alle bijzonderheden van de gevel konden worden opgemerkt. Rechts op de begane grond bevindt zich onder een strekse boog een dubbel enkelruits venster met achtruits bovenlicht, houten luiken en een gemetselde lekdorpel. Op de verdieping zijn onder rollagen twee vernieuwde tweeruits vensters met drieruits bovenlicht en gemetselde lekdorpel. Langs de dakrand bevindt zich een uitkraging met dubbele bloktand. De aanzet van de schoorsteen kraagt ook iets uit en is in een punt gemetseld. Ter hoogte van de balklaag zijn sierlijke muurankers aangebracht.

In de rechterzijgevel van de aanbouw tegen de achterzijde bevinden zich een getoogd zesruits stalvenster met gemetselde lekdorpel onder een getoogde rollaag en een houten deur. Onder de dakvoet is een moderne zinken bakgoot aanwezig.

Links in de achtergevel bevindt zich een moderne dubbele tuindeur onder een anderhalfsteens rollaag. De rollaag en het metselwerk erboven zijn zichtbaar vernieuwd. Rechts sluit de aanbouw aan op de achtergevel. De achtergevel van de aanbouw bevat een klein enkelruits venster onder een rollaag en een getoogd zesruits stalvenster met gemetselde lekdorpel onder een getoogde rollaag. Links op het dak van het hoofdvolume is een niet oorspronkelijke tweeruits dakkapel met plat dak aanwezig. Onder de dakvoet is een moderne zinken bakgoot geplaatst.

Waardering

Het pand is cultuurhistorisch en stedenbouwkundig waardevol vanwege de ligging aan de doorgaande Lieshoutseweg en als onderdeel van de begin twintigste-eeuwse bebouwing van het buitengebied tussen Aarle-Rixtel en Lieshout. Ook is er sprake van architectuurhistorische waarde vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en detailleringen. Diverse gevelopeningen hebben een vernieuwde invulling gekregen, maar hierbij is de oude indeling aangehouden. Aan de achterzijde is een volume aangebouwd, maar dit heeft historische vormen en bovendien is het vanaf de straat nauwelijks zichtbaar. Met name de voorgevel bevat voor de bouwperiode karakteristieke elementen.

Afbeelding: Lieshoutseweg 72 te Aarle-Rixtel

11.31.1.023 Woonhuis Molenstraat 42;44, Lieshout

Beoogd gemeentelijk monument.

MIP AE063-000776

Molenaarswoning van rond 1900.

11.31.1.024 Woonhuis Rooijseweg 15, Mariahout

Gemeentelijk monument.

sober woonhuis eerste burgerwoning in Mariahout uit 1936.

Even ten noordwesten van Mariahout bevindt zich aan de doorgaande weg naar Sint-Oedenrode, de Rooijseweg, een landhuis. Het pand in landelijke expressionistische stijl is in 1936 als eerste burgerhuis na de ontginning gebouwd.

Het landhuis is op een flink aantal meters afstand van de straat gelegen in een siertuin met hoge bomen. Links bevindt zich een oprit naar het terrein aan de achterzijde. Achter de woning bevinden zich naast een kleine tuin diverse schuren en opstallen. Deze hebben geen cultuurhistorische waarde.

Het pand bestaat uit diverse tegen elkaar geplaatste volumes, zodat sprake is van een samengestelde plattegrond. In eerste instantie is er een eenlaags volume met hoog zadeldak, dat met de nok haaks op de straat is gelegen. Daarop sluit links een tweelaags volume met schilddak aan. Verder is er tegen de linkerzijgevel een eenlaags uitbouwje dat dient als ingangsportaal en over de gehele breedte van de achtergevel een (deels oorspronkelijke) eenlaags uitbouw met een veranda. De laatste dient tevens als dakterras. De gevels zijn opgetrokken in donkerrode baksteen en gemetseld in Noors verband met verdiepte voeg. De plint is gemetseld in een iets donkerdere baksteen. De daken zijn gedekt met genuanceerde opnieuw verbeterde Hollandse dakpannen. Alle daken hebben een flink houten overstek met goot. Aan de voorzijde bevindt zich in de oksel van de twee hoofdvolumes een flinke, hoog oprijzende gemetselde schoorsteen met een koperen windvaan bovenop. Ook achterop het dak zijn twee gemetselde schoorstenen aanwezig. De meeste gevelopeningen bevatten nog de oorspronkelijke houten kozijnen met voor de jaren dertig karakteristieke forse stijlen, waarin de vensters iets terugwijkend zijn geplaatst. De lekdorpels worden gevormd door zwart geglaazuurde lekdorpeltegels tussen twee zwart geglaazuurde blokken. Het houtwerk is wit geschilderd, de deur is alleen gelakt.

De voorgevel begint links met een eenlaags uitbouwje met plat dak, waarin zich de afgeronde houten voordeur onder een halfronde rollaag bevindt. De deur in art deco stijl bevat in het midden een staande ruit met roeden. Aan de onderzijde bevindt zich een hardstenen dorpel. Rechts van de voordeur bevindt zich in de haaks geplaatste gevel van het tweelaags volume een ingemetselde art deco brievenleuf, waaronder de tekst "BRIEVEN". Het plat dak heeft een houten overstek. De begane grond van het tweelaags volume bevat een driedelig venster met driedelig bovenlicht en lekdorpeltegels. Op de verdieping bevindt zich een loggia met een dubbele enkelruits deur, waarvoor een modern rolluik is geplaatst. De rand van de borstwering wordt afgedekt met zwart geglaazuurde tegels met een opstaande rand (waardoor een ritmische band ontstaat. Op de linkerhoek bevindt zich een gemetselde en iets uitkragende pijler die het houten overstek ondersteunt. Rechts is het overstek bevestigd aan de schoorsteen. Het volume met zadeldak bevindt zich ten opzichte van het tweelaags volume naar voren geplaatst. Op de begane grond hiervan is een erker met rechthoekige plattegrond en plat dak aanwezig. De erker bestaat verder uit een bakstenen borstwering, waarop vijf enkelruits vensters met enkelruits bovenlichten zijn geplaatst: drie aan de voorzijde en één aan beide zijanten. De lekdorpel bestaat uit zwart geglaazuurde tegels.

Op de verdieping zijn twee tweeruits vensters met aan de onderzijde een brede houten bloembak op vier klossen. In de top bevindt zich een enkelruits venster met lekdorpeltegels. De kap is breder dan de gevel, zodat deze op de houten overstekken rust. Langs de dakranden zijn vlechtingen in het metselwerk. Alle kozijnen zijn gevuld met kleurloos glas-in-lood.

De linkerzijgevel bestaat geheel links uit een eenlaags uitbouw met plat dak, waarlangs een ijzeren balustrade. In dit volume is een driedelig venster geplaatst, vermoedelijk van later datum, doch met een oorspronkelijke geglaazuurde lekdorpel. Rechts hiervan bevindt zich op de begane grond een vijfdelig venster, eveneens van later datum. Op de verdieping is nog het oorspronkelijke drieruits venster met kleurloos glas-in-lood en zwart geglaazuurde lekdorpel aanwezig. De volgende travee markeert het trappenhuis door middel van drie vensters in staand formaat, gevuld met gekleurd art deco glas-in-lood. Ook onder deze vensters is een geglaazuurde lekdorpel aanwezig. De eenlaags

uitbouw waarin zich de voordeur bevindt is halverwege de travée van de trappartij tegen de gevel geplaatst. Deze bevat twee vensters van staand formaat met kleurloos glas-in-lood en een geglazuurde lekdorpel. Geheel rechts op de verdieping bevindt zich tenslotte een tweeruits venster met kleurloos glas-in-lood en een geglazuurde lekdorpel.

Op de begane grond van de rechterzijgevel zijn twee drieruits vensters met kleurloos glas-in-lood en geglazuurde lekdorpels aanwezig. Verder is er op het dak een houten dakkapel met plat dak geplaatst. Deze bevat twee dubbele enkelruits vensters met kleurloos glas-in-lood. Rechts bevindt zich de eenlaags uitbouw met ijzeren balustrade. In dit later opgetrokken deel van de rechterzijgevel is een groot achtruits venster geplaatst. Geheel rechts is de veranda dichtgemaakt met houten planken.

De eenlaags uitbouw met veranda beslaat de gehele begane grond van de achtergevel. Van oorsprong was er alleen rechts een uitbouw aanwezig. De veranda, die op ijzeren palen en een stenen borstwering steunt, is waarschijnlijk geheel van later datum. Links is een deel van de achtergevel op een later tijdstip opgetrokken in een rode baksteen, gemetseld in halfsteens verband met grijze specievoeg. Hierin zijn een enkelruits venster met enkelruits bovenlicht en een vierruits deur onder rollagen geplaatst. Rechts is het metselwerk oud, maar de openingen zijn van later datum. Hierin bevinden zich twee kleine vierkante vensters met moderne zwart geglazuurde lekdorpeltegels en een vierruits deur onder een rollaag.

In de achtergevel van het volume met zadeldak bevindt zich op de verdieping een drieruits venster en in de top een enkelruits venster. Beide vensters zijn gevuld met kleurloos glas-in-lood en hebben een gemetselde lekdorpel. In het tweelaags volume bevindt zich een dubbele deur die toegang biedt tot het dakterras. De invulling van de deur is niet zichtbaar.

Waardering

Het landhuis is cultuurhistorisch en stedenbouwkundig van grote waarde als de eerste burgerwoning die na de ontginning van Mariahout werd opgetrokken. Het is architectuurhistorisch zeer waardevol vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en de voor de bouwtijd karakteristieke detailleringen, zoals de kozijnen, de loggia, de voordeur, de lekdorpels en het gekleurde glas-in-lood. De meeste onderdelen van het gebouw zijn nog oorspronkelijk, met name in de vanaf de openbare weg zichtbare gevels. Het vooraanzicht is onveranderd sinds de bouw. Aan de achterzijde is de uitbouw uitgebreid en is tevens een veranda gecreëerd. Omdat deze veranderingen aan de achterzijde hebben plaatsgehad, is dit van kleine invloed op de architectuurhistorische waarde van het pand.

Afbeelding: Rooijseweg 15 te Mariahout

11.31.1.025 Woonhuis Dijkstraat 2, 4, Beek en Donk
Brugwachtershuis uit ca. 1925.

11.31.1.026 Woonhuis Sluisweg 2, Lieshout

Sluiswachtershuis uit 1921

Tot en met 1989 was het een handbediende sluis. Met ingang van 1990 zijn er twee bruggen vanaf deze te bedienen met beeldschermen en computers.

MIP AE063-000793

11.31.1.027 Woonhuis Dorpsstraat 14, Lieshout

Onderwijzerswoonhuis uit 1895, nu kapperszaak.

MIP AE063-000711

Eerste steen (hardsteen): Burgemeester J. v.d. Heuvel en wethouders 1895. Werd ook wel het "meesterhuis" genoemd.

11.31.1.028 Woonhuis Dorpsstraat 35, Lieshout

Woonhuis uit 1917

Cottage-stijl

MIP AE063-000722

Markant woonhuis met gedetailleerde vormgeving in verschillende materialen. Geaccentueerde middenpartij met vensters en deur gekoppeld onder segmentboog.

11.31.1.029 Woonhuis Dorpsstraat 51, Lieshout

Winkel-woonhuis uit 1926

MIP AE063-000723

11.31.1.030 Woonhuis Dorpsstraat 56, Lieshout

Dorpshuis uit 1900

MIP AE063-000713

Gevelsteen: F. Merkelbach-Rooyakkers 1873.

11.31.1.031 Woonhuis Dorpsstraat 74, Lieshout

Woning van 1893

MIP AE063-000714

Bijzondere woonvorm

11.31.1.032 Woonhuis Dorpsstraat 98 en 100, Lieshout

Tweekapper uit 1920

11.31.1.033 Woonhuis Herendijk 43 en 45 (was 6 en 8), Beek en Donk

Dubbel woonhuis uit 1925

11.31.1.034 Woonhuis Heuvel 13, Lieshout

Dorpshuis uit 1930

MIP AE063-000751

11.31.1.035 Woonhuis Heuvelplein 12, Beek en Donk

Nu drankwinkel, is schoolmeesterswoning horende bij de oude jongensschool die stond op nrs 10-10b geweest.

Van 1880. Gelegen aan driehoekig Heuvelplein.

MIP AE007-000023

11.31.1.036 Woonhuis Heuvelplein 14, 16, Beek en Donk

fietsenwinkel

Uit 1890.

MIP AE007-000024

Gelegen aan driehoekig Heuvelplein.

11.31.1.037 Woonhuis Heuvelplein 2, Beek en Donk

Vrijstaand woonhuis uit 1936.

Amsterdamse School

11.31.1.038 Woonhuis Heuvelplein 5;7;9, Beek en Donk

Woonhuis uit 1880

MIP AE007-000018

Ligging aan driehoekig Heuvelplein, alwaar het nagenoeg een gehele wand van beslaat.

11.31.1.040 Woonhuis Schoolstraat 50-52, Beek en Donk

Dubbel woonhuis uit 1950

Delftse School

11.31.1.041 Woonhuis Schutstraat 1, Lieshout

Woonhuis uit 1919

11.31.1.042 Woonhuis Kapelstraat 23, Beek en Donk

Woonhuis van circa 1900

11.31.1.043 Woonhuis Kapelstraat 24, Beek en Donk

Woonhuis uit 1935

MIP AE007-000040

11.31.1.044 Woonhuis Kapelstraat 26, Beek en Donk

Woonhuis uit 1930

MIP AE007-000041

Gelegen in belangrijke lintbebouwingsstructuur Kapelstraat.

11.31.1.045 Woonhuis Rooijseweg 11, Mariahout

Beeldbepalend pand.

info gemeente

11.31.1.046 Woonhuis Kerkstraat 17, Beek en Donk

Vrijstaand woonhuis uit circa 1910.

11.31.1.047 Woonhuis Koppelstraat 15, Beek en Donk

Woonhuis Delftse School uit 1950

MIP AE007-000059

Ligging tegenover Kerkstraat, naast de kerk.

11.31.1.048 Woonhuis Koppelstraat 17, Beek en Donk

Wederopbouw woonhuis uit 1950

11.31.1.049 Woonhuis Koppelstraat 25, Beek en Donk

Woonhuis uit 1959

Late wederopbouw stijl

11.31.1.050 Woonhuis Koppelstraat 29, Beek en Donk

Vrijstaand woonhuis uit 1963

stijlkenmerken neo-rennaissance en Jugendstil (Fin de Siecle)

11.31.1.051 Woonhuis Koppelstraat 33, Beek en Donk

Woonhuis uit 1930

MIP AE007-000060

Tegenover de in 1928 aangelegde Harmonietuin. Ligging aan Koppelstraat, maakt deel uit van langzaam gegroeide lintbebouwing tussen Beek en Donk.

11.31.1.052 Woonhuis Mauritsstraat 3 en 5, Beek en Donk
Tweekapper uit 1937

11.31.1.053 Woonhuis Mgr. Verhagenstraat 9, Beek en Donk
Woonhuis uit 1914

11.31.1.054 Woonhuis Molenstraat 10 en 12, Lieshout
Woonhuis uit circa 1935, gebouwd door J. de Koning.
Blok van 2

11.31.1.055 Woonhuis Molenstraat 11;13, Lieshout
Twee onder een kap villa uit 1928
Cottage-stijl
Vergelijk met Ribiusstraat 1.

11.31.1.056 Woonhuis Molenstraat 16 en 18, Lieshout
Blok van twee onder een mansardekap uit 1930.
Eigenaar was onder meer Gradje Coppens (voor 6000 gulden).

11.31.1.057 Woonhuis Molenstraat 26, Lieshout
Veldwachterswoning uit 1937.

11.31.1.058 Woonhuis Molenstraat 50, Lieshout
Dorpshuis uit 1935 door aannemer Piet Schoofs.
Cottage-stijl
MIP AE063-000777

11.31.1.059 Woonhuis Nassaustraart 1, Beek en Donk
Woonhuis uit 1939
stijlkenmerken traditionisme/Delftse School

11.31.1.060 Woonhuis Nassaustraart 2, Beek en Donk
Woonhuis uit 1934
stijlkenmerken traditionisme/Delftse School

11.31.1.061 Woonhuis Oranjelaan 17;19, Beek en Donk
Woonhuizen uit 1950
MIP AE007-000071
Zogenaamd "Oostenrijkse" houten noodwoningen, daterend van kort na de Tweede Wereldoorlog.

11.31.1.062 Woonhuis Oranjelaan 18, Beek en Donk
Vrijstaand woonhuis uit 1955
Delftse School

11.31.1.063 Woonhuis Oranjelaan 20, Beek en Donk
2-laags vrijstaand woonhuis uit 1953
klassiek-traditionele bouwstijl.

11.31.1.064 Woonhuis Oranjelaan 22, Beek en Donk
Woonhuis uit 1953
klassiek-traditionele bouwstijl.

11.31.1.065 Woonhuis Pater de Leeuwstraat 13
Woonhuis met puntdak uit circa 1930

11.31.1.066 Woonhuis Ribbiusstraat 13, Lieshout

Woonhuis circa 1937, gebouwd door J.A. van de Kam.

11.31.1.067 Woonhuis Ribbiusstraat 25, Lieshout

Woonhuis uit 1900 gebouwd door Zacharias Cranen.

MIP AE063-000786

11.31.1.068 Woonhuis Beekseweg 7, Aarle-Rixtel

Woonhuis uit 1920.

MIP AE002-001350

11.31.1.069 Woonhuis Croylaan 5, 7, Aarle-Rixtel

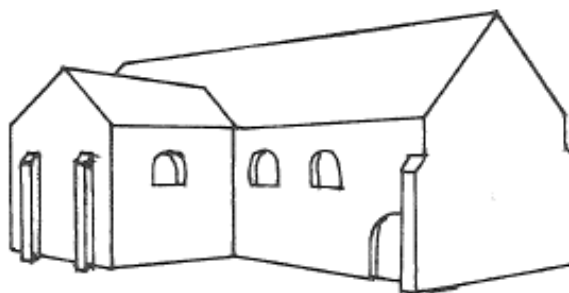
Woonhuis uit 1800

MIP AE002-001385

11.31.1.070 Woonhuis 't Hof 2, Lieshout

Landarbeiderswoning ca. 1900.

Staat op archeologisch rijksmonument.

Boven: boerderij Donkers, het Hof 2 Lieshout

Onder: reconstructie van de voormalige kloosterkerk in het Hof

Bron: Knoop en Merkelbach 1987.

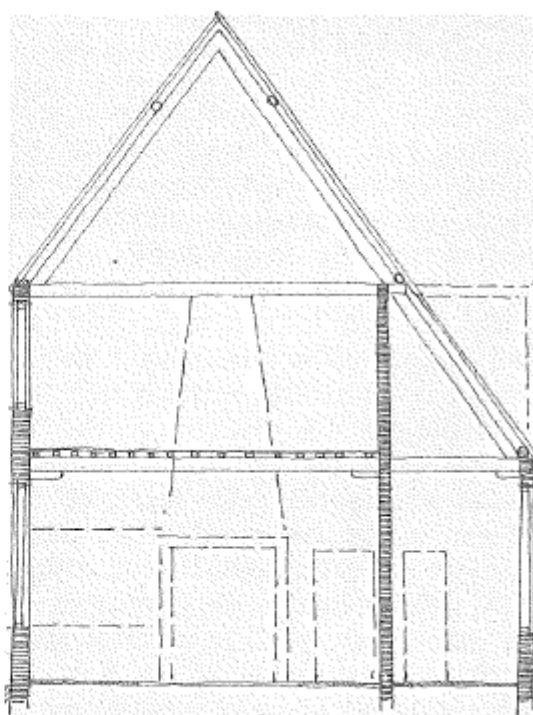
11.31.1.071 Woonhuis Havenweg 1-3, Aarle-Rixtel

Kempisch verdiepingshuis uit het eerste kwart van de 19^e eeuw.

Het is een solide gebouw, dat er ondanks jarenlange verwaarlozing nog goed bij staat. Op de rechter zijgevel is het profiel van het gesloopte buurhuis, dat geen verdieping had, te zien. Verder is goed te zien dat de achterzijde van het huis later verhoogd is en van een plat dak voorzien. Dat gebeurde in de vorige eeuw vaak, om wat ruimte te winnen nadat de oorspronkelijke woning in twee gedeelten gesplitst was. Het huis is vijf traveeën breed en blijkt balkdragende muren te hebben. De plafonds boven de benedenvertrekken bestaan uit moer- en kinderbalken. Tussen de kinderbalken bevinden zich nog oude troggewelfjes. Sporen op de binnenmuren laten nog zien waar vroeger de schouwen en de bedsteden geweest zijn. Voor zover na te gaan bevat dit huis geen gebint. Dat het toch nog gebouwd werd met een verdieping uitsluitend aan de voorkant, kan alleen maar verklaard worden uit het vasthouden aan een gewoonte, die bij het bouwen zonder gebint geen zin meer had en dan ook vrij snel verdwenen is.²⁹³

15. Aarle-Rixtel, Havenweg 1-3, foto 1977.

16. Aarle-Rixtel, Havenweg 1-3, dwarsdoorsnede, schets. Tekening van P. Ingen-Housz, 1979.

Bron: Ruhe 1980.

11.31.1.072 Woonhuis, Wilheminalaan 1-4, Aarle-Rixtel

Woonhuis uit de 18^e/19^e eeuw.

11.31.1.073 Woonhuis, Kouwenberg 35, Aarle-Rixtel

Huis uit 1906. Was in begin een horlogezaak en later consultatiebureau van het Witgele kruis. Monumentaal.²⁹⁴

Afbeelding: Kouwenberg 35 in Aarle-Rixtel (Google streetview).

²⁹³ Ruhe 1980.

²⁹⁴ H. v. Beek, Kouwenberg, Hagelkruis jg. 25, nr. 4, 2008, p. 18-20.

31.2. Boerderij

Het woon-stalhuis van de klassieke boerderij of het overeenkomende gebouw bij jongere boerderijen. Over het algemeen zijn de hieronder geïnventariseerde boerderijen van het langgeveltype. Vóór het jaar 1600 bestond het type van de langgevelboerderij nog niet en waren er in de Nederlanden uitsluitend boerderijen van het hallenhuistype te vinden.

Hallenhuis

Boerderijen van het hallenhuistype hadden een geringere lengte dan de latere langgevelboerderijen, maar wel een grotere breedte. De toegang naar en de ramen voor het woongedeelte waren gesitueerd in de kopgevel. De dakranden aan de zijkanten waren laag. De staldeuren waren in het algemeen in de achterste kopgevel te vinden. In het prille beginstadium van dit boerderijtype leefden mens en dier samen in één ruimte. Het zware omvangrijke dak werd gedragen door een stelsel van eiken ankerbalkgebinten met daarop de kaspanten.

De buitenwanden waren in het beginstadium van gevlochten twijgen en leem (fitselstek). De berging van hooi en stro gebeurde op de zolder. Later ook steeds meer in een los van de boerderij staande schuur. Hier was dat meestal een zogenaamde dwarsdeelschuur. Dat wil zeggen dat de schuurdeuren in het midden van de lange gevel zaten. Achter deze deeldeuren lag dan de dorsvloer. Hier werden ook de voertuigen gestald. Elders op de zandgronden was de schuur dikwijls een zogenaamde "Vlaamse schuur".

Langgevelboerderij

In het oostelijk gedeelte van Noord-Brabant en in het Belgische Limburg op de zandgronden heeft zich vanaf ongeveer het jaar 1600 de langgevelboerderij ontwikkeld. De oorspronkelijk los van de boerderij staande schuur werd tegen de (pot)stal aangebouwd. Omstreeks 1700 construeerden men niet langer leemen wanden, maar muren van gebakken stenen. Omdat de deur- en raamopeningen in de lange gevel kwamen moesten de zijwanden hoger worden opgetrokken en werden de nieuwe boerderijen minder breed uitgevoerd. Vanwege die geringere breedte en omdat de gemetselde buitenmuren, in tegenstelling tot de leemen wanden, ook lasten konden dragen, werden later over de gehele breedte van de boerderij in plaats van gebinten zware houten balken gelegd. Daar werden de kaspanten op geplaatst.

11.31.2.001 Boerderij Achterbosch 11, Lieshout

Beoogd gemeentelijk monument.

Oorspronkelijk hallehuis, nu langgevelboerderij, authentiek, ca. 1790.

Ten zuidwesten van de dorpskern Lieshout, daarvan gescheiden door het Wilhelminakanaal, bevindt zich het agrarische buurtschap Achterbosch. Ook nu nog bestaat het voornamelijk uit (voormalige) boerderijen, waarvan de meeste met een lange historie. Het betreffende object ligt op enige afstand van de weg, met de nokas parallel daaraan. Het woongedeelte bevindt zich links, het voormalige bedrijfsgedeelte bevindt zich rechts. Aan de achterzijde ligt een aantal schuren, waarvan één cultuurhistorisch interessant.

De gevels van de boerderij waren tot voor kort opgetrokken uit rode handvorm baksteen en grotendeels voorzien van geblokt pleisterwerk. De voor- en zijgevels bestaan op dit moment uit een kalkzandstenen binnenmuur. Een buitenschil is nog niet aanwezig. De achtergevel bestaat uit diverse vlakken metselwerk in rode baksteen, uit verschillende periodes. Het gebouw wordt afgedekt door een wolfdak met een schild aan de zijde van het bedrijfsgedeelte. Het is gedekt met blauwe en rode Oud-Hollandse pannen, die om en om zijn gelegd. Het dak dateert in zijn huidige vorm uit de jaren 1970. Tot die tijd was het bedekt met stro/riet met een pannen voet. Ter hoogte van de brandmuur steekt een gemetselde schoorsteen door het dak.

De indeling van de nieuwe voorgevel is nog gelijk aan de situatie voor de recente verbouwing. Alle vensters en deuren (van hout) zijn echter nieuw. Het woongedeelte links begint met twee zesruits vensters, waarna de houten voordeur met enkelruits bovenlicht volgt. Het stalgedeelte bevat vervolgens twee kleinere zesruits vensters (dit waren voorheen ijzeren exemplaren), een houten deur, een klein zesruits venster en tenslotte een hoge deeldeur. In het dak bevinden zich ter hoogte van het woongedeelte twee ijzeren klepvensters.

De linkerzijgevel bevat linksonder het keldervenster (op dit moment enkel een opening) en daarboven een vierruits keldervenster. De kelder en opkamer bevinden zich opvallend hoog, wat erop wijst dat het grondwaterpeil eveneens hoog is of dat was ten tijde van de bouw van de kelder. Rechts bevat de gevel twee zesruits vensters en op die verdieping is een klein vierruits venster geplaatst.

Midden in de rechterzijgevel is een houten deur geplaatst. Verder bevat deze zijde geen bijzonderheden.

In de achtergevel bevindt zich geheel links een kleine opening die vanaf de binnenzijde is dichtgemaakt. Vervolgens bevat de gevel een houten deur, dan een deuropening waar het een en ander aan is versleuteld, een ijzeren zesruits venster (gezien het metselwerk de vervanging van iets groters) en ten slotte een houten deur als afsluiter van het bedrijfsgedeelte. In het woongedeelte zijn een ijzeren zesruits venster, een houten deur en een driedelig venster aanwezig. De achtergevel (voor zover sprake is van één samenhangende gevel) verkeert in slechte staat. Delen van het muurwerk worden door de kap naar buiten gedrukt.

Het interieur van de boerderij toont een lange historie. Er zijn elementen uit vele verschillende periodes aanwezig. De historische kern van de boerderij wordt gevormd door het gebint, dat vermoedelijk uit de zeventiende eeuw dateert. Het ankerbalkgebint laat zien dat de boerderij is gebouwd als hallenhuis. Op een zeker moment in de geschiedenis (waarschijnlijk in de tweede helft van de negentiende eeuw) zijn de gebintstijlen aan de straatzijde afgezaagd en is de voorgevel naar achteren geplaatst. Met deze verbouwing ontstond in de voorgevel ruimte voor inrijdeuren. Het bedrijfsgedeelte is bij deze verbouwing vermoedelijk ook met twee traveeën verlengd.

In de overgang tussen het bedrijfsgedeelte en het woonhuis heeft een verbouwing plaatsgevonden, waarbij een trap naar de zolder en sanitair zijn aangebracht. De deuren van het sanitair dateren uit de jaren 1920/1930.

Het voorhuis bevat elementen uit de bouwtijd tot nu. De kelder heeft een gemetseld tongewelf en een spekkui. Via de opkamer is ook de zoldering bereikbaar. Hier is te zien dat de brandmuur en de schoorsteen enige decennia geleden opnieuw zijn opgemetseld. Ook de sporenkap is zo'n dertig jaar geleden vernieuwd. Wel zijn op de zoldering de gebintplaten inclusief liplassen zichtbaar.

In de keuken staat een keukenblok met granito blad. De grote schouw in de herd is tot kast herbestemd, maar de bordenlijst is zichtbaar gelaten. De meeste deuren in het voorhuis dateren ten minste uit de negentiende eeuw en zijn voorzien van bijzonder hang- en sluitwerk (o.a. sluitwerk van gesneden hout).

De schuur achter de boerderij lijkt op het eerste gezicht van grote ouderdom, omdat het gebouw net als de achtergevel van de boerderij uit verschillende stukken muurwerk is opgetrokken. In feite bestaat het bouwwerk uit twee losse schuurtjes met een golfplaten overkapping die beide stukken verbindt. Op oude kadastrale kaarten (tot in de jaren 1940) is het gebouw echter niet ingetekend, overigens in tegenstelling tot een grote schuur die tussen het bedrijfsgedeelte en de straat heeft gestaan én een zogenaamde turfschop die op het kadastraal minuutplan van 1811-1832 aan de kant van het bedrijfsgedeelte stond. Volgens de overlevering is het rechter gedeelte van de schuur achter de boerderij pas in de tweede helft van de twintigste eeuw versteend. Waarschijnlijk is hierbij wel gebruik gemaakt van oude materialen (stenen, deuren en ramen), wellicht van het gebouw dat ooit aan de voorzijde stond.

Aan de achterzijde van de boerderij staat ter hoogte van het woongedeelte een gemetselde en deels bepleisterde waterput met een betonnen deksel.

Waardering

De boerderij is cultuurhistorisch waardevol vanwege de grote ouderdom en als onderdeel van de (agrarische) geschiedenis van het buurtschap Achterbosch. De vele nog aanwezige oude elementen in de boerderij vertellen ieder een verhaal, over de bouwgeschiedenis, de gebruiksgeschiedenis en het leven van de agrariër door de eeuwen heen. Recentelijk is met de sloop van drie buitenmuren

(inclusief alle ramen en deuren) een aanzienlijk deel van die geschiedenis gewist. De ziel van de boerderij, het gebint, is echter nog volledig aanwezig. Ook de kelder met tongewelf dient in het bijzonder genoemd te worden. De boerderij heeft dan ook een grote bouwhistorische waarde. De schuur en de put zijn interessante cultuurhistorische elementen, maar niet meer dan dat, hoewel een bouw/materiaalhistorisch onderzoek in de schuur wellicht de moeite waard zou zijn.

Afbeelding: Achterbosch 11 te Lieshout

11.31.2.002 Boerderij De Biezen 5, Aarle-Rixtel

Gemeentelijk monument

Langgevelboerderij met voergang en potstal, uit 1910.

Ten oosten van Beek ligt in bosrijk gebied deze opvallend lange langgevelboerderij uit 1910. De boerderij ligt met de nokas haaks op de smalle onverharde zijtak van De Biezen, echter parallel aan de hoofdweg met diezelfde naam. Het woongedeelte ligt aan de kant van de zijtak, terwijl de voorzijde van het woongedeelte naar de hoofdweg is gericht. Rondom het gebouw bevindt zich een ruim erf, voor het woongedeelte een siertuin.

Het eenlaags bouwvolume met rechthoekige plattegrond is opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in kruisverband met kalkvoeg. De plint is gevoegd met een hardere grijze voeg. Op de langsgevels zijn gemetselde pilasters aanwezig. Het gebouw wordt afgedekt door een zadeldak met rode verbeterde Hollandse pannen. Ter hoogte van de brandmuur bevindt zich op de nok een gemetselde schoorsteen. Midden op het woongedeelte is een dakruiter met bel aanwezig. De bel is echter een replica, want de oorspronkelijke bel is zo'n 15 jaar geleden gestolen. Het gebouw is aan de buitenzijde gerenoveerd, waarbij de invulling van de gevelopeningen gedeeltelijk is vernieuwd. Het houtwerk is wit en donkergroen geschilderd.

De voorgevel is in dit geval de langsgevel waarin de voordeur is geplaatst. Het woongedeelte links heeft een klassieke indeling: aan weerszijden van de voordeur bevindt zich onder een strekse boog een modern zesruits venster (kleppend bovenlicht) met hardstenen lekdorpel en houten luiken. De houten voordeur met nieuwe hardstenen neuten, dorpel en tweeruits bovenlicht bevindt zich eveneens onder een strekse boog. Rechts van de deur is in een baksteen "ANNO 1910" geschreven. Rechts van de brandmuur begint het voormalige bedrijfsgedeelte met een eenzelfde deur. Hierna bevinden zich de volgende elementen: een stalen spinnenkopvenster met een hardstenen lekdorpel, een getoogde houten staldeur met ruitjes bovenin, twee spinnenkopvensters met lekdorpel en een zeer hoge houten deeldeer. Boven alle openingen bevindt zich een getoogde rollaag, afgedekt met een koppenlaag. Alleen boven de deeldeer is een segmentboog gemetseld. Ter hoogte van de balklaag zijn smeedijzeren muurankers aangebracht: kleine bij het woongedeelte en grote bij het bedrijfsgedeelte. Bovenaan de gevel is een bloktand en overhoekse muizentand gemetseld. Bij het woongedeelte gaat deze echter schuil achter de moderne zinken goot. Op het dak boven de voordeur

bevindt zich een klein tuimelvenster. Op het dak boven het bedrijfsgedeelte zijn enkele lichtpannen aanwezig.

Op de begane grond van de linkerzijgevel bevinden zich twee zesruits vensters met kleppend bovenlicht, gepleisterde lekdorpel, houten luiken aan weerszijden en strekse boog aan de bovenzijde. Op de verdieping zijn twee zesruits vensters (kleppend bovenlicht) met gepleisterde lekdorpels onder strekse bogen geplaatst. Ter hoogte van de balklaag zijn sierlijke smeedijzeren ankers aangebracht, ter hoogte van de gordingen zijn dit simpele smeedijzeren ankers. Langs de dakrand bevindt zich een overhoekse muizentand. Op de hoeken en in de top is siermetselwerk aanwezig.

De rechterzijgevel is nagenoeg blind. Rechts op de begane grond is een houten deur onder een steens rollaag geplaatst. Op de verdieping bevindt zich tussen rollagen een klein houten vierruits venster zonder glas. Langs de dakrand is een overhoekse muizentand aangebracht. Muurankers geven de plaats van de balklaag en gordingen aan.

Geheel links bevat de lange achtergevel een enkelruits venster onder een rollaag, dan een houten deur met hardstenen dorpel en halfrond bovenlicht met roedenverdeling onder een rollaag, een houten deur met drieruits bovenlicht onder een rollaag en een stalen negenruits stalvenster met gepleisterde lekdorpel onder een rollaag met koppenlaag. Vervolgens is de getoogde houten staldeur met ruitjes onder een getoogde steens rollaag met koppenlaag geplaatst. Hierna bevindt zich tegen de dakvoet een houten luik en daaronder twee spinnenkopvensters, alle drie met gepleisterde lekdorpel. Het bedrijfsgedeelte eindigt met een houten deur met nieuwe hardstenen dorpel en neuten en een tweeruits bovenlicht onder een strekse boog. Het woongedeelte bevat twee zesruits vensters (kleppend bovenlicht) met gepleisterde lekdorpel, houten luiken en een strekse boog. Op de foto in het MIP zijn geheel rechts twee keldervensters zichtbaar. Door de beplanting is niet duidelijk of deze nog aanwezig zijn. Ter hoogte van de balklaag zijn muurankers in de gevel aanwezig: grote bij het bedrijfsgedeelte en kleine bij het woongedeelte. Onder het rechter gedeelte van de dakvoet bevindt zich een moderne zinken goot.

Het interieur van het voorhuis mocht niet bekeken worden. In het achterhuis zijn de oude gebinten inclusief houtverbindingen en telmerken nog aanwezig. Ook de houten zoldering is nog oorspronkelijk.

Waardering

De boerderij is cultuurhistorisch en stedenbouwkundig waardevol als onderdeel van de begin twintigste-eeuwse bebouwing van het buitengebied ten oosten van Aarle-Rixtel en Beek en Donk. Daarbij heeft het gebouw architectuurhistorische waarde vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en tot op zekere hoogte de gaafheid van materiaal en detailleringen. De boerderij verkeert in goede staat dankzij restauratie/verbouwingswerkzaamheden. Bij die werkzaamheden hebben verschillende gevelopeningen een nieuwe invulling gekregen, echter hierbij is rekening gehouden met de eenvoud en typologische kenmerken van een boerderij. De indeling is onveranderd. Het bedrijfsgedeelte bevat nog alle essentiële authentieke elementen, zoals de voergangdeuren, potstaldeuren en deeldeur.

Afbeelding: De Biezen 5 te Aarle-Rixtel

11.31.2.003 Boerderij Bosscheweg 92, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Langgevelboerderij vroeger behorende bij het Slotje

11.31.2.004 Boerderij Bosscheweg 94, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Langgevelboerderij vroeger behorende bij het Slotje

11.31.2.005 Boerderij Bosven 2, Mariahout

Beoogd gemeentelijk monument.

kortgevel ontginningsboerderij

11.31.2.006 Boerderij Croylaan 11, Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 10437

Boerderij van het Kempische langgeveltype.

Afbeelding: Croylaan 11 (juni 2012)

11.31.2.008 Boerderij Croylaan 4, Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. ??

MIP AE002-001379

Zeer lange, mogelijk verlengde boerderij onder zadeldak.

Uit 1900

11.31.2.009 Boerderij Croylaan 4a, Aarle-Rixtel

Gemeentelijk monument

langgevel, hallehuis, geen woonbestemming

Ca. 1800

Ten westen van Aarle-Rixtel ligt aan de deels onverharde Croylaan een zeer lange, vervallen langgevelboerderij. Het pand ligt in een flauwe bocht, met de kopgevel van het woongedeelte naar de straat gericht. Het is toegankelijk via een pad dat vanaf de straat naar het voormalige bedrijfs gedeelte loopt. Rond het gebouw bevindt zich veel groen: gras, een moestuin en verschillende hoge bomen. Voor de westgevel ligt een waterput met een betonnen ring.

Het betreft een boerderij met een zeer oude kern (zeventiende of achttiende eeuw). Het gebouw is opgetrokken als hallehuis (met de voordeur in de kopgevel) en later verbouwd tot langgevelboerderij. Op het kadastraal minuutplan van 1832 is op deze locatie al een lang gebouw te zien. De boerderij heeft echter pas later, rond 1900, zijn huidige lengte verkregen. Bij deze verbouwing is zowel de voor- als achterzijde verlengd. Het is erg ongebruikelijk om een dergelijke boerderij ook aan de voorzijde te verlengen.

De eenlaags boerderij is opgetrokken rode bakstenen. In het metselwerk is nog zeer goed zichtbaar dat verschillende muurvlakken uit verschillende tijden stammen. Zo is het voormalige woongedeelte vrij strak gemetseld in kruisverband, terwijl de gevels van het stalgedeelte in wild verband zijn gemetseld. Ter hoogte van het stalgedeelte is het metselwerk weer strakker. De binnenmuur tussen de stal en de schuur is met leem besmeerd. Onderaan de buitengevels is een gepleisterde plint aangebracht. In de langsgevel aan de oostzijde is hierin decoratie aangebracht die in de omgeving rond 1900 veel voorkwam. Het gebouw wordt afgedekt door een lang zadeldak van rode pannen. De

kapspanten en dakpannen zijn circa zestig jaar geleden vernieuwd. Oorspronkelijk had de boerderij een rieten kap. De spanten rusten echter wel op de oude gebinten. In het midden van het lange gebouw is het dak meer ingezakt; (ook) hieraan is te zien dat er aan de voor- en achterzijde een latere uitbreiding is geweest. Tussen het woongedeelte en het bedrijfs gedeelte bevindt zich op de nok een gemetselde schoorsteen. Aan de voorzijde is op het rechter dakvlak nog een schoorsteen gemetseld. Het houtwerk van de boerderij was donkergroen en wit geschilderd, echter het donkergroen is nu verkleurd naar lichtblauw.

De voorgevel is in dit geval de kopgevel aan de straatzijde (noordgevel). Hierin bevindt zich links op de begane grond een venster met twee dichtgetimmerde luiken (waarachter een T-venster) en een gepleisterde lekdorpel. In het midden van de verdieping is een dubbel enkelruits venster aanwezig. Ter hoogte van de balklaag zijn muurankers geplaatst.

In de linkerzijgevel bevindt zich van links naar rechts tweemaal een grote dubbele houten deur, tweemaal een getoogd zesruits ijzeren stalvenster met gepleisterde en geschilderde omlijsting, een geheel begroeid stalvenster, een houten deur met ruit (jaren '60) en enkelruits bovenlicht, en ten slotte tweemaal een venster met dichtgetimmerde luiken (waarachter links een vrij modern enkelruits venster met enkelruits bovenlicht en rechts een T-venster) en een gepleisterde lekdorpel. Rondom het middelste stalvenster is in het metselwerk zichtbaar dat hier een grote staldeur is dichtgemetseld. Dit laat zien dat de stal aanvankelijk een potstal was.

In de rechterzijgevel zijn van links naar rechts de volgende elementen aanwezig: een houten deur en twee achtruits stalvensters met geschilderde lekdorpeltegels. Hierna eindigt de aanbouw van ca. 1900 en springt de gevel iets naar voren. Daardoor is nog een stuk vlechting langs de dakrand van de voormalige kopgevel te zien. In het oudere deel bevindt zich een venster met roedenverdeling (t.b.v. de opkamer, echter het venster is pas geplaatst nadat de voorgevel is verlengd) en een getoogd keldervenster met houten(!) tralies, een enkelruits venster met enkelruits bovenlicht en een houten vierruits deur. Vervolgens is er onder een afdak een vensteropening naar de stal en een buitentoilet met oude houten deur waarin een tweeruits luik zit. Verder naar rechts is de gevel voor een groot deel begroeid. Hier zijn een dubbele houten deur, getoogd zesruits stalvenster, enkele houten deur en een moderne garagedeur aanwezig.

De achtergevel van de boerderij is geheel begroeid. Hierin bevindt zich tenminste één stalvenster.

Afbeelding: grupstal met gebint en rechts de zolder met schouw en brandmuur.

Het interieur bevat nog veel authentieke elementen. De boerderij is vijfendertig jaar geleden verlaten en sindsdien is er niet veel veranderd. Zo is er in het voorhuis nog een grote schouw, waarvoor men ooit deurtjes heeft aangebracht. Hier is later behang overheen geplakt. In de schouw zijn planken aanwezig (om dingen op te zetten) en een luikje naar de stal. Verder zijn er in de herd twee bedsteden aanwezig. De kelder is niet bijzonder diep (vanwege het grondwaterpeil), zodat de opkamer erg hoog ligt. In de kelder ligt een plavuizenvloer en ook de pekkuip is nog aanwezig. In de herd is een moderne trap naar de bovenverdieping gemaakt, die toegang geeft tot twee slaapkamers aan de voorzijde van het huis (in het nieuwere gedeelte). In het stalgedeelte bevindt zich nog een complete grupstal met drinkbakken en afvoergeulen. De ankerbalkgebinten zijn genummerd met

Romeinse cijfers (telmerken) en dateren vermoedelijk van rond 1800. Boven de stal bevindt zich een hooizolder. Achter de brandmuur is op zolder te zien dat de schouw ooit opnieuw is opgetrokken, hetzij in oude stenen. Ook hier zijn de vlechtingen van de oude voorgevel zichtbaar. De kap is circa zestig jaar geleden geheel vernieuwd. De gebinten in het schuurgedeelte zijn doorlopend genummerd, maar deze dateren van rond 1900.

Waardering

De langgevelboerderij is uitzonderlijk vanwege de lengte (die verkregen is door verbouwingen) en de ouderdom. De hoofdvorm is na de verbouwingen rond 1900 intact gebleven en in zowel het exterieur als het interieur zijn veel authentieke elementen aanwezig. Om die redenen is het gebouw inclusief het omringende erf van grote cultuurhistorische waarde. Ook is er, vanwege de lengte en vanwege de aanwezigheid van zeer oude gebinten en metselwerk, sprake van bouwhistorische waarde.

Afbeelding: Croylaan 4a te Aarle-Rixtel

11.31.2.010 Boerderij Den Houw 2, Lieshout

Beoogd gemeentelijk monument.
langgevel met erf

11.31.2.011 Boerderij Dorpsstraat 76, Lieshout

Rijksmonument nr. 25885
Brabantse langgevelboerderij onder wolfdak met riet en pannen gedekt. Eerste helft 18e of 19e eeuw (zeker voor 1831).

11.31.2.012 Boerderij Dorpsstraat 92, Lieshout

Beoogd gemeentelijk monument.
langgevel authentiek

11.31.2.013 Boerderij Gernersteweg 5, Beek en Donk

Gemeentelijk monument
ontginningsboerderij bij buitenplaats Eykenlust uit 1938
Ten oosten van Beek ligt in het landelijke gebied aan de overzijde van de Zuid-Willemsvaart de ontginningsboerderij "Elisabethhoeve". Het gebouw behoorde tot landgoed Eijckenlust. Het betreft een kopgevelboerderij die op enige meters afstand van de straat ligt. Links van het gebouw bevindt zich een ruim erf, rechts is een smalle strook grond. Ook aan de achterzijde ligt een smal stuk grond. Het terrein is omheind met hoge bomen en een ijzeren hek tussen gemetselde pijlers (aan de voorzijde). Rond de boerderij ligt gras.

Het eenlaags gebouw met rechthoekige plattegrond is opgetrokken in beige baksteen, gemetseld in halfsteens verband. De plint is opgetrokken in een rodere steen. De voegen liggen verdiept (typerend voor architectuur uit de jaren dertig). De boerderij heeft een zadeldak gedekt met rode verbeterde Hollandse pannen. Ter hoogte van het woongedeelte bevindt zich op de nok een gemetselde schoorsteen. Het houtwerk is wit, donkergroen en okergeel geschilderd.

De voorgevel is symmetrisch van opzet. In het midden bevindt zich onder een rollaag de houten voordeur met vierruits half rond bovenlicht en hardstenen lekdorpel. Aan weerszijden van de deur is een dubbel vierruits venster met dubbel tweeruits bovenlicht en houten luiken geplaatst. Op de verdieping zijn twee dubbele vierruits vensters aanwezig. Tussen de begane grond en de verdieping vormen smeedijzeren muurankers het jaartal 1938. In de top is in gepleisterde baksteen de naam “..ELISABETHHOEVE.” gecreëerd. De letters zijn wit geschilderd. Het dak heeft een overstek.

In de linkerzijgevel bevindt zich links een driedelige raampartij met driedelig bovenlicht uit ca. 1970. Rechts hiervan zijn onder een lange betonnen latei een houten deur, twee zesruits stalvensters en een houten deur met ruitjes (van later datum) geplaatst. Het linker venster heeft een gemetselde lekdorpel, het rechter een gepleisterde. Geheel rechts bevindt zich een grote vensterpartij met drie vierruits vensters, drie tweeruits bovenlichten en luiken aan weerszijden. Langs de dakvoet bevindt zich een moderne zinken goot. Op het dak zijn één ouder dakvenster en drie moderne tuimelvensters aangebracht.

De rechterzijgevel bevat links in het woongedeelte een venster waarvan het houten luik gesloten is. Onder tegen de gevel is recent een kleine uitbouw met houten luik (ten behoeve van de kelder) gemetseld. Rechts hiervan bevindt zich op de grond een dubbel enkelruits keldervenster. Hierboven is een dubbel vierruits venster met houten luiken en ernaast een enkelruits venster. Verder naar rechts zijn onder een gezamenlijke betonnen latei een venster met gesloten houten luik en gemetselde lekdorpel, een zesruits stalvenster met gemetselde lekdorpel en een houten deur geplaatst. Geheel rechts bevinden zich tenslotte onder een gezamenlijke latei een vierruits venster met gemetselde lekdorpel en een houten deur. Langs de dakvoet is een moderne zinken goot aangebracht. In het dakvlak bevinden zich twee oude dakvensters.

Tegen de achtergevel is een houten afdak geplaatst. Direct hierachter is het terrein zwaar begroeid, waardoor de gevelopeningen op de begane grond niet zichtbaar zijn en die op de verdieping nauwelijks. Onder een gezamenlijke betonnen (ongeschilderde) latei bevinden zich aan weerszijden van een grotere opening twee tweeruits vensters met een rollaag onder.

Waardering

De boerderij Elisabethhoeve is als ontginningsboerderij cultuurhistorisch waardevol als onderdeel van de agrarische ontwikkeling van het gebied in de eerste helft van de twintigste eeuw. Voorts is het gebouw stedenbouwkundig waardevol door de ligging aan de Gemertseweg, van oudsher de doorgaande weg van Beek naar Gemert. Bovendien is er sprake van architectuurhistorische waarde vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en detailleringen. De meeste gevelopeningen hebben nog de oorspronkelijke invulling. De plaatsen waar wel iets gewijzigd is liggen uit het zicht in de zijgevels. Tegen de achtergevel staat een houten afdak, maar de gevel hierachter is nog authentiek.

Afbeelding: Gemertseweg 5 te Beek en Donk

11.31.2.014 Boerderij Ginderdoor 37, Mariahout

Beoogd gemeentelijk monument.

Langgevel, doorontwikkeld hallehuis, authentiek.
Stond in 1736 al op de huizenlijst.

11.31.2.015 Boerderij Herendijk 12, Lieshout

Gemeentelijk monument.

Stond in 1832 al op de huizenlijst van het kadaster.

Tussen Beek en Donk, Lieshout en Mariahout ligt verscholen tussen de dichte begroeiing op het perceel een voormalige boerderij. Het gebouw ligt met de langszijde parallel aan de Herendijk. Het wordt aan alle zijden omringd door een diversiteit aan bomen en planten. Het perceel is toegankelijk via een oprit links. Het betreft een eenlaags kortgevelboerderij, want de voordeur van het pand bevindt zich in de (vanaf de straat gezien) rechterzijgevel. Volgens de overlevering is het midden van de boerderij ooit ingestort, waarna met hulp van de hele buurt het achterste gedeelte (dat toen nog van hout moet zijn geweest) tegen het voorste is gezet. Bij een latere verbouwing is aan de achterzijde weer een stuk aangebouwd. Aan het gebouw is door de jaren heen veel aangepast en toegevoegd. Alle gevels zijn hierbij vernieuwd, met uitzondering van een stukje in de voorgevel. Voor verschillende verbouwingen heeft men hier en daar gebruik gemaakt van oud materiaal, zoals spinnenkopvensters. Het gebouw wordt afgedekt door een wolfdak (deels riet en deels bonte Hollandse pannen). Ter hoogte van het woongedeelte bevindt zich een gemetselde schoorsteen (oorspronkelijk locatie). Op het voormalige stalgedeelte is eveneens een schoorsteen gemetseld. Het houtwerk is wit, okergeel en donkergroen geschilderd.

De voorgevel is de lage gevel die langs de straat ligt. Hierin bevinden zich van links naar rechts een dubbele houten deur (terugwijkend) en drie gietijzeren spinnenkopvensters met een rollaag onder en boven. Geheel rechts staat het oorspronkelijke stuk gevel. Bovenaan is een stroomlaag aangebracht. Onder in de gevel bevindt zich een keldervenster met traliwerk.

In de linkerzijgevel is links een houten deur met rollaag erboven en rechts twee gietijzeren spinnenkopvensters tussen rollagen. Ter hoogte van de zoldering is een vierruits venster met gemetselde lekdorpel aanwezig. Langs de dakrand zijn vlechtingen en een stroomlaag in het metselwerk aangebracht.

In de rechterzijgevel bevindt zich in het midden de voordeur. Het betreft een houten deur met drieruits bovenlicht en hardstenen dorpel. Boven de deur is een rollaag gemetseld. Links van de voordeur

bevindt zich een modern zesruits venster met een rollaag boven en gemetselde lekdorpel onder en een enkel houten luik. Rechts van de voordeur is een modern zesruits venster met drieruits bovenlicht aanwezig. Ook hier is een rollaag aan de bovenzijde geplaatst, een gemetselde lekdorpel aan de onderzijde en aan weerszijden een houten luik. Geheel rechts bevindt zich een modern negenruits venster met rollaag, gemetselde lekdorpel en houten luiken. Ter hoogte van de zoldering is een klein vierruits venster met een rollaag onder aanwezig. Langs de dakrand zijn vlechtingen en een stroomlaag gemetseld.

De achtergevel is links erg laag. In het midden wijkt de gevel terug, zodat hier ruimte is voor een openslaande tuindeuren met roeden en een zeer groot enkelruits venster met gemetselde lekdorpel aan weerszijden. Naar rechts is de gevel weer verder naar voren geplaatst. Hier bevindt zich een dubbel zesruits venster met onder een gemetselde lekdorpel en aan weerszijden een houten luik. Op het dak boven dit gedeelte zijn twee halfronde dakkapellen in het riet aanwezig.

In het interieur zijn diverse oude elementen aanwezig. Sommige materialen zijn van elders gekomen en hier hergebruikt. De herd is nog voor een groot deel oorspronkelijk. Hier bevindt zich een toegang tot de (ondiepe) kelder, een luikje naar de (hoge) opkamer, een bedstee en een schouw. In het gehele pand zijn oude ankerbalkgebinten met telmerken aanwezig. Ook de kaspanten hebben een behoorlijke leeftijd. Deze zijn voor een deel met houten pen-en-gatverbindingen verankerd.

Waardering

De boerderij is in de jaren '70 en '80 uitgebreid gerenoveerd. Hierbij is van het oude muurwerk weinig overgebleven. Ook de hoofdvorm is voor een deel gewijzigd door een verlenging van de linkerzijgevel en door uitstulpingen aan de achterzijde. In grote lijnen heeft het gebouw echter nog de typische vorm van een negentiende-eeuwse boerderij: de lage zijgevels, het wolfdak dat deels van riet en deels van pannen is, de spinnenkopvensters. Ook de kopgevel met de voordeur maakt een redelijk authentieke indruk. Het interieur van de herd is bijzonder vanwege de aanwezigheid van de bedstee, de schouw en de ondiepe kelder met opkamer. Verder zijn de gebinten en de kapconstructie een belangrijk onderdeel van de boerderij. Deze verschillende elementen maken het gebouw cultuurhistorisch van waarde.

Afbeelding: voorgevel en kapconstructie Herendijk 12 te Lieshout

11.31.2.016 Boerderij Het Laar 10, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

kopgevelboerderij authentiek hoge kwaliteit uit begin 19^e eeuw

Het betreft een boerderij die zich in het buitengebied tussen Beek en Donk, Aarle-Rixtel en Lieshout bevindt. Het object heeft als adres Het Laar 10, maar ligt vrij ver verwijderd van het agrarische buurtschap dat van oorsprong die naam draagt. Op het kadastraal minuutplan van 1811-1832 wordt de boerderij aangeduid als Het Vagevuur. Naast de boerderij is een langgerekt bouwwerk ingetekend. Volgens de aanwijzende tafel der grondeigenaren betreft dit een 'Huis'. Het object is aan het begin van de twintigste eeuw gesloopt. Even verderop liggen boerderijen met de namen De Hemel en De Hel. De Hemel bestaat nog, De Hel is verdwenen bij het graven van het Wilhelminakanaal.

De kern van de huidige boerderij Het Vagevuur lijkt te dateren uit het begin van de negentiende eeuw. Op deze locatie stond vermoedelijk al in de zeventiende eeuw een boerderij.

Boerderij aan het Vagevuur.

Uitsnede uit het kadastraal minuutplan 1811-1832 (www.watwaswaar.nl en Coenen 1992)

De betreffende boerderij is bereikbaar via een karrenspoor. Het gebouw ligt met de nokas haaks hierop. Het rieten wolfdak is voorzien van een voet van rode Oud-Hollandse pannen. De gevels zijn opgetrokken uit rode baksteen en gemetseld in kruisverband (kopgevels) en wild verband (langsgevels). De langsgevels dateren uit de jaren 1970. Het exterieur van de boerderij is in die periode ingrijpend vernieuwd. Al het voegwerk is vervangen door brede cementvoegen. Ook zijn de vensters vervangen, met name in de voorgevel door zeer getrouwe kopieën van de originele exemplaren. Het houtwerk is geschilderd in de kleuren wit, donkergroen en grasgroen.

De voorgevel bevat van links naar rechts een klein vierruits venster tussen rollagen, een groot schuifvenster met kleine roedenverdeling, luiken en een geschilderde lekdorpel, een houten voordeur met achtruits bovenlicht en een klein vierruits venster tussen rollagen. Op de verdieping zijn twee vierruits vensters geplaatst. Ter hoogte van de balklaag zijn smeedijzeren muurankers aanwezig. De gevel heeft een gepleisterde plint.

In de vernieuwde linkerzijgevel bevinden zich in het bedrijfsgedeelte drie kleine vierruits vensters met gemetselde lekdorpels en een houten deur. Ter hoogte van het woongedeelte is de dakvoet opgetild, zodat de zijgevel hoger is. Hierin bevindt zich geheel links een houten deur, vervolgens een staand zesruits venster met gemetselde lekdorpel en drie gekoppelde zesruits vensters met een gezamenlijke lekdorpel. Tegen de gevel bevindt zich een kleine aanbouw die grotendeels uit glas bestaat. Geheel rechts (ter hoogte van het gedeelte dat van oorsprong woongedeelte was) is de dakvoet weer iets verhoogd en loopt het dak verder door. In dit gedeelte zijn drie vierruits vensters (waarvan één dubbel) met gemetselde lekdorpels geplaatst.

De vernieuwde rechterzijgevel bevat een schuifvenster met kleine roedenverdeling en gemetselde lekdorpel, een keldervenster met diefijzers, nog twee schuifvensters, twee deeldeuren, twee staande zesruits vensters met gemetselde lekdorpels en tenslotte een deeldeur. Boven alle vensters is een rollaag gemetseld.

Tegen de achtergevel bevindt zich een kleine houten aanbouw met open zijkanten. Hierin is een deur in de achtergevel geplaatst. De verdieping bevat één kleine opening. De gevel dateert uit het interbellum. Van oorsprong liep het dak hier vanaf de nok tot bijna aan de grond.

Het interieur bevat nog veel authentieke elementen. Allereerst is er de gebintconstructie, die nog geheel aanwezig is. In het bedrijfsgedeelte staan ankerbalkgebinten met daarop spanten van rondhout. Enkele decennia geleden zijn er twee spanten bijgeplaatst, omdat de kap langzaam richting

de achtergevel zakte. Een gedeelte van de ruimte is volledig open, in een ander deel is een hooizolder aanwezig. In de kap is nog zichtbaar dat de beëindiging van de achtergevel van oorsprong anders was. Het huidige woongedeelte beslaat ook de vroegere voorstal. Hier bevindt zich tegen een muur een gebint met een 'vertakking'. In het oorspronkelijke woongedeelte bevindt zich tegen de linkerzijgevel een waterpomp. De herd is nog vrijwel geheel in de oorspronkelijke staat: hier is een grote open schouw met bordenlijst, een bedstee met houten omlijsting, een gepleisterd balkenplafond en zwarte en rode plavuizen in patroon gelegd rond één middelpunt.

Afbeelding: Schouw en bedstee en plavuizen in patroon, Het Laar 10 te Aarle-Rixtel

Voor de boerderij is een gemetselde waterput met een hefboom aanwezig. Verder staat links voor de boerderij een bakhuisje onder een zadeldak met een oven onder een lager zadeldak. De gevels zijn opgetrokken uit rode baksteen en gemetseld in halfsteens verband. Het dateert uit het interbellum.

Waardering

De boerderij is cultuurhistorisch waardevol als een restant van de vroegste bebouwing van het gebied tussen de kernen Beek en Donk, Aarle-Rixtel en Lieshout en als onderdeel van de agrarische geschiedenis van dat gebied. Omdat enige decennia geleden een grootschalige verbouwing heeft plaatsgevonden, heeft de buitenschil van het gebouw geen hoge architectuurhistorische waarde meer. De voorgevel heeft nog het meest authentieke uiterlijk, maar in de vensteropeningen bevindt zich geen historisch materiaal. Het interieur daarentegen bevat veel authentieke elementen. De structuur van het gebouw is enigszins gewijzigd, maar in het voorhuis bevindt zich de herd met een complete historische inrichting. De gebint- en spantconstructie is nog aanwezig in de gehele boerderij. Dit geeft het gebouw een grote cultuur- en bouwhistorische waarde. Tenslotte hebben de boerderij, de put en het bakhuisje ensemblewaarde als onderdelen van een klassiek boeren erf.

Afbeelding: Het Laar 10 te Aarle-Rixtel

11.31.2.017 Boerderij Het Laar 12, Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 6945

Brabantse langgevelboerderij uit de eerste helft van de 19e eeuw. Met riet en pannen gedekt wolfdak, vlechtingen in de rechter zijgevel en in het woongedeelte vensters met luiken en zesruitsschuiframes.

11.31.2.018 Boerderij Het Laar 3, Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 6944

Langgevelboerderij van het Brabantse langgeveltype, tweede kwart 19e eeuw. Stal op het einde der 19e eeuw verlengd. Het woongedeelte heeft aan de korte zijde een puntgevel.

11.31.2.019 Boerderij Kannelustweg 8 (4), Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 6940

Boerderij van het langgeveltype uit 1714 onder afgewolfd zadeldak; zesruitsschuiervensters en roedervensters, bakhuisje. Zeer fraai gelegen aan het begin van de Populierendreef.

11.31.2.020 Boerderij Kasteelweg 5 en 7, Aarle-Rixtel

Gemeentelijk monument

Dichtbij kasteel Croy ligt aan de Kasteelweg een langgevelboerderij uit circa 1870, genaamd "Antonius Hoeve". Het voormalige woongedeelte bevindt zich links, het bedrijfsgedeelte rechts. Het pand ligt in de lengte langs de smalle landelijke weg en wordt daarvan gescheiden door middel van lindes, een haag en een smalle voortuin. Links van het pand loopt een weg, via welke het erf aan de achterzijde toegankelijk is. Ook rechts is een oprit naar het achtererf aanwezig. Het terrein achter is gesplitst, net als de boerderij zelf. Tegen de achtergevel zijn twee aanbouwen gecreëerd. De eenlaags boerderij op rechthoekige plattegrond is opgetrokken in een flink formaat rode baksteen dat in kruisverband is gemetseld. Bovenaan de gevels bevindt zich een bloktand. Ter hoogte van het woongedeelte is de plint gepleisterd. Het gebouw wordt afgedekt door een wolfdak van riet met een dakvoet van gegolfde pannen, blauw aan de voorzijde en rood aan de achterzijde. Ter hoogte van het woongedeelte zijn twee gemetselde schoorstenen op de nol aanwezig. Het houtwerk is wit, lichtgeel en donkergroen geschilderd.

Het woongedeelte van de voorgevel bestaat uit een voordeur tussen twee identieke vensters, alle onder een anderhalfsteens strekse boog. De voordeur is een paneeldeur met drie gekleurde glas-inloodruitjes, een tweeruits bovenlicht en een nieuwe hardstenen neuten. Het venster aan weerszijden betreft een vierruits venster met tweeruits bovenlicht, houten luiken en een hardstenen lekdoorpel. Het bedrijfsgedeelte begint met een houten deur onder een anderhalfsteens strekse boog met tweeruits

bovenlicht en nieuwe hardstenen neuten. Rechts daarvan zijn tussen rollagen drie getoogde zesruits stalvensters geplaatst. Vervolgens een getoogde houten deur onder een rollaag, waarna weer twee dergelijke stalvensters. Hiernaast bevindt zich een getoogde dubbele houten staldeur met vierruits venster onder een gemetselde liggende ellipsboog. Tot slot zijn er nog drie stalvensters zoals beschreven aanwezig. Ter hoogte van de balklagen zijn smeedijzeren muurankers geplaatst. In het midden van de gevel is in smeedijzeren letters de naam "ANTONIUS HOEVE" geschreven. Onder de dakvoet is een moderne zinken goot aanwezig. Boven het woongedeelte bevindt zich in het dak een klein dakvenster.

Tegen de achtergevel van het woongedeelte is een aanbouw onder een lessenaardak aanwezig. De aanbouw maakt uit van de linkerzijgevel, maar aan deze zijde is de aanbouw geheel begroeid. Op de begane grond van hoofdvolume zijn twee vierruits vensters zoals beschreven aanwezig. Onder het linker venster bevindt zich een keldervenster met tralies onder een rollaag. Op de verdieping bevinden zich twee dubbele tweeruits draaivensters. Tussen de vensters is een strekse boog in het metselwerk zichtbaar, zodat mag worden aangenomen dat hier eerst een venster in de gevel zat. Langs de dakranden zijn boerenvlechten gemetseld. Ter hoogte van de balklaag zijn muurankers aanwezig.

De rechterzijgevel bevat op de begane grond drie zesruits stalvensters zoals beschreven. Dit zijn recente toevoegingen. Op de verdieping is het traditionele luik vervangen door een vierruits venster met houten luiken. Aan de onder- en bovenzijde bevindt zich een rollaag. Langs de dakranden zijn boerenvlechten in het metselwerk aanwezig. Ter hoogte van de balklaag zijn muurankers aangebracht.

In de achtergevel is geheel links een dubbele tuindeur met roeden onder een gemetselde liggende ellipsboog gecreëerd. Gezien het metselwerk betreft dit een recente toevoeging. Rechts hiervan is tot aan het voormalige woonhuis een afdak onder een lessenaardak geplaatst. Hieronder bevindt zich in de achtergevel een moderne deur met roeden. Vervolgens is een deel met hout dichtgezet. Hierin zijn links opzij deuren en vensters met roeden aangebracht. Aan de achterzijde bevinden zich drie vierruits vensters en een houten deur. Rechts opzij is een getoogd tweeruits stalvenster aanwezig. In de stenen achtergevel rechts van de uitbouw is een gemetselde liggende ellipsboog zichtbaar. De opening is echter dichtgezet met modern metselwerk. Hierin is onder een rollaag een getoogd vierruits stalvenster met ventilatieopening aan de onderzijde geplaatst. Rechts hiervan bevindt zich tussen rollagen een getoogd zesruits ijzeren stalvenster. Het afdak is aan de rechterzijde dichtgezet met een muur van kalkzandsteen. Hierin is een getoogd zesruits stalvenster geplaatst. Aan de buitenzijde is deze muur gepotdekseld. In de achtergevel van het hoofdvolume rechts van de uitbouw bevindt zich een houten deur met tweeruits bovenlicht onder een anderhalfsteens strekse boog (die zich overigens niet recht boven de deur bevindt, wat weer gecorrigeerd is in het metselwerk). Hiernaast zijn een enkelruits venster met tralies en twee vierruits vensters met tweeruits bovenlicht, hardstenen lekdorpel en een anderhalfsteens strekse boog aanwezig. Tenslotte bevindt zich een aanbouw van later datum (in halfsteens verband) onder een lessenaardak. Links opzij is in de gevel een enkelruits venster met lekdorpeltegels geplaatst, aan de achterkant een groot driedelig venster met lekdorpeltegels. De gevel rechts opzij maakt deel uit van de linkerzijgevel. Langs de dakvoet van zowel de achtergevel van het hoofdvolume als van de twee uitbouwen is een moderne zinken goot geplaatst. In het dakvlak is een zevental kleine dakvensters aanwezig.

Bij de voormalige boerderij zijn geen noemenswaardige bijgebouwen aanwezig.

Waardering

Het gebouw is cultuurhistorisch waardevol als onderdeel van de agrarische ontwikkeling van het platteland ten zuiden van Aarle-Rixtel. Daarbij is de voormalige boerderij belangrijk omdat deze zich vlakbij kasteel Croy bevindt en hoogstwaarschijnlijk een onderdeel vormde van het landgoed. Ook is er sprake van architectuurhistorische waarde en wel vanwege de gaafheid van de hoofdvorm van de boerderij en tot op zekere hoogte de detaillering. In indeling van het bedrijfsgedeelte is het een en ander gewijzigd in de loop der tijd. Dit is te wijten aan een veranderende bedrijfsvoering en aan het

herbestemmen van het bedrijfsdeel tot woning. De veranderingen hebben echter op kleine schaal en met respect voor het gebouw plaatsgevonden, zodat het karakteristieke uiterlijk bewaard is gebleven.

Afbeelding: Kasteelweg 5 en 7 te Aarle-Rixtel

11.31.2.021 Boerderij Kloosterdreef 7a, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.
langgevelboerderij bij klooster

11.31.2.022 Boerderij Kouwenberg 27, Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 6942

BOERDERIJ van het langgeveltype, blijkens jaartalankers in een der kopgevels daterend uit 1883. Met pannen gedekt zadeldak in het woongedeelte vensters met luiken en zesruitsschuiframes. Het stalgedeelte heeft twee getoogde staldeuren. III A.

Afbeelding: langgevelboerderij aan de Kouwenberg 27 in Aarle-Rixtel.

11.31.2.023 Boerderij Laag Strijp 26, Aarle-Rixtel

Gemeentelijk monument

Ten zuiden van Aarle-Rixtel ligt in de directe omgeving van kasteel Croy een boerderij uit 1933 die voorheen van de protestantse Maatschappij van Welstand was. Deze maatschappij liet boerderijen in met name Noord-Brabant bouwen en liet daar protestantse gezinnen wonen tegen een geringe pacht. De gezinnen werden vanuit noordelijke provincies in Brabant geplaatst om de protestantse gemeenschap te ondersteunen en ze bovendien een goed leven te bieden. Het is daarom niet geheel vreemd dat deze boerderij geen streekeigen type is. Het gebouw met een klein voorhuis en een zeer grote schuur direct daarachter heeft meer weg van het Vlaamse schuurtype dat veel voorkomt in West-Brabant en de Zuid-Hollandse eilanden.

De boerderij ligt op een flink aantal meters van de weg in een siervoor tuin. De kopse kant van het voorhuis is naar de straat gericht, maar de voordeur bevindt zich in de rechterzijgevel. Links van het pand bevindt zich grasland en een aantal schuren/stallen, rechts loopt een pad naar de velden. Aan de achterzijde zijn eveneens schuren/stallen aanwezig.

Het eenlaags gebouw heeft twee achter elkaar gelegen rechthoekige plattegronden, vooraan een kleine en achteraan een grote. Het is opgetrokken in beige-rode baksteen en gemetseld in Vlaams verband. De plint is gemetseld in een iets donkerdere steen. Zowel het lagere voorhuis als de grote schuur wordt afgedekt door een zadeldak (de nok haaks op de straat) met rode Muldenpannen. Op het voorhuis is een schoorsteen in halfsteens verband gemetseld. Het houtwerk is wit en donkergroen geschilderd.

De voorgevel is in dit geval de kopgevel aan de straatkant. Het bedrijfsgedeelte is breder dan het woongedeelte, zodat aan de voorkant links op de begane grond een enkele houten deur en een drieruits betonnen stalvenster met ventilatieopening aan de onderzijde onder een gezamenlijke betonnen latei zichtbaar zijn. Rechts van het woongedeelte bevindt zich onder een betonnen latei een enkele houten deur. Het metselwerk is zichtbaar gewijzigd, dus het is aannemelijk dat zich hier aanvankelijk nog een opening bevond. In de voorgevel van het voorhuis zijn op de begane grond onder een anderhalfsteens rollaag twee dubbele vierruits vensters met dubbele tweeruits bovenlichten aanwezig. De lekdorpel is gemetseld en rood geschilderd. Op de verdieping bevinden zich onder een anderhalfsteens rollaag twee dubbele vensters met roeden en een rood geschilderde gemetselde lekdorpel. Ter hoogte van de balklaag zijn smeedijzeren muurankers aangebracht die het jaartal 1933 vormen. Langs de dakrand zijn een koppenlaag en een rollaag gemetseld.

De linkerzijgevel van het bedrijfsgedeelte is zeer laag. Hierin zijn links twee betonnen lateien aanwezig, waaronder een opening zichtbaar is dichtgemetseld. Vervolgens zijn er twee verhoogde houten deurtjes t.b.v. varkens aanwezig, waarna een lager deurtje onder betonnen latei. Langs de dakvoet bevindt zich een zinken goot, terwijl in het dak een zestal kleine dakvensters aanwezig is. In het voorhuis bevinden zich onder een anderhalfsteens rollaag twee dubbele vierruits vensters met dubbele tweeruits bovenlichten en een rood geschilderde gemetselde lekdorpel. Langs de dakvoet is een houten goot op klossen aanwezig. In het dak bevinden zich twee kleine dakvensters.

In de rechterzijgevel bevindt zich links onder een anderhalfsteens rollaag een dubbel vierruits venster met dubbel tweeruits bovenlicht en rood geschilderde gemetselde lekdorpel. Rechts van het venster is een marmeren plaquette aangebracht met daarop de tekst "VALKENHOEVE, G. v. ASTEN, 8-2-'75". Hiernaast is onder een anderhalfsteens rollaag de voordeur aanwezig: een paneeldeur met enkelruits bovenlicht en hardstenen dorpel en neuten. Op de grond voor de deur is een stoepje van gevlamde gebakken tegels in geel en rood gecreëerd. Rechts is onder een anderhalfsteens rollaag een vierruits venster met tweeruits bovenlicht en rood geschilderde gemetselde lekdorpel aanwezig. Tot slot bevindt zich in het voorhuis een dubbele houten deur met tweeruits bovenlicht en een anderhalfsteens rollaag aan de bovenzijde. Langs de dakvoet is een houten goot op klossen aangebracht. In het dak zijn twee moderne tuimelvensters aanwezig. De rechterzijgevel van het bedrijfsgedeelte is net als de linkerzijgevel erg laag en bevat acht drieruits betonnen stalvenster met ventilatieopening aan de onderzijde. Boven twee vensters is telkens één betonnen latei geplaatst. Tussen de vensters is het metselwerk gewijzigd. Oorspronkelijk zaten er ijzeren stalvensters in de boerderij, maar omdat de ruitjes door toedoen van roest braken zijn ze vervangen door betonnen exemplaren. Langs de dakvoet bevindt zich een zinken goot.

De achtergevel is ooit gepleisterd omdat het metselwerk door de invloed van regen en wind slechter werd. Van links naar rechts zijn op de begane grond aanwezig: een enkele houten deur, dubbele houten deur met zinken afdakje, een drieruits betonnen stalvenster, zeer hoge dubbele houten deur met kleine ruit en afgeschuinde hoek, enkele houten deur en een enkelruits venster met lekdorpeltegels. Op de verdieping zijn twee drieruits betonnen stalvensters geplaatst en in de top bevinden zich vijf ventilatiegleuven.

Achter de boerderij zijn diverse bijgebouwen aanwezig. Het betreft schuren/stallen van later datum en een schop met lagere aanbouw die na de bouw van de boerderij met oude bouwmaterialen van het vorige woonhuis is opgebouwd. Deze is gemetseld in kruisverband en afgedekt met een zadeldak van rode gegolfde Hollandse pannen.

Het interieur is dusdanig gewijzigd dat van bijzondere authentieke elementen geen sprake meer is.

Waardering

De boerderij is cultuurhistorisch waardevol als onderdeel van de agrarische ontwikkeling van Aarle-Rixtel en als voorbeeld van een gebouw van de Maatschappij van Welstand. Voorts is het architectuurhistorisch van waarde vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en als voorbeeld van een boerderij uit de jaren dertig van de twintigste eeuw. Ook is het gebouw waardevol vanwege de zeldzaamheid van het type in deze streek. In de gevels is in de loop der tijd aan detailleringen het een en ander veranderd, maar de indeling is grotendeels intact gebleven. Vooral het voorhuis – en daarmee het vooraanzicht – is oorspronkelijk gebleven. In combinatie met de bijgebouwen op het achtererf, de schop in het bijzonder, vormt de boerderij een karakteristiek ensemble.

Afbeelding: Laag Strijp 26 te Aarle-Rixtel

11.31.2.024 Boerderij Mariastraat 2, Mariahout

Rijksmonument nr. 520188

BOERDERIJ op een krukvormige plattegrond, gebouwd in 1938-1939 in Ambachtelijk-traditionele stijl. De bouwvergunning is op 20 oktober 1938 afgegeven.

De krukboerderij is opgetrokken uit machinale baksteen en wordt gedekt door zadeldaken met verbeterde Hollandse dakpannen. De bakgoot rust op klossen. Aan de straatzijde bevindt zich de korte gevel van het woongedeelte, die symmetrisch is ingedeeld. Aan weerskanten van de deur houten kruisvensters met glas-in-lood bovenlicht. Paneelluiken voor de onderste helft van het venster. Op de eerste etage nog twee van deze vensters. In de top een rondlicht. Rondbogige bewerkte

In het woongedeelte van de linkerzijgevel een paneeldeur met gekoppeld venster en bovenlicht, een kruisvenster zoals voor. Dakkapel met plat dak en twee vierruits openslaande vensters. In de voorzijde van de uitbouw twee negenruits lichten met daar tussen een nieuwe stalen schuifdeur. Bakgoot op klossen. Verder een opgeklampte vleugeldeur, een vervanging van de oorspronkelijke schuifdeur waarvan het metalen schuifgedeelte nog aanwezig is. Boven twee zesruits lichten.

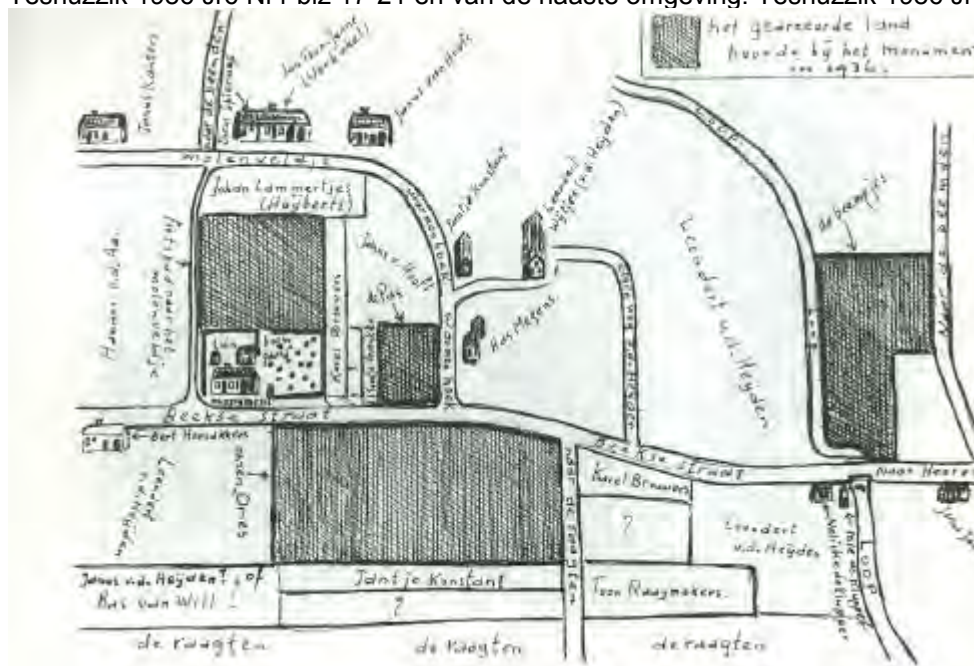
11.31.2.025 Boerderij Meervan 10, Mariahout

Ontginningsboerderij, met erf en landschap uit 1835.

Rijksmonument nr. 8791

Voor een beschrijving van de langgevelboerderij Pater Becanusstraat 75 zie: "Het Monument"

Tesnuzzik 1986 Jr6 Nr1 blz 17-21 en van de naaste omgeving: Tesnuzzik 1986 Jr6 Nr3 blz 8-11.²⁹⁵

Rijksmonument nr. 25884

Zie ook onder heerlijkheden – hoeve: 11.18.3.005

296 V.d. Wiel 2011.

De huidige boerderij is omstreeks 1750 gebouwd als langgevelboerderij, maar dateert in oorsprong al uit de 11^e eeuw. Het behoorde tot het allodium Lieshout en werd rond 1050 ontgonnen als horigenhoeve. De geschiedenis van 1050 tot 1975 is tot in detail uitgezocht (zie noot).

Rond 1800 is de hoeve ingrijpend verbouwd. In de daarop volgende decennia kromp de oppervlakte van de hoeve door opeenvolgende boedelscheidingen van vierendertig naar twee hectare. In 1868 is de Plashoeve op een openbare verkoping verkocht aan een familie die de hoeve vier generaties in bezit hield. In 1970 is de hoeve opnieuw verkocht, de nieuwe eigenaar verkreeg voor de hoeve de monumentenstatus en restaureerde de boerderij voor het eind van 1972.

Afbeelding: De Plashoeve na restauratie (Wikipedia Commons)

Pim Brouwers liet de Plashoeve restaureren onder architectuur van monumentenarchitect G.H.F. Valk uit Rosmalen en onder toezicht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Bij de restauratie van 1970 zijn talrijke karakteristieke elementen behouden gebleven die getuigen van een lange en rijke bouwgeschiedenis, zoals de gebinten, de west- en noordgevel, de gewelfde plafonds in d'n herd, het tongewelf in de kelder, de schoorsteen met brandmuur en de dakspanten van het voorhuis. In de nacht van 16 op 17 juli, nog voordat de restauratie begonnen was, werden uit de Plashoeve antieke stoelen en een antieke klok gestolen en werd een eeuwenoude eiken ankerbalk uit de boerderij gezaagd en meegenomen. De daders werden binnen een dag gepakt.

11.31.2.028 Boerderij Rooijseweg 29, Mariahout

Beoogd gemeentelijk monument.

Ontginningsboerderij uit 1931 met bedrijfsgeschiedenis.

11.31.2.029 Boerderij Vonderweg Oost 2, Beek en Donk

Gemeentelijk monument

ontginningsboerderij in stroomgebied van Aa uit 1935

Op het platteland tussen Donk en Gemert ligt ontginningsboerderij De Nieuwe Veldse Horst uit 1935. Het betreft een eenlaags langgevelboerderij die op aanzienlijke afstand van de straat staat aan het einde van een berkenlaantje. Achter het gebouw staan diverse moderne schuren en stallen, terwijl rond het woongedeelte oude bomen staan. Ook de boerderij zelf is enige jaren terug gemoderniseerd, waarbij het dak volledig werd vervangen, evenals de meeste vensters.

Het gebouw is opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in Noors verband met knipvoeg. De plint en rollagen zijn gevoegd met donkerder (sterker) materiaal. Het vernieuwde Mansardedak is bedekt met blauwe opnieuw verbeterde Hollandse pannen. Het woongedeelte bevindt zich links. Links en rechts op de nok van het woongedeelte steekt een gemetselde schoorsteen uit het dak. Aan de achterzijde van het bedrijfsgedeelte bevindt zich van oorsprong een stenen afdak. Deze is recent doorgetrokken tot halverwege het woongedeelte. Het houtwerk is wit en donkergroen geschilderd.

De voorgevel van het woongedeelte heeft een klassieke indeling met twee vensters aan weerszijden van de voordeur. De deur is iets terugwijkend geplaatst. Het betreft een paneeldeur met een ruitje in het midden en een enkelruits bovenlicht. De vensters hebben een T-vorm met kleppend bovenlicht, geglazuurde lekdorpeltegels en houten luiken aan weerszijden. Aan de bovenzijde van zowel de deur als de vensters bevindt zich een anderhalfsteens rollaag. In het bedrijfs gedeelte zijn drie nieuwe getoogde zesruits stalvensters met gemetselde lekdorpels onder getoogde dubbele rollagen geplaatst. Rechts hiervan bevindt zich onder een anderhalfsteens rollaag een houten deur met enkelruits bovenlicht. Voorts een grote houten schuifdeur en twee stalvensters zoals beschreven. Rond het laatste venster is het metselwerk zichtbaar gewijzigd. Bovenaan de gevel bevindt zich een rollaag. Langs de dakvoet is een houten goot aangebracht. Ter hoogte van het woongedeelte bevindt zich op het onderste dakvlak een houten tweeruits dakkapel die als het ware het dak een stukje optilt. Langs de dakvoet is een moderne zinken goot aangebracht.

In de linkerzijgevel van de recente afhang aan de achterzijde van de boerderij bevinden zich onder rollagen een groot driedelig venster met gemetselde lekdorpel en een deur met roeden. Op de begane grond van het hoofdvolume bevinden zich onder een anderhalfsteens rollaag drie T-vensters met kleppend bovenlicht, geglazuurde lekdorpeltegels en houten luiken. Op de verdieping zijn twee dubbele draaivensters met enkelruits kleppend bovenlicht, geglazuurde lekdorpeltegels en houten luiken onder steens rollagen geplaatst. Bovenaan de gevel is een betonstrip met de geschilderde tekst "DE NIEUWE VELDSE HORST" ingemetseld. Langs de dakranden is een steens rollaag gemetseld. Links loopt de dubbele bloktand van de achtergevel een stuk door. De schoorsteen kraagt enigszins uit de gevel.

De rechterzijgevel bevat op de begane grond een nieuw getoogd zesruits stalvenster met gemetselde lekdorpel onder een getoogde dubbele rollaag, een houten deur en nog een dergelijk stalvenster. Rechts hiervan zijn twee houten deuren onder een betonnen latei en geheel rechts in de afhang bevindt zich een stalvenster zoals beschreven. Op de verdieping bevindt zich onder een betonnen latei een houten luik met gemetselde lekdorpel. Tenslotte is in de top het jaartal 1935 gemetseld met daarboven een ronde opening met rollaag rondom. Langs de dakrand bevindt zich een steens rollaag. Rechts op de hoek lijkt de dubbele bloktand van de achtergevel door te lopen, echter tegen de achtergevel bevindt zich de afhang. Ter hoogte van de nok kraagt een toppilaster uit de gevel.

In de achtergevel van de afhang bevinden zich om en om drie varkensdeurtjes onder een betonnen latei en drie getoogde zesruits stalvensters met gemetselde lekdorpel onder een gemetselde rollaag. Rechts hiervan is een moderne deur met roeden geplaatst en geheel rechts een stalvenster zoals beschreven. Hier begint de aangebouwde afhang van het woongedeelte, waarop zich links een forse gemetselde schoorsteen bevindt. In de achtergevel is onder een rollaag een enkelruits venster met geglazuurde lekdorpeltegels geplaatst. Bovenaan de gevel van het oude gedeelte van de afhang is een bloktand gemetseld. Langs de gehele afhang bevindt zich een moderne zinken goot.

In de achtergevel van het woongedeelte bevindt zich een dubbel T-venster met dubbel kleppend bovenlicht en gemetselde lekdorpel onder een anderhalfsteens rollaag. Rechts hiervan is een klein enkelruits venster aanwezig. Onderaan de gevel bevindt zich tenslotte onder een steens rollaag een tweeruits keldervenster met diefijzers. Bovenaan de gevel is een dubbele bloktand gemetseld en langs de dakvoet bevindt zich een moderne zinken goot. In het dak zijn drie kleine tuimelvensters geplaatst.

Waardering

Het gebouw is van grote cultuurhistorische en agrarische waarde voor de omgeving vanwege de historische functie van ontginningsboerderij. Voorts is er sprake van architectuurhistorische waarde vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en tot op zekere hoogte de detailleringen. De boerderij is rondom gemoderniseerd. De indeling van de gevels is nog grotendeels oorspronkelijk, maar de invulling van sommige gevelopeningen en met name het dak hebben een nieuw uiterlijk. De karakteristieke uitstraling van het pand blijft desondanks behouden.

Afbeelding: Vonderweg Oost 2 te Beek en Donk

11.31.2.030 Boerderij Vogelenzang 34, Lieshout (zie ook 11.18.3.009)

Langgevelboerderij circa 1876

MIP AE063-000799

Dit was oorspronkelijk de Schootse Hoeve die hoorde tot het bezit van de abdij van Floreffe en die rond 1050 ontgonnen werd als deel van een horigenhoeve.²⁹⁷
Gevelsteen met jaartal. Geheel is ingrijpend hersteld.

Afbeelding: Boerderij de Schoot Vogelenzang. (April 2012)

11.31.2.031 Boerderij Vogelenzang 47 en 49 Lieshout

Langgevelboerderij met bakhuisje uit 1879.

MIP

11.31.2.032 Boerderij Heuvelplein 32, Beek en Donk

²⁹⁷ Knoop en Merkelbach 1987, 14.

woning op t-kruising uit 1930
MIP AE007-000025

11.31.2.034 Boerderij Krommesteeg 3, Beek en Donk
voormalig langgevel nabij Oranjelaan
1872?

11.31.2.035 Boerderij Lekerstraat 25, Beek en Donk
goed gsplittede boerderij

11.31.2.036 Boerderij Pater Becanusstraat 10, Beek en Donk
boerderij met oude resten
Ouder dan 1832

11.31.2.037 Boerderij Pater Becanusstraat 41, Beek en Donk
Langgevelboerderij uit 1937

11.31.2.038 Boerderij Provincialeweg 6, Lieshout (zie ook 11.18.3.008)
Langgevelboerderij uit 1775.
Het betreft hier de oorspronkelijk hoeve van der Smisse die staat op een perceel dat behoorde tot het allodium en reeds rond het jaar 1050 werd ontgonnen als deel van een horigenhoeve.²⁹⁸
MIP AE063-000781

11.31.2.039 Boerderij Rooijseweg 23, Mariahout
Langgevelboerderij uit 1925
MIP AE063-000790

11.31.2.040 Boerderij Rooijseweg 7, Mariahout
Kortgevelboerderij uit 1935
MIP AE063-000788
Traditionalisme

11.31.2.041 Boerderij Sluisweg 1, Lieshout
Helenahoeve uit 1929
Kortgevelboerderij
MIP AE063-000794
Traditionalisme
Jaartal boven de deur in sluitsteen verwerkt.

11.31.2.042 Boerderij Veghelsedijk 21, 23, Lieshout
Langgevelboerderij uit 1880
MIP AE063-000797
Nummer 21 is het oudste gedeelte.

11.31.2.043 Boerderij Venstraat 1, Beek en Donk
Uit 1823

11.31.2.044 Boerderij Vogelenzang 30, Lieshout
Langgevelboerderij uit 1900
MIP AE063-000798

11.31.2.045 Boerderij Achterbosch 10, Lieshout
Langevelboerderij van ca. 1900.
Straatbeeldtypend.

11.31.2.046 Boerderij Achterbosch 3, Lieshout

²⁹⁸ Knoop en Merkelbach 1987, 13.

Langevelboerderij van ca. 1850.

11.31.2.047 Boerderij Achterbosch 5, Lieshout

Langevelboerderij van 1900.

11.31.2.048 Boerderij Achterbosch 6, Lieshout

Langevelboerderij uit 1890.

MIP AE063-000688

Jaartal in muurankers. Dichtgemetseld hooiluik. Duive-openingen op zolderetage.

11.31.2.049 Boerderij Achterbosch 7, Lieshout

Langevelboerderij van ca. 1902.

MIP AE063-000692

Eerste steen: H. Bex, v.d. Goor 17 augustus 1902.

11.31.2.050 Boerderij Asdonkseweg 3, Aarle-Rixtel

Langevelboerderij 18^e of 19^e eeuw

11.31.2.051 Boerderij Asdonkseweg 5, Aarle-Rixtel

Langevelboerderij van 1926

"Rixtels Landhoeve"

11.31.2.052 Boerderij Asdonkseweg 6, Heikant

Langevelboerderij van 1926

MIP AE002-001346

11.31.2.053 Boerderij Auwerstraat 2, Beek en Donk

Langevelboerderij van voor 1945

11.31.2.054 Boerderij Beekseweg 5, Lieshout

Langgevelboerderij, dwarsdeel, uit 1864.

MIP AE063-000696

Jaartal in muurankers; boerderij is recent sterk gerestaureerd.

11.31.2.055 Boerderij Beemdkant ?, Lieshout

Langgevelboerderij uit 1671?

Baksteen met muizetand. Zijgevel met handgevormde baksteen met vlechtingen en oude bouwsporen. Zesruits schuifvensters met luiken. Paneeluur. Afgewolfd zadeldak met riet en oud Hollandse dakpannen. Nieuw woonhuis. Jaartal anker in zijgevel. Sterk gerestaureerd. Boerderij van het Kempische langeveltype. Negentiende eeuw.

11.31.2.056 Boerderij Beemdkant 16, Lieshout

Langgevelboerderij uit 1700.

MIP AE063-000698

Jaartal anker in zijgevel. Sterk gerestaureerd. Boerderij van het Kempische langgeveltype. Negentiende eeuw.

11.31.2.057 Boerderij Beemdkant 6, Lieshout

Langgevelboerderij uit ca. 1890

11.31.2.058 Boerderij Beemdkant 8, Lieshout

Langgevelboerderij uit jaren 80 21^e eeuw

Door verbouwing in jaren 80 historische elementen sterk aangetast.

11.31.2.059 Boerderij Bosrand 11, Lieshout

Langgevelboerderij uit 1861.
Veel onderdelen zijn gereconstrueerd en herkenbaar gebleven.

11.31.2.060 Boerderij Broekkantsestraat 1, Beek en Donk

Kortgevelboerderij begin 20^e eeuw

11.31.2.061 Boerderij Broekkantsestraat 11, Beek en Donk

Kortgevelboerderij jaren 30 19^e eeuw

11.31.2.062 Boerderij Broekkantsestraat 4, Beek en Donk

Kortgevelboerderij ca. 1825

11.31.2.063 Boerderij Broekkantsestraat 9, Beek en Donk

Langgevelboerderij uit begin 20^e eeuw.

11.31.2.064 Boerderij Broeksteeg 4, Mariahout

Langgevelboerderij uit 1952.

Wederopbouwboerderij.

MIP AE063-000704

11.31.2.065 Boerderij De Biezen 1 -1a?), Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij uit 1848.

MIP AE002-001354

11.31.2.066 Boerderij De Biezen 4, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij uit ca. 1900

11.31.2.067 Boerderij De Biezen 7, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij uit 20^e eeuw.

11.31.2.068 Boerderij De Hei 51, Mariahout

Langgevelboerderij uit begin 20^e eeuw.

11.31.2.069 Boerderij Donkersvoortsestraat 14, Beek en Donk

Langgevelboerderij uit 1920.

MIP AE007-000086

Gelegen op hogere zandrug. Dwarsdeel.

11.31.2.070 Boerderij Donkersvoortsestraat 3, Beek en Donk

Langgevelboerderij uit 19^e eeuw.

11.31.2.071 Boerderij Donkersvoortsestraat 7, Beek en Donk

Langgevelboerderij uit 19^e eeuw.

11.31.2.072 Boerderij Donkersvoortsestraat 8, Beek en Donk

Langgevelboerderij uit 1773.

MIP AE007-000012

Dwarsdeel.

11.31.2.073 Boerderij Gemertseweg 26, Beek en Donk

Kop-halsrompboerderij van voor 1945.

11.31.2.074 Boerderij Ginderdoor 23, Mariahout

Langgevelboerderij uit ca. 1925.

11.31.2.075 Boerderij Ginderdoor 30, 32, Mariahout

Langgevelboerderij uit 1929.

MIP AE063-000730

11.31.2.076 Boerderij Ginderdoor 35, Mariahout

Langgevelboerderij uit 1870.

MIP AE063-000733

11.31.2.077 Boerderij Ginderdoor 44, Mariahout

Langgevelboerderij uit 1950.

MIP AE063-000731

Baksteen schoor als afscheiding tussen woon- en stalgedeelte.

11.31.2.078 Boerderij Grensweg 7, Lieshout

Langgevelboerderij uit 1867.

Eikendoorn

MIP AE063-000736

Sterk verbouwd.

11.31.2.079 Boerderij Heereindsestraat 2, Beek en Donk

Langgevelboerderij van voor 1945?

11.31.2.080 Boerderij Heereindsestraat 3, Beek en Donk

Langgevelboerderij uit begin 20^e eeuw.

11.31.2.081 Boerderij De Hei 25, Lieshout

Boerderij uit 1925.

MIP AE063-000739

11.31.2.082 Boerderij De Hei 43, Lieshout

Kortgevelboerderij uit 1938.

MIP AE063-000740

Woonhuis als kortgevel opgezet met aangebouwd L-vormig bedrijfsgedeelte. Het is een ontginningsboerderij.

11.31.2.083 Boerderij Heieindseweg 2, Mariahout

Langgevelboerderij uit 1860

MIP AE063-000741

11.31.2.084 Boerderij Heieindseweg 3, Mariahout

Langgevelboerderij uit 1880

MIP AE063-000743

11.31.2.085 Boerderij Heieindseweg 4-4a, Mariahout

Langgevelboerderij ca. 1900

11.31.2.086 Boerderij Herendijk 14, Lieshout

Kortgevelboerderij uit 1850.

MIP AE063-000745

Mogelijk oudere boerderij, maar dan zeer sterk gerestaureerd. Het terrein is ontoegankelijk.

11.31.2.087 Boerderij Het Laar 6, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij uit 1884

MIP AE002-001497

Recent ingrijpend vernieuwd.

11.31.2.088 Boerderij Karstraat 13, Beek

Langgevelboerderij uit 1880

Was vroeger Hoeve Malborg.

MIP AE007-000045

Dwarsdeel. Woonhuis jonger als bedrijfsgedeelte.

11.31.2.089 Boerderij Karstraat 6, Beek

Langgevelboerderij uit 1930

MIP AE007-000046

11.31.2.090 Boerderij Karstraat 7, Beek

L-vormige plattegrond ca. 1930

11.31.2.091 Boerderij Kasteelweg 2, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij ca. 1870

11.31.2.092 Boerderij Kasteelweg 4, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij van voor 1945

11.31.2.093 Boerderij Kerkstraat 38, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij van voor 1945?

11.31.2.094 Boerderij Kerkstraat 40, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij uit 1900

MIP AE002-001460

11.31.2.095 Boerderij Lage Dijk 7, Beek en Donk

Langgevelboerderij begin 20^e eeuw

11.31.2.096 Boerderij Lekerstraat 10, Beek en Donk

Langgevelboerderij begin 20^e eeuw

11.31.2.097 Boerderij Lekerstraat 23/23a, Beek en Donk

Langgevelboerderij begin 20^e eeuw

11.31.2.098 Boerderij Lekerstraat 27, Beek en Donk

Langgevelboerderij 2^e helft 20^e eeuw

11.31.2.099 Boerderij Lekerstraat 8, Beek en Donk

Langgevelboerderij omstreeks 1950

11.31.2.100 Boerderij Lieshoutseweg 101, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij uit 1900

MIP AE002-001524

11.31.2.101 Boerderij Lieshoutseweg 70, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij 1^e helft 20^e eeuw

11.31.2.102 Boerderij Lieshoutseweg 76, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij eind 19^e eeuw?

11.31.2.103 Boerderij Lieshoutseweg 97;99, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij met aangebouwd westdeel van 1850.

MIP AE002-001523

11.31.2.104 Boerderij Loopweg 1, Beek en Donk

Kortgevelboerderij begin 20^e eeuw
oorspronkelijk langgevel

11.31.2.105 Boerderij Loopweg 3, Beek en Donk

Langgevelboerderij begin 20^e eeuw

11.31.2.106 Boerderij Meerven 29, Mariahout

Langgevelboerderij ca. 1920

11.31.2.107 Boerderij Meerven 31 (voorheen 23), Mariahout

Langgevelboerderij ca. 1935

11.31.2.108 Boerderij Opstal 10, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij 4e kwart 19e eeuw

11.31.2.109 Boerderij Opstal 11, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij uit 1850
MIP AE002-001530

11.31.2.110 Boerderij Pater de Leeuwstraat 65, Beek en Donk

Langgevelboerderij ca. 1895

11.31.2.111 Boerderij Pater Eustachiuslaan 11, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij 19^e eeuw

11.31.2.112 Boerderij Pater Eustachiuslaan 3, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij 18^e/19^e eeuw

11.31.2.113 Boerderij Pater Eustachiuslaan 7, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij datering onbekend

11.31.2.114 Boerderij Pater van der Burgtweg 3, Beek en Donk

Kortgevelboerderij uit 1934
Antoniushoeve

11.31.2.115 Boerderij Provincialeweg 4, Lieshout

Langgevelboerderij 1850
MIP AE063-000780
Plint is gedecoreerd met verdiepte velden.

11.31.2.116 Boerderij 't Hof 1, Lieshout

Langgevelboerderij vermoedelijk na-oorlogs

11.31.2.117 Boerderij Trentstraat 2, Beek en Donk

Kortgevelboerderij eind 19^e eeuw
In jaren 30 geheel nieuw woondeel geplaatst.

11.31.2.118 Boerderij Vonderweg 4, Beek en Donk

Langgevelboerderij uit 1935
hoeve Lange Vonder

11.31.2.119 Boerderij Wilhelminalaan 18, Aarle-Rixtel

Boerderij/woning uit ?

11.31.2.120 Boerderij Herendijk 8, Lieshout

Langgevelboerderij uit ca. 1890

11.31.2.121 Boerderij 't Hof 3, Lieshout

Boerderij.

BSNB0261

11.31.2.122 Boerderij Hoog Strijp 1, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij uit begin 20^e eeuw.

11.31.2.123 Boerderij Hoog Strijp 3, Aarle-Rixtel

Langgevelboerderij uit 20^e eeuw.

11.31.2.124 Boerderij Kloosterdreef 8 (= Kloosterdreef 7a?)

Langgevelboerderij.

11.31.2.125 Boerderij Deense Hoek 18, Lieshout

Kortgevelboerderij uit het eerste kwart van de 19^e eeuw.

11.31.2.126 Boerderij De Hei 15, Mariahout²⁹⁹

Ook geheten Jan Miekes Hoeve.

Dateert van rond 1900. Oorspronkelijk ontstaan als Kampontginning, zie 18.3.019)

11.31.2.127 Boerderij De Biezen 6, Aarle Rixtel

Kloosterboerderij zie 11.26.09.001 kloosterterrein

11.31.2.128 Boerderij Karstraat 2, Beek

Langgevelboerderij uit ?

Hier lag vroeger Hoeve Ten Brugge.

31.3. Villa

Losstaande rijke woning in tuin, vaak onder architectuur gebouwd.

11.31.3.001 Villa Dorpsstraat 2, Lieshout

Gemeentelijk monument.

Uit 1933.

Burgemeestershuis gebouwd door burgemeester Mostermans.

Villa, Delftse schoolstijl, grote schoorsteen, originele serre.

Midden in Lieshout bevindt zich op een kunstmatige ophoging deze burgemeesterswoning uit 1933.

Naast burgemeester was de eerste bewoner directeur van de Boerenleenbank. Zijn kantoor had hij aan huis (met een aparte ingang in de rechterzijgevel). Het gebouw – met een opvallend hoge kap – heeft kenmerken van de voor die jaren zo typerende expressionistische bouwstijl. Hierbij valt te denken aan het metselwerk, de kap, houten goten met overstek en de hoog oprijzende schoorsteen.

Er zijn echter ook traditionalistische elementen, zoals de bloktand die bovenaan de gevels is aangebracht en de vlechtingen in de topgevels. In de geveltoppen is juist weer expressionistisch metselwerk aanwezig. Het bouwwerk staat in een ruime voortuin in de lengte langs de Dorpsstraat. De voortuin is voor een groot deel bestraat en bestaat verder uit gras. Zowel links als rechts van de woning loopt een pad naar de diepe achtertuin. Het eenlaags pand op rechthoekige plattegrond is opgetrokken in een donkerrode baksteen en gemetseld in Vlaams verband, met enigszins verdiepte voeg. Het geheel wordt afgedekt door een hoog (tweelaags) steil zadeldak van bonte geglazuurde Romaanse pannen. De topgevels hebben de vorm van een tuitgevel. Op het dak zijn drie gemetselde schoorstenen aanwezig: aan de voorzijde geheel rechts bevindt zich een hoog oprijzend exemplaar

²⁹⁹ Timmers 2011.

(als het ware oprijzend uit de rechterzijgevel). De overige twee zijn aan de achterzijde rechts bovenaan en op de nok geplaatst. De schoorsteen op de nok heeft een bekroning met krullen, bol en windvaan (met twee figuurtjes die gezamenlijk een ketel dragen). Aan de achterzijde bevindt zich rechts een bouwvolume met plat dak (bijkeuken/kolenhok). Verder is hier het terras overdekt met een moderne serre met glazen lessenaardak. Aan de voorzijde is rechts een oudere houten serre aanwezig. Al het houtwerk is wit geschilderd.

In de voorgevel bevinden zich op de begane grond twee driedelige vensters met in het midden een enkelruits venster en aan weerszijden een zesruiter. Aan de bovenzijde is een zonneluifel aangebracht, aan de onderzijde geglazuurde lekdorpeltegels. Rechts tegen de gevel bevindt zich de serre. Deze heeft een gemetselde borstwering en verder houten kozijnen. In het midden is een groot enkelruits venster aanwezig, met aan weerszijden zesruits vensters. Bovenaan is een rij kleinere ruiten geplaatst, waarin zich ooit glas-in-lood bevond. Zowel bij de serre als bij het hoofdvolume is een houten overstek aanwezig. Op het dak van het hoofdvolume is een brede dakkapel aanwezig, die het dak als het ware optilt. In de kapel bevinden zich drie dubbele vierruits vensters. Ook hier is een overstek. De zijkanten zijn afgedekt met gebakken en geglazuurde tegels.

De linkerzijgevel begint achteraan met de uitbouw onder een plat dak. Hierin bevinden zich twee dubbele enkelruits vensters met een rollaag aan de bovenzijde en geglazuurde lekdorpeltegels aan de onderzijde. Rechts hiervan is een deuropening dichtgemetseld. In het hoofdvolume bevindt zich in het midden de voordeur. Het betreft een houten paneeldeur met een ruitje met traliwerk. Aan weerszijden bevinden zich zijlichten met glas-in-lood en lekdorpeltegels. Aan de bovenzijde bevindt zich een driedelig bovenlicht met glas-in-lood en roeden in het middelste venster. Het geheel heeft een halfronde beëindiging. Boven de deurpartij is een boog van koppen en strekken gemetseld. Aan het deurkozijn is nog de oude trekbel aanwezig. Rechtsonder bevindt zich een natuurstenen brievenleuf. Links van de voordeur is een modern driedubbel zesruits venster met rollaag boven en lekdorpeltegels onder. Rechts van de deur bevindt zich modern een zesruits venster met rollaag en lekdorpeltegels. Op de verdieping is een dubbel zesruits venster met rollaag en lekdorpeltegels aanwezig. Op de zoldering tenslotte is een dubbel vierruits venster met rollaag en lekdorpeltegels aanwezig. Ter hoogte van de balklagen heeft men muurankers geplaatst. In de top bevindt zich de hals van de tuitgevel.

Op de begane grond van de rechterzijgevel bevindt zich links de serre. Hierin is een dubbele deur met roedenverdeling geplaatst. Aan weerszijden van de deur bevindt zich een zesruits venster met lekdorpeltegels. Bovenaan is een rij kleine ruiten aanwezig. De (vanaf deze kant gezien) rechterzijgevel van de serre is blind. Direct rechts van de serre bevindt zich de voormalige ingang van de Boerenleenbank. Dit betreft een houten deur met halfrond bovenlicht onder een rollaag. Rechts hiervan is een modern dubbel zesruits venster met rollaag en lekdorpeltegels aanwezig. Uiterst rechts is tegen de gevel de moderne serre geplaatst. Dit was aanvankelijk een deels overdekt terras. De grote overstek die op een gemetselde pijler steunt is hier een overblijfsel van. Deze opening is echter dichtgezet met een groot tweeruits venster (op de al bestaande borstwering). Voorbij de pijler bevindt zich nog een tweeruits venster. In de serre is de rechterzijgevel van de uitbouw aan de achterzijde zichtbaar. Hierin bevinden zich een modern glas-in-loodvenster met rollaag, een klein enkelruits venster met rollaag en lekdorpeltegels en een deur met zes ruiten en een rollaag. Op de verdieping van het hoofdvolume zijn twee dubbele zesruits vensters met een rollaag boven en lekdorpeltegels onder. In de top, ter hoogte van de zoldering, zijn dicht bij elkaar twee vierruits vensters met rollaag en lekdorpeltegels aanwezig. De balklagen zijn verzekerd met muurankers. Bovenaan de gevel bevindt zich de hals van de tuitgevel.

Links op de begane grond van de achtergevel is de moderne serre tegen de gevel geplaatst. Deze bestaat uit glazen schuifpanelen in kunststof kozijnen. In de oorspronkelijke achtergevel zijn een deur met zes ruiten en daarnaast een zesruits venster met lekdorpeltegels onder een gezamenlijke rollaag geplaatst. Rechts bevindt zich de uitbouw met plat dak. De achtergevel hiervan is blind. Langs de dakrand is een houten goot met overstek geplaatst. Op het dak bevindt zich een brede dakkapel zoals aan de voorzijde, die als het ware het dak optilt. Aan deze zijde zijn daarin een deur met zes

ruiten en daarnaast een zesruits venster aanwezig. De deur komt uit op het overstek van het beneden terras. In de rest van de dakkapel zijn twee dubbele vierruits vensters geplaatst. Ter hoogte van de uitbouw met plat dak is een muurtje langs het dakterras gemetseld. Het is afgedekt met geglaazuurde gebakken tegels.

In het interieur zijn geen noemenswaardige authentieke elementen meer aanwezig.

Waardering

Het pand is cultuurhistorisch waardevol vanwege de voormalige functie als burgemeesterswoning. Voorts is er sprake van stedenbouwkundige waarde omdat het gebouw een centrale plaats inneemt in de bebouwing van de Dorpsstraat van Lieshout. Ten slotte is het architectuurhistorisch van waarde vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en de meeste detailleringen. Hoewel diverse vensters vernieuwd zijn, heeft men het oude als uitgangspunt genomen en daardoor maakt het geheel nog een karakteristieke indruk. Aan de achterzijde is van het deels overdekte terras een serre gemaakt, maar omdat deze wijziging aan de achterzijde heeft plaatsgevonden is het totaalbeeld niet verstoord.

Afbeelding: Villa Dorpsstraat 2 te Lieshout

11.31.3.002 Villa Antoinette Dorpsstraat 21, Lieshout

Beoogd gemeentelijk monument.

Villa uit 1922, Amsterdamse school, originele details

MIP AE063-000721

Anno 1922 jaartal in goud. Markante villa met hoekschoren en geaccentueerde centrale entree, met deur, loggia met gedecoreerd houten hek en uit het dakvlak oprijzende dakkapel met schilddak. Is in 2010/2011 zodanig verbouwd dat het zijn oorspronkelijke aanzien heeft verloren.

11.31.3.003 Villa Dorpsstraat 92, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Villa burgemeester, samen met tuinmanswoning.

Restaurant Chalet Lohengrin, zie ook 19.14.002.

11.31.3.004 Villa Dorpsstraat 94, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Villa burgemeester met koetshuis

11.31.3.005 Villa Helmondseweg 41, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Villa/boerderij met geschiedenis

11.31.3.006 Villa Herendijk 41, Beek en Donk

Gemeentelijk monument.

Dateert van ca. 1930.

Villa met puntdak met allure

In het uiterste westen van het dorp Donk ligt op een zogenaamd 'eind' deze statige villa uit ongeveer 1930 met elementen van de expressionistische bouwstijl. De woning staat midden op het perceel en is toegankelijk via een oprit aan de rechterkant. Aan weerszijden van de entree van het terrein bevindt zich een gemetselde staander met speels metselwerk. De voordeur bevindt zich in de rechterzijgevel. Rondom is een siertuin met veel gras aanwezig.

Het eenlaags gebouw op nagenoeg vierkante plattegrond is opgetrokken in beige-rode baksteen en gemetseld in Noors verband. Hier en daar is expressionistisch siermetselwerk aangebracht. De plint is opgetrokken in een donkerrode baksteen. Het geheel wordt afgedekt door een zeer hoog (drielaags), asymmetrisch en licht gebogen steil zadeldak van rode Romaanse pannen. Ook dit is een typerend element voor de bouwstijl. Op de nok zijn sierlijke eindvorsten geplaatst. Zowel op het linker als op het rechter dakvlak is een flinke gemetselde schoorsteen met bovenaan speels metselwerk aanwezig. Langs de dakranden zijn brede houten goten geplaatst, die het pand een karakteristiek jaren dertig-uitendlijk geven. Aan de rechterzijde is boven de voordeur een topgevel aanwezig. Aan de linkerzijde bevindt zich een erker en een overdekt terras. In het dak is hier een forse dakkapel met schilddak geplaatst. Achter is een rechthoekig bouwvolume van later datum (doch in dezelfde stijl) met plat dak aanwezig. Van oorsprong was hier al een eenlaags uitbouw, maar deze is uitgebreid en voorzien van meer gevelopeningen. Het houtwerk is gebroken wit en donkergroen geschilderd.

In de voorgevel bevindt zich links op de hoek de erker, die diagonaal naar achteren wijkt. Deze zijde van de erker bestaat uit twee enkelruits vensters met gekleurd glas-in-lood bovenlicht en geglazuurde lekdorpeltegels. Aan de bovenzijde bevindt zich het overstek van het dak. Rechts hiervan is een drieruits venster met gekleurde glas-in-lood bovenlichten en geglazuurde lekdorpeltegels geplaatst. Geheel rechts bevindt zich nog een dergelijke vensterpartij. Op de verdieping zijn twee tweeruits vensters met een rollaag boven en geglazuurde lekdorpeltegels onder aanwezig. In de top van de gevel bevindt zich een kleiner tweeruits venster met rollaag en lekdorpeltegels. Langs de dakrand en in de geveltop is siermetselwerk aangebracht.

De linkerzijgevel is zeer laag, omdat het dak hier ver doorloopt en een overstek vormt. Links is de aanbouw met plat dak tegen de gevel geplaatst. Aan deze zijde bevinden zich daarin een moderne deurpartij met zij- en bovenlichten (met glas-in-lood) en een zesruits deur. In de gevel van het hoofdvolume is een drieruits venster met gekleurde glas-in-lood bovenlichten en geglazuurde lekdorpeltegels geplaatst. Een deels glazen deur met roedenverdeling en hardstenen neuten en lekdorpel is in een diagonaal muurvlak geplaatst, dat onderdeel vormt van de erker. De erker verspringt naar voren ten opzichte van het muurvlak links. Door het forse dakoverstek dat hierdoor is ontstaan, is links een overdekt terras gecreëerd met op de hoek een gemetselde staander en een gemetselde borstwering. In de erker bevindt zich een vierruits vensterpartij met gekleurde glas-in-lood bovenlichten en geglazuurde lekdorpeltegels. De dakkapel bevat twee tweeruits vensters en heeft tevens een houten goot. Aan de zijkanten heeft men gebakken tegels als leien aangebracht. In het dak zijn verder twee moderne tuimelvensters aanwezig.

In de rechterzijgevel bevindt zich de ingangspartij, een middenrisaliet die bekroond wordt door een topgevel. Deze strekt zich uit tot circa tweederde van de hoogte van de kap. De voordeur is in een portiek met rondboog (dubbele rollaag) geplaatst. Het betreft een paneeldeur met ronde bovenzijde en een viertal gekleurde glas-in-loodruitjes met geometrische vormen. Rondom zijn (tot aan de gemetselde plint) lichten met gekleurd glas-in-lood in geometrische vormen. De neuten en dorpel zijn van hardsteen. Op de grond ligt in en net voor de ingang een vloertje van rode gebakken tegels. In de geveltop is een tweeruits venster met geglazuurde lekdorpeltegels geplaatst. Langs de dakrand en in de top is hetzelfde siermetselwerk aangebracht als aan de voorzijde. Links van de risaliet bevindt zich een enkelruits venster met een gekleurd glas-in-lood bovenlicht, rollaag boven en geglazuurde

lekdorpeltegels onder. Rechts van de risaliet is een tweeruits venster en gekleurde glas-in-lood bovenlichten, een rollaag en lekdorpeltegels aanwezig.

Geheel rechts bevindt zich, terugwijkend, de rechterzijgevel van de aanbouw aan de achterzijde. Deze gevel is nog oorspronkelijk en bevat hoog in het muurvlak een klein enkelruits venster met rollaag en geglazuurde lekdorpeltegels en daarnaast een kozijn met drie kleine vierkante vensters onder een gezamenlijke rollaag en eveneens geglazuurde lekdorpeltegels. Bovenaan de gevel is een houten daklijst geplaatst. Op deze plek, aan het einde van de oprit, is tegen de aanbouw een carport en garage gecreëerd. In het dak van het hoofdvolume is aan de rechterzijkant een tuimelvenster aangebracht.

De begane grond van de achtergevel bestaat voor een groot deel uit de moderne aanbouw, waarin een grote deurpartij met zij- en bovenlichten is geplaatst. Rechts is nog een deel van de achtergevel van het hoofdvolume zichtbaar. Hierin bevindt zich een enkelruits venster met gekleurd glas-in-lood bovenlicht en geglazuurde lekdorpeltegels. Voorts is er rechts een tweeruits venster met tweeruits bovenlicht aanwezig als zijwand van het overdekte terras.

Op de verdieping bevindt zich links een klein enkelruits venster met rollaag boven en geglazuurde lekdorpeltegels onder. Vervolgens is er iets lager een tweeruits glas-in-loodvenster (ter hoogte van de trap). Rechts daarvan is een zesruits houten deur aanwezig, die toegang geeft tot het platte dak van de aanbouw.

In de top van de gevel bevinden zich tenslotte nog twee enkelruits vensters met een rollaag boven en geglazuurde lekdorpeltegels onder. Ook hier is siermetselwerk zoals aan de voorzijde aanwezig.

In het interieur zijn nog relatief veel authentieke elementen. De oorspronkelijke indeling is nog goeddeels intact. In de woonkamer bevinden zich twee houten vloeren en houten schuifdeuren met gekleurd en gebrandschilderd glas-in-lood (in geometrisch patroon). In de keuken ligt een oude tegelvloer (rood en gemêleerde tegels), net als in de hal (geel en zwart). In de hal is ook de oorspronkelijke houten trap aanwezig. Verder is hier een lambrisering van geglazuurde tegeltjes (grijsbruin gevlamd met een zwart lijstje in reliëf en een zwarte plint).

Waardering

Het statige woonhuis is cultuurhistorisch en stedenbouwkundig van waarde als onderdeel van de begin twintigste-eeuwse bebouwing van de Herendijk. Het is prominent gelegen op een eind en heeft daarom bovendien beeldbepalende waarde. Voorts is er sprake van architectuurhistorische waarde vanwege de redelijke gaafheid van de hoofdvorm en de gaafheid van detailleringen in typische licht expressionistische jaren dertig stijl, zowel in het in- als exterieur. Aan de achterzijde is een moderne aanbouw geplaatst, maar deze vervangt een oorspronkelijke aanbouw op deze plaats (die dezelfde hoogte had). Omdat de nieuwbouw zich aan de achterzijde bevindt heeft het pand vanaf de openbare weg het oorspronkelijke aanzicht behouden. De aanbouw valt buiten de bescherming.

Afbeelding: Villa Herendijk 41 te Beek en Donk

11.31.3.007 Villa Kapelstraat 2, Beek en Donk

Rijksmonument nr. 520178.

Gebouwd in 1896.

11.31.3.008 Villa Kapelstraat 3, Beek en Donk

Gemeentelijk monument.

Van ca. 1900

Villa met allure, zeldzaam, mooie ligging

In Donk ligt aan het kanaal, op de hoek van de Kapelstraat en de Pater de Leeuwstraat, een voormalige fabrikantenvilla in Neo-Renaissancestijl. Het pand, ook wel bekend als Villa Leefdael, werd gebouwd in opdracht van W. van Thiel van N.V. Van Thiel's Draadindustrie. Het forse gebouw is op een flink aantal meters van de straat gelegen in een ruime tuin. Voor het gebouw is een parkeerplaats met grind gecreëerd. Naast en achter het gebouw ligt een gazon en er staan oude bomen. Het perceel wordt van de straat gescheiden door een smeedijzeren hek.

Het tweelaags hoofdvolume met rechthoekige plattegrond is opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in kruisverband met knipvoeg. Op de gevels zijn hardstenen cordonlijsten en een waterlijst aangebracht. Verder zijn ter hoogte van de wissel- en bovendorpels gepleisterde banden aanwezig. Onderaan bevindt zich een hardstenen plint. Het gebouw wordt afgedekt door een afgetopt schilddak met blauwe leien in Maasdekking. Aan de voorzijde bevindt zich een middenrisaliet met eigen schilddak.

Aan de achterzijde is een aanbouw van nagenoeg hetzelfde volume toegevoegd. Het dateert vermoedelijk van circa 1930. Het tweelaags bouwdeel met rechthoekige plattegrond is tweelaags, echter lager dan het oorspronkelijke. De gevels zijn opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in Vlaams verband. De plint is opgetrokken in een donkerder baksteen. Het gebouw wordt eveneens afgedekt door een afgeplat schilddak, maar dan met blauwe gegolfde Hollandse pannen.

Van 1955 tot de jaren negentig van de twintigste eeuw was er links tegen de villa een grote aanbouw. Het geheel werd toen in gebruik genomen als dependanceklooster van Huize Padua. Later kwam er een afkickkliniek in de gebouwen en uiteindelijk zijn alle elementen uit 1955 gesloopt. Hiervan getuigt het inboetwerk in de linkerzijgevel.

De voorgevel wordt gedomineerd door de middenrisaliet, waarin zich op de begane grond een dubbele paneeldeur met sierlijk smeedijzeren hekwerk bevindt. Het bovenlicht bevat een half rond glas-in-loodvenster uit 1947 door Pierre van Rossum. De voordeur bevindt zich terugwijkend in een serliana met aan weerszijden een gemetselde pilaster, waarboven hardstenen consoles met trigliefen en guttae. In de sluitsteen zijn de letters "W v T" in elkaar gevlochten. Op het ingangsportaal bevindt

zich een balkon met een hardstenen balustrade aan de zijkanten en verder een ijzeren balustrade. Op de hoeken zijn kolommen in Renaissancevormen geplaatst. Het balkon is bereikbaar via enkelruits openslaande deuren met een enkelruits bovenlicht onder een segmentboog. Het boogveld is gevuld met rode, gele, groene tegeltjes. Geheel bovenaan is een klein houten balkon, toegankelijk via een dubbele enkelruits deur. Op de hoeken van de risaliet zijn pilasters gemetseld. Aan de bovenzijde bevindt zich een gemetseld fries met een patroon in gele strengperssteen. Houten consoles dragen de geprofileerde houten goot. Op de top van het dak staat een piron. Links op de begane grond bevindt zich een eenlaags houten serre met plat dak (tevens balkon). Deze bevat aan de voorzijde drie enkelruits vensters met drieruits glas-in-lood bovenlicht in bloemmotief. Onder de vensters loopt een cordonlijst. Links opzij bevat de serre een dubbele deur met ruit en een vierruits glas-in-lood bovenlicht (bloemmotief). Onder de dakvoet is sierlijk gesneden beschot aanwezig.

Rechts op de begane grond van de voorgevel bevindt zich een driedelig venster met driedelig bovenlicht en hardstenen omlijsting (afgeleid van serliana). Het middelste bovenlicht bevat glas-in-lood. Ook de cordonlijst aan de onderzijde is van hardsteen.

Zowel links als rechts op de verdieping is een driedelig venster met driedelig bovenlicht geplaatst onder een brede segmentboog. Het boogveld is gevuld met gekleurde tegeltjes.

Bovenaan de gevel is een fries met een patroon in gele strengperssteen. Gesneden houten consoles dragen de geprofileerde houten goot. Links en rechts van de middenrisaliet bevindt zich een tweeruits dakkapel met zadeldakje, gesneden houten voorschot, windveer en makelaar. In de afgeronde hoeken van de vensters bevinden zich diamantkoppen.

De linkerzijgevel begint met het nieuwere gedeelte van het gebouw. Hierin is op de begane grond een vijfruits venster met lekdorpeltegels, een gepleisterde omlijsting en een rollaag aan de bovenzijde. Op de verdieping zijn twee dubbele zesruits vensters met een rollaag aan de onder- en bovenzijde. Onder de dakvoet is een moderne zinken goot geplaatst, waarachter houten klossen zichtbaar zijn. In het dak bevinden zich een tuimelvenster en een tweeruits dakkapel met plat dak.

Het oorspronkelijke gebouw bevat allereerst een eenlaags uitbouwje met schilddak, waarin onder een segmentboog een tweeruits venster met hardstenen afzaat aanwezig is. Het boogveld is gevuld met siermetselwerk in rode en gele steen.

Vervolgens is op de verdieping het gedeelte van het gebouw zichtbaar waar zich het trappenhuis bevindt. Dit wordt gemarkeerd door een groot drieruits glas-in-loodvenster met christelijke voorstellingen uit 1946, door Pierre van Rossum en Henk van de Burgt uit Kampen. Vermoedelijk is het oorspronkelijke venster gesneuveld gedurende de Tweede Wereldoorlog. Het is geplaatst onder een houten lijst, waarboven een langgerekte, gemetselde rondboog met hoekstenen en sluitsteen van hardsteen. Het boogveld is gevuld met siermetselwerk in ruitpatroon in rode en gele steen. Dit deel van de gevel wordt bekroond met een achtkantige toren met geschubde loden bekleding. In twee zijden is een tweeruits venster met driedelig glas-in-lood bovenlicht (afgeleid van serliana). De spits is inzwenkend en deels gedekt met leien, deels van hout. Op het laagste gedeelte zijn twee houten kapellen onder een zadeldakje geplaatst.

Het hoofdvolume komt ten opzichte van de achteraanbouw naar voren. Op de begane grond bevindt zich een driedelig venster met driedelig bovenlicht en hardstenen omlijsting (afgeleid van serliana). Boven het middelste bovenlicht is een boogveld dat gevuld is met gekleurde tegeltjes. Ook de cordonlijst aan de onderzijde is van hardsteen. Boven het venster is een moderne zonwering aangebracht. Boven dit venster, op de verdieping, is een dubbel zesruits venster met glas-in-lood bovenlicht onder een segmentboog geplaatst. Het boogveld is gevuld met gekleurde tegeltjes. Onder het venster bevindt zich een cordonlijst. Rechts bestaat de gevel voor het grootste gedeelte uit nieuw metselwerk in de stijl van het oude. Hier sloot de reeds gesloopte aanbouw aan op het hoofdvolume. Op de verdieping is bovenaan nog een oorspronkelijke segmentboog aanwezig. Geheel bovenaan bevindt zich een fries met een gemetseld patroon in gele strengperssteen. Gesneden houten consoles dragen de geprofileerde houten goot. Op het dak bevindt zich een enkelruits houten dakkapel onder een zadeldakje met houten voorschot, windveer en makelaar.

In de rechterzijgevel bevinden zich op de begane grond van het hoofdvolume twee driedelige vensters met driedelig bovenlicht (afgeleid van serliana) en een natuurstenen omlijsting. De

bovenlichten op de hoeken zijn gevuld met glas-in-lood. Boven het middelste bovenlicht is een segmentvormig boogveld gevuld met gekleurde tegeltjes. Aan de onderzijde bevindt zich een cordonlijst. Op de verdieping zijn onder segmentbogen met gekleurde tegeltjes in het boogveld twee dezelfde openingen aanwezig, maar met een andere invulling: links een enkelruits venster met enkelruits bovenlicht, rechts een dubbel zesruits venster met enkelruits bovenlicht. Aan de onderzijde bevindt zich een hardstenen cordonlijst. Bovenaan de gevel bevindt zich een fries en een goot op consoles zoals aan de andere zijden. Rechts op het dak bevindt zich een enkelruits houten dakkapel onder een zadeldakje met houten voorschot, windveer en makelaar.

De rechterzijgevel van het nieuwere gedeelte rechts wijkt terug. In de hoek bevindt zich een eenlaags uitbouwje met een houten deur. Erop is een grote moderne schoorsteenpijp t.b.v. het restaurant geplaatst. Rechts van het aanbouwje zijn in de hoofdgevel twee dubbele vierruits vensters met dubbel enkelruits bovenlichten aanwezig. Aan de onderzijde bevindt zich een gemetselde lekdorpel, aan de bovenzijde een rollaag. Onder het linker venster is een dubbel keldervenster aanwezig. Geheel rechts bevindt zich onder een rollaag een houten deur. Op de verdieping bevinden zich twee driedelige vensterpartijen, gevuld met zesruits vensters. Zowel aan de onder- als aan de bovenzijde is een rollaag gemetseld. Bovenaan de gevel bevindt zich een moderne zinken goot, waarachter houten klossen zichtbaar zijn. In het dakvlak zijn een tuimelvenster en een tweeruits houten dakkapel aanwezig.

De achtergevel heeft een symmetrische indeling. In het midden bevindt zich terugwijkend, onder een betonnen afdakje, een dubbele paneeldeur met roeden. Deze is toegankelijk via een hardstenen trapje. Het bovenlicht is drieruits en gevuld met glas-in-lood in bloemmotief. Aan weerszijden van de deur is op de begane grond een dubbel vierruits venster met dubbel vierruits bovenlicht aanwezig. Zowel aan de onder- als aan de bovenzijde bevindt zich een rollaag. Op de verdieping is in het midden zesruits venster met rollaag aan de onderzijde naast een zesruits deur geplaatst. Aan de bovenzijde bevindt zich één rollaag. De deur komt uit op een stalen balkonnetje met trap naar beneden. Onder de trap is een houten schuurtje gecreëerd. Aan weerszijden is een driedelige vensterpartij, gevuld met zesruits vensters, tussen rollagen. Bovenaan de gevel is een moderne zinken goot aangebracht, waarachter houten klossen zichtbaar zijn. Laag op het dak bevindt zich een houten dakkapel met zadeldakje, houten voorschot, houten daklijst en een terugwijkend geplaatst zesruits venster. Op het achterste dakschild van het oorspronkelijke hoofdvolume bevindt zich een gemetselde schoorsteen.

In het interieur zijn diverse oude elementen bewaard gebleven. Zo zijn er de glas-in-loodramen, de marmeren vloer in de hal, marmeren lambriserings en gestucte wanden in de hal, paneeldeuren met gesneden bloemmotief en in één deur geëst glas in gesneden kozijnen, de trappartij met houten en smeedijzeren balustrade en stucwerk op de plafonds. Met name boven is de oude indeling verdwenen. Hier is wel nog een houten vloer met visgraatmotief aanwezig.

Waardering

De villa is cultuurhistorisch en stedenbouwkundig waardevol als één van de rond 1900 langs de Zuid-Willemsvaart gebouwde fabrikantenvilla's. Het gebouw maakt in die hoedanigheid deel uit van de industriële ontwikkelingen die Beek en Donk heeft doorgemaakt aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Voorts is het pand architectuurhistorisch waardevol vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en de zeer rijke detailleringen van met name de voorzijde. Bovendien is het een fraai en karakteristiek voorbeeld van de Neorenaissancestijl. Het valt te betreuren dat niet alle glas-in-loodvensters meer aanwezig zijn en dat de voormalige doorbraak in de linkerzijgevel zo zichtbaar is gebleven. Toch heeft het pand de oorspronkelijke uitstraling behouden. Het volume aan de achterzijde dateert van later datum dan het hoofdvolume en is veel minder rijk uitgevoerd. Het is daarom van ondergeschikt belang.

Afbeelding: Villa Kapelstraat 3 te Beek en Donk

11.31.3.009 Villa Pater de Leeuwstraat 19, Beek en Donk

Gemeentelijk monument.

sobere villa, 2 lagen met dak, authentiek

In Donk ligt aan de Zuid-Willemsvaart een rijtje villa's. Dit pand in landelijk-expressionistische stijl is er daar één van. Het betreft een voormalige directeurswoning van Fa. van Thiel. Het gebouw ligt op enige meters afstand van de straat in een ruime siervoor tuin. De voordeur bevindt zich in het midden van de voorgevel en is toegankelijk via een ijzeren hekje tussen twee halfhoge gemetselde staanders en een pad met gemetseld trapje. Rondom de voortuin is een heg aanwezig. Rechts van het pand ligt een oprit met grind die toegankelijk is via een ijzeren hek. Hier ligt tevens een moderne garage met zadeldak die in de stijl van het huis is opgetrokken. Aan de achterzijde bevindt zich een grote siertuin. Het gebouw is opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in halfsteens verband met knipvoeg. Boven de gevelopeningen en bovenaan de gevels is siermetselwerk aangebracht. Het eenlaags pand heeft een rechthoekige plattegrond en wordt afgedekt door een wolfdak met rode Tuiles du Nord. De voorgevel bevat in het midden een topgevel (met zadeldak). Tegen de rechterzijgevel is een eenlaags uitbouw met plat dak aanwezig (die al enkele jaren na de bouwdatum is toegevoegd en in dezelfde stijl is opgetrokken). Deze loopt door tot halverwege de achterzijde. Hier is rechts een naar voren springend bouwvolume met topgevel (en zadeldak) aanwezig. Hier bevindt zich op de begane grond tevens een serre. Op de twee hoeken van de nok, linksonder op het dakvlak aan de achterzijde en op het wolfeind links is een schoorsteen gemetseld. Het houtwerk is wit en donkergroen geschilderd.

De voorgevel is in hoofdzaak symmetrisch. In het midden bevindt zich op de begane grond een portiek met afgeschuinde hoeken. De voordeur is een paneeldeur met vijfdelig gekleurd-glas-in-loodvenster, twee zijlichten en drie bovenlichten, alle met gekleurd glas-in-lood. Onder de deur bevindt zich een hardstenen dorpel. Rechts in de portiek is een hardstenen brievenleuf geplaatst. De portiek is omlijst met verspringend siermetselwerk. Links op de begane grond is een driesijdige erker aanwezig. Deze heeft een gemetselde borstwering met daarop vier vierruits vensters met vier gekleurde glas-in-lood bovenlichten. Aan weerszijden van de erker bevindt zich (enkel ter hoogte van de ondervensters) een houten luik. De erker heeft een schilddak met geschubde gebakken tegels en een houten goot. Rechts van de voordeur bevindt zich een kozijn met driemaal een vierruits venster en drie gekleurde glas-in-lood bovenlichten, een speels gemetselde rollaag van koppen en strekken aan de bovenzijde (die zich boven alle authentieke gevelopeningen bevindt), een rollaag aan de onderzijde en een luik aan weerszijden van de ondervensters.

Boven de voordeur bevindt zich in de topgevel een dubbel vierruits venster met dubbel gekleurd glas-in-lood bovenlicht, een rollaag zoals besproken aan de bovenzijde, rollaag aan de onderzijde en een

houten luik aan weerszijden. Hierboven is nog een smal enkelruits venster met speelse rollaag boven en rollaag onder aanwezig. Langs de dakrand van de topgevel is een bloktand gemetseld. Verder is hier een windveer aanwezig. Langs de dakvoet is een houten goot geplaatst. Links en rechts van de topgevel bevindt zich op het dak een houten dakkapel met plat dak, houten daklijst en een dubbel vierruits venster. Boven het zadeldak van de topgevel is een modern tuimelvenster geplaatst. In het eenlaags bouwvolume dat rechts tegen de rechterzijgevel staat bevindt zich aan de voorzijde een paneeldeur met hardstenen dorpel, een houten luifel en daarboven een enkelruits bovenlicht. Ook is er een rollaag zoals in de voorgevel van het hoofdvolume aanwezig. Langs de dakrand van dit bouwvolume is een houten goot geplaatst.

Links bevindt zich aan de linkerzijgevel de serre die tevens als dakterras dient. Deze zijde is gemetseld en bevat een dubbel vierruits venster met dubbel tweeruits bovenlicht (modern gekleurd glas). Aan de bovenzijde bevindt zich een rollaag zoals die ook aan de voorzijde aanwezig zijn. In het hoofdvolume is een vierruits venster met gekleurd glas-in-lood bovenlicht, speelse rollaag boven, rollaag onder en houten luik rechts. Naar rechts is nog driemaal een dergelijk venster aanwezig, maar dan met het luik links. Links zijn onder tegen de gevel twee gemetselde openingen (met traliewerk) naar de kelder gecreëerd.

Op de verdieping bevindt zich een dubbel vierruits venster met gekleurd glas-in-lood bovenlicht, een speelse rollaag boven en een rollaag onder. Langs de dakrand is een windveer aangebracht. Op het dakvlak links (zadeldak uitbouw) is een modern tuimelvenster aanwezig en midden op het wolfeind staat een houten tweeruits dakkapel met plat dak en houten daklijst.

Op de begane grond van de rechterzijgevel bevindt zich links een dubbel vierruits venster met dubbel gekleurd glas-in-lood bovenlicht, een speels gemetselde rollaag aan de bovenzijde, rollaag aan de onderzijde en houten luiken aan weerszijden. In de eenlaags uitbouw zijn van links naar rechts de volgende elementen aanwezig: een smal enkelruits venster met verspringende rollaag boven en een rollaag onder, een houten luik en twee dubbele vierruits vensters met een dubbel tweeruits bovenlicht, verspringende rollaag boven en een rollaag onder. Langs de dakrand is een houten daklijst aanwezig.

Op de verdieping van het hoofdvolume bevindt zich links een vierruits venster met gekleurd glas-in-lood bovenlicht. In het midden is een klein enkelruits venster. Rechts bevindt zich een vierruits venster met tweeruits bovenlicht. Boven de vensters is een speelse rollaag gemetseld, eronder een normale rollaag. Bij de aanzet van de schoorsteen die uit op het dakvlak aan de achterzijde staat is een vlechting in het metselwerk gemaakt. Op het dak is een houten tweeruits dakkapel met plat dak en een houten daklijst geplaatst.

Tegen de achtergevel staat links de eenlaags uitbouw. Hierin is een dubbele vierruits paneeldeur aanwezig met aan weerszijden een vierruits zijlicht. Boven het geheel bevinden zich vier tweeruits bovenlichten en een speelse rollaag. Ook onder de zijlichten is een rollaag aanwezig. Rechts in de uitbouw is een dubbel vierruits venster met dubbel tweeruits bovenlicht geplaatst. Eronder bevindt zich een rollaag. Erboven is zonnewering aangebracht, zodat een rollaag niet zichtbaar is. Langs de dakrand is een houten daklijst geplaatst. Rechts opzij is de uitbouw toegankelijk via een vierruits paneeldeur met een vierruits zijlicht met luik. Erboven bevinden zich twee dubbele bovenlichten (modern groen glas) en een speelse rollaag. Ook onder het zijlicht is een rollaag aanwezig. In de achtergevel van het hoofdvolume bevindt zich een dubbel gekleurd glas-in-loodvenster (t.b.v. het trappartij) tussen rollagen. Rechts hiervan is de serre tegen de achtergevel gebouwd, waardoor een aan drie zijden begrensde ruimte is ontstaan. Hierop heeft men een modern plat dak gemaakt. In de zijgevel van de serre is een dubbel vierruits venster met dubbel tweeruits bovenlicht aanwezig. Aan de bovenzijde is een speelse rollaag gemetseld, onder een rollaag. In deze overdekte buitenruimte bevindt zich een toegang tot de buitenkelder. Rond de trap is een ijzeren hek geplaatst.

In de achterzijde van de serre is een dubbele zesruits deur met vierruits zijlichten aanwezig. Boven het geheel is een viertal tweeruits bovenlichten, gevuld met modern groen glas aanwezig. Daarboven is een zonneluifel geplaatst.

Op het dak van het hoofdvolume is ter hoogte van de trap een dakkapel met plat dak, houten daklijst en tweeruits gekleurd glas-in-loodvenster aanwezig. Ter hoogte van de zoldering bevinden zich voorts twee dubbele vierruits dakkapellen met plat dak en houten daklijst. Ten slotte zijn er twee moderne tuimelvensters in het dak geplaatst. Ook in het linker dakvlak van het zadeldak rechts is een tuimelvenster aangebracht. Op de serre is een balustrade gemetseld. In de topgevel die uitkomt op dit dakterras bevindt zich een dubbele zesruits deur met een zonneluifel aan de bovenzijde. Langs de dakrand is een houten windveer aanwezig.

In het interieur bevindt zich een aantal bijzondere elementen, zoals gekleurde cementtegels in diverse patronen in de hal en in de serre. Verder ligt in de woonkamer (voor- en achterkamer) een oude houten vloer. Er zijn deuren met gekleurd glas-in-lood, schuifdeuren, twee natuurstenen schouwen en tenslotte een grote binnenkelder met stenen nissen en een houten voorraadkast. De indeling is voor een groot deel oorspronkelijk en heeft een symmetrische opzet.

Er zijn geen oorspronkelijke bijgebouwen. De garage valt buiten de bescherming.

Waardering

Het pand is als voormalige directeurswoning cultuurhistorisch van waarde als onderdeel van de industriële ontwikkeling van Beek en Donk. Verder is er sprake van stedenbouwkundige waarde vanwege de bijzondere ligging aan het kanaal en als onderdeel van de begin twintigste-eeuwse lintbebouwing van deze plek. Het pand is architectuurhistorisch van waarde vanwege de grote gaafheid van de hoofdvorm en de landelijk-expressionistische detailleringen.

Afbeelding: Villa aan de Pater de Leeuwstraat 19 te Beek en Donk

11.31.3.010 Villa Roeklaan 2, Lieshout

Beoogd gemeentelijk monument.

Rietveld villa in bosgebied

11.31.3.011 Villa Dokter Timmerslaan 9, Beek en Donk

Villa uit ca. 1935

11.31.3.013 Villa Dorpsstraat 63, Lieshout

MIP AE063-000725

Traditionalisme, uit 1935

11.31.3.014 Villa Dorpsstraat 90, Lieshout

MIP AE063-000716

Amsterdamse School, uit 1934
Markante schoorsteen aan rechterzijde. Schuin aflopend metselwerk aan linkerzijde.

11.31.3.015 Villa Burg. Van den Heuvelstraat 4, Lieshout

MIP AE063-000065

Uit 1937

Uitbouw met balkon waarin rechthoekige uitsparingen ter linkerzijde.

11.31.3.016 Villa Molenstraat 15, Lieshout

MIP AE063-000779

Art Deco

Villa 't Zonneke uit 1934

Markante gedecoreerde schoorsteen.

11.31.3.017 Villa Molenstraat 22, Lieshout

MIP AE063-000773

Uit 1920

11.31.3.018 Villa Molenstraat 28, Lieshout

MIP AE063-000774

Amsterdamse School, uit 1930

Ook de schoorsteen is bekleed met leien. Jaartal in windvaan op nieuwe schoorsteen. De bepleistering is waarschijnlijk van later datum.

11.31.3.019 Villa Molenstraat 5, Lieshout

Villa uit jaren '50

11.31.3.020 Villa Oranjelaan 21, Beek en Donk

vrij groot woonhuis

11.31.3.021 Villa Pater de Leeuwstraat 17, Beek en Donk

villa uit 1920; voor 1940 van Van Thiel

11.31.3.022 Villa Pater de Leeuwstraat 25, Beek en Donk

klassieke villa 1935

11.31.3.023 Villa Ribiusstraat 1, Lieshout

MIP AE063-000783

Dateert van 1929.

Smalle schoorsteen in rechterzijgevel. Vergelijk met Molenstraat 11-13.

11.31.3.024 Villa Ribiusstraat 3, Lieshout

MIP AE063-000784

Dateert van 1924.

Aannemer komt uit Beek en Donk.

11.31.3.025 Villa Oranjelaan 40, Beek en Donk

Villa uit 1935

Nieuwe Bouwen

MIP AE007-000073

11.31.3.026 Villa Kapelstraat 18, Beek en Donk

Huize Heran uit 1915

Voorheen woonhuis fam. van Thiel.

MIP AE007-000038

11.31.3.027 Woonhuis Klokkengietersstraat 12/14, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Herenhuis, art nouveau, chaletstijl uit 1907.

In het uiterste oosten van Aarle-Rixtel ligt op de hoek van de Klokkengietersstraat en de Kanaaldijk een grote één- en tweelaags villa in Chaletstijl uit circa 1910. Het gebouw ligt direct aan het trottoir. Rechts bevindt zich een zij/voortuin waardoor een pad naar de voordeur van nummer 12 loopt. Deze deur is geplaatst in een rechthoekige aanbouw van circa 1950. De voordeur van nummer 14 is de oorspronkelijke entree, die zich in het midden van de voorgevel bevindt. Aan de achterzijde ligt een tuin met daarin de genoemde aanbouw. Een oorspronkelijke eenlaags uitbouw ligt tevens in de tuin achter het pand, met de langszijde aan de Kanaaldijk.

Het pand heeft een samengestelde plattegrond met een éénlaags bouwdeel links en tweelaags bouwdeel rechts. Het is opgetrokken in rode baksteen, gemetseld in kruisverband. De aanbouw van later datum is gemetseld in halfsteens verband met knipvoeg. Het metselwerk is opnieuw gevoegd met modern voegwerk (was geknipt). Op de gevels zijn banden van groenbruin geglaazuurde strengperssteen aanwezig. Ook op de hoeken en in het midden van de segmentbogen boven de vensters is dit aangebracht. De plint is gepleisterd. Het dak is net als de plattegrond samengesteld uit verschillende vormen. Op het hoofdvolume zijn twee haaks op elkaar staande wolfdaken met rode kruispannen aanwezig, op de oorspronkelijke aanbouw een zadeldak met wolfeind en rode kruispannen en op de jongere aanbouw een zadeldak met rode opnieuw verbeterde Hollandse pannen. Zowel op het tweelaags volume als op het eenlaags volume en de oorspronkelijke uitbouw is een schoorsteen gemetseld. Op de latere aanbouw bevinden zich twee schoorstenen. Het houtwerk is wit en donkerblauw geschilderd.

De voorgevel bestaat geheel links uit een klein deel van de achteruitbouw. Hierin bevindt zich onder een licht getoogde strekse boog een T-venster met drieruits bovenlicht en geglaazuurde lekdorpel.

Hierna volgt het eenlaags bouwdeel van het hoofdvolume. Geheel links is een breed tweeruits venster met aan de onderzijde en in het bovenlicht roeden en groen kathedraalglas. Ook is er een houten rolluik aanwezig. Aan de bovenzijde is een segmentboog gemetseld. Het boogveld is gepleisterd en de lekdorpel is gemetseld met geglaazuurde stenen. Naast het venster is de voordeur onder een houten afdakje met sierlijk gesneden consoles en gebakken rode tegels geplaatst. Het betreft een houten deur met smal drieruits venster en een bovenlicht met roeden. Boven de deur is een segmentboog gemetseld. Het boogveld is betegeld met witte tegels met een beschildering van groene bladeren. De dorpel en neuten zijn van hardsteen. Bovenaan de gevel zijn een bloktand en een overhoekse muizentand gemetseld. De houten dakgoot rust op houten klossen. In het dakvlak hierboven is een tweeruits dakkapel onder een lessenaardak aanwezig.

Rechts komt de gevel iets naar voren. In de zijkant van het uitstekende tweelaags volume is een enkelruits venster onder een segmentboog geplaatst. Het boogveld is betegeld en de lekdorpel is van geglaazuurde stenen. Op de begane grond van het uitstekende volume bevindt zich een tweetal vensters met dichte houten rolluiken onder een segmentboog. Het boogveld is betegeld en de gemetselde lekdorpels zijn geglaazuurd. Op de verdieping is onder een brede segmentboog een driedelig schuifvenster met roeden en groen kathedraalglas in het driedelige bovenlicht aanwezig. Het boogveld is betegeld en de lekdorpel geglaazuurd. In de top van de gevel bevindt zich onder een strekse boog een dubbel venster met bovenin roeden en groen kathedraalglas. De lekdorpel is geglaazuurd. Langs de dakranden is een houten windveer aangebracht. Op de top van het wolfeind staat een piron.

Geheel rechts op de begane grond is de aanbouw van later datum zichtbaar. In de voorzijde bevindt zich links onder een strekse boog een deur die gelijk is aan de andere voordeur. De dorpel is van hardsteen. Rechts is een halfronde poort onder een gemetselde rondboog aanwezig.

De linkerzijgevel bestaat uit twee delen: de achteruitbouw en het eenlaags deel van het hoofdvolume. In de uitbouw zijn twee drieruits vensters onder een getoogde rollaag en koppenlaag geplaatst. Het boogveld is betegeld en de lekdorpel geglaazuurd. Bovenaan de gevel zijn een bloktand en een overhoekse muizentand gemetseld. In het dak zijn geen bijzonderheden.

Op de begane grond van het hoofdvolume bevinden zich twee T-vensters met roeden en groen kathedraalglas in het bovenlicht onder een segmentboog. Het boogveld is gepleisterd en de lekdorpel

geglazuurd. In het kozijn is een houten rolluik geïntegreerd. Op de verdieping is onder een licht getoogde strekse boog een tweeruits venster met bovenlicht met roeden en groen kathedraalglas. Langs de dakrand is een houten windveer op klossen aangebracht. Op de top van het wolfeind staat een sierlijke smeedijzeren windvaan met daarop een geschilderde wielrenner.

Links en rechts achter het dak van het eenlaags bouwvolume is de linkerzijgevel van het tweelaags volume zichtbaar. Hierin bevinden zich geen bijzonderheden, behalve net onder de dakvoet. Daar zijn wit gepleisterde velden in een gemetseld fries aanwezig. Het verticale metselwerk dat het fries in velden verdeelt bevindt zich recht onder de houten klossen en lijkt zodoende als console te dienen. Op de klossen is een houten goot aanwezig. In het dakvlak zijn geen bijzonderheden.

Links in de rechterzijgevel bevinden zich op de begane grond onder een segmentboog twee vierruits schuifvensters met roeden en kathedraalglas in het bovenlicht. Het boogveld van het linkervenster is gepleisterd, rechts ontbreekt de pleister. De lekdorpels zijn geglazuurd. Op eerste verdieping zijn onder een strekse boog twee T-vensters met roeden en groen kathedraalglas in het bovenlicht aanwezig. De lekdorpels zijn geglazuurd. Voor het rechter venster bevindt zich een modern rolluik. In het midden van de gevel loopt van onder tot boven een gemetseld rookkanaal dat iets uit de gevel steekt. Op het dak komt het uit in een schoorsteen. Onderaan zijn twee ijzeren luikjes in het kanaal aanwezig. Bovenaan de gevel is een fries zoals in de linkerzijgevel aanwezig. Op de velden is aan deze zijde "A N N O 1907" geschilderd.

Rechts is tegen het hoofdvolume de aanbouw van later datum geplaatst. Deze bevat links een gekleurd glas-in-loodvenster en enkelruits venster onder een strekse boog en met gemetselde lekdorpel. Hiernaast is onder een strekse boog een dubbel venster met dubbel tweeruits bovenlicht en gemetselde lekdorpel. Voorts onder een segmentboog met betegeld boogveld (witte tegels met blauwe ornamentiek) een enkelruits deur en tenslotte rechts een enkelruits venster met tweeruits bovenlicht, strekse boog en gemetselde lekdorpel. Onder de dakvoet is een houten goot aangebracht.

De achtergevel van de nieuwere aanbouw bevat op de begane grond een enkelruits venster met tweeruits bovenlicht onder een strekse boog. Op de verdieping is een vierruits venster onder een strekse boog geplaatst. Beide lekdorpels zijn gemetseld. Langs de dakrand bevindt zich een houten windveer. Tussen de twee uitbouwen achter het huis bevindt zich een kleine binnenplaats. De hieraan grenzende zijgevels van de uitbouwen worden daarom hier beschreven. In de rechterzijgevel van de nieuwere aanbouw bevindt zich een klein enkelruits venster met strekse boog en gemetselde lekdorpel. Langs de dakvoet is een houten goot aangebracht. In de linkerzijgevel van de oudere uitbouw zijn een enkelruits venster met rollaag boven en natuurstenen lekdorpel onder, een houten deur met drieruits bovenlicht, strekse boog en hardstenen dorpel en een enkelruits venster met strekse boog en geglazuurde lekdorpel. Bovenaan de gevel zijn een bloktand, overhoekse muizentand en houten goot aanwezig. In de achtergevel van het tweelaags deel van het hoofdvolume is op de begane grond een enkelruits dubbele deur met roeden en groen kathedraalglas in het bovenlicht. Hierboven bevindt zich een segmentboog met een betegeld boogveld. Op de eerste verdieping bevindt zich onder een strekse boog een tweeruits venster waarvoor gedeeltelijk een modern rolluik is uitgerold. De lekdorpel is geglazuurd. In de top van de gevel bevindt zich onder een strekse boog een dubbel venster met bovenin roeden en groen kathedraalglas. De lekdorpel is geglazuurd. Langs de dakranden is op klossen een houten windveer aangebracht. Op de top van het wolfeind staat een piron. In het iets terugwijkende eenlaags deel van het hoofdvolume bevindt zich onder een rollaag een enkelruits venster met enkelruits bovenlicht en geglazuurde lekdorpel. Bovenaan de gevel zijn een bloktand en een overhoekse muizentand gemetseld. Onder de dakvoet bevindt zich een houten goot op klossen. In de achtergevel van oude uitbouw bevindt zich onder een segmentboog een houten deur met tweeruits licht. Het boogveld is in de kleur van de deur geschilderd. Op de verdieping is een vierruits venster met gemetselde lekdorpel onder een rollaag geplaatst. Het metselwerk rond het venster is zichtbaar gewijzigd. Langs de dakrand is een houten windveer aanwezig.

In het interieur is nog een aantal authentieke elementen aanwezig, zoals een bordenlijst in de keuken, een zwart natuurstenen schouw in de salon en stucwerk op de plafonds. Van grote bijzonderheden is

echter geen sprake en bovendien is door de splitsing van het gebouw in twee adressen de oude indeling voor een deel verdwenen.

Waardering

De villa is cultuurhistorisch van waarde als onderdeel van de vroeg twintigste-eeuwse bebouwing van Aarle-Rixtel. Het gebouw is voorts architectuurhistorisch waardevol vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en de detailleringen, die nog voor een groot deel oorspronkelijk zijn en die het gebouw van de karakteristieke elementen van de Chaletstijl voorzien. Het pand ligt bovendien beeldbepalend op de hoek van de Klokkengietersstraat en de Kanaaldijk.

Afbeelding: Villa aan de Klokkengietersstraat 12-14 te Aarle-Rixtel

31.4. Café

Café zonder overnachtingsgelegenheid (dan wordt het een herberg, zie daarvoor 27.21). Vroeger had je boerderijen waarvan de beste kamer tot caféruimte ingericht was. Later kwamen er specifiek als café gebouwde of tot café verbouwde panden.

11.31.4.001 Café Dorpsstraat 18, Aarle-Rixtel

Dateert van ca. 1910.

Gemeentelijk monument.

Café tegenover kerk met neo details

Aan de centraal gelegen Dorpsstraat in Aarle-Rixtel bevindt zich café De Lantaarn/gildehuis St. Margaretha. Het pand ligt aan een breed trottoir, de nokas haaks daarop geplaatst. Links is een jonger pand (ca. 1990) terugwijkend tegen het café geplaatst. Bij de bouw hiervan is ook de linkerzijgevel van De Lantaarn vernieuwd. Aanvankelijk stond er tegen de linkerzijgevel een eenlaags pand dat net als De Lantaarn op de rooilijn was geplaatst. Rechts bevindt zich een overkapping van de ingang naar de zaal, een groot en vrij recent gebouw dat aan de achterzijde tegen het oude café is geplaatst. De houten overkapping is met de andere zijde aan het eveneens verder naar achter geplaatste buurpand bevestigd. Aan de achterzijde ligt achter de nieuwere zaal nog een diepe tuin. Het eenlaags café met rechthoekige plattegrond is opgetrokken in baksteen en gemetseld in kruisverband. De voorgevel is van een felrode baksteen, de zijgevels (en vermoedelijk achtergevel) van een donkere baksteensoort. De strekse bogen in de zijgevels zijn echter weer met de felrode steensoort gemetseld. Het voegwerk is rondom vervangen door een platvolle grijze specievoeg. Onderaan de gevels bevindt zich een gepleisterde en grijs geschilderde plint. Het gebouw wordt afgedekt door een recent vernieuwd zadeldak met rode opnieuw verbeterde Hollandse pannen. Links is tegen de nieuwbouw de zoldering vergroot door middel van een haaks op de nok geplaatst dakvlak. Het houtwerk van De Lantaarn is wit en donkergroen geschilderd.

De voorgevel is een trapgevel met symmetrische indeling. Op de hoeken van de begane grond zijn gemetselde pilasters met afgeschuinde toppen geplaatst die in een latere verbouwing afgedekt zijn met (nu vervuilde) kalkzandsteen. In het midden bevindt zich onder een strekse boog de voordeur met aan weerszijden onder een strekse boog een schuifvenster. Het betreft een houten paneeldeur met ritmisch snijwerk (o.a. diamantkoppen) en negen ruitjes van kathedraalglas onder een schouderboog. De tussendorpel is gesneden met diamantkoppen en het bovenlicht is enkelruits. Aan de onderzijde bevinden zich een hardstenen stoepje, dorpel en neuten. De schuifvensters hebben een voor het begin van de twintigste eeuw karakteristieke verdeling met een middelstijl en vier kleine ruitjes van geel kathedraalglas aan de onderzijde en een bovenlicht met twaalf kleine ruitjes in groen kathedraalglas. De hardstenen lekdorpel is grijs geschilderd. Tussen de begane grond en de verdieping bevindt zich een forse zonnewering, waarachter een deel van de detaillering schuil gaat. In het midden van de verdieping bevindt zich onder een strekse boog een deelbaar draaiend venster met middenstijl, vier vierkante gele ruitjes onder en vier langwerpige groene ruitjes boven. De lekdorpel is gepleisterd en grijs geschilderd. Voor het venster is een vlaggenmast in de kleuren rood, wit, blauw aanwezig. Boven het venster bevindt zich een ronde opening met een rollaag rondom. Hiervoor is een ijzeren houder met een lantaarn geplaatst (recent). Van de getrapte topgevel wordt iedere trap afzonderlijk afgedekt met een ezelsrug in natuursteen. Op de top staat een gouden lier.

De linkerzijgevel is vernieuwd bij de bouw van het naastgelegen pand. Hierbij is door middel van een haaks geplaatst dakvlak tevens extra ruimte onder het cafédak gecreëerd. De nieuwe muur loopt door tot voorbij de dakvoet/dakrand. Alleen in het interieur van het café is een klein stukje van de oude linkerzijgevel overgebleven. Door de aansluiting van de nieuwbouw op het café is dit de binnenmuur van een gang geworden. Het oude voegwerk is hier nog zichtbaar, net als een oude buitendeur. Deze heeft een grove roedenverdeling, een tussendorpel met diamantkoppen en een zesruits kleppend bovenlicht. Links in de rechterzijgevel zijn twee vensters aanwezig zoals op de begane grond van de voorgevel. Hierna sluit de houten luifel aan op de gevel. In de muur zijn verder geen bijzonderheden. Bovenaan geven smeedijzeren muurankers de plaats van de balklaag aan. Onder de dakvoet is een houten goot geplaatst. De oude achtergevel is met de aanbouw van de zaal geheel aan het zicht onttrokken. De zaal heeft geen cultuurhistorische waarde.

In het interieur zijn enkele oude elementen aanwezig, zoals een houten vloer, de eerder genoemde voormalige buitendeur en het houten balkenplafond. Mogelijk zijn ook het houten ingangsportaal bij de voordeur en de lambrisering nog oorspronkelijk. Verder zijn er losse elementen, zoals een vitrine van gilde St. Margaretha met zilveren schildjes.

Afbeelding: Cafe aan de Dorpsstraat 18 in Aarle-Rixtel

Waardering

Het pand is cultuurhistorisch en stedenbouwkundig waardevol als onderdeel van de begin twintigste-eeuwse bebouwing van het centrum van Aarle-Rixtel. Voorts is het sociaal-historisch van belang voor Aarle-Rixtel vanwege de functie als café en gildehuis. Ook is er sprake van architectuurhistorische waarde vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en de gaafheid van de detailleringen, voor zover nog aanwezig. Met name de voorgevel is nog erg oorspronkelijk. Ook de rechterzijgevel is in een eeuw tijd nauwelijks veranderd. Tenslotte is het pand een beeldbepalend element voor de Dorpsstraat.

11.31.4.002 Café Heuvelplein 6, Beek en Donk

Rijksmonument nr. 520176

Dateert van 1880.

11.31.4.003 Café Kapelstraat 5, Beek en Donk

Horeca/winkel uit 1915.

11.31.4.004 Café Willemstraat 1, Beek en Donk

MIP AE007-000083

Cafe / woonhuis uit 1925.

Gelegen voor de ophaalbrug, daar waar het doorgaande verkeer van kanaaloever wisselt. Dit betreft het oude café en tramstation van de tramlijn Helmond - 'sHertogenbosch. Het is oorspronkelijk gebouwd ca 1830, kort na de aanleg van de Zuid-Willemsvaart. Is aangegeven op de kadasterkaart van 1832. Naast café en tramstation is het ook een logement hotel "De Willemsvaart" geweest.³⁰⁰

11.31.4.005 Cafe Dorpsstraat 49, Lieshout

Woonhuis uit 1930

MIP AE063-000723

11.31.4.006 Café De Roskam te Lieshout

11.34.4.007 Café Beekse Brug

Oud café stond aan de Beekse brug Prins Hendrikstraat hoek Burg van Nispenstraat. Gebouwd kort na aanleg Zuid-Willemsvaart ca 1830. Uiteindelijk omgebouwd tot discotheek en afgebrand in 1986. Nu bedrijfs/winkellocatie.

31.5. Woonhuis met bedrijfsruimte

Woning met daaraan vast of los erbij een bedrijfsruimte, soms ook een erf dat bij het bedrijf hoorde.

11.31.5.001 Woonhuis met winkel, Klokstraat 8, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

Winkelwoonhuis met klok en originele details

11.31.5.002 Tol-/wevershuis Opstal 2, Aarle-Rixtel

Rijksmonument nr. 6946.

Gebouwd in 1785.

Gepleisterd pandje, hoog met riet en pannen gedekt.

11.31.5.003 Woonhuis met winkel, Wilhelminalaan 2/4, Aarle-Rixtel

Vermoed. 17e eeuw.

Gemeentelijk monument.

Winkelwoonhuis, voormalig burgemeesterswoning

Oorspronkelijke functie: burgemeesters- en bakkershuis, herberg De Drie Leliën

Huidige functie: woonhuis

³⁰⁰ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

Bouwjaar: kern vermoedelijk 17e eeuw, 18e/19e-eeuws karakter

Afbeelding: Voorzijde Wilhelminalaan

In het oosten van Aarle-Rixtel ligt op de hoek van de centrale Dorpsstraat en de Wilhelminalaan een pand met een rijke historie. Het is onder meer in gebruik geweest als bakkerij, herberg en burgemeesterswoning. Tegenwoordig is het pand een woonhuis. De voormalige bakkerswinkel is ingericht als museum (maar dit is recent gesloten). Het gebouw ligt in de lengte aan de Wilhelminalaan in een smalle voortuin. Aan de linkerzijde bevindt zich tuin, rechts ligt het direct aan het trottoir. Achter is een ruime achtertuin, waarin zich tevens een lager haaks bouwdeel bevindt. Het eenlaags pand heeft een T-vormige plattegrond en is gepleisterd. Het achterste deel van het haakse bouwvolume is enige decennia terug opnieuw opgetrokken (vanwege bouwvalligheid) in rode baksteen in wild verband. Het volume aan de straat wordt afgedekt door een zadeldak met bonte gegolfde Hollandse pannen dat aan de achterzijde verder doorloopt. Dit maakt het pand een zogenaamd Kempisch huis. Het haakse bouwdeel heeft eveneens een zadeldak van bonte pannen. Op beide daken is een schoorsteen gemetseld. Het houtwerk is geschilderd in wit, donkergroen, okergeel en grijs.

In de voorgevel bevinden zich links drie vierruits schuifvensters met een tweeruits bovenlicht en een geschilderde lekdorpel. In het midden bevindt zich een brede paneeldeur met roeden, een enkelruits bovenlicht met gietijzeren levensboom en een houten omlijsting met geschilderde stenen neuten en een granito dorpel. Rechts hiervan bevindt zich het enkelruits winkelveenster met drieruits bovenlicht en een geschilderde hardstenen lekdorpel. Geheel rechts is een vierde schuifvenster zoals beschreven aanwezig. Ter hoogte van de lekdorpels is een gepleisterde lijst op de gevel aangebracht. Bovenaan de gevel is een uitkraging in het gepleisterde metselwerk zichtbaar. Onderaan de dakvoet is een houten goot geplaatst.

De linkerzijgevel van de haakse uitbouw aan de achterzijde bestaat geheel links uit een klein modern bouwvolume onder een lessenaardak met een vierruits venster met gemetselde lekdorpel. Verder naar rechts zijn drie grote zesruits vensters tegen elkaar op een borstwering met gemetselde lekdorpel geplaatst. Vervolgens zit in de dakhelling een knik, waardoor de gevel lager is. Hier zijn drie dubbele vierruits vensters met een gemetselde lekdorpel en een enkele houten deur aanwezig. In de linkerzijgevel van het volume aan de straat bevindt zich zowel rechts op de begane grond als in de top een vierruits venster met gepleisterde en geschilderde lekdorpel. Ter hoogte van de balklaag en de gordingen zijn smeedijzeren muurankers aangebracht. Op de geveltopy bevindt zich een smalle gepleisterde hals.

In de rechterzijgevel is op de begane grond links een zesruits venster met een geschilderde hardstenen lekdorpel geplaatst. Rechtsonder bevindt zich een getoogd keldervenster met houten diefijzers en een smeedijzeren diefijzer met 'zijtakken'. Direct daarboven is een tweeruits opkamervenster met tweeruits bovenlicht en gepleisterde en geschilderde lekdorpel geplaatst. Op de verdieping bevindt zich een vierruits venster met gepleisterde en geschilderde lekdorpel. De gepleisterde lijst die op de voorgevel is aangebracht is doorgetrokken aan deze zijde. Ter hoogte van het keldervenster vormt deze een segmentboog. Ter hoogte van de balklaag en gordingen zijn muurankers aanwezig. Op de geveltop bevindt zich een smalle gepleisterde hals, waaraan een drie smeedijzeren lelies zijn bevestigd. Dit ornament is een overblijfsel van herberg De Drie Leliën, die hier ooit gevestigd was. In de rechterzijgevel van het haakse bouwdeel is een achtruits schuifvenster met vierruits bovenlicht en gepleisterde en geschilderde lekdorpel aanwezig. Verder naar rechts is de gevel opnieuw opgemetseld. Ook is hier een afdak met lessenaardak geplaatst. Hieronder bevindt zich onder een rollaag de voordeur van nummer 4. Het betreft een oude houten deur met klopper en een drierruits bovenlicht. In de latei onder het bovenlicht is een tandlijst gesneden. Verder naar rechts zijn onder het afdak een groot modern venster met roeden en een moderne deur met roeden aanwezig.

Afbeelding: Linkerzijgevel/achtergevel met haaks bouwvolume

Links in de achtergevel bevindt zich een dubbel vierruits venster met gepleisterde en geschilderde lekdorpel, rechts een houten deur met ruit. Hierna volgt het haakse bouwvolume. Het lage bouwvolume onder lessenaardak heeft een blinde achtergevel. In de geveltop die hierboven zichtbaar is bevindt zich een vierruits venster tussen rollagen.

Rechts van het haakse bouwdeel zijn een enkelruits venster, een houten deur en een dubbel vierruits venster aanwezig. In het dak is een modern tuimelvenster geplaatst.

Het interieur van het pand is zeer bijzonder te noemen. De voordeur leidt direct naar de voormalige winkel. Achter de toonbank bevindt zich de toegang tot een achterkamer. Recht tegenover de voordeur ligt een doorgang naar de keuken, die zich in het voorste deel van de haakse uitbouw bevindt. De keuken heeft veel authentieke elementen, zoals een balkenplafond, plavuizen op de vloer en een schouw met bordenlijst. In een ruitje van het schuifvenster is de naam van de burgemeester die ooit in het pand woonde gekrast: "Jean Donkers, 1821". De voorkamer heeft een bijzonder gepleisterd balkenplafond en een betegelde schouw. In het gehele gebouw zijn de oude balklagen aanwezig. Ook de paneeldeuren zijn oorspronkelijk.

Waardering

Het pand Wilhelminalaan 2 en 4 is van grote cultuurhistorische waarde als eeuwenoud onderdeel van de bebouwing van de kern van Aarle-Rixtel. Ook vanwege de diverse functies die het gebouw heeft gehad (burgemeesters- en bakkershuis, herberg) is het belangrijk voor de historie Aarle-Rixtel. Het is architectuurhistorisch waardevol vanwege de gaafheid van de hoofdvorm en detailleringen en als voorbeeld van een Kempische dorpswoning. Ook het interieur van het pand is zeer bijzonder en

beschermenswaardig. Bovendien is het beeldbepalend gelegen op een hoek van de doorgaande Dorpsstraat.

11.31.5.005 Woonhuis met bedrijfsruimte De Klumper 24, Lieshout

2e helft 19e eeuw.
Is verdwenen.

11.31.5.006 Woonhuis met werkplaats, Dorpsstraat 106 te Lieshout

Bedrijfswoning, fabriekswoning uit 1880. Verbouwing ca. 1935.
MIP AE063-000720

11.31.5.007 Woonhuis met kantoor, Burg. V.d. Heuvelstraat 16, Lieshout

MIP AE063-000754

Eerste steen in portiek: A.D. 1916 J.J.M. Giessen par. Kantoor van de brouwerij Bavaria.

11.31.5.008 Woonhuis met fabriekspand Willemstraat 3, Beek en Donk

Fabriekspand met woning

MIP AE007-000085

In buurtje met verschillende fabriekspandjes, bij Beekse brug.

31.6. Bakhuis

Losstaand bijgebouwtje op boerenerf bedoeld om brood in te bakken. Let op: er zijn ook boerderijen waar de bakoven aan het woonstalhuis vastgebouwd is. Die bakovens moeten bij de boerderij beschreven worden. Sommige bakhuizen hadden een buurtfunctie, deze gemeenschappelijke gebouwtjes stonden dan meestal niet achter maar voor de boerderijen.

11.31.6.001 Bakhuisje Vogelenzang 47 en 49

Bij langgevelboerderij (zie 11.31.2.046).

11.31.6.002 Bakhuisje bij boerderij Het Laar 10, Aarle-Rixtel

Beoogd gemeentelijk monument.

kopgevelboerderij authentiek hoge kwaliteit uit begin 19^e eeuw

Het betreft een boerderij die zich in het buitengebied tussen Beek en Donk, Aarle-Rixtel en Lieshout bevindt. Het object heeft als adres Het Laar 10, maar ligt vrij ver verwijderd van het agrarische buurtschap dat van oorsprong die naam draagt. Voor de boerderij is een gemetselde waterput met een hefboom aanwezig.

Verder staat links voor de boerderij een bakhuisje onder een zadeldak met een oven onder een lager zadeldak. De gevels zijn opgetrokken uit rode baksteen en gemetseld in halfsteens verband. Het dateert uit het interbellum.

Afbeelding: bakhuisje Het Laar 10.

31.7. Schuur/bijgebouw

Bij een boerderij hoorde in de regel minstens één schuur, soms waren er meerdere schuren en andere bijgebouwtjes. Soms is de schuur veel ouder dan het woonstalhuis en dan komt het voor dat de schuur wel en de rest niet als monument wordt aangemerkt.

11.31.7.001 Stal Het Laar 7, Aarle-Rixtel

19e eeuwse stal bij woonhuis uit jaren 30.

Beoogd gemeentelijk monument.

11.31.7.002 Schuur Achterbosch 11, Lieshout

Beoogd gemeentelijk monument.

De schuur achter de boerderij Achterbosch 11 (zie 11.31.2.001) te Lieshout lijkt op het eerste gezicht van grote ouderdom, omdat het gebouw net als de achtergevel van de boerderij uit verschillende stukken muurwerk is opgetrokken. In feite bestaat het bouwwerk uit twee losse schuurtjes met een golfplaten overkapping die beide stukken verbindt. Op oude kadastrale kaarten (tot in de jaren 1940) is het gebouw echter niet ingetekend, overigens in tegenstelling tot een grote schuur die tussen het bedrijfsgedeelte en de straat heeft gestaan én een zogenaamde turfschop die op het kadastraal minuutplan van 1811-1832 aan de kant van het bedrijfsgedeelte stond. Volgens de overlevering is het rechter gedeelte van de schuur achter de boerderij pas in de tweede helft van de twintigste eeuw versteend. Waarschijnlijk is hierbij wel gebruik gemaakt van oude materialen (stenen, deuren en ramen), wellicht van het gebouw dat ooit aan de voorzijde stond.

Afbeelding: Schuur Achterbosch 11 Lieshout

11.31.7.003 Schob Laag Strijp 26, Aarle-Rixtel

Gemeentelijk monument

Achter de boerderij (zie 11.31.2.023) zijn diverse bijgebouwen aanwezig. Het betreft schuren/stallen van later datum en een schop met lagere aanbouw die na de bouw van de boerderij met oude bouwmaterialen van het vorige woonhuis is opgebouwd. Deze is gemetseld in kruisverband en afgedekt met een zadeldak van rode gegolfde Hollandse pannen.

Afbeelding: Schob op achtererf Laag Strijp 26.

31.8. Koetshuis

Bijgebouw van een deftige woning of boerderij, waarin de koets (later de auto) gestald stond.

11.31.8.001 Koetshuis bij R.K. Kerk Beek en Donk

Kapelstraat 31 te Beek en Donk

Rijksmonument nr. 525189

Achter de pastorie staat in de tuin een KOETSHUIS, gebouwd omstreeks 1910. De stijl van het gebouw is samengesteld uit verschillende motieven: de kap met houten betimmeringen met driespanmotief heeft elementen van de Chaletstijl, de steile dakhelling en een fors overstek doen Neo-Gotisch aan. Het koetshuis behorende bij de pastorie is inmiddels verbouwd tot woonhuis waardoor de karakteristieke elementen uit het interieur verdwenen zijn. De architect van koetshuis en pastorie was niet Franssen (van het kerkgebouw) maar Welsing uit Amsterdam. Zie ook het boek: 100 jaar Leonarduskerk 1897-1997.³⁰¹

Het eenslaags bakstenen gebouw heeft een rechthoekige plattegrond en wordt gedekt door een asymmetrisch (want aan de achterzijde lager aangezet) samengesteld zadeldak met tuile-de-nord pannen. Het dak heeft een steile helling en een fors overstek op gesneden houten korbelen. Het bakstenen muurwerk heeft een gebosseerde hardstenen plint en banden in een afwijkende kleur baksteen. De hoge topgevels zijn betimmerd. Het gebouw omvat drie delen: op de begane grond de eigenlijke koetsstalling en een paardenstal, terwijl op de zolder een tasruimte is ondergebracht. Deze hooizolder is toegankelijk via een luik met een hijsinstallatie onder overkragende topgevel, boven de inrijpoort van de stalling. In de gevels zijn eenvoudige lichten aangebracht, voorzien van een samengestelde omlijsting. De naast de stalling gelegen ruimte heeft een voordeur met samengesteld keperboog-bovenlicht, geflankeerd door lichten, en in de zijgevel een samengesteld venster, opgebouwd uit een centraal zesruits schuifvenster, geflankeerd door een T-schuifvenster.

Afbeelding: Pastorie met daarachter het koetshuis

(<http://bouwbu3d.nl/show/projecten/3,8/2/Pastorie-en-Koetshuis-te-Beek-en-Donk>)

Het koetshuis is van algemeen belang. Het gebouw heeft cultuurhistorisch belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van het katholicisme in het zuiden en is tevens van belang voor de typologische ontwikkeling van het koetshuis. Het is van architectuurhistorisch belang vanwege de bijzondere stijl. Het heeft ensemblewaarden als visueel middelpunt van de deels industriële bebouwingskern rondom de Zuid Willemsvaart. Het is van belang vanwege de architectonische gaafheid van het exterieur.

11.31.8.002 Koetshuis Dorpsstraat 94, Aarle-Rixtel

³⁰¹ Informatie heemkundekring De Lange Vonder.

Beoogd gemeentelijk monument.
Villa burgemeester met koetshuis

11.31.8.003 + 004 Koetshuizen Beek en Donk

Er bevinden zich ook koetshuizen bij de fabrikantenwoningen “Huize Vrededael” Kapelstraat 2 en “Huize Leefdael” Kapelstraat 3.

31.9. Varia

Er blijven altijd nog onverwachte zaken over. Die kunnen hier beschreven worden. Enkele voorbeelden: typische hooimijten, postkantoor, kadaverhuisje, diepvrieskluis, brandtoren, zendtoren voor radio, TV etc..

11.31.9.001 Poort van Binderen

Poort naar huize Ribbius, Burgemeester van den Heuvelstraat 1 te Lieshout.

Rijksmonument nr. 25887

Toegangspoort uit 1474 die toebehoorde aan de Abdij van Binderen te Helmond, omstreeks 1800 naar Lieshout overgeplaatst. Zij verleende toegang tot een omgracht terrein waar vroeger het herenhuis Ribbius stond. Zij verleent tegenwoordig toegang tot de Sint Servaaskerk, een moderne kerk uit 1962.

Het volgende verhaal over de poort van Binderen doet de ronde. Twee heren, Ludolf Johan Ribbius en de baron Johan Carel Gideon van der Bruggen woonachtig te kasteel Croy, zijn goede vrienden. Tijdens een tochtje te paard worden ze genoodzaakt door het slechte weer onderweg te stoppen. Zij besluiten een kaartje te leggen. Gedurende het spel verliest de heer van Croy slag na slag maar besluit nog niet op te geven en opnieuw probeert hij met één slag het verlorene te herwinnen. Zijn pas aangekochte bezitting Binderen, de voormalige adellijke abdij bij Helmond, stelt hij tegenover de hele verloren som. Helaas voor hem moet hij weer zijn verlies erkennen en Ribbius wordt de eigenaar van de schone bezitting. Ribbius besluit echter dat hij niet uit winstbejag heeft gespeeld, wel wil hij een herinnering bewaren aan deze merkwaardige strijd. Hij schenkt zijn tegenstander de gehele bezitting terug op voorwaarde dat deze hem de poort van Binderen zal afstaan. De heer van Croy, blij dat zijn vriend zo meevoelend is, stemt toe. Na de overeenkomst blijft het een tijdje stil bij de heer van Croy, en Ribbius denkt dat hij zich bedacht heeft. Als er enkele dagen erna een karavaan voor zijn huis stopt met de onderdelen van de poort staat hij raar te kijken. De poort van Binderen wordt steen voor steen weer opgebouwd door bekwame metselaars en sindsdien staat de poort in Lieshout.³⁰²

Afbeelding: poort van Binderen anno 2012 (april 2012).

11.31.9.002 Decoratieve gevel Kapelstraat 11, Beek en Donk

³⁰² D'n Effer, 1994, 10. (ingekorte versie van het artikel 'De poort van Binderen te Lieshout')

Beoogd gemeentelijk monument.
Reparatieinrichting, decoratieve gevel

11.31.9.003 Poort Opstal 15, Aarle-Rixtel
Herbouwde poort, oorspronkelijk 17^e eeuw.

3. Inventarisatie archeologisch landschap – Laarbeek

De inventarisatie van het archeologisch landschap is ook hier ingedeeld naar thema en complextype of begrip. De samenstelling van de complextypen is vanuit praktische overwegingen tot stand gekomen³⁰³, met het doel te kunnen waarderen en selecteren binnen de archeologische monumentenzorg. Voor het onderzoek dat zich bezighoudt met de beeldvorming over het verleden hebben de complextypen vooral een attenderende waarde.

De complextypen zijn voorzien van definities, archeologische en landschappelijke correlaten en dateringen. Bovendien zijn de correlaten onderverdeeld in twee categorieën: (a) een correlaat dat van toepassing moet zijn bij dit complextype, en (b) een correlaat dat van toepassing kan zijn bij dit complextype.

De catalogus archeologie is als volgt opgebouwd:

- Uniek nummer van de archeologische vindplaats (opgebouwd uit gemeentenummer.themanummer.subthemanummer.volgnummer)
- Centrale coördinaten van de vindplaats
- Plaats en toponiem van de vindplaats
- Naam van de vinder
- Datum van de vondst
- Wijze van verwerving: kartering, proefsleuven, opgraving etc.
- Beschrijving van de vondst(en)
- Datering
- Cultuur waar de vindplaats aan gerelateerd kan worden, bijvoorbeeld Karolingisch of Trechterbeker
- Toelichting op de vindplaats
- Literatuur
- Bron van de vindplaats
- Nummer van de vindplaats in de betreffende bron

Enkele aantal vindplaatsen hebben geen coördinaten. Deze vindplaatsen zijn wel meegenomen in de catalogus, maar ontbreken op de kaart.

³⁰³ Gebaseerd op: G. de Wit & A. Sloos, 2008: De interpretatie van archeologische waarnemingen in Archis. Een concept voor een nieuwe set complextypen (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 165).

Thema: 32 Bewoning

32.1 Romeinse villa

Een Romeinse villa was een landbouwbedrijf dat geïntegreerd was in de sociale en economische organisatie van de Romeinse wereld en waarvan het hoofdgebouw in Romeinse stijl was gebouwd. Villae komen vooral voor in het Zuid-Limburgse lössgebied op de rand van plateaus in de nabijheid van stromend water en infrastructuur; villae zijn daarnaast in mindere mate aangetroffen in Noord-Limburg in de Maasvallei en in het rivierengebied en sporadisch op de Brabantse zandgronden (b). Datering: Romeinse Tijd; de eerste villae dateren uit de tweede helft van de 1e eeuw A.D.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- woon- en doorgaans werkeenheden (hoofdgebouw (a) en verscheidene bijgebouwen (b));
- funderingsmateriaal (bijv. vuursteen) (a);
- natuursteen (a);
- aardewerk (a);
- nederzettingsafval (vaak gebroken en/of verbrand) (a);
- versterkt (omgreppeld of omheind) (b);
- sporen van agrarische activisten (b);
- evt. cultuurlaag (b);
- hypocausttegels (b);
- tubuli (b);
- vensterglas (b);
- vloermozaïeken (b);
- pleisterwerk (b);
- vloerniveau (b);
- glas (b);
- metaalvondsten (b);
- waterleidingen (b);
- afvoergoten (b);
- vijver (b)
- pad/weg (b);
- (sier)tuin (b);
- hekwerken (palissaden) (b);

32.2 Kasteel

Een kasteel is een van oorsprong middeleeuws gebouw dat de functies verdedigbaarheid en woonbaarheid combineert, door het verschaffen van woonruimte en verdedigbaarheid aan een beperkte groep mensen tot een maximaal van ongeveer 50 personen.

Datering: vanaf de Late Middeleeuwen A (ca. 1050 A.D.)—tot op heden.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- omgeven door een minstens 5 m brede gracht of grachten (a);
- opgaand muurwerk is minimaal 45-60 cm dik of fundering is minimaal 1 m dik (a);
- defensieve elementen: poortgebouw, torens, wallen etc. (a).
- evt. cultuurlaag (b);
- voorwerpen die met elitegroepen kunnen worden geassocieerd, zoals wapens, ruitersporen, stijgbeugels, jachtgerei, in combinatie met nederzettingsafval (b).

Uniek nr.	<u>11.32.2.002</u>
Coördinaten	171820 / 391270
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Kasteel Croy
Naam vinder	
Datum vondst	o.a. 12-10-2007
Verwerving	veldverkenning en begeleiding
Beschrijving	Het onderzoek uit 2007 gebeurde i.v.m. het saneren en herstellen van

de gracht van het kasteel. Onder archeologische begeleiding is de gracht leeg gebaggerd tot het onderliggende dekzand. Aangetroffen zijn muurtjes uit de tweede helft van de 18e eeuw. Het betreft resten van de oude zijbrug, die, net als de huidige brug, in het verlengde van de zijingang liggen. Tevens zijn de resten van een steiger aangetroffen. Er zijn alleen sporen over, de houten paaltjes zijn verdwenen. Langs de zijden van de gracht is puin aangetroffen. Op de bodem van de gracht zijn vondsten uit de 18e en 19e eeuw aangetroffen. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de gracht 25 jaar geleden niet zo diep is uitgebaggerd als nu. Het materiaal uit de gracht betreft naast puin ook aardewerk, dierlijk botmateriaal. Waarschijnlijk is dit opzettelijk gedumpt. Er is geen materiaal aangetroffen dat ouder is dan ca. 1750, wat betekent dat de gracht rond dit tijdstip grotendeels is leeg gebaggerd. Bij de huidige baggerwerkzaamheden is het grootste deel van de gracht tot op het dekzand schoongemaakt. Alleen in het midden van de gracht is een dun sliblaagje blijven liggen. Dit betekent dat er na de baggerwerkzaamheden waarschijnlijk nog weinig archeologische vondsten in de gracht zijn achtergebleven.

Datering	Late Middeleeuwen B - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	kasteel Croy
Literatuur	Akkerman, E.N. 2008
Bron	Archis/CMA/SAS Laarbeek
Nummer	417070/51F-026 11699 en AR2 CR1

Kasteel Croy (bron: geheugenvannederland.nl)

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.2.003</u>
Coördinaten	171420 / 390580
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Laag Strijp
Naam vinder	Particulier

Datum vondst 11-1993
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2LS13+14 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Laag Strijp. coördinaten: 171.42/390.58. Registratienummer: AR2 LS13+14.Vinder: Gina Box. Archiefonderzoek J. Coenen, H. Beyers: Bonis In Stripe 1381, Leengoed, Kasteel. 1832
Bron: Code AR2LS13+14 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem:LAAG STRIJP. Coördinaten: 171.42/390.58. Registratienummer: AR2 LS13+14.Vindder: Gina Box. Archiefonderzoek J. Coenen, H. Beyers: BONIS IN STRIPE1381, LEENGOED, KASTEEL. 1832 Sectie C 50-54, Sectie C 103-111 HOOG STRIJP. Rapporteur: G.B. Datum vondst: NOV. 1993. Vondstomstandigheden: verkenning. Vondstbeschrijving: LS13 Omgrachting gevonden van nederzetting/kasteel Op Strijp. Bossche Protocollen: "de Bonis in Stripe" 1381. LS14 werden zware fundamenteen gevonden. Dubbel kasteeltje. Zie Van Aarle tot Rixtel, Zie Van Ricstelle tot Aarle-Rixtel. Object: kasteel. Periode: laatmiddeleeuws. Ten N.O. van kasteel Croy lagen nog 2 kasteeltjes. Gezien het feit dat zij direct naast elkaar lagen en slechts door een aparte gracht en oprijlaan van elkaar gescheiden waren, mogen we aannemen dat het oorspronkelijk een geheel is geweest. A. 16e + 17e eeuw: bezit familie v.Eyck (Overbrugge), B.1642 Hendrik Verbeek. 1632 Hoeve v. v.Eyck verbrand. Ter plekke opgebouwd'.
Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting kasteel Strijp, in de literatuur en omgrachting plus fundamenteen.
Literatuur Box, G. 1994; Coenen, J. 1992
Bron Archis/CMA/SAS Laarbeek
Nummer 44349/51F-025 11698/AR2 LS13-14

Uniek nr. 11.32.2.005
Coördinaten 169120 / 391340
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet van toepassing
Beschrijving Kleinschalig onderzoek door archeologische werkgroep: veldkartering en fundering-'prikken'.
Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting funderingen kerk, vlakbij funderingen kasteel
Literatuur
Bron Archis/CMA/SAS Lieshout
Nummer 33561/51E-002 761/LH1-9

Uniek nr. 11.32.2.006
Coördinaten 172320 / 391640
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Opstal; Ter Smissen
Naam vinder Onbekend
Datum vondst 9999
Verwerving Indirect: archief
Beschrijving Bron: Code AR3O2 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Opstal. Coördinaten: 172.32/391.64, middelpunt terrein ter Smisse. Registratienummer: AR3O2. Bekend, Huize ter Smisse. "BONIS ter SMISSEN" 1381. ALLO-DIAAL GOED -> KASTEEL en Nederhuizing <-

Datering
Cultuur
Toelichting
Literatuur
Bron
Nummer

Leenroerig. LEENGOED V.D. HERTOGEV. BRABANT. 1832, Sectie A 467-468. 1440: eigenaar Jan v. Bruheze. 1496: eigenaar fam. Eijnhouts. Rapporteur: G.B. Vondstbeschrijving: O2 t/m O6 zijn belangrijke akkers i.v.m. de "Bonis ter Smissen" 1381, Bossche Protocolen. Cultuurhistorisch met O1 voor 100% ? behouden ! Object: gebouw -kasteel.

Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
onbekend
hoeve Ten Opstal
Box, G. 1994
Archis/SAS Laarbeek
44373/AR3 O2/AR3 DK4/AR3 O3

Uniek nr.
Coördinaten
Plaats
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving
Beschrijving

11.32.2.007

173550 / 391300

Aarle-Rixtel

Gulden Huis; Elshorst

Onbekend; Particulier

9999 en 29-01-1983

Archief o.a. en Archeologisch: veldkartering

Aan de oostelijke zijde van de Aa, net boven de samenvloeiing van twee zijtakken van de Aa, lag het kasteel of huis van Rixtel. In de tweede helft van de 18e eeuw wordt het consequent aangeduid als het "Gulden Huijs". In de periode van de lieerlijkheid werd het zelden zo genoemd. In de leenverhellingen en verkopen wordt het kasteel amper omschreven. Een van de vroegste beschrijvingen dateert van 1482, waar in een declaratie van de goederen van Willem van Ghendt, heer van Rixtel staat: "thuys te Rixtel metten honynghe, bogaerde ende grave soe dat daer bynnen syiie cingliel gelegen is". Het was dus een omgracht huis. De zware muren, die in 1938 tijdens normalisatiewerkzaamheden van de rivier de Aa werden opgegraven, en de houten palen, tonen duidelijk aan dat het een belangrijk gebouw was. Lange tijd is het kasteel verward met het kasteeltje Frisselsteijn uit Veghel. Een prent van dat kasteel, met als onderschrift het "'t Huis te Reckel" toont een gebouw met een indrukwekkende hoefijzervormige toren. In de catalogus "Kastelen in Brabant" werd dit misverstand uit de weg geruimd. Ook analoge tekeningen van het huis van Rixtel met de toren bleken onjuist te zijn. Er blijven ons slechts enkele betrouwbare afbeeldingen over, die een eenvoudig massief huis tonen, met aan de linkerzijde een toren en rechts de neerhuizinge of boerderij. In 17e eeuwse beschrijvingen wordt ook een voorste poort vermeld.

De heren van Rixtel behoorden achtereenvolgens tot de geslachten De Rover, Van Ghent en Oudart. Van de familie De Rover weten we dat Dirk de Rover hoogschout en schepen van Den Bosch is geweest. Zijn dochter Agnes was gehuwd met Johan van Herlaer, dochter Gerarda van Herlaer was gehuwd met Willem van Ghendt, heer van Empel en Meerwijk en schepen van Den Bosch. Deze werd als heer van Rixtel opgevolgd door zijn gelijknamige zoon Willem van Ghendt. In 1482 droeg Willem van Ghendt de heerlijkheid Aarle, Beek en Rixtel over aan Johan Oudart. Hij was een Noord-Franse edelman, zoon van Nicolaas Oudart, provoost van Arras, heer van Grevillers en kamerheer van hertog Johan van Bourgondië. Johan Oudart zelf was heer van Grevillers en raadsman van de hertog van Brabant. In 1463 werd hij president van de rekenkamer van het hertogdom Brabant. Gezien zijn directe relatie met de hertog kon hij Willem van Ghendt gemakkelijk opvolgen als leenman van de hertog voor de heerlijkheid Rixtel. Hij heeft er echter niet lang plezier van gehad, aangezien hij op 11 november 1493 te Brussel overleed en in de St. Goedellekatliedraal werd begraven. De tekst van zijn grafsteen luidde:

HIER LEYT BEGRAVEN JEAN OUDART
HEERE VAN GREVILLERS, RLXSTEL, OVERBEKE

RAEDT VAN HOOGER MEMORIEN HERTOOGH PHILIPS
 KEYSER MAXIMILIAEN ENDE VROUW MARIA
 ALLE HERTOGEN ENDE HERTOGINNEN VAN BOURGOIGNEN
 ENDE BRABANT, GEBOREN ESf 'T JAER 1420,
 GESTORVEN 1493 DEN ELFSTEN NOVEMBER ENDE
 JOUFF CATHARINA DE BLONDEN SIJNE HUISVROUWE
 DIE STERFT ACHT DAGEN DAER NAER.

Als heer van Rixtel werd hij opgevolgd door zijn zoon Johan Oudart, kapitein onder keizer Karel V. Tot 1661 bleef de heerlijkheid bezit van de familie Oudart. Gezien het feit dat deze familie aanvankelijk helemaal niet op het kasteel woonde, moet dit uiteindelijk tot het veival van het pand hebben geleid. Pas in de 17e eeuw werd het regehnatig bewoond en vermoedeUjk aan de tijd aangepast. Een oud gedeelte verdween tijdens de Franse oorlogen in het laatste lcart van de 17e eeuw.³⁰⁴

Datering
Cultuur
Toelichting

Late Middeleeuwen - Middeleeuwen?
 onbekend
 Het Gulden Huis;
 Veldkartering:
 Bron: Code AR4E1 in Box 1994 (zie literatuur) met de
 tekst: 'Toponiem: Els-Horst. coördinaten: 173.55/391.30.
 Registratienummer: AR4E1. Gulden Huys. Vinder: Henk
 Goossens. Depot: Henk Goossens. Rapporteur: G.B. Datum
 vondst: 29 jan. 1983, 13 febr. 1984. Vel

Literatuur
Bron
Nummer

Coenen 1987; Box, G. 1994
 Erfgoedkaart; Archis/SAS Laarbeek
 44386/AR4 E1

³⁰⁴ Coenen 1987.

Fundamenten van het voormalige Gulden Huijs, opgegraven in 1938.

Houten palen, mogelijk van een opbaalbrug van het Gulden Huijs, ontdekt tijdens normalisatiewerkzaamheden aan de Aa in 1938.

Bron: Coenen 1987.

32.3 Kamp

Overkoepelende term voor tijdelijk bewoonde nederzetting uit Paleolithicum, Mesolithicum, Neolithicum en (Midden-)Bronstijd die is ingericht voor bewoning (basiskamp), de exploitatie van niet gedomesticeerde voedselbronnen of grondstoffen (extractiekamp).

Datering: Paleolithicum-(Midden-)Bronstijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- vuurstenen werktuigen en, ruim vertegenwoordigd, dito afval (afslagen en kernen); verscheidene versleten, gebroken en verbrande werktuigen (voor de Steentijd en de Vroege Bronstijd, voor de rest van de Bronstijd een b) (a);
- vanaf het Neolithicum met aardewerkscherven (a);
- tevens natuurstenen werktuigen (bijvoorbeeld klopstenen, retouchoirs en natuursteen dat is gebruikt als aambeeld, constructiesteen voor haarden en als kooksteen (a).
- evt. cultuurlaag (b);
- oppervlakte- en/of kuilhaarden (b);

- sporen van tenten of hutten (b);
- verkoolde planten- en dierenresten (bot); bij goede conservering ook onverkoolde resten (b).

32.4 Schans

Versterkt complex, bestaande uit wallen en grachten, in het veld pgeworpen, vaak met behulp van takkenbossen.

Datering: Nieuwe Tijd (16e-19e eeuw A.D.).

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- sporen van wallen, grachten en houten of (bak)stenen geschutsposten (a);
- versterkte doorgangen/poorten (a).
- veelvuldig langs de randen van een territorium en oorlogsgebieden, zoals de zuid- en oostgrens van de Republiek der Verenigde Nederlanden. In Amsterdam ook stadswal (Oude Schans, Weteringschans). Ook op plaatsen waar de vloot die lag te wachten op gunstige wind beveiligd moest worden, zoals bij Oudeschild op Texel (b);
- militaria en munitie (b);
- vaak in combinatie met andere militaire elementen, zoals linies, dijken etc. (b).

32.5 Wal/omwalling

Terrein omgeven door (al dan niet onderbroken) grachten, palissaden en wallen, waarvan de precieze functie niet geheel duidelijk is. In de meeste gevallen zijn er in eerste instantie geen aanwijzingen voor vaste bewoning en zijn er dientengevolge nauwelijks vondsten.

Datering: Late Middeleeuwen (vanaf de 13e eeuw A.D.)- Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- sporen van of aanwijzingen voor wallen en grachten (a);
- evt. cultuurlaag (b).

Datering: Late Middeleeuwen (vanaf de 13e eeuw A.D.)- Nieuwe Tijd.

32.6 Nederzetting

Verscheidene gelijktijdige huisplaatsen, erven of oncentraties/verspreidingen vondsten die wijzen op tijdelijke of permanente bewoning. Er zijn geen aanwijzingen voor stedelijke elementen (zie boven) en evenmin dat de bewoning plaatsgevonden heeft op een kunstmatige verhoging. Eventueel is de nederzetting begrensd geweest door een greppel, wal, palissade etc.

Datering: Neolithicum-Nieuwe-tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- grondsporen die wijzen op permanente bewoning, zoals palenconfiguraties behorende tot huisplattegronden, afvalkuilen, waterputten, haardplaatsen, erfgreppels etc., die duiden op verscheidene gelijktijdige erven (a);
- nederzettingenvondsten (grondstof, halffabricaten, eindproducten en afval; relatief groot percentage is gebroken en verbrand, ecologische resten (zoals plantenresten en botten die duiden op de verwerking en consumptie van voedsel) (a).
- evt. cultuurlaag (b);
- omheining (palissade, wal etc.) (b).

Uniek nr.	11.32.6.001
Coördinaten	172400 / 390440
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning+opgraving
Beschrijving	Bron: Code AR2V1/V2 in Box 1994 (zie Literatuur) met v.w.b. deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Valkendijk. Coördinaten: 172.400/390.440. Registratienummer: AR2 V1 en V2. Vinder: Th. de Jong BR7. BR6. Depot: deels Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G. Box.

Datering	Datum vondst: [1]990/91/93. Akker. Vondstbeschrijving: (aardewerk) BR6.
Cultuur	3x IJzertijd, 1x Merovingisch R. Ruwwandig, 1xPingsdorf, 1x Andenne, 1x
Toelichting	Paffrath, 1x Z. Limburgs, 2x Elmp, 4x Steengoed.BR7. 2x Z. Limburg, 2x Grijs AW. Object: nederzetting, vondstconcentratie'.
Literatuur	IJzertijd - Middeleeuwen ?
Bron	onbekend
Nummer	sporen IJzertijd;losse vondsten naar beekdal toe overige perioden.
Uniek nr.	Archis/SAS Laarbeek 44301/44302/44303/44304/AR2 V1-2
Coördinaten	
Plaats	11.32.6.002
Toponiem	171490 / 392810
Naam vinder	Beek en Donk
Datum vondst	
Verwerving	opgraving
Beschrijving	
Datering	IJzertijd - Late IJzertijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	II-1a
Uniek nr.	
Coördinaten	11.32.6.004
Plaats	172375 / 390590
Toponiem	Aarle-Rixtel
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Late IJzertijd - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	munt 1476 'dubbele vuurijzer'; vuursteen
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR2 V1
Uniek nr.	
Coördinaten	11.32.6.005
Plaats	171960 / 393520
Toponiem	Beek en Donk
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen - recent
Cultuur	onbekend
Toelichting	paalgaten, ophogingslagen/karrensporen, aardewerk, metaal, hout, glas

Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-27+29

Uniek nr. 11.32.6.006
Coördinaten 173150 / 391240
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk. Kasteel of hoeve?
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR2 B6

Uniek nr. 11.32.6.007
Coördinaten 169370 / 392740
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving toevalsvondst
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - recent
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen bijltje; bakstenen constructie, aardewerk, kandelaar, ijzeren voorwerpen
Literatuur
Bron SAS Lieshout
Nummer LH4-5

Uniek nr. 11.32.6.008
Coördinaten 171000 / 394580
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, mogelijk fundamente bakstenen gebouw, skeletdelen mens
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer I-3

Uniek nr. 11.32.6.009

Coördinaten 171700 / 394635
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving opgraving
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - recent
Cultuur onbekend
Toelichting nederzettingssporen late middeleeuwen en vroegmoderne tijd, aardewerk, glas, metaal, hout, been
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-30/II-31

Uniek nr. 11.32.6.010
Coördinaten 170850 / 395240
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - recent
Cultuur onbekend
Toelichting plattegronden hoofd en bijgebouwen, waterputten, karrensporen en greppels, aardewerk, hout, been, zaden, pollen, glas en metaal.
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer I-14

Uniek nr. 11.32.6.011
Coördinaten 172070 / 395400
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, glas, tin, sintel, vuursteen, kalksteen. Huis "Everbest"?
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer IV-1

Uniek nr. 11.32.6.012
Coördinaten 172300 / 395010
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst

Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	steengoedkan
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	IV-2

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.6.013</u>
Coördinaten	169345 / 391490
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen? - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen en nederzettingssporen; la-tene armbandfragment, aardewerk, dakpan, houtskool
Literatuur	
Bron	SAS Lieshout
Nummer	LH1-12

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.6.015</u>
Coördinaten	170725 / 392230
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	opgraving
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen? - Nieuwe tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	
Bron	VU Hiddink
Nummer	5+6

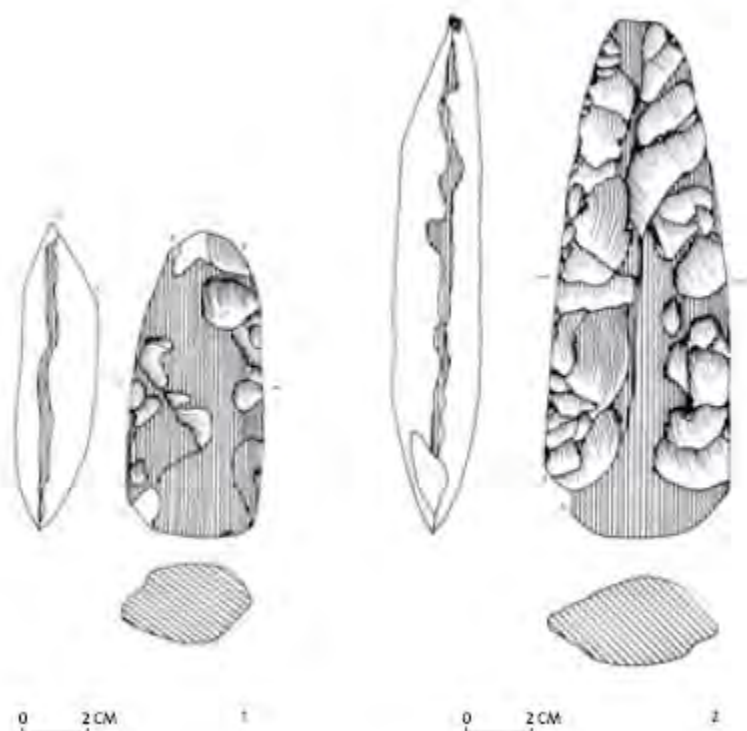
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.6.016</u>
Coördinaten	170000 / 392350
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen? - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	bouwput door VU onderzoek; onder andere waterputten
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	LH4-17

Uniek nr. 11.32.6.019
Coördinaten 171420 / 392880
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving onbekend
Beschrijving
Datering Romeinse Tijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting losse vondsten bij waarneming; In het kader van het project Update waarnemingen met materiaalcategorie onbekend 2006 is ervoor gekozen om aan het complextype Nederzetting geen vondstype toe te kennen als in de beschikbare documentatie geen melding wordt gemaakt van relevante archeologie

Literatuur
Bron Archis
Nummer 17186

Uniek nr. 11.32.6.020
Coördinaten 172475 / 396565
Plaats Onbekend
Toponiem Leek
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1935
Verwerving Onbekend
Beschrijving "Geïmproviseerd" fiche op basis lijst met vondstmeldingen Beex, ca 1966. Is waarschijnlijk gebaseerd op Knippenberg 1957:67: "Vindplaats van een aantal stenen bijlen en ander neolithisch materiaal (Vlaardingencultuur?)." Opm.: behalve de door Beex beschreven exemplaren worden door Knippenberg nog 2 exemplaren genoemd (11x6x3 cm, top beschadigd; 14x7.5x4 cm, afgebroken top). De laatste werd in 1952 gevonden bij afgravingen van de Aa. Tevens vermeldt Knippenberg een slijpsteen, een vuursteenknol van 15x9 cm en wat onbepaalde (belemnieten/versteend bot?) en jongere vondsten (kogelpotten, Pingsdorf, ronde stenen kogels). Ook zouden zich prehistorische vondsten van het terrein in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden bevinden. De site wordt door Knippenberg gekwalificeerd als "prehistorische woonplaats". Opm.: de mogelijkheid bestaat dat een deel van de vondsten (coll. Van Gestel) reeds onder waarneming. 30174 is genoemd. Daar is evenwel sprake van vondsten verzameld bij de kanalisatie van de Aa (in de jaren '30). Opm.: de vondstdatum is ca het moment van de eerste vondst. Overige data onbekend.

Datering Vroeg Neolithicum B - Steentijd?
Cultuur onbekend/n.v.t.
Toelichting "vele andere neolithische voorwerpen"
Literatuur Knippenberg, W. 1957
Bron Archis
Nummer 30195

Vuurstenen bijlen uit het Neolithicum (Nieuwe Steentijd), gevonden in Leek (tekening Nico Arts, bron Huijbers 2006)

Uniek nr.	11.32.6.021
Coördinaten	170820 / 394780
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	
Bron	Archis
Nummer	17183

Uniek nr.	11.32.6.022
Coördinaten	171540 / 393560
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	nederzettingssporen
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	II-23

Uniek nr. 11.32.6.023
Coördinaten 170730 / 392175
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving opgraving
Beschrijving
Datering Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur
Bron VU Hiddink
Nummer 3

Uniek nr. 11.32.6.024
Coördinaten 170985 / 392455
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving opgraving
Beschrijving
Datering Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur
Bron VU Hiddink
Nummer 2

Uniek nr. 11.32.6.025
Coördinaten 170650 / 394490
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving onbekend
Beschrijving
Datering Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur
Bron Archis
Nummer 17184

Uniek nr. 11.32.6.026
Coördinaten 170725 / 392300
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst

Verwerving	opgraving
Beschrijving	
Datering	Vroege IJzertijd - Late IJzertijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	
Bron	VU Hiddink
Nummer	1

Uniek nr.	11.32.6.027
Coördinaten	168920 / 391940
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	onbekend
Beschrijving	
Datering	Vroege Middeleeuwen - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	nederzettingssporen, aardewerk
Literatuur	
Bron	Archis/SAS Lieshout
Nummer	21662/LH3-1

32.7 Borg/Stins/Versterkt huis

Plaats met resten van bewoning; resten van geïsoleerd huis/ erf van hout of steen, al dan niet gecombineerd met die van erf (bijbehorende bijgebouwen, waterput(ten), greppels, hooiberg e.d.). Deze locatie is eventueel begrensd door een greppel, omheining etc., maar niet gelegen op een kunstmatige ophoging.

Datering: Late Middeleeuwen (vanaf de 13e eeuw A.D.)- Nieuwe Tijd.

Archeologische correlaten en landschappelijke ligging:

- één huisplattegrond plus eventuele plattegronden van bijgebouwen en faciliteiten, zoals een waterput, afvaldump(s) e.d. (a);
- nederzettingstvondsten (grondstof, halffabricaten, eindproducten en afval; relatief groot percentage is gebroken en verbrand, ecologische resten (zoals plantenresten en botten die duiden op de verwerking en consumptie van voedsel) (a).
- resten van een omheining (palissade, greppel etc.) (b);
- evt. cultuurlaag (b);
- lay-out van de hoofdstructuur in de vorm van veeboxen en haardplaats (b);
- omheining (palissade, wal etc.) (b).

32.8 Moated site

Door een minimaal 5 m brede gracht omgeven wooncomplex, waarbij het voornaamste gebouw in (bak)steen is uitgevoerd. De rest bestaat uit steen of (meestal) houtbouw. De gebouwen kunnen defensieve elementen, zoals kantelen, torens en een poortgebouw bezitten, maar zijn niet reëel verdedigbaar. Ze hebben uitsluitend een residentiële functie.

Datering: Late Middeleeuwen (vanaf de 13e eeuw A.D.)- Nieuwe Tijd.

Moated site is een internationaal gangbare verzamelnaam voor complexen die op regionaal niveau vaak anders worden aangeduid, zoals stenen kamer (rivierengebied, Zeeland), begraven hofstad (Hollandse kustgebied), havezate (Overijssel en Drenthe), borg (Groningen) en stins (Friesland).

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- omgrachting (minimaal 5 m breed) (a);

- opgaand muurwerk dunner dan 45-60 cm, funderingen smaller dan 1 m (a);
- archeologische resten wijzen op een zekere welstand (a).
- evt. cultuurlaag (b);
- soms poortgebouw, torens etc. maar deze zijn niet reëel verdedigbaar (b);
- meestal combinatie van baksteen- en houtbouw (b).

Uniek nr.	11.32.8.001
Coördinaten	173900 / 391670
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Broekkant
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1992
Verwerving	Archeologisch: opgraving
Beschrijving	Bron: Code AR5BK10/BK11 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: BROEKKANT. Coördinaten: 173.90/391.67. Registratienummer: AR5.BK10 BK11. Vinder: Wil Box/Afvalkuil, Gina Box. Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G. Box. Datum vondst: voorjaar 1992. OPGRAVING: GRACHT NEDERZET-TING OMGRAVEN HUIS 1400-1650. LEENGOED V.D. HEER VAN RIXTEL 1400-1650. Veldverkenning. Vondstbeschrijving: (aardewerk, glas, metaal, natuursteen, organisch, bouw materiaal) ZIE OPGRAVINGSVERSLAG. Object: gebouw - hoeve. Periode: laatmiddeleeuws - postmiddeleeuws. Gevonden deel omgrachting met palissade en woonresten 1400-1650. Opgraving 1992 m.m.v. Rijkswaterstaat i.v.m. kanaalomleiding n.a.v. gevonden afvalkuil +/- 1500'. In Verwers 1993 (zie Literatuur) is een uitvoeriger beschrijving van de vondstomstandigheden en aangetroffen grondsporen opgenomen, waaraan deze waarneming ook gegevens ontleent.
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Nieuwe Tijd A
Cultuur	onbekend
Toelichting	gracht van leengoed van de heer van Rixtel
Literatuur	Box, G. 1994; Verwers, W.J.H. 1993
Bron	Archis
Nummer	44399/AR5 BK10-11

1. Spinnepotje van steengoed uit Raeren, 5,6 cm hoog, circa 1500

2. Grape (kookpot) van roodbakkerd aardewerk 16 cm hoog, circa 1400-1550

3. Kan van steengoed uit Raeren, 25 cm hoog, circa 1450-1500/1550

4. Drinkbeker van steengoed uit Raeren, 6 cm hoog, circa 1500

Keramiek en een zeis, gevonden tijdens de opgraving van de omgrachte nederzetting op de Broekkant bij de Heuvelse Brug (foto's Ruud Balk, bron Huijbers 2006)

Uniek nr.	<u>11.32.8.002</u>
Coördinaten	172520 / 392030
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	De Beemd ; Opstal ; Ten Sande
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1993
Verwerving	Indirect: archief
Beschrijving	Bron: Code AR3O16 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Opstal bij de Beemd. Coördinaten: 172.52/392.03. Registratienummer: AR3O16.Vinder: Gina Box, Jean Coenen. ARCHIEF. BONIS TEN SANDE +-1380 Leengoed van Johannes zn. v. Gerlaac de Rover, Heer v. Rixtel. 1421: ex Bonis ten Sande, CR.128. 1422: HOEVE ten Sande. Rapporteur: G.B. Datum vondst: 1993. Vondstbeschrijving: N.a.v. archiefonderzoek is de nederzetting gevonden van het goed ten Zande. "Bonis ten Sande" 1421, "Hoeve ten Sande" 1422. Object: gebouw - hoeve. Periode: laatmiddeleeuws. Plaatselijk kan Harry Smulders de omgrachting aanwijzen. Altijd deel waarin de tractor wegzakt. Enkel / veel Rood aardewerk is ter plaatse gevonden, nog geen grijs !! Tegenover O16 ->O15 mogelijk ook deel van ten Sande'.
Datering Cultuur	Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ? onbekend

Toelichting	goed ten Sande
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/CMA/SAS Laarbeek
Nummer	44375/51F-029 11702/AR3 O16
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.8.003</u>
Coördinaten	171520 / 394760
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	T Hof; Rogier Monicxlaan
Naam vinder	Hansen
Datum vondst	12-1989
Verwerving	opgraving
Beschrijving	Bron: Aantekening op gelinieerd vel door W.J.H. Verwers waaruit de volgende tekst: 'Beek en Donk. 51f 171.52/394.76. 19-XII-89 Bezoek met Hans Janssen en Twan Huijbers. Moated site. Proefsleuf ca 25 m lang, 5 m br. Aan uit het einde van de gracht ca 10 m br. Resten v fundering, br 1.20 m, baksteen 25 x 12 x 5 cm,ten dele nog intact: 7 lagen. Sommige bakstenen ongebakken: leem. elders uitgebroken. Mogelijke breedte v. gebouw 8 m. [...] Hans denkt dat fundamenteen XV op basis van steenformaat zijn'.De tekst m.b.t. deze waarneming op een A4-vel met vindplaatsbeschrijvingen luidt: 'Gebied en perceel: I-16. Coördinaten: 171.530-394.770; kaartblad51F. Toponiem: 't Hof/Rogier Monicxlaan. Vondstdatum: december 1989-zomer1990. Registratiedatum: december 1989. Herkomst gegevens: vondstregistratie rapporteur en archeologische dienst gemeente 's-Hertogenbosch. Vondsten:fundamenteen bakstenen woontoren (donjon) met bijbehorende omgrachting,restanten 18de eeuwse boerderij, restanten 19de/20e eeuwse boerderij,keramiek, drinkglas, metaal, leer, glas in lood, leisteel, dakpan, baksteentegel, bot (rund, paard, kip; determinatie. Theo de Jong 110194) en veenmonster. Datering: woontoren: 1350-1650. Vondstomstandigheden: opgraving (project-code: Beek en Donk - Rogier Monicxlaan (BDRM)). Verblijfplaats vondsten:gemeente 's-Hertogenbosch, archeologische dienst, Bethaniestraat 4, 5211 LJ's-Hertogenbosch. Geomorfologische ligging: 2M9 dekzandvlakte (op geologische kaart aan rand van holocene afzetting (uitloper overstromingsgebied van de Aa). Bodemkundige ligging: niet gekarteerd. Hydrologische ligging:niet gekarteerd. Literatuur: Huijbers 1988, 1993a, Stienen 1990, 1991,Huijbers/Janssen/Philips en/Stienen in voorbereiding'.
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Nieuwe Tijd B
Cultuur	onbekend
Toelichting	fundamenteen bakstenen woontoren met bijbehorende omgrachting; restanten 18de eeuwse boerderij; restanten 19de/20ste eeuwse boerderij; aardewerk, glas;metaal;bot
Literatuur	Huijbers, T. 1993;Stienen, J. 1990;Stienen, J. 1991
Bron	Archis?SAS Beek en Donk
Nummer	44456/I-16
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.8.004</u>
Coördinaten	172920 / 391020
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Duivenakker; Ter Cuylen I
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	11-1992

Verwerving Beschrijving	Archeologisch: opgraving Bron: Code AR2D9/D10 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Duivenakker. Coördinaten: 172.92/391.02, gracht. Registratienummer: AR2 D9/D10. Vinder: Frits Lammers, bij aanleg weg Duivenakker. Opgraving Duivenakker I. Depot: Werkgroep Archeologie, Gina Box. Rapporteur: G.B. Datumvondst: opgraving nov. 1992 / 1993. GOED TER CUYLEN I. LEENGOED V.D. HEERV. RIXTEL. 1200-1300. Vondstbeschrijving: (aardewerk, natuursteen, bouw materiaal) Opgraving AR2D9 92/93 (gracht) 1x Paffrath, 58x Z-Limburgs A.W., 218x Elmpt, 4x grijs, 2x R.A.W. (Vlaams ?), 6x Proto steengoed, 1x Natuursteen, Huttenleem, 2x indet., grote sintels. 1200-1300. Object: gebouw -kasteel, hoeve ?, omgrachting (deel). Periode: middeleeuws. Zie opgravingsverslag + tekeningen. Op de grens van D9/D10 is exact een erfscheiding gevonden uit beginfase vermoedelijk ook 1200-1300 en later. R.O.B. opgraving 26 nov. 1992'.
Datering Cultuur Toelichting Literatuur Bron Nummer	Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ? onbekend goed ter Cuylen I. 1200 - 1300. Box, G. 1994 Archis/SAS Laarbeek 44331/AR2 D9-10
<u>Uniek nr.</u> Coördinaten Plaats Toponiem Naam vinder Datum vondst Verwerving Beschrijving	<u>11.32.8.005</u> 172330 / 391800 Aarle-Rixtel Opstal; Ter Hurkens Particulier 1988 opgraving Bron: Code AR3O1 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Opstal. Coördinaten: 172.330/391.800. Registratienummer: AR3O1. ARCHIEFONDER-ZOEK: GOED TER HURKENS 1421. +- 1300 begin nederzetting. OPGRAVING DEEL. 1832: Sectie A 442-443. Mogelijk een leen van Ter Smissen. Cijnsplchtig aan Rixtel en later Helmond. 1628: verkoop aan Hendrik Verbeek. Later EDELMANSHUIS OMGRACHT. Depot: Schervenmateriaal Gina Box, Werkgr. Rapporteur: G. Box. Vondstomstandigheden: bouwactiviteiten, opgraving proefsleuf. Vondstbeschrijving: (aardewerk, glas, bouw materiaal). Object: gebouw, voormalig Edelmanshuis/hoeve omgracht "Huize ter Hurkens". Onderzoek door: G. Box i.s.m. Heemkundekring A.R.I.v.m. totale nieuwbouw van het in 1966 verbrande edelmanshuis + hoeve werd in 't voorjaar 1988 een proefsleuf gezet op de scheidingsmuur van boerderijwoning. Het woongedeelte was met wit zand opgevuld tot +- 80 cm, waardoor alle sporen verdwenen waren. Binnen de boerderij werd een nederzettingpatroon gevonden tot aan de 1300. In de onderste laag werd Elmpt/Grijs gedr.A.W./ en proto steengoed aangetroffen. Uit de uitgediepte gracht was 't schervenmateriaal niet ouder dan 1550. Waarschijnlijk is de gracht dus later aangelegd. Verder onderzoek was helaas niet mogelijk omdat de bouwheer dit niet toestond, bang voor oponthoud'.
Datering Cultuur Toelichting Literatuur Bron Nummer	Nieuwe tijd A - Nieuwe Tijd B onbekend goed ter Hurkens Box, G. 1994 Archis/SAS Laarbeek 44371/AR3 O1

32.9 Landweer

Lineair stelsel van aarden wallen en grachten, meestal langs de randen van een territorium, met een passief defensieve functie.

Datering: (Late) Middeleeuwen-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- lage, kunstmatig opgeworpen, lineaire wallen (a);
- lineair stelsel van grachten (a);
- beperkt tot het pleistocene deel van Nederland (a).
- vaak in combinatie met andere defensieve elementen (b);
- vaak in combinatie met doorgaande wegen (b).

32.10 Nederzetting onbepaald

Uniek nr.	11.32.10.001
Coördinaten	172400 / 390440
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Schevelingen; Valkendijk
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1990
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2V1/V2 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Valkendijk. coördinaten: 172.400/390.440. Registratienummer: AR2 V1 en V2. Vinder: Paul Migchels, 1993. Depot: deels werkgroep archeologie. Rapporteur: G. Box. Datum vondst: [1]990/91/93. Akker. Vondstbeschrijving: (aardewerk) BR6. 3x IJzertijd, 1x Merov.- R. Ruwwandig, 1xPingsdorf, 1x Andenne, 1x Paffrath, 1x Z. Limburgs, 2x Elmpt, 4x Steengoed.BR7. 2x Z. Limburg, 2x Grijs AW. Object: nederzetting, vondstconcentratie'.
Datering	IJzertijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	'BR7'.
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis
Nummer	44301/44303

Uniek nr.	11.32.10.002
Coördinaten	170675 / 394560
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Heereind; Auwert
Naam vinder	Huijbers, T.
Datum vondst	01-10-1988
Verwerving	Niet-archeologisch: kartering
Beschrijving	Akkerperceel op coördinaten 170.675/394.560 is door Toine Huijbers op 01-10-1988 systematisch belopen. vondstmateriaal is afzonderlijk geadministreerd onder nr. BD-I-10.
Datering	IJzertijd - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	Onbekend
Toelichting	1x fragment Zuidlimburgs geelwit bakkend aardewerk
Literatuur	A. Huijbers 1993
Bron	Archis
Nummer	50292

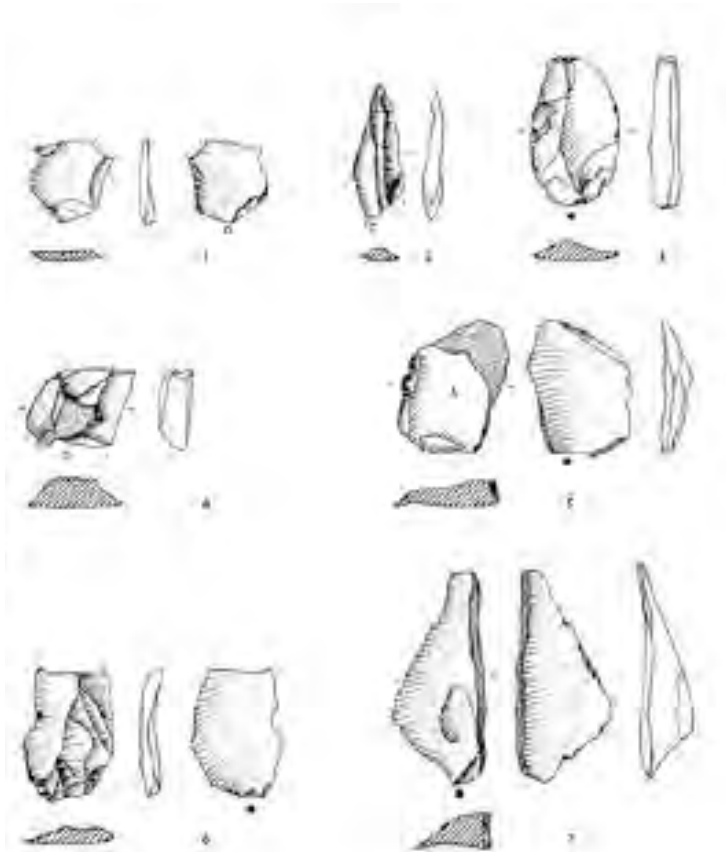
Uniek nr.	11.32.10.003
Coördinaten	172270 / 389910
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Strij; De Beemd; Het Goor

Naam vinder
Datum vondst
Verwerving
Beschrijving

Particulier en RAAP
1988/1989
veldkartering
Bron: Code AR2G12 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Het Goor. Coördinaten: 172.270/389.910. Registratienummer: AR2G12. Vinder: Th. de Jong. Depot: Th. de Jong. Datum vondst: 1988 1989 1990. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (vuursteen, aantal 101) STEENTIJD 38 afslagen, 14 klingen, 8 kernen, 5 microklingen, 4 kernpreparatiestukken, 3 schrabbers 3 gebroken klingen, 1 boortje, 1 spits, 1 steker, 1 gekerfd klingetje, 1 gekerfde spits, 1 retouchoir, 1 top v. kling, 19 reststukken (brokken); (bouw materiaal, aantal 1) 1 huttenleem. Object: nederzetting STEENTIJD, vondstconcentratie. Periode: paleolithicum-mesolithicum. Vuursteensoorten: Wommersom 1x Mesolith., O Bourg vuursteen 2x Paleolithicum.'

Datering
Cultuur
Toelichting
Literatuur
Bron
Nummer

Laat Paleolithicum - Mesolithicum
onbekend
101 stuks vuursteen
Box, G. 1994; Datema, R.R. 1990
Archis/SAS Laarbeek
44340/44288/44287/AR2 G7 en G12

Voorwerpen van vuursteen en Wommersomskwartsiet kenmerkend voor het Mesolithicum (Midden Steentijd), afkomstig van een vindplaats langs de Aa in het broek (bron Huijbers 2006)

Uniek nr.
Coördinaten
Plaats
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving

11.32.10.004
171540 / 392800
Beek en Donk
Kerkakker
Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
12-1988
Archeologisch: opgraving

Beschrijving**Datering**

Late Bronstijd - Vroege IJzertijd

Cultuur

onbekend

Toelichting

huisplattegrond Late Bronstijd- Vroege IJzertijd; waterput volle middeleeuwen; greppels, karrensporen en kuilen late middeleeuwen/vroeg moderne tijd

Literatuur

G.Beex 1960; Verwers, W.J.H. 1990; Verwers, W.J.H.

1990; Huijbers, T. 1990

Bron

Archis/SAS beek en Donk

Nummer

18722/II-1b

Lieshout-Beekseweg. Huis 1, uit de Romeinse tijd, na het couperen (bron Hiddink 2005)

Uniek nr.11.32.10.005**Coördinaten**

170575 / 392180

Plaats

Lieshout

Toponiem

Beekseweg

Naam vinder

Archeologisch Instituut VU

Datum vondst

1999

Verwerving

Archeologisch: opgraving

Beschrijving

Onderzoek door middel van proefsleuven en vlakdekkend opgraven (9 ha) op een terrein van 32 ha ten oosten van Lieshout. Het terrein omvat een hoge dekzandrug langs de Goorloop, met op en naast de rug een dozijn depressies. Er is een reconstructie gemaakt van het oorspronkelijke micro-reliëf en verder is onderzoek verricht naar het leemgehalte van de bodem, alsmede zaden, vruchten en pollen. De datering van het plaggendeek is onderzocht door middel van bescheiden chronostratigrafisch onderzoek. De oudste vondsten zijn 850 verspreide vuurstenen artefacten uit Paleolithicum (Federmesser), (Midden-) Mesolithicum en Neolithicum (Klokbeker). De vroegste grondsporen zijn van zes huisplattegronden en meer dan 40 bijgebouwen uit de Late Bronstijd en de IJzertijd (vanaf ca. 1000 voor Chr.). In deze tijd bewoonden en beakkerden één of twee boerenfamilies het terrein. Bijzonder is een gouden Ambiani-stater uit de Late IJzertijd (ca. 50 voor Chr.), die gedeponneerd is in het paalgat van een spieker. Het vanuit wetenschappelijk opzicht belangrijkste element van het onderzoek zijn drie naburige nederzettingen uit de Romeinse tijd, die geheel of gedeeltelijk konden worden opgegraven. Tijdens de opgravingen zijn onder meer 25 huizen, 40 bijgebouwen, 6 waterputten en vele vondsten aan het licht gekomen. De huizen vertegenwoordigen de onderkomens van drie tot vier families uit de periode van ca. 30 voor-225 na Chr.

Datering	Late IJzertijd - Midden-Romeinse Tijd B
Cultuur	onbekend
Toelichting	nederzetting met een aantal huisplaatsen en 30 a 40 spiekers".
Literatuur	Hiddink, H.A. 2005;Hiddink, H.A. 2001
Bron	Archis/VU Hiddink/SAS Laarbeek
Nummer	45674/4

Lieshout-Beekseweg. De structuren van de oostelijke vindplaats uit de Romeinse Tijd (bron Hiddink 2005)

<u>Uniek nr.</u>	11.32.10.006
Coördinaten	169080 / 391220
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet van toepassing
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen - Late Middeleeuwen
Cultuur	onbekend
Toelichting	Meldingsgebied rond kerk/kapel
Literatuur	
Bron	CMA
Nummer	51E-017 5223

<u>Uniek nr.</u>	11.32.10.007
Coördinaten	173030 / 391130
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Duivenakker; Ter Cuylen II

Naam vinder Particulier
Datum vondst 1993
Verwerving Archeologisch: opgraving
Beschrijving Bron: Codes AR2 D7-13 / D8 in Box 1994 (zie Literatuur) met de teksten: 'Toponiem: Duivenakker. Coördinaten: 173.03/391.13. Registratienummer: AR2D7-13: Vinder: Archiefonderz. H. Beyers: GOED TER CUYLEN II. Leengoed van Gerlacus de Rover, Heer van Rixtel. 1360. Later Dirk de Rover, zn. v. Gerlaac de Rover. Ex domo et orto ten Culen, 1406, CR 127 Bos. Protoc.; Hoeve ten Culen, 1423, fs. 1193 Bos. Protoc.; 1492: bezit v.d. St. Janskerk te Den Bosch. Rapporteur: G.B. Object: gebouw - kasteel, hoeve, omgraven huis/hoeve. Registratienummer: AR2D8: Vinder: Werklui bij sleufaanleg water/gas. Depot: Werkgroep Archeologie. OPGRAVING D.II. Rapporteur: G.B. Datum vondst: nov. 1992. Wegaanleg. Opgraving 1993 wordt uitgewerkt. 1300-1550. Omgraven nederzetting. Vondstbeschrijving: aardewerk, glas, metaal, natuursteen, organisch, bouw materiaal. Object: nederzetting, waterput, ingraving. Periode: middeleeuwen - laatmiddeleeuwen'.

Datering Late Middeleeuwen B ? - Nieuwe Tijd A
Cultuur onbekend
Toelichting omgraven nederzetting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44330/44336/AR2 D8

Uniek nr. 11.32.10.008
Coördinaten 173920 / 391550
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Op Heuvel; Klein Broek
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1988
Verwerving Archeologisch: opgraving
Beschrijving Bron: Code AR4KB2 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Klein Broek. coördinaten: 173.920/391.550. Registratienummer: AR4.KB2. Onderzoek + Opgraving Op Heuvel. Vinder: leden van de Sticht. Archeologische. Samenwerking. Verband, Gewest Helmond. Depot: Werkgroep Arch. Rapporteur: G. Box. Datum vondst: 1988. Op Heuvel heeft een vroege bewoning gehad bovenop. Later is de bewoning a.d. Broek AA gelegen. Het was een leengoed v.d. Heer v. Rixtel. Vondstbeschrijving: (vuursteen, aantal 3) 1 geretoucheerde kling, 2 afslagen; (aardewerk) Heel veel A.W. vanaf 1400, concentratie o.a. grijs gedraaid. Object: nederzetting, vondstconcentratie. Periode: mesolithicum ?, laatmiddeleeuwen'.

Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, vuursteen
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44395/AR4 KB2

Uniek nr. 11.32.10.009
Coördinaten 172000 / 391000
Plaats Onbekend
Toponiem Uitbreidingsplan Duivenakker
Naam vinder Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Datum vondst 1992

Verwerving Archeologisch: opgraving
Beschrijving coördinaten proefopgraving slechts bij benadering vastgesteld.

Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting Grondsporen en vondsten; XII-XIII.
Literatuur Verwers, W.J.H. 1993
Bron Archis
Nummer 32806

Uniek nr. 11.32.10.010
Coördinaten 172950 / 390500
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet van toepassing
Beschrijving

Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen, aardewerk
Literatuur
Bron CMA/SAS Laarbeek
Nummer 51F-030 11703/AR2 S5

Uniek nr. 11.32.10.011
Coördinaten 175300 / 391750
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet van toepassing
Beschrijving

Datering Late Middeleeuwen? - Late Middeleeuwen A?
Cultuur onbekend
Toelichting Meldingsgebied
Literatuur
Bron CMA
Nummer 51F-018 11691

Uniek nr. 11.32.10.012
Coördinaten 172330 / 391800
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Opstal; Ter Hurkens
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1988
Verwerving opgraving
Beschrijving Bron: Code AR3O1 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Opstal. coördinaten: 172.330/391.800. Registratienummer: AR3O1. Archiefonderzoek: Goed Ter Hurkens 1421. +- 1300 begin nederzetting. Opgraving deel.1832: Sectie A 442-443. Mogelijk een leen van Ter Smissen. Cijnsplchtig aan Rixtel en later Helmond. 1628: verkoop aan Hendrik Verbeeck. Later EDELMANSHUIS OMGRACHT. Depot:

Schervenmateriaal Gina Box, Werkgr. Rapporteur: G. Box.
 Vondstomstandigheden: bouwactiviteiten, opgraving proefsleuf.
 Vondstbeschrijving: (aardewerk, glas, bouw materiaal). Object: gebouw, voormalig Edelmanshuis/hoeve omgracht "Huize ter Hurkens". Periode: laatmiddeleeuws- postmiddeleeuws. Onderzoek door: G. Box i.s.m. Heemkundekring A.R.I.v.m. totale nieuwbouw van het in 1966 verbrande edelmanshuis + hoeve werd in 't voorjaar 1988 een proefsleuf gezet op de scheidingmuur van boerderijwoning. Het woongedeelte was met wit zand opgevuld tot +/- 80 cm, waardoor alle sporen verdwenen waren. Binnen de boerderij werd een nederzettingsspatroon gevonden tot aan de 1300. In de onderste laag werd Elmpt/Grijs gedraaid A.W./ en proto steengoed aangetroffen. Uit de uitgediepte gracht was 't schervenmateriaal niet ouder dan 1550. Waarschijnlijk is de gracht dus later aangelegd. Verder onderzoek was helaas niet mogelijk omdat de bouwheer dit niet toestond, bang voor oponthoud'.

Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis
Nummer 44371

Uniek nr. 11.32.10.013
Coördinaten 170820 / 394790
Plaats Beek en Donk
Toponiem Karstraat
Naam vinder Hurk, L. van de
Datum vondst 04-06-1986
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving Op 04-06-1986 deed Dhr. L. van de Hurk bij graafwerkzaamheden op zijn terrein (170.820/394.790) een toevalsvondst bij het uitgraven van een bouwput ten behoeve van een overdekte mestlo. Hij trof hierbij nederzettingssporen (kuilen en greppels) en grote hoeveelheden aardewerkscherven (Elmpt, Portosteengoed, Bijna steengoed en Steengoed) aan. Datering van sporen en scherven is Late Middeleeuwen A- Late Middeleeuwen B. Gegevens omtrent de vondstomstandigheden zijn afkomstig uit mondelinge mededeling van Dhr. L. van de Hurk aan T.Huijbers. Het vondstmateriaal bevindt zich in de Heemkamer te Beek en Donk.

Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting nederzettingssporen, aardewerk
Literatuur Huijbers, T. 1991'; Huijbers, T. 1993; Verwers, W.J.H. 1990
Bron Archis/SAS Beek en Donk
Nummer 50282/I-8

Uniek nr. 11.32.10.014
Coördinaten 171300 / 395230
Plaats Beek en Donk
Toponiem De Hoeft; De Rietkampen
Naam vinder Huijbers, T.
Datum vondst 10-05-1991
Verwerving Niet-archeologisch: kartering
Beschrijving

Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur Onbekend
Toelichting Materiaal is volgens registrator (Huijbers) Laatmiddeleeuws
Literatuur A. Huijbers 1993
Bron Archis
Nummer 50333

Uniek nr. 11.32.10.015
Coördinaten 172375 / 390590
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Valkendijk
Naam vinder Huijbers
Datum vondst 1989 en 1993
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2V1 in Box 1994 (zie Literatuur) met de beschrijving:
'Toponiem: Valkendijk. Vinder: Henk v. Beek d.d. 1989. Depot: zie boven.
Vondst-beschrijving: STEENTIJD. 44 Silex artefacten: 4x schrabbers, 2x gebruikte klingen, 1x kling, 11x afslagen, 3x gebruikte kernvernieuwingsstukken, 4xgeretouch. afslagen, 1x ingekerfde afslagen, 1x meervoudige stekers, 2xR.A. stekers, 2x kern, 2x geretouch. kiezels, 10x brokken, 1x slagsteen, 1x slijpsteen. + 23 overig Silex. Object: nederzetting STEENTIJD. Periode:mesolithicum-neolithicum',

Datering Mesolithicum - Steentijd?
Cultuur Onbekend
Toelichting M: met gebruiksretouche.
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44297/44298/AR2 V1

Uniek nr. 11.32.10.016
Coördinaten 172300 / 390155
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Strijp; Valkendijk
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1989
Verwerving veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2V4 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de: 'Valkendijk. coördinaten: 172.300/390.155. Registratienummer: AR2V4.Vinder: Th. de Jong, BR 9. Depot: Th. de Jong, BR 9. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst: 1989 1990 } T.J. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving:(vuursteen) Th. de J. 11 silex artefacten: 1. basis kling, 1. kling geret. gebroken, 1. kling gebruikt, 1. afslag kern, 1. afslag, 1. schrabber, 1.slijpsteen (kwartsiet), 4. brok. Object: losse vondst, vondstconcentratie. Periode: mesolithicum. Onderzoek door: H.Goossens. Gesteldheid van de vindplaats: goed'.

Datering Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur onbekend
Toelichting Meldingsgebied
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/CMA/SAS Laarbeek
Nummer 44307/AR2 V4/51F-016 7758

Uniek nr. 11.32.10.017

Coördinaten	170640 / 390720
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Karellaan
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1988
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2KL5 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Karellaan. coördinaten: 170.640/390.720. Registratienummer: AR2KL5. Vinder:Th. de Jong 1988 - vuursteen, Gina Box 1993 - vuursteen + A.W., Martin Hoornweg 1993 vuursteen. Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G. Box. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (aardewerk) [G.B.] 1x Elmpt, 1xGrijs A.W.; (vuursteen) G.B. 1x steil geretoucheerde kling (Meso), 1x punt v. gebr.kling, 1x reststuk, 1x geretouch. afslag, 1x deel slijpsteen, 1x vulk. glas/vuurst.?. T.d.J. 1x klingetje, 1x brok. M.H. 1x geretoucheerd mesje (M.), 1xkling voor eind schrab. M., 1x kling voor schrabber M., 1x kling v. O Bourg vuursteen P., 1x gebr. punt grote kling P., 1x brok zwart vuursteen. Periode:paleolithicum-mesolithicum, laatmiddeleeuws. Gesteldheid van de vindplaats:uitstekend. Ligging van akker is schitterend t.o.v. Goorloop, de hoge ligging maakt vuursteenvindplaats interessant'.
Datering	Mesolithicum - Paleolithicum
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/CMA/SAS Laarbeek
Nummer	44352/51F-021 11694/AR2 KL5 V.C.

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.018</u>
Coördinaten	172700 / 390360
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Schevelingen
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1988
Verwerving	veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2S1 in Box 1994 (zie Literatuur) met v.w.b. deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Schevelingen. Coördinaten: 172.700/390.360. Registratie-nummer: AR2S1. Vinder: Henk v. Beek, Frits Lammers. Depot: Henk v. Beek,Frits Lammers. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst: 1988/1989. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (vuursteen) STEENTIJD 22 silex artefacten+ 11 silex materiaal (resten). F.L. 1x schrabber zwart vuursteen Jong Paleolithicum; H.V.B. 1. kling geretoucheerd, 1. afslag geretoucheerd, 2. kern-vernieuwingsstukken (1x Wommersom) gebruikt, 1. kling gebruikt, 5. afslagen2. kernen, 1. brok (verbrand, 1. Kernpreparatie afslag, 4. geretouch.kiezel4. brokken. Object: nederzetting, vondstconcentratie silex. Periode: mesolithicum. Onderzoek door: Twan Huybers, AW [zie waarn. 44313, 44314] / H.Goossens, silex. Gesteldheid van de vindplaats: goed. Gedeeltelijk illegaal ontgrond door P. Verschuure'.
Datering	Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44315/AR2 S1

Uniek nr. 11.32.10.019
Coördinaten 171260 / 391360
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Hooge Akkers
Naam vinder Offermans
Datum vondst 29-12-2007
Verwerving Niet-archeologisch: metaaldetector
Beschrijving Op 29 december 2007 heeft William Offermans uit Lieshout tijdens metaaldetectie en veldkartering op een terrein aan de Hooge Akkers te Aarle-Rixtel (gemeente Laarbeek) een drietal aardige vondsten gedaan, waaronder een fragment van een vroege boogfibula (1e eeuw AD) en een (weliswaar subrecente) Art Deco vingerring
Datering Mesolithicum - Vroeg Romeinse Tijd B
Cultuur Onbekend
Toelichting 1x Art Deco vingerring met als versiering een geknield vrouwelijk naakt, ca. 1920-1930
Literatuur Haalebos, J.K. 1986
Bron Archis
Nummer 409705

Uniek nr. 11.32.10.020
Coördinaten 171920 / 389670
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Kasteelweg
Naam vinder RAAP Archeologisch Adviesbureau
Datum vondst 1989
Verwerving veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2KW2 in Box 1994 (zie literatuur) met een aan Datema 1990 (zie literatuur) ontleende beschrijving. Deze waarneming heeft van RAAP de codeHE0238 gekregen.
Datering Midden-Mesolithicum - Steentijd?
Cultuur onbekend/n.v.t.
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994; Datema, R.R. 1990
Bron Archis/SAS Peelland
Nummer 44289/AR2 KW2

Uniek nr. 11.32.10.021
Coördinaten 172340 / 390922
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Mariengarde
Naam vinder RAAP Archeologisch Adviesbureau
Datum vondst 23-10-2007
Verwerving Archeologisch: booronderzoek
Beschrijving
Datering Neolithicum - Middeleeuwen ?
Cultuur Onbekend
Toelichting Witbakkende scherf, binnenzijde roodgekleurd, buitenzijde paarszwart (soort engobe).; roodbakend aardewerk, niet geglazuurd. De scherf is afkomstig uit boring 1 en waarschijnlijk te dateren in de Middeleeuwen t/m Nieuwe tijd. ; Het aardewerk is afkomstig uit de boringen 1, 2, 3, 5, 10, 20, 22 en 32. ;Drie scherven handgevormd aardewerk, mogelijk kogelpot. De scherven zijn afkomstig uit de

Literatuur boringen 1 en 2.; donkergroen glas uit een antropogeen
Bron Hensen, G. en R. EllenKamp 2007
Nummer Archis
409603

Uniek nr. 11.32.10.023
Coördinaten 172790 / 391340
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Dorpsstraat 72
Naam vinder Particulier
Datum vondst 09-1993
Verwerving Archeologisch: opgraving
Beschrijving Bron: 'Inventarisatie van archeologische vondsten en objecten in Aarle-Rixtel' door Gina Box. Onder code AR2DK4 staat o.a. het volgende: 'Opgraving Afvalkuil +- 1600. 1x 1594 steengoed kan Raeren, 1x 1550 steengoed kan 42cm, 1x versierd bord, 1x eetkommetje

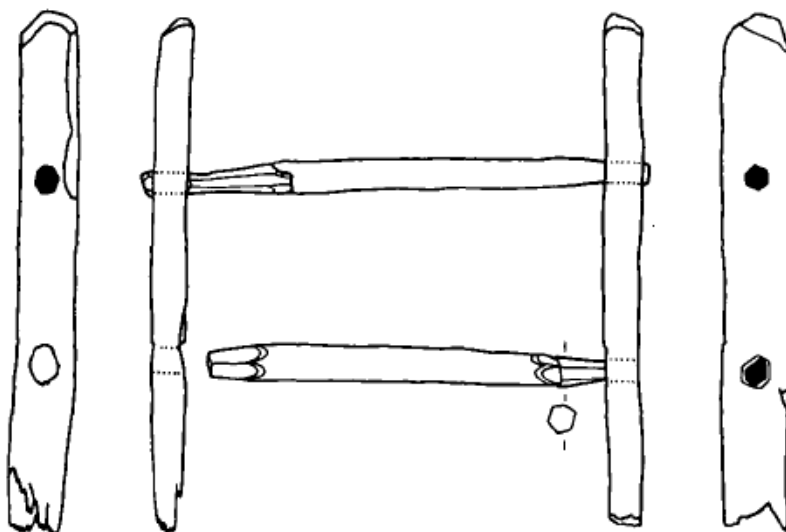
Datering Nieuwe tijd - Nieuwe Tijd A
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis
Nummer 44267

Uniek nr. 11.32.10.024
Coördinaten 169740 / 394420
Plaats Beek en Donk
Toponiem Donkersvoort
Naam vinder Particulier
Datum vondst 10-05-1924
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving Coördinaten vindplaats: 169.740/394.420, Donkersvoort (Beek en Donk). Datum vondst: 10-05-1924 Vondsten: Schatvondst; 260 zilveren munten in koperen ketel. Datering vondsten: 1600-1811 (NTA - NTB). Determinatie door KMPK Den Haag. Vondstomstandigheden: Toevalsvondst bij het ontgraven van de fundering van het huis van Laurens van Lieshout, Wijk C nr. 137 (nu Donkersvoortsestraat 4) te Beek en Donk. Volgens mededeling van J. van Lieshout, Donkersvoortse straat 4 was dat de fundering van het voorhuis. Herkomst gegevens: Streekarchivariaat Peelland te Deurne: gemeentearchief Beek en Donk correspondentieregisters d.d. 16-05-1924; correspondentie - archief Rijksmuseum van Oudheden d.d. 18-05-1924; correspondentie - archief munten- en penningenkabinet Den Haag d.d. 19-05-1924 (nu Leiden); dagblad de Zuid-Willemsvaart d.d. circa 16 mei 1924; mondelinge mededeling van J. van Lieshout, Donkersvoortsestraat 4 te Beek en Donk Verblijfplaats vondsten: onbekend. Geomorfologische ligging: 2M9 vlakte van ten dele verspoelde dekzanden Bodemkundige ligging: zEZ21 hoge zwarte enkeerdgronden Hydrologische ligging: grondwatertrap VI

Datering Nieuwe tijd A - Nieuwe Tijd B
Cultuur Onbekend
Toelichting 260 zilveren munten, datering uiteenlopend van 1600 - 1811
Literatuur van Gelder en Boersma 1967
Bron Archis
Nummer 50300

Uniek nr. 11.32.10.025
Coördinaten 170675 / 394560
Plaats Beek en Donk
Toponiem Heereind; Auwert
Naam vinder Huijbers, T.
Datum vondst 01-01-1993
Verwerving Niet-archeologisch: kartering
Beschrijving Akkerperceel op coördinaten 170.675/394.560 is door Toine Huijbers van 1988 t/m 1993 systematisch belopen. Vondstmateriaal is afzonderlijk geadministreerd onder nr. BD-I-10a.
Datering Paleolithicum - recent
Cultuur Onbekend
Toelichting 1x fragment aardewerk indeterminabel
Literatuur A. Huijbers 1993
Bron Archis
Nummer 50286/50288

Uniek nr. 11.32.10.026
Coördinaten 168930 / 391940
Plaats Lieshout
Toponiem Nieuwenhof
Naam vinder Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Datum vondst 19-12-1989
Verwerving Archeologisch: opgraving
Beschrijving
Datering Romeinse Tijd? - Late Middeleeuwen A?
Cultuur onbekend
Toelichting Greppels perceelsafscheidings; XII tot in XIII.; Drie erven met gebouwplattegronden en waterputten; XII tot in XIII.; Acht gebouwplattegronden en waterputten; I-II AD.
Literatuur A. Huijbers 1991; Verwers, W.J.H. 1993; W.J.H. Verwers 1990; W.J.H. Verwers 1991
Bron Archis/SAS Lieshout
Nummer 31586/LH3-1

houten trapje uit een waterput uit de Romeinse Tijd (bron Bogaers 1992)

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.027</u>
Coördinaten	170585 / 391070
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet van toepassing
Beschrijving	Bron: Code AR1KL12 in Box 1994 (zie literatuur) met de beschrijving: 'Toponiem: J. Karellaan. Vinder: Th. de Jong, Grote Overbrug 3A, 5707 LH Helmond, 04928-3040. Depot: zie boven. Archiefonderzoek H. Beyers, De Wachtelberchsche Brug 1425. Datum vondst: 2
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	Meldingsgebied; vuursteen, aardewerk, Romeinse (?) Munt
Literatuur	
Bron	CMA/Archis/SAS Laarbeek
Nummer	51F-022 11695/44293/AR1 KL8-12

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.028</u>
Coördinaten	171900 / 391800
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet van toepassing
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	Meldingsgebied
Literatuur	
Bron	CMA
Nummer	51F-020 11693

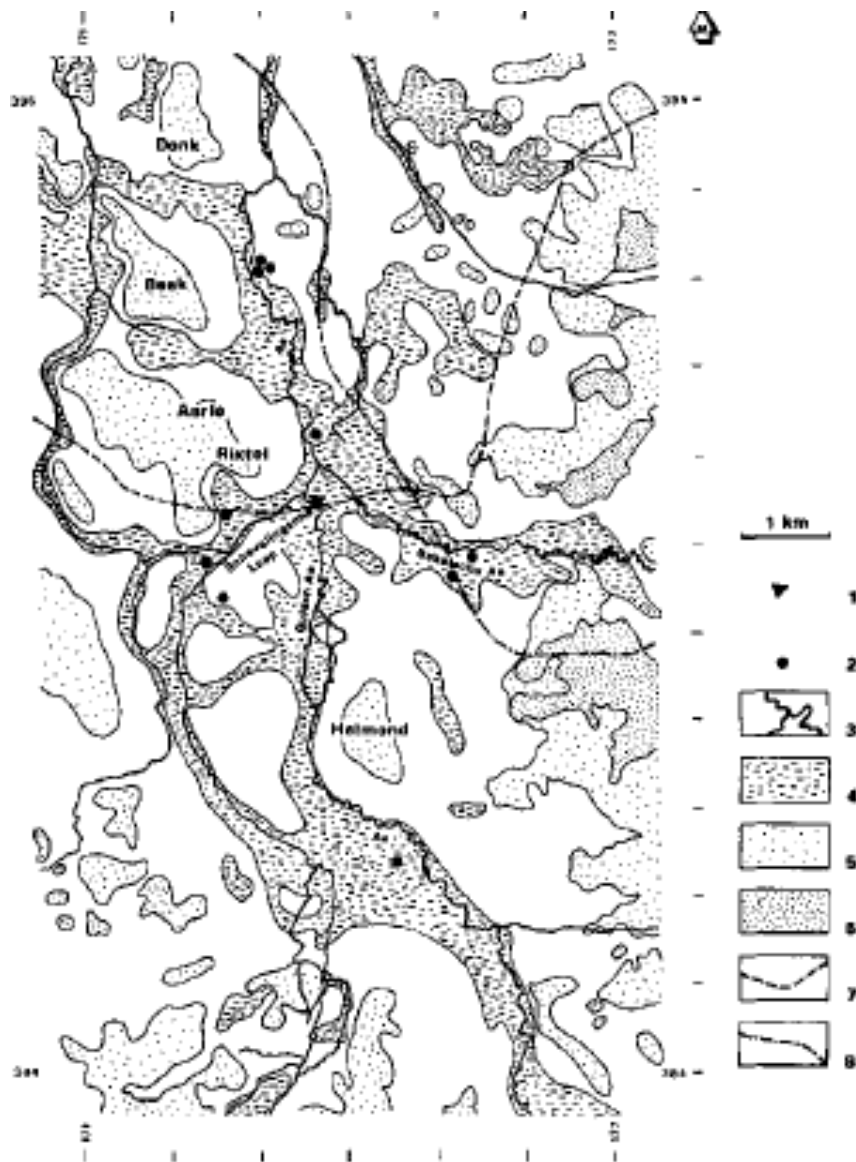
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.029</u>
Coördinaten	172040 / 389610
Plaats	Strijp
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet van toepassing
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	Meldingsgebied
Literatuur	
Bron	CMA
Nummer	51F-027 11700

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.030</u>
Coördinaten	170690 / 394390
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Heereind
Naam vinder	Huijbers, T.

Datum vondst 01-01-1989
Verwerving Niet-archeologisch: kartering
Beschrijving
Datering Vroeg Mesolithicum - Late Middeleeuwen A?
Cultuur Onbekend
Toelichting
Literatuur A. Huijbers 1993
Bron Archis
Nummer 50375

Uniek nr. 11.32.10.031
Coördinaten 172825 / 396700
Plaats Onbekend
Toponiem Hoeve de Kampe
Naam vinder Particulier
Datum vondst 9999
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving
Datering Vroeg Neolithicum A - Late Bronstijd
Cultuur onbekend/n.v.t.
Toelichting Beschreven als "onregelmatig gevormd stenen beitelje". Zie beschrijving.; Beschreven als "stenen beitel". Schets lijkt afslagnegatieven te tonen.
Literatuur Holwerda, J.H. 1938
Bron Archis
Nummer 30171

Uniek nr. 11.32.10.032
Coördinaten 172000 / 396000
Plaats Onbekend
Toponiem Leek
Naam vinder Onbekend
Datum vondst 1938
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving
Datering Vroeg Neolithicum B - Steentijd?
Cultuur Onbekend
Toelichting "bewerkt stuk hertengewei"
Literatuur Knippenberg, W. 1957; Knippenberg, W. 1960
Bron Archis
Nummer 30174

Vereenvoudigde geologische kaart met daarop de vindplaatsen van hertengeweien in Laarbeek en omgeving. 1 en 2 vindplaatsen van geweifragmenten. 3 rivierbedding in de 19de eeuw. 4 beekafzettingen en holoceen moerasveen. 5 dekzandplateaus en -ruggen. 6 stuifzandgebied op dekzand. 7 tracé waterleiding. 8 tracé van de nieuw aan te leggen provinciale weg (bron De Jong 1995)

Uniek nr.	11.32.10.033
Coördinaten	172400 / 390440
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Schevelingen; Valkendijk
Naam vinder	Huijbers
Datum vondst	24-05-1993
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2V1/V2 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Valkendijk. coördinaten: 172.400/390.440. Registratienummer: AR2 V1 en V2. Vinder: Twan Huijbers, 24-5 1993. Depot: deels Werkgroep Archeologie.
Datering	Vroeg Romeinse Tijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend/n.v.t.
Toelichting	

Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis
Nummer 44304

Uniek nr. 11.32.10.034
Coördinaten 169300 / 391620
Plaats Onbekend
Toponiem Wilhelminakanaal
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1919
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving Deze vondstmelding is op Loeb-fiche aanwezig. Tevens bevindt zich met betrekking hiertoe een groen ROB-fiche in het Oud Archief. De vondsten zijn gedaan bij het graven van het Wilhelminakanaal. Groen fiche: 'Aantekening Dr. J.H.Holwerda in het jaar 1919 in vondstenarchief: (..) midden in het Nieuwe kanaal op ongeveer 40 M. oostwaarts van den weg van Nuenen naar Lieshout, ongeveer 100 M. westwaarts van de reeds nieuw gemaakte brug en dien weg'. Tevens bevindt zich aan de achterzijde van het fiche een plattegrond van de vindplaats en omgeving. De coördinaten die op het fiche staan, zijn 168.85 - 391.45. Op de indexlijst (aanwezig voor in de CAA-map) zijn door Beex de coördinaten gewijzigd in 169.30 - 391.62, die ook op het Loeb-fiche staan vermeld. Zowel op het groene fiche als op het Loeb-fiche wordt verwezen naar de Voorlopige Lijst (1931, p. 238), waar slechts gesproken wordt over 'fragmenten van Romeins aardewerk'. Op het Loeb-fiche en in de Voorlopige Lijst wordt geschreven over sporen van een 'Romeinse nederzetting'. Tevens wordt op het Loeb-fiche verwezen naar de publicatie van Bijvanck (1947, p. 78), die echter momenteel niet beschikbaar is in de ROB-bibliotheek. Ad 005: Misschien type Brunsting 6/ Stuart 5 (ROMMA-ROMMB).

Datering Vroeg Romeinse Tijd - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting tonputten, aardewerk; 'Houten tonputten'.
Literatuur Bijvanck, A.W. 1947; Onbekend 1931
Bron Archis
Nummer 31185/31186/LH1-8

Uniek nr. 11.32.10.036
Coördinaten 168500 / 391840
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet van toepassing
Beschrijving
Datering Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting Meldingsgebied
Literatuur
Bron CMA
Nummer 51E-028 9004

Uniek nr. 11.32.10.037
Coördinaten 171180 / 391700
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Wilhelminakanaal; Hooge Akkers
Naam vinder Huijbers
Datum vondst 13-04-1993
Verwerking Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3HA21 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Hoge Akkers. coördinaten: 171.35/391.63. Registratienummer: AR3 HA21. Vinder: Wil en Gina Box, Twan Huijbers} 28 mrt. 93; Paul Migchels, Leon Sloots}jan. 1994. Depot: Werkgroep Archeologie
Datering Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting D: 1x rad-, 1x lijnstempel.
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/CMA
Nummer 44362/44363/51F-019 11692

Uniek nr. 11.32.10.038
Coördinaten 172400 / 390440
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Schevelingen; Valkendijk
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1990
Verwerking Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2V1/V2 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Valkendijk. coördinaten: 172.400/390.440. Registratienummer: AR2 V1 en V2. Vinder: H. v. Beek. Depot: deels Werkgroep Archeologie Rapporteur: G. Box.
Datering Vroege IJzertijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis
Nummer 44302

Uniek nr. 11.32.10.040
Coördinaten 171760 / 393040
Plaats Onbekend
Toponiem Oude Toren-Dr. Timmerslaan
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1990
Verwerking Archeologisch: opgraving
Beschrijving
Datering Vroege Middeleeuwen - Late Middeleeuwen A?
Cultuur onbekend
Toelichting In 1990-1991 is door de archeologische werkgroep van de heemkundekring Beek en Donk een archeologisch onderzoek uitgevoerd naar de resten van nederzettingen uit de (laat) Merovingische tijd tot 1200 AD. Aan het onderzoek namen medewerkers en studenten van het IPP en het IPL deel. Het geheel stond onder toezicht van de ROB. Uit de Merovingische tijd

dateert een kuil met de resten van een runderskelet. De plattegrond van gebouw 2 is op typologische gronden toe te wijzen aan de laat Merovingische periode. Uit de 8e/9e eeuw dateert waterput (E). De gebouwen 8 en 9, die elkaar oversneden, lijken veel op de gebouwen uit de Karolingische periode te Dommelen. Waterput B kan ook tot deze fase gerekend worden. Mogelijk is 8/9 een bijgebouwen bij huis 3, dat nog niet nader gedateerd kan worden dan tussen 900 en 1050 AD. Gebouw 4 zal waarschijnlijk als spieker van gebouw 3 gefunctioneerd hebben. Gebouw 12 dateert uit de 10e eeuw. Uit de periode 1050-1200 AD stammen de gebouwen 6/7 (elkaar oversnijdend), gebouw 10 en bijgebouw 5 (hooiberg?), evenals de waterputten A, C en D. Gebouw 1 (een bijgebouw) lijkt aan deze fase vooraf te gaan. Een opvallend verschijnsel is de verandering van oriëntatie van de huizen na 1050 die ook in Dommelen en Geldrop is geconstateerd. Andere elementen uit de nederzetting zijn karresporen (900-1050) en greppels, waarvan er ten minste een zodanig is gevormd dat er sprake kan zijn geweest van een kleine veekraal. De vondsten uit de opgraving betreffen voor het merendeel aardewerk; maar ook metaal, glas en hout is gevonden. Daarnaast is met name de aanwezigheid van een redelijke hoeveelheid dierlijk skeletmateriaal opvallend. (Naar Huijbers 1994)

Literatuur Huijbers, T. 1994; Verwers, W.J.H. 1991; Verwers, W.J.H. 1992
Bron Nummer Archis/SAS Beek en Donk 21664/II-9 en 10

Uniek nr. 11.32.10.042
Coördinaten 173120 / 390810
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Rixtel; Duivenakker
Naam vinder Huijbers
Datum vondst 1989
Verwerking Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2D1/D2 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'AR2 Duiven Akker 1+2. coördinaten-Registratienummer: 173.170/390.780 - AR2D1, 173.120/390.810 - AR2D2. Vinder: Gina Box/Twan Huijbers, Henk Goossens. Depot: deels Werkgroep Archeologie. Rapport
Datering Vroege Middeleeuwen C - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Nummer Archis 44324

Uniek nr. 11.32.10.043
Coördinaten 171840 / 391530
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Laarweg; Hooge Akkers
Naam vinder Particulier
Datum vondst 04-07-1987
Verwerking Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3HA48 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: HOGE AKKERS. Coördinaten: 171.84/391.53. Registratienummer: AR3HA48. Vinder Th. de Jong 4-7-87, Tw. Huibers 28-7-87. Depot: deels Werkgroep Archeologie Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (aardewerk) 1x Badorf A.W., 4x Pingsdorf, 1x Z-

Datering	Limburgs, 1x Elmpt. Baksteen + leisteen. Object: nederzetting.
Cultuur	Vroege Middeleeuwen C - Middeleeuwen ?
Toelichting	onbekend
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44369/AR3 HA48
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.044</u>
Coördinaten	173190 / 390600
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Rixtel
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1993
Verwerving	Onbekend
Beschrijving	Bron: Code AR2R3 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Rixtel. Coördinaten: 173.19/390.60. Registratienummer: AR2R3. Vinder: Gina Box Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G.B. Datum vondst: 1993. Vondst-beschrijving: (aardewerk) 6x Elmpt, 1x Pingsdorf, 1x Paffrath, 1x lok.hand-gem., 2x Z. Limburgs, 9x grijs gedr., R.A.W., Steengoed, 5x indet., 3x glas Object: nederzetting, vondstconcentratie. Periode: middeleeuws- laatmiddeleeuws'.
Datering	Vroege Middeleeuwen D - Late Middeleeuwen
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk, glas
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44321/AR2 R3
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.046</u>
Coördinaten	173920 / 391550
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Op Heuvel; Klein Broek
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	09-1991
Verwerving	Onbekend
Beschrijving	Bron: Code AR4KB2 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Klein Broek. coördinaten: 173.920/391.550. Registratienummer: AR4.KB2. Vinder: sept. 1991, Gina Box. Depot: G. Box. Rapporteur G. Box. Vondstbeschrijving
Datering	Vroege Middeleeuwen D - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44396/AR4 KB2
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.047</u>
Coördinaten	171750 / 391620
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Laarweg; Hooge Akkers
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1993

Verwerving Beschrijving	Archeologisch: veldkartering Bron: Code AR3HA45 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Hoge Akkers. coördinaten: 171.75/391.62. Registratienummer: AR3HA45. Vinder Gina Box, Twan Huijbers. Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G.B. Datumvondst: 1993. Veldverkenning, ak
Datering Cultuur Toelichting Literatuur Bron Nummer	Vroege Middeleeuwen D - Middeleeuwen ? onbekend Box, G. 1994 Archis 44368
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.048</u>
Coördinaten	170790 / 391900
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Het Vagevuur
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1988
Verwerving Beschrijving	Archeologisch: veldkartering Bron: Code AR3V5 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem:VAGEVUUR. Coördinaten: 170.790/391.900. Registratienummer: AR3V5. Vinder:Gina Box, Henk v. Beek, jeugdleden I.V.N. Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G.B. Datum vondst: 1988 1989 1990. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (vuursteen) Steentijd, 1 geretoucheerde stuk kling, 1 R.A.steker4 afslagen, 1 kern; (aardewerk) 1x Neol. potbekerscherf, 5x Romeins: 1x O,3x W., 3x lok. handgem. 10e eeuws, 4x Pingsdorf, 1x Andenne, 3x Paffrath,3x Z-Limburgs, 10x Elmpt, 1x Protosteengoed, 4x Grijs A.W., 4x steengoed,1x indet. Object: nederzetting, vondstconcentratie. Onderzoek door:T. Huibers / H. Goossens, I.P.P. Amsterdam. Literatuur titel: Hagelkruisdec.'88. Gesteldheid van de vindplaats: goed'.
Datering Cultuur Toelichting Literatuur Bron Nummer	Vroege Middeleeuwen D - Middeleeuwen ? onbekend Box, G. 1988;Box, G. 1994 Archis 44379/AR3 V5
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.10.049</u>
Coördinaten	169890 / 394460
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Donkersvoort
Naam vinder	Huijbers, T.
Datum vondst	01-01-1986
Verwerving Beschrijving	Niet-archeologisch: kartering Graslandperceel op coördinaten 169.890/394.460 is door Toine Huijbers in 1986 systematisch belopen. Leverde aan vuursteen en aardewerk zowel nederzettingmateriaal op als materiaal uit een mogelijk secundaire context (steengoed LME/NTB)
Datering Cultuur Toelichting Literatuur Bron Nummer	Vroege Middeleeuwen D - Middeleeuwen ? onbekend vuurstenen artefacten Huijbers, Toine 1994 Archis 50271

32.11 Huisplaats

Uniek nr. 11.32.11.003
Coördinaten 173250 / 390520
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Rixtel; Tempeliershoeve - Maltheserhoeve
Naam vinder Particulier
Datum vondst 9999
Vererving Archeologisch: booronderzoek
Beschrijving Bron: Code AR2R2 in Box 1994 (zie Literatuur) met v.w.b. deze waarneming de tekst: 'RIXTEL.2.AR2. Coördinaten: 173.250/390.520. Registratienummer:AR2.R2. Vinder: G. Box. Archiefonderzoek J. Coenen: Tempeliershoeve - Maltheserhoeve. Oudste nederzetting ? 1214. Rapporteur: G. Box. Object: gebouwhoeve ? Periode: middeleeuws-laatmiddeleeuws. Gesteldheid van de vindplaatslecht. Op kaart 1832 duidelijk onnatuurlijke loop (vreemde vorm) in Schevelingse Loop. Zou deel omgrachting kunnen zijn van Tempeliershoeve of Maltheserhoeve. Grond is vergraven? Bij boringen zeer nat. Onderzoek wordt nog voortgezet. Zie kaart op boek v. Ricstelle tot Aarle-Rixtel, blz. 32-33'.
Datering Late Middeleeuwen A - Nieuwe Tijd B
Cultuur onbekend
Toelichting Tempeliershoeve/Malteserhoeve 1214
Literatuur Box, G. 1994; Coenen, J. 1992
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44320/AR2 R2

Uniek nr. 11.32.11.006
Coördinaten 172640 / 391800
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Opstal
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1993
Vererving Indirect: archief
Beschrijving Bron: Code AR3O10 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'AR3 Opstal 10, coördinaten: 172.64/391.80. Registratienummer: AR3O10. Vinder: Gina Box, Jean Coenen } archiefonderzoek. Oud Cijnsgoed +- 1500 of vroeger. Rapporteur: G.B. Datum vondst: najaar 1999
Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44374/AR3 O10

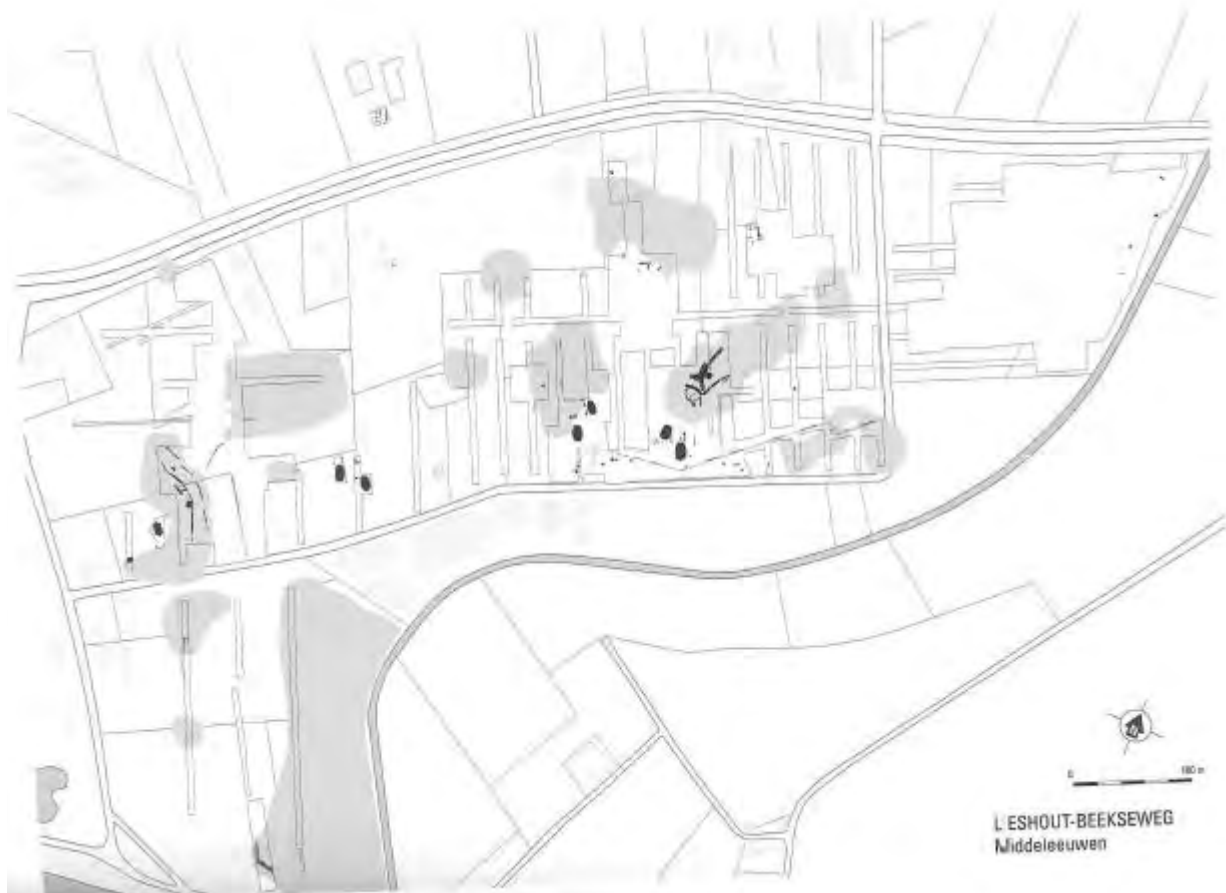
Uniek nr. 11.32.11.007
Coördinaten 172870 / 391670
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem De Beemd
Naam vinder Onbekend
Datum vondst 1970
Vererving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving Bron: Code AR3B1 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: de

Beempt. Coördinaten: 172.87/391.67. Registratienummer: AR3B1. Vinder: Mededeling Harry Smulders. CIJNSGOED 1500-1600. 1700 HERBERG. Depot: verdwenen. Rapporteur: G.B. Bouwactiviteiten. Vondstbeschrijving: (aardewerk) deel van omgrachting of waterput/afvalkuil gevonden met veel aardewerk en steengoed van +- 1500 en later. +- 1970. Object: gebouw - hoeve.

Datering Late Middeleeuwen B - Nieuwe Tijd B
Cultuur onbekend
Toelichting herberg de Engelenhoff
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44376/AR3 B1

Uniek nr. 11.32.11.008
Coördinaten 170575 / 392180
Plaats Lieshout
Toponiem Beekseweg
Naam vinder Archeologisch Instituut VU
Datum vondst 1999
Verwerving Archeologisch: opgraving
Beschrijving

Datering Late Middeleeuwen B ? - Late Middeleeuwen A?
Cultuur onbekend
Toelichting hoeve de Groote Laar en de Laarberg, in 1734 lag bij de hoeve een herberg.
Literatuur Hiddink, H.A. 2000;Hiddink, H.A. 2001
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 45674/AR3 G1-2

Lieshout-Beekseweg. Structuren uit de Middeleeuwen (bron Hiddink 2005)

Uniek nr.	11.32.11.010
Coördinaten	172600 / 390700
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	literatuur
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B ? - recent
Cultuur	onbekend
Toelichting	hoeve Eijckxen of Het Kampke
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR2 BO1-6

Uniek nr.	11.32.11.011
Coördinaten	171170 / 391070
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	literatuur
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend

Toelichting goed Ten Eynde
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR2 HS13

Uniek nr. 11.32.11.012
Coördinaten 172270 / 391200
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving literatuur
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting hoeve ten Caudenbergh
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR3 DK1

Uniek nr. 11.32.11.013
Coördinaten 173200 / 391550
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving literatuur
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting het goed ten Caudenmazen
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR3 DK3

Uniek nr. 11.32.11.014
Coördinaten 171520 / 392170
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving literatuur
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting het goed Cleijn Laer
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR3 L21-23

Uniek nr. 11.32.11.015
Coördinaten 175300 / 391720

Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning en literatuur
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	in de literatuur Goed ter Asdonk, eigendom van St-Jan den Bosch. Vuursteen en aardewerk.
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR5 A15

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.11.016</u>
Coördinaten	173450 / 392850
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	literatuur
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	hoeve de Dunghen
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR5 D1-2

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.11.017</u>
Coördinaten	172430 / 390000
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	onbekend
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	mogelijk goed ten Biezen
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR6 G5

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.32.11.018</u>
Coördinaten	
Plaats	Lieshout
Toponiem	Plashoeve
Naam vinder	Pim Brouwers
Datum vondst	1974
Verwerving	Niet archeologisch
Beschrijving	Op 8 augustus 1974 vond Pim Brouwers, toen eigenaar van de Plashoeve, op ongeveer 10 meter afstand van de boerderij een bijna gave kan met daarop een drietal

appliques, opgelegde reliëfs. Volgens Nico Arts doet de vondst van zo'n complete kan vermoeden dat het hier gaat om een zogenaamd bouwoffer: een voorwerp, vaak van aardewerk, dat opzettelijk onder de haard of onder de drempel werd begraven om een gebouw te behoeden voor onheil, zoals blikseminslag of brand. Door de appliques, die indertijd beschreven werden, kan de schenkan gedateerd worden in de jaren omstreeks 1585. Hieruit zou afgeleid kunnen worden dat de Plashoeve een van hoeven is die in 1587 werden verwoest en enige tijd later herbouwd.

Late Middeleeuwen - Late Middeleeuwen

Datering
Cultuur
Toelichting

Een bijna gave kan met daarop een drietal appliques, opgelegde reliëfs. Volgens Nico Arts, de stadsarcheoloog van Eindhoven, betreft het hier een schenkan uit het pottenbakkersdorp Raeren. Er zijn twee appliques waarop dezelfde afbeelding te zien is. Hiervoor was, waarschijnlijk zonder toestemming, gebruik gemaakt van het wapen van het echtpaar Henrick van Schulenburg en Adriana van Ommeren. De andere applique is een ontwerp van pottenbakker Jan Emons.

[http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_\(Lieshout\)#cite_note-3](http://nl.wikipedia.org/wiki/Plashoeve_(Lieshout)#cite_note-3)
Internet
Niet van toepassing

Literatuur
Bron
Nummer

De schenkan van zogenaamd Steinzeug is 30 cm hoog.

De appliques die op de kan zijn aangebracht.

Thema: 33 Cultus/heiligdom

33.1 Kerk

Zelfstandig kerkelijk gebouw, bestaande uit een toren, schip en een koor, met een kerkrechtelijke status. In beginsel bevat een kerk een altaar en is deze gewijd.

Datering: Vroege Middeleeuwen-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- hout- of steenbouw. Meestal een zaalbouw met vaak een aan de oostzijde uitgebouwd koor (a);
- oriëntatie is oost-west met, indien aanwezig, een toren aan de westzijde (a).
- bij steenbouw frequent pilaren (b);
- doopvont (b);
- soms, maar niet altijd met begravingen (b);
- soms gelegen binnen afscheiding (greppel, sloot, palissade) (b);
- mobilia met een christelijke symboliek (b);
- kerkklok en aanwijzingen in de directe omgeving voor het gieten van de klok (b);
- vaak in combinatie met kerkhof (b);
- vaak in of bij nederzettingen (b).

Uniek nr.	<u>11.33.1.001</u>
Coördinaten	171770 / 391510
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Laarweg; Hooge Akkers
Naam vinder	Beex
Datum vondst	16-11-1967
Verwerving	Archeologisch: inspectie
Beschrijving	CAA: formulier 'registratie onroerende archeologische monumenten'. Hierin omschreven 'funderingen(?) van voormalige kerk van Aarle, kruiskerk met toren. Datering Late middeleeuwen'. De kerk is begin XIX gesloopt. Verwezen is voor de historische gegevens naar Schutjes, dl.III 1872, p46-47. Het gaat om twee percelen: kadaster Aarle-Rixtel Sectie A, no.1665 en 1666. Perceel 1665 is t.t. veldwaarneming door Beex in gebruik als begraafplaats; het andere perceel was plantsoen. Terrein vlg. top. kaart (1983) is gebruik als grasland. Beex was sceptisch over de mogelijkheid dat nog funderingen resteerden, zeker omdat hij rekende op een funderingsdiepte van max. 60 cm -mv.
Datering	Late Middeleeuwen B - Nieuwe Tijd B
Cultuur	onbekend
Toelichting	kerk van Aarle
Literatuur	Schutjes, L.H.C. 1876
Bron	Archis/CMA/SAS Laarbeek
Nummer	33591/515-009 4714/AR3 HA47

Uniek nr.	<u>11.33.1.002</u>
Coördinaten	173120 / 390560
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet van toepassing
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	kerkterrein Rixtel
Literatuur	
Bron	CMA/SAS Laarbeek

Nummer 51F-010 4715/AR2 R4

Uniek nr. 11.33.1.003
Coördinaten 169120 / 391340
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet van toepassing
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting funderingen kerk 't Hof, vlakbij funderingen kasteel
Literatuur
Bron CMA/SAS Lieshout
Nummer 51E-002 761/LH1-9

Uniek nr. 11.33.1.004
Coördinaten 171680 / 393040
Plaats Beek
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet van toepassing
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting Oude kerk van Beek
Literatuur
Bron CMA
Nummer 51F-015 4720

33.2 Kapel

Zelfstandig kerkelijk gebouw waarvan de kerkrechtelijke status over het algemeen minder is dan van een kerspel- of een kloosterkerk. In beginsel bevat een kapel een altaar en is deze gewijd.

Datering: Vroege Middeleeuwen-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- eenvoudige hout- of steenbouw. Meestal een zaalbouw met vaak een aan de oostzijde uitgebouwd koor (a);
- oriëntatie is oost-west met, indien aanwezig, een toren aan de westzijde (a).
- soms, maar niet altijd met begravingen (b);
- soms gelegen binnen afscheiding (greppel, sloot, palissade) (b);
- mobilia met een christelijke symboliek (b);
- vaak in of bij nederzettingen. Verder komen we bij grote kastelen zgn. eigenkapellen tegen. Soms in het veld (veldkapel) of langs een weg (wegkapel), bestemd voor bewoners en passerende reizigers (b).

Uniek nr. 11.33.2.001
Coördinaten 171290 / 394520
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk

Beschrijving

Datering	Late Middeleeuwen B ? - recent
Cultuur	onbekend
Toelichting	fundamenten bakstenen gebouw, mogelijk kapel, greppels en aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	II-21

33.3 Klooster

Gebouw of complex van gebouwen, dienende tot verblijf van een gemeenschap van mannen of vrouwen die zich uit de wereld hebben teruggetrokken om in de beperkingen van de clausuur een godsdienstig leven te leiden. Ze richten zich naar een bepaalde regel of constitutie, waarbij aan de koordienst (*officia*) bijzondere aandacht wordt besteed. Onder invloed van de Romeinse castra-aanleg werd de kern gevormd door de kloosterkerk met een kloosterhof die door een kloostergang omgeven is. Daaromheen groepeerden zich als de belangrijkste gebouwen de kapittelzaal, de dormter, de refter met keuken, de spreekzaal (*locutorium* of *auditorium*) en de ziekenzaal met kapel. Buiten de clausuur stonden het aalmoeshuis, de herberg voor pelgrims en reizigers, de woning van de abt of prior, het *salutatorium*, schuren, stallen en kelders en een poortgebouw (kloosterpoort). Grote orden bezaten vaak een melkerij, een bakkerij en een brouwerij. De cisterciënzers en enige aan hen verwante orden hadden lekenbroeders of conversen in hun gemeenschap. Voor hen stichtten zij buitenhoven met eet-, slaapzalen etc. en allerlei werkplaatsen. Gelegen zowel binnen steden als op het platteland. Binnen de stadsmuren moesten de kloostergebouwen veel beknopter zijn dan op het platteland.

Datering: vanaf de Middeleeuwen tot heden.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- specifieke lay-out met karakteristieke elementen (kloosterhof, dormter met kloostercellen etc.) (a).
- vaak omgeven door muur en gracht (b);
- vaak begravingen binnen het complex (b);
- bijgebouwen in de directe omgeving (b).

33.4 Cultusplaats/heiligdom/tempel

Formele, niet-overdekte locatie van niet-christelijke religieuze handelingen of gebouw voor het praktiseren van religie (niet-christelijk)..

Datering: in elk geval Late Bronstijd-Romeinse Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- rechthoekig omgreppeld dan wel anderszins omheind terrein (a);
- specifieke samenstelling van archeologica, die afwijkt van nederzettingen en graven (a).
- vierhoekig terrein met greppel/wal en/of palissade met daarbinnen resten van stenen/of houten gebouw (a);
- steen- of houtbouw (a);
- votiefgaven (aardewerk (a), metalen voorwerpen, waaronder munten (a) en militaria (a));
- (verbrande) dierenbotten (a).
- votiefgaven, zoals aardewerk en metalen voorwerpen (b);
- verbrande dierenbotten (b).
- altaren (b);
- votiefstenen (b);
- ovens (b).

Thema: 34 Begraving

34.1 Grafheuvel

Artificiële heuvel waarin of -onder graven met en/of lijkbegraving als crematie. Ingeval van 'zichtbaar' is de heuvel bovengronds herkenbaar, bij 'niet-zichtbaar' ontbreekt de heuvel bovengronds, maar zijn er wel aanwijzingen aanwezig voor een grafheuvel, in de vorm van een bewaard gebleven oud-oppervlak of bodemvorming n.a.v. het heuvellichaam (infiltratiezone of fibers).

Datering: Laat-Neolithicum-Vroege Middeleeuwen (?).

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- verbrande (gecremeerde) of onverbrande menselijke resten (a);
- sporen van of aanwijzingen voor kunstmatig heuvellichaam (a).
- eventueel grafkuil (b);
- grafgraven, die verbrand kunnen zijn (b);
- eventueel urn, d.w.z. aardewerken container van crematieresten (b);
- soms zijn dodenhuisjes aanwezig (b);
- grafstructuren rond graf (ringsloot en paalkrans) (b);
- grafheuvels zijn vaak gelegen op/ tegen de kam van landschappelijke verhogingen aan (b).

Uniek nr.	<u>11.34.1.001</u>
Coördinaten	171180 / 391700
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Wilhelminakanaal; Hooge Akkers
Naam vinder	Huijbers
Datum vondst	13-04-1993
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR3HA17 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Hoge akkers. coördinaten: 171.18/391.70. Registratienummer: AR3HA17. Vinder T. Huijbers / Gina Box, Wil Box. Depot: Werkgroep Archeologie. A.R. Rapporteur:G.B. Datum vondst: 13 april 1993.
Datering	Bronstijd - Late IJzertijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis
Nummer	44362

Uniek nr.	<u>11.34.1.002</u>
Coördinaten	171350 / 391630
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Hooge Akkers
Naam vinder	Huijbers
Datum vondst	28-03-1993
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR3HA21 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Hoge Akkers. coördinaten: 171.35/391.63. Registratienummer: AR3 HA21. Vinder: Wil en Gina Box, Twan Huijbers} 28 mrt. 93; Paul Migchels, Leon Sloots}jan. 1994. Depot: Werkgroep Archeologie
Datering	Vroege IJzertijd - Late IJzertijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	6 urnen
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/CMA/SAS Laarbeek
Nummer	44363/51F-013 4718/AR3 HA11

Uniek nr.	<u>11.34.1.003</u>
Coördinaten	
Plaats	Mariahout
Toponiem	Geverskapel
Naam vinder	H.Verbakel
Datum vondst	
Verwerving	Niet archeologisch
Beschrijving	Nabij deze hoek ligt een belangrijk archeologisch gebied Veel artefacten uit de IJzertijd , gevonden door H.Verbakel en beschreven door Wiro Heesters in Brabants Heem . Heesters vermoed een grafheuvel in de nabijheid.
Datering	IJzertijd - IJzertijd
Cultuur	
Toelichting	Veel artefacten uit de IJzertijd gevonden
Literatuur	Heesters Brabants Heem
Bron	Literatuur
Nummer	

Uniek nr.	<u>11.34.1.004</u>
Coördinaten	165114 / 396553
Plaats	Lieshout
Toponiem	Leins Ven
Naam vinder	Gerrit Beex
Datum vondst	1965
Verwerving	veldkartering
Beschrijving	
Datering	Bronstijd - Bronstijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Van Asseldonk 2011
Bron	Literatuur
Nummer	

34.2 Grafheuvelveld

Drie of meer artificiële heuvels uit dezelfde archeologische cultuur/periode over of waarin inhumatie- en/of crematiegraven. Ingeval van 'zichtbaar' zijn de heuvels bovengronds herkenbaar, bij 'niet-zichtbaar' ontbreekt de heuvel bovengronds, maar zijn wel aanwijzingen aanwezig voor een grafheuvel, in de vorm van een bewaard gebleven oud-oppervlak of bodemvorming n.a.v. het heuvellichaam (infiltratiezone of fibers).

Datering: Laat-Neolithicum-Vroege Middeleeuwen (?).

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- verbrande (gecremeerde) of onverbrande menselijke resten (a);
- sporen van of aanwijzingen voor een kunstmatig heuvellichaam (a).
- eventueel grafkuil (b);
- grafgraven (aardewerk, wapens/werktuigen en sieraden) (b);
- soms zijn dodenhuisjes aanwezig (b);
- grafstructuren rond graf (standspoor, ringsloot, paalkrans) (b);
- grafheuvels zijn vaak gelegen op/ tegen de kam van landschappelijke verhogingen aan (b).

34.3 Urnenveld

Drie of meer bijzettingen in urnen (een aardewerken container), in een doek of los, die alle drie in een kuil zijn gedeponeerd. Over deze bijzettingen zijn heuvels, uiteenlopend van ronde, rechthoekige tot (mogelijk) achtvormige (sleutelgatvormige) vorm opgeworpen, die gewoonlijk opgebouwd zijn uit

(heide)plaggen. De diameter van deze heuvels varieert doorgaans van enkele meters tot ca. 15 m. Rond de voet van een heuvel is in de regel een ronde, vierkante, rechthoekige of achtvormige/sleutelgatvormige greppel aanwezig.

N.B.: Tot de urnenvelden behoren ook crematiebijzettingen die niet overdekt zijn met een kunstmatige heuvel.

Datering: Late Bronstijd-begin Midden-IJzertijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- (menselijke) crematieresten (a);
- heuvel of aanwijzing voor heuvel (bodenvorming of bewaard gebleven oud-oppervlak) (a).
- grafritten: vooral aardewerk en bronzen sieraden, kledingaccessoires en toiletgerei (b);
- urn ofwel aardewerken container (b);
- houtskool (resten van de brandstapel) (b);
- soms zijn artefacten (vooral aardewerk) in greppel aanwezig (b);
- soms zijn dodenhuisjes aanwezig (b);
- urnenvelden zijn in de regel aangelegd op verhogingen in het landschap en de oriëntatie van de graven volgt de richting van deze verhogingen (b);
- een algemeen verschijnsel is dat urnenvelden rondom één of meer oudere tumuli zijn aangelegd (b).

Uniek nr.	<u>11.34.3.001</u>
Coördinaten	171500 / 393120
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Oude Toren
Naam vinder	Onbekend
Datum vondst	9999
Verwerving	Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving	De documentatie in het CAA bestaat uit een Loeb-fiche en een "geïmproviseerd" fiche op basis van de inventarisatie door G. Beex. De tekst op het Loeb-fiche luidt: 'Achter de Oude Toren van Beek heeft op een iets hogere zandrug een klein urnenveldje gelegen. Bij de bouw van een klooster werd het perceel gedeeltelijk uitgezand, waarbij vele urnen zijn vernield. Ongeveer 25 jaar geleden werd tijdens de bouw van een nieuwe kerk weer een gedeelte van de hoogte afgegraven. Volgens mededelingen van omwonenden zouden destijds een 7-tal urnen naar het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden zijn gezonden. Tijdens het huidige onderzoek bleek, dat de vroegere hoge zandruggeheel was weg gegraven. Toch zijn langs de rand van de afgraving na de bouw van de nieuwe kerk nog enige urnen door de heer van Gestel, gemeente ontvanger te Beek en Donk, aan het licht gebracht. Bij de opgraving van thans zijn nog enkele sporen van deze laatste vondsten geconstateerd. Voor de rest werd rond de vroegere zandrug door middel van proefsleuven vastgesteld dat het urnenveld zich niet verder heeft uitgestrekt. G. Beex, 28.12.1960'. Deze tekst komt overeen met Beex 1961 (zie literatuur). De tekst op het "geïmproviseerde" fiche luidt: '171.600/393.150 Urnenveld. +- 1938 werden hier 16 urnen en een dolium gevonden (Inl. J.F. van Gestel, Gemeenteontvanger Beek en Donk). 6 urnen in RMO Leiden. Een klein urntje nog in bezit van de Heer van Gestel te Beek en Donk. [...] Een klein gedeelte van de hoogte (zuidelijk van de oude toren is nog niet afgegraven. Mogelijk zitten hier nog urnen. Dit gedeelte is echter bestemd voor uitbreiding van de huidige begraafplaats rond de toren. De funderingen van de voormalige kerk zijn niet meer waarneembaar en door de herhaalde begravingen waarschijnlijk vernield'. Zie voor het

	alhier in 1960 uitgevoerde onderzoek waarneming. 14101.
Datering	Late Bronstijd - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	Vele urnen..
Literatuur	Beex, G. 1961; Knippenberg, W. 1957
Bron	Archis
Nummer	33018

Twee van de aangetroffen urnen (bron geheugenvannederland.nl)

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.34.3.002</u>
Coördinaten	171500 / 393120
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Oude Toren
Naam vinder	Onbekend
Datum vondst	9999
Verwerving	opgraving
Beschrijving	Opgraving naar aanleiding van vondsten bij aanleg van riolering en wegen(zie waarneming 21662)
Datering	Late IJzertijd - Laat Romeinse Tijd A
Cultuur	onbekend
Toelichting	'16 urnen'.
Literatuur	Beex, G. 1961; Knippenberg, W. 1957
Bron	Archis
Nummer	33018/14101

34.4 (Vlak)graf

Solitaire grafkuil die niet overdekt is met een grafheuvel.

Datering: Mesolithicum-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- verbrande of onverbrande menselijke resten (inclusief lijksilhouet) (a);
- grafkuil (a);
- het ontbreken van (aanwijzingen voor) een heuvel (a).
- evt. grafgiftten, die verbrand kunnen zijn (b).

34.5 Grafveld

Drie of meer dichtbijeengelegen grafkuilen met crematiebijzetting of lijkbegraving (onverbrande menselijke resten) die niet overdekt zijn (geweest) door een heuvel. Rijengrafvelden, kerkhoven en joods/ christelijke begraafplaatsen vallen buiten deze definitie.

Datering: Paleolithicum-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- verbrande of onverbrande menselijke skeletresten (inclusief lijksilhouet)

(a);

- grafkuil (a);
- het ontbreken van (aanwijzen voor) een heuvel (a).
- evt. grafgraven, die verbrand kunnen zijn (b).

Uniek nr.	<u>11.34.5.001</u>
Coördinaten	172000 / 393000
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Late Bronstijd - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	
Bron	Archis
Nummer	30187

Uniek nr.	<u>11.34.5.002</u>
Coördinaten	167680 / 391000
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	literatuur
Beschrijving	
Datering	Late Bronstijd? - Vroege IJzertijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	urnen met crematieresten; perceel afgegraven
Literatuur	
Bron	SAS Lieshout
Nummer	LH2-3

Uniek nr.	<u>11.34.5.003</u>
Coördinaten	171540 / 392800
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	opgraving
Beschrijving	
Datering	Late Bronstijd? - Vroege IJzertijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	losse vondsten bij waarneming; In het kader van het project Update waarnemingen met materiaalcategorie onbekend 2006 is ervoor gekozen om aan het complextype Nederzetting geen vondsttype toe te kennen als in de beschikbare documentatie geen melding wordt gemaakt van relevante archeologie
Literatuur	
Bron	Archis/SAS Beek en Donk

Nummer	18722/II-19
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.34.5.004</u>
Coördinaten	
/	
Plaats	Lieshout
Toponiem	Ginderdoor
Naam vinder	Rob van Zuilen
Datum vondst	9999
Verwerving	niet archeologisch graafwerk
Beschrijving	bij de bouw van het pand, nu Ginderdoor 25, zouden destijds sporen van graven zijn opgemerkt. Nu heeft er destijds in de nabijheid een kapel gestaan, die rond 1823 is afgebroken. Misschien staan beide met elkaar in verband. Nader onderzoek is vereist. Ook vertelde men dat aan de andere kant van de weg destijds urnen zijn gevonden
Datering	onbekend - onbekend
Cultuur	onbekend
Toelichting	graven. Aan de andere zijde van de weg urnen
Literatuur	
Bron	Amateur
Nummer	

34.6 Kerkhof

Drie of meer christelijke begravingen op een speciaal daarvoor bestemd terrein in de directe omgeving van een (voormalige) kerk, kapel, abdij, klooster of gasthuis.

Datering: vanaf de Vroege Middeleeuwen tot heden.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- grafkuilen (a);
- oost-west oriëntatie met het hoofd naar het westen (christelijk) (a);
- inhumatie in de vorm van menselijk skelet in anatomisch verband of lijksilhouet (a);
- geen grafgiften, wel persoonlijke bezittingen (kledingaccessoires (ring, oorbellen, gesp etc.) of voorwerpen met christelijke symboliek (rozenkrans, insignes) (a);
- in samenhang met kerk, kapel, abdij, klooster of gasthuis (a).
- vaak container in de vorm van houten, met ijzer of ander metaal beslagen (boomstam)kist of sarcofaag (tufsteen, zandsteen, mergel, baksteen) (b);
- vaak op een door een greppel, sloot of muur omgeven terrein (b);
- markering van het graf (grafsteen met inscriptie, kruis etc.) (b);
- gestructureerde lay-out, d.w.z. graven liggen in rijen op regelmatige onderlinge afstanden met daartussen paden (b).

34.7 Rijengrafveld

Drie of meer op een rij gelegen inhumatiegraven.

Datering: 5e tot 9e eeuw A.D. (Vroege Middeleeuwen A t/m C).

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- grafkuilen; minimaal drie op een rij (a);
- inhumatie in de vorm van menselijk skelet in anatomisch verband of lijksilhouet (a).
- in de regel complete grafgiften; over het algemeen (ijzeren) wapens in mannengraven (b); kledingaccessoires en sieraden in vrouwengraven (b);
- wanneer christelijke graven deel uitmaken van een rijengrafveld, is de oriëntatie van de grafkuilen oost-west, hoofd naar het westen (b);
- soms in combinatie met paarden en honden, resp. bij mannen en vrouwen (b);
- soms is de grafkuil omgeven door een kringgreppel (b);
- soms in combinatie met crematiegraven (b).

34.8 Begraving onbepaald

Complextype dat primair te maken heeft met begraving, maar dat niet precies bepaald kan worden.

Datering: Prehistorie-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten: Zie voor een indicatie elders onder de groep 'Begraving'.

Thema: 35 Infrastructuur

35.1 Weg

Smalle strook grond, gebruikt en geschikt gemaakt, bijvoorbeeld door plaveisel, voor het verkeer.

Datering: Prehistorie-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- karrensporen (b);
- evt. wegdek, bestrating met zand, grind en/of hout (b);
- soms begeleidende berm sloten (b);
- soms geflankeerd door mijlpalen (Romeins) (b).

Uniek nr.	11.35.1.001
Coördinaten	171540 / 392800
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Kerkakker
Naam vinder	Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
Datum vondst	12-1988
Verwerking	Archeologisch: opgraving
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	losse vondsten bij waarneming; In het kader van het project Update waarnemingen met materiaalcategorie onbekend 2006 is ervoor gekozen om aan het complextype Nederzetting geen vondsttype toe te kennen als in de beschikbare documentatie geen melding wordt gemaakt van relevante archeologie
Literatuur	G.Beex 1960; Verwers, W.J.H. 1990; Verwers, W.J.H. 1990; Huijbers, T. 1990
Bron	Archis
Nummer	18722

Uniek nr.	11.35.1.002
Coördinaten	171760 / 393040
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Oude Toren-Dr. Timmerslaan
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1990
Verwerking	Archeologisch: opgraving
Beschrijving	
Datering	Vroege Middeleeuwen D - Vroege Middeleeuwen?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Huijbers, T. 1994; Verwers, W.J.H. 1991; Verwers, W.J.H. 1992
Bron	Archis
Nummer	21664

35.2. Brug/voorde

Constructie om de ene met de andere oever te verbinden; veelal steunend op pijlers of in de vormn van een zandlichaam (dam). Doorwaadbare plaats door een beek of rivier.

Datering: Steentijd-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- constructie uit steen, hout en/of metaal, in de regel bestaande uit horizontale en verticale elementen (pijlers) (a).

- gelegen op locatie waar het beek- of rivierdal relatief smal en de beek of rivier ondiep is, met verkeersvriendelijke (niet te natte of te mulle) aangrenzende zones (a).
- grondlichaam met eventueel andersoortige gevarieerde vulling en beschoeiing haaks op twee oevers (a);
- Ingeval van rivieren en beken in de regel aangelegd op de locaties waar het stroomdal relatief smal is en omzoomd wordt door verkeersvriendelijk terrein, waarbij de brug haaks op de stroomrichting staat (b).
- eventueel houten structuur (b);
- eventueel met stenen geplaveide beek- of rivierbedding (b).

35.3 Percelering/verkaveling

Greppels en sloten in het land, waarlangs overtollig hemelwater wordt afgevoerd. De diepte is niet groter dan noodzakelijk voor de waterhuishouding.

Datering: vanaf Steentijd (?) t/m Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- gegraven lineair fenomeen met bepaalde minimum en maximum dimensies (a);
- primaire vulling die wijst op langzaam stromend en periodiek stilstaand water (sterk gelaagde vulling, soms met organische bandjes of laag) (a).

Uniek nr.	<u>11.35.3.001</u>
Coördinaten	171540 / 392800
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Kerkakker
Naam vinder	Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
Datum vondst	12-1988
Verwerving	Archeologisch: opgraving
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	losse vondsten bij waarneming; In het kader van het project Update waarnemingen met materiaalcategorie onbekend 2006 is ervoor gekozen om aan het complextype Nederzetting geen vondsttype toe te kennen als in de beschikbare documentatie geen melding wordt gemaakt van relevante archeologie
Literatuur	G.Beex 1960; Verwers, W.J.H. 1990; Verwers, W.J.H. 1990; Huijbers, T. 1990
Bron	Archis
Nummer	18722

Uniek nr.	<u>11.35.3.002</u>
Coördinaten	168930 / 391940
Plaats	Lieshout
Toponiem	Nieuwenhof
Naam vinder	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Datum vondst	19-12-1989
Verwerving	Archeologisch: opgraving
Beschrijving	Opgraving naar aanleiding van vondsten bij aanleg van riolering en wegen (zie waarneming 21662)
Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	ROB
Literatuur	A. Huijbers 1991; Verwers, W.J.H. 1993; W.J.H. Verwers 1990; W.J.H. Verwers 1991
Bron	Archis
Nummer	31586

Thema: 36 Agrarische productie

36.1 Akker/(moes)tuin/plaggendek

Areaal dat beakkerd is. Akker met opgebracht dek met een minimale dikte van 40 cm. Terrein waar groenten en fruit en/of bloemen zijn geteeld of verbouwd.

Datering: Lineaire Bandkeramiek (Vroeg-Neolithicum A)- Nieuwe Tijd.

N.B.: Naar alle waarschijnlijk is het eergetouw in het Midden-Neolithicum ingevoerd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- doorwoelde laag; voor de duidelijkheid: de ingeploegde ondergrond behoort feitelijk niet tot het plaggendek (a);
- opgebracht pakket grond met een minimale dikte van 40 cm (a);
- macroresten of pollen van de verbouwde gewassen (a).
- zowel in de stad als op het platteland (a).
- krassen veroorzaakt door eergetouw of ploegvoren, herkenbaar aan de onderkant van de akkerlaag (b);
- evt. op de akker of in de directe omgeving spieker of andere opslagvormen (b);
- sporen van of aanwijzingen voor bemesting of andere vormen van grondverbetering (wier, kalk etc.) (b);
- houtskool van het platbranden van gewas voor de beakkering (b).
- greppels, staketsels, heg of muur ter begrenzing (b);
- bedden, spitsporen en/of plantgaten (b);
- ploegsporen in of onder het plaggendek (b);
- esgreppels, in de regel aangelegd in bundels; elk 6 tot 8 m lang en 0,6 tot 1 m breed; onderlinge tussenafstanden over het algemeen ca. 1 m. (b);
- plaggendekken vertonen vrijwel altijd een zekere gelaagdheid (b).

36.2 Celtic Field

Specifieke akkervorm bestaande uit een systeem van rechthoekige omwalde akkers van ca. 40 x 40 m.

Datering: Late Bronstijd-Romeinse Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- doorwoelde/oudtijds verstoorde laag (a);
- (resten van of aanwijzingen voor) wallen (a);
- macroresten of pollen van de verbouwde gewassen (a).
- de aanwezigheid van krassen veroorzaakt door een eergetouw (b);
- de *Celtic fields* zijn verspreid over de pleistocene gronden (b).

36.3 Veekraal/schaapskooi

Gebouw of omheining, al dan niet overdekt, in de vorm van bijvoorbeeld een palenrij met vlechtwerk of greppel, waarbinnen vee gehouden is.

Datering: veekraal mogelijk vanaf het Neolithicum t/m Nieuwe Tijd; schaapskooi waarschijnlijk vanaf de Bronstijd t/m Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- gebouw heeft vaak kenmerkende plattegrond (rond, ovaal etc.) (a);
- omheining (palenrij, staketsel, wal, greppel etc.) (a);
- sporen van dierlijke betreding/pootafdrukken (a).
- mest (b);
- aanwijzingen voor veedrift in de vorm van palenrijen, greppel- of walsystemen, die aansluiten op de veekraal of schaapskooi (b);
- dierlijke haren (b);
- resten van insecten (b).

Uniek nr.	11.36.3.001
Coördinaten	171760 / 393040
Plaats	Onbekend

Toponiem	Oude Toren-Dr. Timmerslaan
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1990
Verwerving	Archeologisch: opgraving
Beschrijving	In 1990-1991 is door de archeologische werkgroep van de heemkundekring Beek en Donk een archeologisch onderzoek uitgevoerd naar de resten van nederzettingen uit de (laat) Merovingische tijd tot 1200 AD. Aan het onderzoek namen medewerkers en studenten van het IPP en het IPL deel. Het geheel stond onder toezicht van de ROB. Uit de Merovingische tijd dateert een kuil met de resten van een runderskelet. De plattegrond van gebouw 2 is op typologische gronden toe te wijzen aan de laat Merovingische periode. Uit de 8e/9e eeuw dateert waterput (E). De gebouwen 8 en 9, die elkaar oversneden, lijken veel op de gebouwen uit de Karolingische periode te Dommelen. Waterput B kan ook tot deze fase gerekend worden. Mogelijk is 8/9e eeuw bijgebouwen bij huis 3, dat nog niet nader gedateerd kan worden dan tussen 900 en 1050 AD. Gebouw 4 zal waarschijnlijk als spieker van gebouw 3 gefunctioneerd hebben. Gebouw 12 dateert uit de 10e eeuw. Uit de periode 1050-1200 AD stammen de gebouwen 6/7 (elkaar oversnijdend), gebouw 10 en bijgebouw 5 (hooiberg?), evenals de waterputten A, C en D. Gebouw 1 (een bijgebouw) lijkt aan deze fase vooraf te gaan. Een opvallend verschijnsel is de verandering van oriëntatie van de huizen na 1050 die ook in Dommelen en Geldrop is geconstateerd. Andere elementen uit de nederzetting zijn karrensporen (900-1050) en greppels, waarvan er tenminste een zodanig is gevormd dat er sprake kan zijn geweest van een kleine veekraal. De vondsten uit de opgraving betreffen voor het merendeel aardewerk; maar ook metaal, glas en hout is gevonden. Daarnaast is met name de aanwezigheid van een redelijke hoeveelheid dierlijk skeletmateriaal opvallend. (Naar Huijbers 1994)
Datering	Vroege Middeleeuwen? - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	ROB
Literatuur	Huijbers, T. 1994; Verwers, W.J.H. 1991; Verwers, W.J.H. 1992
Bron	Archis
Nummer	21664

Thema: 37 Grondstofwinning

37.1 Kleiwinning

Locatie waar klei gewonnen is.

Datering: Steentijd-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- sporen van ingravingen (a);
- natuurlijk voorkomen van klei (a).
- winningswerktuigen

37.2 IJzerertsminning

Locatie waar ijzererts is gewonnen.

Datering: vanaf (vermoedelijk) Bronstijd tot in de Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- sporen van ingravingen, soms met het stort van uitgeworpen grond (a);
- natuurlijke voorkomens van ijzerhoudende erts en andere materialen, zoals klapperstenen en moerasijzererts (a).

37.3 Turf/veenminning

Locatie waar veen is gewonnen.

Datering: vanaf in elk geval de IJzertijd t/m Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- sporen van ingravingen (sleuven of putten), soms met daartussen zetwallen (a);
- veenbrokken of -broden (a);
- natuurlijk voorkomen van (zouthoudend) veen (a).
- veenminningswerktuigen: schep, spade etc. (b);
- percelen met onregelmatig oppervlak in veengebied (b).

Thema: 38 Industrie en nijverheid

38.1 Metaalbewerking

Locatie waar ijzererts werd be-/verwerkt en waar non-ferro metalen zijn bewerkt/gegoten.

Datering: Laat-Neolithicum (Klokbekercultuur)-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- resten van smidse/oven/stookplaats (a);
- houtskool, kolen etc. (a);
- afval: hamerslag, herverhittings- en smeedslag, druppels, sintels, ovenafval (a);
- specifiek bewerkingsgereedschap: aambeeld, hamer, schaar, beitel, tang etc. (b);
- mondstuk/tuyaire en blaasbalg (b);
- baren, brokken (b);
- halffabricaten, soms in combinatie met schroot en/of eindproducten (b);
- smeltkroezen, cupellen (b);
- kalksteen of schelpen (b);
- mallen (b);

38.2 Pottenbakkerij

Locatie waar aardewerken potten zijn geproduceerd.

Datering: Vroeg-Neolithicum A-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- stookplaats of oven (resten) (a);
- kuilen met brandsporen evt. in combinatie met misbaksels (a);
- afval: misbaksels (versinterde en verkleefde potten), halffabricaten, concentraties gebroken aardewerk (schervenhoppen), resten van ovenwanden (a);
- proenen, productiekokers (b);
- gereedschap: spatels, (vorm)kammen, polijststenen, stempels, ijzerdraad (b);
- kuilen met grondstoffen (leem, klei) en/of mageringsmateriaal (b);
- vaak aan rand van of net buiten de nederzetting/stad (b);
- soms in de onmiddellijke nabijheid van klei- of leemputten (b).

38.3 Steenbakkerij/pannenbakkerij

Locatie waar (bak)stenen, pannen, tegels, plavuizen etc. zijn gebakken.

Datering: Romeinse Tijd-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- ovenrestanten (bijvoorbeeld resten van lemen ovenwanden of bakstenen oven) (a);
- concentraties (gebroken) stenen of pannen in de directe omgeving van de oven (a);
- misbaksels (a);
- regelmatig in de onmiddellijke nabijheid van klei- of leemputten (b);
- soms in combinatie met pottenbakkerij (b);
- vaak (ver) buiten de nederzetting/stad, maar soms op het terrein van of in de directe nabijheid van kerk, klooster of kasteel/paleis/buithuis (b);
- vaak in de uiterwaarden (b).

38.4 Vuursteenbewerking

Locatie waar vuursteen is bewerkt. De activiteit kan gericht zijn op de productie van (*pre*)cores, halffabricaten, en/of op de voortgaande bewerking daarvan, met inbegrip van bijvoorbeeld het slijpproces.

Datering: Paleolithicum-Bronstijd (evt. jonger).

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- debitage-afval uit één of meer fasen van de reductiesequentie (a);
- werktuigen van organisch of lithisch materiaal: geweihamer, klopsteen, retouchoir, drevel, (onderdeel van een) drukstaaf, overig (zaagplaatje, e.d.) (b);
- spaarzaam ander productieafval, zoals een boorkern of een stuk met zaagsnede (b);

- afgedankte (fragmenten van) halffabricaten. Alleen in samenhang met ander hier beschreven materiaal; anders komen ook complextypen, zoals de groep 'Depot' in beeld. (b);
- polissoir (b).

38.5 (Houts)koolbranderij

Locatie waar houtskool of kolen gebrand is in meilers.

Datering: type 1 Romeins; type 2 Vroege Middeleeuwen.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- concentratie houtskool (a);
- Twee typen houtskoolmeilers:
type 1 rechthoekige, ingegraven kuilen (ca. 1 x 2,5 m) met steile wanden en vlakke bodem, aangegloeide wanden, extreem houtskoolrijk);
type 2 ronde, ingegraven kuilen (diameter 1 tot 1,5 m) met steile wanden en vlakke bodem, aangegloeide wanden, extreem houtskoolrijk (a).
- Meestal niet geassocieerd met bewoning (b).

38.6 Leerlooierij

Locatie waar leer is geloooid.

Datering: Middeleeuwen-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- looiputten of- bakken (a);
- specifiek botspectrum (vaak in grote aantallen): hoornpitten, onderpoten (a);
- afval: leerafsnijdsels; pakketten dierenhaar (a).
- looigereedschap (b);
- chemisch residu in bodem (b).

38.7 Brouwerij

Locatie waar bier is gebrouwen.

Datering: vanaf 12e eeuw-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- plek waar brouwketel heeft gestaan (stookplaats met ringmuur (a);
- spoelbakken/reservoirs (a);
- geëest graan en evt. bakovens voor het eesten (a).
- eesttegels (b);
- typisch vaatwerk: komforen, zeven, vergieten, brouwketel, grote potten, soms met aankeksel van inkoken (b).

38.8. (Water)molen

Mechanische faciliteit in de vorm van een molen aangedreven door wind- of waterenergie.

Datering: Late Middeleeuwen A (12e eeuw A.D.)-Nieuwe Tijd.

Archeologische en landschappelijke correlaten:

- sporen van een molen (plaats): kunstmatig opgeworpen heuvel met daarin of daarop sporen van een molen (fundering in de vorm van (bak)stenen teerlingen, houtbouw) (a);
- sporen van een stenen gebouw (a);
- aan- en afvoerkanaal (a).
- molenstenen (a).
- paleobotanische resten (b);
- afwateringskanaal (zie gemaal) (b).
- houten rad (b).

Uniek nr.	11.38.8.001
Coördinaten	173640 / 391450
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	

Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	literatuur
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	watermolen Gulden Huis
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR4 E19

38.9 Onbepaald

Thema: 39 Depot

39.1 Depot

Om uiteenlopende redenen (vanuit religieusrituele, functionele en sociale achtergronden) opzettelijk gedeponeerd aantal voorwerpen van hetzelfde of verschillend type in droge context (hoge delen van duinen en donken, dekzandkoppen etc.) of natte context (bijvoorbeeld rivier, moeras en veen). Het kan gaan om verscheidene stuks grondstoffen, halffabricaten en/of eindproducten.

Datering: Steentijd-Nieuwe Tijd.

Archeologische correlaten en landschappelijke ligging:

- Directe archeologische correlaten zijn moeilijk te geven, te meer daar een breed scala van artefacttypen gedeponeerd lijkt te zijn (grondstoffen, wapens, werktuigen, aardewerk etc.) (a);
- de afwezigheid van indicatoren van andere complextypen (a).

N.B.: Bouwoffers, bijvoorbeeld munten in paalsporen die behoren tot huisplattegronden, worden als apart complextype onderscheiden en niet als deel van een nederzetting gezien.

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.1.001</u>
Coördinaten	171600 / 394760
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	Omstreeks 1993 gevonden op een akker in het beekdal van de Aa, pal naast de Aa. Klein stenen bijltje van 64x53x33 mm. Materiaal: donkere kwartsietachtige steensoort. De bijl heeft vorm gekregen door deze te polijsten en vervolgens met een puntig voorwerp te bewerken.
Datering	Late Bronstijd - Vroege IJzertijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	kokerbijl
Literatuur	
Bron	Archis
Nummer	17185

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.1.002</u>
Coördinaten	172100 / 396800
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Leek
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1993
Verwerving	Niet-archeologisch: onbepaald
Beschrijving	Omstreeks 1993 gevonden op een akker in het beekdal van de Aa, pal naast de Aa klein stenen bijltje van 64x53x33 mm. Materiaal: donkere kwartsietachtige steensoort. De bijl heeft vorm gekregen door deze te polijsten en vervolgens met een puntig voorwerp te bewerken.
Datering	Midden-Neolithicum - Steentijd?
Cultuur	onbekend/n.v.t.
Toelichting	Ingevoerd door W. vd Wijdeven afd. Archeologie gemeente Eindhoven
Literatuur	Arts, N. 1999
Bron	Archis
Nummer	200008

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.1.003</u>
-------------------------	--------------------

Coördinaten 172000 / 393000
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving
Datering Steentijd - Late Bronstijd
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur
Bron Archis
Nummer 30187

Uniek nr. 11.39.1.004
Coördinaten 171500 / 390300
Plaats Stiphout
Toponiem Strijp
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1840
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving De documentatie in het CAA bestaat uit een Loeb-fiche, een verwijzing naar het Oud Archief en een kopie van een brief van G. Beex d.d. 11-8-1965. In het Oud Archief bevinden zich onder de coördinaten 171/388-89 en 171.70-5/390.30 een oranje, een lichtgroen en 2 witte ROB-fiches met op twee daarvan op de achterzijde schetsen van de beschreven voorwerpen. Op het oranje fiche en op het Loeb-fiche wordt als bron Hermans 1865 (zie Literatuur) vermeld, waarvan de tekst luidt: 'Stiphout. Wijlen Jhr. J.C.G. van der Brughe van Croy, vond in 1840 in een moerassig en grond langs den binnenweg van het kasteel van Croy naar Helmond, bij het steken van turf, drie bronzen wiggen of bijlen, en een bronzen beitel: een wig was geschonden. De bezitterschonk er twee aan het museum van oudheden te Leyden, en een wig (Pl. XXNo. 2) met den beitel (Pl. XXI No. 2) aan ons Genootschap'. De bronzen zijn eveneens beschreven in Butler 1963 en Butler 1987 (zie Literatuur), maarbij de schrijver was het besef nog niet doorgedrongen dat de vondsten uit Stiphout en uit Helmond bij elkaar horen.
Datering Late Bronstijd - Vroege IJzertijd
Cultuur onbekend
Toelichting 3 bronzen bijltjes, 1 bronzen beitelje.
Literatuur Butler, J.J. 1963; Butler, J.J. 1987; Felix, P. 1945; Hermans, C.R. 1865; Reuvens, C.J.C., C. Leemans en L.J.F. Janssen 1845
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 33022/AR2 CR22

Uniek nr. 11.39.1.005
Coördinaten 173590 / 391400
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving
Datering Bronstijd - Late Bronstijd
Cultuur onbekend

Toelichting bronzzen speerpunt, is verdwenen, verdere gegevens ontbreken.

Literatuur

Bron Archis

Nummer 33028

Afbeelding: Bronzen speerpunt gevonden bij het Gulden Huis en twee bronzen kokerbijlen, die bij Kasteel Croij werden ontdekt (naar Coenen 1992)

Uniek nr. 11.39.1.006

Coördinaten 169300 / 394400

Plaats Beek en Donk

Toponiem

Naam vinder

Datum vondst

Verwerving toevalsvondst

Beschrijving

Datering Midden-Bronstijd - Late Bronstijd

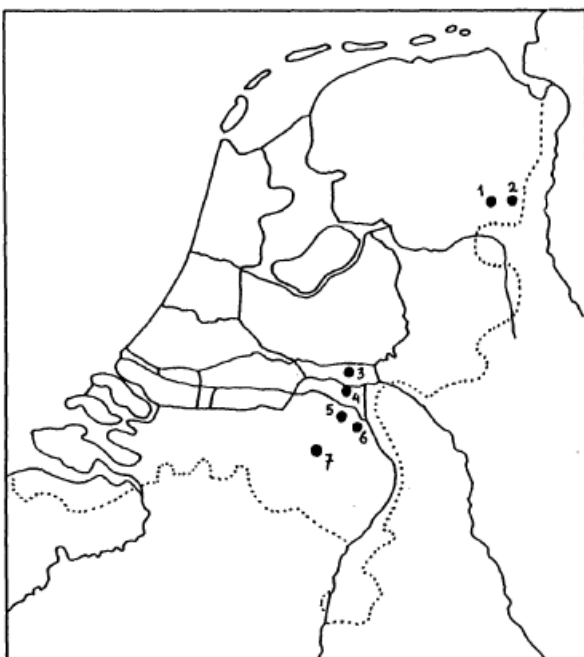
Cultuur onbekend

Toelichting bronzzen hielbijl; wellicht tijdens graven sloten in dal van de Donkersvoortse Beek. Aardewerk?

Literatuur

Bron SAS Beek en Donk

Nummer I-12

Links: verspreidingskaartje van geoorde hielbijlen in ons land (1 Sleen; 2 Bargroosterveld (2 stuks); 3 Elst; 4 Weurt; 5 Escharen; 6 Haps; 7 Beek en Donk (Bron: Koolen 1993)
 Rechts: de geoorde hielbijl uit Beek en Donk (Bron: Koolen 1993)

Uniek nr.	11.39.1.007
Coördinaten	171630 / 394770
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Late Bronstijd - Vroege IJzertijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	bronzen kokerbijl
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	I-19

Uniek nr.	11.39.1.008
Coördinaten	172900 / 393400
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	literatuur
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Nieuwe tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	bewerkte en onbewerkte fragmenten van geweitakken van edelhert, skeletdelen van oerrund, schedel van mens, metalen voorwerpen waaronder een één meter lang zwaard.
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	III-1

Afbeelding: Werktuig gemaakt van edelhertgewei, gevonden in een sloot nabij de rivier de Aa in de omgeving van kasteel Eyckenlust (foto Joost Duppen, Aarle-Rixtel) (bron: Huijbers 2006)

Uniek nr.	11.39.1.009
Coördinaten	173000 / 395500
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	literatuur
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Steentijd?

Cultuur	onbekend
Toelichting	5 vuursteen bijlen
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	IV-9

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.1.010</u>
Coördinaten	172820 / 396700
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	1938
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Vroege IJzertijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	2 vuursteen bijlen, vuursteen en kwartsiet, 1 wig van exotische steensoort, vuurstenen mes, bronzen sikkkel
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	V-1

Bronzen Sikkkel die in 1938 is gevonden (bron huijbers 2006)

39.2 Muntvondst

Zie definitie onder 39.1, maar dan alleen munten.

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.001</u>
Coördinaten	169500 / 392150
Plaats	Onbekend
Toponiem	
Naam vinder	Onbekend
Datum vondst	1839
Verwerving	Onbekend
Beschrijving	Deze vondstmelding is aanwezig op Loeb-fiche. Het betreft de vondst van drie denarii door 'een boer'. Het fiche bevat twee literatuurverwijzingen. De Voorloopige lijst (1931, p. 238) vermeldt slechts: 'Lieshout (...) ook, in 1839, Romeinsche munten'. De tweede literatuurverwijzing betreft een publicatie van Hermans (1865, p.96), maar deze is momenteel niet beschikbaar in de ROB-bibliotheek. De coördinaten zijn als administratief te beschouwen: dorpskern.
Datering	Midden-Romeinse Tijd B - Midden-Romeinse Tijd B

Cultuur	Onbekend
Toelichting	'een denarius van Otacilia Severa'.
Literatuur	Hermans, C.R. 1865; Onbekend 1931
Bron	Archis
Nummer	31184

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.002</u>
Coördinaten	172400 / 391100
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Dorpskern_2
Naam vinder	Onbekend
Datum vondst	9999
Verwerving	Indirect: literatuur
Beschrijving	Deze vondstmelding is op Loeb-fiche aanwezig. Het betreft 'Romeinse munten, o.a. van Postumus en Victorinus'. Tevens is er een meldingsfiche aanwezig, waarvan de tekst gekopieerd is van de lijst met vondstmeldingen van Beex (aanwezig voor in CAA-map). Het Loeb-fiche vermeldt, dat een munt van Postumus in het Provincie. Museum.-Brabant verblijft, terwijl op het geïmproviseerde fiche van de lijst van Beex staat, dat een munt van Hadrianus in het museum te Den Bosch aanwezig is. Van de overige munten is de verblijfplaats niet bekend. Voor de bovenstaande invoer is uitgegaan van de gegevens op het Loeb-fiche. In het Correspondentie Archief bevindt zich de meldingsbrief van Beex d.d. 11-8-1965 m.b.t. 'Romeinse munten (zilveren)', tegenwoordige verblijfplaats onbekend. Op het fiche staan enige literatuurverwijzingen vermeld. Van der Aa (1839, p. 31) schrijft: 'dat hier, op het laatst der 16e of in het begin der 17e eeuw, Romeinse penningen gevonden zijn'. In de Voorlopige Lijst wordt slechts geschreven, dat in Aarle Romeinse munten gevonden zijn. De publicatie van Hermans (1865, p. 95, 113) is momenteel niet in de ROB-bibliotheek beschikbaar. In de publicatie van Gramaye (Taxandria, 1610, p. 20; eveneens niet beschikbaar) wordt de vondst al beschreven. De coördinaten zijn fictief (zie lijst van Beex).

Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur	Onbekend
Toelichting	Munt Victorinus.
Literatuur	Aa, A.J. Van der 1839; Gramaye, J.B. 1610; Hermans, C.R. 1865; Onbekend 1931
Bron	Archis
Nummer	31297

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.003</u>
Coördinaten	172350 / 392800
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Reijakkers (Bekse Akkers)
Naam vinder	Offermans
Datum vondst	2007
Verwerving	Niet-archeologisch: metaaldetector
Beschrijving	Tijdens metaaldetectie op de Reijakkers / Beekse Akkers te Beek en Donk (in de gemeente Laarbeek) vond de heer W. Offermans uit Lieshout een koperen munt, namelijk een duit uit de stad Arnhem, met de datering 1596-1598. Deze

duiten zijn zeer zeldzaam, want ze zijn slechts kortstondig geslagen. De duit is niet meer supergaaf maar de kz. is nog wel goed leesbaar.

Datering Nieuwe tijd A - Nieuwe Tijd A
Cultuur Onbekend
Toelichting 1x Duit van de stad Arnhem 1596 - 1598, kz. 'MONE. T ARNHEM. IN. GELRIA' & een gekroond wapenschild. Duiten van Arnhem zijn slechts kort geslagen en derhalve zeer zeldzaam. Deze duit is helaas niet meer heel gaaf.

Literatuur P. Verkade 1948
Bron Archis
Nummer 409113

Uniek nr. 11.39.2.004
Coördinaten 171200 / 391450
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving

Datering Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting Romeinse as, bronzen beslag en fibula.
Literatuur
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44361/AR3 HA11 4718

Uniek nr. 11.39.2.005
Coördinaten 172770 / 391920
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving

Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting rekenpenning 16e eeuw, koper
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR3 B20

Uniek nr. 11.39.2.006
Coördinaten 171480 / 391430
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving

Datering Nieuwe tijd - recent
Cultuur onbekend
Toelichting muntgewicht Antwerpen; zilveren munt 1683

Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 HA27
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.007</u>
Coördinaten	171550 / 391650
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk, zilveren denarius Faustina, munt, fibula (niet Romeins)
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 HA38
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.008</u>
Coördinaten	171650 / 391790
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Nieuwe tijd - recent
Cultuur	onbekend
Toelichting	koppelpassant messing +/-1600
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 HA41-42
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.009</u>
Coördinaten	171300 / 391270
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	sestertius Claudius
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 HA6
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.010</u>
Coördinaten	170850 / 392000

Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk, munt: Romeinse as, middeleeuwse schrijfstift
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 V20

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.011</u>
Coördinaten	173615 / 391250
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	literatuur
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	Gulden Huys, aardewerk, munten, vuursteen
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR4 E2

Zilveren munt, een klein "Groot" van hertog Jan I van Brabant, gedateerd 1250-1290. Gevonden nabij het Gulden Huys. Voor- en achterzijde.

Bron: Coenen 1987.

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.012</u>
Coördinaten	173570 / 395750
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	onbekend
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	muntschat ca.1400
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	BD-IV-4

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.013</u>
Coördinaten	169740 / 394420
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	toevalsvondst
Beschrijving	
Datering	Nieuwe tijd - recent
Cultuur	onbekend
Toelichting	muntschat: 260 zilveren munten in koperen ketel.
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	I-15

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.014</u>
Coördinaten	172010 / 392670
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk, ijzer, Romeinse munt
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	II-11

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.015</u>
Coördinaten	173610 / 395770
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	11 munten
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	IV-4

Twee munten uit een groep van elf munten gevonden in 1932 tijdens werkverschaffing in het Donks Broek (bron Huijbers 2006)

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.39.2.016</u>
Coördinaten	169500 / 392150
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	toevalsvondst
Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	3 munten: 2 denarii Gordianus, 1 denarius van Otacilia Severa
Literatuur	
Bron	SAS Lieshout
Nummer	LH1-11

Thema: 40 Onbekend

40.1 Onbekend

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.001</u>
Coördinaten	171600 / 393150
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	opgraving
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	
Bron	Archis/SAS Beek en Donk
Nummer	14101/II-1a+9+10
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.002</u>
Coördinaten	167350 / 394050
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Steentijd?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, natuursteen
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	LH6-1
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.003</u>
Coördinaten	170700 / 394500
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	onbekend
Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	
Bron	Archis
Nummer	44470
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.005</u>
Coördinaten	168600 / 391400
Plaats	Lieshout
Toponiem	

Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Vroege IJzertijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	
Bron	Archis
Nummer	44614

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.006</u>
Coördinaten	170575 / 392180
Plaats	Lieshout
Toponiem	Beekseweg
Naam vinder	Archeologisch Instituut VU
Datum vondst	1999
Verwerving	Archeologisch: opgraving
Beschrijving	Vooraf in gebied 1 en eveneens in gebied 2 zijn bewoningssporen van de laat-paleolithische <i>Federnessertraditie</i> aangetroffen. In gebied 3 zijn geen (zeker) paleolithische artefacten aangetroffen. De precieze locatie van de paleolithische nederzetting(en) is door het geringe aantal en de relatief grote verspreiding van de vondsten niet te duiden. Resten van een mesolithische bewoning zijn aanwezig in alle vier onderscheiden gebieden. De aanwezigheid in gebied 1 en 2 is vooral gebaseerd op het voorkomen van kwartsiet van Wommersom. In gebied 3 en 4 is deze steensoort gecombineerd met microlithische spitsen aangetroffen. Twee spitsstypen wijzen op een laat-mesolithische ouderdom (7600-6000 B P). In gebied 3 liggen één of meerdere nederzettingen. Ook in gebied 4 heeft vermoedelijk een nederzetting gelegen. Met uitzondering van één vondst in gebied 1, lijken de laat-neolithische activiteiten beperkt gebleven tot gebied 2. De gebroken spitsen duiden mogelijk op jachtactiviteiten van mensen van de Klokbeercultuur langs de Goorloop.
Datering	Laat Paleolithicum - Laat-Neolithicum
Cultuur	Federnesser en Klokbeercultuur
Toelichting	vuursteen, aardewerk, glas, metaal, houtskool
Literatuur	Hiddink, H.A. 2000;Hiddink, H.A. 2001
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	45674/LH4-1-2-4-6-16

Lieshout-Beekseweg. Verspreiding van vuursteenvondsten met een chronologische indicatie. A (mogelijk) Laat-Paleolithicum; B Mesolithische spitsen; C Wommersom-kwartsiet; D Neolithische vondsten (bron Deebe in Hiddink 2005).

Uniek nr.	11.40.1.007
Coördinaten	169890 / 394460
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Donkersvoort
Naam vinder	Huijbers, T.
Datum vondst	01-01-1986
Verwerking	Niet-archeologisch: kartering
Beschrijving	Graslandperceel op coördinaten 169.890/394.460 is door Toine Huijbers in 1986 systematisch belopen. Leverde aan vuursteen en aardewerk zowel nederzettingmateriaal op als materiaal uit een mogelijk secundaire context (steengoed Late Middeleeuwen/Nieuwe Tijd B)
Datering	Vroeg Romeinse Tijd B - Nieuwe Tijd B
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuurstenen artefacten
Literatuur	Huijbers, Toine 1994
Bron	Archis
Nummer	50271

Uniek nr.	11.40.1.008
Coördinaten	170630 / 394370
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Heereind
Naam vinder	Huijbers, T.
Datum vondst	01-01-1993

Verwerving Niet-archeologisch: kartering
Beschrijving
Datering Late IJzertijd - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting 9x wandfragment Paffrath aardewerk; 8x wandfragment Zuidlimburgs aardewerk; 7x aardewerk indeterminabel; 4x wandfragment Pingsdorf aardewerk; 2x wandfragment Zuid-Nederlands handgemaakt aardewerk; 1x wandfragment Walberberg/Mayen aardewerk'; 1x wandfragment Pingsdorf/Mayen aardewerk
Literatuur A. Huijbers 1993
Bron Archis
Nummer 50275/17184

Uniek nr. 11.40.1.009
Coördinaten 170570 / 394360
Plaats Beek en Donk
Toponiem Heereind
Naam vinder Huijbers, T.
Datum vondst 01-01-1993
Verwerving Niet-archeologisch: kartering
Beschrijving Akkerperceel op coördinaten 170.570/394.360 is door Toine Huijbers van 1988-1993 systematisch belopen.
Datering Vroege IJzertijd - Late IJzertijd
Cultuur Onbekend
Toelichting 1x bewerkt natuursteen
Literatuur A. Huijbers 1993
Bron Archis/SAS Beek en Donk
Nummer 50279/I-7

Uniek nr. 11.40.1.010
Coördinaten 170510 / 394490
Plaats Beek en Donk
Toponiem Heereind; Auwert
Naam vinder Huijbers, T.
Datum vondst 15-10-1988
Verwerving Niet-archeologisch: kartering
Beschrijving Akkerperceel op coördinaten 170.510/394.490 is door Toine Huijbers in oktober 1988 systematisch belopen.
Datering Paleolithicum - Late IJzertijd
Cultuur Onbekend
Toelichting 5x fragment Zuidlimburgs aardewerk; 4X fragment gedraaid Romeins aardewerk, w.o. 1x randfragment dolium; 2x fragment aardewerk indeterminabel; 1 x kraal van groene pasta
Literatuur A. Huijbers 1993
Bron Archis
Nummer 50284

Uniek nr. 11.40.1.011
Coördinaten 170675 / 394560
Plaats Beek en Donk
Toponiem Heereind; Auwert
Naam vinder Huijbers, T.

Datum vondst	01-01-1993
Verwerving	Niet-archeologisch: kartering
Beschrijving	Akkerperceel op coördinaten 170.675/394.560 is door Toine Huijbers van 1988 t/m 1993 systematisch belopen. Leverde apart aardewerkmateriaal op; o.a. fragment pijpenaarden beeldje, fragment Badorf, fragment Siegburg snelle. Vondstmateriaal is afzonderlijk geadministreerd onder inventaris nr. BD-I-10b
Datering	Neolithicum - recent
Cultuur	onbekend/n.v.t.
Toelichting	2x fragment aardewerk indeterminabel; 1x wandfragment Badorf met radstempelversiering; 1x fragment van Siegburg 'snelle' met religieuze versiering, mgl. Secundair; 1x fragment Romeins pijpenaarden beeldje; 1x fragment gebrande leem, mgl secundair; 17x fragment Zuidlimburgs aardewerk; 14x fragment Romeins gedraaid aardewerk, w.o. 1 randfragment en 1 bodemfragment
Literatuur	A. Huijbers 1993
Bron	Archis
Nummer	50288

Fragment van een pijpenaarden beeldje, voorstellende het kindje Jezus. Eerste helft 16e eeuw, Broeklant. Hoogte 4 cm.

Bron: Coenen 1992.

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.012</u>
Coördinaten	169300 / 394400
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Donkersvoort; Uiversnest
Naam vinder	Onbekend
Datum vondst	21-06-1939
Verwerving	Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving	Vinder onbekend, maar vondst bekend via J.F. van Gestel uit Beek en Donk. Vondstlocatie: 169.300/394.400; (hoeve Donkersvoort-Uiversnest). Perceel BD-I-12 (of directe omgeving) volgens het Overzicht perceeleenheden met archeologische vondsten van Beek en Donk Gebied I. De opgave van de vondstlocatie volgens G. Beex is niet correct. Vondstdatum: Ca. 21-06-1939 (Melding in het dagblad de Zuid-Willemsvaart, op een microfiche in het gemeentearchief van Helmond) Vondsten: Bronzen hielbijl met oogje, lengte 17 cm. (RMO inv. nr. k.1939/9:1) en aardewerk. Vondst van het aardewerk blijkt alleen uit correspondentie van Dhr. J.F. van Gestel met RMO. Leiden d.d. 08-07-1939. Datering vondsten: Midden-Bronstijd (uitgaande van de datering van de bijl, het aardewerk is niet meer getraceerd, verblijfplaats is onbekend) Complex vondsten: Onbekend, mogelijk zijn de vondsten afkomstig

uit een depotcontext (deze komen in de Bronstijd vaker voor in de nabijheid van voorden; de Donkersvoort is een oude voorde, beekdal is te laag en te nat voor grafcontext). Bijl is blijkens de correspondentie uit 1939 dus geen losse vondst. Vondstomstandigheden: Toevalsvondst, wellicht bij graven van (ontwaterings-) sloten in het dal van de Donkersvoortse Beek. Herkomst van de gegevens: Dagblad de Zuid-Willemsvaart d.d. 13-07-1939; Dagblad Het Volk d.d. 14-07-1939; het correspondentiearchief van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden d.d. 21-06-1939, 28-06-1939, 30-06-1939, 07-07-1939, 08-07-1939, 11-07-1939. Verblijfplaats van de vondsten: De hielbijl bevindt zich in het Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg 28, Postbus 11114, 2301 EC te Leiden (inventaris nr. k 1939/9: 1). De verblijfplaats van het aardewerk is onbekend

Datering
Cultuur
Toelichting

Literatuur

Bron
Nummer

Midden-Bronstijd A - Late Bronstijd
Onbekend
? aantal fragmenten/individuen aardewerk, cf. correspondentie-->RMO 8-7-1939
Brongers, J.A. en Woltering, P.J. 1978; A. Huijbers 1987; onbekend 1939; Butler, J.J. 1973
Archis
50296

bron.geheugenvannederland.nl

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.013</u>
Coördinaten	172475 / 396565
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	literatuur
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Steentijd?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen bijlen
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	V-2

Uniek nr. 11.40.1.014
Coördinaten 171630 / 394770
Plaats Beek en Donk
Toponiem Donk; Pater De Leeuwstraat 17
Naam vinder Onbekend
Datum vondst 01-01-1982
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving Tijdens het graven van een vijver aan de Pater de Leeuwstraat 17 in Donk is in 1982 een toevalsvondst gedaan in de vorm van een kokerbijl uit de Late Bronstijd (evt. Vroege IJzertijd). Herkomst van deze gegevens: K. de Bekker, Beek en Donk. Coördinaten vondst: 171.630/394.770, kaartblad 51F. Vondst bevindt zich in de Heemkamer van Beek en Donk, onder inventaris nr. BD-I-19. Gezien de natte, laaggelegen locatie van de vondst is er mogelijk sprake van een rituele depositie.

Datering Late Bronstijd? - Vroege IJzertijd
Cultuur Onbekend
Toelichting 1x complete bronzen kokerbijl
Literatuur K. De Bekker 1984
Bron Archis
Nummer 50341

Uniek nr. 11.40.1.015
Coördinaten 172233 / 392868
Plaats Beek en Donk
Toponiem De Beekse Akkers
Naam vinder ADC ArcheoProjecten
Datum vondst 04-2004
Verwerving Archeologisch: booronderzoek
Beschrijving 2 vindplaatsen: 1. Middeleeuwse nederzetting (vermoedelijk) 2. Potentiële steentijdvindplaats. De vondsten zijn aangetroffen in boringen.

Datering Paleolithicum - recent
Cultuur onbekend/n.v.t.
Toelichting 1 lood, 4 ijzer, 1 indeterminabel
Literatuur Riessen, M. van en A. Verhoeven 2004
Bron Archis
Nummer 50986

Uniek nr. 11.40.1.016
Coördinaten 168500 / 391750
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet van toepassing
Beschrijving

Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen?
Cultuur onbekend
Toelichting Meldingsgebied
Literatuur
Bron CMA
Nummer 51E-A17 15292

Uniek nr. 11.40.1.021
Coördinaten 170650 / 391200
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Nieuwe tijd A - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR1 KL11

Uniek nr. 11.40.1.022
Coördinaten 172050 / 391025
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving onbekend
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur
Bron Archis
Nummer 33587

Uniek nr. 11.40.1.030
Coördinaten 170940 / 394320
Plaats Heereind
Toponiem
Naam vinder RAAP Archeologisch Adviesbureau
Datum vondst 03-2007
Verwerving Archeologisch: booronderzoek
Beschrijving In tegenstelling tot de hoge verwachting is in het plangebied slechts 1 laatmiddeleeuwse scherf aangetroffen. Deze scherf wordt in verband gebracht met akkerbemesting. Mogelijk bevindt het plangebied zich in een minder intensief gebruikt deel van het historische cultuurlandschap en bevindt de echte kern zich ten noorden van Heereind waar ook vele vondsten zijn aangetroffen. Het westelijk deel van het plangebied wordt gekenmerkt door eerder nattere omstandigheden. De aanwezigheid van een moerige laag en (niet intacte) podzolrestanten duidt mogelijk op een latere ontginning dan algemeen wordt aangenomen. Ook graafwerkzaamheden (mededeling opdrachtgever) die hebben geleid tot het verstoren van archeologische vindplaatsen worden niet uitgesloten. Enkel het noordoostelijk deel van het plangebied werd gekenmerkt door droge profielen. het esdek bleek hier zeer dun of zelfs afwezig.

Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting boring 2: blauwgrijs aardewerk
Literatuur Henssen & Keijers 2007
Bron Archis/SAS beek en Donk
Nummer 409200/II-7

Uniek nr. 11.40.1.035
Coördinaten 170820 / 390370
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Nieuwe tijd - recent
Cultuur onbekend
Toelichting medaille van roodkoper en knop van messing. 17e eeuw.
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR2 CR13

Uniek nr. 11.40.1.036
Coördinaten 172340 / 390922
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Mariengarde
Naam vinder RAAP Archeologisch Adviesbureau
Datum vondst 23-10-2007
Verwerving Archeologisch: booronderzoek
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen? - recent
Cultuur Onbekend
Toelichting donkergroen glas uit een antropogeen pakket van boring 4.
Literatuur Hensen, G. en R. EllenKamp 2007
Bron Archis
Nummer 409603

Uniek nr. 11.40.1.037
Coördinaten 171260 / 391360
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Hooge Akkers
Naam vinder Offermans
Datum vondst 29-12-2007
Verwerving Niet-archeologisch: metaaldetector
Beschrijving Op 29 december 2007 heeft William Offermans uit Lieshout tijdens metaaldetectie en veldkartering op een terrein aan de Hooge Akkers te Aarle-Rixtel (gemeente Laarbeek) een drietal aardige vondsten gedaan, waaronder een fragment van een vroege boogfibula (1e eeuw AD) en een (weliswaar sub-recente) Art Deco vingerring
Datering Nieuwe Tijd C - recent
Cultuur onbekend
Toelichting 1x kernschrabber/duimschabber, grijze vuursteen; 1x boogfibula, vroege variant Vroeg Romeinse Tijd A- Vroeg Romeinse Tijd B, naald en veerhouder zijn ontbrekend, met parallel in Velsen I, zie

Literatuur	Haalebos 1986, p. 75, fig. 29.5; 1x Art Deco vingerring met als versiering een geknield vrouwelijk naakt, ca. 1920-1930
Bron	Haalebos, J.K. 1986
Nummer	Archis/SAS Laarbeek 409705/AR3 HA2+5+24+28+30

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.038</u>
Coördinaten	170900 / 391100
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	6 munten (duiten), vuursteen, dakpan, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR2 HS11

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.039</u>
Coördinaten	171000 / 391200
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR2 HS12

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.040</u>
Coördinaten	171600 / 390670
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR2 K10

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.041</u>
-------------------------	--------------------

Coördinaten 171550 / 390970
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Late IJzertijd - Late Middeleeuwen A?
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, la tene kraal.
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR2 K2

Uniek nr. 11.40.1.042
Coördinaten 171750 / 390900
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Steentijd - recent
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen, aardewerk
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR2 K4/AR2 LS17

Uniek nr. 11.40.1.043
Coördinaten 172525 / 393100
Plaats Beek en Donk
Toponiem Reijakkers
Naam vinder van Lierop
Datum vondst 16-12-2004
Verwerving Niet-archeologisch: metaaldetector
Beschrijving Op 16 december 2004 vond de heer Peter van Lierop uit boxtel tijdens metaaldetectie op een akker (destijds, nu bebouwd) op de Reijakkers te Beek en Donk (gemeente Laarbeek) een laat-middeleeuwse gouden munt uit de Vaticaanse Staat. De munt is compleet maar verbogen (enigszins 'gewafeld') door de frees of ploeg. Het gaat om een losse vondst, Peter van Lierop heeft geen verdere LME vondsten van dit terrein.
Datering Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur Onbekend
Toelichting 1x Fiorino di Camera, Città del Vaticano, muntheer Paus Sixtus IV (1471-1484), geslagen te Rome in het Heilig Jaar 1475, vz.: Pauselijk wapen m. tiara en sleutels in een vierpas, kz. de H. Petrus in een scheepje. Geen jaartal op de munt. Randschrift op vz.
Literatuur Friedberg, A.L. & I.S. Friedberg 1976
Bron Archis
Nummer 410272

Uniek nr. 11.40.1.044

Coördinaten	170620 / 390570
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR2 KL4 en 10
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.046</u>
Coördinaten	171850 / 392600
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Groenewoud
Naam vinder	Offermans
Datum vondst	01-08-2009
Verwerving	Niet-archeologisch: metaaldetector
Beschrijving	Op 1 augustus 2009 vond de heer William Offermans tijdens metaaldetectie op een akkerperceel aan het Groenewoud in Beek en Donk (in de gemeente Laarbeek Noord-Brabant) een intact tinnen pelgrimsinsigne met een voorstelling van een calvarie. De datering van het insigne is 1400 -1450
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	1x Opengewerkt gegoten pelgrimsinsigne met een voorstelling van een calvarie, lood/tin, datering 1400-1450, zie Heilig en Profaan, afb. 86
Literatuur	Beuningen, H.J.E. van en A.M. Koldewij 1993
Bron	Archis
Nummer	414079/II-4/5+8+11+13+24
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.047</u>
Coördinaten	171600 / 390600
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR2 LS11
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.048</u>
Coördinaten	171880 / 390300
Plaats	Aarle-Rixtel

Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving
Beschrijving
Datering
Cultuur
Toelichting
Literatuur
Bron
Nummer

veldverkenning

Steentijd? - Steentijd?

onbekend

vuursteen

SAS Laarbeek

AR2 LS3

Uniek nr. 11.40.1.049

Coördinaten 175580 / 390950

Plaats Aarle-Rixtel

Toponiem Wolfspuiten

Naam vinder Particulier

Datum vondst 29-08-1987

Verwerving Niet-archeologisch: onbepaald

Beschrijving Oppervlaktevondst (waarschijnlijk secundaire vindplaats) vlak bij een grindweg. Het grind is zeer waarschijnlijk afkomstig van de Peelhorst (omgeving Bakel?). De vondst is gedaan door Perry Kuipers, jeugdlid bij de Vereniging Helmont.

Datering Midden-Paleolithicum - Midden-Paleolithicum

Cultuur onbekend

Toelichting Rugmes van grijze fijnkorrelige vuursteen,. Afmetingen: hoogte 93 mm, breedte 49 mm, dikte max 28 mm. Gewicht 110 g.

Literatuur Dijkstra, P. en Th. de Jong 1997

Bron Archis

Nummer 415148

Uniek nr. 11.40.1.050

Coördinaten 172276 / 390834

Plaats Aarle

Toponiem Broeklingstraat

Naam vinder BAAC BV

Datum vondst 28-07-2009

Verwerving Archeologisch: proefputten / proefsleuven

Beschrijving

Datering Neolithicum - recent

Cultuur onbekend

Toelichting

Literatuur J.F. Van der Weerden 2009

Bron Archis

Nummer 415153

Uniek nr. 11.40.1.051

Coördinaten 172740 / 391840

Plaats Aarle-Rixtel

Toponiem

Naam vinder

Datum vondst

Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Nieuwe tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	onbekend, vondsten zijn weg.
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 B20-26
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.052</u>
Coördinaten	173000 / 392400
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Steentijd?
Cultuur	onbekend
Toelichting	artefacten en afslagen vuursteen; dierlijke resten, geweien en tanden.
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 B27
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.053</u>
Coördinaten	172930 / 391750
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 B2
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.055</u>
Coördinaten	172340 / 391570
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk, natuursteen, baksteen; gracht naar Ter Smisse
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 DK4

Uniek nr. 11.40.1.056
Coördinaten 171760 / 389740
Plaats Onbekend
Toponiem Eenzelaar
Naam vinder Onbekend
Datum vondst 9999
Verwerving veldverkenning
Beschrijving "Geïmproviseerd" fiche op basis lijst met vondstmeldingen Beex, ca 1966: "Vindplaats stenen bijl langs Goorloop. Afmetingen.: 12x6x2.5 cm. In bezit van Ir. J. Kam, Nijmegen. Van hem ook juiste vindplaats persoonlijk aangewezen." Opm.: doorsnede ovaal met afgevlakte zijde. Grondstof wordt niet nader gespecificeerd. Opmerkingen.: Kam (1951:114, bijl 2) noemt van hetzelfde terrein een tweede bijl, die zich in een andere collectie bevindt.

Datering Vroeg Neolithicum B - Late Bronstijd
Cultuur onbekend
Toelichting Opmerkingen: kan ook om vuursteen gaan. Zie beschrijving.
Literatuur Kam, W.H. 1951
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 30201/AR2 KW4b

Uniek nr. 11.40.1.057
Coördinaten 171375 / 393765
Plaats Beek en Donk
Toponiem Laarsche Velden-Noord
Naam vinder BAAC BV
Datum vondst 19-10-2010
Verwerving Archeologisch: proefputten / proefsleuven
Beschrijving Bij de begeleiding van het tracé van een persriool tussen Haren en Groningen is een aantal afwaterings- en verkavelingssloten en recente plant- en boomgaten aangetroffen. Het tracé bevindt zich op de oostflank van de Hondsrug, de sloten staan haaks op deze keileemrug. Ter hoogte van het oude klooster Essen zijn in het tracé, eveneens andersoortige sporen gevonden. Naast een verkavelingssloot zijn hier tevens greppels, kuilen, een door vee vertrapte laag en een oude bermsloot aangetroffen. De bermsloot heeft langs de oude toegangsweg naar het klooster gelegen en zal uit de Late Middeleeuwen dateren. Het was gedempt met materiaal dat deels afkomstig is van het gesloopte klooster.

Datering Late Middeleeuwen B - Nieuwe Tijd A
Cultuur onbekend
Toelichting Vrijwel het gehele plangebied is verstoord door zogenaamde esgreppels. Deze greppels zijn vermoedelijk in verband met grondverbetering gegraven.

Literatuur Brouwer, M.C. 2010
Bron Archis
Nummer 415613

Uniek nr. 11.40.1.058
Coördinaten 171186 / 393541

Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	Archeologisch Centrum Vrije Universiteit
Datum vondst	2009
Verwerving	Archeologisch: proefputten / proefsleuven
Beschrijving	
Datering	Paleolithicum - recent
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	drs. M. Wesdorp, drs. I. Elstrodt 2009
Bron	Archis
Nummer	415620

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.059</u>
Coördinaten	172640 / 391800
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning en literatuur
Beschrijving	
Datering	Nieuwe tijd - recent
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 O10

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.060</u>
Coördinaten	171210 / 392200
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR3 V18

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.061</u>
Coördinaten	173003 / 391361
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Kannelustweg
Naam vinder	Synthegra BV
Datum vondst	39485
Verwerving	Archeologisch: booronderzoek
Beschrijving	Binnen het plangebied werden 5 archeologische vondsten in 3 boringen aangetroffen. Het zijn allemaal scherven in roodbakkend aardewerk, voorzien van een loodglazuur. Ze zijn op een diepte van 20 tot 40 centimeter beneden

maaiveld aangetroffen in het plaggendek. De scherven zijn van subrecente datum en kunnen zeker geassocieerd worden onder de noemer bemestingsaardewerk. Niets wijst erop dat ze een indicator zijn voor archeologische resten binnen het plangebied. In het esdek werden insluitsels gevonden van baksteen en houtskool, insluitsels die ook samenhangen met de vroegere bemesting en ophoging van het perceel.

Datering Late Middeleeuwen? - recent
Cultuur Onbekend
Toelichting Twee wandscherven en één randscherf in roodbakkerd aardewerk voorzien van loodglazuur. (boring 4)
Literatuur Deville, T. & R. Paulussen 2008
Bron Archis
Nummer 421111

Uniek nr. 11.40.1.062
Coördinaten 170850 / 392000
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering IJzertijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, munt: Romeinse as, middeleeuwse schrijfstift
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR3 V20

Uniek nr. 11.40.1.063
Coördinaten 173770 / 391080
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Steentijd - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR4 E6

Uniek nr. 11.40.1.064
Coördinaten 174550 / 391050
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving

Datering Steentijd? - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR4 H6

Uniek nr. 11.40.1.065
Coördinaten 172420 / 390960
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Mariengarde
Naam vinder Huijbers
Datum vondst 04-10-1993
Verwerving Archeologisch: opgraving
Beschrijving Bron: Code AR2DK5 in Box 1994 (zie literatuur) met o.a. de tekst: 'Vinder:Gina Box / Twan Huijbers.
Vondstbeschrijving: 3x IJzertijd, 1x 10e eeuw
handgemaakt A.W., 1x 10e eeuw Rood, 1x Paffrath, 1x
Elmpt, 1x grijs A.W., 4x R.A.W., 2x indeterminabel Op het
terrein

Datering Vroege IJzertijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44268/AR2 DK5

Uniek nr. 11.40.1.066
Coördinaten 174400 / 391220
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Steentijd? - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR4 KB12

Uniek nr. 11.40.1.071
Coördinaten 172200 / 391400
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Kerkstraat; Molenstraat
Naam vinder Onbekend
Datum vondst 9999
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving Bron: Code AR3DK3 in Box 1994 (zie literatuur) met de
vondstbeschrijving: '2 steengoedkannen van +- 1600. 1
steengoedkan is prachtig gerestaureerd. Mogelijk nog deel
van Ter Smitten ?'.
Datering Nieuwe tijd - Nieuwe Tijd A

Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis
Nummer	44269

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.072</u>
Coördinaten	174960 / 392490
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	toevalsvondst
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Steentijd?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR5 B1 en 2

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.073</u>
Coördinaten	174930 / 392790
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	toevalsvondst
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Steentijd?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, gevonden op kiezelwegdek
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR5 B3

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.074</u>
Coördinaten	173840 / 391850
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	AR5 BK12

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.075</u>
-------------------------	--------------------

Coördinaten 172100 / 390680
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Steentijd? - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer AR6 V6 en 8

Uniek nr. 11.40.1.076
Coördinaten 172060 / 390230
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Laag Strijp; Brukelum
Naam vinder RAAP Archeologisch Adviesbureau
Datum vondst 1989
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2LS2 in Box 1994 (zie literatuur) met een aan Datema 1990 (zie literatuur) ontleende beschrijving. Deze waarneming heeft van RAAP de code HE0240 gekregen.
Datering Laat Paleolithicum - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994; Datema, R.R. 1990
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44290/44291/AR2 LS1+2

Uniek nr. 11.40.1.077
Coördinaten 170780 / 395010
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Steentijd? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen, natuursteen, aardewerk
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer BD-I-20a/BD-I

Uniek nr. 11.40.1.078
Coördinaten 169000 / 395550
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning

Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	BD-I-29

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.079</u>
Coördinaten	169150 / 395550
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	BD-I-30

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.080</u>
Coördinaten	170930 / 395000
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Romeinse Tijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	BD-I-31

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.082</u>
Coördinaten	173000 / 395670
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - recent
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	BD-IV-10

Uniek nr. 11.40.1.085
Coördinaten 172930 / 396400
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Steentijd - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen boortje; natuursteen, vuursteen; fragment slijpsteen
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer BD-V-5/V3

Uniek nr. 11.40.1.086
Coördinaten 168370 / 395350
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen, aardewerk
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer LH5-2

Uniek nr. 11.40.1.090
Coördinaten 170675 / 394560
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen - Late Middeleeuwen A?
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer I-10c+11

Uniek nr. 11.40.1.091
Coördinaten 170675 / 394560
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning

Beschrijving	
Datering	IJzertijd - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	I-10
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.092</u>
Coördinaten	171300 / 395230
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	I-18
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.093</u>
Coördinaten	168370 / 395350
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Steentijd?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	LH5-3
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.094</u>
Coördinaten	170260 / 394630
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	I-2

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.095</u>
Coördinaten	169820 / 394610
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	I-4+5

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.096</u>
Coördinaten	170600 / 394360
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk; slijpsteen, natuursteen; glazen kraal
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	I-6/7/I-1/I-17/I-9a+10a en b

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.097</u>
Coördinaten	172375 / 390590
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Valkendijk
Naam vinder	Huijbers
Datum vondst	24-05-1993
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2V1 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de: 'Toponiem: Valkendijk. Vinder: Twan Huijbers, 24-5-1993. Depot: zie boven. Vondstbeschrijving: (vuursteen) 24-5 1993: 1x klingetje, 1x schraper met gebruiksretouche,
Datering	Vroeg Romeinse Tijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	M: met gebruiksretouche.
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44298/AR2 V1/AR2 V9-10, V12-13

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.098</u>
Coördinaten	170320 / 394150
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	

Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen, aardewerk, slijpsteen
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-17

Uniek nr. 11.40.1.099
Coördinaten 171840 / 392750
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Steentijd - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, munt
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-18

Uniek nr. 11.40.1.100
Coördinaten 171530 / 392900
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering IJzertijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting huisplattegrond Late Bronstijd- Vroege IJzertijd; waterput volle middeleeuwen; greppels, karrensporen en kuilen late middeleeuwen/vroeg moderne tijd; huisplattegrond Late Bronstijd- Vroege IJzertijd; waterput volle middeleeuwen; greppels, karrensporen en kuilen late middeleeuwen/vroeg moderne tijd
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-1b/II-1

Uniek nr. 11.40.1.101
Coördinaten 171570 / 392810
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving opgraving
Beschrijving

Datering Late Middeleeuwen B ? - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, baksteenpuin; kuilen, vermoedelijk resten van veldovens voor baksteen en dakpannen.

Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-1b+15

Uniek nr. 11.40.1.102
Coördinaten 172375 / 390590
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Valkendijk
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1991
Vererving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2V1 in Box 1994 (zie literatuur) met de beschrijving: 'Toponiem: Valkendijk. coördinaten: 172.375/390.590. Registratienummer: AR2V1.Vinder: Th. de Jong. Depot: " , M 002, S 308. Rapporteur: Gina Box. Datumvondst: '88/90. Veldverkenning, akker

Datering Vroege IJzertijd - Vroege Middeleeuwen?
Cultuur onbekend

Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44299/44300/AR2 V1

Uniek nr. 11.40.1.103
Coördinaten 172140 / 393380
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Vererving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving

Datering Nieuwe tijd A - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk

Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-20

Uniek nr. 11.40.1.104
Coördinaten 171640 / 394210
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Vererving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving

Datering Vroege IJzertijd - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, baksteen
Literatuur

**Bron
Nummer** SAS Beek en Donk
II-22

Uniek nr. 11.40.1.105
Coördinaten 171540 / 393560
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen? - Late Middeleeuwen A?
Cultuur onbekend
Toelichting nederzettingssporen
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-23

Uniek nr. 11.40.1.106
Coördinaten 171450 / 394480
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving
Datering Romeinse Tijd? - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, bakstenen vloertje
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-25

Uniek nr. 11.40.1.107
Coördinaten 171050 / 394460
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen B ? - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, glas, hutteleem, baksteen
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-28

Uniek nr. 11.40.1.108
Coördinaten 171750 / 394550
Plaats Beek en Donk
Toponiem

Naam vinder
Datum vondst
Verwerving opgraving
Beschrijving
Datering Late IJzertijd - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting nederzettingssporen late middeleeuwen en vroegmoderne tijd, aardewerk, glas, metaal, hout, been
Literatuur
Bron SAS Beek en Donk
Nummer II-31

Uniek nr. 11.40.1.109
Coördinaten 171540 / 392800
Plaats Beek en Donk
Toponiem Kerkakker
Naam vinder Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
Datum vondst 12-1988
Verwerving Archeologisch: opgraving
Beschrijving In de nabije omgeving (volgens Beex 1960 "achter de oude toren van Beek") lag een urnenveld, dat nu waarschijnlijk grotendeels is verdwenen door ontgroningen. Archeologische Werkgroep Beek en Donk. Huisplattegrond uit de urnenveldentijd. Driescapig gebouw. Het artikel is gepubliceerd in een proefuitgave van Archeologisch Nieuws, 1990, geschreven door T. Huijbers.
Datering Vroeg Romeinse Tijd - Vroege Middeleeuwen?
Cultuur onbekend
Toelichting losse vondsten bij waarneming; In het kader van het project Update waarnemingen met materiaalcategorie onbekend 2006 is ervoor gekozen om aan het complextype Nederzetting geen vondsttype toe te kennen als in de beschikbare documentatie geen melding wordt gemaakt van relevante archeologie
Literatuur G.Beex 1960; Verwers, W.J.H. 1990; Verwers, W.J.H. 1990; Huijbers, T. 1990
Bron Archis
Nummer 18722

Uniek nr. 11.40.1.110
Coördinaten 168600 / 395510
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving literatuur
Beschrijving
Datering Steentijd? - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting vuursteen, aardewerk, glas, ijzer
Literatuur
Bron SAS Lieshout
Nummer LH5-1

Uniek nr. 11.40.1.111

Coördinaten	173730 / 393730
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Nieuwe tijd - recent
Cultuur	onbekend
Toelichting	aardewerk, metaal, hout
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	III-2

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.112</u>
Coördinaten	173200 / 395850
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Steentijd?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen
Literatuur	
Bron	SAS Beek en Donk
Nummer	IV-5/6

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.118</u>
Coördinaten	168900 / 391470
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Lieshout
Nummer	LH1-3

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.119</u>
Coördinaten	169040 / 393920
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - recent
Cultuur	onbekend

Toelichting vuursteen, aardewerk, glas, ijzer
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer LH5-1

Uniek nr. 11.40.1.120
Coördinaten 169140 / 391450
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving
Datering Late Middeleeuwen? - recent
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, leisteen, baksteen, tegels
Literatuur
Bron SAS Lieshout
Nummer LH1-4+5

Uniek nr. 11.40.1.135
Coördinaten 170300 / 393170
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving onbekend
Beschrijving
Datering Romeinse Tijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, houtfragmenten, ijzerfragmenten
Literatuur
Bron SAS Laarbeek
Nummer LH4-11

Uniek nr. 11.40.1.136
Coördinaten 170960 / 392290
Plaats Lieshout
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Late IJzertijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting aardewerk, dakpan, sintels/slakken
Literatuur
Bron SAS Lieshout
Nummer LH4-2+7+15

Uniek nr. 11.40.1.137
Coördinaten 172455 / 390250

Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Strijp; Valkendijk
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1989
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2V3 in Box 1994 (zie Literatuur) met v.w.b. deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Valkendijk. Coördinaten: 172.455/390.250. Registratienummer: AR2V3. Vinder: Henk v. Beek / Th. de Jong / Gina Box. Depot: deels Werkgroep Archeologie. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst: 1989. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (aardewerk) T.de J. BR.8. {1.IJzertijd,1.Elmpt, 2.Limb. A.W., 1x Romeins (?). 1x Paffrath, 1x lokaal handgemaakt10e eeuws, 9x grijs, 16x steengoed. Object: losse vondst. Onderzoek door:Twan Huybers AW. Gesteldheid van de vindplaats: goed'.
Datering	IJzertijd - Nieuwe Tijd A
Cultuur	onbekend
Toelichting	'T.de Jong BR8'.
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis
Nummer	44305/AR2 V3
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.138</u>
Coördinaten	172455 / 390250
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Strijp; Valkendijk
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1993
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2V3 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de: 'Toponiem: Valkendijk. coördinaten: 172.455/390.250. Registratienummer: AR2V3. Vinder: Henk v. Beek / Th. de Jong / Gina Box, Leon Sloots '93.Depot: deels Werkgroep
Datering	Vroeg Mesolithicum - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	M: verbrand.
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis
Nummer	44306/AR2 V3
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.139</u>
Coördinaten	172300 / 390155
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Strijp; Valkendijk
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1992
Verwerving	veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2V4 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de: 'Toponiem: Valkendijk. coördinaten: 172.300/390.155. Registratienummer: AR2V4. Vinder: Gina Box, winter 92. Depot: Gina Box. Rapporteur: Gina Box. Veldverkenning,
Datering	Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/CMA/SAS Laarbeek

Nummer	44308/AR2 V4/51F-016 7758
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.140</u>
Coördinaten	172100 / 390110
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Strijp; Valkendijk
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1992
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2V5 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Valkendijk. coördinaten: 172.10/390.11. Registratienummer: AR2V5. Vinder: Gina Box, Th. de Jong BR 10. Depot: Gina Box, Th. de Jong BR 10. Rapporteur: G.B. Datum vondst: 1992. Veldver
Datering	Laat Paleolithicum - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis
Nummer	44309/AR2 V5
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.141</u>
Coördinaten	172090 / 390660
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Laag Strijp; Valkendijk
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	9999
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2V8/V7 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Valkendijk. coördinaten: 172.09/390.66. Registratienummer: AR2V8/V7. Vinder Th. de Jong, BR 1. Depot: Th. de Jong, BR 1. Rapporteur: G.B. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving:
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44310/AR2 V7-8
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.142</u>
Coördinaten	172210 / 390400
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Strijp; Valkendijk
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	9999
Verwerving	veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2V15-16 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'AR2 Valkendijk 15-16. coördinaten: 172.22/390.39. Registratienummer AR2V15-16. Vinder Gina Box '92; Leon Sloots, Gina Box '94. Depot: Leon Sloots, Gina Box. Rapporteur: G. Box. Veldverkenning
Datering	Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend

Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44311/44312/AR2 V13-14/AR2 V15-16
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.143</u>
Coördinaten	172400 / 395450
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Everbest (Schoondonkse weg)
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	31-05-1998
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Zegelstempel. Diameter 23-24 mm. Gewicht circa 9 gram. Draaogogjes aan de achterkant (gebroken). Randschrift binnen dubbele parelrand, iets gesleten: +S.h.DICTI.VRIA.DE.ThENIS (zegel van Hendrik genaamd Uria de Thenis) Lezing Jan Melssen (Streekarchief Regio Eindhoven 8-6-1998). Wellicht 13e/14e eeuw. Materiaal: zilver/koperlegering.
Datering	Late Middeleeuwen B ? - Middeleeuwen ?
Cultuur	Onbekend
Toelichting	Ingevoerd door W. vd Wijdeven afd. Archeologie gemeente Eindhoven
Literatuur	Arts, N. 1999; Melssen, J. 1998
Bron	Archis
Nummer	200011
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.144</u>
Coördinaten	169400 / 392740
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	toevalsvondst + literatuur
Beschrijving	
Datering	Steentijd? - Steentijd?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen bijltje
Literatuur	
Bron	SAS Lieshout
Nummer	LH4-5
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.145</u>
Coördinaten	172700 / 390360
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Schevelingen
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1989
Verwerving	veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2S1 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de: 'Toponiem: Schevelingen. coördinaten: 172.700/390.360. Registratie-nummer: AR2S1. Vinder: Henk v. Beek. Depot: Henk. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst: 1989. Mogelijk

Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44313/AR2 S1
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.146</u>
Coördinaten	172700 / 390360
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Schevelingen
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1988
Verwerving	veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2S1 in Box 1994 (zie Literatuur) met v.w.b. deze waarneming detekst: 'Toponiem: Schevelingen. Coördinaten: 172.700/390.360. Registratie-nummer: AR2S1. Vinder: Henk v. Beek, Frits Lammers. Depot: Henk v. Beek, Frits Lammers. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst: 1988/1989. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (vuursteen) STEENTIJD 22 silex artefacten+ 11 silex materiaal (resten). F.L. 1x schrabber zwart vuursteen Jong Paleolithicum; H.V.B. 1. kling geretoucheerd, 1. afslag geretoucheerd, 2. kern-vernieuwingsstukken (1x Wommersom) gebruikt, 1. kling gebruikt, 5. afslagen 2. kernen, 1. brok (verbrand, 1. kernpreparatieafslag, 4. geretouch.kiezels 4. brokken. Object: nederzetting, vondstconcentratie silex. Periode: meso-lithicum. Onderzoek door: Twan Huybers, AW [zie waarn. 44313, 44314] / H.Goossens, silex. Gesteldheid van de vindplaats: goed. Gedeeltelijk illegaal ontgrond door P. Verschuure'.
Datering	Laat Paleolithicum - Paleolithicum
Cultuur	onbekend/n.v.t.
Toelichting	M: verbrand.; gebruikssporen
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis
Nummer	44315
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.147</u>
Coördinaten	172810 / 390440
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Schevelingen
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1988
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2S2 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Schevelingen. coördinaten: 172.810/390.440. Registratienummer: AR2 S2. Vinder: Henk v. Beek. Depot: Henk v. Beek. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst: 1988/1989. Veldverkenning, akker.
Datering	Neolithicum - Steentijd?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44316/AR2 S2

Uniek nr. 11.40.1.148
Coördinaten 172980 / 390500
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Rixtel; Schevelingen
Naam vinder Goossens
Datum vondst 20-10-1986
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2S5 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Schevelingen. coördinaten: 172.980/390.500. Registratienummer: AR2.S5. Vinder: H. Goossens, Houtse Parallelweg 127, 5706 AG Mierlo-Hout, 04920-48107.
Datering Laat Paleolithicum - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44317/AR2 S5

Uniek nr. 11.40.1.149
Coördinaten 172925 / 390475
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Rixtel; Schevelingen
Naam vinder Goossens
Datum vondst 20-10-1986
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2S5 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Schevelingen. Registratienummer: AR2.S5. Vinder: H. Goossens, Houtse Parallelweg 127, 5706 AG Mierlo-Hout, 04920-48107. Depot: Gina Box, Werkgroep Ar
Datering Vroege Middeleeuwen D - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44318/AR2 S5

Uniek nr. 11.40.1.150
Coördinaten 173140 / 390600
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Rixtel
Naam vinder Particulier
Datum vondst 12-1986
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2R4 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Rixtel. coördinaten: 173.140/390.600. Registratienummer: AR2.R4. Vinder: J.Timmers. Depot: G.Box. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst 12/86. Veldverkenning
Datering Vroeg Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur onbekend
Toelichting M: gebruiksretouche.
Literatuur Box, G. 1994; Box, G.R. 1987
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44322/AR2 R4

Uniek nr. 11.40.1.151
Coördinaten 173100 / 390580
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Rixtel
Naam vinder Particulier
Datum vondst 12-1986
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2R4 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Rixtel. coördinaten: 173.100/390.580. Vinder: G. Box. Depot: G. Box. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst: 12/'86 en later. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving

Datering Mesolithicum - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44323/AR2 R4

Uniek nr. 11.40.1.152
Coördinaten 173120 / 390810
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Rixtel; Duivenakker
Naam vinder Huijbers
Datum vondst 1989
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2D1/D2 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'AR2 DUIVEN-AKKER 1+2. Coördinaten -Registratienummer: 173.170/390.780 - AR2D1, 173.120/390.810 - AR2D2. Vinder: Gina Box/Twan Huibers, Henk Goossens. Depot: deels Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G.B. Datum vondst: 89/90/91/93. HOGEDKZAND DUIN. Mogelijk EERSTE nederzettingsterrein RIXTEL. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (aardewerk) 1x IJzertijd 750-0 Chr., 1x La tene, 3x vroeg Romeins 0-300, 1x laat Romeins/Mer. 300-500, 1x Karolingisch 750-900, 14x handgem. lok.A.W. 850-100: 1x R., 4x Pingsdorf 900-1050, 14x Paff-rath 900-1200, 32x Elmpt 1175-1350, 33x Z-Limburgs 1050- , 2x Proto Steeng. 1250-1275, 2x Siegburg 1350-1500, 20x Grijs AW. 1300-1500, 3x indet. Hut tenleem in oosthoek v. D2 tegen D3 bij aanleg weg. Object: vondstconcentratie. Periode: ijzertijd - laatmiddeleeuws. Onderzoek door: T. Huibers/HenkGooss./Gina Box. Gesteldheid van de vindplaats: matig - slecht. D2 geeft uitgebreider schervenmateriaal als D1. Ook ijzertijdscherven. D2 ligt hoger dan D1. Illegale ontgroning bovengrond (es) gedeeltelijk op het terrein door P. Verschuure'.

Datering IJzertijd - Vroege Middeleeuwen A
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44324/AR2 D1 en 2

Uniek nr. 11.40.1.153
Coördinaten 173250 / 390870
Plaats Aarle-Rixtel

Toponiem Rixtel; Duivenakker
Naam vinder Huijbers
Datum vondst 10-01-1991
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2D3/D4 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Duivenakker. coördinaten: 173.250/390.870. Registratienummer: AR2D3 AR2D4.Vinder: Zie AR2 D1/D2 [waarneming 44324]; Gina Box,Twan Huijbers,Henk Goossens }onderzoek 1991. Rapporteur: G.B.
Datering Vroege Middeleeuwen D - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44325/AR2 D3-4

Uniek nr. 11.40.1.154
Coördinaten 169500 / 392150
Plaats Onbekend
Toponiem
Naam vinder Onbekend
Datum vondst 1839
Verwerving Indirect: literatuur
Beschrijving Loeb-fiche, gebaseerd op Holwerda en Smit, pag. 2 (zie literatuur):"Vuurstenen bijl."Opm.: de coördinaten zijn als administratief te beschouwen: dorpskern.
Datering Vroeg Neolithicum B - Steentijd?
Cultuur onbekend/n.v.t.
Toelichting
Literatuur Holwerda/ Smit; Onbekend 1931
Bron Archis
Nummer 30154

Uniek nr. 11.40.1.155
Coördinaten 173150 / 391040
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Duivenakker
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1992
Verwerving Onbekend
Beschrijving Bron: Code AR2D6 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'AR2 Duivenakker 6. coördinaten: 173.15/391.04. Registratienummer: AR2 D6. Vinder: Gina Box, Frits Lammers. Datum vondst: 1992. Vondstbeschrijving: (aardewerk) 1xRomeins A.W., 1x Pingsdorf, 5x Gr
Datering Vroeg Romeinse Tijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44326/AR2 D6

Uniek nr. 11.40.1.156

Coördinaten 173100 / 391140
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Duivenakker; Huis Martens
Naam vinder Particulier
Datum vondst 07-1992
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving Bron: Code AR2D17 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'AR2.Duivenakker17. coördinaten: 173.10/391.14. Registratienummer: AR2D17. Vinder: Frits Lammers. Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G.B. Datum vondst: juli1992. Onderzoek. Bouwactiviteit
Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44332/AR2 D17/AR2 K1

Uniek nr. 11.40.1.157
Coördinaten 172630 / 390130
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Schevelingen; Het Goor
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1988
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2G12 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Het Goor. coördinaten: 172.270/389.910. Registratienummer: AR2G12. Vinder: Th.de Jong. Depot: Th. de Jong. Datum vondst: 1988 1989 1990. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (vuur
Datering Laat Paleolithicum - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44337/AR2 G2

Uniek nr. 11.40.1.158
Coördinaten 172300 / 389990
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Strijp; Het Goor
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1988/1989
Verwerving veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2G10 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: het Goor. coördinaten: 389.850/172.120. Registratienummer: AR2.G10. Vinder: Th.de Jong. Depot: Th. de Jong. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst: 6/12/1986. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving
Datering Laat Paleolithicum - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44338/44340/AR2 G6

Uniek nr. 11.40.1.159
Coördinaten 172120 / 389850
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Strijp; Het Goor
Naam vinder Particulier
Datum vondst 06-12-1986
Verwerving veldverkenning
Beschrijving
Datering Vroeg Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994; Box, G.R. 1987
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44339/AR2 G10

Uniek nr. 11.40.1.161
Coördinaten 172090 / 389800
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Het Goor
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1987
Verwerving veldverkenning
Beschrijving Bron: Code AR2G21 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Het Goor. coördinaten: 172.090/389.800. Registratienummer: AR2.G21. Vinder: Th.de Jong. Depot: Th. de Jong. Rapporteur: Gina Box. Datum vondst: 1987. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving
Datering Vroeg Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44341/AR2 G21

Uniek nr. 11.40.1.162
Coördinaten 172520 / 389930
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Het Goor
Naam vinder Particulier
Datum vondst 04-08-1982
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2G27 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Het Goor. Coördinaten: 172.520/389.930. Registratienummer: AR2.G27. Vinder: Th. de Jong. Depot: Th. de Jong. Rapporteur: G. Box. Datum vondst: 4 aug. 1982. Veldverkenning, eenden vijver. Vondstbeschrijving: (vuursteen, aantal 2) 1 Mesolith. kernstuk a), 1 Mesolithicum kernstuk, later gebruikt als slagsteenb). Object: losse vondst. Periode: mesolithicum. Herkomst gegevens: vinder. Onderzoek door: A.v.d.Lee 1987. Literatuur titel: Hagelkruis 1987 NR 2 A.R. Gevonden in een toen droogstaande eendenvijver'
Datering Vroeg Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur onbekend
Toelichting M: 1 secundair gebruikt als klopsteen.

Literatuur Box, G. 1994; Box, G.R. 1987
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44342/AR2 G27

Uniek nr. 11.40.1.163
Coördinaten 172070 / 389620
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Kasteelweg
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1988
Verwerving veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2KW1 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Kasteelweg. coördinaten: 172.070/389.620. Registratienummer: AR2.KW1. Vinder: Th. de Jong. Depot: Th. de Jong. Rapporteur: G. Box. Datum vondst:1988 1989. Veldverkenning, akker. Vondst

Datering Vroeg Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur onbekend

Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44343/AR2 KW1

Uniek nr. 11.40.1.164
Coördinaten 171920 / 389680
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Kasteelweg
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1982
Verwerving veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2KW2 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Kasteelweg. coördinaten: 171.920/389.680. Registratienummer: AR2.KW2. Vinder: Th. de Jong. Depot: Th. de Jong. Rapporteur: G. Box. Datum vondst:1982 1983 1987 1988 1989. Veldverkenning

Datering Vroeg Mesolithicum - Paleolithicum
Cultuur onbekend

Toelichting
Literatuur Box, G. 1994;Box, G.R. 1986
Bron Archis/SAS Peelland
Nummer 44345/AR2 KW2

Uniek nr. 11.40.1.165
Coördinaten 172825 / 396700
Plaats Onbekend
Toponiem Hoeve de Kampe
Naam vinder Particulier
Datum vondst 9999
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving "Geïmproviseerd" fiche op basis lijst met vondstmeldingen Beex ca 1966. Is waarschijnlijk ontleend aan Holwerda (1938:6)."Bebost driehoekig perceeltje dat aanzienlijk boven de moerassige omgeving uitsteekt. Hier of vlak ernaast is vindplaats van 2 stenen bijlen en een bronzen sikkkel gevonden in 1938 (in RMO Leiden). ... Ook door gemeente ontvanger van Beek en Donk

de heer J.F. van Gestel zijn hier stenen bijlen gevonden. Waarschijnlijk neolithische nederzetting."Opm.: in Oud Archief 4 witte fiches aanwezig waarop vondsten die door Van Gestel aan het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden zijn aangeboden worden beschreven. Zeer wsch betreft het de vondsten die door G. Beex zijn genoemd. Het is onduidelijk hoe groot het totale aantal "stenen bijlen"bedraagt. Volgens witte fiches:"Verkregen door bemiddeling van den heer J.F. van Gestel te Beek en Donk. Bronzen sikkkel. Lang ruim: 15 cm." [Opm.: de schets op de achterzijde van het fiche toont een afgeplatte knop.]"[ibid.]. Stenen beitel met spitsen top. Lang: 16.5 cm." [Opm.: de schetslaat wat vermoedelijk afslagnegatieven zijn zien, zodat het wellicht een vuurstenen exemplaar betreft.]"[ibid.]. Stenen beitel met vrij brede top en onregelmatig -ovale doorsnede. Lang: 13 cm." [Opm.: de schets laat wsch strepen gangkwarts zien, zodat het inderdaad om een stenen bijl zal gaan.]"[ibid.]. Onregelmatig gevormd stenen beitelteje. Lang: 10 cm." [Opm.: de schets toont wat eerder een onregelmatig gevormde dissel lijkt te zijn.].

Datering Midden-Bronstijd B - Late Bronstijd
Cultuur Hilversum-cultuur
Toelichting Beschreven als "onregelmatig gevormd stenen beitelteje".
 Zie beschrijving.
Literatuur Holwerda, J.H. 1938
Bron Archis
Nummer 30171

Uniek nr. 11.40.1.166
Coördinaten 171630 / 390050
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Goorloop; Kasteelweg
Naam vinder Particulier
Datum vondst 10-1993
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving Bron: Code AR2KW8 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Kasteelweg. coördinaten: 171.63/390.05. Registratienummer: AR2 KW8. Vinder:Wil Box. Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G. Box. Datum vondst:okt. '93. Veldverkenning, slootkant.

Datering Steentijd? - Nieuwe tijd?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis
Nummer 44346/AR2 KW8

Uniek nr. 11.40.1.168
Coördinaten 171420 / 390580
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Laag Strijp
Naam vinder Particulier
Datum vondst 03-1977
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2K4 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: de Koppel. coördinaten: 171.80/391.00. Registratienummer: AR2 K4. Vinder/Depot Th. de Jong. Archiefonderzoek H. Beyers, J. Coenen: Domistadio dicto Coppel1381. In die Coppel, 1381. In de

Datering Laat Paleolithicum - Paleolithicum

Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44348/AR2 LS13

Uniek nr. 11.40.1.169
Coördinaten 171800 / 391000
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Hoog Strijp; De Koppel
Naam vinder Particulier
Datum vondst 9999
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2K7 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: de Koppel. coördinaten: 171.720/390.740. Registratienummer: AR2.K7. Vinder:Bets v. Asten, Aarle-Rixtel. Depot: Gina Box. Rapporteur: G. Box. Datumvondst: okt. 1985. Veldverkenning en la

Datering Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44350/AR2 K4

Uniek nr. 11.40.1.170
Coördinaten 171720 / 390740
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Laag Strijp; De Koppel
Naam vinder Particulier
Datum vondst 10-1985
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving
Datering Laat Paleolithicum - Mesolithicum
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44351/AR2 K7

Uniek nr. 11.40.1.171
Coördinaten 170640 / 390720
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Karellaan
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1988
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2KL5 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem:KARELLAAN. Coördinaten: 170.640/390.720. Registratienummer: AR2KL5. Vinder:Th. de Jong 1988 - vuursteen, Gina Box 1993 - vuursteen + A.W., Martin Hoornweg 1993 vuursteen. Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G. Box. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (aardewerk) [G.B.] 1x Elmpt, 1xGrijs A.W.; (vuursteen) G.B. 1x steilger. kling (Meso), 1x punt v. gebr.kling, 1x reststuk, 1x

geretoucheerde afslag, 1x deel slijpsteen, 1x vulk. glas/vuurst. ?; T.d.J. 1x klingetje, 1x brok. M.H. 1x geretouch. mesje (M.), 1xkling voor eind schrab. M., 1x kling voor schrabber M., 1x kling v. O Bourgvuurst. P., 1x gebr. punt grote kling P., 1x brok zwart vuursteen. Periode:paleolithicum - mesolithicum, laatmiddeleeuws. Gesteldheid van de vindplaats:uitstekend. Ligging van akker is schitterend t.o.v. Goorloop, de hoge ligging maakt vuursteenvindplaats interessant'.

Datering Late Middeleeuwen B - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/CMA/SAS Laarbeek
Nummer 44352/51F-021 11694/AR2 KL5 V.C.

Uniek nr. 11.40.1.172
Coördinaten 171340 / 390220
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Croy
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1978 en 1988
Verwerving veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2CR3 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:CROY. coördinaten: 171.260/390.170. Registratienummer: AR2.CR3. Vinder: Th.de Jong. Depot: Th. de Jong. Rapporteur: G. Box. Datum vondst: 1988. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving

Datering Mesolithicum - Neolithicum
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis
Nummer 44354/44356/AR2 CR3

Uniek nr. 11.40.1.173
Coördinaten 171110 / 390190
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Croy
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1984
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2CR2 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: CROY. Registratienummer: AR2CR2. Vinder: Broos Biemans Aarle-Rixtel, 1984, 171.10/390.21; R.A.A.P. HE0243, 171.11/390.19. Rand Beekdal, bodemtype bEZ21

Datering Neolithicum - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994; Datema, R.R. 1990
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44355/AR2 CR2

Uniek nr. 11.40.1.174
Coördinaten 171230 / 389980

Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Croy
Naam vinder Particulier
Datum vondst 02-05-1980
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR2CR6 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:CROY. coördinaten: 389.980/171.230. Registratienummer: AR2.CR6. Vinder: Th.de Jong. Depot: Th. de Jong. Rapporteur: G. Box. Datum vondst: 2 mei 1980.Veldverkenning, akker.
Datering Laat Paleolithicum - Paleolithicum
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994; Box, G.R. 1986
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44357/AR2 CR6

Uniek nr. 11.40.1.175
Coördinaten 172000 / 396000
Plaats Onbekend
Toponiem Leek
Naam vinder Onbekend
Datum vondst 1938
Verwerving Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving "Geïmproviseerd" fiche op basis oranje Oud Archief-fiche:"6 vuurstenen bijlen en hertshoorn". Aanvulling Oud Archief: vondsten zijn gedaan bij werkzaamheden voor de kanalisatie van de Aa (volgens Knippenberg1960 ging het om baggeren). Het betreft een zestal vuurstenen bijlen met"bruin oppervlak, doch stellig van grijze vuursteen. Voorts een bewerktstuk hertengewei".Opm.: de coördinaat vakken op Oud Archief-fiche beslaan 172/196-195. Invak 172/195 stroomt de (gereguleerde) Aa echter niet. De bron voor de melding op het Oud Archief -fiche blijktten notitie van P.J.R. Modderman te zijn, die is opgenomen in het brieven -archief, onder gemeente Beek en Donk (Modderman 19560924):"In de particuliere collectie van de heer van Gesthel [gemeente-ontvanger Beek en Donk] bevindt zich een zestal vuurstenen bijlen met bruin oppervlak doch enkele stellig van grijze vuursteen. Zij zijn verzameld in het terreingenaamd Leek, ten NO van Donk. Bij de kanalisatie van de Aa en de daarmee gepaard gaande verbetering van de afwatering in de Leek zijn deze bijlen tevoorschijn gekomen op een diepte van 60 a 70 cm naar mij gezegd werd. Een bewerkt stuk hertengewei van hetzelfde terrein werd mij ook getoond. Er schijnen behalve ten westen van de gekanaliseerde Aa ook ten Oosten daarvan vondsten te zijn gedaan. De zoon van 't schoolhoofd uit Boerdonk (Thijssen)schijnt ook bijlen uit dit gebied te bezitten."Opm.: zie Knippenberg 1957:67.
Datering Mesolithicum - recent
Cultuur onbekend
Toelichting "bewerkt stuk hertengewei"
Literatuur Knippenberg, W. 1957; Knippenberg, W. 1960
Bron Archis
Nummer 30174

Werktuig gemaakt van hertengewei, gevonden in het beekdal van de Aa bij de Heijsterbrug in 1938 (foto Theo de Jong, bron Huijbers 2006)

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.176</u>
Coördinaten	170720 / 390360
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Goorloop; Croy
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	25-10-1987
Verwerking	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR2CR14 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem:CROY. Coördinaten: 170.720/390.360. Registratienummer: AR2.CR14. Vinder:Th. de Jong. Depot: Th. de Jong. Rapporteur: G. Box. Datum vondst: 25 okt.1987. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (vuursteen, aantal 2) 1Wommersom vuursteen, 1 verbrande vuursteen. Object: losse vondst. Periode:mesolithicum. Herkomst gegevens: vinder'.
Datering	Vroeg Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur	onbekend
Toelichting	M: verbrand.
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44358/AR2 CR14

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.177</u>
Coördinaten	171270 / 391470
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Hooge Akkers
Naam vinder	Huijbers
Datum vondst	13-03-1993
Verwerking	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR3HA10 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Hooge Akkers coördinaten: 171.27-391.47. Registratienummer: AR3HA10. Vinder: T. Huijbers. Depot: Werkgroep. Archeologie. Rapporteur G.B. Datum vondst: 13
Datering	Laat Paleolithicum - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44359/AR3 HA11+27+38

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.178</u>
Coördinaten	171160 / 391480

Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Hooge Akkers
Naam vinder Particulier
Datum vondst 04-01-1994
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3HA11 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst:
'Toponiem:HOGE AKKERS. Coördinaten: 171.16/391.48.
Registratienummer: AR3HA11. Vinder Paul Migchels, Leon Sloots }
jeugdleden. Depot: Werkgr. Archeologie. Rapporteur: G.B. Datum vondst: 4
jan. 1994. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (aardewerk) 10x
Romeins A.W.: 1x R., 2x Romeins/Merovingisch: 1x R., 1x Z-Limburs, 1x
Proto Steengoed, 4x Elmp, 15x indet., 2x natuursteen. Object: nederzetting,
grafheuvel. Periode: romeinse tijd, merovingisch, middeleeuws'.
Datering Late Middeleeuwen? - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting Romeinse munt: as; een bronzen voorwerp
ondetermineerbaar bronzen fibula, vroege middeleeuwen.
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44360/44364/44361/AR3 HA11

Uniek nr. 11.40.1.179
Coördinaten 171180 / 391700
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Wilhelminakanaal; Hooge Akkers
Naam vinder Huijbers
Datum vondst 13-04-1993
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3HA17 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst:
'Toponiem:HOGE AKKERS. Coördinaten: 171.18/391.70.
Registratienummer: AR3HA17. Vinder T. Huibers / Gina Box, Wil Box.
Depot: Werkgroep Archeol. A.R. Rapporteur:G.B. Datum vondst: 13 april
1993. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving(aardewerk) 1x Bronstijd
A.W., 2x IJzertijd A.W., 8x Romeins W.: 1x Dolium, 2x Romeins R.: 1x
wrijfschaal, 1x Romeins O., 6x indet. Romeins ?, 1x lokaal handgemaakt.
A.W. 850-110, 1x Pingsdorf, 1x Siegburg, 3x fragmenten dakpannen
Romeins. Object: nederzetting, grafheuvel. Periode: Bronstijd- Romeinse
tijd Karolingisch- Laatmiddeleeuws. Hoogstwaarschijnlijk ontgrond terrein'.
Datering Vroege Middeleeuwen C - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44362/AR3 HA17

Uniek nr. 11.40.1.180
Coördinaten 171350 / 391630
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Hooge Akkers
Naam vinder Huijbers
Datum vondst 28-03-1993
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3HA21 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst:
'Toponiem:HOGE AKKERS. Coördinaten: 171.35/391.63.
Registratienummer: AR3 HA21. Vinder: Wil en Gina Box, Twan Huibers } 28
mrt. 93; Paul Migchels, Leon Sloots } jan. 1994. Depot: Werkgroep

Archeologie. Rapporteur: G.B. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (vuursteen, aantal 2) 1x (gekerfd); (aardewerk) 2x ijzertijd, 1x Romeins (Radstempel), 1x Romeins (lijnstempel), 2x Romeins?, 4x Pingsdorf: 1x R., 5x Paffrath: 2x R., 6x Z-Limburs, 10x Elmp: 1 R.1 O., 1x protosteengoed, 11x grijs A.W.: 2x R., 31 indet. Object: nederzetting, grafheuvel.

Datering Laat Paleolithicum - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting D: 1x rad-, 1x lijnstempel.
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44363/AR3 HA21

Uniek nr. 11.40.1.181
Coördinaten 171660 / 391580
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Laarweg; Hooge Akkers
Naam vinder Huijbers
Datum vondst 12-05-1992
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3HA33/HA36 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'AR3 Hooge Akkers 33+36. coördinaten: 171.66/391.58. Registratienummer: AR3.HA33HA36, twee akkers. Vinder: Twan Huijbers. Depot: Werkgroep Archeologie A.R. Rapporteur: G.B. Datum vondst: 12 me

Datering Vroege Middeleeuwen D - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44365/AR3 HA33-36

Uniek nr. 11.40.1.182
Coördinaten 171450 / 391780
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Hooge Akkers
Naam vinder Particulier
Datum vondst 01-1992
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3HA40 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem:HOGE AKKERS. Coördinaten: 171.45/391.78. Registratienummer: AR3HA40. Vinder Martin Hoornweg. Depot: Martin Hoornweg. Rapporteur: G.B. Datum vondst: jan. 1992. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (metaal) – Loden vrouwenfiguurtje (Romeins ?)'.
Datering Vroeg Romeinse Tijd - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting loden vrouwenfiguurtje
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44366/AR3 HA40

Uniek nr. 11.40.1.183
Coördinaten 171700 / 391700
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Laarweg; Hooge Akkers

Naam vinder Particulier
Datum vondst 28-03-1993
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3HA43/HA44/deels 46 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: Toponiem: Hooge Akkers. coördinaten: 171.71-391.73 HA43, 171.71-391.69 HA44 171.79-391.79 HA46 (deel). Registratienummer: AR3HA43 HA44 deels 46. vinder Wil en Gina Box. Depot: Werkgroep
Datering IJzertijd - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44367/AR3 HA43-44

Uniek nr. 11.40.1.184
Coördinaten 172000 / 393000
Plaats Beek en Donk
Toponiem
Naam vinder
Datum vondst
Verwerving niet-archeologisch graafwerk
Beschrijving
Datering Steentijd - Steentijd?
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur
Bron Archis
Nummer 30187

Uniek nr. 11.40.1.185
Coördinaten 171750 / 391620
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Laarweg; Hooge Akkers
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1993
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3HA45 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: Toponiem: Hoge Akkers. Coördinaten: 171.75/391.62. Registratienummer: AR3HA45. Vinder Gina Box, Twan Huibers. Depot: Werkgr. Archeologie. Rapporteur: G.B. Datumvondst: 1993. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (aardewerk) 1x Romeins A.W.?, 9x 10e eeuwse lok. handgem, 3x Pingsdorf: 1x R. 1x B., 1x Andenne A.W., 1x Paffrath, 13x Z-Limburgs, 5x Elmpt, 3x grijs A.W.. Object: nederzetting.
Datering Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44368/AR3 HA45

Uniek nr. 11.40.1.186
Coördinaten 172320 / 391810

Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Opstal
Naam vinder Particulier
Datum vondst 13-01-1978
Verwerking Niet-archeologisch: graafwerk
Beschrijving Bron: Code AR3O1 in Box 1994 (zie literatuur) met voor wat betreft deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Opstal. [coördinaten:] 172.320-391.810 [Registratienummer:] AR3O1. Vondstbeschrijving: (organisch, aantal 1) gevonden 13-1 1978bij rioleringswerkzaamheden
Datering Laat Paleolithicum - Paleolithicum
Cultuur onbekend/n.v.t.
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis
Nummer 44372

Uniek nr. 11.40.1.187
Coördinaten 171700 / 391850
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Hooge Akkers; Opstal
Naam vinder Particulier
Datum vondst 10-1991
Verwerking Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3O24 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: OPSTAL. Coördinaten: 171.70/391.85. Registratienummer: AR3O24. Vinder: Martin Hoornweg, okt. 1991. Depot: bezit Werkgr. Archeologie. Rapporteur: Gina Box Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: (metaal) Karolingische rozetfibula, brons, 750-900. Foto R.O.B. Periode: Karolingisch'.De tekst in Verwers 1994 (zie Literatuur) luidt: 'Aarle-Rixtel. Op een akker waarvan al veel Romeinse vondsten afkomstig zijn, heeft M. Hoornweg(Helmond) een bronzen fibula gevonden (afb. 22). De speld toont aan de bovenzijde in het midden vier ronde indrukken. Op de lobben aan de buitenzijde is een zelfde soort indrukken aangebracht. De fibula dateert uit de Karolingische tijd'.
Datering Vroege Middeleeuwen C - Vroege Middeleeuwen C
Cultuur onbekend
Toelichting Karolingische schijffibula
Literatuur Box, G. 1994; Verwers, W.J.H. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44377/AR3 O24

Uniek nr. 11.40.1.188
Coördinaten 170800 / 391800
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Het Vagevuur
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1988
Verwerking Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR3V5 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Vagevuur. coördinaten: 170.790/391.900. Registratienummer: AR3V5. Vinder:Gina Box, Henk v. Beek, jeugdleden I.V.N. Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G.B. Datum vondst: 1988 1989
Datering Laat Paleolithicum - Middeleeuwen ?
Cultuur onbekend

Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44381/44380/44379/AR3 V6-8
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.189</u>
Coördinaten	170910 / 391790
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Het Vagevuur
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1988
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR3V10 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Vagevuur. coördinaten: 170.910/391.790. Registratienummer: AR3V10. Vinder:Gina Box en I.V.N. leden, Henk v. Beek. Depot: Werkgroep Archeologie. Datumvondst: 1988 1989. Veldverkenning, Laat Paleolithicum - Middeleeuwen ?
Datering	onbekend
Cultuur	
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44382/AR3 V10
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.190</u>
Coördinaten	171030 / 391810
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Het Vagevuur
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	20-03-1988
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR3V11/V12 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem:Vagevuur. coördinaten: 171.030/391.810. Registratienummer: AR3V11 AR3V12.Vinder: Gina Box en I.V.N. leden, Henk v. Beek. Depot: Werkgroep Archeologie Rapporteur: G. Box. Datum vondst
Datering	Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44383/AR3 V11-12
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.191</u>
Coördinaten	171120 / 392080
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Het Laar; Het Vagevuur
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	1989
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR3V18A in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: Toponiem:Vagevuur. coördinaten: 171.120/392.080. Registratienummer: AR3.V18A. Vinder

	Gina Box. Depot: Werkgroep Archeologie. Rapporteur: G. Box. Datum vondst: 1989. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving
Datering	Mesolithicum - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44384/AR3 V18A
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.192</u>
Coördinaten	168700 / 394030
Plaats	Lieshout
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerving	veldverkenning
Beschrijving	
Datering	Steentijd - Middeleeuwen ?
Cultuur	onbekend
Toelichting	vuursteen, aardewerk
Literatuur	
Bron	SAS Laarbeek
Nummer	LH5-5
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.193</u>
Coördinaten	173615 / 391250
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Elshorst; Gulden Huys
Naam vinder	Goossens
Datum vondst	1983
Verwerving	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: Code AR4E2 in Box 1994 (zie Literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Elshorst. Registratienummer: AR4E2. Vinder: Frits Lammers, Henk v. Beek, Gina+ Wil Box, Martin Hoornweg. Depot: Werkgroep Archeologie. Datum vondst: 1991 1992 1993. GULDEN HUYS, ARCH. MONUMENT. Veldverkenning, akker. Vondstbeschrijving: METAALVONDSTEN M.H. (metaal, aantal 2) MUNT ZILVER. GROOT V.BRABANT. JAN I, 1250-1290, geslagen BRUSSEL. LODEN VERZEGELING v. wijnfles. Verzegeld MAESTRICHT. (vuursteen, aantal 3) STEENTIJD { 1x kernstuk (Meso), 1x afslag, 1x reststuk. (aardewerk) 1x Siegburg SCHAALTJE, diam. 13 cm., E2 ZUIDDEEL 1x Pingsdorf, 3x Z-Limburgs, 1x ELMPT, 2x kogelpotachtig; E2GEHEEL 16x ELMPT, 15x grijs A.W., 11x LANGERWEHE, 22x Siegburg, 1x KOGELPOT 1x Z-Limburgs, 2x Proto Steengoed. Object: losse vondst, nederzetting, gebouw - kasteel. Mogelijke vroegere bewoning vanaf 12e eeuw !'.
Datering	Vroeg Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur	onbekend
Toelichting	kasteel het Gulden Huys
Literatuur	Box, G. 1994
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44387/44385/AR4 E1-2
<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.194</u>

Coördinaten 173920 / 391550
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Op Heuvel; Klein Broek
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1988
Verwerving Archeologisch: opgraving
Beschrijving Bron: Code AR4KB2 in Box 1994 (zie Literatuur) met v.w.b. deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Klein Broek. Coördinaten: 173.920/391.550. Registratienummer: AR4.KB2. ONDERZOEK + OPGRAVING OP HEUVEL. Vinder: leden van deSticht. Archeol. S amenw. Verband, Gewest Helmond. Depot: Werkgroep Arch.Rapporteur: G. Box. Datum vondst: 1988. Op Heuvel heeft een vroege bewoning gehad bovenop. Later is de bewoning a.d. Broek AA gelegen. Het was een leengoed v.d. Heer v. Rixtel. Vondstbeschrijving: (vuursteen, aantal 3) 1 geretoucheerde kling, 2 afslagen; (aardewerk) Heel veel A.W. vanaf 1400, concentratie o.a. grijs gedraaid. Object: nederzetting, vondstconcentratie.
Datering Vroeg Mesolithicum - Mesolithicum
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44395/AR4 KB2

Uniek nr. 11.40.1.195
Coördinaten 173920 / 391550
Plaats Aarle-Rixtel
Toponiem Op Heuvel; Klein Broek
Naam vinder Particulier
Datum vondst 09-1991
Verwerving Onbekend
Beschrijving Bron: Code AR4KB2 in Box 1994 (zie Literatuur) met v.w.b. deze waarneming de tekst: 'Toponiem: Klein Broek. Coördinaten: 173.920/391.550. Registratienummer: AR4.KB2. Vinder: sept. 1991, Gina Box. Depot: G. Box. Rapporteur G. Box. Vondstbeschrijving: (vuursteen) Kernstuk/slagsteen; (aardewerk)IJzertijd scherf / AW 900-1100, Elmpt 1250-1350!/Siegburg steengoed, Vroeg Rood 1400-1550 : 1x IJzertijd (2x Romeins ?), 1x Andenne, 2x lok. handgem.10e eeuws, 1x Z-Limburgs, 2x Elmpt, 1x grijs AW., Siegburg - radstempel -ijzerengobe. Object: nederzetting, vondstconcentratie. Bedreigdterrein 1991/1992. I.v.m. aanleg weg. Bij Broek AA gevonden 3 fasen van beken vanaf 1300-1600'.
Datering Vroeg Mesolithicum - Romeinse Tijd
Cultuur onbekend
Toelichting
Literatuur Box, G. 1994
Bron Archis/SAS Laarbeek
Nummer 44396/AR4 KB2

Uniek nr. 11.40.1.197
Coördinaten 175300 / 391720
Plaats Heikant
Toponiem Asdonk
Naam vinder Particulier
Datum vondst 1992
Verwerving Archeologisch: veldkartering
Beschrijving Bron: Code AR5A15 in Box 1994 (zie literatuur) met de tekst: 'Toponiem: Asdonk. coördinaten: 175.30/391.72.

Datering	Registratienummer: AR5A15 (A16). Vinder: Branten, Frank.
Cultuur	Archiefonderzoek J. Coenen, H. Beyers Guet Ter Asdonk
Toelichting	14311832: sectie B 182. 1492: Eigen
Literatuur	Mesolithicum - Middeleeuwen ?
Bron	onbekend
Nummer	
Uniek nr.	11.40.1.198
Coördinaten	170690 / 394390
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	Heereind
Naam vinder	Onbekend
Datum vondst	9999
Verwerking	Archeologisch: veldkartering
Beschrijving	Bron: A4-vel met vindplaatsbeschrijvingen met v.w.b. deze waarneming de tekst: 'Gebied en perceel: I-17. Coördinaten: 170.690-394.390; kaartblad 51F. Toponiem: Heereind. Herkomst gegevens: vondstregistratie rapporteur. Vondsten: vuursteen Mesolithicum, Volle Middeleeuwen. Vondstomstandigheden: oppervlaktevondsten (veldverkenning). Verblijfplaats vondsten: Heemkamer, Koppelstraat 5 Beek en Donk. Geomorfologische ligging: 3K14 dekzandrug. Bodemkundige ligging: zEZ21 hoge zwarte enkeerdgronden. Hydrologische ligging: grondwatertrap VI.
Datering	Vroeg Mesolithicum - Late Middeleeuwen A?
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Huijbers, T. 1993
Bron	Archis
Nummer	44458
Uniek nr.	11.40.1.199
Coördinaten	171000 / 394580
Plaats	Beek en Donk
Toponiem	
Naam vinder	
Datum vondst	
Verwerking	onbekend
Beschrijving	
Datering	Vroeg Romeinse Tijd A - Romeinse Tijd
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	
Bron	Archis/SAS Laarbeek
Nummer	44461/I-3
Uniek nr.	11.40.1.200
Coördinaten	171940 / 389750
Plaats	Aarle-Rixtel
Toponiem	Overbrug; Strijp
Naam vinder	Particulier
Datum vondst	04-11-1982
Verwerking	veldkartering

Beschrijving	Bron: Archeologische Registratiekaart Heemkundekring Barthold v. Heessel met de tekst: 'Registratienummer: AR2 PL1, Regio PL2. Gemeente: Aarle-Rixtel. Vindplaats: Overbrug. coördinaten: 171.94 - 389.75. Datum vondst: 4-11 1982. Datering: Jong Paleolithicum.
Datering	Laat Paleolithicum B - Paleolithicum
Cultuur	onbekend
Toelichting	
Literatuur	Box, G.R. 1986
Bron	Archis
Nummer	44463/44464/44465

<u>Uniek nr.</u>	<u>11.40.1.201</u>
Coördinaten	172570 / 391000
Plaats	Aarle Rixtel
Toponiem	
Naam vinder	Heemkundekring
Datum vondst	
Verwerving	Archeologische begeleiding
Beschrijving	Arch. Beg. Door HKK vanwege vermoeden aanwezigheid oude beltmolen uit 1845. Hiervan zijn alleen wat baksteenpuin gevonden. Onder huisnrs. 11 en 12 kwam een grote handgevormde pot uit Midden IJzertijd. Lijkt imitatie van bronzen situla. Onduidelijk blijft of het hier een inhumatiegraf (in pot zaten geen crematieresten) of voorraadpot is. Verder is ook een oude molensteen aangetroffen uit de 17e eeuw.
Datering	IJzertijd - 17de eeuw
Cultuur	n.v.t.
Toelichting	Grote handgevormde pot met hoge schouder en lage rand uit Midden IJzertijd. Besmeten. Lijkt imitatie van bronzen situla. een oude molensteen uit de 17de eeuw
Literatuur	Beek 2010
Bron	Literatuur
Nummer	

Bibliografie

- Aa, A.J. Van Der. *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, Gorinchem, 1839
- Akkerman, E.N.. *Archeologische begeleiding baggerwerkzaamheden kasteelgracht Croy*. (Arcadis-Rapport 110502/NA8/001/200384/007), 2008
- Anonymus. 1931: *Voorloopige Lijst der Ned. Monumenten van Geschiedenis en Kunst* (deel X, prov. Noord-Brabant), 's Gravenhage, 1931 , 238
- Anonymus. *Volksmondigheden. Volksverslag over eigen verleden*. Beek en Donk (Gemeente Beek en Donk), 1976.
- Anonymus. *Heilig Blut, Aarle Rixtel, Holland 1903 – 1978*. [z.p.], 1978.
- Anonymus. *Dorpen in Brabant* (tentoonstellingscatalogus 12 mei – 9 juli Noordbrabants Museum), 1978
- Anonymus. *Kastelen in Brabant. Van burcht tot landhuis* (tentoonstellingscatalogus 20 juni- 5 sept. Noordbrabants Museum), 1982
- Asseldonk, M.M.P. van. *De Meierij van 's-Hertogenbosch. De evolutie van plaatselijk bestuur, bestuurlijke indeling en dorpsgrenzen, circa 1200 - 1832*. Oosterhout, 2002.
- Asseldonk, M.M.P. van. *De Meierij ontrafeld. Plaatselijk bestuur, dorpsgrenzen en bestuurlijke indeling, circa 1200 - 1832*. Tilburg (Zuidelijk Historisch Contact), 2003. (384 blz., kaarten, verkl. woordenlijst, index plaatsnamen, ISBN: 90 70641 69 0)
- Arts, N.. Archeologische Vondsten. Laat-middeleeuws zegelstempel uit Beek; *Nieuwsbrief Archeologie Kempen- en Peelland* jrg 3 nr 4, 1999, 15/16
- Arts, N.. Archeologische vondsten. Stenen bijl uit Beek en Donk (gemeente Laarbeek); *Nieuwsbrief Archeologie Kempen- en Peelland* jrg 3 nr 4, 1999, 13
- Baas, H.G. e.a.. Landschap in archieven. *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 20 (2002) nr. 3. (bundel van 32 kleine opstellen)
- Bader, J., *Verborgen in Brabantse bodem. Joodse begraafplaatsen in Noord-Brabant*, Tilburg 2002.
- Bannenberg, G., A. Frenken, H. Hens. *De oude dekanaten Cuyk, Woensel en Hilvarenbeek in de 15e en 16e eeuwse registers van het aartsdiakenaat Kempenland*. Nijmegen, 1970.
- Barends, S., H.G. Baas, M.J. de Harde, J. Renes, T. Stol, J.C. van Triest, R.J. de Vries, F.J. van Woudenberg (red.). *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering*. Utrecht, 2000 (8e druk).
- Barends, S. e.a. (red.). *Over hagelkruisen, banpalen en pestbosjes. Historische landschapselementen in Nederland*. Utrecht, 1993. 3e druk 1994.
- Barten-Schakenraad, L. en J., Waar is Soetie Cohen begraven? (1), *Het Hagelkruis* 1999, winter, p. 36-40.
- Barten, L. e.a. (red.). 'n Waterstaatskerk. Honderdvijftig jaar rooms-katholiek kerkgebouw Aarle-Rixtel. Aarle-Rixtel (Heemkundekring Barthold van Heessel), 1996.

- Barten, L., en A. Gevers, De Protestantse kerk 127, 154 jaar of ergens daartussen?, *Het Hagelkruis* 2002, jg. 19, nr. 1, p. 27-37.
- Barten, L., Hoeve Ten Caudenberg, *Het Hagelkruis* 2010, jg. 27, nr. 1/2, p. 21-22.
- Barten, L., De bouwgeschiedenis van de kapel, *Het Hagelkruis* 2006, jg. 23, nr. 2, p. 4-9.
- Barten, L., Het huis met de gevelsteen, *Het Hagelkruis* 2011, jg. 28, nr. 1, p. 29-30.
- Barten, L., Huize Ter Smissen te Aarle-Rixtel, *Het Hagelkruis* 2011, jg. 28, nr. 1, p. 29-30.
- Barten-Schakenraad, J., e.a. (samenst.). *"Oorlogsjaren in Aarle-Rixtel" 1938-1946*. Aarle-Rixtel (Heemkundekring Barthold van Heessel), 1994.
- Becx, E. e.a.. *Kastelengids van Noord-Brabant*. Utrecht, 1999.
- Beek, H. van, e.a. (samenst.). *Aarlese mensen tussen 1880 en 1950*. Aarle-Rixtel (Heemkundekring Barthold van Heessel), 1992.
- Beek, H., W. Daniëls. *Kasteel Croy*, Eindhoven, 2007.
- Beek, H. van., *D'n Broekkant*, Laarbeek, 1998.
- Beek, H. van., De Rixtelse watermolen, *Hagelkruis* 2011, jg. 28, nr. 1, p. 23-24.
- Beek, H. van., Kasteel Croy: de langste tijd in Aarle, *Hagelkruis* 2008, jg. 25, nr. 2, p. 12-15.
- Beek, H. van., Het Asdonks kapelleke, *Hagelkruis* 2011, jg. 28, nr. 4, p. 30-31.
- Beek, H. van., Het Aarlese landschap, *Hagelkruis* 2010, jg. 27, nr. 4, p. 4-5.
- Beek, H. van., Unieke vondst aan de zes gehuchten, *Hagelkruis* 2010, jg. 27, nr. 1/2, p. 14-16.
- Beek, H. van., Ons Aarles landschap: de Hoge Akkers, *Hagelkruis* 2010, jg. 27, nr. 3, p. 11-14.
- Beek, H. van., Ons Aarles landschap (1), *Hagelkruis* 2010, jg. 27, nr. 1/2, p. 23.
- Beex, G.. Opgravingen te Beek en Donk, *Brabants Heem* 12, 1960, 142
- Beex, G.. Beek en Donk, in: *Archeologisch Nieuws. Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond (KNOB)* 1961, 5 en *37
- Beijers, H., en G.J. van Bussel, 1996: *Van d'n Aabeemd tot de Zwijnspuit. Toponiemen in de cijnskring Helmond vóór 1500 in naamkundig en nederzettingshistorisch perspectief*, Helmond.
- Bekker, M.C. de. *De geschiedenis van de brandweer Beek en Donk 1789 – 1989*. Beek en Donk, 1989.
- Beuningen, H.J.E. van en A.M. Koldewey. *Heilig en profaan : 1000 Laatmiddeleeuwse insignes uit de collectie H.J.E. van Beuningen*, 1993, afb. 86
- Beurden, A.F. van. *Langs nieuwe banen. Een studie over het verkeerswezen in Peelland*. Boxmeer (Schoth), 1917.
- Beyers-van den Baar, H., e.a. (samenst.). *Lieshout en Mariahout in oude foto's*. Lieshout (Heemkundekring 't Hof van Liessent), 1996.
- Beyers-van den Baar, H., e.a. (samenst.). *Lieshout en Mariahout in oude foto's, deel 2*. Lieshout (Heemkundekring 't Hof van Liessent), 1999.

- Blom, J.C.H., E. Lamberts (red.). *Geschiedenis van de Nederlanden*. Baarn, 2006 (4e dr.).
- Boeijn, L, M. Philipsen. Verhael van de Peel. *D'n Tesnuzzik*, 2000, jg.29, nr.3.
- Bogaers, J.E.. Lieshout. *Brabants Heem* 44 (1992), 174
- Bont, C.H.M. de. '... Al het merkwaardige in bonte afwisseling...'. *Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant*. Waalre, 1993.
- Box, G.R.. Het Paleolithicum en de vondsten in Aarle-Rixtel. *Het Hagelkruis*; III-4, 1986, 123-124.
- Box, G.R.. Het Mesolithicum en de vondsten in Aarle-Rixtel. *Het Hagelkruis*; 4-2/3, 1987, 62-71
- Box, G.. Een interessante vondst bij veldverkenning, in: *Het hagelkruis* 5 nr. 1, 41-44, 1988
- Box, G.. *Inventarisatie van archeologische vondsten en objecten in Aarle-Rixtel*, 1994d
- Brongers, J.A. en Woltering, P.J.. *De prehistorie van Nederland. Economisch-technologisch*, Haarlem, 1978
- Brouwer, M.C.. *Beek en Donk, Laarsche Velden-noord; Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven* (BAAC rapport A-10.0338), 's Hertogenbosch, 2011
- Bruin, J.H. de. *Vennen in Noord-Brabant*. Eindhoven, 1981. (Brabant B 54)
- Buijks, H. (red.). *Ach lieve tijd. 2000 jaar de Peel*. Zwolle (Waanders), 2005-2007.
- Bussel, F. van. Rond Zweensbergen. *Taxandria* 39 (1932) 91 – 96.
- Bussel, F.A. van. De tienden van Rixtel. *Taxandria* 47 (1940) 130 – 133.
- Bussel, P.W.E.A. van. *Molens in Noord-Brabant*. Eindhoven, 1979.
- Butler, J.J.. Bronze Age Connections across the North Sea. *Palaeohistoria*; 9, 1963, 85 & 126, Plaat XII:1
- Butler, J.J.. Einheimische Bronzebeilproduktion im Niederrhein-Maasgebiet. *Paleohistoria* 15, 1973, 319-343
- Butler, J.J.. Bronze Age connections: France and the Netherlands. *Palaeohistoria*; 29, 1987, 33 noot 9
- Bijvanck, A.W.. *Excerpta Romana*; III, 1947
- Camps, H.P.H.. *Oorkondenboek van Noord - Brabant tot 1312*. Deel I, De Meierij van 's - Hertogenbosch (met de heerlijkheid Gemert). Den Haag, 1979.
- Clason, A.T.. Worked and unworked antlers and bone tools from Spoolde, De Gaste, the IJsselmeerpolders and adjacent areas. *Palaeohistoria* 25, 1983, 77-130
- Coenen, J. *Van Ricstelle tot Aarle-Rixtel. De geschiedenis van Aarle-Rixtel*. Aarle Rixtel, 1992.
- Coppens, J., M. Coppens, T. Swinkels (samenst.). *Brabantse mensen, een dorp in Brabant. Foto's van Tinus Swinkels en Martien Coppens, genomen in en nabij Lieshout in de eerste helft van de twintigste eeuw*. Eindhoven (Brabants Fotoarchief), 1990.

- Cultuurhistorische inventarisatie provincie Noord-Brabant. Aarle-Rixtel.* Aarle-Rixtel (Heemkundekring Barthold van Heessel), 1990.
- Cultuurhistorische inventarisatie provincie Noord-Brabant. Beek en Donk.* 's-Hertogenbosch, 1990.
- Cultuurhistorische inventarisatie provincie Noord-Brabant. Lieshout.* 's-Hertogenbosch, 1991.
- Datema, R.R.. *Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering ten behoeve van de ruimtelijke ordening in de gemeente Helmond.* RAAP-rapport (Regionaal Archeologisch Archiverings Project, Amsterdam), 1990, 47, 64-65 (cat.nr. 10, 11, 12 en 13)
- Dekkers, J., De goede moordenaar, *Hagelkruis* 2011, jg. 28, nr. 3, p. 29-35.
- Dekkers, J., Het heilig hartbeeld op het Kerkplein, *Hagelkruis* 2011, jg. 28, nr. 4, p. 25-29.
- Derks, T., Het Slotje, *Hagelkruis* 2011, jg. 28, nr. 1, p. 12-16.
- Derks, T., Onze kiosk op de Kouwenberg, *Hagelkruis* 2007, jg. 24, nr. 2, p. 9-18.
Het wapen van Laarbeek, *D'n Effer* 1999.
- Deursen, W. van, A. Verhagen. *Waarden en normen, vrij en gebonden. Het Lieshouts model.* 's-Hertogenbosch (Brabants Steunpunt Jeugdwelzijn), 1996.
- Deville, T. & R. Paulussen. *Inventariserend veldonderzoek, deel karterend, Kannelustweg te Aarle-Rixtel.* (Synthegra-rapport. Projectnr. P0502810), Valkenswaard, 2008
- Dijkstra, P. en Th. de Jong. Het rugmes uit Aarle-Rixtel, in: *De pottenkijker* jrg. 4, nr. 3, 1987, 5-13.
- Dilling, K.. *De Peelstreek, een Nederlandsch gebied voor landverhuizing en voedselproductie.* Arnhem (Vada), 1919.
- Donkers, F.. Extract uyt den Hooftleenboeck van den quartiere van s'Hertoghenbossche berustende ter Greffie van den Souverynen Leenhove van Brabant alwaer, onder de Capitulatie van Rixstele, fol. 112. recto et verso staet als volght. *Taxandria* 2 (1895) 249 – 252.
- Duitsman-Snelders, R. e.a. (samenst.). *100 jaar Leonarduskerk 1897 – 1997.* Beek en Donk (Parochiebestuur Beek en Donk), 1997.
- Eerd, C. van, C. van Rooij, K. Schmidt (red.). *Muziek en monument in Laarbeek.* Beek en Donk, 1993.
- Eerenbeemt, H.F.J.M. van den (red.). *Geschiedenis van Noord-Brabant, Deel I, Traditie en modernisering 1796 - 1890.* Amsterdam/Meppel, 1996. (ISBN 90-5352-217-4 geb.)
- Eerenbeemt, H.F.J.M. van den (red.). *Geschiedenis van Noord-Brabant, Deel II, Emancipatie en industrialisering 1890 - 1945.* Amsterdam/Meppel, 1996. (ISBN 90-5352-218-2 geb.)
- Eerenbeemt, H.F.J.M. van den (red.). *Geschiedenis van Noord-Brabant, Deel III, Dynamiek en expansie 1945 - 1996.* Amsterdam/Meppel, 1997. (ISBN 90-5352-219-0 geb.)
- Het eerste gemeentehuis van Lieshout, *D'n Effer*, 1998.
- De hoeven genaamd den Schoot of Borg, *D'n Effer*, 1991, jg. 4, nr. 5.
- Eliens, F.M.. Het gulden Huis 3. *Het Brabants Kasteel*; 3 #4, 1980, 28-33
- Elsen, G. van der. *De freule van Croy.* Heeswijk, 1898.

- Elsen, G. van der. Het bezoek van koning Lodewijk Napoleon aan Croy in 1809. *Taxandria* 3 (1896) 3 – 5; 54 – 57.
- Enklaar, D. Th.. *Gemeene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen. In het licht gegeven door D.Th. Enklaar*. Utrecht, 1941. (ix, 378 p.) (Werken der Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandsche recht ; 3e reeks, no.9)
- Frenken, A.. De gemeente van Nuenen-Gerwen. *Taxandria* 39 (1932) 235 – 236.
- Felix, P.. *Das Zweite Jahrtausend vor der Zeitrechnung in den Niederlanden: Studien zur niederlandischen Bronzezeit.*, 1945, 221, No. 387; Abb. 209 & 242
- Fontijn, D.. *Sacrificial Landscapes. Cultural Biographies of Persons, Objects and 'Natural' Places in the Bronze Age of the Southern Netherlands, c. 2300-600 BC*, *Analecta Praehistorica Leidensia* 33/34, 2002.
- Frenken, A.. De gemeente van Nuenen-Gerwen. *Taxandria* 39 (1932) 235 – 236.
- Friedberg, A.L. & I.S. Friedberg. *Gold coins of the world from Ancient times to the Present*, 1976
- Gelder, E. van en J.S. Boersma. *Munten in muntvondsten* ((Fibula Van Dishoeck), Bussum, 1967
- Geraeds, J.J.G.; *Plangebied Handelskwekerij Bosscherweg, gemeente Laarbeek; een inventariserend archeologisch onderzoek* (Grontmij rapport), 2002
- Gerritsen, EA.. *Local Identities. Landscape and Community in the Late Prehistoric Meuse-Demer-Scheldt Region* (Amsterdam Archaeological Studies 9), Amsterdam 2003.
- Gouw, J.L. van der. De kerk te Rixtel. *Taxandria* 47 (1940) 110 – 112.
- Gramaye, J.B.. *Taxandria. Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae*. 1610
- Haalebos, J.K.. Fibulae uit Maurik. *Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden*; Supl. 65, 1986, 75
- Halder, P.-H. van. *Watermolens in Noord-Brabant vroeger en nu*. Den Bosch, 2010.
- Hartog, C. den. *Peelland: de lange-termijngeschiedenis van een wegenpatroon*, Amsterdam (Vrije Universiteit), 2004.
- Heeren, J.J.M.. Het hagelkruis. (Met afbeelding) *Taxandria* 34 (1927) 6 – 10.
- Heeren, J.J.M.. Genealogische fragmenten. *Taxandria* 42 (1935) 215 – 216.
- Heeren, J.J.M.. De gemeynte van Bakel, Aarle en Helmond. *Taxandria* 43 (1936) 89 – 102; 120 – 139.
- Heeren, J.J.M.. Uit de geschiedenis van de rivier de Aa. *Taxandria* 43 (1936) 237 – 253; 281 – 300; 307 – 324.
- Heeren, J.J.M.. Helmonds meest noordelijke punt. *Taxandria* 46 (1939) 165 – 166.
- Heijden, C. van der, E Gerritsen, J. Kolen, N. Roymans, H. Renes, K. Bosma & I. van Hellemond 2003: Brabant van Bronstijd tot Belvedere. De biografie van het Brabantse zandlandschap, *Brabants Heem* 55,89-101.
- Hendrikx, J. A.. *Traditionele boerderijen in Noord-Brabant*. Liempde, 2003.
- Hendriks, J.P.C.A.. Het Gulden Huis 2, *Het Brabants Kasteel*; 2 #2, 1979, 24-35

- Hensen, G. en Ellenkamp. *Plangebied Mariëngaarde te Aarle-Rixtel, gemeente Laarbeek : archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek, karterende fase* (RAAP Archeologisch Adviesbureau raapnotitie 2465), Amsterdam, 2007
- Hensen, G. en Keijers. *Plangebied Mariëngaarde te Aarle-Rixtel, gemeente Laarbeek : archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek, karterende fase* (RAAP Archeologisch Adviesbureau raapnotitie 2465), Amsterdam, 2007
- Hermans, C.R.. *Noordbrabants Oudheden*, 's-Hertogenbosch, 1865, 95, 113.
- Heugten, W. van, W. van Heugten. *Molens in Peelland* (Peellandse Molenstichting), Vlierten 1982.
- Hiddink, H., 2000: *Opgravingen in Laarbeek* (Archeologisch Instituut van de Vrije Universiteit, Brochure 4), Amsterdam.
- Hiddink, H.. Opgravingen bij Lieshout. Archeologisch onderzoek van resten uit de IJzertijd, Romeinse tijd en Middeleeuwen, *Brabants Heem* 53, 2001, 1-13.
- Hiddink, H.. *Archeologisch onderzoek aan de Beekseweg te Lieshout* (gemeente Laarbeek, Noord-Brabant), (Archeologisch Centrum Vrije Universiteit, ZAR 18), Amsterdam, 2005
- Hofkens E., Roosens I. (eds.). *Nieuwe impulsen voor de landschapszorg. De landschapsatlas, baken voor een verruimd beleid*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, Brussel, 2001.
- Holwerda, J.H., en J.P.W.A. Smit. *Catalogus der Archeologische verzamelingen van het Provinciaal Genootschap in de provincie Noord-Brabant*, 1917, 2, 17
- Holwerda, J.H.. *Hoeve de Kampe. Verslag van den directeur. Jaarverslag van het Rijksmuseum van Oudheden* 1938, 6
- Holwerda, J.H.. *Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Verslag van den Directeur over het jaar 1938*. 's-Gravenhage, 1939, 6
- Huijbers, T.. De hielbijl II. *D'n Tesnuzzik* 7, 1987, 22-26
- Huijbers, T.. *Beek en Donk, Huisplattegrond uit urnenveldentijd*; 1990
- Huijbers, T.. Lieshout, in: W.J.H. Verwers, *Archeologische kroniek van Noord-Brabant* 1990, *Brabants Heem* 43. Waalre, 1991, 150-151
- Huijbers, T.. Nieuws uit Beek en Donk, *Archeologisch Nieuws*.nr 5,4 , 1993
- Huijbers, T.. *Een en al gras. De archeologie van een middeleeuws cultuurlandschap - Aarle-Rixtel, Beek en Donk, Lieshout* (doctoraalscriptie, Universiteit van Amsterdam), Amsterdam 1993.
- Huijbers, T.. Beek en Donk, in: W.J.H. Verwers, *Archeologische kroniek van Noord-Brabant* 1992, *Brabants Heem* 46. Waalre, 1994, 33-37
- Huijbers, T., 1998: De biografie van het platteland, in: T. Thelen (red.), *D'n Broekkant. Geschiedenis van landschap en bewoning*, Laarbeek, 17-42.
- Huijbers, A.M.J.H., 2006: *De archeologie van een nat cultuurlandschap; onderzoek in het tracé van de PW205, provincie Noord-Brabant (Helmond, Aarle-Rixtel, Beek en Donk)* (Amsterdam Archeologisch Centrum rapport 40), Amsterdam.

- Huijbers, T., Jan van Gestel tot de Beekse Akkers. Verleden, heden en toekomst van de archeologie in Beek en Donk (1930-2000), *D'n Tesnuzzik*, jaargang 24, nummer 2004.
- Jansen, R.J.. *Van Aarle dit, van Rixtel dat, van alles wat*. Aarle-Rixtel (Gemeente Aarle-Rixtel), 1979.
- Jansen, R.J., A. Uijtenbogaart (samenst.). *Het huis der gemeente (1855-1980)*. Aarle-Rixtel (Gemeente Aarle-Rixtel), 1980.
- Juten, G.C.A.. Kerkelijk Helmond. *Taxandria* 36 (1929) 57 – 65; 309 - 310.
- Kam, W.H.. "Het raadsel van de bijl". *Brabants Heem*; III, 1951, 108-115
- Knippenberg, W.H.T.. Vondstmeldingen. *Brabants Heem*; 9, 1957, 67-68
- Knippenberg, W.H.T.. Hertshoornen werktuigen. *Brabants Heem*; 12, 7-19, 1960, 7-19
- Knoop, A., G. Merkelbach. *Van heide tot kerkdorp. De voorgeschiedenis van Mariahout*. Lieshout, 1982.
- Knoop, A., G. Merkelbach. *Lieshout in de Franse tijd*. Lieshout, 1984.
- Knoop, A., G. Merkelbach. *Het domein Lieshout (7de eeuw - 1300)*. Lieshout, 1987.
- Kolen, J, e.a., *De biografie van Peelland, de cultuurhistorische hoofdstructuur (CHS) van Peelland. Toelichting bij de kaart*, Amsterdam, 2004.
- Kolman, C., B.O. Meierink, R. Stenvert. *Monumenten in Nederland. Noord-Brabant*. Zwolle 1997.
- Koolen, M.. Een bronzen geoorde hielbijl uit Escharen (gem. Grave), *Westerheem* 42-6 (1993), 295-298
- Kortlang, F., & S. Hakvoort, 2002: *Een elite-nederzetting uit de vroege en late Middeleeuwen te Aarle-Rixtel-Strijp?* (Archeologisch Instituut van de Vrije Universiteit, Brochure 7), Amsterdam.
- Lamers, H. e.a.(samenst.). *'t Skônste van Laarbeek. Fotoboek bij gelegenheid van het 10-jarig jubileum van de gemeente Laarbeek*. Laarbeek (Heemkundekring Barthold van Heessel), 2007.
- Lauwerier, R.C.G.M.. Beek en Donk, in W.J.H. Verwers, *Archeologische kroniek van Noord-Brabant*, *Brabants Heem* 43, (1991), 106-107
- Leenders, F., Die van Beek en die van Donk. *D'n Tesnuzzik*, 2003, jg. 23, nr. 1
- Leenders, F., Hoe een sloot kan leiden naar een oud document. *D'n Tesnuzzik*, 2006, jg. 26, nr. 4.
- Leenders, F.. *Eyckenlust, kasteel en omgeving*. Beek en Donk (Heemkundekring De Lange Vonder), 2008.
- Leenders, K.A.H.W.. Een totale landschappelijke omslag. In: Eerenbeemt, H.F.J.M. van den (red.). *Geschiedenis van Noord-Brabant, Deel II, Emancipatie en industrialisering 1890 - 1945*. Amsterdam/Meppel, 1996, blz. 100 - 107.
- Leenders, K.A.H.W.. Cultuur-historisch overzicht van het deelgebied Zijtaart-Vressel van de Ruilverkaveling Sint-Oedenrode. Revisie januari 1997. Den Haag, 1997.
- Löring, H. en M. Philipsen, Aarle-Rixtel en de Eerste WO deel 5, *Hagelkruis* 2002, jg. 19, nr. 1, p. 20-26.
- Löring, H., De witte poort op slot, deel 1, *Hagelkruis* 2004, jg. 21, nr. 2, p. 24-36.
- Maas, A. e.a. (samenst.). *De boer en zijn gedoe. 100 jaar boerenstand te Lieshout en Mariahout, 1907-2007*. Lieshout (Heemkundekring 't Hof van Liessent), 2006.

Mariahout '50. 1933-1983. 1983, Stichting Mariahout-50.

Margry, P.J., C. Caspers. *Bedevaartplaatsen in Nederland. Deel 2: Provincie Noord-Brabant*. Amsterdam, 1998.

Melssen, J..Opnieuw een zegelstempel gevonden. *Van schild en vaan* (vlugschrift) jrg V nr 4 dec 1998, 47

Merkelbach, G.. *Overzicht van ontstaan en wordingsgeschiedenis van Lieshout*, 1969 Lieshout.

Merkelbach, G.. *Lieshout anno 1736* (uitgave heemkundekring 't Hof van Liessent). Lieshout 1989.

Merkelbach, G ..*Lieshout-ginderdoor: Gilden en kapel*. Stichting St. Servatiuskapel Lieshout-Mariahout 1997.

Michels, J.C.M.. *Architectuur en stedebouw in Noord-Brabant 1850-1940*. Zwolle, 1993. (Brabant B 63)

Nijhof, E. (red.). *Lijnen door het Brabantse land. 200 jaar verkeersinfrastructuur in Noord-Brabant 1796-1996*. Zwolle, 1997.

Osch, W.P.H. van (eindred.). *Lieshout buiten schot. Lieshout en Mariahout in de oorlogsjaren 1940-1945*. Lieshout (Heemkundekring 't Hof van Liessent), 1994.

Ode, O. en H.F.A. Haarhuis. *Voorstudie Actualisering Archeologisch Monumentenbestand (VAAM); realistische en optimale kostenramingen op basis van een steekproef* (Regionaal Archeologisch Archiverings Project Raap) ,Amsterdam, 1990, 453

Oirschot, A. van. *Middeleeuwse kastelen in Noord-Brabant. Hun bewoners en bewogen geschiedenis*. Eindhoven, 1981. (B54)

Peters, C.E.H.M., P. Hollenberg. *Ontginningen in de Noordbrabantse Peel in de 19e eeuw*. Tilburg (ZHC), 1980.

Philipsen, M.. *Wonen in Beek en Donk. De geschiedenis van de Woningstichting Beek en Donk*. Beek en Donk (Woningstichting Bek en Donk), 2005.

Prinsen-Holland, L., De missiezusters van het kostbaar bloed en hun betekenis voor de gemeenschap van Aarle-Rixtel, *Hagelkruis* 1999, Lente, p. 10-22 en Zomer, p. 16

Prinsen-Holland, L., Wandeling naar Croij, *Hagelkruis* 1999, Winter, p. 27-30.

Renes, J.. *Landschappen van Maas en Peel. Een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg*. Leeuwarden en Maastricht, 1999. (Maaslandse Monografieën, groot formaat 9: Uitgeverij Eisina bv en Maaslandse Monografieën, 2 bdn.; 538 p. en 4 krtn. in cassette. ill. krtn. ISBN 90-7425-284-2.)

Riessen, M. van en A. Verhoeven. *Beekse Akkers : bureauonderzoek en IVO fase 1* (ADC ArcheoProjecten rapport 271), (2004) Amersfoort.

Reuvers, C.J.C., C. Leemans en L.J.F. Janssen. *Romeinsche, Germaansche of Gallische oudheden, Gevonden in Nederland, Belgie en een gedeelte der aangrenzende landen* ,1845, 49

Rossum, Th.P.M. van. *Beek en Donk in oude ansichten*. Zaltbommel (Europese Bibliotheek), 1971.

Rossum, Th.P.M. van. *Kent u ze nog ... de Beek en Donkenaars*. Zaltbommel (Europese Bibliotheek), 1972.

- Ruhe, H.A.M. Het dorpswoonhuis in de Kempen van de 15^e tot de 19^e eeuw. Zaltbommel (Europese Bibliotheek), 1980.
- Sassen, A.. Genealogische fragmenten. *Taxandria* 6 (1899) 282 – 283.
- Sassen, A.. Noordbrantsche nijverheid, 1825. *Taxandria* 12 (1905) 169 – 172.
- Sasse van Ysselt, A.. Het Gulden Huis te Rixtel en de heerlijkheid Rixtel, Aarle, Beek en Stiphout. *Taxandria* 19 (1912) 266 – 278.
- Sasse van Ysselt, A.. Het Meierijsch geslacht van Doerne. *Taxandria* 23 (1916) 34 – 42.
- Sasse van Ysselt, A.. Mishandeling van den drossaard van Stiphout in 1795. *Taxandria* 24 (1917) 138 – 139.
- Sasse van Ysselt, A.. Het huis Croy. *Taxandria* 24 (1917) 91 – 96.
- Sasse van Ysselt, A.F.O.. *Oorkonden betreffende Rixtel, met aantekeningen voorzien ('s-Hertogenbosch, Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen)*, 1920
- Sasse van Ysselt, A.. Het Hagelkruis. *Taxandria* 34 (1927) 6-10.
- Sasse van Ysselt, A.. Nog eens de Kommanderij Ter Braake te Alphen bij Tilburg. *Taxandria* 41 (1934) 64 – 73.
- Sasse van Ysselt, A.. Scheepverbinding tussen Luik en 's-Hertogenbosch. *Taxandria* 43 (1936) 144-148
- Sasse van Ysselt, A.. De uitoefening van den katholieken godsdienst in de stad en meierij van 's-Hertogenbosch in 1671. *Taxandria* 45 (1938) 105 - 129
- Sevens, A.. De heerlijkheid Mierlo. Grensscheiding. *Taxandria* 37 (1930) 317 – 320.
- Smits, J.. *Brabants Peil. Monumenten voor waterbeheersing in Noord-Brabant*, Nijmegen, 2001.
- Smits, J.. *Vademecum van religieuzen en hun kloosters in Noord-Brabant*. Alphen aan de Maas, 2010.
- Schutjes, L.H.C.. *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*. 5 delen + aanhangsel, Den Bosch, 1870 - 1881.
- Sengers, W.. *Het Lieve Vrouwke van Aarle. Maria Stoel der Wijsheid*. Aarle-Rixtel (Huize Mariëngaarde), 1952.
- Sprengers, N.H.A., *Herinrichting benedenloop Snelle Loop: een aardkundige, archeologische en cultuurhistorische waardenkaart. Gemeenten Gemert-Bakel en Laarbeek, archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en veldinspectie (Raap Rapport 2038)*. 2010.
- Steurs, W.. *Naissance d'une région. Aux origines de la Mairie de Bois-le-duc. Recherches sur le Brabant septentrional aux 12e et 13e siècles*. Brussel, 1993. Kon. Ak. van België, Klasse der Letteren, 8°, 3e serie, deel III. ISSN 0378-7893, ISBN 2-8031-0101-7.
- Stienen, J.. Kort verslag onderzoek kasteel Beek en Donk, *D'n Tesnuzzik* 10-1, (1990), 27-32.
- Stienen, J.. Opgraving Hooghuis op de Donk. *D'n Tesnuzzik* 11-1 (1991), 29-36
- Swinkels, A., P. Zwaal. *Bavaria. Biografie van een brouwerij en een familie uit Lieshout = A biography of the brewery in Lieshout and the family that owns it*. Lieshout (Bavaria), 2008.

- Thelen, T. *D'n Broekkant. Geschiedenis van landschap en bewoning*. Laarbeek (Stichting Geschiedschrijving Broekkant), 1998.
- Timmers, J.. *De landweer tussen Bakel en Aarle-Rixtel. Een historisch landschapselement uit de Middeleeuwen* (uitgave SAS), Gemert 2007/2008.
- Timmers, J.. De Walgraaf en de Snelle Loop. Een landweer op de grens tussen Gemert en Laarbeek, *Gemerts Heem* nr 3, Gemert 2008.
- Timmers, J.. *De inrichting van de Jan Miekes Hoeve. Cultuurhistorische aspecten van de inrichting van een oude boerderij aan De Hei in Mariahout* (uitgave SAS), Gemert 2011.
- Uytven, R. van, C. Bruneel, A.M. Koldewij, A.W.F.M. van de Sande, & J.A.F.M. van Oudheusden (Eds.). *Geschiedenis van Brabant. Van het hertogdom tot heden. Zwolle, Leuven en 's-Hertogenbosch* (Waanders; Davidsfonds/Leuven), 2004.
- Vera, H.L.M. ...*dat dat men het goed van den ongeboornen niet mag verkoopen : gemene gronden in de Meierij van Den Bosch tussen hertog en hertgang 1000-2000*. Oisterwijk, 2011.
- Verberne, M.J.C.. *Historien ende mirakelen gheschiet tot Aerlen by Helmont door het aenroepen van Ons L. Vrou, met schoone disputien door den Eerw. H. loh. Bueckelius van Helmont vergadert ... Aarle-Rixtel* (Heemkundekring Barthold van Heessel), 1984.
- Verberne, M., Mariengarde, een liefdehuis (17), *Hagelkruis* 1999, Winter, p. 31-35.
- Verberne, M., Mariengarde, een liefdehuis (20), *Hagelkruis* 2000, jg. 17, nr. 3, p. 28-33.
- Verhagen, C.. *De geschiedenis van de Zuid-Willemsvaart*, Someren 2000.
- Vermeulen, P., *Langs 's-Heren Wegen. Valdkapellengids voor Noord-Brabant*, Eindhoven 1996.
- Verschueren, J.M.Th.. *Het landgoed en kasteel van Croij onder Aarle-Rixtel prov. Noord Brabant*. [z.p.] (Stichting Geloof, Hoop en Liefde), 1973.
- Verwers, W.J.H.. Beek en Donk Provinciaal archeologen -Noord-Brabant, *Jaarverslag ROB* 1989, 170-171, 1990
- Verwers, W.J.H.. Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1989: Beek en Donk , *Brabants Heem* 42, 143-146, 1990b
- Verkade, P.. *Muntenboek*; V., 1848, 38.1, 2 en 3
- Verwers, W.J.H.. Lieshout ; *Jaarverslag van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*; 1989, 173, 1990c
- Verwers, W.J.H.. Beek en Donk Provinciaal archeologen Noord-Brabant, *Jaarverslag ROB* 1990, 197-204, 1991a.
- Verwers, W.J.H.. Lieshout Nieuwenhof; *Jaarverslag ROB* 1990, 86-87, 1991d
- Verwers, W.J.H.. Beek en Donk Provinciaal archeologen- Noord-Brabant, *Jaarverslag ROB* 1991, 175-180, 1992b
- Verwers, W.J.H.. Provinciaal en regionaal archeologen -Noord-Brabant, *Jaarverslag ROB* 1992, 196-202, 1993a
- Verwers, W.J.H.. Lieshout Nieuwenhof, *Jaarverslag ROB* 1992, 52-53, 1993b

- Verwers, W.J.H.. Archeologische kroniek van Noord-Brabant, *Brabants Heem* 46, 21-42
- Vink, P.. *Lieshout Suite 1981: ik was in Lieshout*. Lieshout, 1981.
- Vink, P.. *Het boek van Aarle-Rixtel*. Deurne NBr., 1983.
- Vink, P.. *Het boek van Beek en Donk*. Deurne NBr., 1983.
- Verschueren, J.M.Th.. *Helmond in oude ansichten. In deze uitgave zijn eveneens beelden opgenomen van Brouwhuis, Mierlo-Hout, Overbrug en Stiphout*. Zaltbommel (Europese Bibliotheek), 1968.
- Vlerken, J.P. van. *Aarle-Rixtel in oude ansichten*. Zaltbommel (Europese Bibliotheek), 1972.
- Vogels, H., M. Philipsen, *Een nieuwe visie op Lieshouts historie*, Lieshout, 1993
- Wagemans, M.D. & J. Timmers, *Kerken, kerktorens en kerkplaatsen in het Rijk van Dommel en Aa. Een project ter versterking van de regionale identiteit* (Streekhuis De Peel en SAS), Eindhoven.
- Weerden, J.F. van der. *Aarle-Rixtel, Broekelingstraat. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, (BAAC-rapport A-09.0166), 's-Hertogenbosch/Deventer, 2009
- Wesdorp, Mara & Ingmar Elstrodt. *Een inventariserend vooronderzoek door middel van proefsleuven in het plangebied Laarsche Velden te Beek en Donk, gemeente Laarbeek* (Archeologisch Centrum Vrije Universiteit - Hendrik Brunsting Stichting ZAN 193), Amsterdam, 2009
- Wiel, P. van de. *De Plashoeve te Lieshout. Een reis van negen eeuwen met het hujs ende sijne bewoonders*. Lieshout, 2011.
- Wijnhoven, G.H.. *De freule van Croy*. Heeswijk (Abdij van Berne), 1950.
- Zoetmulder, S.H.A.M.. *De Brabantse molens, Helmond*. 1973.

Internetbronnen

www.molendatabase.nl
www.saspeelland.nl
<http://www.tempelieren.nl/CBAarle-Rixtel.htm>
<http://www.meertens.knaw.nl>
www.kich.nl
www.zandstad.nl
www.edna.nl
<http://dbiref.uvt.nl/iPort?dbgroup=brabantGroup&frame=bra&useAselect=0>
<http://www.cultureelerfgoed.nl/>
<http://maps.google.nl/>
<http://www.geheugenvannederland.nl>
<http://www.fotobank-nb.nl>
<http://www.cubra.nl/index.htm>
<http://www.dans.knaw.nl/>
www.watwaswaar.nl

Kaarten

Algemeen kaartmateriaal:

De topografische militaire kaart 1:25.000 ca. 1830-1850 (Kadaster);
De Bonnekaarten 1:25.000, 1894-1916 (Alterra);
Kadasterkaart van omstreeks 1830 (watwaswaar.nl);
De Tranchotkaarten 1:25.000 circa 1814 (Kadaster).

Kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch, 1794.

Titel: Kaart figuratief van het grootste gedeelte van Bataasch Braband bevattende de Meyerye van 's Bosch bestaande in de vier quartieren van Peelland Kempeland Oisterwyk en Maasland stadt Grave en t land van Kuyk en een gedeelte van de Baronnie van Breda benevens een gedeelte van Holland bevattende de landen van Heusden, Altena de Langestraat & den Bommellerwaard en een verder gedeelte van de Provincie Gelderland het land van Kessel en meer andere landen en plaatsen. Met groote moeyte en kosten merendeels opgenoomen en saamen gesteld door Hendrik Verhees geadmiteerd landmeter te Boxtel. 1794.

Datum: 1794

Maker: Hendrik Verhees

Orig : NAG, FIDZ 457 met twee titelbladen, waarvan één "Noord-Brabant".

Kopie:

Afgedrukt: Gedrukt bij Mortier Covens en zoon, Amsterdam, uitgevers. O.a. gevoegd bij Crijns en Kriellaars, 1987.

Opmerking:

Kaart van de Aa van Helmond tot bij Boerdonk, 1808.

Titel: Caart figuratief ter bevaarbaar maken van de revier de Aa van de brug tot Kox tot aan de stad Helmont, zijnde 't vierde stuk of vervolg van 's Bosch de Aa rivier opwaarts tot Helmont.

Datum: 1808

Maker: H. Verhees

Orig : NAG, 4.VTH 800.

Kopie: C:\atlas\oudekrt\aarle-rixtel\vth800-verhees-z.jpg

Afgedrukt: Pel, H.. *Op de kaart gezet Hendrik Verhees. Politicus, kaartenmaker en waterstaatkundige 1744 - 1813*. Boxtel (Stichting Cultuurgeschiedenis Boxtel - Meierij "Hendrik Verhees"), 2007, 234 – 235.

Opmerking: Manuscript. Afm 108 x 50 cm. Toont brede strook ter weerszijden van de rivier de Aa met wegen en bebouwing in detail, percelen meest symbolisch aangegeven.

Kaart van de gemeente Aarle-Rixtel, 1810.

Titel: -

Datum: 1810

Maker: -

Orig : RHC-Eindhoven, Oud archief der gemeente Aarle-Rixtel, 1300-1810, nr. 102.

Kopie: C:\atlas\oudekrt\aarle-rixtel\aarle rixtel OAA Deurne 1786 (*).jpg (4 bestanden)

Afgedrukt: -

Opmerking: Manuscript, gemengd Franstalig en Nederlands, de Zuid-Willemsvaart staat er nog niet op. Met huis- en streeknamen. Bevond zich in 1976 ingelijst op de afdeling Algemene Zaken ten gemeentehuize.